

Published by Javeri Mulchand Hirachand Bhagat, for Jinadattawari Juan Bhandar,
Mahaveer Swami's Temple, Pydhuny, Bombay

Printed by Ramchandra Yeshu Shedge, at the Nirnaya Sagar Press, 26-28, Kolbhat Lane, Bombay

पुस्तकप्रतिस्नानम्

१ कल्याण सुवन मु० पाळीवाणा

२ महावीर स्वामीन्तु वेरासर पायवुनी मु० सुर्दे

एव च गृहीतसिद्धान्तवापनः सिद्धान्तोक्तक्रियासम्यगनुष्ठानबद्धमानसः समविगतसस्फूर्तिर्ब्योतिषः स्वगुरोः समीपे गमनाय मुत्कळवचन प्रती-
 च्छति, तदा प्रभुभित्तिद्वितम्—‘वत्स ! सिद्धान्तोक्तसाधुसमाचारस्वावत्समखोऽपि स्वयावगतोऽवस्थावनुसारेण यथा वर्तसे तथा विधेयम्’ ।
 श्रीजिनवह्नुभगणिना पादयोर्निपत्य भणितम्—‘यथा श्रीपूरुषपाषा आश्रापयन्ति तथैव निश्चित प्रवर्तिष्ये’ इति । ततोऽसौ स्वगुरुस-
 मीपे गन्तुं प्रयत्नः, प्राप्नो माइयद्वयमात्रे आसिफादुर्गादेर्वाक् क्रोधत्रये स्थितः । तत्र कश्चित्सुदय प्रेष्य गुरु स्वमिलनायानूहयत् । गुरुः
 ‘किमिति सोऽत्र नागतः’ इति विवर्कयन् सर्वलोकाधुरायसहितः समायातः, संमुख गत्वा तेनापि वन्दितः । कृष्णकवार्त्ता आवा । गुरुणा
 गृह—‘किमिति त्व नागाः’ ? । तेनाभिहितम्—‘भगवन् ! सुगुरुमुखाब्जिनवचनामृत पीत्वा कथमधुना दुर्गसिगुप्ताबात्मनः समुपस्थितपाश
 पेलपातं विपद्बृहस्पदस सेवितुमिच्छामि’ ? ततो गुरुणा भणितम्—‘भो जिनबल्लभ ! मयेव चिन्तितवत्तासीत् यद्युभय स्वपद वृत्त्वा त्वयि
 स्वगण्डदेवगृहमावफादिचिन्तां निवेद्य पश्चात्स्वयं सद्गुरुपार्श्वे वसतिमार्गमङ्गीकरिष्ये’ । ततो जिनबल्लभगणिना चिकित्सकवदनारविन्देन भणि-
 तम्—‘भगवन् ! अवीथ शोमनमेतत्, विवेकस्य हीदमेव फल, यद् हेयपरित्यागेनोपादेयमुपाधीयते । तर्हि समकमेव सुगुरुसमीपे गम्यते’ ।
 गुरुणा ईशमिःभस्य प्रत्यपादि यदुक्त—‘वत्स ! ईदृशी निःसुहृता नास्मत्साकं यथा चिन्ताकरणसमर्थं पुरुष विना त्वगण्डदेवगृहवाटिका
 दिचिन्तां मुक्त्वा सुगुरुपार्श्वे वसतिवासमङ्गीकुर्महे, अवश्यं भवता विभाव्य वसतिवसनम्’ । श्रीजिनबल्लभगणि—‘भगवन् ! एवम्’ ।
 ततो गुरुभ्यामुत्थासिकायां संप्राप्तः ।

श्रीजिनबल्लभगणिरपि वत्संमत्या भीपक्षने विजहार । श्रीमदमरदेवसुरिपादा वन्दिताः प्रीयिताम् । सुरदाः क्षपदयोन्मं च जानाना अपि
 इत्याप्ये न कथितवन्तः । यतो देवगृहनिवासिसिद्धिष्व इति गण्डस्य सम्भव न भविष्यतीति । ततो गण्डधारादः श्रीवर्धमानाचार्यः

स्वपदे निवेशितः, एकान्ते पुनः प्रसन्नचन्द्राचार्यो भणितः 'मदीयपदे मध्यलम्बे खिनवस्तुभगणिः स्थापनीय' इति । ततो ध्रुवलोक गताः

भीमवर्मयध्रुवसूरयः ।

ततो खिनवस्तुभगणिर्गुर्जरप्राग्मेघपाटाधिपु विह्वतवान् । ते च सर्वेऽपि देशाः प्रायश्चैत्यनिरासाचार्यैर्व्याप्ताः, सर्वोऽपि लोकस्तद्भासित एव तेन सङ्ख्यानसद्वस्तुज्ञानसद्विद्यासदुपदेशादिना भाविज्ञानप्रभावादिना च प्रतिबोध्य वसतिवासमतानुगामीकृतः । चित्रकूटे कृतवातुर्मासिकजिनवस्तुभगणिना उपविष्टम्—“भोः श्रावकाः ! अद्य आश्विनमासस्य कृष्णत्रयोदश्यां भीमहावीरदेवगर्भापद्धारकल्याणक समागतम् 'पचहस्त्युत्तरे' इति प्रकटाक्षरैरेव सिद्धान्ते प्रतिपादनात् । ततोऽत्र दिने देववन्दना कार्या, सा च विधिचैत्ये कर्तव्या, तप्तु अत्र नास्ति, अतोऽत्रैव चैत्यवासिचैत्ये गत्वा यदि देवा वन्द्यन्ते तदा शोभन भवति” । भावैकरुक्म्—‘भगवन् ! यद् युष्माकं संमतं तत् कियते’ । ततो गुरुसहिताः सर्वे भावका गृहीतनिर्मलपूजोपकरणा देवगृहे गन्तुं प्रयुक्ताः, प्राप्ताश्च तत्र । तत्र स्थितयाऽऽर्यिकयाऽऽत्मघात-प्रतिज्ञापूर्वकं तेषां प्रवेशो निषिद्धः । तदप्रीतिरिति ज्ञात्वा पूज्या निष्ठुल स्वस्थान गताः । ततः भावकाणां वचनेन एकस्य भावकस्य गृहोपरि चतुर्थशसिपट्टक धृत्वा देववन्दनादि सर्वं धर्मकार्यं कृतम् ।

केचिन्तु चरमवीर्यकरस्य पञ्च कल्याणकान्येव मन्यन्ते यथा—“पच हस्त्युत्तरे” इत्यत्र नक्षत्रसाम्याद् गर्भोपहारो मध्ये गणितः, परं कल्याणकानि तु “साङ्गणा परिनिष्ठुते” इत्यनेन सह पञ्चैव इति, तप्तु चिन्तनीयमेव पुष्टप्रमाणाभावात् । तथा च “पचहस्त्युत्तरे” इत्यादि वचनस्यान्यथा व्याख्यानात् ।

वस्तुतस्तु पचहस्त्युत्तरेति, व्याख्या—हस्तादुत्तरदिशि वर्तमानत्वात्, हस्त उत्तरो यासा वा, हस्तोपलक्षिता वा उत्तरा हस्तोत्तरा उत्त-

रफत्सुन्यः, बहुवचन फत्सुनीशब्दस्य प्रायो बहुवचनान्तप्रयोगात्, यथा—“सिंहसुमसा पूर्वाफत्सुन्यः पाद उत्तराणां च” इत्यादौ, प्रायो-
प्रदणाम् एचिन् हारिभ्रादौ ‘हसोचयाम्’ इति वक्षनेऽपि न ज्यामोहः । यत्तु कश्चित्—‘बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष’ तदुपेक्षणीयमेव,
प्रति फत्सुनीमेकैकहस्तमपेक्ष्य इत्या उत्तरा यासामिति विगृह्य बहुव्रीह्यापचेरित्यादि ।

अत्रेय गणहनप्रक्रिया—पूर्वे यद्भवतोक्तं ‘बहुवचन फत्सुनीशब्दस्य प्रायो बहुवचनान्तप्रयोगादिति’, तदप्युक्तम्, शब्दानुशासने पाणि-
निना द्वित्वे विकल्पेन बहुत्याभियानात् प्रायोमह्य शब्दानुशासनानभिहित्वमेव तव योतयति । हेमाचार्येणापि—‘फत्सुनी योनिवैवता’
इति पाठव्याख्यायां नाममात्रावृत्तावुक्त । यत्रावस्थितिः—‘पूर्वफत्सुनी योनिवैवता’ । शाब्दिकास्तु ‘पूर्वफत्सुन्यो पूर्वफत्सुन्य’ इति
मग्न्यन्ते, “फत्सुनी प्रोष्ठपदस्य भे” (सिद्धे ० २-२-१२३) इति द्वित्वस्य वा बहुत्वविधानात्, तथा च तत्सूत्रम्—‘अस्मदो द्वयोश्च’
इति द्वित्वमनुपपत्तेः, फत्सुनी प्रोष्ठपदानां च नद्यन्त्रे, चकारः द्वयोरनुकर्षणार्थः फत्सुन्योर्द्वयोः प्रोष्ठपदयोश्च द्वयोरनद्यन्त्रे बहुवचनमन्यतरत्वा
भवति, कदा पूर्वे फत्सुन्यौ, कदा पूर्वाः फत्सुन्यः, कदा पूर्वे प्रोष्ठपदे, कदा पूर्वा प्रोष्ठपदा इति । यत्तु कश्चित्—‘बहुवचन बहु-
वचनान्तप्रयोगादिर्वाच्यम्, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष, इवमेव घटते’ द्वित्वेऽपि बहुत्वमस्तीति तद्वचनकठेदाय, तद्वचन-
पदेकस्य पद्येति पदस्य पञ्चान्तवज्जागरुत्वात्, ‘पञ्चसु कस्यापकेषु हस्त सचरो’ यासा इत्योचरा उत्तरफत्सुन्य’ इत्युक्तं कस्या-
न्युर्ये कुलमण्डनसूरिभिः । तथा प्रतिफत्सुनीमेकैकहस्तमपेक्ष्य इत्या उत्तरा यासामिति, विगृह्य—‘बहुव्रीह्यापचे’ इति भवव्रीह्यापठे प्रति-
फत्सुनीमित्यपपाठः, भवति च प्रतिफत्सुनीसि अव्ययीभावात् अवतिरिक्ता इति । अर्वापेक्षया त्वय दोषः—एकैक हस्तमपेक्ष्य इत्या
उत्तरा यासामित्युक्तं, तद्वचनपदार्थबहुत्वे किं समस्तमानपदानामपि बहुत्व न्याय्यं ? येन इत्या उत्तरा यासामित्युक्तं ? एष च विग्रा-

गौर्गेपामिति समासे एकगोस्वामित्वेऽन्यपदार्थापेक्षया चित्रा गाव इति प्रसक्त स्यात् । तथाऽवधिमतो बहुत्वे किमवधेरपि बहुत्वेन भाव्यः ?
 दृष्टानुचरत्वां विशि उचरफल्गुनीनां विद्यमानत्वेन किं दृष्टस्यापि बहुत्य घटमानः ? शुभाव् ध्रौव्येण तत्तदिगाशुपलक्षितमन्दिपविषस्तुष्टुन्व वर्तत
 इति किं मन्दिपविषस्तुष्टुत्वे शुवस्यापि बाहुल्यं केनचित् परिकल्प्येत ? ततो नैषविधो विग्रहकारी बहुव्रीहिरुदयमासादये-
 श्वेति कुतस्तदापचिविपत्तिः ? इति । तथा चतुर्णां व्यवनार्दीनां कल्याणकत्व गर्मापहारस्य नेति कुत उपलब्धिः ? भृंचहस्तोत्तरो भगयान
 भूत् इति कथनात्, भवन तु सर्वत्रापि समानमेव, यदि चत्वारि कल्याणकानि तथा भवतोऽनिष्टोऽप्यय गर्मापहार कल्याणकत्वेन समापतित
 एव, 'सन्मियोगशिष्टानामन्यतरपाये समयोरप्यमाय एव' इति महाभाष्योक्ते यदि गर्मापहारस्याकल्याणकत्व एवा तन्मभितत्वात्तदन्येपा
 चतुर्णामत्येपामकल्याणकत्व बलादायावम् । अपि च यथाश्चर्यमूतत्वेन न मन्यसे गर्मापहारे कल्याणकत्व तर्हि मल्लिस्वामिनोऽपि स्त्रीत्वे
 तीर्यकस्य न स्त्रीकरणीयम् आशान्भरवत्, तत्राप्याश्चर्यमूतत्वस्य समानत्वात्, तदुच्छेदे च तव गर्मसावेनेष गलिता तमघिष्ठत्वं पञ्चक-
 स्याणकव्यवस्था । तथा भवद्गुणा कुलमण्डनाचार्येणपि सम भवतो विरोधो दुर्निरोधः समापन्नः, तेन हि पञ्चानामपि कल्याणकत्व
 स्वीचक्रे त्वया च प्रसिपिष्यते, अहो ! गुरुशिष्ययोर्वैर्यं पारपर्यम् । अय गर्मापहारे व्यवनानिवस्तुषतुष्कवत् कल्याणकत्वव्यवस्थापिकामने
 कशाखसंमर्दि दर्शयामः—पचनज्ञानकोशे चाद्यपत्रपुस्तिकाया वन्द्रकुले भीशीलमद्रसूरितच्छिष्यधर्मघोपसूरितच्छिष्ययशोमद्रसूरितच्छिष्य-
 धैवसेनगणितच्छिष्यपृथ्वीवन्द्रसूरिष्ठे पर्युषणाकल्पटिप्पनके 'द्वस्त उत्तरो यासा ताः, यद्भवचन यद्भकल्याणकापेक्ष, योगश्चन्द्रेण सह
 संबन्धः' ॥ १ ॥ तथा भीविनेनेन्नुसुरिणा भीपर्युषणाकल्याण्यननिरुक्ते भीचिक्रमात् तस्वगुणेन्दु (१३२५) वर्षनिर्मिते—'ते ण
 फाले ण ति' वसिन् फाले यः पूर्वतीर्यकरैः भीवीरस्य व्यवनानिविहेतुर्ज्ञातः कथितश्च यस्मिन् समये तीर्यकरश्च्यवति स एव समय उपपद्यते,

समयः फाटनिर्धारणार्थः, यतः फाटो वर्णोऽपि, तथा हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा उत्तरफलान्यः, बहुवचन बहुकल्याणकार्येभ्यः, तस्मां हि विभोऽर्थवचनं गर्भाद्रर्थसंक्रान्तिः जैन्म द्वैत केवेल नामयत् निर्गुतिस्तु स्वाती ॥ २ ॥ तथा यथाश्रुतस्त्वान्वाष्टमाभ्ययनचूर्णौ—“से ञ फाले ञ हेष्ण समयण जो भगवता वसमसामिणा सेसत्तिवगरेहि य भगवतो वदमानसामिणो चवणापीण छण्ह वत्थूण फाटो णावो विट्ठो वागदिजो य, वेज फाले णं ते ण समय ण सि”, काळान्तर्गतः समयः, समयविश्रम फाटः, सामञ्जफाटो एस विसेसफाटो स भवो हत्यस्स उत्तरतो हत्युत्तरतो गणय पडुव हत्योत्तरो जासिं तावो हत्युत्तरतो उत्तरफलान्णीणो छट्ठीपक्खेण सि । यच्च वर्धमानस्वामिनः पञ्चाशच्छतौ अगमद्रुमिः श्रीधर्मयदेवसूरिभिः पञ्चैव कल्याणकालि उज्जलि, तथाहि—“सेसाण सि एवं भिय नियनियत्तित्येसु विण्णेया ॥ ३६ ॥” नेपणामपि, न वर्धमानस्यैव ऋपमादीनामपि वर्तमानावसर्पिणीमरतक्षेत्रापेक्षया, एवमेव इह तीर्थे, वर्धमानस्यैव निजनिजतीर्थेषु स्वकीयस्य धीयप्रवचनावसरेषु, विसेयानि ज्ञातव्यावसरेषु ज्ञातव्यानि, मुख्यवृत्त्या विवेचयतेति । इह च यान्येव गर्भादिदिनानि ज्वरुपीये मारसाना-
मृपमादिजिनानां वान्येव सर्वमारसानां सर्वैरवतानां, च यान्येव च एतेषामस्त्रामवसर्पिण्यां वान्येव च व्यत्ययेनेतत्सर्पिण्यामपीति गायार्थः । “पच महाकृपाणा सञ्जेसि जिणाण नियमेण” इति, तन्मियमविद्यापक वचा पञ्च भवन्त्येव न न्यूनानीति न्यूनत्वस्मात्पटमानत्वात्, न चाक्यु-
तस्य सन्म, न चाजातस्य वीक्षा, न च तीर्थं कृतो वीक्षामप्रतिपन्नस्य केवल, न च तदभावे मुक्तिः, इत्यतो न्यूनत्वभावे नियमः, आधिक्ये तु नियमो नास्ति, साक्षादवलोक्ष्यमानत्वात्तस्य, यदत्र धीरस्य यष्टे कल्याणके विज्ञेयरूपे विद्यमानेऽपि पञ्चकस्याप्यङ्गप्रतिपादन एव सिद्धेसा
र्थम्, सम्यसाधारणपदार्थकत्वावसिद्धेयमेति । तथा भीष्ममाज्ञे—“असि ञ मते ! सञ्जे देवदे देवराया जाव महिणीए जाव एवइय च
णं पम्पू निकुम्बिन्तए, ईसाणे ञ मते ! देवदे देवराया के महीणीए ? एव तदेव सि” । अत्र एव तदेव सि । अनेन यद्यपि शक्रसमानवच्छब्द-

मीक्षानेनप्रकर्णं सूचित, तथापि निश्चयेऽस्ति, स चायम्—“से ण अट्ठावीसाए विमाणवाससयसहस्ताण असीए सामाणियसाहस्सीण जाय चउण्ह असीईण आयरक्खवेवसाहस्सीण ति” । यथा वा स्थानान्ने-पञ्चहत्युत्तरो वीरो’ इत्युक्त्या किं स्वात्तौ धीरनिर्घाणकल्याणकामावः प्रतिपादितः ? किं त्वेकैकनक्षत्रोत्पन्नपञ्चपञ्चकल्याणकप्रतिपादनाधिकारात् सवपि पञ्च वीरनिर्घाणकल्याणक नोक्त, तद्वदत्रापि न दोषः ॥३॥ तथा संवेदविषयौषभ्यां धीस्तिप्रमसूरिकृत्यायाम्—“पञ्चसु क्यवनगर्भापहाराजन्मदीक्षाज्ञानकल्याणकेषु हस्त्रोत्तरा यस्य स तथा ॥ ४ ॥ तथा कुलमण्डनसूरिकृत् कल्याणवचुरौ—“पञ्चसु कल्याणकेषु हस्त उत्तरो यासां हस्त्रोत्तरा उत्तरफलान्यः ॥ ५ ॥ तथा भीस्थानान्ने पञ्चमस्थाने प्रथमोद्देशके—“पठमप्पमस्स विचा मूलो षण होइ पुण्हवत्तस्स । पुवाइ ते आसाढा सीतलत्तस्स उत्तर विमलत्तस्स भइवया ॥१॥ रेवतिता अणत्त-जिणो पुसो घम्मस्स संतिणो भरणी । कुमुत्तस्स कच्चिवाओ अरत्तस्स तद्द रेवतीवो य ॥२॥ मुणिमुब्बयस्स सवणो आसिणि णमिणो य नेमिणो विचा । पासस्स विसाहा ष, पष य हत्युत्तरो वीरो ॥ ३ ॥ समणे भगव महावीरे पञ्चहत्युत्तरे होत्था, ४ जहा-हत्युत्तराहिं छुए, चइत्ता गम्म वक्कते, हत्युत्तराहिं गम्माओ गम्म साहरिए, हत्युत्तराहिं मुढे भविच्चा जाय पव्वइए, हत्युत्तराहिं अणत्ते अणु चरे जाव केवळवरनाणदसणे समुप्पण्णे” । अत्र गर्भापहारात्स्थान्यषट्पञ्चसमतोद्देशेन कल्याणकत्व स्वर एव निर्व्यूढम् ॥ ४ ॥

अत्र केचिप्रतिपादयन्ति—प्रथमतीर्थंकरस्य उत्तराषाढासु अबुद्धीपप्रज्ञायां राग्याभिपेक सक्तः, सोऽपि कल्याणकत्वेनास्तु, सैवम्, तस्य मासतिष्योरनुकृत्वात् कस्मिन्मासे कस्मिन् (कक्षां) विद्यावापदन कुर्म ? गर्भापहारे च आद्यशयकनिर्युक्तौ मासविधिनक्षत्राणासु कृत्वादा-रायन घटते । अन्यच्च राग्याभिपेकस्य कल्याणकत्व यदि स्वाशुदा पञ्चोत्तराषाढासु पञ्चवस्तूनामेयासु कृत्वात् स्थानान्ने किमिति पञ्चमस्थानके पञ्चप्रभाविषदेकनक्षत्रेऽस्माऽपि प्रतिपादन नाकारि समानयोगक्षेमत्वात् ? । तथाऽन्येषामपि तीर्थंछवां राग्याभिपेक सक्तोऽस्ति, परं न कल्या-

पञ्चदेवेन न्यगादि । जयुद्धीपप्रसहयामय पाठाः—“ससमे ण अरहा पञ्च उत्तरा अमीइ छंहे दोत्वा, स जहा—उत्तरासाठाहिं पुए, चइत्ता-
गद्धमे बज्जेते, उत्तरासाठाहिं जाए, उत्तरासाठाहिं रायामितेयपत्तो, उत्तरासाठाहिं मुढे भविचा अगाएओ अप्पगारिय पठवइए, उत्तरासाठाहिं
अणते जाप समुल्लण्णे, अमीइणा परिनियुए” । तथा आगमिकनीअयविळकसूरिविरचिते सम्यक्स्वसंभवनाग्नि महाकान्धे सुळसावरिते
मम्यपरपपीखण्णनाग्नि पट्टे सर्गे—“सिद्धार्ययज्जअवेवराज ! कल्याणकैः पट्ठिरिणि सुतस्सम् । तथा विघेहान्स्वरैरिपट्ठु, यथा अया-
म्याणु एव प्रसावात् ॥ ५० ॥ इति सुत्वा विनापीस, त्रिः प्रणम्यान्मढो मुनिः । विसिवास्सः समा(मा)सीनोऽमौवीचद्धमेइअनाम्
॥ २ ॥” इति ॥ ७ ॥

तथा श्रीचिनदचसूरिमिरप्युच्छम्—“गच्छमापहारकदाणग पि न दु दोइ वीरस्स” इत्युत्सुवम् ।

तथा सत्पट्टकट्टइदुचो—“सुव्राणां लिङ्गिनामाचीर्णानि सिद्धान्धोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पञ्च गर्मापहारकस्याणक लब्धनीयत्वात् कर्तव्यम्
इमादिका आपणाः इति । सर्वेषु सिद्धान्तपञ्चमुरीकस्यापि तत्प्रविशेषायोग्यच्छम् एषां क्व नोपद्यास्वर्ता यासि ? ॥ इत्युक्तमविविचरेण ।
तयो विधिपैत्तामाने सीदतः भावकाम् ज्ञात्वा गुरुमि —

“जिनमवन जिनविम्ब, जिनपूजां जिनमत न यः कुर्वात् । तस्म नरगराक्षिबसुल्ल—फळानि करपड्डवत्थानि ॥ १ ॥”

इत्यादि देवनायसुपसिष्टम् । तत् आचकैर्विधिपैत्तादय निर्मापितमित्यादि सदुपवेसेन, जनागतज्ञानेन, समस्यापूज्योद्यनेकविधसक्त्या
रेधिगुरुभिः ब्राह्मणाद्योऽपि बक्ष्यमासीताः, चाराणगयो च नरबर्मनृपाहसम्मान प्राप्तः, विधिपैत्तास्थापनाऽपि स्वाने स्वाने कारिता । अन्ते

श्रीमद्वसुदेवसूरिपदेन विभूष्य शासनोदीतिकृतः इमे श्रीजिनबल्लभसूरयः वि० सं० ११६७ कार्तिककृष्णद्वादश्यां रजनीचरम
यासे पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रपरावर्तन कुर्वन्तः चतुर्थदिवसलोक प्राप्ता ।

पूज्यपौत्रेभिः सुस्मार्थसिद्धान्त-विचारसारपञ्चमीति-सार्धशतकाव्यकर्मग्रन्थ-पिण्डविशुद्धि-पौषवविधि-प्रतिक्रमणसामाचारी-सङ्कप-
दृष्ट-धर्मशिक्षा-प्रमोक्षरशतक-शृङ्गारशतक-नानाप्रकारविचित्रचित्रकान्यसार-श्रवसंस्थस्तुतिस्त्रोत्रादिग्रन्था प्रथिवा विलोकायन्तेऽधुनाऽपि ।

(अस्य विवरणस्याबावन्ते चैतस्संक्षिप्तपरितस्त्य भीज विवरणकर्त्रा प्रदर्शितम्)

विवरणकर्ताख्यास्य ग्रन्थस्य भीजिनपाठोपाध्यायपादा कदा जन्मदीक्षादि प्राप्तुवन्निति सम्यग्र ज्ञायते, परन्तु एतद्विवरणं सं १२९३
वर्षे कृतमिति एतत्प्रसस्तिगतसप्तमस्तोकात् स्पष्ट ज्ञायते तेषां सत्ताकालः । तथा एतत्कुलककर्तृभीजिनबल्लभसूरिपट्टधरशिष्य भीजिनदत्तसूरि-
स्तत्पट्टधरशिष्य भीजिनबन्धुसूरिस्तत्पट्टधरशिष्य भीजिनपतिसूरः शिष्य भीजिनपाठोपाध्यायः भीमबिजनेश्वरसूरः भीजिनबन्धुसूरिपट्टधरस्य
शाक्याविष्ट विवरणं वकारेति स्पष्टमेतद्विशिष्टौ । किं चास्य कृतिक्रमोऽपग्रन्थकाव्यत्रयीभूमिकायामिदं लिखितः-

वि० सं० १२६२ वर्षे पटस्थानकधुतिः । सनत्कुमारचक्रिचरित सटीक महाकाव्यम् ।

वि० सं० १२९२ वर्षे उपवेशरसायनविवरणम् । वि० सं० १२९३ वर्षे द्वादशकुलकविवरणम् ।

वि० सं० १२९३ वर्षे पञ्चलिङ्गीविवरणटिप्पणम् । वि० सं० १२९४ वर्षे चर्चरीविवरणम् ।

अद्वावरचरणासमय सप्तविचारमाध्यादि ।

इत्यादि उपाध्यायपादानामेषां किञ्चिदधिकं चरितमपप्रशङ्काव्यग्रशीर्गुमिकायां दृश्यते इति सर्वविभित्ताद्विज्ञेयम् ।

अथ प्रन्यो धर्मक्षिमासूनामुपयुक्तरोऽप्रसिद्धयेति भीक्षुरवरगणनायकं भीक्षिनकृपाचक्रसूरीश्वरोपदेशासुधारधौवचित्तया गुर्जरदेशमू-
पजसूयपुरवास्तव्य जह्वरी प्रेमपन्द्रमादस्य धर्मपत्न्या भीमत्या “रत्नवेन” नामधेयया स्वपरोपकारार्थं वृत्तेन द्रव्यसाहाय्येन सुव्रापितः ।

अस्य च मुद्रणावसरे वीफानेरस्यभीक्षिनकृपाचक्रसूरीज्ञानमाण्डारात् पूज्यप्रवर्धकभीकाम्तिविजयप्रसादेन बाढीपार्श्वनाथज्ञानमाण्डा-
गायद्, महोपाध्यायव्रीवैवविजयगणिशाखागारात् प्राप्ता किञ्चित्तप्रसयस्त्रिस्तः शुद्धिविषय वपयुक्तवरा ज्ञाता, अतः प्रतिसाहाय्यकारिणा-
मेषां महात्मनां महोपकारो मन्यते ।

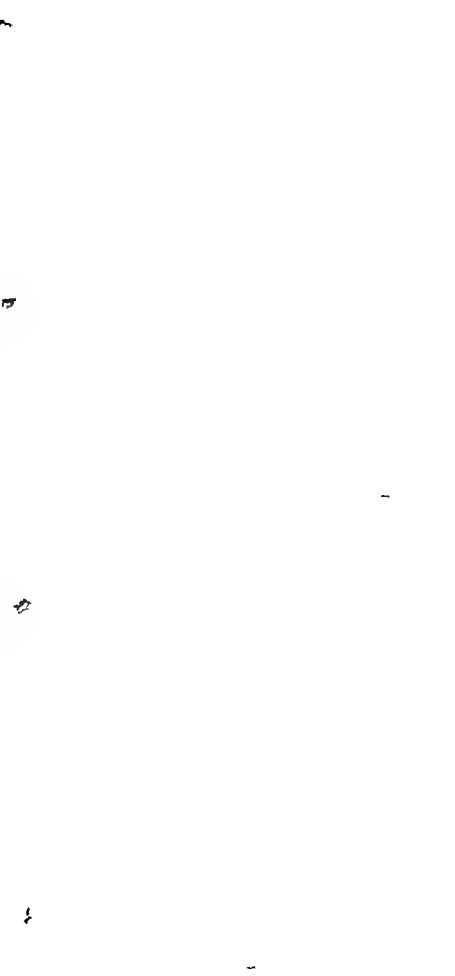
अस्य प्रत्यस्य युक्तोद्यने अस्मत् गुरुवर्यप्रवर्धकं मुनि सुखसागर महाराजेन अतिपरिभ्रमेण तस्या च भावनगरनिवासि श्रीजैनधर्म-
प्रसारकसमाधायि शास्त्री जेठालाल हरिभाईत्यनेन कृतेऽपि दृष्टिवोपाच्छाद्यस्थ्यात्मभावानुद्गणयद्बोधाद्या यत्र यत्र स्खलित दृक्पथमायात्
एव पिबद्भिर्महात्मभिः क्षमायनैः सम्यक् संसोध्य ज्ञापनीया इयं यतो द्वितीयावृत्तिसमये वद्विषये यत्नते इति प्रार्ययते—

विदुषा वदामः

भीक्षिनकृपाचक्रसूरीश्वरचरणसरोजमुद्गमवर्धकं श्रीसुखसागरशिष्याणुः मङ्गळसागरो मुनिः

वि० सं० १९९० मार्गशुक्लपञ्चमी

पाळीवाणानगरे,

विषयानुक्रमणिका ।

विषयः	पृष्ठाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१ मङ्गलापरणम् । मूलप्रत्यक्तुः परिषदाः प्रवर- धर्मोपदेशप्रस्तावनाप्रस्य प्रथमं कुलकम्	१-१३	७ धर्मसाधक्या दुर्लभत्ववर्षेष्ठ सप्तमं कुलकम्	५८-६२
२ साम्यसाधनपूर्वकं जीवित-धनार्थीनां वञ्चकत्वस्या- पकं गुणवदवमवनोपदेशकं च द्वितीयं कुलकम्	१४-२२	८ सिध्दात्त-कथावादीनां स्वरूपम्, फलम्, वस्त्यागे वाऽप्रमथणोपदेशकमष्टमं कुलकम्	६२-७२
३ यौवनादि सांसारिकमावानां सोपमानमनित्यत्वस्या- पकं तृतीयं कुलकम्	२२-३५	९ सन्मार्गनिष्ठत्वोपदेशकं नवमं कुलकम्	७३-८९
४ मनुष्यत्वादीनां दुर्लभत्ववर्षकम् अप्रमापोपदेशकं च चतुर्थं कुलकम्	३६-४३	१० कामाद्यात्स्वरवैरित्मनोपदेशकं दशमं कुलकम्	९०-९६
५ गुणत्मानमात्यप्राप्तिरूपकं पञ्चमं कुलकम्	४३-५६	११ कोषाद्यन्तराश्रयपरिहारोपदेशकम् द्वादशं कुलकम्	९६-१००
६ तत्त्व्यादिममत्वपरिहारपुस्तकं धर्ममद्भाविभ्या- पकं षष्ठं कुलकम्	५६-५८	१२ पर्यन्तोपदेशरूपापकं द्वादशं कुलकम्	१००-१०७
		१३ प्रसक्तिः	१०७-१०८

॥ अहम् ॥

श्रीनवाङ्गीवृत्तिकारश्रीमज्जिन-अभयदेवसूरिशिष्य-श्रीमज्जिनवल्लभसूरिशिरचितम्

द्वादशाकुलकम्.

श्रीमज्जिनपतिद्वारिशिष्य-प्रवरपण्डितश्रीमज्जिनपालकृतविवरणसमेतम् ।

प्रथमकुलकम् ।

नृत्यभानाविलासोद्भुरविवुधवधूस्तकटाक्षच्छटामिः, श्वेतामिः श्वेतिमान स्तवकितममञ्जन् नूतमङ्ग समग्रम् ।
श्रीमज्जन्मामिपेके सुरगिरिशिखरे यस्य लोकैकबन्धोः, स श्रीचन्द्रप्रभाख्यो जिनपतिरसमध्वेयसे वः सदा स्नात् ॥ १ ॥

श्रीमच्चान्द्रकुलाम्बुनैऋतरणेः श्रीवर्द्धमानप्रभोः, शिष्यः सूरिजिनेश्वरो मतिवचःप्रागख्यवाचस्पतिः ।
आसीत् बुलभराजराजसदसि प्रख्यापितागारवद्, -वैशमावस्थितिरागमज्ञसुमुनिप्रातस्य शुद्धात्मन ॥ २ ॥

तस्मादभूभवनवाङ्मविष्टसिवेधा, मेधानिर्धेस्तनुतरो जिनचन्द्रधरे ।

सस्यापितानुपमधामज्जिनेन्द्रपार्श्वः, श्रीस्तम्भने पुरवरेऽभयदेवसूरिः ॥ ३ ॥

अर्थानामूहते स्मातिगहनरचनगूढतामाप्तिं वृत्ते-ऽशीतिं शुक्लां चतुर्भिश्चतुरत्तरमतिर्यः सुविद्यानिधानम् ।
 द्रोणाचार्यप्रधानैः स्तुत इति मुदितैः पत्तने संघमुख्यैर्नून धात्रा धरित्र्या प्रवचनतिलकः कौतुकान् निर्ममेऽसौ ॥ ४ ॥
 तथा च तदुक्तिः ॥ आचार्याः प्रतिसङ्गा सन्ति महिमा येषामपि प्राकृतमार्तु नाप्यवसीयते सुचरितैर्येषा पवित्र जगत् ।
 परकेनापि गुणेन किन्तु जगति प्रज्ञाधना साप्रत, यो घटेऽभयदेवद्वरिसमसां सोऽस्माकमावेद्यताम् ॥ ५ ॥
 तस्य ख्यातिं निशम्य श्रुतनिकयनिषेर्गोतमस्येव दूरात्, पुर्याः श्रीमाशिकायाः प्रवररजतकृत्वेन कञ्जोलवर्यः ।
 एव विख्यातकीर्तिं सितपटदृपम प्रपयत् स्वं विनेय, त्रैविद्य शान्तदान्त निशमनविचयेऽयागमञ्चास्य पार्श्वे ॥ ६ ॥
 शिष्योऽयं स श्रीजिनयज्ञमाख्यद्यैत्यासिनः सूरिषिनेश्वरस्य ।

प्राप्य प्रसन्नोऽभयदेवसूरिं, ततोऽग्रहीज्ज्ञानचरित्रचर्याम् ॥ ७ ॥

शुभगुरुपदसेवावाप्तसिद्धान्तसारावगतिगलितचैत्यायासमिध्यास्वभावः ।

गृहिगृहवसतिं स स्वीचकारातिशुद्धा, सुविहितपदीवद् गाढसवेगरङ्गः ॥ ८ ॥

तयास्य सविमिशिरोमणेरभून्मनः प्रसन्न सकलेषु जगत्पुत्रेषु ।

जिनानुकृत्या भुवन विबोधयन्, यथा न शङ्काम महामनाः स्वयम् ॥ ९ ॥

धर्मोपदेशकुलकाङ्क्षितसारलेखैः, श्राद्धेन वन्धुरधिया गणदेवनाम्ना ।

३ भाषादेवैरतिकोमिदेव इति पाठान्तरम् ।

प्रावोषयत् सकलवागवददेशलोक, सूर्योऽरुणेन कमल किरणैरिष स्वैः ॥ १० ॥

तानि द्वादश विस्तृतानि कुलकान्यम्भोधिष्व् बुर्गमान्यत्यन्तं च गभीरभूरिस्तपदान्युभिद्रतार्याणि च ।

व्याख्यातु य उपक्रम कृशधियाऽप्याधीयते मादशे-नारोदु तद्वमत्यशैलशिखर प्रागल्भ्यत पशुना ॥ ११ ॥

एव श्रीजिनवह्नभस्य सुगुरोव्यारित्रिचूडामणेर्भग्यप्राणिविबोधने रसिकता वीक्ष्यान्नुता शान्धतीम् ।

आदेशाव् गुणविभवाङ्गयिदृतिप्रस्तावकस्यादरात्, प्रादात् सूरिपद मुदञ्चितवपु श्रीदेवभद्रः प्रभुः ॥ १२ ॥

इह हि संप्रति विशिष्टज्ञानवत्पुरुषसर्पकार्कोवूद्योताभावेन भव्यजनानामपि अपगतसम्यग्दर्शनविवेकविलोचनाना
भगवान् कारुण्यरसपाथोनिधि श्रीमत्सीर्याधिपोपदिष्टश्रुतनिकपावगमप्रवर्तितसम्यक्सारविधिः समस्तविद्यानितम्बिनी-
बुम्बितवदनारविन्द समभिनन्दितसत्कथिक्कोविदवादिदृन्दः श्रीमज्जिनवल्लभसूरिसुनिवरः, तदुपचिकीर्पया विवेकलोच-
नोन्मीलकरसायनाञ्जनशलाकाप्रस्थानि द्वादशकुलकानि आविष्कार । तेषामपि प्रवरधर्मोपदेशप्रस्तायनाप्रस्थमाद्यकुल-
कसारभमाणः सप्रशंस च विनेया धर्मे उपदेष्टव्या इति शिष्टसमाचार सत्यापयन् तेषा सकलगुणोपेतत्वेनोपदेशाविपयतामा-
शङ्क्य साधुसमाचारमात्रत्वेन उपदिश्यत इति उपदर्शयन् प्रथमदृत्तमाह—

कुलप्पसूयाण गुणालयाण, तुम्हाण धम्मे सयमुज्जयाण ।

नत्थेव किंची उवदेसणिज्ज, तहावि कप्पुत्ति भणामि किंचि ॥ १ ॥

कारिणो दुष्टवष्टका । रौद्रचिचपुरे लोकाः, सन्ति द्रोहादयः खला ॥ ५ ॥ ते तेऽसिबलमास्त्रस्यास्ते ते सर्वस्वनायकाः । अतश्चरदृष्ट-
 न्मय, देवी साऽप्यन्तवक्ष्मा ॥ ६ ॥ युगम् ॥ दुष्टाभिसन्धिराजेन्द्र, तं भर्तारं दिवानिष्ठम् । मन्यते परमात्मान, सा ह्यभूपापरयणा ॥ ७ ॥
 न युञ्जति च पदेषु, सदाहयति वद्वलम् । अनुरक्षा निजे पत्नी, सा देवी तेन वर्ण्यते ॥ ८ ॥ तस्माच्च निष्करुणताया महादेव्या अभि-
 वृद्धिरेतुस्तस्य रौद्रचिचपुरस्य वक्ष्मा वभिवासिजनानां विनीता जननीजनकयोरसिमीषणा स्वरूपेण साक्षात्कालकूटसमुदघटितेव हिंसा
 नाम बुद्धिवा, तथाहि—यतः प्रवृत्ति सा जावा, कन्यका राजमन्त्रिरे । तव आरम्य तत्सर्वं, पुरं समभिवर्धते ॥ १ ॥ राजा पुष्टवरी-
 मृतो, देवी स्थूलत्वमागता । भवोऽभिमृष्टिरेतु सा, पतनस्य मुक्त्यका ॥ २ ॥ ईर्ष्याप्रद्वेषमात्सर्यचण्डत्वाप्रसमादयः । प्रधाना ये जना
 मत्र, पुरे विख्यातकीर्तय ॥ ३ ॥ वेपामानन्दजननी, सा हिंसा प्रविलोकिता । स्थिता परपरोत्सङ्गे, सचरन्ती करालकरे ॥ ४ ॥ दु-
 म्यमाना जनेनोर्ध्वमन्त्रमीति निजेष्वध्या । सा वभिवासिलोकस्य, तेनोष्माऽप्यन्तवक्ष्मा ॥ ५ ॥ दुष्टाभिसन्धिनृपतेर्वचन नासिवर्धते । सा
 निष्करुणवादेव्या, वचनेन प्रवर्तते ॥ ६ ॥ ह्यभूपातत्पय नित्य, तयोर्हिंसा सुपुत्रिका । जननीजनकयोस्तेन, सा विनीतेति गीयते ॥ ७ ॥
 भीषणा सा स्वरूपेण, यथाभिहितमञ्जसा । वभिदानीं मया सम्यक्प्राप्यमान निवोषत ॥ ८ ॥ अपि सा नाममात्रेण, प्रातस्कर्मविधायिका ।
 सर्वेषामेव जन्तूनां, किं पुनः प्रविलोकिता ? ॥ ९ ॥ साऽघोमुखेन क्षिरसा, नरकनयसि देहिनाः । सा ससारमहावर्तगर्तसपातकारिका ॥ १० ॥
 सा मूलं सर्वपापानां, सा धर्मध्वंसकारिणी । सा हेतुश्चित्तपापानां, सा क्षात्रेषु विगर्हिता ॥ ११ ॥ किंचेह बहुनोक्तेन ? , नास्त्येव ननु
 शादशी । लोकेऽपि दारुणाकार, सा हिंसा इन्त यादशी ॥ १८ ॥ इवामासि तामसन्धित नाम नगरं, सत्र महामोहतनयो द्वेषगजेन्द्रो
 नाम नरेन्द्र प्रतिवसति, इवम या प्रागाख्याया वैश्वानरस्य जननी मम वात्री अविवेकिता नाम ब्राह्मणी, सा तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्यो

भवति, सा च केनचित्प्रयोजनेन तत्तत्सामसचित्ताभगपराद्वर्गस्थिते सन्नि वैश्वानरे तत्र रौद्रचित्तपुरे समागताऽऽसीत्, यादृक् त्वचामसचित्त-
नगरं यादृशोऽसौ द्वेपगजेन्द्रो राजा यादृशी साऽविवेकिता यच्च तस्यास्त्वामसचित्तनगरादौद्रचित्तपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेवात् सर्वमुत्तरत्र
कथयिष्यामः, केवल भद्रेऽगृहीतसङ्केते ! न तथाऽस्य व्यसिक्तरस्याह गन्धमपि ज्ञातवान्, इदानीमेवास्व भगवत सदागमस्य प्रसादादिव
समस्त मम प्रत्यक्षीभूतं, तेन सुभ्यं कथयामि, ततः साऽविवेकिता तत्र रौद्रचित्तपुरे स्थिता कियन्तमपि काळं, जातो दुष्टाभिसन्धिना सह
परिषयः, यतो द्वेपगजेन्द्रप्रतिबद्ध एवासौ दुष्टाभिसन्धिवस्त्रटनरेन्द्रः, ततोऽविवेकितायाः किङ्करभूवो वर्तते, ततः साऽविवेकिता मा मनु-
जगतौ समागतमधगम्य ममोपरि ज्ञेहवशेनागत्य ततो रौद्रचित्तपुरात् स्थिता सन्निहिता, जातोऽस्या मम जन्मदिने वैश्वानरो, धृद्धिं गत
क्रमेण, कथितस्तथा तस्मै सर्वोऽव्यात्मीयः स्वजनवर्गः, तत्तत्स्य वैश्वानरस्य तत्र मार्गे मया सह गच्छतः समुत्पन्नैवन्मूता धुद्धिं यदुत्त
—नयाम्येन नन्दिवर्धनकुमारं रौद्रचित्तपुरे, दापयाम्यसौ दुष्टाभिसन्धिना तां हिंसाकन्यकां, तत्तत्तया परिणीतया ममैव सर्वप्रयोजनेषु
गाढतरं निर्व्यभिचारे मविष्यति, ततो विचिन्त्य तेनैवमभिहितोऽह तत्र गमनार्थं, मयोक्त—कनकशेखरादयोऽपि गच्छन्तु, वैश्वानरः
प्राह—कुमार ! नामीपां तत्र गमनप्रसरो, यतोऽन्तरङ्ग तत्रौद्रचित्त नगरं, ततो विना परिजनेन मत्सहाय एव कुमारस्तत्र गन्तुमर्हति,
तत्तत्तदाकण्याहमलङ्कनीयतया तद्वचनस्य गुरुतया तत्र ज्ञेहभावस्य अज्ञानोपहततया चित्तस्थानाकलय्य तस्य परमशत्रुता अपर्यालोच्यात्म-
हिताहित अदृष्टाऽप्यागामिनीमनर्थपरम्परं गतो वैश्वानरेण सह रौद्रचित्तपुरे दृष्टो दुष्टाभिसन्धिः दापिता वैश्वानरेण मद्य तेन हिंसा
परिणीता क्रमेण कृतमुचितकरणीय तत प्रहितो दुष्टाभिसन्धिना सहितो हिंसावैश्वानराभ्यां, मिलितोऽह कनकशेखरादिवले, गच्छता
मार्गे प्रारब्धः सहर्षेण वैश्वानरेण सह नत्स यदुत्त—कुमार ! कृतकृत्योऽहमिदानीं, मयोक्त—कथम् ? , स प्राह—यदेवा परिणीता कु-

कारिणो दुष्टपटका । रौप्रपिचपुरे लोकाः, सन्ति द्रोहाय सला ॥ ५ ॥ ते तेऽसिबहुमास्तस्यास्ते ते सर्वस्वनायकाः । अतश्चट्टदु-
 न्म्य, देवी साऽऽन्यवहमा ॥ ६ ॥ युग्मम् ॥ दुष्टाभिसन्धिराजेन्द्र, त भर्तारं दिवानिष्ठम् । मन्यते परमात्मान, सा शुभूपापरायणा ॥ ७ ॥
 न मुच्यति च सर्वेदं, संवाहयति तद्वष्टम् । अनुरक्ता निजे पत्नौ, सा देवी तेन वर्ण्यते ॥ ८ ॥ तस्माच्च निष्कण्ठताया महादेव्या अभि-
 दृष्टिरेतुम्यस्य रौप्रपिचपुरस्य वहमा तन्निवासिजनानां विनीता जननीजनकयोरसिमीपणा स्वरूपेण साक्षात्कालकूटसम्बुदभटितेव हिंसा
 नाम दुहिता, तथाहि—यतः प्रवृत्ति सा जाता, कन्यका राजमन्दिरे । तत्र आरम्य तत्सर्वं, पुरं समभिवर्षते ॥ १ ॥ राजा पुष्टवरी-
 भूतो, देवी ह्यूल्लसमागता । अवोऽभिष्टुष्टिरेषु सा, पचनस्य सुकन्यका ॥ २ ॥ ईर्ष्याप्रद्वेषमात्सर्यचण्डत्वाप्रसमादयः । प्रधाना ये जना
 स्त्र, पुरे विस्मयात्कीर्तय ॥ ३ ॥ तेषामानन्दजननी, सा हिंसा प्रविशोक्तिवा । स्मिता परपरोत्सङ्गे, सचरन्ती कृतक्रे ॥ ४ ॥ शु-
 म्यमाना जनेनोद्योगधर्मसि निजेच्छया । सा तन्निवासिलोकस्य, तेनोऽऽन्यवहमा ॥ ५ ॥ दुष्टाभिसन्धिनृपतेर्वचनं नास्तिवर्षते । सा
 निष्कण्ठतादेव्या, वचनेन प्रवर्षते ॥ ६ ॥ शुभूपावत्यरा मित्य, तयोर्हिंसा सुपुत्रिका । जननीजनकयोस्तेन, सा विनीतेति गीयते ॥ ७ ॥
 भीपणा सा स्वरूपेण, यथाभिहितमवसा । तद्विदानीं मया सम्यक्कथ्यमान निबोधत ॥ ८ ॥ अपि सा नाममात्रेण, प्रासक्यविधायिका ।
 सर्वेषामेव जन्तूनां, किं पुनः प्रविशोक्तिवा ? ॥ ९ ॥ साऽवोमुखेन शिरसा, नरकं नयति देहिनि । सा ससारमहावर्तगर्वसपावकारिका ॥ १० ॥
 सा मूलं सर्वपापानां, सा घर्मचर्मसकारिणी । सा हेतुश्चित्तपापानां, सा स्वाखेपु विगर्हिता ॥ ११ ॥ किंचेद् बहुनोक्तेन ? नास्त्येव ननु
 वाटसी । लोकेऽपि वारुणाकार, सा हिंसा इन्त यादृशी ॥ १८ ॥ इतश्चास्ति तामसचित्ता नाम नगरं, तत्र महामोहवनयो द्वेषगजेन्द्रो
 नाम नेरेन्द्रः प्रसिधसति, इतश्च या प्रागाख्याता वैधानरस्य जननी मम घात्री अविधेकिता नाम ग्राहणी, सा तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्या

पलेन प्रवलवीर्यो देवतानुग्रहेण, तथापि सन्निहितपुण्योद्यमाहात्म्यान्मे न लगन्ति स्म तदीयशिलाणि
 न वहन्ति स्म तस्य विद्याः अकिञ्चित्करीभूता वेदता, मम तु चेवसि परिस्फुरित—अहो प्रियमित्रवटकस्य प्रभावाविशयो यदस्य ते-
 जसा ममाय रिपुदंष्ट्रिमपि धारयितु न पारयति, ततो मया [तथा] वैश्वानरवटकप्रभावाधिष्ठितेन स प्रवरसेनश्रटनायको विच्छिन्नकामुर्कः
 प्रतिवृत्तक्षेपान्यशस्यः सन् गृहीतचमत्कुर्वन्नास्वरकरबालः स्यन्वनाश्वतीर्ये स्थितो भूतले प्रस्थितो मदभिमुख, अग्नान्तरे पार्श्ववर्तिन्या वि-
 लोकितोऽहं हिसया जातो गाढतरं रौद्रपरिणामः मुष्णो मया कर्णान्तमाकृष्य निशितोऽर्धचन्द्रः छिन्न तेन तस्यागच्छतो मस्तक, ससु-
 दृष्टितोऽस्मदूले फलकलः निपातिता ममोपरि वेधैः कुसुमदृष्टि दृष्ट सुगन्धोदक समाहृता दुन्दुभय समुद्रयोपितो जयजयशब्दः, ततो
 हतनायकत्वाद्विपण्ण श्रटबल अवलम्बितप्रहरण गत मे शरण, प्रतिपन्न मया, निवृत्तमायोधन, सजात सन्धिः, प्रतिपन्न सर्वचरदै-
 र्मम भृत्यभाव, मया चिन्तित—अहो हिसाया माहात्म्यप्रकर्षं यदनया विलोकितस्यापि ममैवावानुन्नसिर्विशेष सपन्न इति, सन्मा-
 निवास्तेऽपि कनकशेखरादिभिः, दत्त प्रयाणक, सप्राप्ता वय कुशावर्चपुरे, समानन्वितः कनकशेखरकुमारगमनेन कनकचूडराजः तुष्टो
 मदर्शनेन ततो विद्यापितस्तेन महोत्सवः पूजित प्रणयिवर्गः, ततो गणित विमलाननारत्नवत्सोर्विवाहदिन समागत पर्यायेण कृतमु-
 चितकरणीय, ततो वीर्यमानैर्भगवानैर्विधीयमानैर्जनसन्मानैर्बहुविधकुलाचारैः संपाद्यमानैरभ्यर्हितजनोपचारैर्गोपनवादनपानस्यादनविम-
 र्देन निर्भरीभूते समस्ते कुशावर्चपुरे परिणीता कनकशेखरेण विमलानना मया रत्नवतीति, ततो विहितेपूचितकर्तव्येषु निवृत्ते विवाहम-
 हानन्दे गते विनत्रयेऽष्टपूर्वतया कुशावर्चस्यातिरमणीयतया तत्प्रवेशाना कुसूलपरतया यौवनस्य समुत्पन्नतयाऽस्मासु विश्रम्भभावस्य
 गृहीत्वाऽऽस्यनुज्ञा नगरावलोकनाय निर्गते भ्रमणिकया सपरिष्करे विमलाननारत्नवत्सौ, ततोऽनेकाश्रयदर्शनेनानन्वपूरिवद्दये सप्राप्ते ते

मोरेण हिंसा, केवलमेवापदघुनाञ्च प्रार्थये—यथेया कुमारस्य सततमनुरक्षा भवति, मयाऽभिहित—कः पुनरेवमवनेऽस्या उपायो भवि-
 व्यति?, वैश्वानरः प्राह—सापराध निरपराध वा प्राणिन मारयसा कुमारेण न मनागपि घना(घृष्णा)वितव्य क्षयमस्या स्वस्वनुरक्तीभवनोपाय,
 जन्मिवया परेषां केवल प्राप्तमात्रं जनयति, अनया पुनर्हिंसयाऽत्यन्तमनुरक्त्याऽऽलिङ्गितवर्मिणः प्रभावतया वर्जनमात्रादेव जीवितमपि
 क्षरमद्यपरमाच्छादीनामादव्यजीवानां शतसहस्राणि मारयामि सः सतः प्रहृष्टा हिंसा सपन्ना मय्यनुकूला सतः कल्पन्ते मर्शनेन
 जीवा मुञ्चन्ति प्राणानपि केचित् सतः सजातो मे वैश्वानरकथितहिंसाप्रभावे प्रत्ययः, प्राप्ता इय कनकचूडविययाभ्यर्णे, तत्रास्ति वि-
 पमकूटौ नाम पर्वतः, तस्मिन् कनकचूडमण्डलोपद्रवकारिणोऽन्वरीपनामानश्चरताः प्रतिवसन्ति, ते च कथयिष्याः पूर्वं यदुशः कनकचूडेन,
 सतः कनकचूडोत्तरभागच्छन्तमवगम्य निदधत्यैमार्गः, प्रत्यासन्नीभूतमसद्वल, सतः कलकलं कुर्वन्तः ससुस्तिवाश्चरताः, समालम्भमायोधन,
 त्वराजीपयन्नुकारेण रक्षोपनीरेण दण्डासच्छत्रसमावृत्तेन तुल्य वहातेन सजातयुर्भैरवदुःखस्यारुमिसि, सतः ससुदीर्णतया चर-
 त्वगम्य सजाताः परिमप्रप्राया कनकशेखरादयः, अत्रान्वरे प्रवरसेनाभिधानेन चरतनायकेन सार्धं समापत्तिव ममायोधनमिसि, सतः
 संप्रितोऽह वैश्वानरेण भक्षितं मया वत्कूरयित्ताभिधानं वटक सतः प्रहृष्टो मेऽन्वत्यापः सजातो मुकुटितवज्रमङ्करो ललाटपट्ट- समा-
 पितः स्वयन्दिन्दुनिकरेण शरीरं, स च प्रवरसेनोऽत्यन्तकुशलो धनुर्वेदे निर्व्यूढसाहसः करवालेऽस्तिनिपुणः सर्वोन्नप्रयोगेषु गर्वोद्धुरे विद्या-

धितम् ॥ १ ॥ रचितप्रयितोरुसुहृत्स्थिघट, घटनागतभीरुकृतातरेखम् । खपूरितभूषरथिग्विवर, वरहेतिनिवारणस्त्रिभ्रनृपम् ॥ २ ॥ नृप
 भिममदोबुरैरिगण, गणसिद्धनभध्रधुष्टजयम् । जयलम्पटयोधशतैर्ग्रदुल, चटुलाश्वसहस्रविमर्करम् ॥ ३ ॥ करसृष्टशरौघविदीर्णरय,
 रयमङ्गविवर्द्धितबोलबलम् । बलशालिभटेरितसिंहनद, नदभीपणरक्तनवीप्रवहम् ॥ ४ ॥ ततस्त्रेदशे प्रयुक्ते माद्वारेण वृत्तः परैः कृतभीपण
 नादैः समरभर मममस्मदूल समुल्लसितः परबले कलकलः केवल न बलिता वय पदमपि पराङ्मुख्य, त्रयोऽपि नायका समुत्कटतया
 निकटवरीभूता परैः, अत्रान्तरे पुन सङ्घितोऽह वैद्यानरेण भक्षित मया क्रूरचित्ताभिधान घटक जातो मे मासुरतरः परिणामः ततः
 साक्षेपमाहूतो मया समरसेनो, बलितोऽसौ ममोपरि मुञ्चन्नस्त्रवर्ध, केवल सन्निहिततया पुण्योदयस्य न प्रमवन्ति स्म तानि मे शस्त्राणि,
 ततो विलोकिवोऽह हिसया जातो मे वारुणतरो भाव तत प्रहिता मया परविदारणचतुरा शक्ति विदारित समरसेनो, गतः प-
 षत्व मम तद्वल बलितोऽहं हुमाभिमुख, स च लग्न एव योद्धु कनकचूडेन, ततो मयाऽभिहितो—२ ! किमत्र भवति हन्तव्ये तातेना
 यासितेन?, न खलु गोमायुकैसरिणोरनुरूपमायोधन, ततस्त्वमारावागच्छेति, ततो बलितो ममाभिमुख हुमनरेन्द्रः, निरीक्षितोऽह हिसया,
 ततो दूरादेव निपातितमर्धचन्त्रेण मया तस्योत्तमाङ्ग, मम तवीयसैन्य, विहितो मयि सिद्धविद्याघरादिभिर्जयजयस्रब्दः, इतश्च कनकशे-
 खरेणापि सद्भापसितो योद्धु विभाकर, शरवर्षच्छेवानन्तरं मुक्तानि तेन कनकशेखरस्योपरि आग्नेयपद्मगावीन्यस्त्राणि, निवारितानि वारु-
 णगारुढादिभिः प्रतिशस्त्रैः कनकशेखरेण, ततोऽसिलतासहाय समघटीर्ण स्यन्धनाद्विभाकरः, कीदृश रथस्यस्य भूमिस्थेन सह युद्धमि-
 तिमत्या कनकशेखरोऽपि स्थितो भूषले, ततो वर्धितानेककरणविन्यासमभिधाञ्छितमर्मप्रहारं प्रतिप्रहारवचनासारं सजात द्वयोरपि बृहतीं
 वेलां बलकरबालयुद्धं, ततः समाहत्य स्कन्धदेशे पातित कनकशेखरेण विभाकरो भूषले गतो मूर्च्छां समुल्लसितः कनकशेखरबले

चूतचूचुक नामोद्यानं, प्रवृत्ते क्रीडितु, वयं तु कनकचूडराजास्थाने तथा सिद्धामः, यावद्वकाण्ड एव प्रवृत्त कोलाहलः, पूरुष दासचे-
 दीभिः, किमेवविसिंसंधान्त वक्षितमास्थान, इत्ते विमलाननारत्नवत्स्यौ केनचिविविति प्रादुर्भूत प्रवादः, तव सन्नद्धमस्मद्वल, लभ तद-
 नुमार्गेण, तवो मार्गलिप्रवया परसैन्यस्य सोत्साहवयाऽस्मद्वनीकस्य स्त्रोकभूभाग एव समवष्टब्धा परचमूरसत्पवाकिन्या, मुतमस्माभि-
 र्निभाकरनाम वन्दिभिरुदुपुष्यमाण, ततः सर्वैर्य चिन्तितमस्माभि —अये! स एष कनकपुरनिवासी प्रमाकरवन्धुसुसुन्दर्योस्त्रनयो विमा-
 करो यस्मै प्रमावत्या दद्या विमलानना पूर्वमासीदिति निवेदित वृत्तेन, ततश्चैपोऽस्मान् परिभूय हरत्येते वय्यौ दुष्टास्मेति भावयतो मे
 विहिता वैधानरेण संज्ञा तवो भक्षित मया कूरचिप्ताभिधान वटक सञ्चारो मासुर परिणामः, तवो मयाऽभिहित—अरेरे पुरुपायम
 विभाकर! परदाखरणवस्कर! क यासि? पुरुपो मव पुरुपो मवेति, ततस्त्रयाकर्ण्य गङ्गाप्रवाह इव त्रिभिः स्त्रोतोमुत्सर्वलितमभिमुख
 परवतं आविर्भूतास्तदधिष्टायकास्तय एव नायका, तवो मया कनकचूडराजेन कनकशेखरेण च त्रिभिरपि योदुकामैर्यथासमुख वृत्तास्ते,
 इत्यथ योऽस्त्री कन्यागमनसूचनार्थं फलकचूडराजसमीपे समागतः पूर्वमासीन्नन्दराजदूतः स तत्रावसरे मत्सकाशे वर्तते, ततोऽभिहितोऽस्तौ
 मया—अरे विकट! ज्ञानीपे त्व कतमा खल्वेते त्रयो नायकाः?, विकट ग्राह—वेव! सुप्तु जानासि, य एष धामपार्थेऽनीकस्य सम्मुखो
 भवतः एष कलिङ्गाधिपतिः समरसेनो नाम राजा, एतद्वलैर्नैव हि प्रारब्धमिवमनेन विमाकरेण, यतो महाबलवया विमाकरयितुः प्रमा
 करत्साय स्वाभिभूतो वर्तते, यः पुनरेष मध्यमसैन्ये वर्ततेऽभिमुखः कनकचूडनरपते अथ विमाकरस्यैव मासुलो वङ्गाधिपतिर्दुर्मो नाम
 राजा, यत्स्येव वक्षिणमागवर्तिनि बले नायकोऽभिमुखः कनकशेखरस्य, सोऽयं विमाकर एव, यावदेव कथयसि विकटः तावत्समाक-
 प्रमायोपन, तव कीदृशम्—दारजालतिरस्कृष्टदृष्टिपथ, पथरोधसमाकुलतीव्रमटम् । मटकोटिधिपाटितकुम्भवटं, तदविभ्रमहस्तिक्षरीर-

चितम् ॥ १ ॥ रचितप्रथितोरुमुहस्तिघट, घटनागतभीरुतार्तवम् । रवपूरितभूधरविग्विधरं, वरहेतिनिवारणस्त्रिभनृपम् ॥ २ ॥ नृप
भिन्नमदोदुरवैरिगण, गणसिद्धनभम्भरधुजयम् । जयलम्पटयोधशतैश्चटुलं, चटुलाश्वसहस्रविमर्कम् ॥ ३ ॥ करट्टष्टशरौघविवीर्णरय,
रयभङ्गविषाद्विषोदधलम् । धलशालिमटेरितसिंहनदं, नदभीपणरफनवीप्रवहम् ॥ ४ ॥ ततश्चेदशे प्रयुक्ते महारणे दश परैः कृतभीपण-
नदैः समरसरः भग्नमस्मद्वल समुल्लसितः परबले कलकलः केवल न चलिता वय पदमपि पराङ्मुख, प्रयोऽपि नायका समुत्कटतया
निष्कटवरीभूताः परैः, अत्रान्तरे पुन सक्षितोऽह वैद्यानरेण भक्षित मया क्रूरचिन्ताभिधान वटक जातो मे भासुरतरः परिणाम ततः
साक्षेपमाहूतो मया समरसेनो, चलितोऽसौ ममोपरि सुखभक्षवर्प, केवल सन्निहिततया पुण्योदयस्य न प्रभवन्ति स्म तानि मे शस्त्राणि,
ततो विलोकितोऽह हिसया जातो मे वारुणतरो भावः तत प्रहिता मया परविदारणचतुरा शक्ति विदारित समरसेनो, गतः प-
ञ्चत्व भग्न वद्वल चलितोऽहं हुमाभिमुख, स च लग्न एव योऽसु कनकचूडेन, ततो मयाऽभिहितो—२ । किमत्र भवति हन्तव्ये तातेना-
यासितेन?, न खलु गोमायुकेसरिणोरुत्तरूपमायोधन, ततस्त्वभारादागच्छेसि, ततो वलितो ममाभिमुख हुमनरेन्द्र, निरीक्षितोऽह हिसया,
ततो दूरदेव निपातिवमर्धचन्त्रेण मया तस्योत्तमाङ्ग, भग्न तवीयसैन्य, विहितो मयि सिद्धविद्याधरादिभिर्जयजयशब्दः, इवञ्च कनकशे-
खरेणापि सहापसितो योऽसु विभाकरः, शरवर्षच्छेदानन्तरं मुक्कानि तेन कनकशेखरस्योपरि आप्रेयपद्मगादीन्यस्त्राणि, निवारितानि वारु
णगारुडाविभिः प्रतिस्रस्रैः कनकशेखरेण, ततोऽसिलतासहायः समवतीर्णः स्यन्दनाद्विभाकर, कीदृश रयस्यस्य मूमित्येन सह युद्धमि
त्तिमत्वा कनकशेखरोऽपि स्थितो भूतले, ततो वरिष्ठानेककरणविन्यासमभिवाञ्छितमर्मप्रहारं प्रतिप्रहारवच्चानासारं संजात द्वयोरपि गृह्णी
वेला बलकरवालयुद्ध, ततः समाहत्य स्कन्धदेशे पातित कनकशेखरेण विभाकरो भूतले गतो मुच्छां समुल्लसितः कनकशेखरघले

चूतचूचुक नामोपान, प्रपूते कीडिपु, वय तु कनकचूडराज्यास्थाने तदा विप्राभः, यावदकाण्ड एव प्रवृत्त कोलाहलः, पूकृत दासवे-
टीभिः, किमेवदितिसभ्रान्त दत्तितमास्थान, इते विमलाननारम्यवस्यौ केनचिद्विषि प्रादुर्गूढ प्रवाहः, तस सभ्रद्वयस्यद्वल, लभ तद-
नुमार्गेण, ततो मार्गस्थिभ्रतया परसैन्यस्य सोत्साहतयाऽऽभवीकस्य खोकभूभाग एव समवष्टब्धा परचमूरसत्सवाकिन्या, भ्रुतमस्माभि-
र्विभाकटनाम वन्दिमिददुष्ट्यमाणं, ततः सर्वैव चिन्तितमस्माभि —अवे! स एष कनकपुरनिवासी प्रभाकरवन्दुसुन्दर्योस्तनयो विभा-
करो यस्मै प्रभावत्या दत्ता विमलानना पूर्वभासीविति निवेशित वृत्तेन, ततश्चैवोऽस्मान् परिभूय हरत्येते बन्धौ दुष्टालेति भावयतो मे
विदिता वैधानरेण सद्या ततो भक्षित मया कूरषिषामिधान दटक सजातो मासुरः परिणामः, ततो मयाऽभिहित—अरेरे पुत्रयाधम
विभाकर! परदारहरणवत्कर! क यासि? पुरुषो मय पुरुषो मवेति, ततस्तवाकर्ण्य गङ्गाप्रवाह इव त्रिभिः स्रोतोमुखैर्वलितमभिमुख
परबलं आयिर्मुवास्त्यपिघ्रायकावय एव नायकाः, ततो मया कनकचूडराजेन कनकशेखरेण च त्रिभिरपि योदुकामैर्ययासमुख दृष्टाले,
इतश्च योऽसौ कन्यागमनसूचनार्य कनकचूडराजसमीपे समागतः पूर्वभासीभ्रन्वराजदूत स तत्रावसरे मत्सकाशे वर्तते, ततोऽभिहितोऽसौ
मया—अरे विकट! जानीये त्व कृतमाः स्वत्येते त्रयो नायकाः?, विकटः प्राह—येव! सुप्तु जानामि, य एष वामपार्श्वेऽनीकस्य सम्मुखो
भवतः एष कस्तिज्ञाधिपसि समरसेनो नाम राजा, एतद्वलेनैव हि प्रारब्धमिदमनेन विभाकरेण, यतो महाबलतया विभाकरपितुः प्रमा
करस्याय स्वाभिभूतो वर्तते, यः पुनरेष मध्यमसैन्ये वर्ततेऽभिमुख कनकचूडनरपतेः अय विभाकरस्यैव मातुलो वज्राधिपसिद्रुमो नाम
राजा, यस्त्वेष दक्षिणमागवर्तिनि बले नायकोऽभिमुख कनकशेखरस्य, सोऽय विभाकर एव, यावेवेव कययति विकट तावत्समाल-
प्रमायोपनं, तव कीदृशम्—शरजालसिरस्कृतदृष्टिपय, पथरोचसमाकुलसीप्रभटम् । मटकोटिविपाटितकुम्भमटं, तदविभ्रमवृत्तिशरीर-

चर ॥ ११ ॥ तथापि प्रियया नून, ममेव हन्त हिंसया । सर्वं संपादित मन्ये, कृतमालोकन यया ॥ १२ ॥ अहो प्रभावो हिंसया,
 अहो मय्यनुरक्ता । अहो कल्याणकारित्वमहो सर्वगुणाढ्यता ॥ १३ ॥ यादृशी वर्णिता पूर्वं, वरमित्रेण मे प्रिया । एषा वैद्यानरेणोषे-
 स्नादयेव न सशयः ॥ १४ ॥ तस्यागृहीतसङ्केते ! वृत्तान्तस्यात्र कारणम् । स मे पुण्योदयो नाम, वयस्यः परमार्थत ॥ १५ ॥ केव-
 लम्—तदा न लक्षयान्येवमह पापहतात्मकः । यया पुण्योदयाज्जात, ममेव सर्वमश्रया ॥ १६ ॥ ततश्च—एवविधविकल्पेनाह वैद्यानर-
 हिंसयोः । अत्यन्तमनुरक्तात्मा, न जानामि स्म किञ्चन ॥ १७ ॥ इतश्च हृष्टमार्गेण, मामकीनरयस्तदा । प्राप्तो राजकुलाम्यर्णे, कृतलोक-
 चमत्कृतिः ॥ १८ ॥ अयास्ति सु(ब्र)ह्मनाथस्य, दुहिता जयवर्मणा । प्रिया कनकचूडस्य, देवी मलयमञ्जरी ॥ १९ ॥ तस्याश्च भुवनाभोग-
 सर्वसौन्दर्यमन्दिरम् । अस्ति मन्मथमञ्जूषा, कन्या कनकमञ्जरी ॥ २० ॥ सा स्यन्दनस्य गच्छन्त, वातायनमुसस्थिता । मा दृष्ट्वा पञ्च-
 बाणस्य, शरगोचरमागता ॥ २१ ॥ कुतूहलवशेनाय, वीक्षमाणेन सर्वतः । गवाक्षे लीलया दृष्टिमया तत्र निपातिता ॥ २२ ॥ ततः
 कनकमञ्जूषा, लोललोचनमीलिता । क्षण सा मामिका दृष्टिश्चलति स्म न कीलिता ॥ २३ ॥ सापि सा मामिका दृष्टि, पिबन्ती स्मि-
 तेक्षणा । स्वेदकम्पनरोमाश्चैर्व्यक्तकामा क्षण स्थिता ॥ २४ ॥ मम तस्याश्च सानन्द, दृष्टिसयोगवीर्यपितम् । मदीयसारथिर्भाव, तेवल्लिख्य-
 लक्षयत् ॥ २५ ॥ ततश्चिन्तित तेतलिना—अये ! रतिमकरकेतनयोरिवातिमुन्दरोऽयमन्योन्यगुणविशेषः, केवल मशजनसमक्षमेवमनि-
 मेपाक्षतया निरीक्षमाणस्यैना हीनसत्त्वतया, लाषवमस्य सपत्न्यते रत्नवत्याश्च कवाचिदीर्घ्यो सपद्येत ततो न मे युष्मुपेक्षितुमिति तत
 काकली, कृत्वा भोक्षितस्तेतलिना स्यन्दनः, ततोऽह लाषण्याधृतपङ्कमभामिव कपोलपुलककण्टकलभामिव मदनशरशलाकाकीलितामिव तदी-
 यसौभाग्यगुणस्यूतामिव कनकमञ्जरीवदनकमलावलोकनात् कथञ्चिदृष्टिमाकृष्य तस्यामेव निश्चितहृदयः प्राप्त क्रमेण निजमन्दिर, तत्र च

दृश्यतः, ततो निवार्यं त वायुदानसलिलाभ्युषणारिभिरप्रासितो विभाकर कनकशेखरेण, अभिरुक्ता—साधु भो नरेन्द्रतनय !
 गाधु न मुञ्चो भवता पुरयकारः नाङ्गीकृतो धीनभावः समुज्ज्वालिता पूर्वपुरुषस्थिति लेखितमात्मीय शशधरे नामक, तदुत्पाय पुनर्यो-
 युमावति राजसूनुः, ततोऽश्रो अस्य महानुभावता अहो गम्भीरता अहो पुरुषातिरेकः अहो वचनातिरेकः इति चिन्तयता विभाकरेणाभि-
 दित—आय ! अलमिदानीं युद्धेन, निर्जितोऽहं भवता न केवल खड्गेन, किं तर्हि ? चरितेनापि, तत परमबन्धुवत् स्वय निवेशितो
 विभाकरः स्वकीयस्यन्नेन कनकशेखरेण सभाङ्गवितो मधुरवचनै उपसहृतमायोधन, गत पवासिमाध सर्वमपि परसैन्य कनकशेखरस्य,
 दृष्टे भयान्तिरेकप्रकम्पमानगात्रयष्टी विमलाननारत्नवत्यौ, समानन्विते पेशलबाह्वयैः, स्थापिते निजमर्दस्यन्वनयोः कनकचूडेन, ततो लब्ध-
 नयतया हृषपरिपूर्णां वय कुशावर्चपुरे प्रवेष्टुमारब्धाः, कथम् !, पुरतः कुञ्जरुद्धो, राजा देवेन्द्रसन्निभः । दृष्टवान ययाकाम, प्रविष्टो
 निजमन्दिरे ॥ १ ॥ तत्र प्रमुखिवाशेपलोकलोचनबीक्षितः । पुरं प्रविश्य स्वे गोद्वे, गत कनकशेखरः ॥ २ ॥ ततो रत्नवतीयुक्तः, स-
 न्दनस्य दनैः दनैः । यावद्वृच्छामि तत्राह, निजावासफसन्मुक्ताम् ॥ ३ ॥ दाबवेत्ते समुक्षापाः, प्रवृत्ताः पुरयोयिताम् । जयञ्जिना परी-
 ताङ्गे, नदि सरदृहपेवताम् ॥ ४ ॥ जगत्प्रतिमस्रोऽपि, येनासौ विनिपासितः । द्रुम समरसेनम्, स सोऽय नन्दिर्वर्धन ॥ ५ ॥ अहो
 धैर्यमहो धीयमहो दास्यमहो गुणाः । अस्य नून न मत्सोऽय, देवोऽय नन्दिर्वर्धनः ॥ ६ ॥ इय रत्नवती वन्या, याऽस्य मार्यो महात्मन ।
 धन्या वयमपि ह्येप, यासां दृष्टिपथ गताः ॥ ७ ॥ अथवा सर्वभवेदमहो घन्थवम पुरम् । अचिन्त्यसाहसाढ्येन, यदनेन विभूयितम् ॥ ८ ॥
 ततश्चान्तादरीर्षिपः, नृण्वतो मम मानसे । महागोहास्तसमुत्पन्नो, यितर्कोऽयमभूद्भृशम् ॥ ९ ॥ ममायमीदृशो लोकं, प्रबावोऽयन्तदु-
 त्तमः । यः सजातो महानन्वेष्टुर्गुभक्तिकारकः ॥ १० ॥ तस्मा(त्रा)स्य कारण तावद्वयस्मो हितकारकः । एष वैश्वानरोऽस्त्येव, नात्र सन्वेहगो-

ततो मया भिन्तिव—अहो अस्य मयि भक्तिप्रकर्षः अहो वचनकौशलं, युज्यत एवासौ सम्भावः कथयितुं, तथापि वामशीलस्य मदन-
 विफारस्य मयाऽभिहित—मत्र तेतले ! न जाने किमत्र कारणं ? केवल यतः प्रभृति दृष्टमार्गमतिक्रम्य समानीतस्त्वया रथो राजकुलाभ्यर्णे
 धारितस्त्रय क्रियन्वमपि क्षण सवारात्सर्वोणि मे विलीयन्तेऽङ्गानि प्रवर्धतेऽन्तस्त्राप ज्वलतीव भुवन न सुखायन्ते जनोद्धापा आवि-
 र्भवसि रणरणकः ससुभ्रूवालीफचिन्ता शून्यमिव हृदय ततोऽहमस्य तु खसालब्धपरित्राणोपायः खल्वेव स्थित इति, ततः सार्धेण तेव-
 ल्लिनाभिहित—देव ! यद्येवं ततो विज्ञात मयाऽस्य दुःखस्य निदानमौपय च, न विपाद कर्तव्यो देवेन, मयाऽभिहित—कथं ?, तेतलिः
 प्राह—समाकर्णय, निदान तावदस्य दुःखस्य चक्षुर्वोपः, मयोक्त—कस्य सम्बन्धी ?, तेतलिः प्राह—न जाने किमसौ लक्षिता न वा दे-
 वेन ?, मया पुनर्वृहतीं वेलां निरूपिता तत्र राजकुलपर्यन्तवर्तिनि प्रासादे वर्तमाना काचिद् दृष्टारिका देवमर्थतिरश्चीनेनेक्षणगुणलेन साभि-
 निवेशमङ्गप्रत्यङ्गतो निरूपयन्ती, तन्निश्चितमेतत्तस्या एव सम्बन्धी चक्षुर्वोपोऽयं, यतो देव ! अतिविपसा विपमशीलाना दृष्टिर्भवति, ततो
 मया यिन्तिव—वष्टः खल्वेव तेतलिः बुद्धोऽनेन मदीयभावः विलोकिता सा चिरमनेन अतः पुण्यवानय, यतश्च बदलेप यथा लब्ध
 मया तवास्य दुःखस्य मेपजमिति तत संपादयिष्यति नूनं तां मदनज्वरहरणमूलिकां कन्यकामेप मे, तस्मात्त्राणनायो ममाय वर्तत इति
 विचिन्त्य समारोपितो बलात्पर्येकं तेतलिः, अभिहितश्च—साधु भो ! साधु सुप्तु विज्ञात मयता मदीयरोगनिदान इदानीमौपधमस्य नि-
 वेद्यतु मत्रः, तेतलिनाऽभिहित—देव ! इवमत्र चक्षुर्वोपि मेपज, यदुत—निपुणधृद्वनारीभि कार्यतां सम्यग् लवणावतारणक विधीयतां
 मन्त्रकुशलैरपमार्जन लिख्यन्तां रक्षाः नियध्यन्तां कण्ठकानि अनुशीत्यन्तां मूषिकमोणि, अन्यश्च—शाकिन्यपि किल प्रत्युधारिता न
 प्रभवतीविकृत्वा गत्वा मिथुरवचनैर्गोढ निर्भर्त्सतां सा दारिका यदुत—हे वामलोचने ! निरीक्षितस्त्वया विपमदृष्ट्या देवः तवस्त्व ज्ञाया

पुन्यमनस्को विषाय विषसोपिवर्तं फलं व्यभास्कोऽप्युपरितनभूमिकाया, ततः प्रस्थाप्य समस्त परिजनमेकाकी नियण्ण शाय्याया, तस्या
 पापपत्तरेः क्लृप्तमन्त्रीगोचरैर्विकर्षकोऽप्युपरितनभूमिकाया, ततः प्रस्थाप्य समस्त परिजनमेकाकी नियण्ण शाय्याया, तस्या
 नोऽस्मि ! किमेककोऽस्मि ? किं परिजनपृष्ठोऽस्मि ? किं सुप्तोऽस्मि ? किं वा जागर्मि ? किं रोषमि ? किं वा न रोषमि ? किं दुःखमि ?
 किं वा सुखमि ? किमुत्कण्ठकोऽयं ? किं वा व्याधिरय ? किमुत्सवोऽयं ? किं वा व्यसनमि ? किं वा रजनीयं ? किं सुतो-
 ऽस्मि ? किं वा जीयामीति, कपिदीपहृष्यचेतनः पुनश्चिन्तयामि—अये ! क गच्छामि ? किं करोमि ? किं पश्यामि ? कि-
 माह्वयामि ? कस्य कथयामि ? कोऽस्य मे दुःखस्य प्रतीकारो भविष्यतीति, एव च पर्योक्तुञ्चेत्तस्यो निपिच्छाशेषपरिजनत्वापरापरपार्श्वेण
 शरीरे परायवयवो महानारकस्तेव तीव्रदुःखेनालम्ब्यनिद्रस्तेव लक्ष्मि सा रजनी समुद्रतोऽष्टमाली गतस्त्रयैव तिष्ठतो मेऽर्धप्रहरः, अत्रा-
 ग्गरे भ्रमागतस्तेवलिः भविष्यद्भवया मे न वारित केनापि प्राप्तो मत्समीपं कुतमनेन पावपतन निषण्णो भूतले, विरचितकरमुकुलेन
 पाभिरदिवसनेन—देव ! नीबजनमुकुलेन चापलेन किञ्चिदेवं विद्यापयिष्यामि यथावर्चातु धा सोऽमुमर्हसि देवः, मयाऽभिहित—अत्र तेतले !
 विप्रस्य बह्विदमिदं पूर्यशोभया ? तेतलिनाऽभिहित—यद्येव ततो भया देव ! परिजनावाकर्णितं यथा रथावबतीर्य देवो न ज्ञायते किं-
 मत्र कारणं सोऽहं निपिच्छाशेषपरिजनः सचिन्तः कथनीये विषयमानस्तिष्ठति !, इतश्च सत्यन्नाम्नानां वृत्तिं कारयतो लक्ष्मिोऽतीतदि-
 नरोपः, ततो रात्रौ समुत्सन्ना मे पित्वा यदुत—किं पुनर्वेदस्योद्देशकारणं भविष्यति !, ततस्तत्कलक्षयतश्चिन्तान्ताविधुरस्य जाग्रत एव मे वि-
 माणा रजनी, ततो यावदुत्थाय किञ्चिद्दृष्ट्वा मया दृष्टम प्रयोजनान्तरमापत्तिर वेनासिवाद्येयतीं वेळामहमागत इत्यतो निवेद्यतु देवः
 प्रसादेन नरीकुलशब्दार्थमात्रायपञ्जीनिषाय किङ्करापसवायासौ जनाय यदस्य व्यतिकरस्य कारणमिच्छिषुवाण पतिवो मन्त्रणयोस्तेवलि,

ततो मया चिन्तितं—अहो अस्य मयि भक्तिप्रकर्षः अहो वचनकौशल, मुख्यत एषास्मै सद्भाष कथयितुं, यथापि धामशीलतया मयन्-
 विकारस्य मयाऽभिहितं—मद्र देवते ! न जाने किमत्र कारण ? केवल यतः प्रभृति हट्टमार्गमतिक्रम्य समानीतस्त्वया रयो राजकुलाभ्यर्णे
 धारितस्तत्र कियन्ममपि क्षण सवारससर्पेणि मे विलीयन्तेऽङ्गानि प्रवर्धतेऽन्यस्याप स्वलसीय भुवन न सुखायन्ते जनोक्षाया आवि-
 र्भवन्ति रणरणकः सद्युग्मवालीकचिन्त्वा हृन्ममिव हृदय ततोऽहमस्य दुःखस्यालब्धपरित्राणोपाय ह्यस्मेव स्थित इति, सत सदर्थेण तेत-
 लिताभिहितं—देव ! यथेव ततो विज्ञात मयाऽस्य दुःखस्य निदानयोग्यं च, न विपादः कर्तव्यो देवेन, मयाऽभिहितं—अथ ? , तेवलि
 प्राह—समाकर्णय, निदान तावदस्य दुःखस्य चक्षुर्बोधाः, मयोक्त—कस्य सम्बन्धी ? , तेवलिः प्राह—न जाने किमसौ लक्षिता न वा दे-
 वेन ? , मया पुनर्दृष्टी वेला निरूपिता तत्र राजकुलपर्यन्तवर्तिनि प्रासादे वर्तमाना काचिद् दृष्टहारिका देवमर्घतिरस्त्रीनेक्षणयुगलेन सामि-
 निवेशमङ्गप्रत्यङ्गतो निरूपयन्ती, तन्निमित्तमेवतस्या एव सम्बन्धी चक्षुर्बोपोऽय, यतो देव ! अतिविपमा विपमशीलाना दृष्टिर्भवति, ततो
 मया चिन्तितं—वष्टः खल्वेय तेवलि बुद्धोऽनेन मरीयभावः विठोकिता सा चिरमनेन अत गुण्यवानर्ग, यतश्च वदत्येय यथा लब्ध
 मया वचास्य दुःखस्य भेषजमिति ततः सपावयिष्यति नून तां मदनज्वरहरणमूलिकां कन्यकामेय मे, तस्मात्प्रापनायो ममायं वर्तत इति
 विचिन्त्य समारोपितो बलात्पर्यङ्गे तेवलि, अभिहितम्—साधु भोः ! साधु सुप्तु विज्ञात भवता मरीयरोगनिदान इदानीमौपधमस्य नि-
 वेदयतु मद्रः, तेतलिनाऽभिहितं—देव ! इयमत्र चक्षुर्बोपि भेषजं, ययुत—निपुणपृष्ठनारीभि कार्यता सम्यग् व्यणावतारणक विधीयता
 मन्त्रकुशलैरपभार्जन लिख्यन्तां रक्षाः नियध्याम्नां कण्ठजानि अनुशील्यन्तां मूतिकर्माणि, अन्यथ—शाकिन्त्यपि फिल प्रत्युधारिता न
 प्रभवतीति कृत्वा गत्वा निमुरवचनैर्गोत्र निर्गत्स्येतां सा वारिका यदुत—दे वायलोचने ! निरीक्षितस्त्वया विपमदृष्ट्या देव तवत्वं ज्ञाया

पुठा विद्युति यदि य देवस्य शरीरे मनागपि स्थलित मविष्यति ततो नास्ति मे(ति) जीवितमिति, एवं क्रियमाणे देव ! नियमादुपपन्नान्यत्वेप
 पशुर्योषः, तदिदमस्य भेषज मया विज्ञातमिति, ततो विदस्य मयाऽभिहित—अत्र तेखले ! पर्याप्त परिहासेन, निवेद्यतां यद्यवधारितः
 फभिद्रूपता निश्चित(तो)मदुःश्रविगमोपायः ? , तेतलि प्राह—देव ! किमलम्भ्यदेवतु स्वप्रतीकारा एव देवपाषोपजीविन कदाचिदपि देवस्य
 पुरतः सोद्वेगे सति देवे सहर्षं तस्मिन्मुमुत्सहन्ते ? , तस्मान्मा कुरुत विपाक् सिद्धमेव देवसमीहित, मया हि देवोद्वेगनिरासार्थमेवैव परि-
 हारो विहित , मयाऽभिहित—वर्णय तर्हि कथं सिद्धमस्तसमीहितम् ? , तेतलि प्राह—देव ! विज्ञापितमिदमावावेव मया यथा मम
 प्रत्युपन्येव देवसमीपमागच्छतो दृष्टमप्रयोजनान्तरमापसित तेन लङ्घितो ममायं विनार्थग्रहर इति, तदेवसमीहितसिद्ध्यर्थमेव प्रयोज-
 नान्तरं, कथमन्यथा दृष्टमस्त्वमस्योपपद्यते ? , यतोऽस्ति मम परिचिन्ता मलयमश्वरीसम्बन्धिनी कपिञ्जला नाम दृढगणिका, सा मम
 शयनादुत्पिष्टतः पुरतः प्रविश्य मद्भक्तने वयस्य ! त्रायण्य त्रायध्वमिति महता शब्देन पूरुषवती, ततोऽनुपलब्धमयकारणेन मयाऽभि-
 हित—अत्रे ! कपिखले कुतस्ते मय ? , तयाऽभिहित—मीनकेतनायिति, मयाऽभिहित—कपिखले ! अश्वदेयमिदं, यतोऽश्वमेव तर्क्यामि
 यदुत—कुङ्कुमपगपिङ्गलपलितविषाग्वावलीमासुरं कटकटायमानासिपश्वरशियाशब्दमेव सकुचितवलीतिलकजालपिच्छलतासिमीपण उ
 द्मियवदावाकारलम्ब्यमानातिस्पृह्यनमयानक अतिरौघमहाशमनविभ्रम त्वदीयशरीरमिदमुपलब्धं नूनं काम कातरन्त इवाराटीदेत्वा
 दूरतः प्रपठायते ततः कुतस्ते भयमिति ? , कपिखलयाऽभिहित—अयि ! अलीकपुर्विवग्ध ! न लक्षितस्त्वया मयीयोऽभिप्रायः तेनैव ब्र-
 वीषि, अतः समाकणय यथा मे मदनान्द्रयमिति, मयाऽभिहित—तर्हि निवेद्यतु भवती, सा प्राह—अस्ति तावद्विदिवैव भवतो मल-
 यमश्वरी नाम मम स्वामिनी तस्यास्मास्ति कनकमश्वरी नाम दुहिता, अत्रान्तरे तेतलिना कनकमश्वरीनामप्रदणार्थेव स्पन्दित मे वक्षि-

णलोचनेन स्फुरितमधरेण उच्छ्वसित इदमेन रोमाञ्चितमङ्गेन गतमिबोद्देगेन, ततो मया चिन्तित—नून सैया मम हृदयवयिता क-
 नकमञ्जरीत्युच्यते, सहर्षेण चाभिहितं—ततस्ततः, ततो लक्षितमदीयमावेन अहो प्रियनामोच्चारणमग्नसामर्थ्यमिति विचिन्त्य तेतलिना-
 ऽनुसन्धानेन कपिशलावचनमिवमभिहित—सा च मदीयस्त्रान्यपानेन सवर्धिता तेन मम सर्वस्यमिव शरीरमिव हृदयमिव जीवित-
 मिव सा कनकमञ्जरी स्वरूपाव्ययविरकिणी वर्तते अधुना पीक्यते सा वराकी मकरध्वजेन ततो यत्तस्या मीनकेतनाद्भ्य तत्परमार्थवो
 ममैव भयमिति, तद्विवमाकर्ण्य घा(वा)र्यतस्तेतलेराकृत्य करवालमरेरे मन्ययहतक ! मुञ्च मुञ्च मे मिया कनकमञ्जरी पुरुषो वा भव दु-
 रात्मन् ! नास्त्यधुना ते जीवितमिति मुवाणोऽऽमुत्यस शयनीयतलाद्देगेन, तेतलिनाऽभिहित—देव ! अलमनेनावेगेन, न खलु सवदे
 देवे कनकमञ्जरी मदनहतकावन्यसाद्वा सकाशाद्भयगन्योऽपि, कवानक चैवमतस्तच्छेषमप्याकर्णयतु देव ; ततस्तद्वचनेनाह पुनः प्रत्यागत-
 चेतनो मनाग् विलक्षीमूवो निपण्णः शय्यातले, तेतलिः प्राह—तवो मयाऽभिहित—भद्रे कपिशले ! किं पुनर्निमित्तमासाद्य तस्या कन-
 कमञ्जरी प्रभवसि मदनहतक , कपिशलायाऽभिहितं—आकर्ण्य, अस्मि तावदतीते विने संपन्न वधूहरणविबूढ, सजातो देवस्य कनक-
 चूडस्य परैः सह महासप्रामः, तवो लब्धपथाकेषु नगर प्रविशत्सु कनकचूडकनकशेखरनिवर्धनेषु कुतूहलवशेनाह गेहाभिर्गत्य स्थिता
 हट्टमार्गे, प्रविष्टेषु गवा स्वामिनी भवन, आरूढा चोपरितनभूमिकाया, तत्र च वातायने वर्तमाना राजमार्गाभिमुखानि सारितवदनकमला
 निपण्णमन्वस्मिन्तथान्यदृष्टिका चित्रविन्यास्तेव शैलघटितेव निष्पन्नयोगेव परमयोगिनी व्युपरताशेषाङ्गप्रत्यङ्गचलनचेष्टा दृष्टा मया कनक-
 मञ्जरी, तवो हा किमेतदिति विचिन्त्य ससम्भ्रम पुत्रि ! कनकमञ्जरीति पुन पुनस्तामहमाहूतवती न च वृत्त मे मन्दमाग्यायास्तया प्र-
 त्युत्तरं, इतश्च तस्मिन्नवसरे तत्रासीत्कन्वलिका नाम दासदारिका, ततस्ता प्रसि मयाऽभिहित—भद्रे कन्वलिके ! केन पुनर्हेतुना वत्साया

कनकमञ्जर्यो इयमेवविधाऽवस्था सजातेति ? , कन्वलिक्याऽभिहितं—अम्ब ! न सम्यग् लक्षयामि, केवलं यत् प्रचुष्टि राजमार्गेऽवतीर्णो
 नन्दिवर्धनकुमारः पतितो दृष्टिगोचरे मर्त्यारिकायाः सत् आरभ्येय प्रयुषितेव लब्धरत्नेषु अमृतसिंहेषु महाभ्युदयप्राप्तेषु अनाख्येय कि-
 मपि रमान्तरमनुभवन्ती मया दृष्टाऽऽसीत्, यथा त्वतीतोऽसौ दृष्टिगोचरात् तवेयमीदृशीमवस्थां प्राप्तेति, तत्सदाकर्ण्य मरिच्यतीयमकृत-
 प्रतीकारेति सचिन्त्य शोकविह्वलतया विहितो मया दाहारेव, तवाकर्णेनेन समागता मलयमञ्जरी, ततः सापि किमेतत्कपिञ्जले ! किमे-
 तदिति पदन्ती निरीक्ष्य कनकमञ्जरी विह्वलितुमारब्धा, ततो दृष्टमवस्था बोद्धस्य जननीवल्लभतया हृदयस्य स्वभ्यस्ततया विनयस्य म-
 नाक् सजावचेतना सपत्न्या कनकमञ्जरी मोदितमनया क्षरीरक प्रवृत्ता जृम्भितु, तदस्मां स्वकीयोत्सन्ने निधाय मलयमञ्जर्योऽभिहित—
 वत्से ! कनकमञ्जरि ! किं ते क्षरीरके वाधते ? , कनकमञ्जर्योऽभिहित—अम्ब ! नाहमन्यत्किञ्चिद्वक्ष्यामि केवल दाहज्वरो मे क्षरीरं वाधते,
 ततो यावदाहुडा वयं कुर्मस्तस्याः क्षरीरस्य मलयजरसेन सेचन प्रेरयामः कर्पूरजलबिन्दुवर्षाणि तालधृन्त्वानि प्रयच्छामोऽङ्गे हिमसेकक्षी-
 तस्मा तल्लाः (कापायीः) समर्पयामो मुहुर्मुहु कर्पूरपरितानि नागवल्लीवल्वीटकानि समाचरामोऽन्यामप्यनेकाकारां क्षीतक्रियां तावद्रतोऽस्त-
 यासरेक्षरः समुद्रतो निष्पीयिनीनायः परिप्लवित विमलचन्द्रिकया नमस्तुत, ततो मयाऽभिहिता मलयमञ्जरी—स्वामिनि ! सचर्ममिदं
 स्थानं भूतः प्रकाशो निःसार्यतां राजदुहिता, तयाऽभिहित—एव क्रियातां, ततो हिमगिरिविशालशिलाविभ्रमे सुधाघवलप्रकाशहृन्त्यतले क-
 यञ्चिद्व्यायमाणा नीता कनकमञ्जरी विरचित तत्रातिशीतलनलिनीदलपद्मवर्षयनीयं, तत्र तां निवेश्य विहितानि मुजयुगले मृणालनाल-
 वलपानि स्थापितो यस्तस्थले सिन्दुवाद्याः समुपनीताः स्पर्शनार्थं प्रक्षेपमात्रेण महासरोवरस्यापि स्थानमावसम्पादकाः क्षीतवीर्यो म-
 हामणयः, लगति च तत्र प्रवेशे स्वत एव बलिनामपि रोमहर्षदन्तवीणासञ्जनो गन्धवाहनः, ततो मलयमञ्जर्योऽभिहितं—वत्से ! कन-

कमचरि ! किमपगताऽधुना मयत्या शब्दश्चरि प्राह—नहि नहि अस्व ! प्रत्युवाधुना मम मतिः यदुत—अतन्वगुणा
 सा वर्तते, यत प्रत्यलितत्वादिप्राप्तायुषायते मां प्रत्येय शशधरइवक ज्वालाफलापायते चन्त्रिका विस्फुलिङ्गायते शारकानिकरः द-
 हति मामेय नलिनीवल्लभस्वरः श्लोपयन्ति सिन्धुवारदायव्यः, किं बहुना ? इतश्चरिरकमपि मेऽधुना पापाया बाहासकथया वक्षिषिण्डायते,
 ततो धीर्षं निःश्वस्य मलयमचर्योभिहित—भद्रे कपिचले ! जानासि वत्सायाः किं पुनरीदृशदाहव्यकरण ? मया तु कर्णे स्थित्वा निवे-
 दित वत्सास्तत्कन्दलिकावचन, मलयमचर्योभिहित—यद्येव सत किं पुनरत्र प्राप्तकाल ? अत्रान्तरे समुत्पितो राजमार्गे शब्दः यदुत—
 सिद्धमेवेद प्रयोजन, केवलं वेलाऽत्र विलम्बते, तव सहर्षया मयाऽभिहित—स्वामिनि ! गृहीतः शब्दार्थः ? सा प्राह—शब्द गृहीतः,
 मयाऽभिहित—यद्येव तव सिद्धमेव वत्साया कनकमचर्यो समीहित स्पन्वते य मम वामलोचन अतो नात्र सन्देहो विधेयः, मल-
 यमचरी प्राह—कोऽद्यापि सन्देहः ? सिद्ध्यत्येवेद, अत्रान्तरे कनकमचर्यो एव श्येष्टा मरिती मणिमञ्जरी ताम, सा समारुह इत्येतल
 सहर्षो निपण्याऽसत्समीपे, मयाऽभिहित—वत्से ! मणिमचरि ! निर्दुःखसुखतया कठोरा त्वमसि, सा प्राह—कथं ? मयोक्त—या त्व-
 मेवमस्मात्तु विपादवतीषु सहर्षा दृश्यसे, मणिमचर्योऽभिहित—अथ किं क्रियातां ? न शक्यते गोपयितु महन्मे हर्षकारण, मयोक्त—आ-
 श्याहि वत्से ! क्रीदशमिति, मणिमचर्योक्त—गताऽश्वास तावत्समीपे निवेशिषा तावेन निजोत्सङ्गे, तदा च तावत्स कनकशेखरः पा-
 र्श्वध्वो वर्तते, एतस्मा प्रति तातेनाभिहित—युत्र ! येनानेन नन्दिवर्धनेन महाबलावपि तौ समरसेनदुमौ लीलया विनिपासितौ, स नैप
 सामान्य पुरुषः न भ्रास्य सुकृतस्य वय जीवितवानेनापि निष्कृत्य गच्छामः तथिदमत्र प्राप्तकाल—जीवितादपि बहुमसरे ममैते मणि-
 मचरीकनकमचर्यो, दद्या चेय पूर्वमेवास्मैव महत्पमसदोदराय शीलवर्धनाय, इय तु कनकमचरी साम्प्रतमस्मै नन्दिवर्दनाय दीयतामिति,

कनकशेखरेणोक्त—चारु मन्त्रित तावेन, ताव एवोचित जानीते, ततो दातव्यैवेति स्यापितस्वाभ्या सिद्धान्तः, समुत्थिताऽह तातो-
 त्सक्रान् प्रपृष्टा चेद्भागन्तु चिन्तित च मया अहो मे घन्यता अहो मे अनुकूलता वैवस्व अहो सुपर्यालोचितकारिता तातस्य अहो विनयः
 कनकशेखरस्य भविष्यत्येव प्रियमग्निन्या सह मम यावज्जीवमवियोगः ललिष्यावहे नानाविध, एव च चिन्तयन्त्या ममाविर्मूढः स्फुट-
 यहिर्हिम्नो हयः तदिदं मे हयंकारणमिति, मलयमन्त्र्योभिहित—कपिशले ! पश्य कालहीनो निमित्तस्य सवादः, मयोक्त—किमाश्चर्यं ?,
 यतो वैवीयमुत्पातुका भाषा भवति, केवल वत्से ! कनकमन्त्रि ! मुञ्चेदानीं विषाद अवलम्बस्व धैर्यं सिद्धमधुना न समीहित व्यपगत
 भवत्या दाहस्वरकारणं प्रसिपादिताऽसि देवेन हव्यनन्दनाय नन्दिबर्धनाय, तव सजातायासाऽपि हृदये कुटिलक्षीलवया मदनस्य वि-
 धाय ममामिमुत विपममृकुटि कनकमन्त्र्योऽभिहित आः भवतु मात ! किमेवमलीकवचनैर्मा प्रतारयसे क्षिरोऽपि ममाधुना स्फुटति
 मप्रमनेनासवदप्रसारेण, मलयमन्त्र्योभिहित—वत्से ! मा मैव बोधः सत्यमेव नान्यथा वत्सया संभावनीय, ततः कुतो ममेयन्ति
 भाग्यानीति धनैर्वदन्ती स्थिताधोमुद्री कनकमन्त्रि, ततस्ता निजपतिमच्छीकथानिकाकथनव्याजेन विनोदयन्तीभिरस्माभिरतिवाहिता
 रजनी, न पाषाण्युपशान्त्यसि तस्याः परिशुद्धन, मया चिन्तितं—यावत्क्रमेण संपत्स्यते नन्दिबर्धनवर्धन तावन्मरिष्यतीय राजदुहिता, अत
 पश्यामि तावचेतर्हि बहभोऽसौ कुमारस्य क्षत्रोति तं विद्यापयितुं कदाचित्ततः सपथतेऽस्मा परित्राणमयैव कुमारदर्शनेनेतिविचिन्त्य स-
 मागताऽहं त्वत्समीपे, तदिदं निमित्तमासाद्य तस्यां प्रभवति मीनकेतन इत्येतदाकर्ण्य वयस्यः प्रमाण, मयाऽभिहित—यथेव ततो यद्यपि
 वश्येन्द्रियो देवो महासत्त्वतया च दृणमिव लैणमाकलयति तथाप्येव विद्यापयामि यथाऽभ्युदरति निजदर्शनेन राजदुहितरं, केवल रस्मिन्मये
 कानने भवतीभि स्यात्वय्य ततो महाप्रसारोऽनुगृहीताऽस्मीति वदन्ती पतिषा मन्त्रणयो कपिशला गता स्वमवन, अहमपीहागतः, त-

विद देव ! मया भवद्भवेवज्जमभास, मयाऽभिहित—साधु तेवले ! साधु त्वमेव वक्तु जानीये, तवः समारोपितस्वस्य वक्ताः स्वले मयाऽऽ-
 त्मीयो ह्यतः परिहिता मुजयोः कटककेयूरावयः, तेतलि प्राह—देवात्र तुच्छकिङ्करजने देवकीयोऽयमतिप्रसादोऽनुचित इवामासते, म-
 याऽभिहित—आर्य ! प्राणप्रदेऽपि सदैवो किं किञ्चिदनुचितमस्ति ? तन्न कर्तव्योऽत्र भवसा सक्षोभ, त्व ममेवानीं जीविवाव्यविरिको
 बवंसे, अत्रान्तरे समागतो ह्यरि विमलो नाम महाराजमहत्तमो निवेदितो मे प्रतिहार्यो, स्थित पुर्यगासने तेतलिः, प्रविष्टो महत्तमः,
 छवोचिता प्रतिपत्तिः, अभिहितमेनेन—कुमार ! वेवेन ग्रहितो युष्यत्समीपेऽनेनार्थेन यथा अस्ति मम जीवितादपीष्टमा कनकमञ्जरी नाम
 दुहिता, सा ममोपरोचात् कुमारेण स्वयं पाणिग्रहणेनाह्वनीया, ततो निरीक्षित मया तेतलिवदन, तेनाभिहित—देवानुवर्तनीयो महा
 राजो देवस्म, असौ मान्यवामिय तस्य प्रथमप्रणयप्रार्थना, मयाऽभिहित—तेवले ! त्वमत्र प्रमाणं, विमलः प्राह—कुमार ! महाप्रसादः,
 ततो निर्गतो विमलः, तेतलिनाऽभिहित—देव ! गम्यतामिवानीं तत्र रसिमन्मये कानने, मा उन्मनीभूत्सा राजदुहिता अल कालहरणेन,
 मयाभिहितमेव भवतु, ततस्तेतलिसहाय एव गतोऽत्र तत्रोथाने, दृष्ट तवपदसितनन्वन कानन, ततश्चम्पकवीचिकासु कवलीगुणिलेपु अ-
 तिसुच्छलवावितानेषु केतकीपण्डेषु नृष्टीकामण्डयेषु अशोकवनेषु छवलीगहनेषु नागवह्मारायेषु तलिनसरोवरोपान्तेषु विचरितमितश्चेतश्च
 भूयो भूय कनकमञ्जरीदर्शनलोलुपतया न च दृष्टा सा कुञ्जल्लोचना, ततो मया चिन्तित ? हन्त प्रवारितोऽश्मनेन तेतलिना, विम-
 लव्यविकरोऽपि नून तेतलेरेव मायाप्रपञ्च, कुसुमदर्शनसम्पावकानि माग्यानि मादृशां ? अत्रान्तरे भुतो मया तरुलतागहनमध्ये कल-
 नूपुरच्चनिः, ततोऽप्यमृत्य तेतलिसमीपाभिरूपित तद्गहन मया, दृष्टा च तमालतरोरधस्ताद्वर्तमाना स्वर्गोत्परिभ्रेष्टेवामराज्ञना स्वभवनाभि-
 प्कासितेव नागकन्यका रत्निरिव मयनविरहकातरा सशोका कनकमञ्जरी, विलोकिवधनया तरुलतारया दृष्ट्या विकृचक्रवाल, न दृष्ट को-

कनकद्वेगरेणोक्त—यान् मथितं तातेन, याव पवोचितं आनीते, ततो वातव्येवेति स्थापितत्वाभ्यां सिद्धान्तः, समुत्थिताऽहं तातो-
 तसन्नात् प्रवृत्ता चेद्भागन्तु चिन्तितं च मया अहो मे धन्यता अहो मे अनुकूलता वैवस्य अहो सुपर्यालोचितकारिता तातस्य अहो विनय
 कनकद्वेगरेण मयिष्यत्येवं प्रियमगिन्या सद्य मम यावज्जीवमभियोग ललिष्यावहे नानाविध, एष च चिन्तयन्त्या ममाधिर्मृतं सुष्ठु-
 वदितिको ह्यंः तदिदं मे हर्षकारणमिति, मलयमखर्योभिहित—कपिशले ! पश्य कालहीनो निमित्तस्य सबाव, मयोक्त—किमाश्चर्यं ?,
 यतो दैवीयमुत्पातुका भाषा भवति, केवलं वत्से ! कनकमखरि ! मुञ्चेदानीं विधाव अवलम्बस्य धैर्यं सिद्धमधुना नः समीहितं व्यपगतं
 भवत्या दाहज्वरकारणं प्रतिपादिताऽसि देवेन हृदयनन्दनाय नन्विषर्चनाय, ततः सजाताम्यासाऽपि हृदये कुटिलशीलतया भवन्तस्य वि-
 प्राय ममाभिमुत्त विषममुकुटं कनकमखर्योऽभिहित आ भवतु मात ! किमेवमलीकवचनैर्मां प्रवारयसे शिरोऽपि ममाधुना सुष्ठुसि
 भ्रममनेनासंयतप्रवृत्तेन, मलयमखर्योभिहितं—वत्से ! मा मैव बोचः सत्यमेवेव नान्यथा वत्सया समावनीय, तव कुबो ममेयन्ति
 भाग्यानीति शनैवदन्ती श्लिषायोमुत्ती कनकमखरी, ततस्मां निजपतिमकलीकयानिकाकथनव्याजेन विनोदयन्तीभिरस्त्रामिरसिवाहिवा
 रजनी, न पाषाण्युपशान्त्यति तस्या परिवहन, मया चिन्तित—यावत्कमेण सपत्सते नन्विषर्चनवर्धनं तावन्मरिष्यतीय राजदुहिता, अतः
 पश्यामि तावचेतलिं बहुभोऽसौ कुमारस्य शक्नोति स विज्ञापयितुं कयाचित्तव सपत्सतेऽस्याः परित्राणमद्यैव कुमारदर्शनेनेसिविचिन्त्य स-
 मागताऽहं त्वत्समीपे, तदिदं निमित्तमस्मात्तस्या प्रभवति मीनकेतन इत्येतदाकर्ण्य वयस्य प्रमाण, मयाऽभिहित—यद्येव ततो यद्यपि
 वश्येन्द्रियो देवो महासस्यतया च गुणमिव सौणमाकलयति तथाप्येव विज्ञपयामि यथाऽभ्युदरसि निजवर्धनेन राजदुहितरं, केवलं रत्तिमन्मये
 कानने भवतीभिः स्थावव्य तवो महाप्रसादोऽनुगृहीताऽस्मीति वदन्ती पतिता महरणयो कपिशला गवा स्वमवन, अहमपीहागत, त-

मवितुमर्हति, एव च वदति मयि सा कनकमञ्जरी किञ्चिद्दुष्कामापि न यत्तु शाहुवती केवल विलसद्भस्मकिरणरञ्जिताघरविम्या फ-
पोलमूलस्फुरितसूचिवान्तःसिता धामपरणाङ्गुष्ठेन भूतल लिखन्ती स्थितेपद्मोमुखी मयाभिहित—अलमत्र सुन्दरि ! विकल्पितेन, यत् —
इदयाज्जीवितादेहात्सफाशादतिवह्मर्मा । नायोऽत्र त्या विहायान्यो, नास्ति मे भुवनत्रये ॥ १ ॥ अद्यप्रभृति निर्मिष्य, तव पद्मधिलोचने ।
श्रीत सद्भावमूलेन, दासोऽह पादधावकः ॥ २ ॥ कठोररूपयो नाह, कठोरोऽत्र विधिः परम् । यो मे दर्शनविच्छेद, कुर्यात्ते वक्ष्य
दृजे ॥ ३ ॥ एतच्च मामकं वाक्यमाकर्ण्य प्रीतमानसा । मया निरीक्षिता घाला, भजन्ती सा रसान्तरम् ॥ ४ ॥ कथम्—क्षणेनामृतसि-
ञ्जे, क्षिप्तेव सुखसागरे । प्राप्तारग्याभिपेक्षेव, तोपादन्येव सा स्थिता ॥ ५ ॥ इतच्च मामन्विज्यमाणा नानास्थानेषु पर्यटन्ती प्राप्ता तमुद्देश
कपिचला दृष्टस्तेवलिः, अभिहितमनया—स्वागत वयस्य !, क पुनः कुमार इति, तेवलिनाऽभिहित—अत्र तदलतागहने प्रविष्ट, तत-
च्चलिते द्वे अपि ते अस्मदभिमुख दृष्टमावयोर्मिथुन सजातो हर्षोत्तिरेक, कपिचलयाऽभिहित—नमस्तस्मै भगवते देवाय येनेव युगल-
मत्यन्तमनुरूप संयोजित, तेवलि आह—कपिचले ! नून रसिमन्मथयोरित्वानयोर्गिनेवमुद्यानमद्यैव यथार्थं सपन्न, इतरया व्यर्थकमे
वात्स रसिमन्मथमित्यभिधान पूर्वमासीत्, ततोऽस्मभिकटदेशे प्राप्ते तेवलिः कपिचले समुत्थिता ससन्नमेव कनकमञ्जरी, कपिचलयाऽ-
भिहित—वत्से ! निपीबाल सन्नमेव, ततोऽमृतपुष्पक इव तत्र दूर्वाविताने निपण्णानि क्षेत्रनिर्भरसहस्रसविभ्रम्भजल्पै, स्थितानि वय कि-
यन्तमपि क्षणं, अत्रान्तरे समागतो योगन्धरो नाम कन्यान्त पुरकञ्चुकी, तेन च विधाय मम प्रणाम सत्वरमाहूता कनकमञ्जरी, कपि-
चलयाऽभिहित—भद्र ! किमितीदमाकारण ? योगन्धर ग्राह—भुतेयमपदुष्परीरा रात्रौ देवेन, तव प्रभाते स्वयमेव गवेपिता स्वस्थाने
न चोपलब्धा एतः पर्याङ्गुलीभूतो देवः, समादिष्टोऽहमेनेन यथा यत् कुत्रचिद्वत्सां गृहीत्वा शीघ्रमागच्छेति, तदिदमाह्वानकारण, तत-

उपि मस्यः, ततोऽभिहितं यथा, हे भगवत्यो वनदेवताः ! प्रतीक्षते मे व
 रक्षिन्मन्मथे कान्ते मद्भूत इत्युपप्रबोधोभ्यामिदानीं तथा जरन्मार्ज्यां, अधुना किलासौ जनो न दृश्यत इति च गवेययामीत्यभिवाय
 मांमेकादिनीं विमुच्य सा न ज्ञाने कुत्रचिद्गताः, तदेव प्रसारिताऽश्मिन्त्रजालरचनाचतुरया कपिशलया, तद्वत् मे जीवितेन प्रियविर-
 हानलक्षणाया आप्रजनेनापि वक्षिताया मन्दभाग्यायाः, केवल प्रसादाद्भगवतीनां जन्मान्तरेऽपि स एव जनो भर्ता भूयादिति वदन्त्या व-
 स्मीकमानस नियद्वत्समालवदालायां पाशकः निर्मिता तत्र क्षिरोधरा प्रवृत्ता मोक्ष शरीरं, अत्रान्तरे सुन्दरि ! मा साहस मा साह-
 समितिदुबाणः प्राप्तोऽहं वेगेन, घृतं वाममुज्जनाक्षिप्य मध्यवेष्टे निपतच्छरीरक, छिन्नो दक्षिणकरेणासिपुत्रिकया पाशकः आत्मासिता प-
 वनराजेन, अभिदिष्टा च—देवि ! किमिदमसमञ्जसमारब्धं, ननु स्वाधीनोऽयं जनस्ते बर्तते, तन्मुञ्च विवाद, वतः सा तथैव स्थिता
 पूजमानविखोखविखोचना मां निरीक्षमाणा, वरक्षणमनेकरससमारगर्भनिर्मरं सुपरिस्पृष्ट सवनपिण्ड योगिनामपि धागोचरसीत स्वरूप धा-
 रयन्ती मया विखोखिता, कथं ? एकाकिनीतिमीवा स एवायमिति सहर्षां कुत इति साक्षाद्वा स्वरूपोऽयमिति ससाध्वसा स्वयमागतेति
 सतत्रा विजने प्राप्तेति विस्तु निक्षिप्ततरलवारिका वृषसङ्केतेति विश्रुत्वा दृष्टमिदमनेन मयीयमाचरणमिति सर्वैलक्ष्या लक्ष्मीरिव क्षी-
 रोत्पन्नपनीस्थितगात्रा पिण्डस्वेकल्लावितवैहवणा कदम्बकुसुममालिकेव परिस्पृष्टपुलकोद्ग्रेहसुन्दरतया पवनप्रेरितवक्त्रमञ्जरीव प्रकम्पमा-
 त्सर्वाङ्गवया आनन्दसागरमवगाहमाना स्तिमितनिष्पन्नमन्दलोचनतया ततः साऽनभिष्यत्कैरक्षरैर्मुञ्च मुञ्च कठोरद्वय ! मुञ्च न कार्य-
 मनेन जनेन जनसेति वदन्ती मयीयमुज्जमप्याद्विर्मुक्तं निष्पतितुमारब्धा, एतो निवेक्षिता मया ललितकोमले दूर्पोचिताने, निपण्णः स्व-
 यमभ्यर्पणं एव तदभिमुखः, एतोऽभिहितं मया—सुन्दरि ! मुञ्च लब्धां परित्यज कोप न स्वात्माकाफरी किङ्करजनोऽयं कोपस्य गोचरो

भवितुमर्हति, एवं च घटति मयि सा कनकमञ्जरी किञ्चिद्वृष्णकामापि न वष्टु शकुवती केवल विलसद्दशनकिरणरञ्जिताघरविम्या क-
 पोल्मूलस्युरितसूचिदान्तःसिता वामचरणान्मुष्टेन भूतल लिखन्ती स्थितेपद्मबोधुस्त्री मयामिहित—अलमत्र सुन्दरि ! विफलितेन, यत —
 इदयाज्जीवितोद्देशात्सकाशावतिबहुर्मा । नायोऽत्र त्वा विद्यायान्यो, नास्ति मे भुवनत्रये ॥ १ ॥ अद्यप्रभृति निर्मिष्य, तव पद्मविलोचने ।
 श्रीत-सद्भावमूल्येन, दासोऽष्ट पादधावकः ॥ २ ॥ कठोरपदयो नाह, कठोरोऽत्र विधिः परम् । यो मे दर्शनविच्छेद, कुर्यात्ते वक्त्रप-
 द्भुजे ॥ ३ ॥ एतच्च मामक वाक्यमाकर्ण्य प्रीतमानसा । मया निरीक्षिता बाला, भजन्ती सा रसान्तरम् ॥ ४ ॥ कथम्—सणेनामृतसि-
 केव, क्षिप्तेव सुखसागरे । प्राप्तपञ्चामियेकेव, तोयादन्येव सा स्थिता ॥ ५ ॥ इतश्च मामन्वित्यमाणा नानास्थानेषु पर्यटन्ती प्राप्ता तमुद्देश
 कपिचला दृष्टस्तेवलि, अभिहितमनया—स्वागत वयस्मै !, क पुनः कुमार इति, तेवलिनाऽभिहित—अत्र तरुलतागहने प्रविष्ट, तत-
 झलिते द्वे अपि ते अस्मदभिमुख दृष्टमावयोर्मिथुन सज्जावो हर्षोत्तिरेकः, कपिचलयाऽभिहित—नमस्तस्मै भगवते देवाय येनेदं युगल-
 मत्यन्तमनुरूप सयोजित, तेवलि आह—कपिचले ! नूनं रतिमन्मययोरिवानयोर्योगिनेवमुद्यानमद्यैव यथार्थं सपन्न, इतरथा व्यर्थकमे-
 वास्य रतिमन्मयमित्यभिधान पूर्वमासीत्, ततोऽस्मिन्निकटवेक्षे प्राप्ते तेवलिकपिचले समुत्थिता ससम्भ्रमेण कनकमञ्जरी, कपिचलयाऽ-
 मिहित—वत्से ! निपीडाल सन्भ्रमेण, ततोऽमृतपुष्पक इव तत्र दूर्वाधिताने निपण्णानि श्लोहनिर्भरसहासविभ्रम्मज्जस्यै, स्थितानि वय कि-
 यन्तमपि क्षणं, अत्रान्तरे समागतो योगन्धरो नाम कन्यान्त पुरकञ्चुकी, तेन च विधाय मम प्रणाम सत्वरमाहूया कनकमञ्जरी, कपि-
 चलयाऽभिहित—भद्र ! किमितीवमाकारण !, योगन्धरः प्राह—मुतेयमपदुष्टरीरा रात्रौ वेधेन, ततः प्रमाते स्वयमेव गवेपिता स्वस्थाने
 न बोपलब्ध्वा ततः पर्याकुलीभूतो वेधः, समाविष्टोऽहमेनेन यथा यत् कुतश्चिद्वत्सां गृहीत्वा शीघ्रमागच्छेति, तदिदमाह्वानकारण, तत-

अपि मरपः, ततोऽभिहितं यथा, हे भगवन्तो वनवेष्टताः ! प्रतीतमेवेद् भवतीनां—यत्किञ्च प्रतिपन्नं तेतलिना तस्य जनस्मानयनं दृष्टोऽत्र
 रक्षिमन्मये फानने सङ्केत इत्युपप्रलोभ्यादभिधानीता यथा अरन्मार्जोर्या, अधुना किलासौ जनो न दृश्यत इति त गवेययामीत्यभिधाय
 मायेष्ठादिनीं वियुष्य मा न जाने कुत्रचिद्गताः, तथैवं प्रतारिताऽस्मिन्त्रजालरचनाचतुरया कपिजलया, तद्वत् मे जीवितेन प्रियविर-
 हानलक्षणाया आतृजनेनापि वक्षिताया मन्दभाग्यायाः, केवल प्रसाद्यग्रगवतीनां जन्मान्तरेऽपि स एव जनो भवति भूयादिसिबदन्त्या व-
 स्मीकमारुह नियद्वल्लमालवदशास्त्रायो पाशका निर्मिता वत्र सिरोधरा प्रवृणा मोक्षं क्षरीरं, अत्रान्तरे सुन्दरि ! मा साहस मा साह-
 समितिबुबाणः प्राप्तोऽष्टं वेगेन, द्यूत वामजुजेनाम्पि मज्जवेष्टो निपतच्छरीरक, छिन्नो दक्षिणकरेयासिपुत्रिकया पाशक आन्वासिता प-
 वनशनेन, अभिमृष्टा च—देवि ! किमिदमसम्भ्रमसारक्यः, ननु स्वाधीनोऽयं जनस्ते वर्तते, तन्मुञ्च विषाद, तत सा तथैव स्थिता
 पूजमानविलोचविचोचना मा निरीक्षमाणा, तदक्षणमेनेकरसभारगर्मनिर्भरं सुपरिस्फुटं मदन्विष्टं योगिनामपि वागगोचरणीत स्वरूप धा-
 रवन्ती मया विलोकिता, कथं, एकाकिनीतिमीता स पदानयमिति सहर्षा कृता इति साक्षाद्वा स्वरूपोऽयमिति सत्ताध्वसा स्वयमागतेति
 सतञ्चा पिजने प्राप्तेति विस्तु निक्षिप्ततरलवारिका वृत्तसङ्केतेति विद्यता दृष्टमिदमेनेन मवीयमाचरणमिति सदैवकस्या लक्ष्मीरिव क्षी-
 रोदमन्यनोत्थितगाया विशदस्येवजलक्षुवितयेवतया कदम्बकुसुममालिकेव परिस्फुटपुलकोन्मेषसुन्दरतया पवनप्रेरिततरुमखरीव प्रकम्पमा-
 नमर्षोक्तया आनन्दसागरमवगाहमाना किमितनिष्पन्दमन्दलोचनतया ततः साऽजमिष्यैकैर्यैर्युञ्ज मुञ्च कठोरद्वय ! मुञ्च न कार्य-
 मनेन अनेन जनस्येति वदन्ती मरीचयुजमध्याद्विगुहं निष्पक्षितुमारब्धा, तयो निवेदिता मया ललितकोमले दूर्वाविताने, निपण्ण स्व-
 पमर्पणं एव तदभिमुखः, ततोऽभिहितं मया—सुन्दरि ! मुञ्च लज्जां परित्यज कोपं न स्वास्वाक्षाकारी किङ्करजनोऽयं कोपस्य गोचरो

सांवत्सरवचनेन पाणिप्रहण भ्रान्तानि मण्डलानि प्रयुक्ता आचारा विहिता लोकोपधारा , दृष्टो महता विमर्देन विवाहयज्ञः, प्रवि-
 श्तेऽश्मपहसितसुरभवने कनकमञ्जरीसनाये वासभवने अवगाहितः सुरतामृतसागरः, एव च प्रवर्धमानानुरागयोरावयोरगतानि कस्ति-
 चिरिनामि, इतश्च विमाकरस्य कृतं प्रणकर्म प्रतुणीमृत क्षीरेण जातो मया सहास्य स्नेहमावः समुत्पन्नो विभ्रम्भः, अन्यदा विधाय
 यद्गुमान ग्रहित सपरिफरोऽसौ स्वस्थाने कनकचूडराजेन, येऽपि तेऽम्बरीपनामानम्बरदा वीरसेनप्रभृतयो हते प्रवरसेने प्रतिपन्नभृत्यभावा
 मया सह पूर्वमागता तेऽपि कृतसन्माना मया विसर्जिता गताः स्वस्थाने, ततोऽह विगतचिन्तासन्तापस्त्राभ्या रत्नवतीकनकमञ्जरीभ्या-
 मानन्वमहोदधिमवगाहमानः स्थितस्त्रैव कियन्तमपि काल, अस्यापि च व्यसिकरस्य परमार्यवः स एव पुण्योदयः कारण, मम तु महा-
 मोहवक्षेन तदा प्रतिष्ठितं हृदये यदुत—अहो हिंसावैश्वानरयोः प्रमावातिशय , अनयोर्हि माहात्म्येन मयेय निरुपमानान्दामृतसकृपिका
 कनकमञ्जरी लब्धेति, यतः कथित तेवलेः कपिञ्जलया कनकचूडराजाकर्णित मणिमञ्जरीवचनं यथा—यतोऽनेन नन्दिवर्धनकुमारेण
 महाबलावपि हुमसमरसेनौ लीलया विनिपातितौ तस्मावत्सौ युक्तेय वातु कनकमञ्जरीति, तौ च हुमसमरसेनौ मया हिंसावैश्वानरप्रभा-
 वादेव विनिपातितौ, तस्मात्परमार्यतो हिंसावैश्वानरभ्यामेव ममेय कनकमञ्जरी सपादितेति, ततो जात मे गाढतरं हिंसावैश्वानरद्वेहप्र-
 तिबद्धमन्त करण, ततो वैश्वानरवचनेन तैः क्रूरचिन्ताभिधानैर्वटकैः प्रतिदिनमुपयुज्यमानैर्जनित मे चण्डत्व सपादितमसहन्तत्वं विहिता
 रौद्रता, निर्बर्तितो भासुररौद्रमावः गताऽङ्गाङ्गीभाव क्रूरा जाताऽह स्वरूप विरोधाय साम्नादिव वैश्वानरः, ततो नापेक्षे वटकोपयोग,
 किं तर्हि ? सततप्रव्वलितोऽहमाक्रोशामि हितमापिणं वाढ्यामि निष्कारणमेव परिजन, हिंसया तु पुनः पुनराक्रियमाणस्य मे सजात-
 मासेटफळ्यसन, ततः प्रसिद्धिं निपातयामि स्नाहमनेकजन्तुसुधाव, दृष्ट तन्मवीथचेष्टित कनकशेखरेण, चिन्तितमनेन—अहो किमि-

महाकप्यालङ्घनीयपनखात इति मन्यमाना मुदुयुधर्मा वलिततारं विलोकयन्ती सालस्य प्रस्थिता सह कमिखलया कनकमञ्जरी, क-
भेणातिभ्रन्ता दृष्टिगोचरत्, तेवल्लिनाऽभिहित—देव ! किमिवानीमिह स्थितेन ? ततोऽह 'तदेव कृतककोप धवन तदेव मुञ्च मुञ्च क-
ठोरहृदय ! मुञ्चेति वपन एव यिलसद्दशनकिरणराश्रितमधरविम्य तदेव च हर्षोत्तिरेकसूचकममलकयोलविस्फुरितं तच्च सद्भावसमर्पक
मसत्र घरणाद्दुन्द्रेण भूमितेल्यन तदेव चाभिलाषातिरेकसन्दर्शक शिखीनेक्षणनिरीक्षण' तस्याः कनकमञ्जरी सन्मन्त्रि तीव्रतरमवनदा-
दग्धरप्रपथकमपि प्रकृत्या महामोहवन्नेन तदुपशमार्थमद्यतनुद्धा स्वचेतसि पुनः पुनश्चारयन् प्राप्तः स्वमवन, कृत विवसोचित कर्तव्य,
अपपदे ममायाता कन्दलिका, तयाऽभिहित—कुमार ! देव समाविशति यथा—निरूपित मया सांवत्सरैर्विवाहविन अथैव गोधूल्यां
गुप्यतीति, तवाकण्यं निमग्न इवाहं रसिसमुद्रे दापित कन्दलिकायै पारितोषिक, खोकवेलाया समायाता गृहीतकनककलशा वारतायै
निवर्तित मे द्रपनक विद्विषानि कौतुकानि ततो दापितानि महादानानि मोषितानि बन्धनानि पूजिता नगरदेवता सन्मानिता गु-
रयः विषापिवा दृष्टशोभा शोधिवा राजभार्गाः पूरितः प्रणयिवर्गं गीतमन्वाजनैः नृत्तमन्तःपुरैः विलसित राजबह्मैः, ततो महा
विमर्देन प्राप्तोऽह राजभवन प्रमुक्ख मुसल्लाढनाययः कुलाचाराः प्रविष्टोऽह वधूगृहके, तत्र बामरवधूरप्युपहसन्ती रूपातिशयेन रसि-
मपि विदोषयन्ती मदनहरविलासै ईपल्लवाघरा षड्भाकमिषुनविभ्रमेण स्तनकलशगुलेन मुनिविष्टनासिकावक्ष्ता रक्तशोककिंसलयाका-
राभ्यां कराभ्यां कौकनदपत्रनेत्रा करिकराकारधरेणोरुदण्डद्वयेन विस्तीर्णनितम्बविम्बा त्रिवलीतरङ्गमङ्गरेण मध्यभागेन कृष्णस्निग्धकुटि-
लङ्केता स्यलकमलपुगलानुकारिणा घरणद्वयेन कुण्डलिव मदनरसस्य राक्षिरिव सुस्नाना निधानमिव रते आकरो रूपानन्दरत्नानां मुनी
नामपि मनोहारिणीमवस्थामनुभवन्ती महामोहतिरोहितविवेकलोचनेन मया दृष्टा कनकमञ्जरी दृष्टचेतसा पुलकिवधरीरेण कृत प्रधान-

अरे दृष्ट ! किं मत्तोऽपि पण्डितवरस्त्वमसि ? येनैव मां शिक्षयसि, तव सप्रबलोक्याकर्ण्यं च मदीयवचनं विस्मितोऽसौ राजा, कृत कनकमो-
 खरेण स्मेरं मुख, मया चिन्तितं—अये ! नैतौ मां गणयतः, ततः समाकृष्टा घमत्कुर्वाणा क्षुरिका, अभिहितं च—अरे गेहेनर्दिनौ !
 वर्यामि मयतोः स्वकीयवैद्यानरवीर्यं, प्रहरणहस्तौ भवतः, ततः समुत्खातक्षुरिकं लुभमानजिह्वं यममिव मामवलोक्य वूरीभूतं राजक
 न पठितौ राजकनकशेखरौ, ततः सन्निहिततया पुण्योदयस्य महाप्रतापतया राजकनकशेखरयोर्भविष्यतावसेन चादस्वैव प्रहारं निर्ग-
 तोऽश्मास्थानाद्, गतः स्वमवचनं, ततः प्रमृत्यपकर्णितोऽहं कनकचूडकनकशेखराभ्यां, मयाऽपि दृष्टौ तौ शत्रुरूपौ, विच्छिन्न परस्परं
 लोफव्यवहारोऽपीति, अन्यथा समागतौ जयस्यलाह्वारुको नाम दूत, प्रत्यभिज्ञातो मया, निवेष्टितमनेन यथा—कुमार ! महत्तमैः प्रहितो-
 ऽहं, मया चिन्तितं—अये ! किमिति महत्तमैः प्रहितोऽयं, न पुनश्चावेतं, ततो जावाशब्देन दृष्टोऽसौ मया—अपि कुशलं तावत्स्य ? दा-
 रुकः प्राह—कुशलं, केवलमस्मि वङ्गाधिपतिर्यवनो नाम राजा, तेन भागत्य महाबलतया समन्ताभिरदृढं नगरं, स्वीकृतो बहिर्विषय,
 दापितानि स्यान्कालि, ममः पर्याहारः, न चास्मि कश्चित्भिराकरणोपायः, तव क्षीरसागरगम्भीरद्वयोऽपि मनागाकुलीभूतो देव
 विपण्या मन्त्रिणः उन्मनीमूला महत्तमाः व्रज्या नागरकाः, किं यदुना ? न जाने किमत्र मविष्यतीति चित्तकेण सजात सर्वमपि देवशरण
 वत्नगरं, ततो मन्त्रिमहत्तमैः कृतपर्यालोचं स्थापितं सिद्धान्तं यदुत—नन्विर्वर्धनकुमार एव यद्वि परमेन यवनदहतकुत्साययति, नापरः
 पुरुष इति, ततो मतिधनेनाभिहितं—क्षाय्यामिवमेवंशितमेव वेद्याय, बुद्धिविशालेनाभिहितं—नैवेद्य वेद्याय ज्ञापनीयं, मतिघनः प्राह—
 कोऽत्र दोषः ?, बुद्धिविशालेनाभिहितं—सुतवत्सलतया देवस्य कदाचिदेवधिससङ्कटे नन्विर्वर्धनागमनं न प्रतिभासते, तस्मादेवस्याज्ञापनमेव
 भ्रेयः, प्रज्ञाकरः प्राह—साधु साधूपपथमान मन्त्रित बुद्धिविशालेन, मतिघन ! किमत्रान्येन विकल्पेन ?, प्रेष्यतां कुमारराजानाय प्रच्छन्न

मदीयमस्यासमस्तं चरितं ? तथाहि—रूपवान् कुलज शूरा, कृतविद्यो महारथः । तथाप्ययं ममाभाति, न किञ्चिन्नन्विवर्धन ॥ १ ॥
 यतोऽहं (यतोऽयं) हिंसयाऽऽक्रियो, युक्तो वैद्यानरेण च । पर्योपवापनिरवो, धर्मोदरेण वर्तते ॥ २ ॥ अतो नोपेक्षितु युक्तो, ममाय हितका-
 रिणः । यपने यदि वर्तते, स्यादसौ हितयुक्तम् ॥ ३ ॥ केवलम् च मे वाक्य, कदाचिन्न करोल्यम् । तावाम्यर्णे पुनः प्रोक्तः, कुर्यात्तत्तान-
 तवज्जया ॥ ४ ॥ तवेनं वात्सल्यः, शिष्यामि तथा कृते । हिंसावैद्यानरौ हित्वा, स्यादप गुणभाननम् ॥ ५ ॥ ततः क्वतो गृहीतार्यं
 कनकशेखरेण राजा, अन्यदा प्रविष्टोऽहं राजास्थाने, विहितमपि चिन्तितोऽहं नरेन्द्रसमीपे, ततः स्नाधितोऽहं कनकचूडराजेन, कनकशे-
 खरेणाभिहितं—वात । एवंविध एवाय नन्विवर्धनः स्वरूपेण, केवलमिदमेकमस्य विरूपक—यदेव सता गति कुत्ससर्गे वर्तते, दृष्टि-
 तद—कीदृशोऽस्य कुत्ससर्गः ? कनकशेखरेणाभिहित—अस्यस्य स्वरूपोपवापहेतुः सर्वानर्थकारण वैद्यानरो नाम वात्सल्यम्, तथा विद्य-
 तेऽस्य भूयमाणापि जगत्स्नासकारिणी महापापहेतुहिंसा नाम भार्या, ताभ्यां च युक्तस्वासेषु कुत्समस्येव निष्कलेव क्षेपगुणवत्त्वा, दृष्ट-
 विग्रह—यदेवं तत्त्वयोः पापयोस्त्वाग एव श्रेयान्, नामयण, तथाहि—यस्यस्यः स विधातव्यो, नरेण हितमिच्छता । इहा-
 मुत्र च यः श्रेयान्, न लोकद्वयनाशकः ॥ १ ॥ तथा—सा भार्या विपुषा कार्यो, या लोकाद्वादकारिका । धर्मसाधनहेतुश्च,
 न पुनर्दुष्टघटिता ॥ २ ॥ एवं च त्वतोऽन्योर्वचनेन सतत ज्वलमानोऽपि वाहिरिव सर्पिणा गाढतरं प्रज्वलितोऽहं, ततो मया व्या-
 धूनिपुणमाह भार्ष्णेयः करतलेन भूमिपृष्ठ विमुक्तः प्रलयनिर्घाताकारो बुद्धारः आलोकिष्यमुपचलत्तारिकया दृष्ट्या तयोरभिमुख,
 ममिहितम् रागा—भरे मृतक ! मदीयजीवितं वैद्यानरं हिंसां च पापवया कल्पयस्ति, न लक्षयसि कस्य प्रसादास्त्वयेवं राज्य समा-
 सादितं, किं तर्हि ? मदीयवैद्यानरमन्तरेण भयतः पित्राऽपि स समस्तो दुग्धो वा निहन्तु शक्येत ? कनकशेखरः पुनरेवमभिहित-

यन्तः पराश्रमम् । मम गन्धोष्क पुष्पैर्मिश्र मुञ्चन्ति मस्तके ॥ २ ॥ ततश्च तत्परानीक, क्षणेन हतनायकम् । जात मे किङ्करं सर्वमा-
 क्षानिर्वेशकारकम् ॥ ३ ॥ निर्गत्य नगराघातो, हर्षेण सह बभ्रुभिः । समागतः समीप मे, नगरं च सवालकम् ॥ ४ ॥ ततो रयादव-
 धीर्यं पतितोऽहं घातपादयोः, गृहीत्वाऽसवेष्टयोरुर्ध्वीकृत्यानन्वोष्कवर्षेण क्षापयता समालिङ्गितोऽहं तातेन चुम्बितो मुहुर्मुहुर्मूर्धदेशे, ततो
 दृष्टा मयाऽम्बा, कृत तस्या पादपवन, समालिङ्गितोऽहं सम्बध्या, चुम्बितो मस्तके, अभिहितम्भानन्याश्रुपरिपूर्णलोचनया गद्गदया गिरा यथा
 —युत्र ! बभ्रुशिलासन्मुदपटितमेव च जनन्याः सम्बन्धि हतहृदय यस्तवापि विरहे न क्षतया विदीर्ण, नि सारितानि च वयममुष्माद्रर्म-
 वासादिव नगरोद्यकाद्भवता, अतो ममापि जीवितेन चिरं जीवेसि, ततो लम्बितोऽहं स्थितो मनागचोमुखं, समारुढानि सर्वाण्यपि रय-
 वरे, ततश्च—दृष्टा वैरिविमर्देन, दृष्टा मस्तकमेव च । ते राजलोकाः सर्वेऽपि, तथा किं किं न कुर्वते ? ॥ १ ॥ तथाहि—केचिद्वदति
 दानानि, केचिद्वायन्ति माविता । तदामतूर्यनिर्घोषैः, केचिद्भृत्यन्ति निर्भरम् ॥ २ ॥ केचित्कलकलयन्ते, केचिदुल्लङ्घनानिः । काश्मी-
 रचन्दनक्षोदैः, केचित्केलिपरायणाः ॥ ३ ॥ केचिद्भक्तानि वर्पन्ति, तथाऽन्ये दासपूर्वकम् । हरन्ति पूर्णपात्राणि, बलमानाः परस्परम्
 ॥ ४ ॥ दुष्टो नागरको लोको, बलान्ते कुम्भजवामनाः । कुतोर्ध्वबाहवो नृणाः, सर्वेऽन्त पुरपालकाः ॥ ५ ॥ एव महाप्रमोदेन, प्रविश्य
 नगरं ततः । सित्वा राजकुले किञ्चित्ततोऽहं निजमन्विरे ॥ ६ ॥ दिवसोचितकर्तव्य, तत्र सपाय सर्वथा । अनेकान्मुवधित्वादर्शनप्री
 तमानस ॥ ७ ॥ सम कनकमण्डर्या, राजन्यां शयने स्थित । अथैव चिन्तयामि स्म, महामोहवशगत ॥ ८ ॥ अहो वैश्वानरस्योच्चै,
 प्रभावोऽय महात्मनः । ममेयमीदृशी जाता, यत कल्याणमालिका ॥ ९ ॥ आगतोऽहं तदुत्साहाज्वाता तेजस्विता परा । तोपितौ जनकौ
 लोके, लब्ध्या जयपताफिका ॥ १० ॥ अहो प्रभावो हिंसाया, या बिलोकनलीलया । करोत्येता विशालाक्षी, मद्भु वैरिविमर्दनम् ॥ ११ ॥

एष दूतः येन सर्वत्र ज्ञान्तिः संपश्यते, मतिषनेनाभिहित—एष मन्त्रुः, ततः सर्वरोचकेन प्रहितोऽश्मिति, सखियं दूतवचनमाकण्ठ्योद्धि-
 स्तितो वैश्वानरः, मदिप्यति मम चारुसरोऽवसर इति ग्रहसिता हिंसा, मयाऽभिहित—अरे! तावद्यत प्रस्थानमेरिं सज्जीकुरुत चतुर्ज-
 मेनां सया कृत नियुक्तैः, ततः सर्वयलेन चलितोऽह, नाख्यात फनकचूडकनकशेखरयोः, केवलं फनकमञ्जरीवत्सलतया प्रवृत्ता मणिम-
 ञ्जरी, ततोऽनवरतप्रयाणकैः प्राप्ता वय जयस्यलासन्ने, अभिहितो मया वैश्वानरः यदुत—वयस्य! सततप्रवृत्ता ममाधुना तेजस्विता
 नापेक्षते वटकोपयोग वल्किमत्र फारणमिति?, वैश्वानरेणाभिहित—कुमार! निष्कृत्रिमभक्तिप्राप्ता वयं, अतुला च ममोपरि कुमारस्य
 भक्तिः, मदीयप्रभवापि चैतानि कूरचित्तानि वटकानि भक्तिमतामेव पुखां क्षरीरे प्रचरन्ति, तेन प्रचारितानि कुमारस्य शरीरे, गत्वानि
 तन्नयतां, किं यदुना?, मद्रूप एवाधुना वीर्येण कुमारो वर्तते, अन्यथा—कुमार! मरीयवचनानुभावावेवेयमपि हिंसाऽधुना कुमारस्य
 प्रतिपन्ना सात्मीमाव, नात्र सन्वेदो विधेयः, मयाऽभिहित—अद्यापि सन्वेदः?, ततो यावदेवावानावयोर्जस्यः सपश्यते स्म तावद्वर्धनवी-
 धिमवतीर्णं परपत्र दृष्टमनेनास्मदनीक, ततस्तत्सनद्वभागतमभिमुख, ततः सलभमायोचन, तच्च कीदृशम्?—रथौघचर्चपरव गजेन्द्रग-
 जिंशारुपम् । महान्धवेपितोद्गुरं, पदातिशय्यभीपणम् ॥१॥ क्षणेन च तत्किमूत सपन्नम्?—विदीर्णचक्रद्वारं, विभिन्नमच्छुखरम् । विनाय-
 पाजिपजिव, पतत्पदास्त्रिमस्तकम् ॥ २ ॥ प्रजातसैन्यवानव, प्रनष्टवेवानवम् । असिग्रहप्रवर्धकं, प्रनृत्तसत्कवन्धकम् ॥ ३ ॥ ततोऽभि-
 भूता यवनराजसेनयाऽस्मत्पताकिनी, समुद्भसितस्तद्वले कलकलः, ततो वलितोऽहमेकस्तपभिमुख, समापसितो मया सह योद्धु स्वयमेव
 यवनराजः, रणरभसेन चातीव मिलितौ सन्वनौ, तत सित्वाऽह कूबराग्रे चरणं दृत्वा पसितस्तस्यन्दने, त्रोटित स्वहस्तेन यवनराजस्य
 मस्तकः,—ततः प्रादुर्भवचोपलसज्जयजारथम् । अस्मद्वल पराधृत्य, समायात मयन्तिकम् ॥ १ ॥ अन्यथा तदा—देववानवगन्धर्वो, वर्ण

—देव ! वैश्वानरवभिरुपक्रमेय लक्ष्यते, अथवा भूयते पुनरप्यायातोऽत्र नगरे स जिनमतज्ञो नैमित्तिक, तव स एवाह्वय प्रष्टुं युक्तो
 यद्यत्र कर्तव्यमिति, तातेनाभिहित—आकारय तर्हि त नैमित्तिक, विदुरेणोक्त—यदाज्ञापयसि देवः, तवो निर्गतो विदुरः, समागतः
 स्त्रोकेवेलायां गृहीत्वा जिनमतज्ञ, तवो विधाय तस्य प्रतिपत्तिमास्थाय तातेन प्रयोजन, तवो निरूपित बुद्धिनाहीसञ्चारतो नैमित्तिकेन,
 अभिहित च यथा—महाराज ! एक एवात्र परमुपायो विद्यते स यद्दि सपरोत ततः स्वयमेव प्रलीयेत कुमारस्येयमनर्थकारिणी हिंसा-
 भिधाना भार्या, तातेनाभिहित—कीदृश स ? इति कथयत्वार्थं, जिनमतज्ञेनाभिहित—यत्तदा वर्णित समसमेव भवतां यथा—अस्ति
 “रहित सर्वोपव्रवैर्निवासस्थान समस्सरुणानां कारण कल्याणपरम्परयाः दुर्लभं मन्दभागवेयैश्चित्तसौन्दर्यं नगरं, तत्र च यो वर्णित यथा
 “अस्ति हितकारी लोकानां कृतयोगो दुष्टनिग्रहे वृत्तावधान क्षिष्टपरिपालने परिपूर्ण कोशदण्डसमुदयेन शुभपरिणामो नाम राजा, तस्य
 “राज्ञो ययासौ क्षान्तेर्जनयित्री निष्प्रकम्पता नाम महादेवी तदा वर्णिता तथैव तस्मान्नापि द्वितीयाऽस्ति हितकारिणी लोकाना निकपभूमि
 “सर्वशास्त्रार्थाना प्रवर्तिका सवनुष्ठानानां दूरवर्तिनी पापाना चारुता नाम राज्ञी । तथाहि—तावदु स्थानि ससारे, लभन्ते सर्वजन्तव ।
 “स्वर्गोपवर्गमार्गं च, न लभन्ते कदाचन ॥ १ ॥ यावत्सा चारुता देवी, तैर्न सम्यग् निषेव्यते । यथा पुनर्निषेव्यते, तां देवी ते विधानत
 “॥ २ ॥ लब्ध्वा कल्याणसन्तोष, सदा यान्ति शिव नरा । अत सा चारुता देवी, लोकाना हितकारिणी ॥ ३ ॥ युग्मम् । ससारसा-
 “गरेचारकारणानि महात्मनाम् । लोके लोकोत्तरे वापि, यानि शास्त्राणि कानिचित् ॥ ४ ॥ तेषु सर्वेषु शास्त्रेषु, वर्णिता परमार्थत ।
 “उपादेयतया देवी, सा प्राप्नोस्त्वचिन्तकै ॥ ५ ॥ युग्मम् । तेन सा निकपस्थान, शास्त्राणामिह गीयते । तां विना सर्वशास्त्रार्थोऽसद्वु-
 “द्विप्रकरायते ॥ ६ ॥ दानं क्षील तपो ध्यान, गुरुपूजा शमो दम । एवमादीनि लोकेऽत्र, चारुकर्मणि भावत ॥ ७ ॥ प्रवर्तयति सा

नातः परतरं मन्ये, प्रभावे वृद्धिकारकम् । यथेय मम हिंसेति, प्रत्यक्षफलवायिनी ॥ १२ ॥ ततो गाढतरं रणोऽह वैश्वानरहिंसयो ।
 सिद्धान्तं हृदयेनैव, स्थापयामि विधेयत ॥ १३ ॥—एते मे परमौ बन्धू, एते परमवेष्टाः । एते एव हिते मन्ये, सर्वमत्र प्रसिद्धितम् ॥ १४ ॥ एते यः श्रमयेदन्त्यः, स मे बन्धुः स मे सुहृत् । एते यो द्रोष्टि मूढात्मा, स मे क्षत्रुर्न सस्य ॥ १५ ॥ न पुनस्तद्विज्ञा-
 नामि, महाभोहपरयणः । यथा पुण्योदयाज्वाह, ममेव सर्वमखसा ॥ १६ ॥ हिंसावैश्वानरासक्तः, पुण्योदयपराम्युत्त । ततोऽहं वर्म-
 मागम्य, दूरदू दूरतरं गतः ॥ १७ ॥ ततश्च—रात्रिक्षेपे समुत्थाय, पापघ्नं बद्धमानस । तान्वादीनद्वैव, गतोऽष्टव्यामहं ततः ॥ १८ ॥ अनेकस्तत्त्वसम्भारं, मारयित्वा गते विने । सन्ध्यायां पुनरयातः, प्रविष्टो भवने निजे ॥ १९ ॥ अथासौ विदुरः प्रोक्तस्ताते-
 नाशुछपेतसा । मत्समीपे कुमारोऽय, किं नायातो निरूपय ? ॥ २० ॥ विदुरेणोक्त प्रभावेऽहं, स्मृत्वा मैत्री चिरन्तनीम् । वर्धनार्यं
 कुमारस्य, गतस्वस्यैव मन्दिरे ॥ २१ ॥ तव परिजनेनोक्त, यथाऽऽश्वेदककाम्यया । रात्रावेव गतोऽष्टव्यां, कुमारे नास्ति भो ! गृहे ॥ २२ ॥ ततो मयाऽभिहित—किमर्यैव कुमारो गत पापदिबुद्ध्या किं वा प्रसिद्धिं गच्छतीति ? परिजनः प्राह—मत्र ! यतः प्रभृतीय
 हिंसा परिणीता कुमारेण तव आरभ्य प्रतिदिन गच्छति, नान्यथा दृष्टिं लभते, किं बहुना ? जीवितावपि बह्वभ्योऽयमप्युना आश्वेदक कुमा-
 रमेति, मया चिन्तित—अहो इता वैदेन वय मन्दमाग्या, तस्मिन्ममाणकमायातं यदुत—‘यत्करभस्य पृष्ठे न माति तत्कण्ठे
 नियध्यते’ इति, तथाहि—वैश्वानरपापमित्रयोगेनैव कुमारस्य गाढमुद्वेजिता वय थावतेयमपरा कृत्येवास्य भार्या सपन्नेति, तत्किं पुन-
 रत्र विधेयमिति चिन्तयतो मे गत विन, तस्मिन् कुमारस्य युष्मत्समीपेऽनागमनकारणमिति, तातेनाभिहित—विदुर ! महापापहेतुरिदं
 मृगयाप्यसनं, न च सेवितमसद्ब्रह्मैर्नरपसिभिः, अतो यथास्य निमिषमूतेय भार्या कुमारस्यापसार्यते ततः सुन्दरं भवति, विदुरः प्राह

—देव ! वैश्वानरवन्निरुपक्रमेय लभ्यते, अथवा भूयते पुनरप्यायातोऽत्र नगरे स जिनमतज्ञो नैमिषिकः, ततः स एवाष्टय प्रष्टुं युक्तो
 यद्यत्र कर्तव्यमिति, तातेनाभिहित—आकारय तर्हि त नैमिषिक, विदुरेणोक्त—यथाज्ञापयसि वेदः, ततो निर्गतो विदुरः, समागत
 स्त्रोक्तवेलायां गृहीत्वा जिनमतज्ञः, ततो विधाय तस्य प्रविपत्तिमाख्यात तातेन प्रयोजन, ततो निरुपिष बुद्धिनाडीसंभारतो नैमिषिकेन,
 अभिहित च यथा—महाराज ! एक एवात्र परमुपायो विद्यते स यदि संपद्येत ततः स्वयमेव प्रलीयेत कुमारस्येयमनर्थकारिणी हिंसा-
 भियाना भार्या, तातेनाभिहित—कीदृश सः ? इति कथयत्वार्यं, जिनमतज्ञेनाभिहितं—यत्तदा वर्णित समक्षमेव भवता यथा—“अस्ति
 “रहितं सर्वोपद्रवैर्निवासस्थान समस्तगुणाना कारण कल्याणपरम्परायाः दुर्लभ मन्वभागवैयैश्चित्तसौन्दर्यं नगरं, तत्र च यो वर्णित यथा
 “अस्ति हितकारी लोकानां कृतयोगो दुष्टनिग्रहे दृष्टावधानः सिष्टपरिपालने परिपूर्णं कोशदण्डसमुदयेन शुभपरिणामो नाम राजा, तस्य
 “राज्ञो यथासौ क्षान्तेर्जनयित्री निष्प्रकम्पता नाम महादेवी यदा वर्णिता तथैव तस्यान्यापि द्वितीयाऽस्ति हितकारिणी लोकाना निकपभूमि
 “सर्वक्षात्कार्यानां प्रवर्तिका सवनुष्ठानानां दूरवर्तिनी पापाना चारुता नाम राक्षी । तथाहि—वावहुःस्नानि ससारे, लभन्ते सर्वजन्तव ।
 “स्वर्गापवर्गमार्गं च, न लभन्ते कदाचन ॥ १ ॥ यावत्सा चारुता देवी, तैर्न सम्यग् नियेव्यते । यदा पुनर्नियन्ते, ता देवी ते विधानत
 “॥ २ ॥ लब्ध्वा कल्याणतन्त्रोद्, तथा यान्ति शिव नरा । अत सा चारुता देवी, लोकाना हितकारिणी ॥ ३ ॥ युग्मम् । संसारस्त्रा-
 “गरोत्सारकारणानि महात्मनाम् । लोके लोकोत्तरे वापि, यानि शास्त्राणि कानिचित् ॥ ४ ॥ तेषु सर्वेषु शास्त्रेषु, वर्णिता परमार्थत ।
 “उपादेयतया देवी, सा प्राज्ञैस्त्वचिन्तकैः ॥ ५ ॥ युग्मम् । तेन सा निकपस्थान, शास्त्राणामिदं गीयते । ता विना सर्वशास्त्रार्थोऽसद्बु-
 “क्षिप्रकरायते ॥ ६ ॥ दानं शील तपो ध्यान, गुरुपूजा शमो व्रम । एवमादीनि लोकेऽत्र, चारुकर्मणि भावत ॥ ७ ॥ प्रवर्तयति सा

“देवी, स्यलेन महात्मनाम् । तेन सा सवन्नुष्ठानर्जनकेति निरुच्यते ॥८॥ (युग्मम्) कामकोधमयश्रोहमोहमात्सर्यविभ्रमाः । शास्त्रपैशुन्यरा-
 “गाणा, ये लोके पापदेवदः ॥ ९ ॥ तेषां तया साक्षावस्था, नास्त्येव सुवतत्रये । अतः सा शारुता देवी, पापानां दूरवर्तिनी ॥१०॥ तस्याम्ब
 “गुम्परिणामसम्यधिग्न्याम्बाठताया महादेव्या आढावदेतुर्जगत सुन्दरा रूपेण वल्लभा बन्धूनां कारणमानन्दपरम्परायाः सतत मुनीनामपि
 “हृदयवासिनी विपते दया नाम दुहिता, तथाहि—सर्वे चराचरा जीवा, सुवनोदरधारिणः । दुःख वा मरण वाऽपि, नाभिकाङ्क्षन्ति
 “संपदा ॥ १ ॥ तवम्—सा दया द्वयमप्येतद्वारयत्येव देहिनाम् । तेन सा सुवनाढावकारण परिकीर्तिता ॥ २ ॥ मुख शशवराकारं,
 “माभीर्दानाख्यमुत्तमम् । सदानदुःखत्राणाख्यौ, दयायाः पीवरौ खनौ ॥ ३ ॥ विस्तीर्ण जगदानन्द, धामाख्य जघनस्यलम् । यद्वा नास्त्येव
 “तरेहे, किञ्चिद्वक्त्रमसुन्दरम् ॥ ४ ॥ रूपेण सुन्दरा प्रोक्ता, तेन सा मुनिपुङ्गवैः । ययेष्टा वचुवर्गस्य, तयेदानीं निगद्यते ॥ ५ ॥ क्षान्ति
 “गुम्परिणामम्, पाठता निष्कम्पता । सौचसन्तोषधैर्याणां, दयाया बान्धवा मताः ॥ ६ ॥ तेषां तु सतताढावकारिणी हृदयस्थिता ।
 “तेनविपद्भया प्रोक्ता, वचुवर्गस्य सा दया ॥७॥ सुरेषु मर्त्यलोके च, मोक्षे च सुखपदसिः । दयापरीतचिन्तानां, वसंते करवर्तिनी ॥ ८ ॥
 “आनन्दपदवर्तेतुस्तेन सा कन्यका मता । अत एव सुसाधूनां, हृदये सा प्रविष्टिता ॥ ९ ॥ मयवा—दया हितकरी लोके, दया सर्वगु-
 “णापहृ । दया हि धर्मसर्वस्व, दया दोषनिपूदनी ॥ १० ॥ दयैव चित्ससन्तापविध्यापनपरायणा । दयावतां न जायन्ते, नूनं वैरपरम्पराः
 “॥ ११ ॥ किं पात्र बहुनोक्तेन ? गुणसम्भारगौरवम् । वहन्ती पद्मपत्राक्षी, सा दया केन वर्ण्यताम् ? ॥ १२ ॥ तवत्र परमार्थोऽयं,
 “महाराजाय कथ्यते । हिंसायाः प्रलयोपायो, नापरोऽत्र निरीक्ष्यते ॥ १३ ॥ यदैष तां दयां धीरः, कुमारः परिणेष्यति । तदाऽस्य स्वयं

“भैषेपा, दुष्टा भार्या विनश्यति ॥ १४ ॥ यतः—इय द्वाहात्मिका पापा, सा पुनर्हिमशीतला । ततोऽनयोर्विरोधोऽस्ति, यथाऽग्निजलयो
 “सदा ॥ १५ ॥” वत्सत्वातेनाभिहित—आर्य ! कदा पुनरेष नन्दिवर्धनकुमारस्तां वयाकन्यकां परिणेष्यसि ? , जिनमतज्ञेनाभिहित—यदा
 शुभपरिणामो दास्यति, तावः प्राह—स एव तर्हि कदा दास्यसि ? , जिनमतज्ञेनाभिहित—यदा कुमारं प्रति प्रगुणो भविष्यति, तातेना-
 भिहितं—कस्मर्हि सस्य प्रगुणीभवन्नोपायः ? , जिनमतज्ञः प्राह—कथितं पूर्वमेवेद मया भवता यथा तं शुभपरिणामनरेश्वरं यदि परं कर्म-
 परिणाममहारजः प्रगुणयितु समर्थो, नापर, यत्सदायचोऽसौ वर्तते, तस्मात्किमत्र बहुना ? , यदा स कर्मपरिणाममहानरेन्द्रः कुमारं
 प्रति सप्रसादो भविष्यति तदा स्वयमेव शुभपरिणामेनासौ कुमाराय वयावारिकां दापयिष्यति, किं चिन्तया ? , अन्यथा—लक्षयान्ये-
 वाहं निमित्तबलेन कुमारस्य मव्यतामपेक्ष्य युष्मिन्बलेन च यदुच—नियमेन कचित्काले सप्रसादो भविष्यत्येन कुमारं प्रति कर्मपरिणामो,
 नात्र सन्देहः, ततश्च तस्मिन् काले आपृच्छ्य महत्तममग्निनीं लोकस्थितिं पर्यालोच्य सह कालपरिणत्या निजभार्यया कथयित्वाऽऽत्मीय-
 महत्तमाय स्वभावाय सभाल्य च स्वरमधुरवचनैस्त्वैव नन्दिवर्धनकुमारस्य सम्बन्धिनीं समस्तमवान्तरादुपायिनीं प्रच्छन्नरूपामन्तरङ्ग-
 भार्यां भवितव्यतां वीपयित्वा नियतियदृच्छावीना कुमारवीर्यं स्थापयित्वा वयादारिकादानस्य योग्योऽयमिति सर्वसमक्ष सिद्धान्तपक्षं वतो
 दापयिष्यत्येव स कर्मपरिणाममहारजो वयावारिका कुमाराय, निःसन्दिग्धमेतद्, अतो मुष्णत यूयमाकुला, तावः प्राह—वत्किमधुना-
 ऽस्माकं प्राप्तकालं ? , जिनमतज्ञेनोक्त—मौनमवधीरणा च, तातेनाभिहित—आर्य ! किमात्मपुत्रोऽस्याभिरवधीरयितुं शक्यते ? , जिनमतज्ञः
 प्राह—वत्किमत्र क्रियतां ? , यदि हि बहिरङ्गोऽयमुपश्रवः कुमारस्य स्यात् ततो न युज्येत कर्तुं तत्र भवतामवधीरणां, अय पुनरन्तरङ्ग-
 उपद्रवो वर्तते, वत्समवधीरयन्तोऽपि भवन्तो नोपालम्भमर्हन्ति, ततो यदाविशत्यार्य इति वयता तावेन परिपूज्य प्रहितो नैमिषिकः, ग-

तानि कतिपयिदानी, समुत्पन्नेय तातस्य दुग्धिः यथा—स्थापयामि यौवराज्ये नन्विष्येनकुमारं ज्ञापित महच्चमाना प्रतिपन्नमेतै ग-
 णिण प्रदानमदिन कृताऽभियेकसामग्री समाहूतोऽहं विरचित मद्रासन मीलिताः सामन्ताः समागता नागरकाः सन्ध्यापितानि
 मान्दलिकानि प्रकटितानि रत्नानि प्रत्यासमीभूषान्वन्त पुराणि, अत्रान्तरे प्रविष्टा प्रतीहारी कृत स्या पादपतन विरचित कण्टक-
 द्युत निवेक्षित ललाटपट्टे, गदितमनया—देव ! अरिहमननृपतेः सम्बन्धी स्फुटवचनो नाम महत्तम प्रतीहारमूढौ तिष्ठसि, एतदाकर्ण्य
 देव प्रमाण, तातेनाभिहित—दीप्य प्रवेशय, प्रवेशित प्रतीहार्यां विहिता प्रतिपत्ति, अभिहित स्फुटवचनेन, महाराज ! श्रुतो मया बहिरेव
 कुमारस्य यौवराज्याभियेक्यविकारः तेनाह शुभमुद्भवोऽयमिति कृत्वा स्वप्रयोजनसिद्धये स्वरिततर प्रविष्ट, तातेनाभिहित—सुन्दरमनुष्ठित,
 निषेधयतु स्वप्रयोजनमार्य, स्फुटवचन ग्राह—अस्ति तावद्विहित एव मवाद्याशा शार्दूलपुराचिपति सुगृहीतनामधेयो देवोऽरिदमन,
 तस्यास्ति विनिर्जितरतिरूपा रतिचूला नाम महादेवी, तस्याम्नाचिन्यगुणरत्नमञ्जूपा मदनमञ्जूपा नाम दुहिता, तया च लोकप्रवादेना-
 कर्णिमं नन्विष्येनकुमारचरित, ततो जातकस्या कुमारोऽनुरागातिरेकः, निवेक्षितः स्वाभिप्रायो रतिचूलार्यै, तयाऽपि कथितो देवाय,
 ततस्तां मदनमञ्जूपां कुमाराय प्रषातु युष्मत्समीपे प्रहितोऽहं देवेन, अशुना महाराज प्रमाण, ततो निरीक्षित तातेन मन्त्रिधनवदन, मन्त्रि-
 पनः ग्राह—देव ! महानुरूपोऽरिहमन, युक्त एव देवस्य तेन सार्धं सम्बन्ध, ततोऽनुमन्यतामिदं तस्य वचन, कोऽत्र विरोधः ? ताते-
 नाभिहितं—एवं मयतु, अत्रान्तरे मयाऽभिहित—अहो कियद् दूरे तत्तावकीन शार्दूलपुरमितः स्याताम्, स्फुटवचनः ग्राह—सार्धयो-
 जनशते, मयाऽभिहितं—मैवं बोधः, स्फुटवचन ग्राह—सर्हि यावद् दूरे तत्कथयतु स्वयमेव कुमारः, मयाऽभिहित—गल्युतेतोने सार्ध-
 योजनशते, स्फुटवचनः ग्राहः—किमेतत् ? मयाऽभिहित—श्रुतमस्माभिर्बोलाकले, स्फुटवचनः ग्राह—न सम्यगवधारित कुमारेण, मयोक्त

—त्वया कथमवधारितम् ? स्फुटवचनः प्राहः—गणित मया पदं पदेन, मयाऽभिहितं—सुनिर्णीतमिदमस्माभिरप्याप्तप्रवादात्, स्फुटव-
 पनेनोक्त—कुमार ! विप्रवारितः केनापि, न चलतीदं मदीय प्रमाणं तिलपुत्रिभागमात्रेणापि, ततो मामेव तुरात्मा लोकमध्येऽष्टीक
 करोतीति चिन्तयतो मे जृम्भितं वैश्वानरेण ग्राह्यसित हिंसया प्रयुक्ता योगशक्तिः कृतो द्वाभ्यामपि मदीयशरीरेऽनुप्रवेशं तव सजा
 तोऽहं साक्षादिव प्रलयज्वलनः समाकृष्टं दिनकरकरनिकरकरालं करबालं, अत्रान्तरे चिन्तितं पुण्योदयेन यदुत—मूर्ध्नीं ममाधुनावधिः
 पालितो भवितव्यत्वानिर्देशः न योग्योऽयमिवानीं नन्विवर्धनकुमारो मत्सम्बन्धस्य, तस्मादपक्रमणेन मेऽधुना श्रेय इत्यालोच्य नष्ट
 पुण्योदयः, मया कुर्वतो द्वाहारवं तावतो जनसमुदायस्याप्रत एव अविचार्यं कार्याकार्यमेकग्रहारेण कृतो द्विवलं स्फुटवचनः, ततो हा
 पुत्र ! २ किमिदमकार्यमनुष्ठितमितिदुवाणः समुत्थितः सिंहासनात् तातः, बलितो मयभिमुखं वेगेन, मया चिन्तित—अयमप्येतद्रूप एव,
 यो तुरात्मा मयापि कृतमिदमकार्यमित्यारदति, तव समुदीर्णसङ्गो चलितोऽहं तावभिमुख, कृतो लोकेन कोलाहलः, ततो मया न स्फुटं
 जनकत्वं न लक्षित्वा स्नेहनिर्मता न गणितं परमोपकारित्वं नालोचितो महापापागमः सर्वथा वैश्वानरहिंसावशीभूतविषेनावलम्ब्य
 कर्मचाण्डालता तथैव रटवस्तातस्य त्रोटितमुष्मङ्गं, ततो हा जात ! मा साहस मा साहस त्रायध्वं लोकास्त्रायध्वमिति
 विमुक्तकरणाक्रन्दरवा आगत्य लम्पा समाम्बा करं करबालोदालनार्यं, मया चिन्तित—इयमपि पापा मम वैरिणीव वर्तते, यैव शत्रूच्छे-
 दपरेऽपि मयि लक्षकायते, ततः कृता साऽपि द्वेषा करबालेन, ततो हा भ्रातर्हो कुमार ! हा आर्यपुत्र ! किमिदमारब्धमिति पूतकुर्वो-
 णानि शीलवर्धनो मणिमञ्जरी रत्नवती च लम्पानि त्रीण्यपि मम गुजयोरेककालमेव निवारणार्थं, मया चिन्तित—एतत् कालोचितं नूतन-
 मीपा सर्वेषामपि तुरात्मना, ततो गाढतरं परिज्वलितोऽहं, नीवानि त्रीण्यप्येकैकग्रहारेणान्तकसवृत्तं, अत्रान्तरेऽसु व्यसिकरमाकर्ण्य हा

आयंयुग ! किमिदं किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता कनकमञ्जरी, मया चिन्तितं—अये ! एषाऽपि पापा मरिचिणामेव मिलिता यैव विक्रो-
 शति, अहो इदमपि मे वैरिमूढ वर्तते, तत्किमेतन् ? अपनयाम्यस्या अपि बन्धुवत्सलत्वं, ततो विगलिते प्रेमाबन्धे विस्मृता तद्विरष्टका-
 यरता, न स्मरितानि इदये विभ्रममजल्पितानि, अपहसिता रतिसुखसन्धोहाः न पर्यालोचितस्तथाः सम्यन्धी निरुपमाः कोटानुबन्धः,
 सबया वैश्वानराधयुष्टिना हिंसाकोटीकृत्यद्वयेन मया विदलिता करवालेन वरुणी कनकमञ्जरी, अत्रान्तरे संरम्भेण गलित मे कटीत-
 दात्सरिपानं बिडुलित भूमौ निपसितमुचरीय क्षितिक्ले जातोऽहं यथाजातः युत्कलीभूताः केसाः सपन्नः साक्षादिव वेतालः, तत्त-
 न्मयाभूतं नामवलोप्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकहिम्नरूपैर्हंसमिरदृष्टासेन कृता किलिकिलिका तवः सुतरा प्रचलितोऽहं चलितस्त्रन्मारणार्थं
 वेगेन, ततो मे धावरो भगिन्य स्वजनाः सामन्ताश्च लभ्याः सर्वेऽप्येककाल निवारणार्थं, ततः कृतान्त इव समदर्शितया समस्मानपि
 निदल्यग्रहं गतः कियन्त्वमपि भूमाग, ततो मूरितया लोकस्य वनकरीष भ्रमे पातयित्वा गृहीतः कयश्चिदहं, उद्दालित मण्डलाम्, बद्धः
 पञ्चाद्राष्ट्रपथेन, ततो रतमसम्यक्वचनानि प्रक्षिप्तोऽप्रवरके, वृत्ते कपाटे, यत्र च प्रन्वलभ्यनुतयवचनैः प्रलपन्नभ्राज्यभाषया वृद्धानः कपा-
 दयोमस्तकास्त्रेदान् क्षामो बुभुक्षया पीडितः पिपासया दृन्द्वाभानश्चिचसन्तापेनालभमानो निद्रां महाघोरतारक इव तयाबद्ध एव स्थितो
 मासमात्र फाल अवपीरित परिजनेन, अन्यथाऽन्यन्तर्क्षीणतया समागता ममार्वरात्रे क्षणमात्र निद्रा, ततः प्रसुप्तस्य छिन्नं मे मूपकैर्ब-
 न्यन जातोऽहं मुत्फल उव्पाटिते कपाटे निर्गतो वह्निर्वेक्षे निरूपित राजकुल यावन्न कश्चिदेतयते, ततो मया चिन्तित—सर्वमेवेदं
 राजकुल नगरं च मम वैरिमूढ वर्तते येनाहमेव परिच्छेदित पापेन, ततो विजृम्भितो ममान्तर्वर्षी वैश्वानरः, सदर्पया हुङ्कारित हिंसया,
 दृष्ट मया प्रम्यलितमिदुण्ड, चिन्तितं इदये—अयमत्र वैरिनिर्यातनोपायः, यदुत गृहीत्वा शरावं दृत्वाऽङ्गाराणां ततो राजकुलस्य नग

रस्य च अपरापरेषु इधनयद्गुलेषु स्थानेषु स्तोफस्तोफास्ताः प्रक्षिपामि, ततः स्वयमेव भस्मीभविव्यतीवृ द्वयमपि दुरात्मकमिति, ततः कृत
 सर्वं तथैव तन्मया, लभ्य समन्तात्प्रदीपनक, निर्गतोऽहमपि वृद्धमान कथचिद्भविष्यताविशेषेण, प्रयुक्तो जनाङ्गद्वयः, धावन्ति स्म
 लात लतेति युवाणां परधलशङ्कया सुभटा, ततः क्षीणतया शरीरस्य परस्परानुविद्धतया शरीरमनसोर्विगलित धैर्यं, समुत्पन्न मे भयं,
 पलायितोऽटवीसमुद्र, पतितो महारण्ये विद्ध कण्टकैः स्फोटितः कीलकैः परिघ्नष्टो मार्गात् प्रस्थालितो विपमोदृष्टात् निपतितोऽ-
 धोमुखो निम्नदेशे घूर्णितान्यङ्गोपाङ्गानि न शक्नोम्युत्थातु, अत्रान्तरे समागताश्चौरा, दृष्टस्वैस्तयावस्थितोऽह, अभिहितममीभिः परस्परं
 —अरे! महाकायोऽयं पुरुषो, लप्स्यते परङ्गले घट्टुमूल्य, तद् गृहीत्वा नयाम स्वस्थामिमूलभेन, तदाकर्ष्यं समुल्लसितो ममान्तर्निमग्नो
 वैश्वानरः, स्थितोऽहमुपविष्ट, ततस्तेषामेकेनाभिहित—अरे! विरूपकोऽस्याभिप्रायः एतः क्षीघ्रं यद्गीतं यूयमेन अन्यथा दुर्महो भवि-
 व्यति, तवो गाढ इत्वा धनुः शास्त्राभिर्नियन्त्रितोऽह पञ्चान्मुखीकृत्य बाहू, वृत्तो गालीर्यद्ध मे वक्त्रकुहर, ततः समुत्थापितोऽह, परिहित
 जरसीवरस्पर्ण्ड, स्वेदितो ददन्निर्गन्धप्रहारान्, नीतः कनकपुरप्रत्यासन्ना भीमनिकेतनाभिधाना भिच्छपल्ली, दर्शितो रणवीरस्य पल्लीपते,
 अभिहितमनेन—अरे पोषयत तावदेन येन पुष्टो विक्रेतु नीयते, ततो यदाश्नापयति देव इति वदता नीतोऽहमेकेन चौराणां स्वमयने,
 छोटितं वदन, कृतो मुत्कलो, लभोऽह चकारादिभिः, कुपितश्चौरा, हतोऽह वृष्णाविभिर्नयनं समर्पितोऽयं मम स्वामिनेति मत्वा न मारि-
 तोऽहमनेन, केवलं दापितं कवचन, एतवो गुमुष्माशामकुक्षितया सजात मे धैन्यं, तवेव कदम्ब भक्षयितुमारब्धः, न पूरितमुग्रं, सजात-
 भिचोद्वेग, गतानि कतिचिद्विनाशि, पुष्टोऽसौ रणवीरेण चौरः, कीदृशोऽसौ पुरुषो वर्तते इति, स प्राह—देव! न कथं भिष्यत्तस्य यल-
 मारोहवीति, ततः क्षपितोऽहमेव तेन भूयांस फाल, अन्यथा समायात कनकपुराभौराणामुपरि वृण्डः, नष्टास्तस्कराः, लुपिता सा पल्ली,

आयुष्य ' किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता कनकमञ्जरी, मया चिन्तित—अये ! एषाऽपि पाषा मञ्जरिणामेव मिलिता येव विक्रो-
 शति, अहो इदमपि मे वैरिभूतं वर्तते, तत्किमनेन ? अपनयाम्यस्या अपि बन्धुवत्सलस्य, ततो विगलिते प्रेमावन्दे विस्मृता तद्विरहका-
 शरता, न स्फुरितानि इदये विभ्रमजल्पितानि, अपहृष्टिता रतिसुखसन्वोहाः न पर्यालोचितस्तस्या सम्यन्वी निरुपमाः स्नेहानुबन्धः,
 सयथा वैश्वानराप्युदिताना हिंसाकोटीकृतद्वयेन मया विधलिता करवालेन वराकी कनकमञ्जरी, अत्रान्वरे सरस्मेण गलित मे कटीत-
 दात्परिधानं विलुलित भूमौ निपतितमुत्तरीय किञ्चित्ते जातोऽत्र यथाजातः सुक्लीभूताः केसाः सपन्नः साक्षादिव वेतालः, तत-
 लयामूतं मामवलोक्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकहिम्नरूपैर्दसमिदृशतेन कृता किलिकिलिका ततः सुवरां प्रव्वलितोऽत्र बलितस्तन्मारणार्थं
 वेगेन, ततो मे भ्रातरो मगिन्य स्वजनाः सामन्ताश्च लभ्ना सर्वेऽप्येककाक निवारणार्थं, ततः कृतान्त इव समदर्शितया समस्तानपि
 निर्दण्डयप्रद गतः कियन्तमपि भूभाग, ततो भूरितया लोकस्य वनकरीव अस्मे पतयित्वा गृहीतः कथञ्चिद्वद, उद्दलितं मण्डलाग्र, बद्धः
 पद्माद्रागुपयेन, ततो रतमसम्भवचनानि प्रक्षिप्तोऽपचरके, वृत्ते कपाटे, तत्र च प्रव्वलितानुनयवर्धनैः प्रलपन्नभाष्यमापया वृद्धानः कपा
 दपोभलफारोदोत्तान् क्षामो दुमुखया पीडितः विपासया दन्वद्भमानम्बिषसन्वापेनालभमानो निद्रां महाघोरतारक इव तथाबद्ध एव स्थितो
 मासमात्र फालं अचपीरितः परिजनेन, अन्यदाऽत्यन्तक्षीणतया समागता ममार्धरात्रे क्षणमात्रं निद्रा, ततः प्रसुप्तस्य छिन्न मे भूपकैर्व-
 धन जातोऽत्र मुक्कल उद्घाटिते कपाटे निर्गतो बधिर्येनो निरूपित राजकुल यावन्न कश्चिदेतयते, ततो मया चिन्तितं—सर्वमेवेद
 राजकुल नगरं च मम वैरिभूतं वर्तते येनाहमेव परिछेदित पापेन, ततो विजृम्भितो ममान्तर्वर्षी वैश्वानरः, सदर्यया पुद्गरितं हिसया,
 दृष्ट मया प्रव्वलितामिदुण्ड, चिन्तित इदये—अयमत्र वैरिनिर्यातनोपायः, यदुत गृहीत्वा शराव मृत्वाऽङ्गाराणां ततो राजकुलस्य नग

भाकरेण साधु लोचनयुगल, अभिहित च—वयस्य ! दाते परोक्षेऽधुना युष्माभिस्सातकार्यमनुष्ठेय, तदिदं राज्यमेते वयमेवात्र तावपा दप्रसादलालिताः प्रकृतयः प्रसिपन्नाः किङ्करमाव वयस्यस्य यथेष्टं नियोज्यतां, ततो वैद्यानरवैगुण्यावस्थितोऽष्ट मौनेन, लक्षितो विद्वसो, प्रवृत्तं प्रावोपिकमास्यान, तदन्ते विसर्जितराजमण्डलो निवार्यं प्रियतमाप्रवेश मया सद्वातिस्नेहनिर्भरतया महाहर्षायामेकस्यामेव श्रव्यायां प्रसुप्तो वासभवने विभाकरनरेन्द्र, ततो भद्रेऽदृशीवसङ्कृते ! तवा मया वैद्यानरहिंसाभ्यां विधुरितहृदयेन स तथाविधोऽतिस्निग्धमुग्धविश्रब्धो विभाकरः समुत्थाय विनिपातितः पापेन, निर्गतश्चाह परिधानद्वितीय स्वकर्मप्राप्तेन, पलायितो वेगेन, निपतितोऽटव्या, सोढानि नानाविधदुःस्नानि, प्राप्तो महता छेप्तेन कुशाघर्त्ते, विभ्रान्तो दहिः कानने, दृष्टः कनकशेखरपरिकरेण, निवेदितः कनकचूडकनकशेखरयोः, चिन्तितमाभ्यां—भधितव्यमत्र कारणेन यदेकाकी नन्विवर्धन इति, ततः समागतौ कतिचिद्वाप्तपुरुपरिवारौ मत्समीप, विहितमुचित, स्थितौ मया सहोत्तारके कनकशेखरः, दृष्टमेकाकिष्ठाकारण, मया चिन्तित—अस्यापि न प्रसिमासिष्यते मदीयचरित, तत्किं कथितेन ? ततो मयाऽभिहित—अलमनया कथया, कनकशेखरः प्राह—किं महामपि न कथ्यते ? मयोक्त—नेति, कनकशेखरेणोक्त—कुमारावश्यतया कथनीयमितरथा न भवति मे चित्ते निर्वाण, ततो मया(षा)ऽद्विष्टमयमुल्लङ्घयतीति चिन्तयतो मेऽन्तर्गतौ प्रज्वलितौ हिंसा-वैद्यानरौ, समाकृष्टा कनकशेखरकटीतटाकृतान्वजिह्वाभासुराऽसिपुत्रिका, समुद्रीर्णः कनकशेखरमारणाय प्रहारः, ततः किमेतदिति प्राप्ता

गृहीता बन्धो, नीताः कनकपुरं, गतोऽहमपि तन्मध्ये, दर्शिता बन्धो विभाकरनृपतेः, ततो मामवलोक्य चिन्तितमनेन—अये ! किमि-
 दमाश्रय ? यदेप पुरुषोऽसि चर्मश्रेयतया दशदग्धस्त्राणुकस्योऽपि नन्दिवर्धनकुमारकारं धारयति, ततो निरूपितोऽहं नश्यामेभ्यो बालाभ्राणि
 यावत्, ततः स्थित तस्य हृदये—नन्दिवर्धनकुमार एवाय, केवलं कथं तस्येह समव ? अथवा विचित्राणि विधेर्विलसितानि, तद्वदगाना
 हि प्राणिनां किं वा न समवति ? तच्चादि—य एकदा नताशेषमुपमौल्यार्थितक्रमः । वचने वचने लोकैर्जयं देवेति मण्यते ॥ १ ॥ स एव
 विधिना राजा, तस्मिन्नेव भवेऽन्यथा । रोरकारं विधायोर्ध्वानाकारं विहन्यते ॥ २ ॥ तस्मात्स एवाय, नास्त्यत्र सन्देहः, तव स्मृत-
 मिग्रभावेन गलदानन्दोदकप्रवाहश्चालितकपोलेन सिंहासनादुत्थाय समाल्लिङ्गितोऽहं विभाकरेण, ततः किमेतदिति विस्मितं राजमण्डल,
 ततो निवेदयत्मीयार्थासनेऽभिहितोऽहमनेन—वयस्म ! कोऽयं वृत्तान्तः ? ततः कथित विभाकराय मयाऽऽत्मचरित, विभाकरः प्राह—
 हा कष्टं, न मुन्दरमुद्विष्टं भवता, यद्विषयसिनिर्घुणं ज्वनीजनकादिभारणमाचरित, ततः अयमपीह जन्मन्येव हेतुः भवतस्तस्यैव फल-
 विपाकः, वष्टुत्वा विस्फुरितौ ममान्तर्गतौ द्विसावैधानरौ, चिन्तित मया यथा—अयमपि मे वैरिरूप एव यो मत्कर्तव्यमप्यमुन्दरं
 मन्यते, ततो जावो मे तन्मारणाभिप्रायः, तथापि दुर्बलतया देहस्य महाप्रतापतया विभाकरस्य सनिहिततया बहुगुणयुन्यस्य अतिनिकटव-
 र्जितया ग्रहरणस्य न वचो मया प्रहारः, केवलं कृतं काष्ठं मुक्तं, लक्षितो विभाकरेण मवीयामिप्रायः यथा—न सुखायतेऽस्य मवीयोऽयं
 जल्पः, तत् किमनेन संवापितेन ? ततो विहितः प्रस्तुतकथाविशेषः, क्वापि सामन्तमहचमादीनां यथा—एष नन्दिवर्धनकुमारो मम शरीरं
 जीवितं सर्वस्य वधुर्ग्रीवा, पूज्योऽहमप्योऽयं जावोऽहमस्य दर्शनेन, अतः कुरुत प्रियसमागममहोत्सवमिति, वैरभिहित—यदाज्ञापयसि
 देव, ततः प्रवर्तितो महानन्दः, अपितोऽहं विधिना, परिचापितो विध्यवस्त्राणि, भोजित परमाभौः, विलेपित सुरभिविलेपनेन, भूषितो

महालङ्कारैः, दृष्ट स्वयमेव विभाकरेण मनोहारि ताम्बूल, मया त्वहमनेनेवमभिहितो यथा न मुन्दरमनुष्ठिष भवतेति, ततो मारयिष्या-
म्येनं वैरिणमिति रौद्रविवर्कपरम्परयोदूयमानचेतसा न किञ्चिदेतित, उत्थाय भोजनमण्डपादुपविष्टा वयमास्थानशालाया, मतिशेख-
रेण मन्त्रिणाभिहित—किं विदित कुमारेण? यथा देवभूय गत मुग्धहीतनामधेयो देव प्रभाकरः, ततो भूनिता मया कञ्चरा, कृष्ट वि-
भाकरेण साधु लोचनयुगल, अभिहित च—वयस्य! ताते परोक्षेऽयुना युष्माभिस्सातकार्यमनुष्ठेय, सखिव राज्यमेते वयमेताश्च तातपा-
दप्रसादलालिताः प्रकृतयः प्रतिपन्नाः किङ्करभाव वयस्यस्य यथेष्ट नियोज्यता, ततो वैद्यानरवैगुण्यावस्थितोऽश् मौनेन, छद्मिचो विवसो,
प्रदत्त प्रादोपिकमास्थान, सवन्ते विसर्जितराजमण्डलो निवार्य प्रियसमाप्रवेश मया सहातिशेहनिर्भरतया महाहार्यामेकस्यामेव शाल्याया
प्रमुक्तो वासभवने विभाकरनेन्द्रे, ततो मन्त्रेऽगृहीतसङ्केते! तदा मया वैद्यानरार्हिसाभ्यां विद्युरितवृद्धयेन स तथाविधोऽतिद्विगधमुग्धविमञ्च्यो
विभाकरः समुत्थाय विनिपासितः पापेन, निर्गतश्चाह परिधानद्वितीयः स्वकर्मत्रासेन, पलायितो वेगेन, निपसितोऽटब्ज्यां, सोढानि
नानाविधदु स्नानि, प्राप्तो महता छेदनेन कुशावर्त्ते, विभ्रान्तो बहिः कानने, दृष्टः कनकशेखरपरिकरेण, निवेदितः कनकचूडकनकशेख-
रयोः, चिन्तितमाभ्यां—भवितव्यमत्र कारणेन यथेकाकी तन्निवर्धन इति, ततः समागतौ कतिचिदाप्तपुरुषपरिवारौ मत्समीप, विहित-
मुचित, स्थितौ मया सहोत्तारके कनकशेखर, धृष्टमेकाकिताकारण, मया चिन्तित—अस्यापि न प्रतिमासिष्यते मदीयचरित, तत्किं
कथितेन?, ततो मयाऽस्मिहित—अलमनया कथया, कनकशेखरः प्राह—किं महामपि न कथ्यते?, मयोक्त—नेति, कनकशेखरेणोक्त—
कुमारावश्यतया कथनीयमितरया न भवति मे चित्ते निर्वाण, ततो मया(वा)ऽऽविष्टमयमुल्लङ्घयतीति चिन्तयतो मेऽन्तर्गतौ प्रज्वलितौ हिंसा-
वैद्यानरौ, समाकृष्टा कनकशेखरकटीतटाकुलान्वजिह्वाभासुराऽसिपुत्रिका, समुद्रीर्णः कनकशेखरमारणाय प्रहारः, ततः किमेतदिति प्राप्ता

पेगेन कनकचूलादय , प्रादुभूत कोलाहल , स्वस्मिन्तोऽह कनकशेखराणवर्जितया यथासनिहितया वेवतया, समुत्थित पश्यतामेव
 तेषां गगनमार्गेण, नीतच्छादितयस्यपिदेशे, क्षिप्तस्तेषामम्बरीपाभिधानाना वीरसेनाधीना चरतानां मध्ये, दृष्टस्तेष्वैवोद्गीर्णप्रहारो गृहीत-
 क्षुरिक , प्रत्यभिज्ञावोऽमीभि , पतिता पादयोरभिहित च वै —वेव ! कोऽय वृत्तान्त ? , न शक्ति मया जल्पितु, विस्रस्ताश्चरटा ,
 आनीतमासन, न शक्तिं मयोपवेष्टु, ततो गता दैन्यमेते, तत्करुणयोचम्बितोऽह वेवतया, चालितान्यङ्गानि, दृष्टास्ते वरकाः, निवेदितो-
 ऽश्मामने, पुनरपि दृष्ट प्रस्तुतव्यतिकरः, मया चिन्तितं—अहो यत्र यत्र प्रजामस्तत्र तत्र वयमेतैः परवत्तिपरायणैरलीकवत्सलैर्लोकैरा-
 स्तितु न लभामहे, ते त्वलब्धप्रतिवचनाः पुनः पुनर्मां दृच्छन्ति स्म, ततो विस्फुरितौ मे हिसावैधानरौ, निपातिता फलिचिचरटा,
 नातः फलफलः, ततो पटुत्वात्तेषां गृहीता मम हस्तावसिपुत्रिका, बद्धोऽहमात्ममयेन, अत्रान्तरे गतोऽह विनकरः, विजृम्भित विमिर,
 ममालोपित परैः यथा—पूर्ववैरिण एवायमस्माक नन्दिवर्धनो येन हतः प्रवरसेनोऽधुनापि चाविता एतेनैते प्रधानपुरुषा तथापि
 प्रतिपन्नोऽस्माभिरेव स्वामिनावेन प्रक्यापितो लोके विज्ञातमेतद्देशान्तरेषु ततोऽस्य मारणे महानयशस्कारः सपद्यते, नैव बह्वित्युदलके
 कथञ्चिद्भारयितु शक्य , तस्माद् दूरदेश नीत्वा त्याग एवास्य भेयानिति स्थापितः सिद्धान्तः, ततो नियञ्चितोऽह गव्यामारटश्च निवद्धो
 ध्वजेण यदनदेशे, युक्तौ मन पयनगमनौ दृपभौ, प्रस्थापिता फलिचिचिपुरुषा , खेटिता गभी, गता रजन्यैव द्वादश योजनानि, ततः प्रापि-
 तोऽहमनपरतप्रयाणके शार्दूलपुर, त्यक्तो मलविलयाभिधाने बहिष्कानने, गता स्वस्थान सगम्भीकास्ते मनुष्या , खोफवेलायां “अकाण्ड
 “अप विनृम्भितः सुरभिपवन , विमुक्तः सहजोऽपि वैरागुबन्धः पद्भुगैः, मुषनभियेव तत्समाध्यासित फानन, समवतीर्णो समकमेव
 “सर्व भ्रतव , प्रमुदिता विशङ्कमग्ना , मनोहरमनुचालवालं रुण्टितं मधुकपवलीभिः, विगतसाप विशेषतस्तस्यमुदेषमुपोतयितुमारुह्यो

“दिनकर, तथा ममापि मनागलित इव चित्तसन्ताप, तदनन्तर च देहमूपणप्रभाप्रवाहेण शोतयन्तो विक्षूषकबालं समागतास्त्र देवा,
 “शोधित तैर्भूतलं, दृष्टमतिसुरभिगन्धोषक, विमुक्तः पञ्चवर्णसमोद्धारिष्णुसुमप्रकर, विरचितं विशालमतिरमणीय मणिकुट्टिम, विहित
 “तस्योपरि कनककमलं, विस्तारितमुपरिष्टादेवदूष्यवितान, अवलम्बितास्त्र मौक्तिकावचूला, ततः समुत्सुकैस्तैर्वैखलोफितमार्गः कल्पद्रुम
 “इव यथेष्टफलायितया कनकगिरिरिव स्थिरतया क्षीरनीरधिरिव गुणरत्नाकरतया शशधर इव शीतलेशयतया दिनकर इव सप्रतापतया
 “चिन्तामणिरिव दुर्लभतया स्फटिक इव सर्वसहिष्णुतया मूभागा इव सर्वसहिष्णुतया गगनतलमिव निरालम्बनतया गन्धकरटीव वरकरिभि
 “परिकरितः स्वप्रतिबिम्बकैरिव बहुविधविनैः समागतः केवलज्ञानविबाकरो विवेको नामाचार्यः” समुपविष्टः कनककमले, प्रणिपत्य विहि
 तकरमुकुला निपण्णा परिपत्, प्रारब्ध व्याख्यान, अत्रान्तरे भगवत प्रताप सोढुमशकुवन्तौ मदीयशरीराभिर्गतौ हिंसावैश्वानरो, दूर
 देशे स्थितौ मां प्रतीक्षमाणौ,—अथारिदमनो राजा, मुनिं विज्ञाय लोकत । सपुरो निर्गतस्तस्य, मुनेर्वन्दनकाम्यया ॥ १ ॥ तथा मदन-
 मञ्जूषा, या दत्ता मम कन्यका । सापि तत्र समायाता, सहिता रतिचूला ॥ २ ॥ विहाय पञ्च चिह्नानि, भक्तिनिर्भरमानस । राजा
 छवोत्पलङ्गः, प्रविष्टः सूर्यवप्रदे ॥ ३ ॥ पञ्चाङ्गप्रणिपातेन, पावयोन्यस्तमस्तकः । प्रणम्य सूरिं नैति स्म, लब्धे छतकुण्डलः ॥ ४ ॥
 कथम् ?—“अज्ञानतिमिरोच्छेदकर नाथ विवाकर । नमस्ते रागसन्तापनाशकारिनिशाकर । ॥५॥ स्वपाददर्शनेनाथ, नाथ । काकण्यसागर ।
 “भवता भवनिर्णाश । पूतपापाः कृता धयम् ॥६॥ अथैव ननु जातोऽस्मि, रान्येऽथैव प्रतिष्ठित । अथैव पदुर्गोऽस्मि, पद्मयान्यथैव च-
 “क्षुणा ॥ ७ ॥ यदशास्त्रिलसन्तापपापाजीर्णविरचयम् । भाग्यससूचक मन्ये, सपन्न तव दर्शनम् ॥ ८ ॥” एव सस्तुत्य राजेन्द्र, सूरि
 सुदिसकल्मषम् । प्रणम्य शेषसाधून्, निपण्ण शुद्धभूतले ॥ ९ ॥ स्वर्गापवर्गपण्यस्य, सत्यकार इवाखिले । गुरुभिर्मुनिभिश्चोषैर्धर्मलाम

ठतो नृपे ॥ १० ॥ ततः कृत्तप्रणामेषु, शेषलोकेषु भाषत । प्रयुच्छ्लोक्यात्रेण, गुरुणाऽऽरम्भि वेशना ॥ ११ ॥ कथम् ? — “मो भव्या ।
 “भवकान्तारे, पर्यट्निरनारतम् । अत्यन्तदुर्लभो ह्येष, धर्मः सर्वव्यापितः ॥ १२ ॥ यतः — अनादिरेष ससारः, कालोऽनादि प्रवा-
 “इतः । जीवाद्यानादिहाः सर्वे, दृश्यन्ते ज्ञानभूषा ॥ १३ ॥ न चैते प्राप्नुवन्तोऽसु, धर्मं सर्वव्यापितम् । कदाचिदपि पूर्वं तु, तेनैते
 “भयभाजनम् ॥ १४ ॥ अथायातो मवेच्छेनो, धर्मोऽस्मीमि कदाचन । ततः कुतो भवोऽस्मीया ? क तार्णं वह्निमीलके ? ॥ १५ ॥ तस्या-
 “स्मिन्निष्ठित राज्ञेयमास्त्यत्र सशयः । नैवावाप्तः पुर धर्मो, जन्तुभिर्जिनवेशित ॥ १६ ॥ एव च स्थिते — यदाऽनावौ भवेऽस्मीया, म-
 “त्स्यानामिव सागर । सदा दोषायमानाना, जीवाना दुःखसङ्कुले ॥ १७ ॥ स्वधर्मपरिणामेन, भव्यत्वरिपाकत । मनुष्यत्वादिसामग्र्या,
 “तथा कालादियोगतः ॥ १८ ॥ धन्यः सकलकल्याणजनकोऽपिन्यशक्तिः । यत्र कश्चिद्वेत्सीवेऽनुग्रह पाटमेश्वरः ॥ १९ ॥ स तदा
 “समते जीवो, दुर्मेवप्रन्विमेवतः । आशेषश्लेषनिर्णोधि, जैनैश्च तत्त्ववर्त्तनम् ॥ २० ॥ चतुर्भि कलापकम् । ततोऽस्तौ गृहिधर्मं वा, प्राप्नु-
 “याजिनमापितम् । लभते साधुसद्वर्त्म, सर्वदुःखविमोचकम् ॥ २१ ॥ सा चेत्यती भवेत्कृत्य, सामग्रीय मुदुर्लभा । राधावेधोपमानेन,
 “धर्मप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥ २२ ॥ तदत्र लब्धे सद्धर्मे, कुरुष्व यत्नमुत्तमम् । अलम्ब्य तु कामार्थं, घटब्धमिह हे जनाः ! ॥ २३ ॥” अत्रा-
 न्तरे चिन्तित नरेन्द्रैः — केवलज्ञानविवाक्यो भगवानयं, नास्त्यस्य किञ्चिद्वशेय, अतः पृच्छामि भगवन्तमात्मीय सशय, अथवा पश्य-
 तेष भगवान्मदीयं सन्नेहं जिज्ञासां वा, अतः कथयतु ममानुग्रहेण, ततो भगवता सूरिणा भव्यजनबोधनार्थमभिहितो नरेन्द्र — महा-
 राज ! वाचा पृच्छ, नृपतिनाऽभिहित — भवन्त ! येयं मदीयदुहिता भवन्तमणूषा, अस्या पद्मनृपतिसुतनन्दिधर्मनकुमाराय वानार्थं प्र-
 हितो मया अयस्यले स्फुटवचनो नाम महत्तमः, गतः कियानपि कालो, न निवृत्तोऽस्तौ, ततः प्रश्रिता मया तद्वाचोपलम्भार्थं पुरुषाः,

तैश्चागत्य निवेशित यथा—देव ! तज्जयस्यल सर्वं मस्मीमृत दयदग्धस्यलभात्रमधुना वर्तते, छिन्नमण्डल च सत्, तेन न विद्यन्ते प्रत्यासन्ना-
 न्यन्यग्रामनगराणि, शरण्याप्राय सोऽधुना देशो वर्तते, तथा वार्तामात्रमपि नास्माभिरुपलब्ध कथं तत्तथाभूत संजातमिति, तवो मया
 चिन्तित—हा कष्टमहो कष्ट, किं पुनरत्र कारण ? किमकाण्ड एव तत्रोत्पातान्नायुष्टिर्निपतिता ? किं वा पूर्वविरुद्धेन मस्मीकृत नगरं ?
 उत मुनिना केनचित्कोपाग्निना दग्ध ? आहोस्वित् क्षेम(त्र)धृतिना चौराशिमिर्वा ?, तवभ्राविह्वलपरमार्थं ससन्नेह शोकापन्नञ्च स्थितोऽभ्ये-
 वाप्यन्त काल, अधुना भगवसि दृष्टे सजात श्लोकापनोदः, स सन्नेह पुनरप्यापि मे नापगच्छति, तमपनयतु भगवानिति, भगवताऽभि-
 हितं—महाराज ! पश्यसि त्वमेव पर्येव प्रत्यासन्न नियमित पद्माद्वाहुबन्धेन निबद्धवक्त्रविरं तिर्यग्भीन पुरुष ?, नृपतिनाऽभिहित—सुष्टु
 पदयामि, भगवानाह—महाराज ! एतेन मस्मीकृत नगरं, नृपतिराह—भवन्त ! कोऽयं पुरुष ?, भगवानाह—महाराज ! स एवायं तव
 जामाता नन्दिवर्धनकुमार, नृपतिराह—कथं पुनरनेनेदमीदृश व्यवसित ? किमिति वाऽयमेवविधावस्योऽधुना वर्तते ?, तव कथितो भग-
 वता सुष्टवचनविरोधादिकश्चरदमनुष्यपरित्यागपर्यवसानः सर्वोऽपि नरपक्षये मदीयवृत्तान्त, समाकर्ण्य विस्मितो राजा परिपक्व, नृपतिना
 चिन्तित—किं छोटयाम्यस्य वदन ?, करोमि मुत्कल बाहुयुगल, अथवा नहि नहि, निवेशितमेवास्य चरित भगवता, तवैव मुत्कलोऽस्मा-
 क्मपि केनचित्काण्डविबुधसम्यादनेन धर्मकथाभ्रवणविभ्ररेतु स्मात्, तस्मात्तावदयं यथान्यासमेवास्मा, पद्मादुचित फरिष्याम, अस्यान
 चैव करुणाया यस्मैदृश चरित, त्वधुना तावदपरं भगवन्स सन्नेह प्रमथामः, ततोऽभिहित नृपतिना—भवन्त ! नन्दिवर्धनकुमारोऽस्मा-
 भिरैवगुणः समाकर्णित, यदुत—वीरो दक्षः स्थिरः प्राज्ञो, महासत्त्वो दृढव्रतः । रूपवाञ्छयमार्गज्ञः, सर्वशास्त्रविशारद ॥१॥
 गुणानां निकपस्थानं, प्रख्यातपरपौरुषं । अतोऽनेन महापाप, कथं चेष्टितमीदृशम् ? ॥२॥ सुरिणाऽभिहित राजन्नास्य दोषस्तपस्विन ।

कृतो नृपे ॥ १० ॥ ततः कृतप्रणामेषु, क्षेपलोकेषु भावतः । प्रयुक्तलोकायात्रेण, गुरुणाऽऽरम्भि वेक्षता ॥ ११ ॥ कथम् ?—“भो भव्या ।
 “भवकान्तारे, पर्यटमिरनारतम् । अत्यन्तदुर्लभो ह्येष, धर्मः सर्वज्ञमापितः ॥ १२ ॥ यत् —अनादिरप्य ससारः, कालोऽनादि प्रवा-
 “हतः । जीवाम्नादिकाः सर्वे, दृश्यन्ते ज्ञानचक्षुषा ॥ १३ ॥ न चैते प्राप्नुवन्तोऽसु, धर्मं सर्वज्ञमापितम् । कदाचिदपि पूर्वं तु, सेनैते
 “भवभाजनम् ॥ १४ ॥ अथावाप्तो मयेऽन्येनो, धर्मोऽस्मीमि कदाचन । तत् कृतो मवोऽस्मीपां ? क सार्णं बहिमीलके ? ॥ १५ ॥ तस्मा-
 “स्तुनिश्चित राजसेवमास्तत्र सक्षयः । नैवावाप्तः पुण धर्मो, जन्तुभिर्जिनवेक्षित ॥ १६ ॥ एव च स्थिते—यदाऽनादौ मवेऽस्मीपां, म-
 “त्स्यानामिव सागरं । सदा दोलायमानानां, जीवाना दुःखसङ्कुले ॥ १७ ॥ स्वकर्मपरिणामेन, भव्यत्वपरिपाकत । मनुष्यत्वादिसामग्र्या,
 “तथा काठारियोगत ॥ १८ ॥ धन्यः सकलकल्याणजनकोऽपिनित्यसक्तिकः । यत्र कश्चिद्भवेत्स्त्रीवेऽनुग्रहः पारमेष्ठरः ॥ १९ ॥ स तदा
 “उभते जीवो, दुर्मेदप्रान्थिमेवतः । अक्षेयल्लेखनिर्णाशि, जैनेन्द्र तत्त्वदर्शनम् ॥ २० ॥ चतुर्भि कलापकम् । ततोऽसौ गृहिधर्मं वा, प्राप्नु-
 “याञ्जिनमापितम् । उभते साधुसद्वर्ध्म, सर्वदुःखविमोचकम् ॥ २१ ॥ सा येयती मवेत्कस्य, सामग्रीय सुदुर्लभा । राधावेधोपमानेन,
 “परमप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥ २२ ॥ तदत्र लभ्ये सद्धर्मं, कुरुष्व यत्नमुत्तमम् । अलम्बस्य तु लाभार्थं, षट्ध्वमिदं हे जनाः । ॥ २३ ॥” अत्रा-
 त्तरे चिन्तित नरेन्द्रेण—केवलज्ञानविकाकरो भगवानय, नास्त्यस्य किञ्चिद्विज्ञेय, अतः पृच्छामि भगवन्तमात्मीयं संक्षय, अथवा पश्य-
 त्वेय भगवान्मदीय सन्नेहं जिज्ञासां वा, अतः कथयतु ममानुग्रहेण, ततो भगवता सूरिणा भव्यजनबोधनार्थमभिहितो नरेन्द्र —महा-
 राण ! वाचा पृच्छ, नृपविनाऽभिहित—भवन्त ! मेयं मवीयवुहिता भवनमञ्जूषा, अस्या पञ्चनृपसिमुधनन्विषवर्धनकुमारय दानार्थं प्र-
 हितो मया जयस्यले स्फुटवचनो नाम महत्तमः, गतः कियानपि कालो, न निवृत्तोऽसौ, ततः प्रहिता मया वद्वान्तोऽसौ पलम्भार्थं पुरुषा ,

वर्धनकुमारस्य दोषगन्धोऽप्यस्ति, तथाहि—अयं स्वरूपेण स्थानमनन्तज्ञानस्य भाजनमनन्तवृत्तानस्य पात्रमनन्तवीर्यस्य मिलयनमनन्तसुखस्य
 कुलभवनमपरिमितगुणानां, न चेददशमात्मस्वरूपमध्याप्येप वराको लक्षयति, तेनानयोः पापभार्योवयस्यो स्वरूपविपर्ययासफारिणोर्विशे
 षतैरे, तथा च वर्तमानोऽयमेवविधामनन्ततुःस्थेतुमूतामनर्थपरम्परामासादयति, नृपतिनाऽभिहित—भवन्त' स्फुटवचनव्यतिफरात् पूर्व-
 मस्मान्निः श्रुतमासीद्विकवार्चया—यदुत्तानेन नन्दिबर्धनकुमारेणोत्पद्यमानेनानन्वित पद्मराजकुल, वरविष कोसवण्डसमुद्भवा, तोपित नगरं,
 यर्धमानेन पुनराह्लाविताः प्रकृतयो, विस्तारितो गुणप्राग्भार, प्रतापेन वशीकृत मूमण्डल, निर्जिता शत्रव, गृहीता जयपताका, समु-
 द्भसितो यक्षःपटहः, सिंहायित मूलै, अवगाहितः सुखासुखसागरः, तत् किं तदाऽस्य नास्त्वामेतौ पापभार्योवयस्यौ? यदिमौ तु स्वपर-
 म्पराकारणमूताविति?, भगवताऽभिहित—महाराज! तदाप्यास्त्वामेतौ, किंतु तदाऽन्यदेव कल्याणपरम्पराकारणमासीत्, नृपतिराह—किं
 तत्?, भगवतोक्त—पुण्योदयो नाम सहचर, स हि विद्यमानः स्वकीयप्रभावेण सर्वेपापेयामनन्तरोक्तानां पद्मराजकुलानन्दजननादीनां
 प्रयोजनविक्षेपाणां सपन्न कारण, केवलं महामोहवृक्षान्न लक्षितोऽनेन नन्दिबर्धनेन वदीयः प्रभावः, पुण्योदयमाहात्म्यजातमपि कल्या-
 णकदम्बक हिंसावैश्वानरप्रतापजनित भमैतदित्येवमेव मन्यते स्म, ततोऽयमविशेषज्ञ इति मत्वा विरक्तोऽसौ पुण्योदय, नष्टो गृहीत्वैका
 दिश स्फुटवचनव्यतिकरावसरे, ततस्तद्विकलस्वात् नन्दिबर्धनकुमारस्येदमनर्थकदम्बकमाभ्यां हिंसावैश्वानराभ्यां सपादितमिति, नृपतिराह
 —भवन्त! कियान्पुनः फालोऽस्य हिंसावैश्वानराभ्या सह सम्बन्धस्य?, भगवताऽभिहित—अनादिपरिधिवायस्येमौ हिंसावैश्वानरौ, के-
 वलमत्र पद्मराजगृहे निवसतोऽस्याविर्भूताविमौ, पूर्व सिरोहितौ स्थितौ, नृपतिराह—किमनादिरूपोऽयं नन्दिबर्धनकुमारः?, भगवानाह—
 याव, नृपतिराह—धत्किमित्ययं पद्मराजपुत्रवया प्रसिद्ध?, भगवानाह—मिथ्याभिमानोऽयमस्य यदुत—पद्मराजपुत्रोऽहं, असौ नात्रास्या

वाटगुणगणोपेतः, स्वस्वैषैव वर्तते ॥ ३ ॥ राजाह ननु कस्माय, वीरो ? नाथ ! निवेद्यताम् । यद्येवमात्मरूपेण, निर्वोपो नन्विवर्धन
 ॥ ४ ॥ ततो गुरुणाऽभिहित—यदेतद्दृश्यते दूरवर्तिं कृष्णरूप मानुषद्वय, अस्यैव समस्तोऽपि वीरोः, ततो नरपतिना विस्तारितं भव
 भिनुरमीक्षणमुगल, निरूपित दृष्टीं वेला तन्मानुषद्वय, गश्चि चानेन—मगधभेकोऽत्र मनुष्यो द्वितीया नारीति लक्ष्यते, मगधवाऽ-
 भिहित—सम्यगवधारित महाराजेन, नृपतिराह—भवन्त ! कोऽय मनुष्यः ? , मगधवाऽभिहित—एष महामोहस्य वीरको द्वेपगजेन्द्रस्य
 मन्त्रयियेकितानन्दनो दैवधानरोऽभिधीयते, अस्य हि जनीजनाभ्यां प्रथम क्रोध इति नाम प्रतिष्ठित, पञ्चास्त्वगुणैरस्य परिजनसकाशादिद
 द्वितीय वैश्वानर इति प्रियनामक सपत्नं, नृपतिराह—तर्हि नारी केय ? , मगधवाऽभिहित—एषा द्वेपगजेन्द्रप्रतिवद्धस्य दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्य
 निन्दकरुणताया महादेव्या दुहिता हिंसोच्यते, नृपतिनाऽभिहित—अनेन नन्विवर्धनकुमारेण सहानयोः क सम्बन्धः ? , मगवानाह—
 प्रत्यान्तर्ये एते मित्रभार्ये भवतः, “अनयोश्च समर्पितवयोऽय न गणयति स्वकर्मणोरन्यं नापेक्षते घर्माघर्मं न लक्षयति मह्यामभ्य नाकल-
 “यति पेपापेय न जानीते वाच्यावाच्य नावगच्छति गम्यागम्य न दुष्यते हिताहितविभाग, ततो विसरन्ति स्वभ्यस्ता अपि समस्ता गुणा,
 “भ्रममात्रेण परवर्तते नि द्वेपवोपपुत्रतयाऽस्मात्मा, ततो महाराज ! नन्विवर्धनेनानेन बालकाले क्वथिता निरपराधा वारका, स्वलीकृत
 “द्वेपोपाच्यायस्तादितो हितोपदेशवाक्योऽपि विदुरः, तथा तरुणेन सत्ता घातिता प्राणिसघाताः, बिहिता महासद्भाभा, अनितो जगत्स-
 “न्तापः, परमोपकारिणौ दान्यवावपि मारयितुमारब्धौ, तिरस्कृतौ फनकचूडकनकशेखरौ, ववारात्युनर्यवनेनाचरित स्फुटवचनेन सहाफण्ड
 “भण्डन तन्सारणं च, तथा अननीजनकसहोदरभगिनीप्रियभार्योधिब्यापापानं नगरबहन श्रेष्ठभिर्भरभिभ्रमृत्युनिपातन च तन्निवेदितमेव
 “युष्माक, म एष महाराज ! समस्तोऽप्यनयोरेव पापयोर्द्विसावैधानरयोरेव भार्योव्यस्योर्दोषसघातो” न पुनः स्वयमस्य तपस्विनो नन्दि-

वर्धनकुमारस्य दोषगन्धोऽप्यस्ति, तथाहि—अयं स्वरूपेण स्थानमनन्तज्ञानस्य भाजनमनन्तदर्शनस्य पात्रमनन्तवीर्यस्य निष्ठयनमनन्तसुखस्य
 कुलभवनमपरिमितगुणानां, न चेदशमात्मस्वरूपमथाप्येव वराको लक्षयति, तेनानयोः पापभार्यावयस्यो स्वरूपविपर्ययोसकारिणोर्विशो
 वर्तते, तथा च वर्तमानोऽयमेवविधामनन्तदुःखाहेतुभूतामनर्थपरम्परामासादयति, नृपतिनाऽभिहित—भवन्त ! स्फुटवचनव्यतिकरात् पूर्वं
 मस्माभिः सुप्तमासीद्वोक्तवार्त्तया—यदुत्तानेन नन्दिवर्धनकुमारेणोत्पद्यमानेनानन्वित पद्मराजकुलं, वर्धित कोशवृण्डसमृद्धा, तोषित नगर,
 वर्धमानेन पुनराज्ञाविवाः प्रकृतयो, विस्त्वारितो गुणप्राग्भार, प्रतापेन वर्धोक्त मूमण्डल, निर्जिता शत्रवः, गृहीता जयपताका, समु
 झसितो यज्ञ पटदः, सिंहायित मूतले, अवगाहितः सुखासुखसागरः, तत् किं सदाऽस्य नास्त्वामेतौ पापभार्यावयस्यौ ? यद्यिमौ दु स्वर-
 म्परकारणभूताविति ? भगवताऽभिहित—महाराज ! तदाप्यास्त्वामेतौ, किंतु तदाऽन्येव कल्याणपरम्परकारणमासीत्, नृपतिराह—किं
 तत् ? भगवतोक्त—पुण्योदयो नाम सहचर, स हि विद्यमानः स्वकीयप्रभावेण सर्वपापेपामनन्तरोक्तानां पद्मराजकुलानन्वजननादीनां
 प्रयोजनविशेषाणां सपन्नः कारण, केवल महाभोवृक्षान्न लक्षितोऽनेन नन्दिवर्धनेन तदीयः प्रभावः, पुण्योदयमाहात्म्यजातमपि कल्या-
 णकन्दन्यक हिंसावैश्वानरप्रतापजनित भूमैतदित्येवमेव मन्यते स्म, ततोऽयमविशेषज्ञ इति मत्वा विरक्तोऽसौ पुण्योदयः, नष्टो गृहीत्वैका
 दिप्त स्फुटवचनव्यतिकरावसरे, तत्तत्तद्विकलस्यास्य नन्दिवर्धनकुमारस्येदमनर्थकदम्बफमाभ्या हिंसावैश्वानराभ्या सपान्वितमिति, नृपतिराह
 —भवन्त ! कियान्पुन कालोऽस्य हिंसावैश्वानराभ्या सह सम्यन्धस्य ? भगवताऽभिहित—अनाश्विपरिचितान्वत्येभौ हिंसावैश्वानरौ, के
 वलमत्र पद्मराजगृहे निवसतोऽस्याधिर्भूसाधिमौ, पूर्वं तिरोहितौ स्थितौ, नृपतिराह—किमनाश्विरूपोऽयं नन्दिवर्धनकुमारः ? भगवानाह—
 याव, नृपतिराह—सत्किमित्ययं पद्मराजपुत्रतया प्रसिद्ध ? भगवानाह—मिथ्याभिमानोऽयमस्य यदुत—पद्मराजपुत्रोऽह, असौ नात्रास्था

“चिन्तारत्नस्य फाचेन, यावत्तावद्गुणान्तरम् ॥ ६ ॥ एव च ज्ञातमाहात्म्यैः, ससारे द्रष्टुं तत्त्वतः । ईदृशधर्मसम्प्राप्तिर्मूप ! केनोपमीय-
 “ताम् ? ॥ ७ ॥ एव स्थिते—एन ससारविस्तारं, विलक्षणं कथमप्यद् । मानुष्यं प्राप्य बुध्याप, राधावेधोपमं जन ॥ ८ ॥ यो जैनमपि
 “सप्राप्य, शासनं कर्मनाशनम् । हिंसाक्रोधादिपापेषु, रन्ध्रं मूढमानसः ॥ ९ ॥ स शारयति काचेन, चिन्तामणिमनुसमम् । करोत्यङ्गा-
 “रवाणिर्भ्यं, दग्ध्वा गोशीर्षं चन्दनम् ॥ १० ॥ युगम् । भिनपि नाव मूढात्मा, लोहार्यं स महोत्तमौ । सूत्रार्थं दारयत्युत्तमैर्द्वयं रत्नमुत्त-
 “मम् ॥ ११ ॥ प्रदीपयति कीलार्थं, देव ! द्रोणीं महत्तमाम् । रत्नस्यास्या पचत्वात्खलकं मोदवोपत ॥ १२ ॥ सौवर्णलाङ्गलाग्रेण, लि-
 “खित्वा वसुधां तथा । अकवीजं वपलेप, चूतार्थं मूढमानस ॥ १३ ॥ छिन्वा कर्पूरस्वप्नानि, कोत्रवाणा समन्वत । द्युतिं विधत्ते मूढो
 “ऽयमहसस्तुकिः क्लिष्टः ॥ १४ ॥ यतः—हिंसाक्रोधादिपापेषु, जन्तोरासकचेतसः । सद्धर्मोऽयं जिनेन्द्रोक्तो, दूरादूरेण गच्छति ॥ १५ ॥
 “सद्धर्मरक्षित्वाप्तौ, पापपूरितमानस । न मोक्षमार्गं लिखेन, कथञ्चिदपि युज्यते ॥ १६ ॥ ततो जानन्नपि बलात्पुनर्ममि भवोदधौ । नि-
 “र्गोलं याति मोहान्धो, यथाऽयं नन्दिबर्धन ॥ १७ ॥” नृपतिनाऽभिहित—भगवत्सस्य नन्दिबर्धनस्य किमियताऽपि प्रपञ्चेन कथ्यमाने
 स्वसर्पेनससिद्धेऽपि निजचरिते सजातः प्रबोधः ? भगवताऽभिहित—महाराज ! न केवलमस्य प्रतिबोधाभावाः, किं तर्हि ?, यदि कथ-
 यन्ति प्रत्युतास्य महानुद्बेगो वर्धते, नृपतिराह—किमभ्योऽयं ? भगवतोक्त—नामभ्यं, किं तर्हि ?, मय्य एव, केवलमभमस्यैव वैद्यानस्य
 दोषो यन्मदीयवचनं न प्रतिपणते, यतोऽयमनन्वोऽनुष चोऽप्येति कृत्वा अनन्तानुबन्धीतिवृत्तीयनाम्ना मुनिभिर्गीयते, ततोऽत्र विद्यमाने न
 मुस्तायते मरीयषचन उत्पादयत्यर्थं जनयति क्लमलक, यतः कुतोऽस्य तपस्विनः प्रबोधः ? पर्यटितव्यमपाय्यनेन नन्दिबर्धनेनास्य वै-
 द्यानस्य प्रसादावपपरस्यानेषु दुःसप्तमुमवताऽनन्तं कालं, प्राप्तव्या च वैरपरस्परा, नृपतिराह—भवन्त ! महारिपुरयोऽस्य वैद्यान्तरं,

वर्धनकुमारस्य शोषगन्धोऽप्यस्ति, तथाहि—अयं स्वरूपेण स्थानमनन्तमानस्य भाजनमनन्तदर्शनस्य पात्रमनन्तधीर्यस्य निलयनमनन्तसुखस्य
 कुलभयनमपरिमितगुणानां, न चेदक्षमात्मस्वरूपमथाप्येष वराको लक्षयति, तेनानयोः पापभार्योवयस्योः स्वरूपविपर्ययासफारिणोर्वशो
 वर्तते, तथा च वर्तमानोऽयमेवविधामनन्तदुःस्वहेतुमूक्षामनर्थपरस्परगमासादयति, नृपतिनाऽभिहित—भवन्त ! सुष्टवचनव्यसिक्तात् पूर्व-
 मस्माभिः श्रुतमासीद्वक्तव्यं—यदुत्तानेन नन्दिबर्धनकुमारेणोत्पद्यमानेनानन्विच पद्मराजकुल, वर्धितं क्रोशदण्डसमृद्ध्या, तोषितं नगरं,
 वर्धमानेन पुनराह्लादिताः प्रकृतयो, विस्मारितो गुणप्राग्भार, प्रतापेन वशीकृतं भूमण्डल, निर्जिता शत्रवः, गृहीता जयपताका, समु-
 द्रसितो यक्षःपटहः, सिंहायितं भूतले, अवगाहितं सुस्नासुतसागरः, तत् किं तदाऽस्य नास्त्वामेतौ पापभार्योवयस्यौ ? यदिमौ दुःस्वपर-
 म्परकारणभूताविति ? भगवताऽभिहित—महाराज ! तदाव्यास्तामेतौ, किंतु तदाऽन्यदेव कल्याणपरम्परकारणमासीत्, नृपतिराह—किं
 तत् ? भगवतोक्तं—पुण्योदयो नाम सहचरः, स हि विद्यमानः स्वकीयप्रभावेण सर्वेपामेपामनन्तरोक्तानां पद्मराजकुलानन्वजननार्थिना
 प्रयोजनविक्षेपाणां सपन्न कारण, केवलं महाभोगवशात् लक्षितोऽनेन नन्दिबर्धनेन तदीयः प्रभाव, पुण्योदयमाहात्म्यजातमपि कल्या-
 णकर्म्यकं हिंसावैद्यानप्रसापजनितं समेतदित्येवमेव मन्यते स्म, ततोऽयमविशेषज्ञ इति मत्वा विरक्तोऽसौ पुण्योदयः, नष्टो गृहीत्वैका-
 दिशं सुष्टवचनव्यतिकरावसरे, वक्षस्त्रिकलस्यास्य नन्दिबर्धनकुमारस्योदमनर्थकदम्बकमाभ्यां हिंसावैद्यानराभ्यां सपाक्षितमिति, नृपतिराह
 —भवन्त ! कियान्पुनः फालोऽस्य हिंसावैद्यानराभ्यां सह सम्बन्धस्य ? भगवताऽभिहित—अनाधिपरिचितावत्येमौ हिंसावैद्यानरो, के-
 यलमत्र पद्मराजगृहे निवसतोऽस्याविर्भूताविमौ, पूर्वं तिरोहितौ स्थितौ, नृपतिराह—किमनादिरूपोऽयं नन्दिबर्धनकुमारः ? भगवानाह—
 बाढ, नृपतिराह—शक्तिमित्ययं पद्मराजपुत्रतया प्रसिद्धः ? भगवानाह—मिथ्याभिमानोऽयमस्य यदुत्त—पद्मराजपुत्रोऽहं, अतो नात्रास्या

मादृगुणगणोपेतः, स्वरूपेणीय वर्तते ॥ ३ ॥ राज्ञाह ननु कस्याय, दोषो ? नाथ ! निवेद्यताम् । यद्येषमात्मरूपेण, निर्वोपो नन्दिवर्धन
 ॥ ४ ॥ ततो गुरुणाऽभिहित—यदेतद्दृश्यते दूरधर्षि कृष्णरूप मानुषद्वय, अस्यैव समस्तोऽपि दोष, ततो नरपतिना विस्तारित मद-
 मिमुपमीक्षुणयुगल, निस्पृष्ट दृष्टीं वेलां तन्मानुषद्वयं, गवित चानेन—मगवभ्रकोऽत्र मनुष्यो द्वितीया नारीति लक्ष्यते, मगवताऽ-
 भिहित—सम्यगयथारित महाराजेन, नृपतिराह—भवन्त ! कोऽय मनुष्यः ? , मगवताऽभिहित—एष महामोहस्य पौत्रको द्वेपगजेन्द्रस्य
 सन्तुरयियेकितानन्दनो धैश्वानरोऽभिधीयते, अस्य हि जननीजनकाभ्या प्रथम क्रोध इति नाम प्रसिद्धित, पद्मात्स्वगुणैरस्य परिजनसकाशाविद
 द्वितीय वैश्वानर इति प्रियनामक सपत्न, नृपतिराह—सहिं नारी केय ? , मगवताऽभिहित—एषा द्वेपगजेन्द्रप्रतिवद्धस्य दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्य
 निष्करुणताया महादेव्या दुहिता हिंसोच्यते, नृपतिनाऽभिहित—अनेन नन्दिवर्धनकुमारेण सहानयोः कः सम्बन्ध ? , मगवानाह—
 प्रत्यावर्त्ते ष्टे मित्रमार्ये भवतः, “अनयोऽस्य समर्पितद्वयोऽय न गणयसि स्वकमर्यान्तर्यं नापेक्षते धर्माधर्म न लक्षयसि भक्त्याभक्त्य नाकल-
 “यति पेयापेय न जानीते वाच्यावाच्यं नावगच्छति गन्यागम्य न बुध्यते द्विवाहितविभाग, ततो विस्मरन्ति स्वभ्यस्ता अपि समस्ता गुणा,
 “क्षुण्मात्रेण परवर्तते नि श्रेयदोषपुञ्जतयाऽस्यात्मा, ततो महाराज ! नन्दिवर्धनेनानेन बालकाले कर्दधिता निरपराधा दारका, खलीकृत
 “दुष्टोपाध्यायस्त्वाद्विदो द्वितोपदेसवायोऽपि विदुर, तथा तरुणेन सता प्राणिनाः, विहिता महासद्गमा, जनितो जगत्स
 “न्ताप, परमोपकारिणौ या यथावपि मारयितुमारब्धौ, तिरस्कृतौ कनकचूडकनकशेखरौ, तथागत्पुनर्यदेनोपाधरित स्मृतवचनेन सहाकाण्ड
 “मण्डन तमारणं च, तथा जननीजनकसहोदरमगिनीप्रियमार्योभिव्यापादानं नगररत्न न खेदनिर्भरमिन्द्रमृत्युनिपातन च तन्निवेदितमेव
 “दुष्माक, स एष महाराज ! समस्तोऽप्यनयोरेव पापयोर्हितावैश्वानरयोरेव मार्यावयस्ययोर्दोषसघातो” न पुन स्वयमस्य तपस्विनो नन्दि-

भगवतोक्तं—पर्याप्तमित्या महाविपुलया, नृपतिराह—किमस्यैवाय वयस्य ? किं वाऽन्येषामपि जन्तूनां ?, भगवानाह—यदि महाराज !
 स्मृतं प्रभवसि ततस्तथा ते कथयामि यथा पुन प्रष्टव्यमिव न भवति, नृपतिराह—अनुग्रहो मे, भगवताऽभिहित—इह सर्वेषा जीवाना
 प्रत्येकं श्रीणि त्रीणि कुटुम्बकानि, वक्ष्या—क्षान्तिमार्गवार्जवमुक्तिज्ञानवर्षनवीर्यसुखसत्यशौचतप सन्तोषादीनि यत्र गृहमानुषाणि तद्वि
 मेकं कुटुम्बक, तथा क्रौञ्चमानमायालोमरागद्वेषमोहाज्ञानशोकमयाविरसिप्रभृतयो यत्र बान्धवा तद्विद्व द्वितीय कुटुम्बक, तथा क्षरीरं वडु-
 त्पादकौ क्षीपुरुषावन्ये च तथाविधा लोका यत्र सम्बन्धिनः तद्विद्व तृतीय कुटुम्बक, कुटुम्बत्रितयद्वारेण चासख्याताः स्वजनवर्गो भ-
 वन्ति, तत्र यद्विद्वमाण कुटुम्बकमेतज्जीवाना स्वाभाविकमनाशपर्यवसित हितकरणशीलमाविर्भावधर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते मोक्षप्रा-
 पकं च, यत् प्रकृत्यैवैवं जीवमुपरिष्ठापयति, यत्पुनरिव द्वितीय कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविक, तथाऽप्यविज्ञातपरमार्थैर्जन्तुभिर्गृहीत
 तद्वाढतं स्वाभाविकमिति, तदनाशपर्यवसितमभव्यानां अनावि सपर्यवसित केपाश्चिद्भव्यानां, एकान्तेनाहितकरणशीलमाविर्भावतिरोभाव
 धर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते ससारकारणं च, यत् प्रकृत्यैवैवं जीवमधस्तात्पातयति, यत्पुनरिव तृतीय कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविकमेव,
 तथा सादि सपर्यवसितमनियतसद्भाव च, यथामव्यतया हितहितकरणशीलमुत्तितिविनाशधर्मकं बहिरङ्गं च वर्तते, यथामव्यतया ससा-
 रकारण मोक्षकारण वा भवति, यतो बाहुल्येन द्वितीयकुटुम्बकस्यावष्टम्भकारकमिव अतः ससारकारण, यदि पुनः कथञ्चिद्वाचं कुटुम्ब
 कमनुवर्तते ततो जीवस्येदमप्याथकुटुम्बकपोषणे सहाय स्यात्, यतश्च मोक्षकारणता प्रतिपद्यते, तदेव स्थिते महाराज ! यद्विद्व द्वितीय
 कुटुम्बकमस्य मध्ये सर्वेषा ससारिजीवानामेव वैधानरो वयस्यस्तथेयमपि हिंसा मार्गो विद्यत एव, नात्र सन्देहो विधेयः, नृपतिराह—
 भदन्त ! यदीदमाण कुटुम्बक स्वाभाविक हितकरणशील मोक्षकारण च तत्किमितीमे जीवा गाढ नेदमाद्रियन्ते ?, यदि चेद्व द्वितीयकुटु-

विधेया, नृपसिनोक्त—भवन्त ! तत्परमार्थतः शुचस्त्योऽयमवधार्यतां?, भगवताऽभिहित—असंव्यवहारनगरवास्तव्य कुटुम्बिकोऽयं
 ससारिजीवनामा कर्मपरिणाममहापराजयवेगेन लोकस्थितिनियोगपुरीकृत्य स्वभार्यया भवितव्यतया ततो नगराग्निःसारितोऽपरापरस्यानेषु
 पपटन् धात इत्यवधारणीय, नृपतिराह—भवन्त ! कथमेतदिति सप्रपञ्चामस्य वक्तव्यता श्रोतुमिच्छामि, भगवानाह—महाराज ! आकर्ण्य,
 ततः कथितो भगवता समस्तोऽपि विस्तरेण मवीयव्यतिष्ठतः, ततः क्षुण्णतया भगवद्दर्शनेऽरिवमनस्य विमलतया बोधस्य प्रत्यायकतया
 भगवद्भजनस्य लघुकर्मतया जीवस्य प्रत्यासन्नतया महाकल्याणस्य परिस्फुरितस्य हृदये—अये ! भगवता विमलकेवलालोकेनोपलभ्यास्य
 नन्दिवर्पनकुमारस्य सम्बन्धी मवप्रपञ्चोऽयमेन व्याजेन प्रविपादितः, ततोऽभिहितमनेन—भवन्त ! यथैव मयाऽवधारितं तथैवेदमुता-
 न्येति, भगवानाह—महाराज ! तथैव, मार्गानुसारिणी हि भवतो बुद्धिः, तत्कुतस्तत्रान्यथाभावः?, नृपतिनाऽभिहित—भवन्त ! तत्कि-
 मस्त्वैव नन्दिवर्धनकुमारस्त्राय वृष्टान्त ? किंवाऽन्येषामपि प्राणिनामिति?, भगवानाह—महाराज ! सर्वेषां ससारोदरविवरर्विनामसुमतामेप
 व्यतिष्ठत प्रायेण समानो वर्तते, तथाहि—“स्थिताः सर्वेऽप्येतेऽनादिकं कालं प्रायोऽसाव्यवहारिकजीवरशिमध्ये, तत्र च निवसतामेतेयामेत
 “एव क्रोधमानमायाश्रेमाक्षवद्वारादयोऽन्तराः परिजन, यावन्तन्मागमसिपादितानुष्ठानवलेन जीवाः सिध्यन्ति तावन्त एवासांव्यवहा-
 “रिक्जीवराक्षिमप्यादागच्छन्तीति केवलिवचन, ततो निर्गताश्चेतेऽपि सर्वे जीवाः, विवस्विता भूयास कालमेकेन्द्रियेषु, विनादिता विक-
 “लेन्द्रियेषु, विगोपिताः पञ्चेन्द्रियसिर्यग्योनिषु, कर्षयिता नानाविधानस्तुःसैः, कारिता बहुविधरूपाणि सततमपरापरमवप्रायोगकर्म-
 “ज्ञातविपाकोदयद्वारेण भवितव्यतया, प्रमिताम्मारषट्पटीयजन्यायेन सूक्ष्मबाष्परण्याप्तकापर्याप्तकट्टयिव्यतेजोबायुवनसतिदीन्द्रियप्रीन्द्रिय
 “बहुरिन्द्रियसन्धिसंक्षिपञ्चेन्द्रियसिर्यग्योनिषु सततमपरापरमवप्रायोगकर्म, ततः कैश्चिज्जीवै कथञ्चि-

भगवतोक्त—पर्याप्तमित्यस्या महारिपुतया, नृपतिराह—किमस्यैवाय वयस्यः ? किं वाऽन्येषामपि जन्तूनां ? भगवानाह—यदि महाराज ! स्फुटं प्रभमसि तत्तस्या ते कथयामि यथा पुनः प्रष्टव्यमिदं न भवसि, नृपतिराह—अनुग्रहो मे, भगवताऽभिहित—इह सर्वेषां जीवानां प्रत्येकं त्रीणि कुटुम्बकानि, तद्यथा—ज्ञानिमाद्वैतार्जवमुक्तिज्ञानदर्शनवीर्यसुखसत्यशौचतपःसन्तोषादीनि यत्र गृहमानुषाणि तद्विदमेकं कुटुम्बकं, तथा क्रोधमानसायालोभरागद्वेषमोहाज्ञानशोकभयाविरसिप्रभृतयो यत्र बान्धवाः तद्विदं द्वितीयं कुटुम्बकं, तथा शरीरं तदुत्पादकौ स्त्रीपुरुषावन्ये च तथाविधा लोका यत्र सम्बन्धिन तद्विदं तृतीयं कुटुम्बकं, कुटुम्बत्रितयद्वारेण चासंख्याता स्वजनवर्गो भवन्ति, यत्र यद्विदमाद्य कुटुम्बकमेतज्जीवानां स्वाभाविकमनाद्यपर्यवसितं हितकरणशीलभाविर्भावसिरोभावचर्ममन्तरङ्गं च वर्तते मोक्षप्रापकं च, यतः प्रकृत्यैवेदं जीवमुपरिष्टान्नयति, यत्पुनरिदं द्वितीयं कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविकं, तथाऽप्यविज्ञातपरमार्थैर्जन्तुभिर्गृहीतं तद्वातवरं स्वाभाविकमिति, तदनाद्यपर्यवसितमव्याना अनादि सपर्यवसितं केपाश्चिद्भ्रम्याना, एकान्तेनाहितकरणशीलभाविर्भावसिरोभावचर्ममन्तरङ्गं च वर्तते ससारकारणं च, यत् प्रकृत्यैवेदं जीवमधस्तात्पातयति, यत्पुनरिदं तृतीयं कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविकमेव, तथा सादि सपर्यवसितमनितसद्भावश्च, यथाभव्यतया हिताहितकरणशीलमुत्पत्तिविनाशधर्मकं बहिरङ्गं च वर्तते, तयामव्यतया ससारकारणं मोक्षकारणं वा भवति, यतो बाहुल्येन द्वितीयकुटुम्बकस्यावष्टम्भकारकमिदं अतः ससारकारणं, यदि पुन कथञ्चिदाद्य कुटुम्बकमनुवर्तते ततो जीवस्येदमप्याद्यकुटुम्बकपोषणे सहायं स्यात्, यतश्च मोक्षकारणतां प्रतिपद्यते, तदेव स्थिते महाराज ! यदि द्वितीय कुटुम्बकमस्य मध्ये सर्वेषां ससारिजीवानामेव वैद्यानरो वयस्यस्तथेयमपि हिंसा मार्गो विद्यत एव, नात्र सन्देहो विधेयः, नृपतिराह—भवन्त ! यदीदमाद्य कुटुम्बकं स्वाभाविकं हितकरणशीलं मोक्षकारणं च चत्किमितीमे जीवा गाढं नेषमात्रियन्ते ? यदि चेदं द्वितीयकुटु-

“चिन्तारस्य फाचेन, यावत्तापद्रुणान्तरम् ॥ ६ ॥ एव च स्नातमाहात्म्ये, ससारे ब्रूहि तस्वतः । ईदृक्षधर्मसम्प्रतिर्मूष ! केनोपमीय-
 “ताम् ? ॥ ७ ॥ एव स्थिते—एन ससारविस्तार, विलङ्घ्य कथमप्यवः । मानुष्य भाष्य तुष्पाप, राधावेधोपम जनः ॥ ८ ॥ यो जैनमपि
 “मप्राप्य, शासन फमनाशनम् । हिंसाक्रोधाविपापेषु, रम्यते मूढमानसः ॥ ९ ॥ स दारयति फाचेन, चिन्तामणिमनुसमम् । करोत्यङ्गा-
 “र्याणिर्यं, दग्ध्या गोदीपचन्दनम् ॥ १० ॥ युग्मम् । भिनत्ति नाव मूढात्मा, लोहार्यं स महोदधौ । सूत्रार्थं वारयत्युदैवैर्द्वयं रत्नमुत्त-
 “मम् ॥ ११ ॥ प्रवीपयति कीलार्थं, देव ! द्रोणीं महत्तमाम् । रत्नस्यात्यां पचत्याम्बलक मोहदोषत ॥ १२ ॥ सौवर्णलाङ्गलाप्रेण, लि-
 “नित्वा यमुया तथा । अर्कदीप्य कपलेप, चूर्तार्थं मूढमानसः ॥ १३ ॥ छित्त्वा कर्पूरखण्डानि, कोद्रवाणा समन्ततः । दृष्टिं विवचे मूढो
 “ऽयमवसमुत्तिकाः क्लिब ॥ १४ ॥ यत —हिंसाक्रोधाविपापेषु, जन्तोरासक्तचेतसः । सद्धर्मोऽय जिनेन्द्रोक्तो, दूरादूरेण गच्छति ॥ १५ ॥
 “मद्धर्मरहितश्चासौ, पापपूरितमानसः । न मोक्षमार्गलक्षणेन, कथं विदुषि युज्यते ॥ १६ ॥ ततो जानन्नपि बलात्सुनर्मीमि भवोदधौ । नि-
 “यौल याति मोहायो, ययाऽय नन्विवर्धन ॥ १७ ॥” नृपतिनाऽमिहित—भगवत्स्य नन्विवर्धनस्य किमियताऽपि प्रपञ्चेन कथ्यमाने
 स्वमवेदनसत्सिद्धेऽपि निजपरिते सजातः प्रबोधः ? भगवताऽमिहित—महाराज ! न केवलमस्य प्रतिबोधामावः, किं तर्हि ? मयि कथ
 यति प्रत्युतास्य महातुद्रेणो वर्तते, नृपतिराह—किमभव्योऽय ? भगवतोक्त—नामव्यः, किं तर्हि ? मव्य एव, केवलमधमस्यैव वैश्वानरस्य
 दोषो यन्मदीयवचनं न प्रतिपद्यते, यतोऽयमनन्तोऽनुबन्धोऽस्येति कृत्वा अनन्तानुबन्धीतिवृत्तीयनाम्ना मुनिभिर्गीयते, ततोऽत्र विद्यमाने न
 मुरारायते मदीयवचन उत्पादयत्यर्थं जनयति फलमलक, ततः कृतोऽस्य सपस्विन प्रबोधः ? पर्यटितव्यमवाप्यनेन नन्विवर्धनेनास्य वै-
 श्वानरस्य प्रसादादपरापरस्थानेषु दुःखमनुभवताऽनन्त काल, प्राप्नुया च वैरपरम्परा, नृपतिराह—भदन्त ! महारिपुरेणोऽस्य वैश्वानरः,

सूरिराह—महाराज ! सम्यग्ज्ञातमिदं त्वया । महामोहं विना को वा, कुर्यादेव सफलं ? ॥ ३२ ॥ राजाऽऽह—यो न शक्नोति, कर्तुं
नाय । निवर्तय । द्वितीयस्य कुटुम्बस्य, कथञ्चिच्छक्तिविभ्रमात् ॥ ३३ ॥ तृतीयस्य परित्यागाधस्य किं जायते फलम् । ययौक्त ? यदि
वा नेति, तथेदं प्रविषेय ॥ ३४ ॥ सूरिराह—महाराज !, यो न हन्ति द्वितीयकम् । तृतीयजनस्य, नूनमाल्मविह्वलनम् ॥ ३५ ॥
तृतीयं हि परित्यज्य, यदि हन्यामिराकुलः । द्वितीयमेवं तस्यागः, सफलो विफलोऽन्यथा ॥ ३६ ॥ नृपसिनाऽभिहितम्—भवन्त ! यथेव
वतः—भवप्रपञ्चं विज्ञाय, महामोहं सुदुस्तरम् । अवाप्य मानुषजन्म, ससारेऽत्यन्तदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ जनन्तानन्दसपूर्णं, मोक्षविज्ञाय
तत्त्वतः । तस्य कारणमूतं च, दुष्कृतं जैनेन्द्रशासनम् ॥ ३८ ॥ युष्मादर्थेषु नापेयु, मातेषु हितकारिषु । कुटुम्बजन्यरूपे च, विज्ञाते पर-
मार्थतः ॥ ३९ ॥ को नामाऽऽद्यकुटुम्बस्य, पुरुषो हितकमुक्तः । कुर्यान्न पोषणं नाय !, धनुर्मूसस्य तत्त्वतः ? ॥ ४० ॥ विभ्रं सर्वस-
मृद्धीनां, सव्यसनकारणम् । द्वितीयं वा न को हन्ति, शत्रूमृतं कुटुम्बकम् ? ॥ ४१ ॥ येनात्यक्तेन दुःस्वौधस्यक्तेन परमं दुःखम् । को
न त्यजति तन्नाय !, तृतीयं वा कुटुम्बकम् ? ॥ ४२ ॥ सूरिराह—महाराज !, ज्ञातवत्त्वेन जन्तुना । इषमेवात्र कर्तव्यं, त्रयं सत्सारभी-
रुणा ॥ ४३ ॥ राजाहास्रातवत्स्यानां, नाय ! मौनीन्द्रशासने । किं विद्यतेऽधिकारोऽत्र ?, नेति नेति गुरोर्वचः ॥ ४४ ॥ राज्ञा चिन्ति-
तम्—अये ! विज्ञातवत्त्वोऽहं, भद्राक्षालितमानसः । ततोऽस्ति मेऽधिकारोऽत्र, गुरुक्ते कर्मणि ध्रुवम् ॥ ४५ ॥ ततो राजा समुद्रतटीयो-
क्तसो यतीश्वरम् । प्रणम्य पादयोरेवं, स ग्राहं विद्धिताणालिः ॥ ४६ ॥ यदादिष्टं सद्यन्तेन, किल कर्मातिनिर्गुणम् । तदहं कर्तुमिच्छामि,
नाय ! युष्मदनुमया ॥ ४७ ॥ सूरिणोक्त—महावीर्य !, युक्तेमेतन्मूढादस्याम् । अनुज्ञातं मयाऽपीव, ज्ञातं तत्त्वं त्वयाऽधुना ॥ ४८ ॥ तत

“यापक नैव, तद्वितीय कुटुम्बकम् ॥ १४ ॥ अन्यथ पोपक ज्ञात्वा, द्वितीयस्य तृतीयकम् । राजभैरव परित्याक, सर्वथैव कुटुम्बकम् ॥ १५ ॥
 “यावत्तृतीय न त्याक, तावज्जैतु न शक्यते । द्वितीयमपि कात्स्न्येन, पुरुरेण कुटुम्बकम् ॥ १६ ॥ भवो यद्यस्ति ते वाञ्छा, भूप' ससा-
 “रमोपत्ते । ततोऽस्तिनिर्पूण कर्म, मयोक्तमिदमाचर ॥ १७ ॥ केवल सम्यगालोच्य, मध्यस्थेनान्तरात्मना । किं शक्येव मया कर्तुं?, किं-
 “वा नेदमिति ह्यया ॥ १८ ॥ एतेऽस्तिनिर्पूणाः कर्म, कवचिद्विदमीदृशम् । कुर्वन्त्यभ्यासयोगेन, नृक्षसा भूप' साधव ॥ १९ ॥ अन्येन
 “पुनरीदृश, कम व'धुदयालुना । चिन्तयितुमपि नो शक्य, करण दूरत स्थितम् ॥ २० ॥ किं तु—योऽय त्यागस्तृतीयस्य, द्वितीयस्य
 “य पावनम् । कुटुम्बकस्य रावेन्द्र', प्रथमस्य च पोपणम् ॥ २१ ॥ एतन्नय परिष्ठाप, कृत्वा भद्रानमजसा । अनुष्ठाय च वीर्येण, भू-
 “यांसो मुनिपुङ्गवाः ॥ २२ ॥ भवप्रपञ्चाभिमुक्ताः, सर्वद्वन्द्वविवर्जिताः । स्थित्वा स्वाभाविके रूपे, मोहन्ते मोहवर्तिनः ॥ २३ ॥ त्रिभि-
 “विदोपकम् ।” तद्विद दुष्करं कर्म, किं तु पर्यन्तसुन्दरम् । एव स्ववस्थिते भूप', कुरुष्व यस्मि रोचते ॥ २४ ॥ नृपतिराह—शिष्ट भगवता
 पूर्वं, कुटुम्बद्वयमादिमम् । अविच्छिन्न प्रवाहेण, सदाज्ञादिभोदयौ ॥ २५ ॥ तृतीय पुनरदिष्ट, विनाशोत्पत्तिचर्मकम् । तल्लिं भवे भवे
 नाथ', समवत्यपरपरम् ? ॥ २६ ॥ सूरिराह—महाराज', समवत्यपरपरम् । भवे भवेऽत्र जन्तूना, तत्तृतीय कुटुम्बकम् ॥ २७ ॥
 एताह—नाथ' यदेवं, ततोऽज्ञादिमवर्णने । अनन्तानि कुटुम्बानि, त्यक्तपूर्वाणि वेद्विभिः ॥ २८ ॥ सूरिराह—महाराज', सत्यमेवम
 सशयः । एते हि पयिक्कप्राया, सर्वे जीवास्तपस्थितः ॥ २९ ॥ ततश्च—अन्यान्पानि कुटुम्बानि, मुञ्चन्तो वासकेष्विव । अपरापरदे
 रेपु, सपरन्ति पुनः पुन ॥ ३० ॥ राजाह—नाथ' यथेव, ततोऽप्यापि भवे नृणाम् । कुटुम्बे क्षेत्रसम्बन्धो, महामोहविविजृम्भितम् ॥ ३१ ॥

१ चिन्तितुमिति भविष्यत्कालिन्ध्र सुपदे- भवाधरो वा पादः सर्वव्यापीनामपीति बभूवनादुपजातिच्छन्दो वा

निवाः प्रवचनोक्तेन विधिना सर्वेऽप्युपस्थितलोका भगवता, विहित्वा भवप्रपञ्चनिर्वैजन्तनी परमपदाभिलाषातिरेकसवर्धनी धर्मवेशना,
 गता ययास्यानं देवादयः । मम पुनरगृहीतसङ्केते । तद्वस्तुतस्त्यमपि न परिणत तदा भागवत वचन, निष्कटीभूतौ हिंसावैश्वानरौ, कृतः
 पुनस्त्वाभ्यां मम शरीरेऽनुप्रवेशः, मोचितश्चाहं वचनात् सर्वजन्तूनां वचनमोचनार्थं नियुक्तै राजपुरुषै, चिन्तित च मया—विगोपि-
 तोऽश्मनेन लोफमण्ये भ्रमणेन, ततो घमधमायमानश्चेतसा किमत्र स्थितेनेति मन्यमानः प्रवृत्तो विजयपुराभिमुखो गन्तुं, लक्षित किया-
 नपि मार्गः, इतश्च तत एव विजयपुरच्छिन्नरिन्पते सुनुर्मत्कृत्य एव हिंसावैश्वानरदोषेण निर्वासित स्वविपयाज्जनकेन दृष्टो मयाऽऽप्ये
 प्रातिपक्षिको घराधरो नाम तरुणः, दृष्टो मया विजयपुरमार्गं, ततः पर्याकुलतया चित्तस्य न श्रुत तेन मद्बचन, मया चिन्तित—परि-
 भयबुद्ध्या मामेव न गणयसि, ततः समुल्लसितौ मे हिंसावैश्वानरौ, गृहीत्वा तत्कटीतटावसिपुत्रिका, तवस्तेनापि विस्फुरितहिंसावैश्वानरेणैव
 समाकृष्ट मण्डलाग्रं, वृत्तौ समक्रमेव द्वाभ्यामपि प्रहारौ, शरिते शरीरं, अत्रान्वरे मम तस्य च जीर्णो सा एकभववेद्या गुटिका, तवो वितीर्णे
 अपरे गुटिके द्वयोरपि भवितव्यतया, इतश्चास्ति पापिष्ठनिवासा नाम नगरी, तस्यामुपर्युपरि सप्त पाटका भवन्ति, तेषु च पापिष्ठाभिधाना
 एव कुलपुत्रका वसन्ति, ततः पष्ठे तमःप्रभाभिधाने पाटके नीतौ द्वावपि गुटिकाप्रभावेण भवितव्यतया, स्थापितौ तादृशकुलपुन-
 कलपतया, प्रदृढ सोऽधिकतरमावयोर्वैरानुबन्धः, स्थितौ परस्परयातमनेकयातनाभिर्विषधानौ द्वाविंशति सागरोपमाणि, अवगाहितोऽ-
 नन्तमहादुःखसागरः, ततस्तस्याः पर्यन्ते गुटिकादानद्वारेणैवानीतौ पञ्चाश्वनिवासनगरे द्वावपि भवितव्यतया, विहितौ गर्भजसर्परूपौ, प्रादु-
 र्भूतः पूर्वविधेन परस्परं पुनः क्रोधावन्धः, युध्यमानयो सप्तत्र गुटिकाजरण, पुनः प्रापितौ तेनैव प्रयोगेण तस्यामेव पापिष्ठनिवासाया
 नगर्यां धूमप्रभाभिधाने पथ्यमे पाटके भवितव्यतया, तत्रापि परस्परं निर्बल्यतोगतानि सप्तदश सागरोपमाणि, अनुभूतान्यस्तितीव्रदुः -

—आर्य! लजनीयो मया राम्यस्वजनदेहशिसङ्गः निहन्तव्या भगवत्वापेक्षेन रागादयः पोषणीयान्यहर्निश ज्ञानादीनि गृहीतव्या माग-
 पती दीक्षा ततो यदस्य कालोचितं तत्पूर्वं कुरुष्वेति, विमलमतिराह—यदाक्षापयसि देव, किंतु न मयैव केवलेनास्य कालोचित
 विधेय, किं तर्हि?, यान्येतान्यन्तःपुराणि ये चैते सामन्ता यत्रान्योऽपि राजलोको या चेय समस्तापि परिपत्त तै सर्वैवास्य फाल-
 म्योचितं कृतव्यं, रासा चिन्तित—अये! मयाऽवसाषिष्ट किञ्च मम दीक्षाप्रवृत्तकाले यदुचित जिनअपनपूजादानमहोत्सवादिकं तत्
 कुरुष्वेति तद्वय किमवयुक्तमस्ति?, अहो गम्भीरः कश्चिदभिप्रायः, ततोऽभिहितमनेन—आर्य! त्वमेवात्र सर्वोधिकारी, क्षम सर्वेषामुचि-
 तफलवैभवाणां, तत्किमेतैरपरमुचितं कर्तव्य?, विमलमतिराह—देव! यदेवपादै कर्तुमारब्ध तदस्माकमेतेषां च सर्वेषामस्य कालस्योचित
 कर्तव्य, नापरं, यतः समान एवाय न्यायः सर्वेषां वस्ते, निवेदिताभ्येव हि भगवता सर्वेषामेकैकस्य त्रीणि त्रीणि कुटुम्ब-
 कानि, तस्मादेयामप्यस्य कालस्येवमेवोचित, बहुत—प्रथमकुटुम्बक पोष्यते द्वितीय इत्येते तृतीय परित्यज्यत इति, तृपतिनाऽभिहित
 आर्षादिसुन्दरमिदं यथेतेऽपि प्रतिपद्यन्ते, विमलमतिराह—देव! पच्यमिष्टमत्यन्तमेतेषां, किमत्र प्रतिपद्य्य?, ततस्तदाकर्ण्यं तत्र परिपदि
 जीवा वलादेपोऽस्मान् प्रजाजयतीतिभावना भयोत्कर्षेण कम्पिता कातराः प्रक्षिप्ता गुरुकर्मकाः प्रपलायिता नीचा विह्वलीभूता विप-
 यगृग्रय प्रस्विन्नाः कुटुम्बादिप्रतिवस्तुद्वय प्रकाशिना लघुकर्मका अभ्युपगतवन्तस्तद्वचन धीरविषा इति, तवस्तैर्लघुकर्मधीरधिदैव-
 मिहित—यदाक्षापयसि देवस्तदेव क्रियते, कः सकर्णकः सत्यां समग्रसाम्राज्यमेषविषयसार्थोऽन्यथीति?, तवाकर्ण्यं ह्येतो राजा, गताः स-
 र्वेऽपि अभ्यर्णवर्तिनि प्रमोदवर्धने चैत्यभवने, क्षापितास्मि मुबननायस्य भगवतो बिम्बानि विरचिता मनोहारिणी पूजा प्रवर्तितानि महा-
 रानानि फारित धन्यनमोभनादिकं समस्तमुचितकरणीय, समाहृतः श्रीधरुभिधान्तो तगराभिजन्तकः, वृष्ट तस्मै राज्यं नरपतिना, प्रभा-

म्यना स्वीकृतो महादुःखसन्तान, तद्वियमनुसन्ध्यागमसिद्धमनुभवन्तोऽप्येते मनुष्यभावापन्नाः प्राणिनो न लक्षयन्तीधानयो स्वरूप, आ-
 त्मवैरिण इव समाचरन्ति तमेव क्रोध, तामेव हिंसां सततमनुवर्तन्ते, तदेतेऽपि धरणा लप्स्यन्ते नूनमेवविधामनर्थपरम्परामिलेया चिन्ता
 ममान्स्वरूपमाकुलयन्ति, ससारिजीवः प्राह—एतं पुनरन्यथाऽहमगृहीतसङ्केते' नीतः श्वेतपुरे भवितव्यतया विहितश्चाभीरुरूपः, तद-
 पतया वर्तमानस्य मे क्षिरोभूतोऽसौ वैश्वानरः, आषो मनागदं शान्तरूपः, प्रधृत्ता मे यदृच्छया दानयुद्धि, न चाभ्यस्त किञ्चिद्विशिष्ट
 शीलम्, न चानुष्ठितः कश्चित्सयमविशेषः, केवलं कथञ्चिद्वर्षणघूर्णनन्यायेन संपन्नोऽहं सदा मध्यमगुणः, तवस्वयाभूतमानुपलभ्य जाता
 मयि प्रसन्नहृदया भवितव्यता, तवश्चाविमोचितोऽनया पुनरपि सहचरो मे पुण्योदयः, ततोऽभिहितमनया—आर्यपुत्र! गन्तव्यं भवता
 सिद्धार्थपुरे, स्यात्तव्यं तत्र यथासुखासिक्तया, अयं च तवानुचरः पुण्योदयो भविष्यति, मयाऽभिहित—यथाज्ञापयसि देवी, ततो जीर्णयां
 प्राचीनगुटिकायां दत्ता पुनरेकमववेद्या सा भमापरा गुटिका भवितव्यतयेति । भो भव्याः प्रविशाय मोहललित युष्माभिराकर्ण्यतामेका-
 न्तेन हित मदीयवचनं कृत्वा विशुद्धं मन । एवावेधसमं कथञ्चित्बलं लब्ध्वाऽपि मानुष्यक, हिंसाक्रोधवशानुगैरिदमहो जीवै पुरा
 शरितम् ॥ १ ॥ अनाविससारमहाप्रपञ्चे, कचित्युन स्पर्शवेशेन मूढे । अनन्तधारान् परमार्थशून्यैर्विनाशित मानुपजन्म जीवैः ॥ २ ॥
 एतन्निवेदितमिह प्रकटं ततो भो ! तां स्पर्शकोपपरखाऽपमतिं विहाय । शान्ताः कुरुष्वमधुना कुशलानुबन्धमदाय लक्ष्यय येन भवप्रपञ्चम्
 ॥ ३ ॥ इत्युपमितभवप्रपञ्चाया कथाया क्रोधहिंसास्पृशनेन्द्रियविपाकवर्णनस्तृतीयः प्रस्तावः ॥ ३ ॥ प्रथमाऽ० ८००० ॥

न्यानि, ततः पुनरानीय पञ्चाशन्निवासनगरे विद्वितौ द्वावपि सिद्धरूपौ, तत्रापि तदवस्थितौ धैर्यबन्ध, ततश्चान्योऽन्य प्रहरतोरपनीय
 तद्वत्पं विहित तस्यामेव पुर्यां पङ्कप्रभास्ये चतुर्थपाटके पापिष्ठरूप भवितव्यतया, तद्वतयोः पुनरप्यावयोरनुवर्तते स्मासौ रोपोत्कर्ष, लङ्घि-
 सानि तत्रापीधरेवरं निप्रतोर्दंश सागरोपमाणि, सोढानि धागोचरतीक्ष्णानि दुःस्नानि, तव पुनरानीय जनितौ द्वावपि श्येनरूपौ, सलम्भ-
 मुहसितवैधानरयोपयोग्यनं, सतत्र्यावयित्वा सद्यः पुनर्नीतौ तस्यामेव पुरि बालुकाप्रभानाभि हृतीयपाटके गुटिकाप्रयुक्तवशेनैव भवित-
 व्यतया, तत्रापि परस्परं झरीरचूर्णन कुर्वतोः क्षेत्रानुभावजनितानि परमाधार्मिकामुरोधीरितानि चानन्तदुःस्नानि सततमनुभवतोरविक्रा-
 न्तानि सप्त सागरोपमाणि, तदन्ते पुनरानीतौ पञ्चाशन्निवासनगरे वृद्धितौ च नकुलरूपौ भवितव्यतया, न द्रुटितस्तत्रापि परस्परं मत्स-
 रप्रकपः, प्रहरतोऽन्योऽन्यं विदीर्णे द्वयोरपि शरीरे, जीर्णे प्राचीनगुटिके, वितीर्णे पुनरपरे, नीतौ पुनस्तस्यामेव नगर्यां शर्कराप्रभाभि-
 धाने द्वितीयपाटके, ततो विहितवीमत्सरूपयोरन्योन्य पिपतोः परमाधार्मिककवर्धनेना क्षेत्रजनितसन्ताप च वेदयतोरतीक्ष्णानि तत्रापि प्रीणि
 सागरोपमाणि, एव पापिष्ठनिवासनगर्योः पञ्चाशन्निवासनगरे ततोऽपि पुनस्तस्यां गत्यागमन कुर्वता तेन च धराधरेण सार्धं धैरं स्नेहयता
 भद्रं! अगृहीतसङ्केतं! विद्वम्बितानि मया भवितव्यताप्रेरितेन मूयांसि रूपाणि, ततः पुन कुतूहलवशेनैव तया निजभार्यया जीर्णया तस्या
 मेकमयवेद्याभिधानायां कर्मपरिणाममद्वाराजसमर्पितायां गुटिकायां मूयो मूयो परपरा गुटिका योऽवयन्त्या तदवसव्यवहारनगरं विहायापरेषु
 प्रायेण सर्वस्थानेषु तिलपीठकन्यायेन भ्रमितोऽमनन्तकालमिति, एव वदसि ससारिजीवे प्रज्ञाविशालया चिन्तित—अहो रौद्ररूपोऽसौ
 श्लोपः, वारुणवर हिंसा, तथाहि—तद्वशवर्तिनाऽनेन ससारिजीवेन धोरं ससारसागरं क्यञ्चिद्विलङ्घ्य प्राप्तेऽपि मनुष्यभवे विहित
 तत्पाटसमविरोदं कर्म न प्रतिपन्न भागवत यवन शरिणा मनुष्यरूपता निर्धर्षिता धैरपरस्पर लपार्जिता ससारसागरेऽनन्तरूपा विद-

दुष्टद्वारकम् । उन्नामितमहोरस्क, वदनाष्टकधारकम् ॥ १५ ॥ त वीक्ष्य सा विशालाक्षी, परं हर्षमुपागता । ततश्च चिन्तयत्येव, स्मिन्मिसे-
 नान्तपत्नाना ॥ १६ ॥ अहो मवीयपुत्रस्य, कूटानि सुगिरेरिव । मूर्धनोऽष्ट विराजन्ते, तदिदं महदद्भुतम् ॥ १७ ॥ तत साऽपि गते
 मासे, निवत्सुनेर्गुणोचितम् । करोति नाम विख्यात, शैलराज इति स्फुटम् ॥ १८ ॥ इतश्च—सा धात्री स च तत्सुनुरनादायपि स-
 र्वदा । ममान्तर्ज्योऽमुर्वेव, तिम्रोर्महतया परम् ॥ १९ ॥ तत पित्रोर्महानन्द, वयान सुखलालित । सदैव शैलराजेन, परं दृष्टिमह
 गत ॥ २० ॥ अयातीतेषु वर्षेषु, पञ्चयेषु ततो मया । स व्यक्त रममाणेन, शैलराजो निरीक्षित ॥ २१ ॥ अनाविज्ञेहमोहेन, त दृष्ट्वा
 मम मानसे । या प्रीतिरसीत्साऽऽख्यातु, वचनेन न पार्यते ॥ २२ ॥ विलोकयन्त मा वीक्ष्य, अिगधष्टया स वारक । शठाल्मा चिन्त-
 यत्येव, लज्जलक्ष्य स्वचेतसा ॥ २३ ॥ अये' मामेव राजेन्द्रतनय अिगधचक्षुषा । विलोकयति तन्नून, ममाय वर्तते वशे ॥ २४ ॥
 ततो विस्मेरिताक्षोऽसौ, किलाह ओहनिर्मरः । वक्ष्यति मे देह, समालिङ्गति मायया ॥ २५ ॥ ततो मे मोहदोषेण, स्फुरित निजमा-
 नसे । अहो मावशवाऽप्यस्य, त्रैलोक्यमसिर्वर्तते ॥ २६ ॥ तदिवानी मया नैप, अिगधो बन्धुर्विचक्षण । मोक्षज्य क्षणमप्येव, कृतश्चित्ते
 विनिश्चय ॥ २७ ॥ ततस्तेन सहोद्यानकाननेषु भिन्ने भिन्ने । क्रीडत सतत याति, कालो मे हृष्टचेतस ॥ २८ ॥ न लक्षित मया मो-
 हविह्वलीभूतचेतसा । यथैव शैलराजो मे, परमार्येन वैरिक् ॥ २९ ॥ ततो दिनेषु गच्छत्सु, मैत्री तेन विवर्धते । तत्रमावात्रवर्धन्ते,
 वितर्का मम मानसे ॥ ३० ॥ यथा ममोत्तमा जातिः, कुल सर्वजनाधिकम् । बल मुवनविक्षात, रूप मुवनमूपणम् ॥ ३१ ॥ सौभाग्य
 जगदानन्दमैश्वर्यं मुवनातिगम् । मुत पूर्वमवाभ्यस्य, परिस्फुरति मेऽप्रत ॥ ३२ ॥ मधवाऽपि पद स्वीय, यथाह प्रार्थये तत । ददालेव
 न कार्य मे, लामसक्तिरिय मम ॥ ३३ ॥ ये पान्येऽपि सपोषीर्यैर्यसत्त्वावयो गुणा । ते मध्येव वसन्त्युषैर्विमुच्य मुवनत्रयम् ॥ ३४ ॥

अथ चतुर्थं प्रस्ताव ।

अथ विष्णावतसौन्दर्यं, सपुण्यजनसेविते । सिद्धार्थनगरे वन, मूयोऽमूसरवाहन ॥ १ ॥ यस्तेजसा सहस्राशु, गान्भीर्येण महोद-
धिम् । सौर्येण शैलपजेन्द्र, जयसि सा महाबलः ॥ २ ॥ येन वन्धुषु चन्द्रत्वं, क्षत्रुवशे कृशानुता । प्रदर्शिताऽऽत्मनो नित्य, धत्तेन धन-
दायितम् ॥ ३ ॥ तस्य रूपयशोवसुविषयैरमुत्तुपताम् । दधानाऽऽसीन्महादेवी, नाम्ना विमलमालती ॥ ४ ॥ सा चन्द्रिकेव चन्द्रस्य,
पद्मेव जलजन्मनः । तस्य राक्षः सदा देवी, इक्ष्वाक्य विनिर्गता ॥ ५ ॥ ततोऽगृहीतसङ्केते, तदानीं निजभार्यया । सह पुण्योदयेनाह,
वभ्याः दुश्शौ प्रवेशिवः ॥ ६ ॥ अथ सपूर्णकालेन, सर्वावयवमुन्दर । निष्कान्तोऽश्वमिष्यकरूपश्छत्रस्तमेतर ॥ ७ ॥ ततो मासुपल-
भ्यासौ, देवी विमलमाळी । संकाशः क्लिष्ट पुत्रो मे, परं हर्षयुपागता ॥ ८ ॥ ततो निवेशिवो राक्षे, तुष्टोऽसावपि चेतसा । सजातो
नगरनन्दः, कृतो जन्ममहोत्सव ॥ ९ ॥ ममापि च समुत्पन्नो, वितर्को निजभानसे । यथाऽश्वसयोः पुत्रस्त्वातो मातेति तादुनौ ॥ १० ॥ अथ
मासे गते पूर्णे, महानन्धपुरःसरम् । तव प्रविष्टित नाम, ममेक्षि रिपुदारुण ॥ ११ ॥ नन्दिवर्धनकाले या, ममाऽऽसीदविवेकिता ।
सा धात्री पुनरयावा, स्वनपायनकल्परा ॥ १२ ॥ इक्ष्वा सेन सा भर्त्रा, निजेन प्रियकामिना । कश्चिदुपगजेन्द्रेण, सयोगेन समुपागता
॥ १३ ॥ यदा पापप्रगर्भोऽमूदेवी विमलमाळी । द्रवैव दैवयोगेन, सजाता सायि गर्भिणी ॥ १४ ॥ ततो मञ्जन्मकाले सा, प्रसूता

दुष्टधारकम् । उन्नामितमहोरस्क, वधनाष्टकधारकम् ॥ १५ ॥ स वीक्ष्य सा विशालाक्षी, परं हर्षमुपागता । सतश्च चिन्तयत्येव, स्मिते-
 नान्तरात्मना ॥ १६ ॥ अहो मवीयपुत्रस्य, कूटानि सुगिरेरिव । मूर्धानोऽष्ट विराजन्ते, तविष महदद्भुतम् ॥ १७ ॥ सत साऽपि गते
 मासे, निजसूनुर्गुणोचितम् । करोसि नाम विख्यात, शैलराज इति सुटम् ॥ १८ ॥ इतश्च—सा धात्री स च तत्सुसुनुरनादावपि स-
 र्वदा । ममान्तर्जोऽमूरेव, तिरोभूततया परम् ॥ १९ ॥ सत पित्रोर्महानन्द, वधान सुखलालितः । सदैव शैलराजेन, परा वृद्धिमह
 गतः ॥ २० ॥ अयातीतेषु वर्षेषु, पश्येपु ततो मया । स व्यक्त रममाणेन, शैलराजो निरीक्षितः ॥ २१ ॥ अनाविज्ञेहमोहेन, त दृष्ट्वा
 मम मानसे । या प्रीतिरासीत्साऽऽस्यष्टि, वचनेन न पार्यते ॥ २२ ॥ विलोकयन्त मा वीक्ष्य, स्निग्धदृष्ट्या स वारकः । झठात्मा चिन्त-
 यत्येव, लब्धलक्ष्यः स्वचेतसा ॥ २३ ॥ अये' मामेव राजेन्द्रतनय स्निग्धचक्षुषा । विलोकयति तन्नून, ममाय वर्तते वक्षे ॥ २४ ॥
 ततो विस्मेरिताक्षोऽसौ, किलाह क्रोहनिर्भर । दर्शयन्निति मे वेद, समालिङ्गति मायया ॥ २५ ॥ ततो मे मोहदोषेण, स्फुरित निजमा-
 नसे । अहो भावज्ञवाऽप्यस्य, त्रैलोक्यमतिवर्तते ॥ २६ ॥ तद्विदानीं मया नैप, स्निग्धो बन्धुर्विचक्षण । मोक्तव्यः क्षणमप्येव, कृतस्त्रिते
 विनिश्चयः ॥ २७ ॥ ततस्तेन सहोद्यानकाननेषु दिने दिने । क्रीडन् सतत यासि, कालो मे दृष्टचेतस ॥ २८ ॥ न लक्षित मया मो-
 हविह्वलीभूतचेतसा । यदैव शैलराजो मे, परमार्थेन वैरिणः ॥ २९ ॥ ततो दिनेषु गच्छत्सु, मैत्री तेन विषर्धते । तत्प्रभावात्प्रवर्धन्ते,
 वितर्को मम मानसे ॥ ३० ॥ यथा ममोत्तमा जातिः, कुल सर्वजनाधिकम् । बल भुवनविख्यात, रूप भुवनभूषणम् ॥ ३१ ॥ सौभाग्य
 जगदानन्दमैश्वर्यं भुवनातिगम् । भुत पूर्वभवाभ्यस्त, परिस्फुरति मेऽप्रतः ॥ ३२ ॥ मघवाऽपि पद् स्वीय, यथाह प्रार्थये ततः । ववात्येव
 न फार्य मे, लामशक्तिरिय मम ॥ ३३ ॥ ये चान्येऽपि तपोवीर्यैर्धैर्यसत्त्वाद्यो गुणा । ते मय्येव वसन्त्युच्चैर्विमुच्य भुवनत्रयम् ॥ ३४ ॥

यदिप्रा—यस्येदमेन मित्रेण, संजातो मम मीलक । तस्य को वर्णयिष्योके, गुणसम्भारगौरवम् ? ॥ ३५ ॥ तथाहि—पुरुषस्य भवेत्ता-
यस्तपस्यैकमिहाननम् । अयं वक्राष्टकैर्नैव, जयलेख परं जनम् ॥ ३६ ॥ तदेव शैलराजो मे, यस्य प्राप्तो वयस्यताम् । तस्य नास्ति जग-
तरत्र, यम सपन्नमश्नता ॥ ३७ ॥ ततोऽब्रिह्मिषिचोऽब्र, ता विफल्यपरम्पराम् । धर्षयन्मात्मन सर्वं, न्यून मन्ये सदा जनम् ॥ ३८ ॥
ऋष्याकृशनिजमीवो, नक्षत्राणि निमालयन् । अग्रतोऽपि न पश्यामि, मत्तद्वन्धवारण ॥ ३९ ॥ आपूर्णो भूरिवातेन, विततात्मा यया
दृतिः । ततोऽब्र विचरामि स्म, निःसारो मवविह्वल ॥ ४० ॥ चिन्तयामि न मे वन्याः, कश्चिदस्ति जगन्त्रये । यत एतद्गुणैः सर्वमध-
स्तान्मम वर्तते ॥ ४१ ॥ को ममान्यो गुरुर्नूनमहमेव गुणैर्गुरुः । क एते देवसङ्गताः ? ये मत्तोऽपि गुणाधिकाः ॥ ४२ ॥ ततोऽब्रिहिव-
सहेते, तदाऽब्र गर्वनिमरः । शैलस्तन्मसमो नैव, कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥ ४३ ॥ किं च—प्रणवाशेषसामन्वकिरीटाद्युधिराजितम् । न
नव जातुचिद्वरे, वातीय पावपङ्कजम् ॥ ४४ ॥ अशेषजनवन्द्याऽपि, ज्ञेहनिर्भरमानसा । क्वचिदपि नैवान्वा, मया नून नमस्कृता
॥ ४५ ॥ ये केपिहौकिका देवा, याम्भान्या कुलदेवता । न ता प्रणामकामेन, चक्षुषाऽपि संयक्षिताः ॥ ४६ ॥ ततो मा तादृश
धीस्य, शैलराजसमन्वितम् । धर्षमान स राजेन्द्रो, मनसा पर्यचिन्तयत् ॥ ४७ ॥—अहो मदीयपुत्रोऽयं, गढ मानधनेश्वर । तदस्य
छोसो यथाज्ञां, लङ्घयेत् कदाचन ॥ ४८ ॥ ततोऽयं चित्तिर्वैवान्मन्यमानोऽवधीरणाम् । मां विहाय कश्चिद्दृच्छेत्तदिदं नैव सुन्दरम्
॥ ४९ ॥ क्षापयित्वा नरेन्द्रादीन्, कुमारपरित ततः । आह्वाविधेयानस्योदैः, करोमि सफलानपि ॥ ५० ॥ एव विचिन्त्य मे ततः,
शेहनिर्भरमानस । समस्त तत्करोत्येव, यत्स्य परिचिन्तितम् ॥ ५१ ॥ अथ तावाह्वया सर्वे, नरेन्द्रा नतमस्तका । बालस्यापि ममा-
स्तन्व, किङ्करत्वमुपागताः ॥ ५२ ॥ प्रधानकुलमाता ये, ये च विक्रमशालिनः । तेऽपि मां देव देवेति, ह्रुवाणाः पर्युपासते ॥ ५३ ॥

यद्वद् वक्षिष्य तत्सर्वो, राजलोकः कृतावरः । जय देवेति लपन्मुचैः, शिरसा प्रतिपद्यते ॥ ५४ ॥ किं चात्र बहुनोकेन ? तावोऽप्या च स-
पाद्यता । दीक्षते सर्वकार्येष्वधिकं मा परमात्मनः ॥ ५५ ॥ स च पुण्यो वयस्त्रय, माहात्म्ये मम कारणम् । तथापि मोहदोषेण, मयेष्ट-
परिचिन्तितम् ॥ ५६ ॥ अय ममैष यो जातो, देवानामपि दुर्लभः । सर्वस्यास्य प्रतापस्य, शैलराजो विषायक ॥ ५७ ॥ ततः संस्तु-
बिन्दते, शैलराजो मयाऽन्यदा । प्रोक्तो विभ्रमजल्पेन, स्नेहनिर्मलचेतसा ॥ ५८ ॥ वयस्य ' योऽय सप्तमो, लोकमध्येऽतिमुन्दरः । मम
स्याविविशेषोऽय, प्रतापो हन्त तावकः ॥ ५९ ॥ ततश्च—मवीयवचसा तुष्टः, शैलराजः स्वमानसे । वष्टतामुरीकुर्वन्निद वचनमब्रवीत्
॥ ६० ॥ कुमार ! परमार्थोऽय, कथ्यते तव साम्प्रतम् । यदेवविषयजल्पस्य, कुमारस्येह कारणम् ॥ ६१ ॥ ये दुर्जना भवन्त्यत्र, गुणपूर्णं
परं जनम् । स्वामिप्रायानुमानेन, मन्यन्ते दोषपुष्पकम् ॥ ६२ ॥ ये सब्बना पुनर्धन्यास्ते लोक दोषपुरितम् । स्वामिसन्धिविशुद्धैव,
लक्षयन्ति गुणालयम् ॥ ६३ ॥ एव च शिष्ये—यद्भासते गुणित्वेन, गुणहीनोऽप्यय जनः । कुमार ! तावके विन्दे, सौजन्य तत्र कार-
णम् ॥ ६४ ॥ प्रतापस्त्वावकीनोऽय, समस्तोऽपि मुनिश्रितम् । भावकवीर्यविख्याताः, के वय परमार्थतः ? ॥ ६५ ॥ तविदं शैलराजीय,
वचनं मुमनोहरम् । आकर्ण्योह तदा भद्रे !, परं स्नेहरस गतः ॥ ६६ ॥ विन्तितं च मया—अहो मय्यनुपगोऽस्य, अहो गम्भीरचित्तता ।
अहो वचनविन्यासस्त्वयाऽहो भावसारता ॥ ६७ ॥ तवो मयाऽभिहित—वयस्य ! नेष्टस्व वाच्यमुपचारपरं वचः । ममामृतो यतो ज्ञातः,
माहात्म्यं तावकं मया ॥ ६८ ॥ तवो हर्षवशात्तेन, शैलराजेन जल्पितम् । प्रसादपरमे जाये, मृत्यानां किं न मुन्दरम् ? ॥ ६९ ॥ अ-
न्यद्—यदि सम्भावना जाता, भवतां मादृशे जने । तवो मे परमं गुह्यं, भवन्निरनुमन्यताम् ॥ ७० ॥ विद्यते मम सद्दीर्यं, हृदयस्या-
वलेपनम् । तन्निजे हृदये देय, कुमारेण प्रतिक्षणम् ॥ ७१ ॥ मयाऽभिहित, कुवस्वव्याप्तं भवता ? किं नामकं ? को वा तस्य हृदयावलेपनस्य

यदिया—यस्येदशेन मित्रेण, सजातो मम मीलकः । तस्य को वर्णयोगोके, गुणसम्भारगौरवम् ? ॥ ३५ ॥ तथाहि—गुरुपस्य भवेत्ता-
पत्सपस्यैफमिहाननम् । अय वफाष्टकैतेव, जयतेव परं जनम् ॥ ३६ ॥ तदेव शैलराजो मे, यस्य प्राप्तो वयस्यधाम् । तस्य नास्ति जग-
त्यय, यत्र सपन्नमजसा ॥ ३७ ॥ ततोऽधलिप्तचित्तोऽह, सां विकल्पपरम्पराम् । वर्धयन्मात्मन सर्व, न्यून मन्ये तवा जनम् ॥ ३८ ॥
ऋर्धाकृतनिजप्रीवो, नक्षत्राणि निमाळयन् । अग्रतोऽपि न पश्यामि, मत्तबद्धन्धधारणः ॥ ३९ ॥ आपूर्णो मूरिवातेन, विवतात्मा यया
दृतिः । ततोऽह विचरामि स्म, नि सारो मवविह्वलः ॥ ४० ॥ चिन्तयामि न मे वन्द्यः, कश्चिदस्ति जगन्त्रये । यत् एतद्गुणैः सर्वमघ-
न्मान्मम बधते ॥ ४१ ॥ को ममान्यो गुरुर्नूनमहमेव गुणैर्गुरुः । क एते देवसङ्घाता ? ये मत्तोऽपि गुणाधिकाः ॥ ४२ ॥ ततोऽगृहीत-
सङ्केते, तदाऽहं गर्वनिर्भर ! शैलस्वन्मसमो नैव, कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥ ४३ ॥ किं च—अणवाशेषसामन्वकिरीटांशुविपजितम् । न
नव जातुचिच्छेदे ! वातीय पादपङ्कजम् ॥ ४४ ॥ अशेषजनवन्द्याऽपि, श्रेष्ठनिर्भरमानसा । कदाचिदपि नैवान्वा, मया नून नमस्कृता
॥ ४५ ॥ ये केचिदौकिका देवा, याम्बान्याः कुञ्जदेवताः । न ताः प्रणामकामेन, चक्षुषाऽपि मयेक्षिता ॥ ४६ ॥ ततो मां सादृश
वीक्ष्य, शैलराजसमन्वितम् । वर्धमान स राजेन्द्रो, मनसा पर्यचिन्तयत् ॥ ४७ ॥—अहो मवीयपुत्रोऽय, गढ मानघनेश्वरः । तदस्य
लोको यथाश्ला, लङ्घयेत कदाचन ॥ ४८ ॥ ततोऽय चित्तिर्वैदान्मन्यमानोऽवधीरणाम् । मां विहाय कचिन्नृच्छेत्तद्विष नैव मुन्दरम्
॥ ४९ ॥ शपयित्वा नरेन्द्रादीन्, कुमारचरित ततः । आश्चाविधेयानस्योचै, करोमि सकलानपि ॥ ५० ॥ एव विचिन्त्य मे तव ,
श्रेष्ठनिर्भरमानसः । समस्त वत्करोत्येव, यत्स्य परिचिन्तितम् ॥ ५१ ॥ अय तावाङ्मया सर्वे, नरेन्द्रा नवमस्तकाः । बालस्यापि ममा-
स्तन्व, किङ्करत्वमुपागता ॥ ५२ ॥ प्रधानकुलजाता ये, ये च विक्रमशालिन । तेऽपि मा देव देवेति, दुवाणा पर्युपासते ॥ ५३ ॥

यदहं वक्ष्मि तत्सर्वो, राजलोकोः कृतावरः । अय वेवेसिलपञ्चुचैः, शिरसा प्रसिपयते ॥ ५४ ॥ किं चात्र बहुनोक्तेन ? तातोऽन्धा च स-
याधवा । वीक्षते सर्वकार्येष्वधिक् मां परमात्मनः ॥ ५५ ॥ स च पुण्योवयस्त्र, माहात्म्ये मम कारणम् । तयापि मोहदोषेण, मयेव
परिचिन्तितम् ॥ ५६ ॥ अय ममैष यो जातो, देवानामपि दुर्लभः । सर्वस्यास्य प्रतापस्य, शैलराजो विधायकः ॥ ५७ ॥ ततः सतुष्ट-
चित्तेन, शैलराजो मयाऽन्यदा । प्रोक्तो विभ्रम्भजस्येन, जेहनिर्भरचेतसा ॥ ५८ ॥ वयस्य ! योऽय सपन्नो, लोकमध्येऽस्ति सुन्दरः । मम
व्यासिविशेषोऽय, प्रतापो हन्त तावकः ॥ ५९ ॥ ततश्च—मवीयवचसा तुष्टः, शैलराजः स्वमानसे । वष्टतासुररीकुर्वन्मिद वचनमब्रवीत्
॥ ६० ॥ कुमार ! परमार्योऽय, कथ्यते तव साम्प्रतम् । यदेवविधञ्जस्यस्य, कुमारस्येह कारणम् ॥ ६१ ॥ ये दुर्जना भवन्त्यत्र, गुणपूर्णं
परं जनम् । स्वभिप्रायानुमानेन, मन्यन्ते दोषपुञ्जकम् ॥ ६२ ॥ ये सत्त्वना पुनर्धन्यास्ते लोकं दोषपुरितम् । स्वामिसन्धिविशुद्धयेन,
तक्षयन्ति गुणालयम् ॥ ६३ ॥ एवं च स्थिते—यद्भासते गुणित्वेन, गुणहीनोऽप्ययं जनः । कुमार ! तावके चित्ते, सौजन्य तत्र कार-
णम् ॥ ६४ ॥ प्रतापस्त्वावकीनोऽय, समस्तोऽपि सुनिश्चितम् । भावत्कवीर्यविख्याताः, के वय परमार्यतः ? ॥ ६५ ॥ तस्मिन् शैलराजीय,
यचन सुमनोहरम् । आकर्ण्योह तवा भद्रे !, परं जेहदस गतः ॥ ६६ ॥ चिन्तित च मया—अहो मय्यनुरागोऽस्य, अहो गम्भीरचित्तता ।
अहो वचनविन्यासस्तथाऽहो भावसारता ॥ ६७ ॥ ततो मयाऽभिहित—वयस्य ! नेदृश वाच्यगुणधारपरं वचः । ममाप्रतो यतो ज्ञात,
माहात्म्य तावक् मया ॥ ६८ ॥ ततो हर्षवशात्तेन, शैलराजेन जल्पितम् । प्रसादपरमे नाये, मृत्याना किं न सुन्दरम् ? ॥ ६९ ॥ अ-
न्यत्र—यदि सम्भावना जावा, भवतां मादृशे जने । ततो मे परम गुणं, भवद्भिरनुमन्यताम् ॥ ७० ॥ विद्यते मम सद्बीर्यं, हृदयस्या-
पलेपनम् । तस्मिन्ने हृदये देय, कुमारेण प्रतिक्षणम् ॥ ७१ ॥ मयाऽभिहित, कुतस्तववात्त भवता ? किनामक ? को वा तस्य हृदयावलेपनस्य

प्रभावः ? इति भोतुमिच्छामि, शैलराजेनाभिहित—कुमार ! न कुतश्चिदपि सबातं मया, किं वरि ?, स्वीकीयेनैव धीर्येण जनित, नामत
 पुनः स्तब्धचित्तं त्वभिधीयते, प्रभाव तस्यानुभवद्वारेणैव विज्ञास्यसि कुमार, किं तेनावेशितेन ?, मयाऽभिहित—यद्वयस्यो जानीते, तत
 समर्पितं ममान्यदा शैलराजेन तृष्णीय इदयावलेपन, मिलित मया इदं, जातोऽहं गाढतरंगुलाम्बितशूनतस्कराकारधारितया नमनर-
 द्रियः, स्वस्त्याभूत मामवलोक्य सुतरां प्रणतिप्रवणा संपन्नाः सामन्तमहत्तमादयः, तावोऽपि सप्रणमं मामालापयसि स्म, तथाऽभ्याऽपि
 म्यामिनमिव मां विप्रपयसि स्म, एवं सजातो मे इदयावलेपनप्रभावे सम्प्रत्ययः, संपन्ना स्थिरतरा शैलराजे परमबन्धुद्विरिति ॥ इत-
 रान्यदा गवोऽश्नन्तर्ज्जे क्षिप्रमानसामिधाने नगरे, तत्र कीदृशं ?,—आवासः सर्वदुःस्वानां, नष्टधर्मैर्निषेवितम् । कारण सर्वपापानां, दुर्गे-
 तिष्ठारमञ्चसा ॥ १ ॥ तत्र च नगरे दुष्टाशयो नाम राजा, स च कीदृश ?,—उत्पत्तिभूमिर्घोषाणामाकर क्षिप्रकर्मणाम् । सत्त्विकनरेन्द्रस्म,
 महारिः स नरपिपः ॥ २ ॥ तस्य च राज्ञो अघन्यता नाम देवी, सा च कीदृशी ?,—नराधमानां साऽभीष्टा, विद्वन्नि परिनिन्दिता ।
 प्रवर्दिता च सा देवी, सर्वेषां नित्यकर्मणाम् ॥ ३ ॥ तयोऽहं अघन्यतादुष्टाशयोर्वेदीनृपयोस्त्यन्तमभीष्टोऽस्मि मृपावां दो नाम वनय, स
 च कीदृश ?,—समस्तमृतसहस्र, विद्यासन्धेवकारकः । निःशेषदोषपुञ्जत्वान्नर्हितश्च विचक्षणै ॥ ४ ॥ शाठ्यपैशुन्यवैर्जन्यपञ्जोद्वाहित-
 स्कराः । तं राजपुत्रं सेवन्ते, सर्वनुमदकान्यया ॥ ५ ॥ कोहो मैत्री प्रतिष्ठा च, तथा सम्प्रत्ययश्च यः । एतेषां शिष्टलोकानां, राजसूनु-
 रसौ रिपुः ॥ ६ ॥ पिताऽसौ प्रवल्लोपस्य, मर्यादाया महारिपुः । अयमोवावर्त्यस्य, सर्वोत्साहनतत्परः ॥ ७ ॥ ये केचिन्नरक यान्ति,
 तस्य निर्देशकारिणः । स एव प्रगुण मार्ग, तेषां दर्शयितुं क्षमः ॥ ८ ॥ ततोऽहोऽसौ मया दुष्टाशयो नरेन्द्र, तत्पार्श्ववर्तिनी च विलो-
 किता सा अघन्यता महादेवी, तयोऽहमतो वर्तमानो निर्बर्णितो मया तयोरेव चरणक्षुभूर्णाकरणपरायणः स मृषावादो राजवार्कः, ततो

विदितप्रतिपत्तिः स्मितस्वप्नाद् कियन्तमपि फालं, महामोहविमोहितमानसेन च मया न लक्षितं सदा तेषां नगरराजेन्द्रमहादेवीपारकाणां
सम्यग्विदित स्वरूपं, गृहीतोऽपि परमपुण्ड्रका विशेषतः प्रसिद्धो वयस्यस्य सृपावावः, प्राप्ताः प्रकर्षगतिं तेन सह प्रेमावन्धः, दृष्टोऽन्मौ
मरीचयभिन्नरूपस्य, तत्त्वानीतः स मया सृपावावः स्वस्थाने, ततस्तेन सह लक्ष्मणस्य मे समुत्पद्यन्ते स्म मनसीदृशा वितर्का, यदुत
—नून विवित्तारोऽहमेव विचक्षणः । शेषः सर्वः पञ्चप्रायो, मुग्धदुष्टिरयं जनः ॥ १ ॥ यस्य मे सर्वसम्पत्तिफारको मित्रतो गतः ।
सर्वदाऽय सृपावावः, कोहेन हवि ववते ॥ २ ॥ असंभूतपत्नार्येऽपि, सद्बुद्धिं जनयाम्यहम् । सन्नृत्तमप्यसन्नूतं, दर्शयामि सुहृदलात् ॥ ३ ॥
कुत प्रत्यक्षमप्युचैर्महाबाहसमात्मना । वरमित्रप्रसावेन, क्षायामि परे जने ॥ ४ ॥ वीर्यं वा पारदार्यं वा, कुर्वतोऽपि यथेच्छया । कुतो-
ऽपरधगयोऽपि, मम यावदय सुहृत् ॥ ५ ॥ स्वार्थसिद्धिः कुतस्तेषां?, येषामेव न विद्यते । अतो मूर्खां अमी लोका, स्वावर्थवन्सो हि
मूर्खता ॥ ६ ॥ विप्रदेऽपि क्वचित्सिद्धिः, सन्धावपि च विप्रहम् । सृपावस्वप्रसावेन, पटयामि यथेच्छया ॥ ७ ॥ यत्किञ्चिद्विचिन्तयाम्यत्र,
वस्तु लोकेऽस्तिदुर्लभम् । वरमित्रप्रसावेन, सर्वं संपद्यते मम ॥ ८ ॥ मया पुन्यैरवाप्तोऽयमपमेव च मे सुहृत् । एष एव अगाधन्वो, यथे-
ष्टफलदायकः ॥ ९ ॥ ततोऽगृहीतसद्देवे, मया मोहदत्तात्मना । कुविकल्पमैनस्तत्र, सृपावावे प्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ तद्वशेन च येऽनर्थो,
सपद्यन्तेऽतिवारुणाः । पुण्योवयप्रभावेण, ते गान्धि विजयं तवा ॥ ११ ॥ अहं तु सदा जने स्म, महामोहवश गतः । ततस्त्वत्र सृपा-
वावे, पश्यामि गुणमालिकाम् ॥ १२ ॥ एव च वर्तमानस्य, वयस्यद्वययोगतः । कलाप्रवणफालो मे, सप्राप्तः क्रमशोऽन्यथा ॥ १३ ॥
तवस्मातेन संपूज्य, फलाचार्यं विधानतः । तस्यापिबोऽह सद्गुण्या, महानन्वपुरःसरम् ॥ १४ ॥ तच्छ्रद्धाह गुरुः पुत्र, तवाय ज्ञानपा-
यकः । अत पावौ प्रणम्यास्य, शिष्यभाव समाचर ॥ १५ ॥ मयोक्तं साह ! मुग्धोऽसि, यो मामेव प्रमापसे । वराकः किं विजानीते,

नूनमेव ममाप्रतः ? ॥ १६ ॥ गुरुरन्यस्य लोफस्य, स्वादेव न तु मादृशम् । अतो नाह पतान्यस्य, पादयोः सास्त्रकाम्यया ॥ १७ ॥ फे-
यलम्—भयतामनुरोधेन, गृह्णामि सक्काः कला । मदीयविनयो नूनमस्य सान्मायुलोहितम् ॥ १८ ॥ तवस्वातेन स प्रोक्तः, कलाचार्यो
रहःस्थितः । आर्यं ! मायकपुत्रोऽयं, गाढं मानघनेधर ॥ १९ ॥ तद्वत्र भवता नास्य, दृष्ट्वाऽप्यविनयादिकम् । चित्तोद्वेगो विधातव्यो, प्राह-
नीयश्च सत्कलाः ॥ २० ॥ ततो विनयनम्रस्य, झुत्वा तातस्य जल्पितम् । यदाविमसि राजेन्द्र, इत्याह स महामतिः ॥ २१ ॥ चिन्तित च
तदा तेन, कलाचार्येण मानसे । किंलप यावच्छास्त्रस्य, सङ्काष नावबुध्यते ॥ २२ ॥ यावच्च केलिचटुला, बालत्वामनुवर्तते । अलीकगर्वितो-
म्मान्तस्त्वावदेवं प्रमापते ॥ २३ ॥ यदा तु ज्ञातसङ्काषः, शास्त्रार्थानां भविष्यति । तदा मद् परित्यज्य, स्वयं तन्नो भविष्यसि ॥ २४ ॥ त्रिभि-
र्विंशेपकम् । एव निश्चित इदमे, कलाचार्यो महामतिः । ततः सर्वोपेक्षासौ, प्रबुधो प्राहणे मम ॥ २५ ॥ इतश्चान्येऽपि तत्पार्थ, बहवो
राजवारकाः । प्रशान्ता विनयोवृत्तका, गृह्णन्ति सक्काः कलाः ॥ २६ ॥ यथा यथा च मे नित्यमादरं कुरुते गुरुः । तथा तथा वयस्यो
मे, शैलराजो विवर्धते ॥ २७ ॥ ततश्च तद्वस्त्रेनाहमुपाध्यायं भवोद्धतः । आत्मा हृतेन रूपेण, वीर्यमामि क्षणे क्षणे ॥ २८ ॥ ततश्च
पिन्तित महामतिना, अये !—मस्तस्य सन्निपातेन, वीरगमिब मुन्दरम् । अपथ्योऽस्य वराफस्य, कलाशास्त्रपरिभ्रमः ॥ २९ ॥ गाढ क-
र्षितदेहस्य, ययाऽऽम्ल मूरि भोजनम् । तथाऽस्य मल्लवो यत्नः, श्वयशु वर्षयल्लम् ॥ ३० ॥ ततो यद्यपि राजेन्द्रः, पुत्रश्रेष्ठपरायणः ।
तत्साहयति मां नित्य, गुणाधानार्थमस्म वै ॥ ३१ ॥ तवाप्यपात्रभूतोऽयं, य एव स्त्रियारणः । तस्य त्याग परं न्याप्यो, ज्ञानदान न
युज्यते ॥ ३२ ॥ यो हि दद्यादपात्राय, संज्ञानममृतोपमम् । स हास्यः स्यात्सता मध्ये, भवेद्धानर्थभाजनम् ॥ ३३ ॥ न वैष शक्यते
कर्तुं, तन्नो यत्नस्तैरपि । को हि स्येदस्तेनापि, श्वपुच्छं नामयिष्यति ? ॥ ३४ ॥ ततश्चैव स्वचेतस्यवधार्य तेन महामतिना कलाचार्येण

क्षिप्रिलितो ममोपरि कलाक्षेत्राग्राहणानुबध् परित्यक्त्युपचारसमापण दृष्टोऽह घूलिरूपतया, तथापि सातलज्जया नासौ बहिर्मुखविका
 रमात्रमपि वर्धयति न च मनागपि मा परुषमाभाषते, इतश्च तेऽपि राजदारका शैलराजमुपावादनिरत मामुपलभ्य विरक्ताश्चित्तेन,
 तथापि पुण्योदयेनाधिष्ठित मां ते चिन्तयन्तोऽपि न कथञ्चिदभिभवितु शक्नुवन्ति, इतश्च यथा यथा दौ शैलराजमुपावाधौ वर्धते तथा
 तथाऽसौ मदीयवयस्य पुण्योदयः क्षीयते, ततः कृशीभूते तस्मिन् पुण्योदये समुत्पन्ना मे गाढतरं गुरुपरिमबबुद्धिः, अन्यथा निर्गतो
 यदि प्रयोजनेनोपाध्यायः, ततोऽधिष्ठित मया तदीय महार्ह वेत्तासन, दृष्टोऽहमुपविष्टस्तत्र राजवारकैः, ततो लज्जितास्ते मदीयकर्मणा,
 लघुष्वनिना चोक्तमेवै — हा हा कुमार ! न सुन्दरमिव विहित भवता वन्दनीयमिदं गुरोरासन न युक्त भवादृशमस्माकमण, यतोऽ-
 स्मिन्नुपविष्टां सपश्यते कुलकलङ्क समुल्लसति दृशमयस्य पटदः प्रवर्धते पाप सजायते चायुपः क्षरणमिति, मयाऽभिहित—अरे ! बा
 लिश्या ! नाह भवादृशां शिक्षणार्हः, गच्छत यूयमात्मीय सप्तकुल शिक्षयत, तवाकर्ण्य स्थितास्ते तूष्णीभावेन, तव स्थित्वा तत्र वेत्तासने
 दृष्टतीं वेळामुत्थितोऽह ययेष्टचेष्टया, समागतः कलोपाध्यायः, कथित तस्मै राजवारकैर्मदीय विलसितं, कुम्भः स्वचेतसा, दृष्टोऽहमनेन,
 ततः सासूय मयाऽभिहित—अहमेतत्करोमि !, अहो ते शास्त्रकौशल अहो ते पुरुषविशेषज्ञता अहो ते विचारितमापिता अहो ते विमर्श-
 पाटव यत्स्वमेतेषा मत्सारिण्यामसत्यवादिना वचनेन विप्रवारितो मामेवमाभाषसे, ततो विलक्षीभूतः कलोपाध्यायः, चिन्तितमनेन—न
 तावदेते राजवारका विपरीत मापन्ते, अयं तु स्वकर्मोपरार्थमेवमपलपसि तदेन स्वयमुपलभ्य शिक्षयिष्यामि, अन्यथा प्रच्छन्नदेशस्थितेना-
 धेक्षितोऽह तेन महामतिना, दृष्टस्तत्र वेत्तासने सरमसमुपविष्टो लल्लमान, तव प्रकटीभूतोऽसौ, दृष्टो मया, मुक्त इमिति वेत्तासन,
 महामतिनाऽभिहित—इदानीं तर्हि भवतः किमुत्तर !, मयोक्त—कीदृशे प्रमे !, महामतिराह—यत्रैव पूर्वके, मयोक्त—न जानाम्यह की-

यमवनात्, ततोऽभिहिता महामतिना राजदारका — अरे ! निर्गतस्वाधवेप दुःखत्मा रिपुदारणः, केवल गरीयान्नरवाहननृपतेः पुत्रलोह ,
“अहेमूढाश्च प्राणिनो न पश्यन्ति बह्वस्य दोषसमूहं समारोपयन्त्यसन्तमपि गुणसङ्गात रक्ष्यन्ति सन्निप्रियकारिणि जने न विचारयन्ति
“विप्रियकरणकारण न लक्षयन्ति स्थानमानान्तरं कुर्वन्ति स्वामिमवविप्रियकर्तुर्महापाय”, तदेव व्यवस्थिते भवद्भिर्मौनमवलम्बनीय, यदि
रिपुदारणनिर्गमनव्यतिकरं प्रमथिष्यति देवो नरवाहनस्ततोऽश्मेव तं प्रत्याययिष्यामि, राजदारकैरभिहित—यदाज्ञापयत्युपाध्याय । इतश्च
ततो निर्गत्य गतोऽहं वातसमीपे, पृष्टस्मातेन—पुत्र ! किं वर्तते कलाप्रहणसेसि ? , सतः शैल्यजीयद्वायावलेपनवशेन मृपावादावष्टम्भेन च
मयाऽभिहितं—वात ! समाकर्णय—पूर्वमेव ममाक्षेप, विज्ञान हृदयस्थितम् । अय तावकयस्मो मे, विक्षेपाघायक परम् ॥ १ ॥ ततश्च—
लेख्ये चित्रे घनुर्वदे, नरपदीना च लम्पणे । गान्धर्वे हस्तिशिक्षायां, पत्रच्छेपे सवैद्यके ॥ २ ॥ शब्दे प्रमाणे गणिते, धातुवादे सकौतुके । नि-
मित्ते याश्च लोकेऽत्र, कला काश्चित्सुनिर्मला ॥ ३ ॥ तासु सर्वासु मे वात ! प्रावीष्य वर्तते परम् । आत्मतुल्य न पश्यामि, त्रैलोक्ये-
ऽप्यपरं नरम् ॥ ४ ॥ सुतलोहेन तच्छ्रुत्वा, तातो हर्षमुपागत । क्षुम्बित्वा मूर्धवेक्षे मामिव वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ जात ! चारु छुत चारु,
सुन्दरस्ते महोद्यम । किं त्वेक मे कुमारेण, वचन म्रूयतामिति ॥ ६ ॥ मयाभिहित—यद्यतु वात !, तातेनाभिहित—विद्याया ध्यानयोगे
च, स्वम्यस्तेऽपि हितैपिणा । सन्तोषो नैव कर्तव्यः स्यैर्यं हितकर तयोः ॥ ७ ॥ एव च स्थिते—गृहीतानां स्थिरत्वेन, शेषाणां ग्रहणेन
च । कलाना मे कुमारस्ते, त्वं पुषाण मनोरथान् ॥ ८ ॥ मयाऽभिहित—एव भवतु, ततो गाढतरं तुष्टस्मात्, वृत्तो भाण्डागारिकस्या-
देशः, अरे पूर्य महामतिमवन घनकनकनिचयेन, येन कुमारः सकलोपभोगसम्पत्त्या निर्व्यग्रस्तत्रैव कलाग्रहण कुर्वन्नास्ते, ततो यदाज्ञा-
पयसि देव इत्यभिधाय सपादित भाण्डागारिकेण राजशासन, महामतिनाऽपि मा देवस्य चित्तसन्तापो भविष्यतीत्याकलय्य न निवेदित

दृष्टोऽसौ पूर्वकः प्रमाः ? महागदितारः—किमुपविष्टत्वमत्र चेन्नासने न वेति, ततो हा हान्त पापमिति भुक्ताणोऽपि सिद्धिर्वा मया कर्णो,
 पुनरभिहित—परयत भो मत्सरविलसितं यथेते स्वरयकार्यं कृत्वा ममोपयैवमारोपयन्ति, महामतिना चिन्तित—अहो सेय दृष्टेऽप्य-
 पुनरभिहित नाम, अहो अस्य घाट्यं, अथैवाकः स्वस्वय, इयत्ताऽत्रा परमसत्यवचनस्य, राजदारैरभिहितमेकान्ते विधाय कठारायं, नोषित
 नुपपन्नता नाम, अहो अस्य घाट्यं, अथैवाकः स्वस्वय, इयत्ताऽत्रा परमसत्यवचनस्य, राजदारैरभिहितमेकान्ते विधाय कठारायं, नोषित
 यदुद—‘अग्रदृष्यः सत्यय पापः’ वक्तुमेनमस्माकं मध्ये वारयत यूय, महामतिना चिन्तित—सत्यमेते वपस्विन प्रवदन्ति, नोषित
 एवाय रियुवारणः सत्तन्मल, तथाहि—शुद्धमभयपदानेन, कुर्वं मधुरमापणैः मायाविनमविश्वासात्, सत्यं विनयकर्मणा ॥१॥
 चौरं रक्षणयधेन, सवृन्दुद्ध्या पारदारिकम् । यस्मिन्कुर्वन्ति विद्वांसः, श्रेणोपपपयन्त्य ॥ २ ॥ युग्मम् ॥ न विधत्ते पुन कश्चिदुपायो
 भुवनगदे । मत्स्यवादिन पुंसः, काठमष्टः स वृज्यते ॥ ३ ॥ यतः—सर्वेऽपि ये अगत्यत्र, व्यवहारः शुभेवद्य । सत्ये प्रसिद्धिवा नेद,
 यस्यासौ नन्वतौष्टिकः ॥ ४ ॥ अतो विद्याय यत्नेन, सत्यहीन नरावमम् । सत्यसत्या महाधिय ॥ ५ ॥ ततोऽय
 सत्यहीनत्वादस्माकं रियुवारणः । सम्यग्विज्ञातशीलानां, न मध्ये स्वातुमहेति ॥ ६ ॥ अथवा नाल वयाकस्य रियुवारणस्याप बोवो य-
 तोऽयमनेन दौष्टर्येन प्रेयमाणस्त्वत्सकलदुर्विजयमावरसि, तथाऽनेन दृष्टावाधेन प्रोत्साहमान स्वत्ययमेव आपते, ततो यथेतौ पापव-
 यन्वौ परिहरसि तदर्थं शिक्षयापि धावधेन, वत्त कृतोऽमुत्सारके महाप्रतिना, अभिहितव्र—कुमार ! नेदृशाना स्नानमिह मदीयमा-
 सायां, अतः क्वापिदेवौ पापवयस्यौ परिहर, यद्विवा नागन्धव्यमिह कुमारेणेति, मयाऽभिहित—स्वमात्मीयजनकाय स्वस्थान प्रयच्छ,
 वय तु स्वरीयस्यानेन त्वमासि च विनैव मन्त्रिष्यामहे, वत्तमेवविधैतिारकृत्वा परमवचनैरुपाध्यायमुभामिथा कथयता गतनाभिसुखेन
 वदनेन पितृवीकृतेन वधः स्वलेनविकटपाषाणोऽनेन गदितार्गेण विलिप्य तेन स्वव्यवहितेन दौष्टर्यवीयविलेपनेनात्मद्वयं निर्गतेऽमुपाध्या

यदि परमत्माः समंलवरो भविष्यति, युग्यते च नरवाहनेन सहासार्कं वैवाह्य, यतः प्रधानवशो महाभुभावश्चासौ वर्तते, तस्य च राज्ञो
रत्नसूचिरिय महानागस्य निरपत्यस्य सैवैका नरसुन्दरी दुहिवा, ततोऽन्यन्तभीष्टसया तस्याध्विन्वित्तमनेन—गच्छामि तत्रैव सिस्कार्यपुरे
गृहीत्वा यत्सां नरसुन्दरी, तवः परीक्ष्य त रिपुवारणं निष्कटस्थितो विवाहयान्येनां येन मे चित्तनिर्युतिः सपश्यते, ततः सर्वबलेन समागतो
नरकेसरी, ह्यापितस्वातस्यागमनदृष्टान्तः, परिपुष्टोऽसौ, फारितमुच्छ्रितपताक नगरं, प्रवेशितो महाविमर्वेन नरकेसरी तातेन, दत्तमावासस्यान,
भविष्यति रिपुवारणकुमारस्य नरसुन्दर्या सह कञ्जकौशलपरीक्षेति ह्यापित लोकानां प्रशस्त्रदिने सञ्जीकारितः स्वयवरभण्डपः विरचित्ता
मन्थाः भीलित एजद्वन्द्व सप्तपविष्टस्त्रभ्ये सपरिकरस्त्रावः, समाहूतोऽष्ट कलाचार्यश्च, प्राप्तोऽष्ट सह मित्रत्रयेण तातसमीप, महास-
त्तिश्च सह राजवारकैः, इतश्च पुण्योदयस्य मदीयदुष्टचेष्टितानि पश्यतश्चित्तस्त्रेनैव सजात कृशतरं शरीरं विगलित परिस्फुरणं मन्दीभूतः
प्रवाप, ततोऽष्टमुपविष्टस्त्रावाभ्यर्णे कळोपाभ्यायश्च, निवेष्टित विनयनम्रेण नरवाहनेन महासतये नरकेसरिराजागमनप्रयोजन, तवाकर्ण्य
सजातो मे हर्षाविरक्तः, स्थितस्त्वृणीभावेन स्त्रहृदयमभ्ये हसन्नुपाभ्यायः, अत्रान्तरे समागतो नरकेसरी, परिपुष्टो नरवाहनः, वापित तस्मै
महाहंसिंहासन, उपविष्टः सपरिकरो नरकेसरी, ततस्त्रवनन्तरं पूरयन्ती जनहृदयसरांसि लावण्यासृतप्रवाहेण अघरयन्ती वरबर्हिंकलाप
कृष्णक्षिगघकुञ्चितकेसपादेन प्रोद्भासयन्ती विक्चक्रयाल वदनचन्द्रेण विधुरयन्ती कामिजनचित्तानि लीलामन्यरेण विलासविलोकितेन
वर्षयन्ती महेभकुम्भविभ्रम पयोधरभरेण उच्छृङ्खलयन्ती मदनधारण विस्तीर्णजपनपुलिनेन विस्मययन्ती सञ्चारितरफराजीवयुगललीलां
चरणयुग्मेन उपहसन्ती कलफोफिकाकुलकूक्षित मन्मथोद्धायजल्पितेन कुतूहलयन्ती वरयुनीनगि प्रवरनेपथ्यालङ्कारमात्यताम्बूलाङ्गराग
विन्यासेन परिफरित्वा प्रियसस्त्रीयूनेन अधिष्ठित्वा वसुधरया प्रविष्टा नरसुन्दरी, ततस्त्रां विलोक्याह हृष्ट स्वचेतसा विजृम्भितः शैलराजः

तावाय मदीयविलसिच, वलोऽमिहिवोऽह तातेन—वत्स ! अद्यविनावारभ्य स्थिरीकुर्वता पूर्वगृहीत कलाकलाप गृह्णता चापूर्वं तत्रैवोपा-
 ध्यायमयने मयता स्वातव्यमहमपि न द्रष्टव्य, मयाभिहित—‘एव भवतु’ ज्ञातव्य मे हर्षः, ततस्मात्समीपाग्निर्गतेन मया मृषावाक् प्रत्य-
 मिहितं—ययत्स ! कस्योपदेशेनेदं भवतः कौशल्य, येन गुणवृषष्टम्भेन मया सपादितस्मात्तस्य हर्षः, प्रच्छादितः कलाचार्यकलङ्कव्यसिकरो,
 तन्या पेयमस्तिदुग्धा मुक्कलधारितेति, मृषावादेनाभिहित—कुमारकर्णय, अस्ति राज्ञसचिवे नगरे रागकेसरी नाम राजा, तस्य च
 मूढता नाम महादेवी, तयोवास्ति माया नाम दुहिता, सा मया महत्तमा मग्निनी प्रतिपन्ना, प्राणेष्वोऽपि बह्वमोऽह तस्या, ततस्तदुप
 देशेन ममेदं कौशल्य, सा च जननीकस्यमात्मान मन्यमाना यत्र यत्र कचिवह सचरामि तत्र तत्र वत्सल्यया सततमन्तर्लीना सिष्ठति,
 न क्षणमाग्रमपि मां विरहयति, मयाऽभिहित—वयत्स ! वर्धनीया ममापि साऽऽत्मीया मग्निनी भवता, मृषावादेनाभिहित—एव करि-
 प्यामि । तवो मया तवः प्रभृति वेद्यामवनेषु शूतकरशालासु दुर्लभितमीळेषु तथाऽन्येषु च दुर्विनयस्थानेषु यथेष्टचेष्टया विचरता त-
 पापि मृषावाक्वलेन फलाग्रहणमहं करोमीति लोकमध्ये गुणोपार्जनतत्परमात्मान प्रकाशयता सातमपश्यैवतिवाक्षितानि द्वादश वर्षाणि,
 मुग्धजनप्रवादेन च समुबलिताऽलीकवार्त्ता—यथा रिपुवारणकुमारः सकलकलाकलापकुशल इति, प्रचरितो देशान्तरेष्वपि प्रवादः, समा-
 रुढश्चाह दौघनमरे ॥ ततश्च शैलरपुरे नगरे नरकेसरिनेन्द्रस्य वसुधरामहादेव्या कुक्षिसभूताऽस्ति नरसुन्दरी नाम दुहिता, सा च
 सुवनाश्रुतमूला रूपविशयेन निरुपमा कलासौष्ठवेन सप्राप्ता यौवनं, समुत्पन्नोऽस्माच्चित्तेऽभिनिवेशः, यदुत य कलाकौशलेन मत्त समधि-
 फतर स एव यदि परं मां परिणयति, नापरं, निवेदितं पित्रोर्निजाकृतं, सजातमनयोः पर्याकुल्य, नास्त्येवास्याः कलाभिः समानोऽपि
 मुवने पुरुषः इव पुनरधिकतर इक्षिभावनया, ततः सुतस्याभ्या मदीयः कलाकौशल्यप्रवादः, चिन्तित नरकेसरिणा—स एव रिपुदारणो

जानीते, तातः प्राह—कथमिव ? महामतिनाऽभिहित—देव ! देवस्य धीर्बधितसन्तापभीरुभिस्तदैव नाख्यातमिवमस्माभिः, यतो लो-
 कमागोतीत कुमारस्य परितस्मिदानीमपि देवस्य पुरतस्तत्कथयतो न प्रवर्तते मे वाणी, तातेनाभिहित—यथाष्टकयने भवतो नास्त्यपरपथ,
 निःशङ्क कथयत्यार्यः, ततो कलाचार्येणावज्ञाकरणाधिको वेत्रासनारोहणगमो दुर्वचनतिरस्करणपर्यन्तो निवेक्षित समस्तोऽपि मदीयदुर्विलसित
 पृष्ठान्तः, तातेनाभिहित—आर्य ! यथेव ततो जानताऽपि त्वयाऽस्य कुलयूपणस्य स्वरूप किमित्ययमेवविधिसभामध्ये प्रवेक्षितः ? ननु वि-
 गोपिता वयमाकालमनेन पापेन, महामतिराह—देव ! न मयाऽयमिह प्रवेशितः, मद्भवनाभिर्गतस्यास्य द्वादश वर्षाणि वर्तन्ते, केवलम-
 काण्ड एव सजातमद्य मम देवकीयमाकारण, तत समागतोऽहं, अयं तु कुतश्चिद्वन्यतः स्थानाविहागत इति, तातेनाभिहित—आर्य !
 यथेवमपात्रचूडामणिरेव रिपुदारणो गुणानामाजनतया वर्जितो बुध्माभिः तत्किमिति गर्माधानादारभ्यासेयन्त काल यावत्कल्याणपर-
 म्परा सपन्ना ? किमिदानीमेव लोकमध्ये विगुप्यत इति, महामतिराह—देव ! अस्त्यस्य पुण्योषयो नामान्तरज्ज्ञो वयस्यः, तज्जनिता प्राक्तनी
 कल्याणपरम्परा, तथाहि—चतस्रमावावेवाय प्रादुर्भूतः सुकुले सपन्नो जननीजनकयोरभीष्टतम सजातो रूपसौभाग्यसुलैश्वर्यादिभाजन,
 तात प्राह—तर्हि क पुनरधुना गतोऽसौ पुण्योषयः ? महामतिराह—न कुत्रचिद्वतोऽत्रैव प्रच्छन्नरूप आस्ते, केवल पश्यन्मत्स्यैव रिपुदा-
 रणस्य सन्वधीनि दुर्विलसितानि चित्तदुःसासिक्या साम्प्रत क्षीणशरीरोऽसौ तपस्वी वर्तते, न शक्नोत्यस्यापद निवारयितुमिति, तदा-
 कर्ण्य तातो नास्त्यत्र कश्चिदुपायो विनाटिता वयमनेन दुष्पुत्रेण महालोकमध्ये प्रसभमितिचिन्तया राहुप्रसाशशधरविन्धमिव कृत तातेन
 कृष्ण मुह, लक्षित समस्तलोकैः पर्यालोचनपरमार्थः ततो विलक्षणीभूतास्मावधान्वा विद्राण्यवनः सपन्नः परिजन प्रहसिता मुख-
 मध्ये क्षिप्रलोका विपण्णा नरसुन्दरी विसितो नरकैसरिलोकः, ततश्चिन्तित जनेन तातलज्जया लघुष्यनिता परस्परमुक्त च—अये !—

विविध स्वर्ग्यचित्तेन तेनावलेपनेन मयाऽऽत्मद्वयं, चिन्तितं च—कोऽयं मां विहायैना परिणेतुमर्हति?, न खलु मकरम्बजादौ रतिरन्य-
 म्योपनीयते, अत्रान्तरे विदितविनया चातापीनामभिहितं नरकैस्तरिणा नरसुन्दरी यदुत—उपयिन्ना वत्से!, मुञ्च लज्जा, पूरयाऽऽत्मीयम-
 नोरयान्, प्रमथ म्रियुदारणकुमारं कलामार्गे यत्र कचिन्ने रोचते, ततो नरसुन्दर्या सहर्षमुपयिन्नाभिहित—यद्वाक्षापयति ताव, केवल
 गुरुणां समस्त न युक्तं ममोद्वाहयितुं, तस्मादार्थपुत्र एवोद्वाहयतु सकलाः कला, अह पुनरैकैकस्यां कलायां सारस्थानानि प्रप्रायिष्यामि,
 वयार्यपुत्रेण निर्वाहः करणीय इति, तदाकर्ण्यं द्रष्टो नरत्वादननरेन्द्रौ समस्त राजकुल लोकाश्च, तत्स्वातेनाभिहितोऽह—कुमार! सुन्दरं
 मन्दितं राजदुहित्रा, तत्साम्प्रतमुद्वाहयतु कुमारः सकला कलां पूरयत्वस्या मनोरयान् जनयतु ममानन्वं निर्मलयतु कुल गृहातु
 जयपराका, एषा सा निकयमूर्तिर्वर्तते विज्ञानप्रकर्षलेखि, मम तु तदा कलानां नामान्यपि विस्तृतानि, ततो विदुलीभूतमन्त्रं करण प्रक-
 श्पिता गात्रयष्टिः प्रादुर्भूता प्रत्येकविन्द्वः सजातो रोमोद्धर्षं मनसा भारती वरल्लेखे लोचने, ततो ह्य किमेवमिति विपण्यस्ताव, प्रलो-
 कितं महामतिवदनं, महामतिराह—किं कर्तव्यमाविशतु देव, तातेनाभिहितं—किमितीयमीदृशी कुमारस्यरीरेऽवस्था?, ततः कर्णे नि-
 वेदितं महामतिना, देव! मन क्षोमविकारोऽयमस्त्व, तावः प्राह—किं पुनरस्व मनःक्षोममिमिच्छ?, महामतिराह—देव! प्रस्तुतवस्तुन्यस्तान्,
 भवत्येव हि वागापुपानां सवसि सिधुपा सत्सर्षभाभापितानां ज्ञानावष्टम्भविकलानां मनसि क्षोभातिरेकः, तातेनाभिहित, भार्य! कथम
 ज्ञानं कुमारस्य?, ननु सकलकलासु प्रकर्षं प्राप्तः कुमारो वर्तते, ततः संसृज्य मयीयदुर्विलसितं गृहीतो मनाक्षोभेन कलाचार्य, ततोऽ-
 भिहितमनेन—देव! प्रकर्षं प्राप्तः कुमारः क्षैलराजमृपावावप्रणीतयोः कलयोर्न पुनरन्यत्र, तातः प्राह—के पुनस्ते कळे?, महामतिराह—
 दुर्धिनयकरणमसत्यमापण च, एते ते क्षैलराजमृपावावप्रणीते कळे, अनयोश्चात्यन्त दुष्प्रकः कुमारः, न पुनरन्यकलानां गन्धमात्रमपि

क्षेपे निग्रा, ततो भद्रे ऽग्रहीतसङ्केते ! समाश्वासनार्थं तावत्स वृक्ष कामरूपितया स्वप्नान्तरे तेन पुण्योर्वयेन दर्शनं, दृष्टं सुन्वपकारो घब-
 लवर्णं पुरुष, अभिहितमनेन—महाराज ! किं स्वपिपि किं वा आगर्षि ? तातेनाभिहित—जागर्षि, पुरुषः प्राह—यथेव ततो मुञ्च
 विपाद, दापयिष्याम्यह रिपुदारणकुमारय नरसुन्दरीमिसि, तातेनाभिहित—महाप्रसादः, भद्रान्तरे ग्रहव प्राभाविक तूर्य, ततो विदुस्-
 स्नातः, पठित कालनिवेदकेन—दीनप्रतापो य पूर्व, गतोऽस्र जगता पुरः । स एवोषयमासाद्य, रधिरुख्यासि हे जना ! ॥ १ ॥ यदा
 येनेह यल्लभ्यं, शुभ वा यद्विवाऽऽशुभम् । तदाऽद्याप्नोति तत्सर्वं, तत्र तोपेतरौ वृथा ॥ २ ॥ एतदाकर्ण्य चिन्तित तातेन—
 यदुत—न कर्तव्यो मयाऽधुना विपादः, यतो लम्भयिष्यामि कुमारं नरसुन्दरीमिसि स्फुटमेव निवेदित स्वप्ने मम देवेन, अनेन तु का-
 लनिवेदकेन पाठव्याजेन वक्षो ममोपदेशो वेधसा यदुत—य पुरुषो यावतः सुन्दरस्यासुन्दरस्य वा वस्तुनो यदा भाजन तस्य तावत्तदव-
 किंचमेव तदा मद्वशेन सपथव इति न कर्तव्यौ तत्र विदुषा हर्षविपादौ, ततोऽज्जया भावन्मा स्वस्तीभूतस्मात् । इदम्याचिन्त्यप्रभावतया
 पुण्योर्वयस्य सपाविता तेन नरकेसरियो वृद्धि यदुत—महानुभावोऽय नरवाहनराजः, विज्ञात च गुन्यान्तरेष्वपि मम यद्विहागमनप्र-
 योजन ततो लज्जाकरं पक्षद्वयस्यापि नरसुन्दरीभवत्वा मम स्वस्थाने गमन, अतः समाल्य कथञ्चिदेना प्रयच्छामि रिपुदारणकुमार-
 यति, ततो निवेदितो नरकेसरिणा वसुधारासमक्ष नरसुन्दर्यै स्वाभिप्रायः, ततो नरसुन्दर्यो अपि पुण्योर्वयप्रभावादेव वलित मां प्रति मा-
 नस, चिन्तितमनया—युक्तियुक्तेव तातेन मन्त्रित, ततोऽभिहितमनया—यदाज्ञापयसि तात, तदाकर्ण्य इष्टो नरकेसरी, आगत्यामिहि-
 तोऽनेन नरवाहन, महाराज ! किमत्र वदुना जल्पितेन ? आगतैवेय वत्सा नरसुन्दरी कुमारस्य स्वयवर, तदत्र किं वदुना विकल्पनेन ?
 केवल दुर्जनवचनावकाशो भवति, अतो निर्विचारं प्राहतां कुमारेण स्वपाणिना पाणिरस्या, तातेनाभिहित—एव क्रियते, गणित प्रश-

गर्वोष्मातः परं मूढो, यस्तिवद्यवपूरितः । निःसारोऽपि गतः स्यात्सिमेध मो' रिपुदारणः ॥ १ ॥ अथवा—निरक्षरोऽपि काचालो, लो-
 फमप्येऽतिगौरवम् । वागाढस्वरतः प्राप्तो, यः स्यादन्योऽपि मानवः ॥ २ ॥ स सर्वो विक्रयप्राप्त, प्राप्नोत्येव विद्वत्स्वनाम् । महाहास्यकरी
 मूढो, यथाऽयं रिपुदारणः ॥ ३ ॥ युगमम् ॥ मम तु तातोपाध्यायौ कर्णोत्सारकेण परस्परं वधाजल्पन्तौ पश्यतः समुत्पन्नो मनसि
 पिङ्गत्यः—अये' पलात्कारेण मामेवौ जल्पयिष्यतः, एतौ भयातिरेकेण स्तम्भित मे गलकनाडीजाल निरुद्धञ्चोच्छ्वासनिःश्वासमार्गः
 सञ्जाता म्रियमाप्नावत्स्या, तवो हा पुत्र हा ताव हा वत्स हा वनय ! किमेववसिप्रलयन्ती वेगेनागत्य क्षरीरे लम्बा ममाम्बा विमलमालती,
 पयादुलीमूढः परिजन किं कर्तव्यत्वाविमूढा बहुधरा विस्रितो नरकेसरी, तावेनाभिहित—गच्छत मो लोकाः ! गच्छत न पटु
 क्षरीरेणाद्य कुमार, पुनर्जन्तो भविष्यति, तदाकर्ण्य निर्गता वेगेन लोकाः, मिलिता वहिस्त्रिकचतुष्कचत्वरविपु, अहो रिपुदारणस्य पा-
 ण्डित्यमहो पाण्डित्यमिति प्रपृच्छ ग्रहसन, प्रहितौ लज्जावनन्नेण तावेन कलोपाध्यायनरकेसरिणौ, गत स्वावासस्थाने नरकेसरी, चिन्तित-
 मनेन—एष्ट यद्गृह्य, दीयतां प्रमाते प्रयाणकमिति ॥ ममापि निर्जनीमूढे मन्वीभूत मय स्वस्तीभूतं क्षरीरं, तावत्स तु हृतयन्यस्येव
 यमाहृत्येव महाचिन्तामराभ्यन्तस्य लङ्घित वहिन, समागता रजनी, न वृत्त प्रादोषिकमास्थान, निवार्य जनप्रवेश प्रसुप्तः, केवल तथा
 चिन्तयाऽपस्मिन्नेवातिवाहितप्राया विमावरी ॥ इत्थं लङ्घितो मे वयस्यः पुण्योदयः, चिन्तितमनेन—यस्य जीवत पर्यव, पुंस
 स्वामी विदम्यते । किं तस्य जन्मनाऽप्यत्र, जननीक्षेष्टकारिण ! ॥ १ ॥ सतत—जात विच्छायाकं तावन्ममैतद्विदुःसहम् ।
 यायात्सुतामदत्तैव, ययसौ नरकेसरी ॥ २ ॥ ततोऽस्य सर्वथा व्यर्थ, कुमारस्य मदीयकम् । सनिधानमतो नैव, मनोपेक्षाऽत्र युन्यते
 ॥ ३ ॥ तवो ययप्ययोग्योऽयमेतस्या रिपुदारणः । तथापि वापयान्येनामसौ कमललोचनाम् ॥ ४ ॥ अत्रान्तरे समागता तावत्स रात्रि-

पर्यङ्ग एवोपविष्टः, अभिहितमन्यया—वत्स! न सुन्दरमनुष्ठित भवता यदसौ तपस्थिनी नरसुन्दरी पुरुषवचनैस्तथा विरस्कृता, यथाहि
—यक्षितो गतायास्तस्याः सपत्नं तत्समाकर्णयतु वत्सः, मयाऽभिहित—कथ्यतां यत्ते रोचते, अम्वयाऽभिहित—अस्ति तावद्वितो निर्गता
नयनसलिलघाराघौतगण्डलेस्त्रा दीनमनस्का दृष्टा सा मया नरसुन्दरी पतिता रुदन्ती मम पादयो, मयाऽभिहिता—इले! नरसुन्दरि
किमेतत्?, तथाऽभिहित—अन्व! दाहज्वरो मा बाधते, ततो नीता मया सा वातप्रवेशे, सञ्जीकारित शयनीय, तत्र च स्थापिता सा,
निपण्णाऽऽ पार्श्वे, ततः प्रवृत्तेव महासुद्वरेण दुष्यमानेव तीव्राग्निना स्वाद्यमानेव वनपञ्चाननेन प्रत्यमानेव महाभकरेण अवष्टम्बमानेव
महापर्वतेन उत्कर्षमानेव कृतान्तकर्तिकया पाठ्यमानेव ऋक्चण्डेन नरके प्रसिम्बणमुद्वर्त्तपरवर्त्तं कर्तुमारब्धा, मयाऽभिहित
—इले! किंनिमित्तकः पुनस्तवायमेवविद्यो दाहज्वरः?, ततो वीर्षवीर्यं नि शस्य न किञ्चिज्जल्पितमनया, मया चिन्तित—मानसीय-
मस्याः पीडा, कथमन्यथा ममापि न कथयेत्?, ततः कृतो मया निर्बन्धः, कथितं कृच्छ्रेण नरसुन्दर्यां यथावृत्तं, ततो नियुज्य तस्या
क्षीतक्रियाकरणे कवलिकां मयाऽभिहिता सा नरसुन्दरी—यदुत वत्से! यथेव तवो धीरा भव शुभ विपाद अवलम्बस्व साहसं, गच्छा-
न्यह स्वयमेव वत्सस्य रिपुदारणस्य समीपे, करोमि त तवानुकूल, केवल किं न विज्ञात पूर्वमेव त्वयेदं यथा—नितरां मानघनेश्वरो मवी-
यस्तनयः न विपय प्रतिकूलभाषणस्य, तद्विदानीमपि विज्ञातमाहात्म्ययाऽस्य त्वया न क्वाचिदपि प्रतिकूलभाषणीय यावज्जीव पर-
मात्सेवायमाराधनीयः, ततश्चेवं मदीयवचनमाकर्ण्य सा बाला नरसुन्दरी विकसितेव कमलिनी कुसुमिमेव कुन्दलता परिपाक्यन्धुरेव म-
न्धरी मयसुन्दरेव करिणिका जलसेकाप्यायितेव वल्ली पीतामृतरसेव नागप्रणयिनी गतघनबधनेव चन्द्रलेखिका सहचरमीलितेव चक्र-
वाकिका क्षिप्तं सुखामृतसागरे सर्वथा किमप्यनाख्येय रसान्तरमनुभवन्ती शयनादुत्थाय निपतिता गाढ मम चरणयोः, अभिहितमनया

नेन, एवमाकर्ण्य नरसुन्दर्याः सजातो मनसि व्यक्तीकभावाः, चिन्तितमनया—अहो अस्य प्रत्याशापलापित्व अहो निर्लज्जता अहो
 धृष्टता अहो आत्मबहुमानिता, ततोऽभिहित नरसुन्दर्या—आर्यपुत्र ! यद्येव ततो महत्कृत्यहल मम श्रवणीमप्याहमार्थपुत्रेण कलास्वरूपमु-
 त्कीत्यमान भोतुमिच्छामि अतो महता प्रसादेन समुत्कीर्तयतु त्वार्यपुत्रः, मया चिन्तित—अये ! पाण्डित्याभिमानेन परिभवयुक्त्या मामु-
 पहसत्येषा, अत्रान्तरे लब्ध्यावसरो विजृम्भितः शैलराजः विलिप्त तेन सम्बन्धिचाभिधानेनात्मीयविलेपनेन स्वहस्तेन मन्दुदय, सतम्बि-
 न्तिवं मया—एवं या मम परिभवेनोपहासकारिणी स्वल्पेया पापा नरसुन्दरी, तया किमिह स्थितया ? ततो मयाऽभिहित—अपसर
 पापे ! दृष्टिमार्गदपसर, तूर्ण निर्गच्छ मदीयभवनात्, न युक्त मवाहदयाः पण्डितमन्याया मूर्खेणानेन जनेन सहावस्यातुमिति, ततोऽ-
 वगोष्ठित मदीयवदन नरसुन्दर्या, चिन्तितमनया—हा धिक् सद्भावीभूत एवाय वशीकृतो मानमटेन न गोचरः साम्प्रत प्रसादनायाः,
 ततो मन्दाहतेव मुञ्चद्भवनिता समुन्मूलितेव वनलसिका उत्स्रोतिवेव धृतमन्त्री अङ्कुशच्छेद करिणिका सर्वथा विद्राणदीनवदना साध्व-
 समारनिर्भर इदयमुद्वन्ती मन्द मन्दं कण्ठमणिमेखलकिङ्किणीकलकोलाहलनूपुरझणझपायवसमाकृष्टद्वानवापिकाकलहसिकानि पदानि
 निक्षिपन्ती चलिता नरसुन्दरी निर्गता भामकीनसदनात् प्राप्ता तृतीयभवने, स्थितोऽह शैलस्तन्मनया यावदथापि न शुष्यति शैलरा-
 जीयं वदन् सजावलेपन तावती वेला, क्षोपमुपागते मनाह् पुनस्तत्रावलेपने सजातो मे पद्माचापः, बाधते नरसुन्दरीकोहभोह समाध्या-
 सितोऽहमरत्या गृहीतो रणरणकेन अङ्गीकृतः शुन्यतया धररीकृतो विह्वलतथा प्रसिपन्नो विकारकोटीभि अवष्टब्धो भवनन्वरेण, ततो
 निपण्णः क्षयनीये, तत्रापि प्रवर्धमानया जृम्भिकयाऽनवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन भस्मक इव खादिराङ्गाररशिमभ्ये धन्वद्भमान स्वीकवेलाया
 यावदिष्टामि तावदागता सविपादमन्था विमलमालती, ततस्मां वीक्ष्य कृत मयाऽऽकारसंवरण, निषण्णा भद्रासने स्वयमेवाम्बा, स्थितोऽह

पर्यट्ट एवोपविष्टः, अभिहितमन्वया—वत्स ! न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदसौ उपस्थिनी नरसुन्दरी परुपवचनैस्तथा विरक्ता, तथाहि
—यदितो गतायास्तस्या सपत्न्य तत्समाकर्णयतु वत्सः, मयाऽभिहित—वक्ष्यता यत् रोचते, अन्वयाऽभिहित—अस्ति तावदितो निर्गता
नयनसलिलधाराधौतगण्डलेऽस्मा दीनमनस्ता दृष्ट्वा सा मया नरसुन्दरी पश्चिन्ता रुन्ती मम पादयोः, मयाऽभिहिता—इले ! नरसुन्दरि
स्मिमेतत् ? तथाऽभिहित—अन्व ! दाहस्वरो मां बाधते, ततो नीता मया सा वातप्रवेक्षे, सञ्जीकारित शयनीय, तत्र च स्थापिता सा,
निपण्णाऽह पादौ, ततः प्रहतेव महासुदरेण दुष्यमानेव वनपञ्चाननेन प्रसमानेव महामकरेण अवष्टम्बमानेव
महापर्वतेन उत्कर्षमानेव कृतान्तर्कविकया पाट्यमानेव ऋचपाटेन पच्यमानेव नरके प्रतिक्षणमुद्धर्त्तपरवर्त्तं कर्तुमारब्धा, मयाऽभिहित
—इले ! किनिमित्तकः पुनस्तवायमेवविको दाहस्वरः ? ततो दीर्घदीर्घं नि श्वस्य न किञ्चिज्जल्पितमनया, मया चिन्तित—मानसीय-
मस्याः पीडा, कथमन्यथा ममापि न कथयेत् ? ततः कुतो मया निर्वन्ध, कथितं कृच्छ्रेण नरसुन्दर्या यथादृष्टं, ततो नियुज्य तस्याः
शीतक्रियाकरणे कदलिकां मयाऽभिहिता सा नरसुन्दरी—यदुत धत्से ! यद्येव ततो धीरा भव मुञ्च विपाद अवलम्बस्व साहस, गच्छा
न्यह स्वयमेव वत्सस्य रिपुवारणस्य समीपे, करोमि तं त्वानुकूल, केवल किं न विज्ञात पूर्वमेव त्वयेदं यथा—नितरां मानधनेश्वरो मवी-
यस्तनयः न विपयः प्रसिक्कलमापणस्य, तदिवानीमपि विज्ञातमाहात्म्ययाऽस्य त्वया न कदापिपि प्रसिक्कलमाचरणीय यावज्जीव पर-
मात्मेयायमारपनीयः, ततश्चेद मवीयवचनमाकर्ण्य सा बाला नरसुन्दरी विकसितेव कमलिनी कुसुमितेव शुन्धलता परिपाकयन्धुरेव म
शरी मदसुन्दरेव करिणिका जलसेकाप्यायितेव बह्वरी पीतामृतसेव नागप्रणयिनी गतधनधननेव चन्द्रलेखिका सहचरमीलितेव चक्र-
वाकिका क्षिप्तेव सुस्वामृतसागरे सर्वथा किमप्यनाख्येय रसान्तरमनुभवन्ती शयनादुत्थाय निपसिता गाढ मम धरणयोः, अभिहितमनया

—अम्ब ! महाप्रसादः, अनुगृहीताऽस्मि मन्यमान्याऽऽमनेन वचनेनाम्बया, तद्रच्छतु क्षीघ्रमम्बा, करोतु ममानुकूलमेकवारमार्यपुत्रं, ततो
 यरि पुनरयं जनस्य प्रसिद्धे वर्तमानः स्वप्नेऽपि विज्ञातः स्यादम्बया ततो यावत्कीदृशं न समाणीयो नापि द्रष्टव्यं पापात्मेति, मया-
 ऽभिहितं—यथैव ततो गच्छामि, नरसुन्दरी प्राह—अम्ब ! महाप्रसादः, ततः समागताऽऽमेपा वत्सस्य समीपे, तदयमत्र वत्स ! परमार्यं
 —सा तु दन्दयते बाणा, विवित्वा प्रतिफलवाम् । तवानुकूला मत्वा, प्रमोदमवगाहते ॥ १ ॥ बहमेय कुमारस्य, सुत्वेदममृतायते ।
 अनित्यं कुमारस्य, सुत्वेव नारकायते ॥ २ ॥ त्वरीयरोपनाम्नाऽपि, म्रियते सा उपस्थिनी । सन्तोषमात्रनाम्नाऽपि, तावकीनेन जीवति ॥ ३ ॥
 भवो यमुग्नया किञ्चिदपराधं तया तव । बाळया प्रणयात्सर्वं, तद्वत्सः क्षन्तुमर्हति ॥ ४ ॥ प्रणतेषु दयावन्तो, दीनाभ्युद्धरणे
 रताः । सखेहापितचिचेतु, दत्तप्राणा हि साधवाः ॥ ५ ॥ तत्त्वमेदमम्बया नरसुन्दरीश्वरसर्वस्वमुत्कीर्त्यमानमाकर्ण्य यावत्किञ्चाहं
 श्रेयस्मिन्नरता वा प्रति प्रगुणो भवासि तावच्छैलराजेन विरचिता कुटिलब्रुवुटिर्धनितमुत्तमाङ्गं दत्तो मदीयद्वये विलेपनचर्चः, तत-
 स्त्वाः सम्बन्धिनमपराधं सत्सुल जातो मम पुनश्चिन्तावष्टम्भः, ततोऽभिहित्वा मयाऽम्बा यदुत—न कार्यं मम तथा परिभवकारिण्या
 पापयेत्ति, भन्वयाऽभिहितं—वत्स ! मा नैव बोधः, क्षन्तव्यो मम लम्बाया वत्सेन त्वरीयोऽयमेको गुरुरप्यपराधः, ततः पतिता मन्त्रणयो-
 रम्बा, मयाऽभिहितं—अपसर त्वमप्यवस्तुमिर्बन्धये ! मम दृष्टिपञ्चादपसर, न प्रयोजनं त्वयाऽपि मे, या त्वं मया नि सारितां तां दुरा
 लिङ्गं संगृह्णसि, ततश्चरणाभ्यां प्रेरिता मयाऽम्बा, ततो भग्नेऽगृहीतसङ्केतं ! शैलराजमवष्टवर्तिना मया पापात्मना तथा तिरस्कृता सती
 दमयित्वा मदीयमनिवर्त्यकमाप्रहमिक्षेपं निराशा मुञ्चन्ती नयनसलिलं यथाऽऽजातमेव प्रविगताऽम्बा, निवेदिता नरसुन्दर्यै म्यसिद्धः,
 तमाकर्ण्य बभ्रमिर्वलितेव मूर्च्छया निपक्षिताऽसौ मूर्च्छे सिंहा बन्धनरसेन समाम्बासिंहा वाळदृन्तवायुना छापयेचना रोषितुमारम्बा,

विमलमालाऽभिहितं—पुत्रि ! किं क्रियते ? वञ्जमयादयोऽस्तौ ते मर्तो तथापि सा रुचिहि शुभं विपाद साहसावष्टम्भेन कुरु तावदेकं
 त्वमुपायं, गच्छ स्वयमेव प्रियतमप्रसादनार्थं, ततः स्वयं गतायाः प्रत्यागतद्वयः कदाचिद्व्यसीदत्यसौ, यतो मार्गवाध्यासितानि कामिह-
 दयानि भवन्ति, अथ तथापि कृते न प्रसीदेषतः पश्चात्तापो न भविष्यति, यतः 'सुपरिणामिते बल्लभके किलावरकको न भवती'ति
 लोफवार्तो, नरसुन्दरी प्राह—यदाशापयत्यस्या, सत्त्रालिका सा मम तोपणार्थं, किमस्यास्तत्र गतायाः सपथत इतिविमर्शेन लप्ता तदनु-
 मार्गेणाम्बा, प्राप्ता मम पार्श्वे नरसुन्दरी, स्थिता द्वारदेशे विमलमाली, नरसुन्दर्याऽभिहितं—नाथ प्रिय स्वामिणीवदायक बल्लभ !
 प्रसीद मन्दभाग्यायाः, प्रसीद नतवत्सल ! ॥ १ ॥ न पुनस्ते मनोदुःख, करिष्येऽहं कदाचन । त्वा विना क्षरण नाथ !, नास्ति मे सुव-
 नत्रये ॥ २ ॥ एवं च वदन्ती बाष्पोदकबिन्दुवपिणा लोललोचनयुगलेन रूपयन्ती मवीयचरणद्वय प्रणवा नरसुन्दरी, मम तु तां तादृशीं
 पश्यतस्त्वदा कीदृशं हृदय सपत्नं ? अपि च—ऋहेन नरसुन्दर्या, भवत्युत्पलकोमलम् । वीक्षित शैलराजेन, शिलासङ्घातनिधुरम् ॥ १ ॥
 तवनीविमिवाभाति, यावद्विन्त्यति प्रियाम् । वञ्चाकारं पुनर्भाति, शैलराजवशीकृतम् ॥ २ ॥ तवो दोलां समारुढ, तदा मामकमानसम् ।
 निश्चेतुं नैव शक्नोमि, किमत्र मम सुन्दरम् ? ॥ ३ ॥ तथापि मोहदोषेण, मया वीनाऽपि दालिका । शैलराज प्रिय कृत्वा, भर्त्सिता नर-
 सुन्दरी ॥ ४ ॥ कथम्—माः पापे ! गच्छ गच्छेति, बागाढम्बरमायया । न प्रवतारयितु शक्यस्त्वयाऽथ निपुदारण ॥ ५ ॥ कुशलाऽपि
 क्वासुरैरन्येषां यद्वि वक्ष्यतम् । कर्तुं शक्नाऽसि नो जातु, मूर्खाणामपि मादृशम् ॥ ६ ॥ यदाऽहं हसनस्थान, सजातस्त्वादृशामपि ।
 तदा किं ते प्रलापेन ? कीदृशी मम नाथता ? ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा स्रग्धसर्वोद्गः, शून्यारण्ये मुनिर्यया । स्थितोऽहं मौनमालम्ब्य, शैल-
 राजेन चोरितः ॥ ८ ॥ ततः सा वराकी नरसुन्दरी विगलितविद्येवाभ्यारण्ये परिभ्रष्टसमाधिसामर्थ्येव योगिनी तप्तस्थलनिक्षिप्तेव शफ-

रिफा भवाप्तनष्टरत्ननिधानेव मूर्पिका सर्वथा शुद्धिवाक्षापाशबन्धना निपसिता महाशोकमरसागरे चिन्तयितु प्रवृत्ता—किमिदानीं संवया
 प्रियतमस्तिरस्तुवाया मम जीवितेनेति, ततो निर्गल्य भवनात् कश्चिद्वन्तुमारब्धा, ततः किमिय करोतीति विचिन्त्य सहित एव शैलराजे-
 नाजक्षितपादपात तमोऽहं तदनुमार्गेण, इत्यहम्—लोक्यशिव निर्विण्णो, मदीय दुष्टचेष्टितम् । अत्रान्तरे गतोऽन्यत्र, तदा क्षेत्रे दिवाकर
 ॥ १ ॥ ततः समुत्पलितमन्धकारं सञ्जाता विरलजनसञ्चार राजमार्गोऽहं, ततो गता सैकत्र शून्यगृहे नरसुन्दरी, इवमोद्वन्तु प्रवृत्त
 सस्रपरः, ततो मन्दमन्दप्रकाशो सामेव निरीक्षमाणः प्राप्तोऽहमपि सद्यरेषो, स्थितो गोपायितेनात्मना, ततो नरसुन्दर्यां विलोकित दिक्-
 पद्मवालं, इष्टकाल्पमात्मनोत्तरीयेण बद्धो मध्यबलये पाशकः, निर्मिता तत्र शिरोघरा, ततोऽभिहितमनया—भो भो लोकपाला !
 शृणुत यूय, अथवा प्रत्यक्षमेवेदं दिव्यहानिनां तत्रभवता यदुत—लब्धप्रसरतया नाथवादेन कलोपन्यास कारितो मयाऽऽर्यपुत्रो न परिम-
 वयुद्धा, तस्य तु तदेव मानपर्ववारोहकारण सपन्न, एव च सर्वथा निराकृताऽहं तेन मन्वभाग्या, अत्रान्तरे मया चिन्तित—नास्याह-
 पलिन्या ममोपरि परिमवदुष्टिः, किं तर्हि ? प्रणयमात्रमेवात्रापराध्यति, ततो न सुन्दरमनुष्ठित मया, अधुनाऽपि वारयान्येनामितोऽभ्यव-
 सायादिति विचिन्त्य पाशकच्छेदार्थं यावच्चामि तावच्चमिति नरसुन्दर्यां यदुत—तत्प्रतीच्छत भगवन्तो लोकपालाः साम्प्रत मदीयप्रा-
 णान् वा च मम जन्मान्तरेष्वपि पुनरेवविषयस्तिकरो भूयादिति, ततः शैलराजेनाभिहित—कुमार ! पश्य जन्मान्तरेऽपि त्वदीयसम्ब-
 धमेवा नास्मिन्नपति, मया चिन्तित—सत्यमिदं, तथाहि—इयं प्रस्तुतव्यस्तिकरमिषेयमाशास्ते, मदीयव्यतिकरमात्र प्रस्तुतः, तन्मित्रयोः,
 किमनया मम पापया ? ततो लब्धप्रसरेण वृत्तो मम हृदये शैलराजेन स्वविलेपनदृष्टकः, स्थितोऽहं तस्य माहात्म्येन तां प्रति काष्ठवभि-
 धितवार्थः, ततः प्रवाहितो नरसुन्दर्यांला पूरितः पाशकः लम्बितु प्रवृत्ता निर्गतं नयते निरुद्धः श्वासमार्गः बलीकृता प्रीया आकृष्ट

घमनीजाल क्षियलितान्यङ्गानि समसमायित भोतोभिः निर्बोधित वक्कुरुहं विमुक्ता च सा प्राणैर्वराकी, इतश्च भवनाग्निर्गच्छन्ती
 दृष्टाऽम्बया नरसुन्दरी अह तु तवनुयायी, चिन्तितमनया—नून भग्नप्रणयेय कृष्टा कचिद् गच्छति मे वधूः, अय पुनरस्या एव प्रसाद-
 नार्थं पृष्ठवो लभो मम पुत्रकः, सतो दूरं गतयोरावयोरनुमार्गेणगच्छन्ती समागताऽप्यापि तत्र शून्यगृहे, दृष्टा तथा लम्बमाना नरसु-
 न्दरी, चिन्तितमम्बया—हा हा हवाऽस्मि, नून मत्पुत्रकस्यापीय वार्ता, कथमन्यथाऽस्यामेव व्यवस्थिताया स तूष्णीमासीत्?, मया तु
 शैलपजीयाबलेपनदोषेणैव अवस्तुनिर्दन्यपरेयमिति कृष्टा तववधिरणा, ततः शोकभराब्धया मम पश्यत एव तथैव व्यापयितोऽन्ययाऽ
 व्यात्सा, ततः साध्वससन्वापेनेव शुष्क मनाद् मे कृष्णचित्ताभिधान तत्तथा इदयाबलेपन, गृहीतोऽह पञ्चात्वापेनाक्रान्त शोकभरेण,—
 ततः स्वामाविकलेहविह्वलीभूतमानस । क्षण विधातुमारब्धः, प्रलापमविचारणम् ॥ १ ॥ तथाऽप्यसिप्रौढवया निजमाहात्म्येन कृत एव
 मे शैलपजेन चित्तावष्टम्भः, चिन्तित च मया—अये मनुज्यः कथं स्त्रीविनाशे रोषितीति, तव स्थितोऽह तूष्णीभावेन, इतश्च कन्दलिकया
 चिन्तित—किमिति स्वामिनी नागच्छति? तद्व्रच्छान्यह तवन्वेपथार्य, ततः कुतश्चिभिश्चित्य प्राप्ता साऽपि तं प्रवेश, ततो दृष्ट्वा विमलमा
 लतीनरसुन्दर्यौ तथा लम्बमाने कृतस्वया द्वाहाराव मिलित सताव नगरं समुच्छलित कोलाहल किमेतदिति पृष्ट्वा कन्दलिका निवे-
 दितं तथा सर्वं यथापुत्र, अत्रान्तरे सपन्नः स्फुटतरङ्गमन्द्रालोकः, ततो दृष्टे तथैवोद्यम्बमाने सर्वलोकेनाम्बानरसुन्दर्यौ, विलोकितोऽहमपि
 स्वकर्मत्रस्तया भग्नगतिप्रसरो नष्टवाणीकस्तत्रैव स्त्रीनो वर्तमानश्छात्रप्रवेशे जातः सप्रत्यय धिक्कारितोऽह जनेन कारित तातेनाम्बानर-
 सुन्दर्योर्मवकार्यम्—ततस्तत्तादृश वीक्ष्य, मदीय कर्म वारुणम् । ताव शोकभराक्रान्तस्त्वैव चिन्तयत्यलम् ॥ १ ॥ अहो अनर्थपुण्योऽ-
 यमहो मे कुलदूषण । अहो सर्वजघन्योऽयमहो पापिष्ठशेखरः ॥ २ ॥ अहो सर्वापदा मूलमहो लोकपयातिगः । अहो वैरिक्तसङ्काशो,

“भेयं मानुषावस्था, प्रधान परलोकसाधन, परिणामकद्वयो विषयाः, विप्रयोगान्तानि सत्सङ्गतानि, पातमयातुल्यमविज्ञातपातमायु, तदेव
 “व्यवस्थिते विध्यापनेऽस्य सत्सारप्रवीपनकस्य यज्ञः कर्तव्यः, तस्य च हेतुः सिद्धान्तवासनासारो धर्ममेघः, अतः स्वीकर्तव्य सिद्धान्त,
 “सम्यक् सेवितव्याश्चरमिज्ञाः, भावनीय गुणव्यमालिङ्गोपमान, लक्ष्यया श्रुतसर्वपेक्षा, भवितव्यमाज्ञाप्रधानेन, उपादेय प्रणिधान, पोष-
 “नीय सत्साधुसेवया, रक्षणीयं प्रवचनमालिङ्ग्य । एतच्च विधिप्रवृत्तः सपादयति, अतः सर्वत्र विधिना प्रवर्तितव्य सूत्रानुसारेण, प्रत्य-
 “भिज्ञातव्यमात्मस्वरूप, प्रवृत्तावपेक्षितव्यनि निमित्तानि, यद्विषयमसपन्नयोगेषु, लक्षयितव्या विज्ञोत्तसिका, प्रतिविधेयमनागतमस्या,
 “भवत्येष प्रवर्तमानानां सोपक्रमकर्मविषयः, विच्छिद्यते निरुपक्रमकर्मानुबन्धः, तस्मात्त्रैव यत्तच्च यूय”मिति ॥ एव च निवेदिते तेन भग-
 यता विचक्षणसूरिणाऽस्याः परित्यक्तो मध्ये केयाश्चिद्गुणानामुल्लसितस्वरूपपरिणामः अपरेणां संजातो देसविरहितकृत्योपशमः अन्ये पुन-
 विदितव्य मिथ्यात्वं अपरेया प्रवर्तनभूता उगादयः केपाश्चित्सपन्नो भद्रकमाधः, ततो निपतिवास्ते सर्वेऽपि भगवत्वरणयो, अभिवि-
 भेदे —‘इच्छामोऽनुशास्ति कुर्मो यदाज्ञापयन्ति नायाः’ अत्रान्तरे चिन्तित तातेन—यदुत प्रमथान्यधुना तद्वदमात्मविवक्षित, ततो ल-
 छादतदविन्यस्तकामुल्लिखितेनाभिहितमनेन—जनास्मिन्नचित्तरूपाणां, जगद्वैश्वर्यभागिनाम्। भवन्तः सप्रभवतां, किं वो वैराग्यकारणम् ? ॥ १ ॥
 सूरिणाऽभिहित मूप, यद्यत्र तत्र कौतुकम् । तदस्ते कथाम्येष, भवनिर्वेदकारणम् ॥ २ ॥ किं तु—आत्मस्तुतिः परनिन्दा,
 पूर्णकीदितकीर्तनम् । विरुद्धमेतद्व्राजेन्द्र !, साधूनां त्रयमप्यलम् ॥ ३ ॥ ममात्मचरिते चैवत्कथ्यमाने परिरुद्धम् । त्रय सपण्ते
 तेन, न गुणं तस्य कीर्तनम् ॥ ४ ॥ तातेनाभिहितम्—एवं निगदता नाय !, वर्धितं कौतुक त्वया । कर्तव्योऽयः प्रसादो मे, निवेद्य
 चरितं निरुद्धम् ॥ ५ ॥ ततो विज्ञाय निर्बन्ध, मध्यस्थेनान्वयगतना । प्रबोधकारण ज्ञात्वा, सुरिरित्यमवोचत ॥ ६ ॥ यदुत—अनादि-

निघन छोकं, नानादृष्टान्तसङ्कुलम् । विद्यते भूतलं नाम, नगरं सुमनोहरम् ॥ ७ ॥ तत्रास्ति भुवनख्यातो, देवानामपि नायक । अल-
 ह्यसत्त्ववापाक्षो, नरेन्द्रो मलसञ्चय ॥ ८ ॥ सुन्दरपुन्दरे कार्ये, नित्य विन्यस्तमानसा । तस्य चास्ति महादेवी, तत्पत्किर्नाम विमुक्ता
 ॥ ९ ॥ तयोश्च देवीनृपयोरेकं सुन्दरचेष्टितं । विद्यते जगदाहारी, पुत्रो नाम शुभोदयः ॥ १० ॥ तथा द्वितीयस्तनयस्तयोर्देवीनरेन्द्रयोः ।
 अस्ति सर्वान्नोद्यापी, विख्यातश्चाशुभोदयः ॥ ११ ॥ स्वमर्तुर्वत्सला साध्वी, सुन्दरपत्नी जनप्रिया । मार्यो शुभोदयस्यास्ति, पद्माक्षी
 स्तिनचारवा ॥ १२ ॥ तयाऽशुभोदयस्यापि, जनसन्तापकारिणी । मार्यो स्वययोग्यता नाम, विद्यतेऽत्यन्तदारुणा ॥ १३ ॥ इतश्च कालप-
 र्यायादवाप्य निजचारवाम् । ततः शुभोदयाच्चात, पुत्रो नाम्ना विचक्षण ॥ १४ ॥ तथैव कालपर्यायादवाप्यैव स्वयोग्यताम् । ततोऽशुभो-
 दयाच्चातो, जडो नाम सुतावधः ॥ १५ ॥ तयोर्विचक्षणस्यावधवर्धमानः प्रविक्षणम् । यादृशः स्वैर्गुणैर्वत्सविदानीं निबोधत ॥ १६ ॥
 “मार्गानुसारिविद्वान्, पूजको गुरुसहते । मेधावी प्रगुणो दक्षो, लब्धलक्ष्यो जितेन्द्रिय ॥ १७ ॥ सदाचारपरो धीरः, सद्भोगी दृढसौ-
 “हृद । देवाभिपूजको दाता, दाता स्वपरचेतसाम् ॥ १८ ॥ सत्यवादी विनीतात्मा, प्रणयागवत्सल । क्षमाप्रधानो मध्यस्थ, सत्त्वाना
 “कृत्स्नपादपः ॥ १९ ॥ धर्मैकनिष्ठ शुद्धात्मा, व्यसनेऽप्यविपणणी । स्थानमानान्तराभिज्ञः, कृत्स्निवाग्रहवर्जित ॥ २० ॥ सनत्तशास्त्र-
 “तत्त्वज्ञो, वाचि पाठवसगत । नीतिमार्गप्रवीणत्वात्, त्रासकः सशुसहते ॥ २१ ॥ स्वगुणोत्सेकहीनात्मा, विमुक्त परिनिन्दया । अदृष्ट
 “सम्पदां लाभे, परार्थं च विनिर्मित ॥ २२ ॥” किं चेद्वदुनोक्तेन ? यावन्त पुरुर्ये गुणा । गीयन्ते तेऽस्त्रिलास्यत्र, प्रादुर्भूता विषयज्ञे
 ॥ २३ ॥ जय सर्ववर्मानोऽसौ, क्षरीरेण प्रविक्षणम् । जडस्तु यादृक् सपञ्चविदानीं निबोधत ॥ २४ ॥ विपर्यस्तनना सत्यशौषस-
 न्तोपवर्जित । मायावी पिगुनः षोडशो, निन्दकः साधुसहते ॥ २५ ॥ असत्सन्धः पापात्मा, गुरोर्देवविभ्रन्वक । असत्प्रलापो लो-

“भेयं मानुषावस्था, प्रधान परलोकसाधन, परिणामकटवो विषयाः, विप्रयोगान्तानि सत्सङ्गवानि, पातभयातुरमविज्ञातपातमायु, तदेव
 “अवस्थिते विध्यापनेऽस्य ससारप्रवीपनकस्य यज्ञः कर्तव्यः, तस्य च हेतुः सिद्धान्तवासानासारो धर्ममेघ, अतः स्वीकर्तव्य सिद्धान्तः,
 “सम्यक् सेवितव्यास्तदभिज्ञाः, माधनीय गुण्डमालिकोपभानं, तत्कल्याणस्त्वसर्वपेक्षा, भवितव्यमाज्ञाप्रधानेन, तपावेय प्रणिधान, पोष-
 “णीय सत्साधुसेवया, रक्षणीयं प्रवचनमालिन्द्य । एतच्च विधिप्रवृत्तः सपावयसि, अतः सर्वत्र विधिना प्रवर्तितव्य सूत्रानुसारेण, प्रत्य-
 “भिज्ञातव्यमात्मस्वरूपं, प्रवृत्तावपेक्षितव्यानि निमित्तानि, यदितव्यमसम्प्रयोगेषु, लक्षयितव्या विस्मोतसिका, प्रतिविधेयमनागतमस्या,
 “भवत्येव प्रवर्तमानानां सोपक्रमकर्मविषयः, विच्छिद्यते निरुपक्रमकर्मानुबन्धः, तस्मादत्रैव यतश्च यूय”मिति ॥ एव च निवेदिते तेन भग-
 वता विषयस्यसूरिणाऽस्याः परिपदो मध्ये केषाञ्चिद्भयानसुद्धसितधरणपरिणामः अपरेषां संजातो देशविरसिद्धयोपक्रमः अन्यै पुन-
 र्विद्वलित सिध्यात् अपरेषां प्रतनुमूला रागावयः केषाञ्चित्सपन्नो मद्रकभावः, ततो निपतिसास्ते सर्वेऽपि भगवच्चरणयोः, अभिवृत्त-
 मेते —‘इच्छामोऽनुसास्ति कुर्मो यदाज्ञापयन्ति नायाः’ अत्रान्तरे चिन्तित तातेन—यदुत प्रमयास्यधुना तद्वह्मात्मविवक्षित, ततो ल-
 छादतदविन्यस्तकमुकुलितेनामिहितमनेन—अनातिशायिरूपाणां, अगर्वैश्वर्यभागिनाम् । भवन्त ! तत्रभवतां, किं वो वैराग्यकारणम् ? ॥ १ ॥
 सूरिणाऽमिहित मूप’, यद्यत्र तत्र कौतुकम् । ततस्ते कथयाम्येष, भवनिर्वेष्टकारणम् ॥ २ ॥ किं तु—आत्मस्तुतिः परनिन्दा,
 पूर्वकीर्तितकीर्तनम् । विरुद्धमेतद्व्राजेन्द्र !, साधूनां त्रयमप्यलम् ॥ ३ ॥ ममात्मचरिते चैतत्कथ्यमाने परिस्फुटम् । त्रयं सपद्यते
 तेन, न युक्तं तस्य कीर्तनम् ॥ ४ ॥ तातेनाभिहितम्—एव निगवता नाय’, वर्धित कौतुक तया । कर्तव्योऽतः प्रसादो मे, निवेद्य
 चरित निजम् ॥ ५ ॥ ततो विज्ञाय निर्बन्ध, मध्यस्थेनान्तरात्मना । प्रबोधकारण ज्ञात्वा, सुनिरित्वमवोचत ॥ ६ ॥ यदुत—अनादि-

ततः कुन्हेलेनान्तः, प्रविश्य प्रविशोक्तम् । तत्र बालम्बपर्यन्तं, दृष्ट्वाभ्यां महाबिलम् ॥ ४६ ॥ ततो विस्फारिताभ्याम्, कौतुकेन
 सविस्मयम् । विषक्षणजडाभ्यां तत्, सुखिरं सनिरीक्षितम् ॥ ४७ ॥ अथ सस्मात्समुद्गता, रज्ज्वर्णा मनोहरा । दासचेष्टया सम काचि-
 द्दलना बाधविग्रहा ॥ ४८ ॥ तां वीक्ष्य स जडाश्चित्ते, परं हर्षमुपागतः । ततश्च चिन्तयत्येव, विपर्योसितमानस ॥ ४९ ॥—अहो
 अपूर्विका योपिहो सुन्दरदर्शना । अहो सस्यानमेतस्या, अहो रूपमहो गुणाः ॥ ५० ॥ किमेवा नाकतो मुग्धा, भ्रष्टा स्यादमरा
 ज्ञना ? किं वा पातालवो बाला, नागकन्या विनिर्गता ? ॥ ५१ ॥ अथवा नहि नहि सुप्तु मया चिन्तित, यतः—स्वर्गे वा नागलोकं
 वा, कुतः स्वाधियमीदृशी ? । नर्त्ये च दूरतोऽप्यास्या, वार्ताऽपीदृशयोपितः ॥ ५२ ॥ तन्नूत विधिना मम, परितुष्टेन कल्पिता । निर्माल्येय
 प्रयत्नेन, सुन्दरैः परमाणुभिः ॥ ५३ ॥ अन्यच्च—नूनं पुरुषहीनेय, मर्त्यं विद्विता वने । यतो मां वीक्षते बाला, लोलदृष्टिमुद्गुम्बुः ॥ ५४ ॥
 गत्वा समीपमेतस्याः, कृत्वा चित्तपरीक्षणम् । ततः करोमि स्वीकारं, किं समान्येन चेतसा ? ॥ ५५ ॥ इतश्च—विषक्षणश्च तां दृष्ट्वा,
 छलनां छलिताननाम् । ततश्चेवसि संपन्नो, वितर्कोऽयं महात्मनः ॥ ५६ ॥ एकाकिनी वने योपा, परकीया मनोरमा । न द्रष्टुं युज्यते
 रगन्नापि संमापणोचिता ॥ ५७ ॥ यतः सन्मार्गरणानां, प्रथमेतन्महात्मनाम् । परस्त्रियं पुरो हृष्टा, यान्त्यर्घोमुखदृष्टयः ॥ ५८ ॥
 अतो प्रजाम्यत स्थानात्किं ममापरचिन्तया ? । ततो गन्तुं प्रवृत्तोऽसौ, हस्तेनाकृष्य त जडम् ॥ ५९ ॥ तेन चाकृष्यमाणोऽसौ, कथ-
 ञ्चिद्दलिना जडः । इतसर्वस्ववन्नोदात्परं दुःखमुपागत ॥ ६० ॥ यावत्तौ गच्छतः स्तोकं, भूभाग राजपुत्रकौ । तावत्सानुचरी तस्याः,
 पद्मालम्बा समागता ॥ ६१ ॥ तया च दूरत एव विहितः पूत्कारः, यदुत—त्रायष्व भो नायास्त्रायष्व, हा हत्वाऽस्मि मन्त्रभागिनी,
 ततो बलितस्त्रयभिमुख जडः, तेनाभिहितं—सुन्दरि ! मा भैपी, कथय कुतस्ते मयमिति, तयाऽभिहित—यद्भवन्तौ मम स्वामिनी वि-

भाग्यः, परेया चित्तमेवक ॥ २६ ॥ अन्यविधे बलान्यबोद्धते क्रियायाऽपरम् । दृष्टते परसम्पत्सु, परापत्सु प्रमोदते ॥ २७ ॥ गर्व-
 प्मातः सदा क्रुद्धः, सर्वेषां मपजप्रियाः । आत्मस्वभावापते नित्य, रागद्वेषवशानुग ॥ २८ ॥ किं चात्र बहुनोक्तेन ? ये ये दोषा सुदुजने ।
 नीयन्ते वेऽस्मिन्मस्यत्र, प्रादुर्भूतास्ततो जडे ॥ २९ ॥ यत्र च वर्षमानौ सौ, स्वर्गोहे सुखलालितौ । विषक्षणजहो प्राप्नो, यौवन परिपा-
 दितः ॥ ३० ॥ इत्यत्र गुणखानमुत्पत्तिस्थानमुच्यते । पुटं निर्मलचित्ताह, विषते लोकविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ तत्रान्तरङ्गे नगरे, नृपो नाम्ना
 मलज्जयः । मस्ति सदुत्तरानां, जनकः पाण्डव्य सः ॥ ३२ ॥ तस्य सुन्दरता नाम, महादेवी भक्त प्रिया । विषते चारुसर्वाङ्गी, सा
 तत्रबविवर्धिका ॥ ३३ ॥ ताभ्यां च कालपर्यायाभावा पश्यलेक्षणा । बुद्धिर्नाम गुणैराख्या, कन्यका कुलवर्धनी ॥ ३४ ॥ तत्र सा
 गुणरूपाभ्यामदुरूपं विषक्षणम् । विविन्म प्रहिता बाळा, ताभ्यां तस्य स्वयवर ॥ ३५ ॥ परिणीता च सा तेन, महामूर्तिप्रमोदत ।
 विषक्षणेन सुतकन्या, जाता च मनसः प्रिया ॥ ३६ ॥ तया युक्तस्य तस्मैर्बैर्मुखात्मस्य मनःशुक्लम् । विषक्षणस्य गच्छन्ति, दिनानि
 दुःखकर्मणा ॥ ३७ ॥ अथान्यथा कश्चिदुद्देवार्तान्वेषणकान्यथा । मलक्षयेण प्रहितो, विमर्शो निजपुत्रकः ॥ ३८ ॥ स च बुद्धौ दृढलो-
 कभावमावितमानसः । तस्मा एव समीपसः, सद्गुणिन्याः स्थितो मुखा ॥ ३९ ॥ सहोदरसमायुक्ता, मर्त्रो च बहुमानिता । ततः सा
 पितृनिर्वाणप्रमं गृह्णाति वालिका ॥ ४० ॥ अत्र तस्मा शुभे काले, सद्गुणपरिपाकतः । जातो वेदीप्यमानाङ्गः, प्रकर्षो तस्य दारकः
 ॥ ४१ ॥ जातः सर्वयमानोऽसौ, प्रकर्षो बुद्धिन्तनूतः । विषक्षणगुणैस्तुभ्यो, विमर्शस्यासिबलभः ॥ ४२ ॥ अथान्यथा स्वक दृष्टं, काननं
 सुमनोहरम् । विषक्षणजजाभ्यां मो !, नाम्ना बदनकोटरम् ॥ ४३ ॥ तत्र जावनपानेन, ललमानौ यवेच्छया । सौ द्वावपि स्थितौ कश्चि-
 त्काळं संतुष्टमानसौ ॥ ४४ ॥ तत्र कुम्भसमाः शुभ्रा, रत्ननाः सन्धि शुशुकाः । तेषां च वीथिकायुग्मं, वाय्वो दृष्ट मनोहरम् ॥ ४५ ॥

—गृहिणीरहिताविमौ वराकौ न सुखेन सिद्धवः अतः करोम्यनयोगृहिणीमिति, ततस्तेन भगवता विधात्रा दयापरीतचेतसा युवयोर्नि-
मिष्तमनैव महायिले निर्वर्तितेपा मे स्वामिनी, तथाऽहं चास्मा एवानुबरीसि, जडेन चिन्तित—अये! यथा मया विकल्पित तथैवेद स-
पन्न, असदर्थमेवेय रसना निष्यादिवा वेधसा, अहो मे प्रज्ञासिषयः, विचक्षणेन चिन्तित—कः पुनरय विधिर्नाम?, इह ज्ञात, स एव
कर्मपरिणामो भविष्यति, कस्यान्यस्वेष्टस्त्री शक्तिरिति, जडः प्राह—मद्रे! ततस्ततः, लोलस्योक्त—तत प्रभृत्येपा मे स्वामिनी युष्मा
मया युवाभ्यां सह सावन्ती नानाविधानि स्थापकानि पिबन्ती विविधरसोपेवानि पानकानि ललमाना यथेष्टघेष्टया तत्रैव विकलाक्षमिवासे
नगरे त्रिष्वपि पाटकेषु तथा पञ्चाक्षनिवासे मनुजगतौ अन्येषु च तथाविधेषु स्थानेषु विचरिता मूयास काल, 'अत एव क्षणमल्पेपा
युष्मद्विरह न विपहत, युष्मदवधीरणया चागतमूर्च्छां म्रियते स्वामिनी, तदेवमह भवसोमिरपरिचिवाऽस्मि, एतवाकर्ण्य सिद्ध न समी-
हित इति भावनया परितुष्टो जडः, ततोऽभिहितमनेन—सुन्दरि! यथेव प्रविशतु तव स्वामिनी नगरे, पवित्रयत्वेक स्वावस्थानेन महा
प्रासाद, येन पुनस्तत्र चिरन्तनस्थित्या सुखमासाहे, लोलसयाऽभिहित—मा मैवमाज्ञापयतु देवः, न निर्गतेय स्वामिनी कदाचिदपीतः
काननात्, पूर्वमपीयमत्रैव वर्तमाना युवाभ्यां सह ललिता, तदधुनाऽप्यसिमेव स्थाने सिष्टन्ती लालयितु युज्यते स्वामिनी, जड
प्राह—यद्भवती जानीते तदेव क्रियते, सर्वथा त्वमेवात्र प्रमाण, कथनीय यदोचते तव स्वामिन्यै येन सपादयामः, लोलत-
योक्त—महाप्रसादः, किमत्रापरमुच्यतां?, अनुभवतु भवसोः स्वामिनी लालनेन सुखायुतमविच्छेदेनेति। एव च स्थापिते सिद्धान्ते—एव
आरभ्य यत्नेन, जडो बदनकोटरे। सिष्टन्ती रसनां नित्य, लालयत्येव मोहृतः ॥ १ ॥ कथं?—श्रीरेणुशर्कराखण्डदधिसर्पिर्गुहाविभिः।
पफाभ्रलाशकैर्विष्यैर्द्राक्षादिवरपानकैः ॥ २ ॥ मरौमासरसैश्चित्रैर्मधुभिश्च विशेषत। ये चान्ये लोकविख्याता, रसास्त्रैश्च दिने दिने ॥ ३ ॥

मुख्य चलिगौ तेनैषा जातमूर्च्छां प्रियते छप्पाऽधुना, तस्मादेवौ ! तावत्समीपे स्वीयतां भवन्त्याभेतस्याः येन युष्मत्सन्निधानेन मनाकृष्यस्वी-
 मूत्रायां स्नामिन्यां ततोऽहं निराकुला सती भवतोरेतत्स्वरूप समस्त विज्ञपयामि, ततो जडेनाभिहितो विचक्षण --- धार्तराज्यतामेतत्स्वा-
 मिनीसमीपे, भवतु सा स्वस्मा, विज्ञपयत्येषा यथाविवक्षित, को दोषः ? विचक्षणेन चिन्तित --- न सुन्दरमिदं, इयं हि वष्टा चेटी सरला
 स्वभावेन प्रवारयिष्यति नूनमस्माद्, अपवा पश्यामि तावत्किमेवा सत्र गता जल्पसि ? न बाहमनया प्रवारयितुं शक्यः, तस्माद्गच्छामि,
 काऽत्र मम शङ्का ? एव चिन्त्याभिहित विचक्षणेन --- धार्तराज्यं भवतु, ततो गतौ पञ्चान्मुखौ विचक्षणजडौ, प्राप्तौ तत्समीपे, स्वस्वीभूता
 सक्तता, निपतिता दासचेटी तयोश्चरणेषु, अभिहितमनया --- अहंप्रसाद, अनुगृहीताऽस्मि युवाभ्यां, जीविता स्वामिनी, दत्त मे जीवित,
 जडेनाभिहित --- सुन्दर ! किं नामिकेय तव स्वामिनी ? चेष्टयाऽभिहितं --- देव ! मुगृहीतनामधेया रसनेयमभिधीयते, जडेनाभिहित --- भ-
 वती किं नामिकामवगच्छामि ? ततः सलज्जमभिहितमनया --- देव ! लोलताऽहं प्रसिद्धा लोके, धिरपरिचिताऽपि वित्पृताऽधुना देवस्य,
 तत्किमहं करोमि मन्वभागिनिस्ति, जडेनाभिहित --- भद्रे ! कथं मम त्वं धिरपरिचिताऽसि ? लोलतयाऽभिहितं --- इदमेवास्माभिर्विज्ञपनीय,
 जडः प्राह --- विज्ञपयतु भवती, लोलतयोक्त --- अस्मि तावदेया मय स्वामिनी परमयोगिनी, जानात्येवातीवानागतं, अहमपि तस्याः प्र-
 सादादेवविधेय । इतश्च कर्मपरिणाममहापञ्चमुक्तौ स्वितमस्त्यसंख्यवहारनगरं, तत्र कदाचिद्भूषणोदयस्नानमासीत्, तत कर्मपरिणामावेदो-
 नैवायातौ भवन्त्यावेकाक्षनिवासपुरे, ततोऽप्यागतौ विकलाक्षमिवासे, तत्र त्रयः पातका विद्यन्ते, तत्र प्रथमे द्वितीयकामिचानाः कुलपु-
 त्रकाः प्रतियसन्ति, तवस्तेषां मध्ये वर्तमानाभ्यां युवाभ्यां यथानिर्वेक्षकारितया प्रसमेन कर्मपरिणाममहानरेन्द्रेण मतमुचया दत्तमिदं वद
 नकोटरं कान्तन, एतच्च स्वामाविक्रमेवात्र सर्वदा विषयत एव महाबलि, इयं च सर्वोप्यसदुत्पत्तेः पूर्विका वार्ता, ततो विधिना चिन्तित

स छोलताविनिमुंको, रसनां पालयन्नपि । अशेषकुशदीनात्मा, सुखमास्ते विषक्षणः ॥ २३ ॥ यतः—ये जाता ये जनिष्यन्ते, जहस्येह
दुरात्मनः । रसनाछलने दोषा, छोलया तत्र कारणम् ॥ २४ ॥ विषक्षणेन सा यस्माछोलताऽछ निराकृता । रसनापालनेऽप्यस्य, सतो-
ऽनर्थो न जायते ॥ २५ ॥ इतश्च मुष्टचिन्तेन, जनेनाम्ना स्वयोग्यता । क्षापिता रसनालाभ, जनकस्याशुभोष्य ॥ २६ ॥ तयोरपि मन-
सोपसङ्गुत्वा समपद्यत । ततस्त्राभ्या जहः प्रोक्ता, शेषार्णेन चेतसा ॥ २७ ॥—युत्रालुत्वा ते भार्या, सपत्न्या पुण्यकर्मणा । सुन्दरं
य त्वयाऽऽदरय, यदस्या पुत्र' छालनम् ॥ २८ ॥ इय हि सुखहेतुस्ते, सुभार्येय वरानना । ततो छालयितु युक्ता, पुत्र' रात्रिन्निव त्वया
॥ २९ ॥ ततश्च—स्वयमेव प्रवृत्तोऽसौ, जनकाभ्यां च चोदित । एक सोन्मायिवा बाला, मयूरैर्लेपित वया ॥ ३० ॥ ततो गाढतरं
रको, रसनाया जहस्वदा । तद्वलनार्थं मूढात्मा, सहतेऽसौ विह्वलनापि, स्वीयस्वातः शुभोदय । क्षापितो
रसनालाभ, माता च निजचारवा ॥ ३२ ॥ तथा दुरिप्रकर्षो च, विमर्शश्च विक्षेपतः । बोधितो रसनावार्ति, मिलित च कुटुम्बकम्
॥ ३३ ॥ ततः शुभोदयेनोक्त, वत्स' किं ते प्रकथ्यते ? । जानासि वस्तुनस्वस्व, सत्योऽसि त्व विचक्षण ॥ ३४ ॥ तथापि ते प्रकृत्यैव,
यन्ममोपरि गौरवम् । तेन प्रचोदितो वत्स', तवाहमुपदेशने ॥ ३५ ॥ “वत्स' वावत्समस्त्रापि, नारी पवनचञ्चला । क्षणरकविरक्ता
“च, सन्ध्याभ्रालीव वर्तते ॥ ३६ ॥ नदीव पर्ववोभूता, प्रकृत्या नीषगामिनी । दर्पणार्पितदुर्गोक्षवदनप्रतिमोपमा ॥ ३७ ॥ बहुकौटिल्य-
“नागाना, सस्यापनकरण्डिका । कालकूटविपत्सोर्बैलेतेव मरणप्रवा ॥ ३८ ॥ नरकानलसन्नापदायिकेयमुदाहृता । मोक्षप्रापकसद्धानस्रु-
“भूता च वर्तते ॥ ३९ ॥ कार्यं सचिन्तयत्यन्यद्ग्रापतेऽन्यथा मायया । करोत्यन्यथा सा पुंसः, शुद्धशीला च मासते ॥ ४० ॥ ऐन्द्रजा-
“लिकविद्येव, दृष्टेरच्छादकारिका । नरविषजमुद्रावकारिणी बह्विपिण्डवत् ॥ ४१ ॥ प्रकृत्यैव च सर्वेषां, वैमनस्यविधायिनी । संसारचक्र-

एवं छात्रयस्यस्य, जहस्य रसनां सदा । यदि क्षूण भवेत्तव, कथयत्वेव लोछया ॥ ४ ॥ यत् सात्रुविन वक्ति, स्वामिनी मधुरप्रिया ।
 मांसमाहृ मय य, नाव' मृष्ट च मोजनम् ॥ ५ ॥ वदत्य व्यञ्जनान्यस्यै, रोचन्ते तानि सर्वदा । तत्सर्वं स फरोत्येव, मन्वानोऽनुग्रह
 जहः ॥ ६ ॥ सप्तव छात्रनासक्तो, भार्ययाः प्रसिवासरम् । छेदराक्षिमिमोऽपि, मोहादेव च मन्यते ॥ ७ ॥ यदुत—धन्योऽह कृत-
 कृत्योऽहमहो मे सुखसागरः । यत्सेदशी ह्यभा भार्यो, सपत्ना पुण्यकर्मणः ॥ ८ ॥ नास्ति नून मया सद्यः, सुखितो मुवनप्रये । यतो-
 ऽस्या छात्रनो मुक्त्वा, किं नाम मुवने सुखम् ? ॥ ९ ॥ यतोऽलीकसुखात्सादपरिमोहितचेतनः । तदर्थं नास्ति तत्कर्म, यदसौ नात्रुचेष्टते
 ॥ १० ॥ य भार्याछात्रनोपुष्ट, तथा दद्यादसिद्धो जनः । अह हसितुमारब्धः, सत्यमेव जहो जहः ॥ ११ ॥ यतो धर्मार्थमोक्षेभ्यो,
 विमुखाः पशुसन्निभः । रसनाछात्रनोपुक्तो, न चेतयति किञ्चन ॥ १२ ॥ जहस्तु तत्र गुह्यात्मा, लोकैरेव सहस्रश । हसितो
 निन्दितश्चापि, न कथञ्चिन्निवर्तते ॥ १३ ॥ विचक्षणस्तु तच्छ्रुत्वा, छोलवायाः प्रभाषितम् । सप्तम चिन्तयत्येव, तथा मध्यस्थमानस
 ॥ १४ ॥ अस्ति तावदियं भार्यो, मम नास्त्यत्र सशयः । भास्को हृदये येन, वने वदनकोटरे ॥ १५ ॥ केवल यदिय वक्ति, रस-
 नाछात्रनं प्रति । अपरीक्ष्य न कर्तव्य, धनमया सुपरिस्तुटम् ॥ १६ ॥ यतः स्त्रीवचनादेव, यो मूढारमा प्रवर्तते । कार्यतत्त्वमवि-
 ज्ञाय, तेनानर्थो न दुर्लभः ॥ १७ ॥ एवोऽनादृत्यः किञ्चित्छोछयायाचने सति । इत्था स्त्रायविकं तावदुर्महो कालयापनाम् ॥ १८ ॥
 वतम्—भार्येय पात्रनीयेति, मत्वा रागविकर्षितः । वदानः क्षुद्रमाहारं, छोलतां च निवारयन् ॥ १९ ॥ अविमर्शमनास्त्रसां, लोकया
 ग्रानुरोपयतः । अनिन्दितेन मार्गेण, रसनामनुवर्तयन् ॥ २० ॥ धर्मार्थकामसपन्नो, विद्वद्भिः परिपूजितः । सितो विचक्षणः कालं, किय-
 न्तमपि छीलया ॥ २१ ॥ युग्मम् । य च तेजस्विन मत्वा, निरीह च विचक्षणम् । भावना किञ्चिदप्येन, याचते नैव छोलता ॥ २२ ॥

स्वयमेव निरूपयतु, क पुनरत्र रसनामूलशुद्धिगोपणार्थं प्रस्थापनायोग्य इति, शुभोद्देशेनोक्त—वत्स ! अयं विमर्शः परमरूपकार्यमरस्य
 निर्वाहणक्षमः, तथाहि—“युक्तं चायुक्तवद्भाति, सार व्यासारमुखकैः । अयुक्तं युक्तवद्भाति, विमर्शेन विना जने ॥ १ ॥
 “तस्य हेयमुपादेयमुपादेय च हेयताम् । भजेत वस्तु यस्यायं, विमर्शो नानुकूलकः ॥ २ ॥ भयान्तगहने कार्ये, मतिभेदसिरोहिते । विमर्शः
 “कुरुते नृणामेकपक्ष विवेचितम् ॥ ३ ॥ किं च—नरस्य तार्यां देवस्य, राज्यस्य नृपतेस्त्वया । रत्नानां लोकधर्माणां, सर्वस्य सुवनस्य वा
 “॥ ४ ॥ देवानां सर्वशास्त्राणां, धर्मोपनिषदवस्थितैः । विमर्शोऽयं विजानीते, तत्त्व नान्यो जगन्त्रये ॥ ५ ॥ येषामेव महाप्राज्ञो, वत्स !
 “निर्देशकारक । ते ज्ञातसर्वतत्त्वार्थां, जायन्ते सुखभाजनम् ॥ ६ ॥” अतो वन्योऽसि यस्याय, विमर्शस्त्वव दान्यवः । न कदाचिदव्य-
 न्यानां, चिन्तारत्नेन मीलकः ॥ ७ ॥ एष एव नियोक्तव्यो, भवताऽत्र प्रयोजने । भानुरेव हि स्रव्योऽस्त्वमतः क्षालनक्षमः ॥ ८ ॥
 विचक्षणेनाभिहित—यवाक्षापयसि तावः, ततो निरीक्षितमनेन विमर्शवचनं, विमर्शः प्राह—अनुमहो मे, विचक्षणेनोक्त—यथेव तद
 शीघ्रं विधीयता भवता तावदेव, विमर्शेनाभिहित—एष सज्जोऽसि, केवलं विस्तीर्णो धमुन्वरा नानाविधा वेशा मूयांसि राख्यान्त-
 रणि तथापि कथञ्चिन्मे फालक्षेपः स्यात्ततः कथितः कालाभिर्वितव्यः, विचक्षणेनोक्त—मद्र ! सबत्सरस्ते कालावधिः, विमर्शं प्राह
 —महाप्रसादः, ततो विहितप्रणाममञ्जलिर्तो विमर्शः, अत्रान्तरे शुभोपयस्य पादयोर्निपत्याभिवन्द्य निजचावता प्रणम्य च जननीजनकौ
 प्रकर्षेणाभिहित—ताव ! यद्यपि ममार्यकृतात्माविरुद्धेऽपि न मनसो निर्द्विष्यतापि सहचरतया मातुले मम गालतरं प्रतिबद्धमन्त्रं करण,
 नाहं मामेन विरहितः क्षणमात्रमपि जीवितुमुत्सहे, ततो मामनुजानीत यूय येनाहमेन गच्छन्त्वमनुगच्छामीति, एतच्चाफण्योच्छसितापत्य-
 श्रेहमोहपरितह्ययेनानन्दोदकविन्दुसन्वोषःप्रापितनयनपुटेन विचक्षणेन वक्षिणकराङ्गुलीभिरुन्नामित प्रकर्षस्य मुखकमलकं दत्त्वा शुम्भिका

“विभ्रान्तिहेतुर्नारी बुधैर्मता ॥ ४२ ॥ पुभिरास्थाशिव शिव्य, विवेकामृतमोजनम् । कुत्रेव वामयलोया, सुगम्यमाना न सशय ॥ ४३ ॥
 “अनृत सादस माया, नैर्लज्ज्यमसिखोभिता । निर्दयत्यमशौच न, नार्याः स्वामाविका गुणाः ॥ ४४ ॥ वत्स ! किं बहुनोक्तेन ? ये केचि-
 “दोपसन्धया । ते नारीभाणदशाढायाभाकाल सुप्रतिष्ठिताः ॥ ४५ ॥” तस्मात्तस्याः सदा पुसा, न कर्तव्यो हितैषिणा । विश्रम्भवशगो
 घ्रातरमा, तेनेदमभिधीयते ॥ ४६ ॥—येय ते रसना भार्या, संपन्ना लोलतायुता । न सुन्दरैषा मे भासि, को वा योगस्त्वानया ? ॥ ४७ ॥
 यतो न ज्ञायतेऽद्यापि, कुतस्त्येय तवत्त्वया । सद्बद्धं कुर्वताऽप्युष्या, मूलशुद्धिं परीक्ष्यताम् ॥ ४८ ॥ यतः—अत्यन्तमप्रमत्तोऽपि,
 मूलशुद्धेरयेदकः । स्त्रीणामर्पितसन्नावाः, प्रयाति निघनं नरः ॥ ४९ ॥ ततो निजचारवत्याऽभिहित—वत्स विचक्षण ! सुन्दरं ते
 जनकेन मणिव, अन्विष्यवामस्या रसनाया मूलशुद्धिं, को वोप ? , विज्ञातकुलशीलस्वरूपा हि सुखतरमनुवर्तनीया मविष्यति, बुद्ध्याऽभि-
 हित—भार्येपुत्र ! यहूतु भाशापयवस्वदेवानुष्टातु युक्तमार्गपुत्रस्य, अलङ्घनीयवाक्या हि गुरवः सत्पुरुषाणा भवन्ति, प्रकर्षं प्राह—
 ताव ! सुन्दरमन्वया अल्पित, विमर्शेनोक्त—को वाऽत्रासुन्दरं वक्तु जानीते ? , सर्वथा सुन्दरमेवेदं यत्सुपरीक्षितं क्रियत इति, विचक्ष-
 नेन चिन्तित—सुन्दरमेवानि मन्थयन्ति, न समदृणीयेव विदुषा पुरुषेणाविज्ञातकुलशीलाचार ललना, केवल कथितमेव मम लोलसया
 रसनायाः सम्बन्धि मूलोत्थान, विज्ञातव्याधुना मया शीलाचार. यद्युत—स्वादनपानप्रियेय रसना, अथवा नहि नहि, को हि सकर्षक पुरुषो
 मुजङ्गवनितागसिङ्गुटिलतरचित्तवृत्तेः कुल्योपितोऽपि वचने सप्रत्य कुर्वोत् ? , किं पुनर्वोसचेत्यः ? , वल्कीदृशो मम लोलवावचने सप्रत्यय ? ,
 शीलाचारोऽपि सहसवासेन भूयसा च कालेन सम्यग् विज्ञायते, न यथाकथञ्चित्, तत्किमनेन बहुना ? , करोमि वावद तावादीनामुपदेशं
 गवेषयाम्यस्या रसनाया मूलशुद्धिं, ततो विज्ञाय ययोचित करिष्यामीति विचिन्त्य विचक्षणेनाभिहित—यदाज्ञापयसि ताव, केवल ताव

स्यमेव निरूपयतु, कः पुनरत्र रतनामूलशुद्धिराशेषणार्थं प्रस्थापनायोग्य इति, शुभोदयेनोक्तं—वत्स ! अयं विमर्शः परमरूपकार्यमरस्य
 निवांरणक्षमः, तथाहि—“युक्तं चायुक्तवद्भ्रमति, सारं चासारमुच्चकैः । अयुक्तं युक्तवद्भ्रमति, विमर्शेन विना जने ॥ १ ॥
 “इस्य हेयमुपादेयमुपादेयं च हेयताम् । भजेत वस्तु यस्याय, विमर्शो नानुभूलकः ॥ २ ॥ अत्यन्वगहने कार्ये, मतिभेदसिरोहिते । विमर्शं
 “कुर्वते नृणामेकपक्षं विवेचितम् ॥ ३ ॥ किं च—नरस्य नार्यो देवस्य, राक्षस्य नृपतेस्तथा । रत्नानां लोकधर्माणां, सर्वस्य भुवनस्य वा
 “॥ ४ ॥ देवानां सर्वशास्त्राणां, धर्माधर्मव्यवस्थितेः । विमर्शोऽयं विजानीते, तत्त्वं नान्यो जगन्त्रये ॥ ५ ॥ येषामेव महाप्राप्नो, वत्स !
 “निर्देशकारकः । ते ज्ञातसर्वतत्त्वार्थो, जायन्ते सुखभाजनम् ॥ ६ ॥” अतो धन्योऽसि यस्याय, विमर्शस्तव बान्धवः । न कदाचिदध-
 न्यानां, चिन्तारत्नेन मीलकः ॥ ७ ॥ एव एव नियोक्तव्यो, भवताऽत्र प्रयोजने । भानुरेव हि क्षर्वर्यास्तमसः क्षालनक्षमः ॥ ८ ॥
 विचक्षणैर्नाभिहित—यदाज्ञापयति सात, ततो निरीक्षितमनेन विमर्शवदन, विमर्शः प्राह—अनुग्रहो मे, विचक्षणेनोक्तं—यद्येव ततः
 शीघ्रं विधीयतां भवता तादादेशः, विमर्शेनाभिहितं—एव सत्त्वोऽस्मि, केवलं विस्तीर्णां धमुन्धरा नानाविधा देसा भूयांसि राज्यान्त
 राणि तद्यदि कथञ्चिन्मे फालक्षेपः स्थापतः कियतः कालाभिवर्धितव्यः, विचक्षणेनोक्तं—भद्र ! सवत्सरस्ते कालावधिः, विमर्शः प्राह
 —महाप्रसाद, ततो विहितश्रणाममलितो विमर्श, अत्रान्तरे शुभोदयस्य पादयोर्निपत्याभिवन्ध निजचारुतां प्रणम्य च जननीजनकौ
 प्रकर्षेणाभिहित—साह ! यद्यपि ममार्थकतावाग्भाषियरेऽपि न मनसो निर्धृतिस्तथापि सहचरतया मातुले मम गाढतरं प्रतिवद्धमन्तं करण,
 नाहं मामेन विरहितः क्षणमात्रमपि जीयितुमुत्सहे, ततो मामनुजानीत यूयं येनाहमेनं गच्छन्तमनुगच्छामीति, एतथाकण्योल्लसितापत्य-
 रोहमोहपरितहदयेनानन्दोदकयिन्दुसन्वोहस्याविवनयनपुटेन विचक्षणेन वक्षिणकण्ठगुल्लीभिरुन्नामितं प्रकर्षस्य मुसकमलक इत्ता पुम्बिका

प्राप्तावो मूर्धप्रदेशः, साधु वत्स ! साध्विषिवद्वता निवेशितव्यासौ निजोत्सङ्गे, शुभोदय च प्रत्यभिहित—सात ! दृष्टो घालकम् विनय
 निरूपितो बभनविन्यासः ? आकलितः ओहसारः ? शुभोदयः प्राह—वत्स ! किमत्राश्चर्यं ? त्वया युद्धेजांतम्येदममेव चेष्टितं युज्यते, किं च-
 वत्स !—न युक्तमिदमस्माकं, क्षुपापौत्रकवर्णनम् । विशेषतस्तथाभ्यर्णे, यत् एतदुवाहृतम् ॥ १ ॥ प्रत्यक्षे गुरव स्तुत्या, परोक्षे मि-
 त्रवान्धयाः । मृतकाः कर्मपर्यन्ते, नैव पुत्रा मृताः स्त्रियाः ॥ २ ॥ तथापि चानयोर्दृष्ट्वा, गुणसम्भारगौरवम् । अवर्णितेन तेनाह,
 पुत्र ! शक्नोमि नास्मिन् ॥ ३ ॥ इयं हि भार्यो ते बुद्धिरतुरूपा वरानना । गुणवृद्धिकरी घन्या, यथा चन्द्रस्य चन्द्रिका ॥ ४ ॥ भर्तृश्रे-
 ण्यपरा पट्वी, सर्वकार्यविस्तरा । वत्ससम्प्राप्तिका गेहमरनिर्वहणक्षमा ॥ ५ ॥ विशालवट्टिरप्येषा, सूक्ष्मवट्टिरुदाहृता । सर्वमुन्दरदेहापि,
 देहपेक्षुर्वैकाल्यनाम् ॥ ६ ॥ अथवा—मरुक्षयेण जनिता, पुरे निर्मलमानसे । या च सुन्दरतापुत्री, तस्याः को वर्णनक्षमः ? ॥ ७ ॥ अत
 एव प्रकर्षोऽपि, नेदानीं बहु वर्ण्यते । अनन्तरगुण एवाय, जनयिष्या विभाव्यते ॥ ८ ॥ वत्स ! किं बहुनोक्तेन ? घन्यस्त्व सर्वथा जने ।
 यस्येदं महाभाग, सपत्न्यं ते हृदुन्वकम् ॥ ९ ॥ अत एव वयं विचे, साशङ्काः साम्प्रत स्थिता । आकर्ण्य रसनालाभं, नोचितेय यत्स्वव
 ॥ १० ॥ ना मृदुद्वेषिपाताय, सपत्नी मत्सरययिम् । विशेषतः प्रकर्षस्य, तेन चिन्वातुरा वयम् ॥ ११ ॥ किं वा कालविलम्बेन ? प्र-
 स्तुतं प्रविधीयताम् । तवो यवोषितं ज्ञात्वा, युक्तं यत्तत्करिष्यते ॥ १२ ॥ मातुल्लजेद्वयव्यात्मा, प्रकर्षः प्रसितो यदि । इव चारुतरं जात,
 क्षीरे स्रण्डस्य योजनम् ॥ १३ ॥ तदेवौ सद्विवादेव, गच्छतां कार्यसिद्धये । युवाभ्यां न तु कर्तव्या, चिन्तेति प्रतिमासि मे ॥ १४ ॥
 तवो विषयणेन नुद्वेष्टा चाभिहितं—यदाज्ञापयति तातः, तवो निपशितौ नुद्वेष्टौ विमर्शप्रकर्षौ कृतमुचितकरणीयं प्रवृत्तौ गन्तुं ।
 इत्यत्र तदा दूरत्कालो वर्तते, स च कीदृशः ?—शस्त्रसम्भारमिष्यममृमृच्छो, मण्डलावद्वगोपालरासाकुलः । साकुलस्वमजाजातसारक्षणी,

रक्षणेष्टुष्टसच्छालिगोपप्रियः ॥ १ ॥ यत्र च शरत्काले—जलवर्जितनीरदपृथ्व्यधितं, स्फुटकाशविराजितभूमिखलम् । सुवनोदरमिन्दुकै-
 र्विशदं, कलित स्फटिकोपलकुम्भसमम् ॥ २ ॥ अन्यच्च—शिशिविरावविरागपरा श्रुतिः, अयसि हसकुलस्य कलस्वनम् । न रमते च
 कवन्ववने तदा, विपमपर्णरता जनदृष्टिका ॥ ३ ॥ लघणसिंहरसाच्च पराङ्मुखा, मधुरस्वाद्यपरा अनजिह्विका । स्फुटमिदं तद्वदो प्रियता
 करो, जगसि शुद्धगुणो न तु सस्त्ववः ॥ ४ ॥ तथा—स्वच्छसन्नीरपूरं सरोमण्डल, फुल्लसत्पद्मनेत्रैर्विवा वीक्षते । यद्गमस्तुनलोक्तयात्रे-
 च्छया, यत्रिनक्षत्रसङ्घोषनैरीक्षते ॥ ५ ॥ नन्दित गोकुल मोदिताः पामराः, पुष्पितो नीपट्टको निशा निर्मला । चक्रवाकस्तयापीड विद्रा-
 गको, भाजनं यस्य यत्तेन तल्लभ्यते ॥ ६ ॥ ततश्चैवविधे शरत्समये पश्यन्तौ मनोरमकाननानि विलोकयन्तौ कमलखण्डभूपितसरोवराणि
 निरीक्षमाणौ प्रमुदितानि प्रामाकरनगराणि दृष्टौ शक्रोत्सववर्षनेन दुष्टौ वीपालिकावलोकनेन आह्लावितौ कौमुदीनिरीक्षणेन परीक्षमाणौ
 जनद्वयानि प्रमुञ्चानौ स्वप्रयोजनसिद्ध्यर्थमुपायशतानि विचारितौ बहिरङ्गवेषेषु विमर्शप्रकर्षौ, न दृष्ट कचिदपि रसनाया कुल, तथा च
 विचरतोत्तयोः समायातो हेमन्तः, कीदृशश्चासौ ?—अर्धितचेततेतवचकम्बलखण्डकचित्रमानुको, विकसिततिलकलोध्रवरकुन्दमनोहरमल्लिका
 वनः । शीतलपवनविहितपथिकस्तुष्टवाधितदन्तवीणको, जलराशिश्चिराद्दृश्यं तलचन्वनमौक्तिसुमगतादरः ॥ १ ॥ यत्र च हेमन्ते दुर्जन
 सङ्गतानीव श्रुस्वतमानि विनानि सख्यनमैग्रीव दीर्घतरा रजन्यः सन्नानानीव सगृह्यन्ते धान्यानि काव्यपद्मतर इव विरच्यन्ते मनोहरा
 वेण्य सुजनद्वयानीव विधीयन्ते द्रोहसापणि वदनानि परवलकलकलेन रणक्षिरसि सुमटा इव निर्वर्तन्ते दधीयोदेशगता अपि निजद
 यिताधिष्ठानितम्यविम्वपयोधरमरशीतवहरोज्ज्वलसमरणेन पथिकलोका इति,—प्रतापहानिः संपन्ना, लाघव च दिवाफरे । अथवा—वक्षि-
 णाशावलप्रस्य, सर्वस्यापीदृशी गतिः ॥ १ ॥ अन्यच्च—अयं हेमन्तो दुर्गतलोकान्—प्रियवियोगभुजङ्गनिपातितान्, शिशिरमारुतखण्डि-

वयिप्रशम् । पशुगणानिव सुमुंरराक्षिभिः, पचति किं निशि मक्षपकाम्यया ? ॥ १ ॥ यदा चेयतापि कालेन नोपलब्ध्या विमर्शप्रकर्षाभ्या
 रसनामूढदुःखदा प्रविष्टौ तावन्वयज्ञेयेषु, यत्रापि पर्यटितौ नानाविघस्यानेषु, अन्यथा प्राप्तौ राजसचित्तनगरे, —तत्र दीर्घमिवारण्य,
 मूरिलोकविचरितम् । कचिदुष्टगृहारक्ष, ताभ्यां समबलौकिकम् ॥ १ ॥ ततः प्रकर्षेणाभिहित—माम् ! किमितीषु नगरं विरलजनतया
 शून्यमिव दृश्यते ? किं वा कारणमाभिलेख्यगीदृश संपन्न ? विमर्शः प्राह—यथेव दृश्यते सर्वं, समृद्ध निजसम्पदा । केवल लोकसन्वोहर-
 द्धित सुस्थितालयम् ॥ १ ॥ तथेव भाव्यते नून, नगरे निरुपद्रवम् । प्रयोजनेन केनापि, कचिन्मिळ्कान्तराजकम् ॥ २ ॥ युगम् । प्रकर्षं प्राह—
 एवमेव तत्सन्त्यगवधारित मासेन, विमर्शं प्राह—भद्र ! कियदिदं सर्वस्यैव वस्तुनो दृष्टस्य यत्तत्त्व, प्रष्टव्यमन्यदपि यत्र ते क-
 चित्सन्वेहः संभवति, प्रकर्षेणाभिहित—माम् ! यथेवं तत किमितीषु नगरं रहितमपि नाथकेन विवर्जितमपि मूरिलोकैर्निजभिय न परि-
 त्यजति ? विमर्शेनोक्त—अस्तस्य मध्ये कश्चिन्महाप्रभावः पुदयः तत्त्वनिवमस्य समीकत्व, प्रकर्षं प्राह—यथेव ततः प्रविश्य निरूपया-
 वत्त्वं पुरुष, विमर्शेनोक्त—एवं भवतु, ततः प्रविष्टौ तौ नगरे प्राप्तौ राजकुले दृष्टव्यत्राहकाराविकसिचित्पुरुषपरिकरो मिथ्याभिमानो
 नाम महत्तमः, तवो विमर्शः प्राह—भद्र ! सोऽयं पुरुषो यत्प्रभावजन्यमस्य राजसचित्तनगरस्य समीकत्व, प्रकर्षेणोक्त—यथेव तवत्वा-
 वरेणमुपसृत्य जन्मयावः, वृद्धावयव कोऽयं वृत्तान्त इति, विमर्शेनोक्त—एव भवतु, ततः समापितस्त्राभ्यां मिथ्याभिमानः, प्रष्टव्य—
 भद्र ! केन पुनर्व्यतिकरेण विरलजनमिव दृश्यते नगरं ? मिथ्याभिमानः प्राह—ननु सुप्रसिद्धेयवार्ता कथं न विदित्वा भद्राभ्यां ? वि-
 मर्शेनोक्त—न कर्तव्योऽत्र भद्रेण कोपः, आर्ता हि पथिकौ न ज्ञानीवो महाबाहोर्धे कुतूहल अथो निवेदयितुमर्हसि भद्रः, मिथ्याभि-
 मानेनोक्त—अस्ति तावत्समस्तमुत्तमप्रतीतोऽस्य नगरस्य स्वामी सुगृहीतनामधेयो देवो रागकेसरी, तज्जनकश्च महामोहः, तथा तयोर्मन्त्रि-

महत्तमाश्च भूयांसो विपयाभिलाषावयः, तेषामितो नगरात् सर्ववत्समुदयेन वृण्वयात्रया निर्गतानामनन्त कालो वर्तते, तेनैव विरलजन-
मुपलभ्यते नगरं, विमर्शः प्राह—भद्र ! केन सह पुनस्तेषां विग्रहः ? मिथ्याभिमानः प्राह—दुरात्मना सन्तोषहृतेकेन, विमर्शेनोक्त—
किं पुनस्तेन सार्यं विग्रहमिति ? मिथ्याभिमानेनोक्त—कश्चिदेवादेशेनैव जगद्गृहीकरणार्थं विपयाभिलाषेण प्रहृतानि पूर्वं स्पर्शनरसना-
धीनि पञ्चात्मीयानि गृहसानुपाणि, ततस्त्वैवशीकृतप्राये त्रिसुवने सन्तोषहृतेकेन तान्यपि निर्जित्य मूयासो निर्वाहिताः कियन्तोऽपि लोकाः प्रापित्वा
निर्धृतौ नगर्या, तच्छ्रुत्वा सन्तोषहृतकस्योपरि प्रादुर्भूतकोधानुदन्धो निर्गतः स्वयमेव देवो रागकेसरी विक्षेपेण, तद्विदमत्र विग्रहमिति,
विमर्शेन चिन्तित—अये ! उपलब्ध तावद्रसनाया नामतो मूलोत्थान, गुणतः पुनर्विपयाभिलाषं दृष्ट्वा ज्ञास्यामि, यतो जनकानुरूपानि
प्रायेणापत्यानि भवन्ति, ततो भविष्यति मे तदर्थेनाभिप्रेयः, ततोऽभिहितमनेन—भद्र ! यथेव ततो भवता किमिति मिहितमिहावस्थान ?
मिथ्याभिमानेनोक्त—प्रसितोऽहमप्यास तदा केवलमग्रानीकान्निवर्तितो देवेन, अभिहितश्च—यथार्थं मिथ्याभिमान ! न बलितव्यमिदो
नगरपद्मवता, इव हि नगरं त्वयि स्थिते निर्गतेष्वप्यस्मात्स्वविनष्टभीक निरुपद्रवमास्ते, वयमप्यत्र स्थिता एव परमार्थतो भवामः, यतस्तत्त्व-
मेवास्य नगरस्य प्रतिजागरणक्षम, मयाऽभिहित—यदास्मापयति देवः, ततः स्थितोऽहं, तद्विदमत्माकमत्रावस्थानकारण, विमर्शेनोक्त—
अयि ! प्रत्यागता काचिदेवसफाशक्तुसल्लवार्ता ? मिथ्याभिमानः प्राह—यावत्मागता, जितप्राय वर्तते देवकीयसाधनेन, केवलमसावपि चष्टः
सन्तोषहृतको न शक्यते सर्वथाऽभिभवितु, दृष्टान्तपुण्ड्ररा प्रलवस्कन्द्यान्, निर्वाह्यत्यथापि कश्चिद्वन, अथ एव देवेऽपि रागकेस
रिणि लप्ते स्वयमेवायान् कालविलम्बो वर्तते, विमर्शेनोक्त—फ पुनरधुना भवदीयदेवः भूयते ? तव समुत्पन्ना मिथ्याभिमानस्य प्रणि-
पिशाङ्गा, न कथित यथावस्थित, अभिहित ज्ञानेन—न जानीमः परिस्फुटं, केवलं तामसचित्तं नगरसुररीकृत्य तावद्विदो निर्गतो देवः, ततः

कथाविचित्रैवावशिष्टते, विमर्शेनोक्तं—पूरितं मद्रेणावयोः कुसुहलं निवेदित
 सिध्याभिमानेनोक्तं—एव सिद्धिर्भवतु, तदाकर्ण्य द्रष्टो विमर्शं, तत परस्परं विहित मनागुप्तभाजनमनं, निर्गन्तौ रागागच्छिन्नमगच्छि-
 मर्शप्रकर्षौ, विमर्शेनोक्तं—अत्र! कथिता तावदेन तेषां विपयाभिलाषमानुषाणां मध्ये रसना, ननुपुना एतेषां विपयाभिन्ना रक्षा तस्या
 स्वरूपमावयोर्युगलतो निब्रूयतु युक्त, वदन्त्यास्त्रैव तामसचित्तनगरे, प्रकर्षः प्राह—यन्मामो जानीते, ततो गतौ ताममचिगपुरे विमर्श-
 प्रकर्षौ, तत कीदृशम्?—“नास्मिन्नाद्येपसन्मार्गामूलतस्तेन दुर्गं न लक्ष्य परेषां सदा। सर्ववोचोतमुक्तं च वदन्ते, पौरवृन्दं तु तत्रैव मन्-
 “धृते ॥ १ ॥ इहम् तत्सदा पापपूर्णत्सनां, निन्वित तत्सदा सिष्टलोकैः पुरम्। कारणं तत्सदाऽनन्तदु ग्गोदयेयां रण तत्सदाऽप्येतौप्योभ्रते
 “॥ २ ॥ केवलं तवमि वाभ्यां विमर्शप्रकर्षौभ्यामीहशमवलोकिव, यदुत—यवदग्धमिवारण्यं, कृष्णयणं समन्तत । रदित मूरिञ्जोकेन, न
 “मुक्तं च निजश्रिया ॥ ३ ॥ तत प्रकर्षस्त दृष्ट्वा, प्रत्याह निजमातुलम्। माम! किं विषये कश्चिदश्रयि पुरनायकः? ॥ ४ ॥ विमर्शं प्राह
 “नैवास्मि, योऽत्र मो! मूलनायकः। केवलं नायकाकारः, कश्चिदश्रयि मानव ॥ ५ ॥” ततो यावदेतावान् विमर्शप्रकर्षयोर्नस्य स
 पश्यते तावदृष्टाभ्यां तत्रैव नगरे प्रवेष्टुकामो वैन्याऋन्वनविकपनाविभिः कसिचित्प्रधानपुरुषै परिकरितः श्लोको नाम पाठीरिक्तः, तत
 समापितोऽसौ विमर्शप्रकर्षौभ्यां दृष्टव्य—अत्र! कोऽत्र नगरे राजा?, शोकः प्राह—ननु मुबनप्रसिद्धोऽय नरेन्द्रः, वयाहि—महामोदस्तमु-
 श्रुते, रागकेसरिसोवरः। धवोऽविवेकितायांश्च, प्रसिद्धोऽय नराधिपः ॥ १ ॥ स्वर्गपातालमर्थ्येषु, शत्रुभिर्भित्तफम्पितैः। नामापि गृह्यते
 तस्य, प्रयापद्वैरिणः ॥ २ ॥ देवस्याचिन्त्यधीर्यस्य, सत्पराक्रमाशालिनः। तस्य द्वेपगजेन्द्रस्य, नाम कः प्रमुमर्षति? ॥ ३ ॥ किं च—
 आह्वां तावदेव, किं तर्हि?—या मोदयति भीर्येण, सकलं मुबनत्रयम्। स्वापाऽविवेकिताऽप्यत्र, सा देवी देववक्षसा ॥ ४ ॥ अम्या

—सा महामोहनिर्वेक्षकारिणी गुरुवत्सला । सा महामूढताम्नाया, वर्तते सुन्दरा वधूः ॥ ५ ॥ रागकेसरिनिर्वेक्षं, न लङ्घयति सा सर्वा ।
 मूढतायाम् तत्पत्न्याः, सौहार्दं दर्शयत्यलम् ॥ ६ ॥ तथा द्वेपगजेन्द्रस्य, सा मर्तुर्गाढवत्सला । तेनाविवेकितां लोके, प्रख्यातिं संमुपागता
 ॥ ७ ॥ तदेवौ मुक्तेऽप्यत्र, स्यादौ वेदीनरेश्वरी । श्वानीं हन्त मद्राभ्यां, कथं प्रष्टव्यतां गतौ ? ॥ ८ ॥ विमर्शं प्राह नैवात्र,
 फोपः कार्यत्त्वया यतः । सर्वः सर्वं न जानीते, सिद्धमेतत्त्वगच्छये ॥ ९ ॥ आवा दवीयसो वेशादागतौ न च वीक्षितम् । पूर्वमेतत्सुर
 किं तु, मुतौ वेदीनरेश्वरी ॥ १० ॥ ततश्च—किं स्याद्वेपगजेन्द्रोऽत्र ? किं वा स्यान्नगरान्तरे ? । ततः कुतहलेनेव, पृष्टं सविग्धचेतसा
 ॥ ११ ॥ तद्भूत्रं 'साम्प्रतं ब्रूहि, किमत्रास्ते नराधिपः ? । किं वा विनिर्गतः कापि ? , पश्यावस्म नरेश्वरम् ॥ १२ ॥ शौकेनोक्तं जगत्त्रय,
 दृष्टान्तोऽयमपि स्फुटम् । प्रसिद्धं एव सर्वेषां, विदुषां दृष्टचेतसाम् ॥ १३ ॥ यथा देवो महामोहस्तत्पुत्रो रागकेसरी । तथा द्वेपगजे-
 न्द्रश्च, समस्तवलसमुदाः ॥ १४ ॥ सन्तोषहृदकस्योर्ध्वधाय कुतनिश्चयाः । विनिर्गताः स्वकस्यानाद्भूरिकालश्च लङ्घितः ॥ १५ ॥ विमर्शः
 प्राह यथेव, ततो मद्र किमर्थकम् । शहागतः ? किमास्तेऽत्र, पुरे मोः साऽविवेकिता ? ॥ १६ ॥ शौकेनाभिहितम्—नास्त्यत्र नगरे
 तावदधुना साऽविवेकिता । नापि देवसमीपे सा, तत्रार्कण्यं कारणम् ॥ १७ ॥ यदा साधो महामोहस्तस्याऽन्यो रागकेसरी । सन्तोषह-
 र्दकस्योर्ध्वधायं कुतनिश्चयः ॥ १८ ॥ तथा प्रचलिते देवे, वाम्या सह कुतोद्यमे । देवेन सार्धं सा देवी, प्रस्यता भर्तृवत्सला ॥ १९ ॥
 ततो द्वेपगजेन्द्रेण, सा प्रोक्ता कमलेक्षणम् । सन्ध्यावारक्ष्यम देवि !, न त्वदीय शरीरकम् ॥ २० ॥ धीर्यो फट्कसेवेय, त्वं च गर्भमग-
 छसा । नात सबाहनायोग्या, वेलामासश्च वर्तते ॥ २१ ॥ तस्मात्पिष्ठं त्वमत्रेति, प्रजामो वयमेकका । तयोक्तं त्वा विना नायं',
 नात्र मे नगरे धृतिः ॥ २२ ॥ तच्छ्रुत्वा देवपादैः सा, पुनः प्रोक्त्वा वयनना । तथापि नैव युक्तं ते, स्कन्धावारे प्रवर्तनम् ॥ २३ ॥ किं-

तु—रौद्रचिच्छपुरे गत्वा, देवि ! द्रुष्टाभिसन्निधना । रक्षिता सिद्ध निम्निष्ठा, पदातिः स हि भेदघः ॥ २४ ॥ ततोऽविवेकिता प्राह,—
 किमग्रास्माभिरुच्यताम् ? । यदार्थपुत्रो जानीते, तदेव करणसुखम् ॥ २५ ॥ ततो विनिर्गतो देवो, महामोहाविभि सह । रौद्रचिच्छपुरे
 देवी, देवादेशेन सा गता ॥ २६ ॥ ततोऽपि बहिरग्रेषु, पुरेषु किञ्च वर्तते । किञ्चित्कारणमाश्रित्य, साऽधुना युष्कारिणी ॥ २७ ॥
 जावद्यासीत्तदा पुत्रस्ययाऽज्योऽप्यधुना किञ्च । निजमर्तुः समयोगादेतदाकर्णितं मया ॥ २८ ॥ तदेव नास्ति सा देवी, यत्पुनर्मम कार-
 णम् । नगपगमने भद्र !, तदाकर्णय साम्प्रतम् ॥ २९ ॥

अत्रान्तरे प्रज्ञाविशालयाऽनिर्दिष्टाऽगृहीतसङ्केता—प्रियसखि ! यदनेन संसारिजीवेन नन्विर्वर्चनवैश्वानरवक्त्व्यताया हिंसापरिणयना-
 वसरे वैश्वानरमूलशुद्धिं निवेदयता पूर्वमभिरक्षितमासीत् यदुत—‘यादृश वचामसन्निधनगरं यादृशमासीत् द्वेपगजेन्द्रो राजा यादृशी च सा-
 ऽविवेकिता यच्च तस्यास्तस्याचामसन्निधनगणैर्द्रौद्रचिच्छपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरत्र ‘कथयिष्यामि’ इति तद्विवमधुना तेन ससा-
 रिजीवेन समस्त निवेदितमिति, अगृहीतसङ्केतयाऽभिहित—साधु प्रियसखि ! साधु सुन्दरं मम स्मारितं भवत्या, तवः प्रज्ञाविशालया
 ससारिजीव प्रत्यभिहित—भद्र ! यदा विचक्षणानार्येण नरवाहननरेन्द्राय विमर्शप्रकर्षवक्त्व्यतां कथयता तव रिपुदारणस्य सतस्त
 स्यामेव परिपत्तिं निपण्णस्य समाकर्णयतो निवेदितमेवमविवेकितापूर्वचरितं तदा किं विज्ञातमासीन्भवता ? यदुत—याऽसौ वैश्वानरस्य मा-
 ताऽभून्नन्दिर्वर्धनकाले मम च धात्री सैवेयमविवेकिता साम्प्रत दौलराजस्य जननी वर्तते मम च पुनर्धोत्रीति ? किं या न विज्ञातमिति ?,
 ससारिजीवेनोक्त ?—मद्रे ! न किञ्चित्च यथा मया विज्ञातं, अज्ञानजनित एव मे समस्तोऽपि निवेदयिष्यमाणोऽनर्थपरस्परप्रबन्ध, केवल
 तदाऽऽ चिन्तयामि यथा—कथानिकां काञ्चिदेव प्रव्रजितकक्षासाय कथयति, न पुनस्तन्नाधार्यमाह लक्षयामि सा यथेय साम्प्रतमगृहीतस-

द्रेचा न लक्षयति, अगृहीतसङ्केतयाऽभिहित—भद्र ! किमन्यः कश्चिद्भाषार्थो भवति ? सप्सारिजीवः प्राह—बाढ, भद्रे ! नास्ति प्रायेण मदीयचरिते भाषार्थरहितमेकमपि यच्चन, ततो न भवत्या कयानकभात्रेण सन्तोषो विघातव्यः, किं तर्हि ? भाषार्थोऽपि बोद्धव्यः, स च परिरुष्ट एव भाषार्थः, तथाप्यगृहीतसङ्केते ! यत्र कचिन्न बुध्यते भवती तत्र प्रज्ञाविशाला प्रष्टव्या यतो बुध्यते सभाषार्थमेवा मदीयवचनं, अगृहीतसङ्केतयोक्त—एव करिष्यामि, प्रस्तुतमभिधीयतां ।

ततो विषक्षणसूरिवचनमनुसन्धानं सप्सारिजीव कयानकशेषमिदमाह यदुत—ततो विमर्शेनाभिहित—भद्र ! वर्णय यद्विहागमनकारणं भद्रस्य, शोकेनाभिहितम्—आस्तेऽत्र नगरेऽद्यापि, वयस्योऽत्यन्तवृद्धमः । मम जीवितसर्वस्व, मतिमोहो महाबलः ॥ १ ॥ तदर्शनायमा यातस्ततोऽहं भद्र ! साम्प्रतम् । आवासित महाटन्या, मुक्त्वा देवस्व साधनम् ॥ २ ॥ विमर्शेनोक्तम्—स कस्मात्स्वामिना सार्धं, न गतस्तत्र साधने । शोकः प्राह स देवेन, धारितोऽत्रैव पत्तने ॥ ३ ॥ तच्छ्रमासौ यथा नित्य, न मोक्ष्य त्वया पुरम् । मतिमोह ! त्वमेवास्य, यतः सरक्षणक्षमः ॥ ४ ॥ तव प्रपद्य देवाद्यां, सस्मितोऽत्र पुरे पुरा । एतन्निवेशितं तुभ्य, प्रविशामोऽधुना वयम् ॥ ५ ॥ विमर्शः प्राह सिद्धिस्ते, तुष्टः शोको गतः पुरे । विमर्शश्च तवः प्रकर्षं प्रत्यभाषत ॥ ६ ॥—भद्र ! या साधनाधारा, प्रोक्ताऽनेन महाटवी । गत्वा तस्या प्रपद्यावौ, रागकेसरिसम्पन्नम् ॥ ७ ॥ प्रकर्षं प्राह को वाऽत्र, विकस्यो ? माम् । गम्यताम् । ततः प्रचलितौ तूर्ण, हृष्टौ स्वस्तीयमातुलौ ॥ ८ ॥ ततो विलक्षण वेगेन, मार्गं पवनगामिनौ । प्राप्तौ तौ मध्यमे भागे, महाटन्या प्रयाणकैः ॥ ९ ॥ अयं तत्र महामोह, रागकेसरिसयुक्तम् । युक्तं द्वेपगजेन्द्रेण, चतुर्जयलान्वितम् ॥ १० ॥ आवासितं महानद्या, पुलिनेऽविमनोरमे । महामण्डपमध्यस्थ, द्वेविकाया प्रसिद्धितम् ॥ ११ ॥ महार्सिदासनारूढ, मटकोटिविवेष्टितम् । गत्वा सा नातिदूरं सौ, वृषास्थानं प्रपश्यतः ॥ १२ ॥ ततो विमर्शेनाभिहित—भद्र !

प्राप्नो वाववावामभीष्टप्रवेशे, लङ्घिता महाटवी, दृष्ट महामोहसाधन, यशानपथमवतीर्णोऽय दृष्टान्याः मह रागद्वेगविता मारविचगे मद्रा-
 मोहराजः, तत्र युष्मोऽधुनाऽध्वयोरस्मिन्नास्थाने प्रवेशः, मा मूदेतेयमास्थानस्थायिनां लोकानामपूर्वोपाययोर्दोषां कश्चिदनाश्रया, भगवन्
 —अत्रैव प्रवेशे व्यवस्थिताभ्यां दृश्यत एवैवं सकलकालमास्थान, अतः कुतूहलेनापि न युष्मोऽत्र प्रवेग, प्रकर्षेणोष्ट—एव मन्त्रु, ईरद
 मामेव महाटवी इय च महानवी इव च पुलिन अय च महामण्डपः एया च वेदिषा एतच्च महामिहामन भय च महामोहनरेत्र एते
 च सपरिवाराः समस्तान् अपि क्षेपनरेन्द्रा सर्वसिद्धमदपूर्वं अहो महद्वय कुतूहल, तेनामीपामेकैक नामतो गुगतत्र मानेन यग्यंनाना
 विस्तरत भोतुमिच्छामि, अभिहित च पूर्व मानेन यया—जानाम्यह दृष्टस्य वस्तुनो ययावस्थित तत्त्वं, अत ममस्त निन्दयितुमर्हन्ति
 मामः, विमर्शं प्राह—सत्य, अभिहितमिदं मया, केवल मूरप्रकारं परिप्रभितमिदं भरेण, सत सम्यगयथायं निवेदयामि, प्रकुरं प्राह
 —विभ्रम्बमवधारयतु मामः, ततो विमर्शेन समन्वावलोकिता महाटवी निरीक्षिता महानवी विलोकित पुलिन नियमितो महामण्डप
 निरूपिता वेदिषा निमलित महासिंहासनं विचिन्तितो महामोहराजा विचारिता प्रत्येक महाताडभिनिवेदनेन सपरिफटाः सर्वे नरेन्द्रा
 स्वादयेन प्रविष्टो ध्यान तत्र च व्युपरतामेयेन्त्रियामादृष्टिर्निष्पन्वस्त्रिमितलोचनयुगलः स्थितः कश्चित्काल सतः प्रकम्पयता शिरः प्रद-
 सितमनेन, प्रकुरं प्राह—माम ! किमेतत् ? विमर्शेनोक्तं—अवगत समस्तमिदमधुना भया, ततः समुद्रतो हर्षः, प्रच्छनीयमन्यदपि
 साम्प्रत यत्ते रोचते, प्रकुरेणोक्तं—एवं करिष्यामि, तावदित्वमेव प्रस्तुत निवेदयतु मामः, विमर्शेनाभिहित—“यद्येव ततस्त्वावयेनां चित्तवृ-
 त्तिर्नाम महाटवी,—इय च मद्र ! विस्तीर्णविविधानुवसगता । तस्यपिमूर्तिः सर्वेषां, सद्रजानानुदाहृता ॥ १ ॥ इत्येव च सर्वेषां, लोक-
 “पश्यकारिणाम् । महानर्षपिशाचानां, कारणं परिच्छेदिता ॥ २ ॥ सर्वेषामन्वष्टाणानां, लोकानामत्र सस्थिताः । विषदृष्टिमहादृष्ट्यां, प्राम-

“पत्तनभूमयः ॥ ३ ॥ यदापि वहिरङ्गेषु, निर्दिश्यन्ते पुरेषु ते । किञ्चित्कारणमालोक्य, विद्वद्भिर्ज्ञानचक्षुषा ॥ ४ ॥ तथापि परमार्थेन,
 “तेऽन्तरङ्गजनाः सदा । अस्यामेव महाद्व्या, विज्ञेयाः सुप्रसिद्धिताः ॥ ५ ॥ (युगम्) यतः—नैवान्तरङ्गलोकानां, चित्तवृत्तिमहाद्वीम् । विहाय
 “विद्यते स्थान, वहिरङ्गपुरे क्वचित् ॥ ६ ॥ सततम्—सुन्दरामुन्दर सर्वे, येऽन्तरङ्गा कचिज्जनाः । एनां विहाय ते भद्र !, न वर्तन्ते
 “कदाचन ॥ ७ ॥ अन्यच्च—मिथ्यानिषेधिता भद्र !, भवत्येवा महाद्वी । घोरससारकान्ताकारण पापकर्मणाम् ॥ ८ ॥ सम्यक्निषेधिता
 “भद्र, भवत्येवा महाद्वी । अनन्तानन्दसन्दोहपूर्णमोक्षस्य कारणम् ॥ ९ ॥ किं चेह बहुनोक्तेन ? सुन्दरेतरवस्तुन । सर्वस्य कारणं
 “भद्र !, चित्तवृत्तिमहाद्वी ॥ १० ॥ इय चासारविस्तार, दृश्यते या महानवी । एषा प्रमत्तता नाम, भद्र ! गीता मनीषिभि ॥ ११ ॥
 “इय निद्रावती तुक्ता, कपायजलवाहिनी । विज्ञेया मरिगत्वाविक्रयास्रोतसा निधि ॥ १२ ॥ महाविषयकडोललोलमालाकुला सदा ।
 “यिकल्पानल्पसस्वौचै पूरिता च निगण्यते ॥ १३ ॥ योऽस्यास्मदेऽपि वर्तेत, नरो बुद्धिविहीनकः । वसुन्मूल्य महावर्चे, क्षिपत्येवा महापगा
 “ ॥ १४ ॥ यस्तु प्रवाहे नीरस्य, प्रविष्टोऽस्या पुमानलम् । स यज्जीवति मूढात्मा, क्षणमात्र तदद्भुतम् ॥ १५ ॥ यदृष्ट भवता पूर्वं, राग-
 “कसरिपचनम् । यच्च द्वेपगजेन्द्रस्य, सम्बन्धि नगरं परम् ॥ १६ ॥ वाग्यामेवा ससुद्भूता, विगाह्येवा महाद्वीम् । गत्वा पुन पतत्येवा,
 “घोरससारनीरधौ ॥ १७ ॥ अतोऽस्मां पस्वितो भद्र !, पुरुषस्तत्र सागरे । अवश्य याति वेगेन, तस्य षोत्तरण कुत ? ॥ १८ ॥ ये
 “गन्तुफामास्तत्रैव, भीमे ससारसागरे । अथ एव सदा तेषां, वल्लभेयं महापगा ॥ १९ ॥ ये तु भीताः पुनस्तस्माद्दुर्धोरत्ससारसागरात् ।
 “ते दूराद्भूतो यान्ति, विहायेमां महानधीम् ॥ २० ॥ सर्वेवा गुणतो भद्र !, वर्णिता सर्व निम्नगा । त्व तद्विलसित नाम, साम्प्रत पुलिन
 “गुण ॥ २१ ॥ एतद्धि पुलिन भद्र !, हास्यविष्वोक्तसैकतम् । विलासलाससङ्गीतहससारसरजितम् ॥ २२ ॥ स्नेहपाशमहाकाशविकासध-

“यत्तु तथा । पूर्वमानमहनिद्रामयिरामपदुर्लभम् ॥ २३ ॥ केलिस्थान मुविस्वीर्णं, वाडिष्ठाना मनोरमम् । विहातपत्नैर्दूरेण, वर्जित मी-
 “हृन्नाडिभिः ॥ २४ ॥ वदित पुलिन मद्र’, कथित तव साम्प्रतम् । महामण्डपरूप से, कथयामि सनायकम् ॥ २५ ॥—अय हि चित्त-
 “विधेयो, नाम्ना संगीयते दुर्यै । गुणत सर्ववैपौषवासस्थानमुवाहृतः ॥ २६ ॥ अत्र प्रविष्टमात्राणा, विस्मरन्ति निजा गुणा । प्रवर्तन्ते
 “महापापसाधनेषु च दुष्टव ॥ २७ ॥ यतेपामेव कार्येण, निर्मितोऽयं सुवेषसा । राजानो येऽत्र दृश्यन्ते, महामोहादयः किल ॥ २८ ॥
 “वहिरङ्गाः पुनर्योका, वदि मोहवधतुगाः । सुर्महामण्डपे मद्र’, प्रविष्टा कथित्व ते ॥ २९ ॥ ततो विभ्रमसन्तापचितोन्मादवत्स-
 “दान् । प्राप्नुवन्ति न सन्वेहो, महामण्डपवेषत ॥ ३० ॥ युगम् ॥ एत मद्र’ प्रकृत्यैव, महामण्डपमुषकैः । एते नरेन्द्राः सम्राप्य, मो-
 “हन्ते दुष्टयानसा ॥ ३१ ॥ वहिरङ्गाः पुनर्योका, मोहापासाय मण्डपम् । एत हि वीर्मनस्येन, कर्मन्ते दुःखसागरम् ॥ ३२ ॥ अय हि
 “चित्तनिवाणकारिणी निजवीर्यवः । तेषामेकामवा हन्ति, सुखसन्वोहवायिनीम् ॥ ३३ ॥ केवल से न जानन्ति, वीर्यमस्य वपस्विन ।
 “प्रवेष्टमाचरन्त्यत्र, तेन मोहात्पुन पुन ॥ ३४ ॥ वैस्तु वीर्यं पुनर्वाव, कथञ्चित् पुण्यकर्मभिः । मस्य नैवात्र ते मद्र’, प्रवेश कुर्वते
 “नराः ॥ ३५ ॥ एकाग्रमनसो नित्यं, चित्तनिर्वाणयोगतः । ततस्ते सप्ततान्त्र्या, भवन्त्यत्रैव जन्मनि ॥ ३६ ॥ तदेष गुणतो मद्र’,
 “चित्तविशेषमण्डप । मया निवेदितस्तुभ्यमधुना ऋणु वैदिकाम् ॥ ३७ ॥—एषा प्रसिद्धा लोकेऽत्र, तृष्णानाम्नी सुवैदिका । अत्यैव च
 “नरेन्द्रस्य, कारणेन निरूपिता ॥ ३८ ॥ मद्राव एव तत्र पश्य, महामोहेन यो लिजः । कुटुम्बान्तर्गतो व्योमः, स एवास्यां निवेदितः
 “॥ ३९ ॥ ये तु क्षेपा महीपाठस्तस्तेवामाश्रययः । एते निविष्टास्ते पश्य, सर्वे सुखलम्बाण्ये ॥ ४० ॥ एषा हि वैदिका मद्र’, प्रकृत्यै-
 “वास्त यक्ष्मा । महामोहनरेन्द्रस्य, स्वजनस्य विशेषतः ॥ ४१ ॥ अस्या समुपविष्टोऽयमत एव शुद्धमुहुः । सगर्वं वीक्षते व्योम, सिद्धार्थो-

“ऽहं किलायुना ॥ ४२ ॥ एतच्च प्रीणयत्येषा, स्वभावेनैव वेदिका । स्वस्योपरिष्ठायासीन, महामोहकुटुम्बकम् ॥ ४३ ॥ वहिष्णा पुन-
 “लोका, यद्येनां भद्र ! वेदिकाम् । आरोहन्ति ततस्तेषा, कौतस्य दीर्घजीवितम् ? ॥ ४४ ॥ अन्यथैषा स्ववीर्येण, वृष्णाख्या भद्र ! वेदिका ।
 “अत्रैव सस्थिता नित्यं, भ्रामयत्यक्षिल जगत् ॥ ४५ ॥ तदेषा गुणतो भद्र !, यथार्यो वरवेदिका । मया निवेदिता तुभ्यमिवानीं शृणु वि-
 “ष्टरम् ॥ ४६ ॥—एतत्सिंहासनं भद्र !, विपर्यासाख्यमुच्यते । अस्यैव विधिना नून, महामोहस्य कल्पितम् ॥ ४७ ॥ यस्मिन् लोकवि-
 “ख्यात्, राज्यं याञ्च विभूतयः । तत्राहं कारणं मन्ये, नृपतेरस्य विष्टरम् ॥ ४८ ॥ यावत्स्यात् नरेन्द्रस्य, विषते वरविष्टरम् । इदं तावदह-
 “मन्ये, राज्यमेताञ्च मृतयः ॥ ४९ ॥ यतः—अस्मिन्निष्ठो राजाऽयं, महासिंहासने सदा । सर्वेषामेव क्षत्रूणां सम्यः परिकीर्तितः ॥ ५० ॥
 “यदा पुनरयं राजा, भवेदस्माद्वहिः स्थितः । सामान्यपुरुषस्यापि, तदा गम्यः प्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ एतद्धि विष्टरं भद्र !, वहिरङ्गजनैः
 “सदा । आलोकितं करोत्येव, रौद्रानर्घपरम्पराम् ॥ ५२ ॥ यत —तावत्तेषां प्रवर्तन्ते, सर्वाः सुन्दरपुंसयः । यावच्चैर्विष्टरे लोकैरत्र दृष्टिर्न
 “पातिता ॥ ५३ ॥ निवद्धदृष्टयः सन्तः, पुनरत्र महासने । ते पापिनो भवन्त्युभे, कुतः सुन्दरपुंसयः ? ॥ ५४ ॥ किं च—यत्रथास्तत्
 “पुष्पीनस्य, मण्डपस्य च वर्णितम् । वेदिकायाञ्च तदीर्यं, सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ५५ ॥ तस्मिन् गुणतो भद्र !, कथितं तव विष्टरम् । महा-
 “भोहनरेन्द्रस्य, निदोघं गुणगौरवम् ॥ ५६ ॥ जराजीर्णकपोलापि, येषां भुवनविष्टता । अमुल्येयमविद्याख्या, गात्रयष्टिरुदाहृता ॥ ५७ ॥
 “एषाऽत्र सस्थिता भद्र !, सकलेऽपि जगद्भ्ये । यत्करोति स्ववीर्येण, तदाकर्णय साम्प्रतम् ॥ ५८ ॥ अनित्येष्वपि नित्यत्वमशुचिष्वपि शुद्ध-
 “ताम् । दुःखात्मकेषु सुखतामनात्मस्वात्मरूपताम् ॥ ५९ ॥ पुद्गलस्कन्धरूपेषु, क्षरीराविषु वस्तुषु । लोकानां दर्शयत्येषा, ममकारपरायणा
 “॥ ६० ॥ युगम् । ततस्ते वदन्ति तत्वास्तेषु पुद्गलवस्तुषु । आत्मरूपमजानन्त, क्षिप्रयन्तेऽनर्थकं जनाः ॥ ६१ ॥ तदेना धारयन्मुचैर्गोत्र-

“यत्त तया । पूर्णमानमहानिद्रामक्षिरामत्तदुर्जनम् ॥ २३ ॥ कैलिस्थान सुविस्तीर्णं, बालिशानां मनोरमम् । विज्ञातवत्त्वेदरेण, वर्जित शी-
 “सुमालिभिः ॥ २४ ॥ तद्विदं पुलिन मद्र !, कथित तव साम्प्रतम् । महामण्डपतरु ते, कथयामि सनायकम् ॥ २५ ॥—अय हि चित्त-
 “विक्षेपो, नाम्ना संगीयते द्रुषे । गुणत सर्वदोषौघवासस्थानमुदाहृतः ॥ २६ ॥ अत्र प्रविष्टमात्राणां, विस्मरन्ति निजा गुणा । प्रवर्तन्ते
 “महापापसाधनेषु च दुष्टयः ॥ २७ ॥ एतेषामेव कार्येण, निर्मितोऽय सुबोधसा । राजानो येऽत्र दृश्यन्ते, महामोहावय किल ॥ २८ ॥
 “बहिरङ्गाः पुनर्लौका, यदि मोहवशानुगाः । त्सुर्मेशमण्डपे मद्र !, प्रविष्टा कचिद्वत्र ते ॥ २९ ॥ ततो विभ्रमसन्तापचित्तोन्मादव्रतह-
 “वान् । माप्नुवन्ति न सन्त्येहो, महामण्डपदोषत ॥ ३० ॥ युग्मम् ॥ एन मद्र ! प्रकृत्यैव, महामण्डपमुषकै । एते नरेन्द्राः सप्ताप्य, मो-
 “दन्ते दुष्टमानसाः ॥ ३१ ॥ बहिरङ्गाः पुनर्लौका, मोहावासाय मण्डपम् । एन हि वीर्मनस्येन, लभन्ते दुःखसागरम् ॥ ३२ ॥ अय हि
 “चित्तनिर्वाणकारिणी निजवीर्यतः । तेषामेकाग्रता हन्ति, सुखसन्तोषदशयिनीम् ॥ ३३ ॥ केवल ते न जानन्ति, वीर्यमस्य सपत्निनः ।
 “प्रवेशमाचरन्त्यत्र, तेन मोहात्पुन पुन ॥ ३४ ॥ यैस्तु वीर्यं पुनर्होत, कथञ्चित् पुण्यकर्मभिः । अस्म नैवान्न ते मद्र !, प्रवेश कुर्वते
 “नर ॥ ३५ ॥ एकाग्रमनसो नित्य, चित्तनिर्वाणयोगत । ततस्ते सततान्वया, भवन्त्यत्रैव जन्मनि ॥ ३६ ॥ तवेष गुणतो मद्र !,
 “चित्तविक्षेपमण्डपः । मया निवेदितस्तुभ्यमपुन गृणु वेदिकम् ॥ ३७ ॥—एषा प्रसिद्धा लोकेऽत्र, तृष्णानाम्नी सुवेदिका । अत्येव च
 “नरेन्द्रस्य, कारणेन निरूपिता ॥ ३८ ॥ भद्रात एव त्व पश्य, महामोहेन यो निजः । कुटुम्बान्तर्गतो लोकः, स एवास्या निवेदितः
 “॥ ३९ ॥ ये तु शेषा महीपालास्तस्तेवामात्रयुतयः । एते निविष्टास्ते पश्य, सर्वे सुकलमण्डपे ॥ ४० ॥ एषा हि वेदिका मद्र !, प्रकृत्यै-
 “वास्य बलभा । महामोहनरेन्द्रस्य, स्वजनस्य विशेषतः ॥ ४१ ॥ अस्यां समुपविष्टोऽयमत एव मुष्टयुद्धः । सगर्वं वीर्यते लोक, सिद्धायो-

“इह किञ्चाधुना ॥ ४२ ॥ एतच्च ग्रीणयत्नेषां, स्वभावैर्नैव वेदिका । स्वस्योपरिष्ठादासीन, महामोहकुटुम्बकम् ॥ ४३ ॥ यहिरक्षाः पुन-
 “ल्लोका, यद्येतां मद्र’ वेदिकाम् । आरोहन्ति ततस्तेषां, कौतस्य दीर्घजीवितम् ? ॥ ४४ ॥ अन्यच्चैषा स्ववीर्येण, रुष्णाख्या मद्र ! वेदिका ।
 “अत्रैव संस्थिता नित्य, भ्रामयत्यश्लिल जगत् ॥ ४५ ॥ तदेषा गुणतो मद्र !, यथार्थो वरवेदिका । मया निवेदिता तुभ्यमिवानीं शृणु वि-
 “ष्टरम् ॥ ४६ ॥—एवत्सिंहासन मद्र !, विपर्यासाख्यमुच्यते । अस्यैव विधिना नून, महामोहस्य कल्पितम् ॥ ४७ ॥ यदिष्ट लोफवि-
 “क्याप्त, राज्य यात्र विमूढयः । तत्राह कारण मन्ये, नृपतेरस्य विष्टरम् ॥ ४८ ॥ यावच्चास्य नरेन्द्रस्य, विद्यते वरविष्टरम् । इव तावदह
 “मन्ये, राज्यमेतात्र मूढय ॥ ४९ ॥ यतः—अस्मिन्निविष्टो राजाऽयं, महत्सिंहासने सदा । सर्वेषामेव शत्रूणामगम्यः परिकीर्तितः ॥ ५० ॥
 “यदा पुनरय राजा, भवेदस्माद्विहिः स्थितः । सामान्यपुरुषस्यापि, तदा गम्यः प्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ एतद्धि विष्टरं मद्र !, वहिरङ्गजनैः
 “सदा । आलोकित करोत्येव, रौद्रानर्थपरम्पराम् ॥ ५२ ॥ यत —तावत्तेषां प्रवर्तन्ते, सर्वाः सुन्दरबुद्धयः । यावत्तैर्विष्टरे लोकैरत्र दृष्टिनं
 “पातिता ॥ ५३ ॥ नियद्धदृष्टयः सन्तः, पुनरत्र महासने । ते पापिनो भवन्त्युधैः, कुत सुन्दरबुद्धयः ? ॥ ५४ ॥ किं च—यत्राद्यास्त
 “पुलीनस्य, मण्डपस्य च वर्णितम् । वेदिकायाश्च तदीर्यं, सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ५५ ॥ तद्विद गुणतो मद्र !, कथित तव विष्टरम् । मदा-
 “मोहनरेन्द्रस्य, निषेध गुणगौरवम् ॥ ५६ ॥ जरजीर्णकपोलापि, येषा भुवनविभ्रता । असुख्येयमविद्याख्या, गात्रयष्टिरुदाहृता ॥ ५७ ॥
 “एषाऽत्र संस्थिता मद्र !, सफलैऽपि जगन्त्रये । यत्करोति स्ववीर्येण, तदाकर्णय साम्प्रतम् ॥ ५८ ॥ अनित्येष्वपि नित्यत्वमशुचिष्वपि शुद्ध-
 “ताम् । दुःसाल्मर्केषु सुखतामनात्मस्यात्मरूपताम् ॥ ५९ ॥ पुद्गलस्कन्धरूपेषु, शरीरादिषु वस्तुषु । लोकानां दर्शयत्नेषां, समकारपरयणा
 “॥ ६० ॥ युगमम् । ततस्ते बद्धविषयत्वात्तेषु पुद्गल्यस्तु । आत्मरूपसज्जानन्तः, स्थिरयन्तेऽनर्थकं जनाः ॥ ६१ ॥ तदेना धारयन्नुच्चैर्गोत्र-

“यष्टि महायत्न । जराजीर्णोऽपि नैवाय, मुख्यते निजतेजसा ॥ ६२ ॥” अय हि भद्र ! राजेन्द्रो, जगत्सगिष्ठात् । तेनैव गीर्णो दन्ती-
 महामोहपितामहः ॥ ६३ ॥ ये रुद्रोपेन्द्रनागेन्द्रचन्द्रविषाधराक्षय । तेऽप्यस्य भद्र ! नैयाशां, लक्ष्म्यन्ति करापा ॥ ६४ ॥ अयान्ति—
 योऽय स्ववीर्यदण्डेन, जगत्क कुल्लवत् । विभ्रम्य घटयत्येव, कार्यमाणहानि लीलया ॥ ६५ ॥ तयाम्यापिन्यरीर्यन्त्य, महानोरम्भ मू-
 पतेः । को नाम भद्र ! कोकेऽस्मिन्नाह्वां छद्मयितु क्षम ? ॥ ६६ ॥ तवेप गुणतो भद्र !, यर्णितस्ते नरापिच । अपुना परिवारेऽप्य, द-
 ण्यते वं विचिन्तय ॥ ६७ ॥ केवल कयबलेवं, मयि भद्र ! विशेषतः । केनाप्यापूतवोपेण, न त्व पृच्छसि किञ्च ॥ ६८ ॥ द्रुष्टारम्भ-
 नो इत्से, मावितश्च न लक्ष्यते । क्षिरःकम्पनस्रस्त्रोद्विरेहेण विभाव्यसे ॥ ६९ ॥ निम्नलाक्षो मदीयं तु, केयत्त मुग्धनीक्षणे । तस्मिन्
 नैव जानेऽह, बुध्यसे किं न बुध्यसे ? ॥ ७० ॥ प्रकर्षः प्राह मा मैष, माम ! वोष प्रसादतः । तवाह नाम्नि तद्भोके, यत्र युष्ये परि-
 स्फुटम् ॥ ७१ ॥ विमर्शं प्राह जानामि, बुध्यसे त्व परिस्फुटम् । अयं तु विहितो भद्र !, परिहासस्त्वया सह ॥ ७२ ॥ यत् —
 विज्ञातपरमार्थेऽपि, घालबोधनकाम्यया । परिहासं करोत्येव, प्रसिद्धं पण्डितो जन ॥ ७३ ॥ घालो विनोदनीयश्च, माहतां
 भद्र ! वक्षे । अतो मत्परिहासेन, न कोप गन्तुमर्हसि ॥ ७४ ॥ अन्यच्च जानताऽपीदमस्माकं हर्षपृष्ठये । त्वया प्रभोऽपि कृतव्य, क-
 चित्सुखवस्तुनि ॥ ७५ ॥ किञ्च—अविचार्य मया सार्व, वस्तुतस्त्व यथास्थितम् । त्वमत्र सुतमात्रेण, भद्र ! न ज्ञातुमर्हसि ॥ ७६ ॥
 ऐदम्पर्यमतस्मात् !, बोद्धव्य यत्नतस्त्वया । अज्ञातपरमार्थस्य, मा भूद्रौतकयानिका ॥ ७७ ॥ प्रकर्षः प्राह—माम ! कथय कीदृशी पुनः
 सा भौतकयानिका ?, विमर्शनाभिहित—भद्र ! समाकर्ण्य, अस्ति कचिन्नगरे जग्मवधिरः सदाशिवो नाम भौवाचार्यः, स च जराजी-
 र्णदण्डोऽसमुपहासपरेण हस्तसङ्ख्याऽभिहितः केनचिद्यूतैवदुना यथा—महाराज ! किञ्चैव नीतिशालेषु पठ्यते, यदुच—विषं गोष्ठी वरि-

त्रस्य, जन्तो पापरतिर्विषम् । विप परे रता भार्या, विप व्याधिरुपेक्षितः ॥ १ ॥ अतः क्षीघ्रमस्य वारिधिर्यत्न करोतु किञ्चि-
 दौपयं मद्भारकः, न स्रव्येपेक्षितु युक्तोऽय महाव्याधिः, ततः प्रविष्टो भौताचार्यस्तु मनसि स एवाऽऽप्राहविशेष, ततोऽभिहितोऽनेन शान्ति-
 श्रियो नाम निजशिष्यः यदुत—गच्छ त्व वैद्यमवने मदीयबधिरत्वस्य विज्ञाय भेषज गृहीत्वा च तर्पणमागच्छ, मा भूत्कालहरणेन
 व्याधिबृद्धिरिति, शान्तिशिष्येनाभिहित—यदाज्ञापयति मद्भारकः, ततः प्राप्तोऽसौ वैद्यमवने दृष्टो वैद्य, इतश्च बृद्धीं वेला रमण विधाय
 द्वारात्समागतौ वैद्यपुत्रः, ततः क्रोधान्धबुद्धिना वैद्येन गृहीतासिपरुषा बालमयी रज्जुः बद्धाभारतजसौ निजवारकः स्वन्मके गृहीतो
 छकुट ताडयितुमारब्ध ताड्यमाने च निर्दय तत्र वारके शान्तिशिवः प्राह—वैद्य ! किमित्येनमेवं ताडयसि ?, वैद्येनोक्त—न दृणोति
 कथञ्चिद्व्येप पाप, भग्नान्तरे हाहारव कुर्याणा वेगेनागत्य तस्मा वैद्यस्य हस्ते धारणार्थं भार्या, वैद्यः प्राह—मारीणीयो मयाऽयं दुरात्मा
 यो ममैव कुर्वन्तोऽपि न दृणोति अपसरणपत्तर त्वमितरथा तवापीयमेव गतिः तथापि लग्नी ताडिता साऽपि वैद्येन, शान्तिशिष्येन
 चिन्तित—अये ! विज्ञात मद्भारकस्यौपयं किमधुना दृष्टेन ?, ततो निर्गत्य गतोऽसौ माहेश्वरगृहे बाधिता तेन रज्जु समर्पिता माहेश्वरैः
 क्षणमयी, शान्तिशिव प्राह—अलमनया, मम बालमय्याऽसिपरुषया प्रयोजन, एता तादृश्येव माहेश्वरैरभिहित च—मद्भारक ! किं पुन-
 रनया कार्य ?, शान्तिशिष्येनोक्त—सुगृहीतनामधेयानां सवाशिवमद्भारकाणासौपय करिष्यते, ततो गृहीत्वा रज्जु गतो मठे शान्तिशिवः,
 तत्र च दृष्ट्वा गुरु कृतमनेन विषममकुटितरङ्गभङ्गकण्ठ बद्धागटीसु—असौ मठमध्यस्सम्भके निजाचार्यः, ततो गृहीतबृह-
 कुटोऽसौ प्रपृचस्तस्य ताडने, इतश्च माहेश्वरैश्चिन्तित—गच्छामो मद्भारकाणां क्रियायां क्रियमाणार्थां प्रत्यासन्नाः स्वयं मन्त्राः, तव स-
 मागवास्ते दृष्टो निर्दय ताडयन्नाचार्य शान्तिशिव, तैरभिहित—किमित्येनमेव ताडयसि ?, शान्तिशिवः प्राह—न दृणोति कथञ्चि-

व्येप पापः, ततो विहितः सदाशिवेन प्रियमार्गेण महाकन्धरैरवः शब्दः, ततो लप्ता धारणार्थं हाहाख कुर्वन्त शान्तिशिवस्य माहेधरा ,
 शान्तिशिवः प्राह—मारणीयो मयाऽयं दुरात्मा, यो ममैव कुर्वतोऽपि न शृणोसि, अपसरतापसरत यूयमितरया युष्माकमपीयमेव घातेति,
 तथापि वारयतो माहेधरानपि प्रवृत्तस्वाद्यितुमसौ लङ्घतेन, ततो बहुत्वात्तेषां रे ज्ञात ज्ञातेति द्रुवाणैरुदालि(तैः)त्वेन तस्य हस्तादङ्कुट ,
 चिन्तितं च—नूनं महगृहीतोऽयं, ततो पद्मसैस्वाद्यित्वा पद्मद्वारदुर्गन्धेन शान्तिशिवः, विमोचितं सदाशिवः, लब्ध्वा तेन चेतना, जीवितो
 वैद्ययोगेन, माहेधरैरभिहितः—शान्तिशिव ! किसिद् भगवत्स्त्वया कर्तुमारब्धमासीत् ? शान्तिशिवः प्राह—ननु बधिरताया वैपोपदेशा-
 दौषधं, किंच—मुञ्चत मां मा भट्टारकव्याधिसुपेक्ष्यं, माहेधरैरिन्तितं—महाप्रहोऽयं, ततोऽभिहितमेतैः—मुञ्चामस्त्वा यद्येव न
 करोषि, शान्तिशिव प्राह—किमिह भवता वचनेन स्वगुरोरपि भैषजं न करिष्यामि ? अहं हि यस्मिं परं तस्यैव वैद्यस्य वचनेन सिद्धानि,
 नान्यथा, ततः समाहूतो वैद्यः, निवेदितस्तस्मै वृत्तान्तः, ततो मुक्षमन्त्रे हस्तवाऽभिहितं वैद्येन—भट्टारक ! न बधिरोऽसौ मदीयो दा-
 रकः, किं तर्हि, पाठितो मया हेप्सेन वैद्यकशास्त्राणि स तु रमणीयतया मम रटवोऽपि तदर्थं न शृणोसि ततो मया रोपाच्छादितः
 उन्नेदमौषधं, किंच—मृगुणीमूतः सत्वय साम्प्रत एव प्रमावादेनैव भैषजेन, तस्मात्त परं न कर्तव्यं मदीयवचनेन त्वयाऽस्येवमौष-
 धमिति, शान्तिशिवेनाभिहितं—एव भवतु, भट्टारकैर्हि प्रगुणैर्मम प्रयोजनं, ते च यदि प्रगुणास्तु किमौपधेन ? ततो मुक्तः
 शान्तिशिव ॥ तत्रेपा मद्र ! मौक्तकथानिका द्रुवमात्राहिणस्तथापि मया सार्वमविचारयतो मा मूढित्येवमर्थं परिचोदित्वस्त्व मयेति ।
 प्रकप्यः प्राह—साधु साधूक मामेन, पृच्छामि तर्हि वानीं किञ्चिद्भवन्त, विमर्शेनोक्त—द्रमयतु मद्रः, प्रकप्यः प्राह—माम ! यद्येव ततो
 विज्ञातेयं मया समस्तान्तरङ्गलोकाधारमूला बहिरङ्गलोकानां सर्वसुन्दरासुन्दरत्वस्तु निर्वर्तिका समाचार्यो विचित्रचित्तमहादवी, पश्यानि तु महा-

नदीपुलिनमहामण्डपवेदिफासिंहासनगात्रयष्टिनेन्द्ररूपाणि वस्तूनि यानि भवता प्रमत्ततावद्विलसितचित्तविशेषपटुणाविपर्योसाविद्यामहा-
मोहाभिधानानि निवेदितानि तानि मया भावार्थमधिकृत्य न सम्यग्विज्ञातानि, विकल्पितानि मया यथा नाम्ना परमेष्ठानि भिषन्ते नार्येन,
यतः सर्वाण्यपि पुष्टिकारणतयाऽस्मीपामन्तरङ्गलोकाभानमर्थकारणतया च बहिरङ्गजनानां समानानि वर्तन्ते सतो यथेतेषामस्ति कश्चिद-
र्थेन भेदस्तं मे निवेदयतु मासः, विमर्शः प्राह—ननु निवेदित एव प्रत्येकमेतेषा गुणान् वर्णयता मया परिसृष्टोऽर्थभेदः तथापि स
यदि न विज्ञातो भद्रेण ततः पुनरपि निवेदयामि । तव कथितो विमर्शेन महानयादीनां वस्तूनां प्रत्येक भावार्थः, बुद्धः प्रकर्षेण ॥
अत्रान्तरे नरवाहनः प्राह—भवन्त ! वयमपि बोधनीयास्तेषां भावार्थः, तवः प्रयोधितो नरवाहननेन्द्रोऽपि तेन भगवता विचक्षणस-
रिणा । ततोऽगृहीतसङ्केतयाऽभिहित—भद्र ! संसारिजीव तर्हि यथेव ततोऽश्मपीदानीं तेषा महानयादिवस्तूना बोधनीया भवताऽर्थभेदः,
संसारिजीवेनोक्तं—भद्रे ! स्पष्टदृष्टान्तमन्तरेण न त्वया सुस्त्रावसेयमेतेषां प्रविमक्त स्वरूपः, अतो दृष्टान्तं कथयिष्ये, अगृहीतसङ्केतयोक्त
—अनुग्रहो मे, संसारिजीवेनाभिहित—अस्ति सभावितसमस्तपृष्ठान्तं भुवनोदरं नाम नगरं, तत्र च निवारको हरिहरद्विरण्यगर्भादी-
नामपि प्रसुप्तैरनादिनाम राजा, तस्य च नीतिमार्गनिपुणाऽविच्छेद्यकारिणी क्षुद्रकिम्प्याविकल्पजल्पानां सस्थितिर्नाम महादेवी, तयो-
भ्यान्तवबहुमोऽस्ति वेष्टहलो नाम तनयः, स च गाढमाहारप्रियो विवानिधमनवरतं विविधस्वाधारेयानि भक्षयन्नास्ते, तवः संजात महा
ऽजीर्णं, प्रकुपिता दोषा, सपन्नोऽन्तर्लीनो न्वरः, तथापि न विच्छिद्यते तस्याहापभिलाषः, प्रपृच्छा बोधानिकागमनेच्छा, तत कारिता
भूरिप्रकाय भस्यविशेषाः, ताम्र पश्यतस्तस्य एतमेव च भक्षयिष्यामीति प्रवर्तन्ते चित्तकण्ठोलाः, लौल्यासिरेकेण च भक्षित सर्वेषामाहा-
रयिज्ञेपाणां स्तोकस्तोकः, ततः परिकेष्टितो मित्रघृन्नेन परिकरितोऽप्य पुरेण पठता घन्विघृन्नेन ददृशानं विविधैर्विलासेर्महता विमर्देन

व्येप पाप , तवो विदितः सदाशिवेन प्रियमाणेन महाक्रन्त्यमैरवः शब्दः, तवो लम्बा वारणार्थं द्वाष्टारव कुर्वन्त शान्तिशिवस्य माहेष्टरा ,
 शान्तिशिवः प्राह—मारणीयो मयाज्य दुरात्मा, यो ममैव कुर्वतोऽपि न शृणोति, अपसरतापसरत यूयमितरथा युष्माकमपीयमेव वार्तेति,
 तथापि वारयतो माहेष्टरानपि प्रवृत्तस्मादयितुमसौ लङ्घटेन, तवो बहुत्वापेर्पां रे लात लातेति द्रुवाणैरुशलि(ते)स्तेन तस्म हस्ताद्वकुट ,
 चिन्तित च—नून प्रदृष्टहीनोऽय, तवो बद्धसैस्मादयित्वा पद्माद्वाहुबन्धेन शान्तिशिवः, विमोचित सदाशिवः, लम्बा तेन चेतना, जीवितो
 दैवयोगेन, माहेष्टरमिद्वित—शान्तिशिव ! किमिदं भगवतस्त्वया कर्तुमारब्धमासीत् ? , शान्तिशिव प्राह—ननु बधिरताया वैद्योपदेशा-
 शौषधं, किंच—मुञ्चत मा मा भट्टारकव्याधियुपेक्ष्यं, माहेष्टरैश्चिन्तित—महाप्रदोऽय, तवोऽभिहितमैतैः—मुष्मामस्त्वां यद्येव न
 करोषि, शान्तिशिवः प्राह—किमाह भवतां वचनेन स्वगुरोरोपि भैयज न करिष्यामि ? , अह हि यद्यि परं तस्यैव वैद्यस्य वचनेन सिद्धामि,
 नान्यथा, ततः समाहूतो वैद्यः, निवेदितस्त्वस्मै वृत्तान्तः, तवो सुखमध्ये हसताऽमिद्वित वैद्येन—भट्टारक ! न बधिरोऽसौ मदीयो वा-
 रकः, किं वरि, पाठितो मया हेष्टेन वैद्यकशास्त्राणि स तु रमणशीलतया मम रटवोऽपि तव्यं न शृणोति तवो मया रोपात्ताद्वितः
 तन्नेदमौपध, किंच—प्रगुणीमूत स्रस्वय साम्प्रत तव प्रभावाद्देनैव भैयजेन, तस्मादतः परं न कर्तव्य मदीयवचनेन त्वयाऽस्येदमौप-
 धमिति, शान्तिशिवेनाभिहित—एव मयतु, भट्टारकैर्हि प्रगुणैर्मम प्रयोजन, ते च यद्यि प्रगुणास्ततः किमौपधेन ? , तवो मुक्त
 शान्तिशिवः ॥ तदेवा भद्र ! भौतकथानिका सुतमात्राणिस्तवापि मया सार्धमविचारयतो मा मूदित्येवमर्थं परिचोदितस्त्व मयेति ।
 प्रकप्यः प्राह—साधु साधूक्त भागेन, पृच्छामि तदीयानीं किञ्चिद्भवन्त, विमर्शेनोक्त—अभयतु भद्र , प्रकप्यः प्राह—माम ! यद्येव तवो
 विशातेय मया समस्तान्तरङ्गलोकाधारभूता बहिरङ्गलोकानां सर्वसुन्दरपुष्पस्वरवस्तुनिर्बिका समाधार्यो विषयधृष्टिर्भट्टादधी, एतानि तु महा-

नदीपुलिनमहामण्डपवेदिकासिंहासनगात्रयष्टिरेन्द्ररूपाणि वस्तूनि यानि भवता प्रमत्ततावद्विलसितचिच्छेपदृष्ट्याविपर्ययासाविशामहा-
मोहाभिधानानि निवेदितानि तानि मया भावार्थमधिकृत्य न सम्यग्विज्ञातानि, विफलितानि मया यथा नाम्ना परमेतानि भिद्यन्ते नायेन,
यतः स्याण्यपि पुष्टिकारणतयाऽमीषामन्तरङ्गलोकानामन्तर्यकारणतया च ददित्वाजनाना समानानि वर्तन्ते ततो यथेतेषामस्ति कश्चिद-
र्थेन भेदस्त मे निवेदयतु माम्, विमर्शः ग्राह—ननु निवेदित एव प्रत्येकमेतेषां गुणान् वर्णयता मया परिसुष्टोऽर्थमेव तथापि स
यदि न विज्ञातो भद्रेण तवः पुनरपि निवेदयामि । तव कथितो विमर्शेन महानद्याधीना वस्तूनां प्रत्येक भावार्थ, दुष्ट प्रकर्षेण ॥
अग्रान्तरे नरबाहुनः ग्राह—भवन्त ! वयमपि बोधनीयास्तेषां भावार्थ, तवः प्रबोधितो नरबाहुनरेन्द्रोऽपि तेन भगवता विचक्षणान्
रिणा । ततोऽगृहीतसङ्केततयाऽभिहित—भद्र ! संसारिजीव तर्हि यथेव ततोऽश्मपीशानी तेषा महानद्यादिवस्तूनां बोधनीया भवताऽर्थभेद,
संसारिजीवैर्नोक्त—भद्रे ! स्पष्टदृष्टान्तमन्तरेण न त्वया सुस्वावसेयमेतेषां प्रविमर्क स्वरूप, अतो दृष्टान्त कथयिष्ये, अगृहीतसङ्केतयोक्त
—अनुग्रहो मे, संसारिजीवैर्नाभिहित—अस्ति संभावितसमस्तपृच्छात्तु भुवनोदर नाम नगरं, तत्र च निवारको हरिहरद्विरण्यगर्भादी-
नामपि प्रमुक्तफेनार्दिनां राज्ञा, तस्य च नीतिमार्गेनिपुणाऽविच्छेद्यकारिणी कुयुक्तिसिध्याविकल्पजल्पानां संस्थितिर्नाम महादेवी, तयो-
भालन्तवक्ष्मोऽस्ति वेष्टहृत्तो नाम तनयः, स च गाढमाहारप्रियो विधानिशमनवरत विविधस्वाध्यायेयानि भक्षयन्नास्ते, तवः सजात मदा
ऽजीर्णं, प्रकुपिता दोषाः, सपन्नोऽन्तर्लीनो व्यरः, तथापि न विच्छिद्यते तस्याहारपभिलापः, प्रपृच्छा बोधानिकागमनेच्छा, ततः कारिता
मूरप्रकार मस्यविशेषाः, ताम्र पश्यतस्तस्य एनमेन च भक्षयिष्यामीति प्रवर्तन्ते चित्तकल्लोलाः, लौल्यातिरेकेण च भक्षितं सर्वपासाश-
रविशेषाणा स्त्रोकस्तोत्रक, ततः परिवेष्टितो मिश्रदृष्टेन परिकरितोऽन्तःपुरेण पठता वन्दिष्यन्तेन वृषभानं विविधैर्विलासैर्भक्षता विमर्सेन

प्राप्नो मनोरमे कानने, निविष्टं सुखमासर्जनं, तत्र चोपविष्टस्य विरचिताः पुरतो विविधाहारविस्ताराः, ततश्चाहारलेशभङ्गणेन पवनस्पर्शा-
 रिना गाढवरं प्रपुञ्चो ज्वरः, लक्षितश्च पार्श्ववर्तिना समयज्ञाभिधानेन महावैषम्यसुतेन, यदुत—आतुरवदनो दृश्यते कुमार, ततो दत्तस्तेन
 दृष्टयोर्दृष्टः, निरूपितानि सन्निवृत्तानामि, निश्चितमनेन यथा—ज्वरितः स्रुत्य कुमार, ततोऽग्निहित समयज्ञेन—देव ! न युक्त तव
 भोक्तुं प्रबलम्बरं ते शरीरं वर्तते, यतोऽलान्तरमातुरा धूर्णते दृष्टिः आताम्रशिखं वदनकमलं गगनगायेते शृङ्गौ घमघमायन्ते सन्धियस्या-
 नानि स्वल्मीव वदित्स्वङ्गं वदतीव ह्रस्व, ततो निवर्तस्य भोजनान् गच्छ प्रच्छन्नापवरके भजस्य निवातं कुरुष्व लङ्घनानि पिय क-
 पितमुदकं समाचर विधिनाऽस्य सर्वां प्रसिद्धिं क्रियाम्, इतरथा सन्निप्रातस्ते मविष्यति, स तु वेष्टहलो दत्तदृष्टि पुरतो विन्यस्ते तस्मिन्ना-
 हारविस्तारे पवदेवच भक्षयामीति भ्रमयन्नापरापरेषु स्नायप्रकारेषु स्वीयमन्तःकरणं नाकर्णयति तत्तथा वैषम्यसुतभाषितं नाकलयति तस्य
 हितरूपतां न वेतयते च वारण्यार्थं लान्तमपि शरीरे, ततो वारयतो वचनेन वारयतो हस्तेन तस्य समयज्ञस्य समक्षमेव यलात्प्रवृत्तो
 मक्षयितुमाहारं वेष्टहलः, ततः समुत्कटतयाऽजीर्णस्य प्रबलतया न्वरस्य न क्रमतेऽसौ गलकेनाहारं यथापि यलादेव क्रामितं क्रियानपि
 वेष्टहलेन, ततः समुद्रुत्त हृदयं सञ्जातः कलमलकः सपन्नं वमनं विमिश्रितं च तेन वमनेन सर्वमपि पुरतो विन्यस्तं भोजनं, ततश्चिन्वित
 वेष्टहलेन—धुयाक्षाम शरीरं मे, नूनमूनतया मृक्षम् । एतद्धि वायुनाऽऽक्रान्तमन्यथा वमनं कुतः ॥ १ ॥ एव स्थिते—रिक्तकोष्ठं शरीरं
 मे, वायाश्चन्तं विनङ्कयति । ततश्च प्रीणयामीव, मुखे भूयोऽपि भोजनम् ॥ २ ॥ ततोऽसौ यान्विसमिन्न, सत् पुरःस्थितभोजनम् । निर्लज्जो
 भोष्टुन्मारन्ध्रः, सर्वेषामपि पश्यताम् ॥ ३ ॥ तदृष्ट्वा समयज्ञेन, प्रोक्तः पूष्टवैषा मृक्षम् । देव देव ! न युक्त ते, कर्तुं काकस्य चेष्टितम्
 ॥ ४ ॥ मा च राज्यं शरीरं च, यक्षश्च क्षुधितनिर्मलम् । देव ! हारय मर्केन, त्वमेकविनभाविना ॥ ५ ॥ अन्यथेदं सतां निन्यममेप्य

नौचद्रूपणम् । तद्गोहेतुर्नो मळ, देवः स्वाधितुमर्हति ॥ ६ ॥ देव ! तु-स्वात्मक चेद, सर्वव्याधिप्रकोपनम् । गाढमुत्खणदोषाणां, विशेषेण
 मवाहृशाम् ॥ ७ ॥ का वाऽस्योपरि ते मूर्च्छा ? यद्वासा पुद्गलात्मकम् । अतो देव ! विहायेदमात्मान रक्ष यत्नतः ॥ ८ ॥ इत्य-य समय-
 मस्य, रटवोऽपि वचस्तदा । स राजपुत्र भुत्वाऽपि, स्वधिते पर्यचिन्तयत् ॥ ९ ॥ अहो विमूढः खल्वेव, समयज्ञो न बुध्यते । नून-
 मदीयप्रकृतिं, नावस्थां न हितवाहितम् ॥ १० ॥ यो बातल कुधाक्ताम, मुञ्चान मां निपेधति । एतच्च कूपयत्येव, भोजन देवदुर्लभम्
 ॥ ११ ॥ तत्किमेतेन मूर्खेण ? मुखे भोज्य यथेच्छया । स्वार्थसिद्धिर्मया कार्या, किं ममापरचिन्तया ? ॥ १२ ॥ ततः परिजनेनोचै,
 सहितेऽपि पुनः पुनः । समयज्ञे रटत्येव, भक्षितं तेन भोजनम् ॥ १३ ॥ ततः प्रबलबोपोऽसौ, मक्षणानन्तरं तदा । सन्निपात महाघोरं,
 सप्राप्तो निजकर्मणा ॥ १४ ॥ पुनर्वर्मनवीभत्से, ततस्तत्रैव मूतले । पश्यता पतितस्तेषां, काष्ठवज्राष्टवेतन ॥ १५ ॥ स लोलमानस्तत्रैव,
 जपन्ये वान्तिर्कर्मि । कुर्वन् धुरधुराव, कोष्मापूर्णगलस्तदा ॥ १६ ॥ अनाक्येयामचिन्त्या च, तेषामुद्वेगाकारिणीम् । अक्षक्यप्रतिकारा च,
 प्राप्नोऽवस्था सुदावणाम् ॥ १७ ॥ न शक्य समयज्ञेन, ज्ञातुमेव न वान्धवै । तदवस्थो न राज्येन, न देवैर्नोपि दानवै ॥ १८ ॥ के-
 वलं तदवस्थेन, लुठवाऽप्युचिर्कर्मि । अनन्तकाल तत्रैव, स्वातन्त्र्येन पापिना ॥ १९ ॥ तदेष मदे ! दृष्टान्तः, प्रस्तुताना परिस्फुट ।
 वस्तूनां भेदसिद्ध्यर्थं, मया तुभ्यं निवेशित ॥ २० ॥ ततोऽगृहीतसङ्केता, प्राह विह्वलमानसा । ससारिजीव ! नैवेद, पौर्वापर्येण युज्यते
 ॥ २१ ॥ यत —नयादिवस्तुभेदार्थं, कथित मे कथानकम् । त्वयेद तत्र मे भाति, कोट्रो नीराजना क्व च ? ॥ २२ ॥ अथासि
 कश्चित्सम्बन्धो, इन्त प्रस्तुतवस्तुनि । स्फुटः कथानकस्यास्य, स इदानीं निवेद्यताम् ॥ २३ ॥ ततः ससारिजीवेन, तदार्थान्विकयोजने ।
 यदुभापणसिद्धेन, तत्सस्त्री सप्रचोदित ॥ २४ ॥ कथम् ? —अस्याः प्रज्ञाविशाले ! त्व, नि शेष मत्कथानकम् । घटय प्रस्तुतार्थेन, नि

प्राप्नो मनोरसे कान्तेन, निविष्ट सुखमासन्नं, तत्र चोपविष्टस्य विरचिताः पुरतो विविधाहारविस्तारा, ततश्चाहारलेदभ्रभ्रणेन पत्रनस्पशा-
 दिना गाढवरं प्रयुद्धो अरुः, लक्षितश्च पार्श्ववर्षिना समयझामिधानेन महावैद्यसुतेन, यदुत—आतुरयदनो दृश्यते कुमार, ततो दत्तस्तेन
 शङ्खयोर्वृत्तः, निरूपितानि सन्धिसानानि, निश्चितमनेन यथा—अरितः सत्त्वय कुमारः, ततोऽभिहित समयज्ञेन—देव ! न युक्त तव
 भोक्तु प्रपञ्चवरं ते शरीरं वर्तते, यतोऽत्यन्तमातुरा धूर्णते दृष्टिः आवाग्रज्जिग्घ वदनकमल द्रगद्रगायेते शङ्खौ धमधमायन्ते सन्धिस्या-
 नानि ज्वलन्तीव वह्निस्त्वग् दहतीव इत्थं, ततो निवर्तस्य भोजनान् गच्छ प्रच्छन्नापवरके भजस्य निवात कुरुज्व लङ्घनानि पिय क-
 पितमुदक समाचर विधिनाऽस्य सर्वां प्रतिक्रियाम्, इतरथा सन्निप्रावस्ते भविष्यति, स तु वेष्टहलो दत्तदृष्टि पुरतो विन्यस्ते वस्त्रिभ्रा-
 हारविस्तारे पतदेवच मक्षयामीति भ्रमयभपरपरेषु स्थायप्रकारेषु स्वीयमन्तःकरण नाकर्णयसि तत्तदा वैद्यसुतभापित नाकलयति तस्य
 दितरूपतां न चेतयते च वारणार्थं लगान्तमपि शरीरे, ततो वारयतो वचनेन धारयतो हस्तेन तस्य समयज्ञस्य समक्षमेव बलात्प्रयुक्तो
 मक्षयितुमाहारं वेष्टहल, तत समुत्कटवयाऽजीर्णस्य प्रबलतया ज्वरस्य न क्रमतेऽसौ गलकेनाहार तयापि यलादेव क्रामित क्रियानपि
 वेष्टहलेन, ततः समुद्रुच इदं सजातः कलमलकः सपन्न वमन विमिश्रितं च तेन धमनेन सर्वमपि पुरतो विन्यस्त भोजन, ततश्चिन्तित
 वेष्टहलेन—सुधाक्षान् शरीरं मे, नूनमूनतया मृक्षम् । एतद्वि वायुनाऽऽक्रान्तमन्यथा वमन कुतः ॥ १ ॥ एष स्थिते—रिक्तकोष्ठ शरीरं
 मे, वाताग्रान्त विनङ्कयति । ततश्च ग्रीणयामीव, मुखे भूयोऽपि भोजनम् ॥ २ ॥ यतोऽसौ वान्तिसंमिभ, तत् पुर स्थितभोजनम् । निर्लेजो
 भोक्तुमारम्भः, सर्वेषामपि पश्यताम् ॥ ३ ॥ वष्टुष्ठा समयज्ञेन, ग्रीष्मः पूरुर्बता मृक्षम् । वेव देव ! न युक्त ते, कर्तुं फाकस्य चेष्टितम्
 ॥ ४ ॥ मा च राग्य शरीरं च, यथाश्च क्षाधिनिर्मेळम् । देव ! हारय भर्तेन, त्वमेकदिनभाषिना ॥ ५ ॥ अन्यथेव सतां निन्यममेभ्य

॥ ४४ ॥ तथाहि—मनुज्यभावमापन्नः, कर्मजीर्णं सुदारुणम् । रगाधिकोपन मूढश्चित्तश्वरविधायकम् ॥ ४५ ॥ जीवो न लक्षयत्येव,
 तत्तन्मास्य प्रवर्तते । अहितेषु सदा युद्धिः, प्रकाश सुखकाम्यया ॥ ४६ ॥ तथाहि स्वयते मद्य, निद्राऽत्यन्त सुस्वायते । विक्रया प्रतिभा-
 स्युर्भैरस्यानेकविकल्पना ॥ ४७ ॥ इष्टः क्रोधः प्रियो मानो, माया चालन्तवद्वमा । लोभ प्राणसमो मन्ये, रागद्वेषौ मनोगतौ ॥ ४८ ॥
 कान्तः स्वर्शो रसोऽस्मीष्टः, काम गन्धश्च सुन्दरः । अत्यन्तवयित रूपं, रोचते च कलष्वनिः ॥ ४९ ॥ विलेपनानि ताम्बूलमलङ्काराः
 सुभोजनम् । मास्य वरक्षियो वस्त्रं, सुन्दरं प्रतिभासते ॥ ५० ॥ आसनं ललित यान, द्वायन द्रव्यसम्बन्धयाः । अलीकक्षीर्विभ्र जने, रु-
 चिताऽस्य दुरात्मनः ॥ ५१ ॥ चित्तदृष्टिमहादव्या, मन्त्रे' सततवाहिनी । महान्वी वदत्युच्चै, सेयमस्य प्रमत्तता ॥ ५२ ॥ यथा च
 तववस्यस्य, राजपुत्रस्य सुन्दरि' । समुत्पन्ना विलासेच्छा, यातुमुद्यानिर्वा मतिः(प्रति) ॥ ५३ ॥ कारितानि च भोव्यानि, लौत्येन प्राशितानि
 च । निर्गतश्च विलासेन, पुराव्याप्तश्च कानने ॥ ५४ ॥ निविष्टमासन दिव्यमुपविष्टश्च तत्र सः । विस्तरित पुरो भक्त, नानास्वाद्यकसं-
 युतम् ॥ ५५ ॥ तयास्यापि प्रमत्तस्य, जीवस्य वरलोचने' । कर्मोर्जीर्णोत्तमुत्पन्ने, मीपणेऽपि मनोव्वरे ॥ ५६ ॥ जायन्ते चित्तकल्लोला,
 नानारूपाः क्षणे क्षणे । ययोपार्ग्यं घन मूरि, विह्वसामि ययेच्छया ॥ ५७ ॥ करोम्यन्तःपुरं दिव्यं, मुखे राग्य मनोहरम् । महाप्रासा-
 दसङ्गाव, कारये काननानि च ॥ ५८ ॥ पङ्क्तिः कुलकम् ॥ ततश्च—महाविभवसपन्नः, क्षपितास्त्रिलयैरिक्तः । स्प्रधितः सर्वलोकेन, पूरि-
 तार्थमनोरवः ॥ ५९ ॥ शब्दाविमुक्तसन्त्योद्दसागरे मप्रमानसः । सिष्टामि सततानन्दो, नान्यन्मानुष्यके फलम् ॥ ६० ॥ सेयमुद्यानिका-
 काद्वा, विद्वेया सुन्दरि! त्वया । ततो जीवो महारम्भैः, कुर्वते द्रव्यसम्बन्धम् ॥ ६१ ॥ यथेष्ट वैवयोगेन, विषयेऽन्तःपुराविकम् । शब्दा-
 दिमुत्तलेन च, किञ्चिदास्वादयेदपि ॥ ६२ ॥ अस्य जीवस्य आनीद्वि, सविद्व सगवीक्षणे' । कारणं दृष्टमोन्व्यानां, तल्लाना च भक्षणम्

३

अक्षीन्द्रक(६)या सुष्टम् ॥ २५ ॥ अथ प्रह्लादिष्ठावाऽऽष्ट, कामं भोः कथयामि ते । भद्रेऽङ्गहीतसङ्कटे, समाकर्ण्य साम्प्रतम् ॥ २६ ॥ यस्ते
वेदद्वयो नाम, राजपुत्रो निश्चितः । एतेऽनेन विद्याकाशि, प्रोक्तो जीवः सफर्मकः ॥ २७ ॥ स एव जायते भद्रे, नगरे सुवनोदरे ।
अनादिस्त्रियविद्युतः, स एव परमार्यतः ॥ २८ ॥ स पद्मानन्तरूपत्वाद्विष्णुजनः स्थितः । सामान्यरूपमुद्दिश्य, स वैक परिकीर्तित
॥ २९ ॥ मनुष्यमावमापन्नः, स प्रभुः सर्वकर्मणाम् । महायज्ञसुवस्तेन, स प्रोक्तेऽनेन सुनरि ॥ ३० ॥ तस्यैव सत्का विज्ञेया, विश्व-
वृष्टिर्महादवी । सुन्दरेतरवत्सूता, सा तस्यैव च कारणम् ॥ ३१ ॥ केवल यावदद्यापि, स आत्मान न दुष्यते । महामोहादिभिस्त्रावहु-
प्यते सा महादवी ॥ ३२ ॥ यदा तु तेन विज्ञातः, स स्वावात्मा कथञ्चन । तदीयं वीक्ष्य नश्यन्ति, महामोहादप्यस्तवा ॥ ३३ ॥ यावच्च
हे विषर्तन्ते, विष्णुसौ महामताः । महानयाशिवस्तूनि, शावयन्तां भवन्ति वै ॥ ३४ ॥ तेषामेव घवस्तानि, क्रीडास्थानानि भूमुजाम् ।
अतस्तेषु विनष्टेषु, तेषां नाशः प्रकीर्तितः ॥ ३५ ॥ एव च स्थिते—अविज्ञातात्मरूपस्य, भद्रे ! जीवस्य कर्मणा । महामोहनरेन्द्रे च, सप्र-
तापेऽद्वीक्षिते ॥ ३६ ॥ यदा तानि विषर्तन्ते, जीवस्य षड् मन्यते । महानयाशिवस्तूनि, नितरात्मात्मवैरिणः ॥ ३७ ॥ तदा तानि स्व-
वीर्येण, यत्सुर्वन्ति धृष्यन् प्रयच्छन् । जीवस्य सङ्क्षिणोर्षा, दृष्टान्तोऽव निवेदिताः ॥ ३८ ॥ मुग्धम् । स वैव योज्यते भद्रे, प्रस्तुतार्थेन प
ण्डितैः । महानयाशिवस्तूनां, प्रलेक मेवसिद्धये ॥ ३९ ॥ यथाऽऽश्चर्यप्रियो निम्नं, राजपुत्रो निवेदिताः । यथाऽयमपि विज्ञेयो, जीवो
विपयतन्मदः ॥ ४० ॥ यथा च सस्य सजातमजीर्णं भूरिपक्षणात् । यथाऽस्यापि कुञ्जशि !, कर्मजीर्णं प्रचक्षते ॥ ४१ ॥ पापाङ्गानात्मक
सह, वर्तते कर्म वारुणम् । यतः प्रमत्ततोभूता, तज्जन्यं तत्पुनर(पुनित)द्वयम् ॥ ४२ ॥ यथा प्रक्षुपितस्त्वग्म, योपा जातस्तनुन्वरः । यथा
सागन्धयोऽस्यापि, वर्तन्ते स्वरोदव ॥ ४३ ॥ यथा तयाशिवस्तूनापि, बुद्धिमोक्षेषु घावति । नरेन्द्रवारकमेव, तयाऽस्यापि दुरात्मनः

भोगानामपे वर्तते । तथापि जायते नास्य, सोकाऽपि विरतौ मरिः ॥ ८३ ॥ ततश्च गाढलौल्येन, तथामृतोऽपि सेवते । प्रमादधुन्दभो
 ग्यानि, वार्यमाणो विवेकिभिः ॥ ८४ ॥ शतप्राप्तौ सहस्रेच्छा, सहस्रे लक्षरोचनम् । लक्षे कोटिगता बुद्धिः, कोटौ राज्यस्य षाळ्छनम्
 ॥ ८५ ॥ एग्ये देवत्ववाब्छाऽस्य, देवत्वे शक्रतामसि । शक्रत्वेऽपि गतस्यास्य, नेच्छापूर्तिं कथञ्चन ॥ ८६ ॥ सुपुत्रैर्वरयोपाभिः, सर्व-
 कामैर्युद्धुः । नास्याभिलाषविच्छिन्तिः, कोटिशोऽपि निर्येवितैः ॥ ८७ ॥ सगृह्णाति वतो मूढः, सर्वार्थान् सुखकाम्यया । ते तु दुःखाय
 जायन्ते, सन्वरस्येव भोजनम् ॥ ८८ ॥ जलज्वलनवायावचौरगजविभिस्तया । तस्यार्थभोजनस्योषैर्बलाद्यान्तिर्विघायते ॥ ८९ ॥ इल्ल-
 ल्मल्लक पोरं, वन्यमानः सहस्ययम् । आरुदीर्घुषति प्राज्याः, कृपाहेतुविविकिनाम् ॥ ९० ॥ तवेपा चारुसर्वाङ्गि, चित्तविक्षेपमण्डपे ।
 जीवस्य विलसत्युबैस्तृष्णानाग्नी सुवेदिका ॥ ९१ ॥ यत्पुनश्चित्तयलेवं, तदा वेष्टइल किल । वाताक्रान्त शरीर मे, ततोऽभूद्वसन मम
 ॥ ९२ ॥ एतच्च रिक्तकोष्ठत्वाद्यायुनाऽभिमविष्यते । अतः सप्राणयामीद, भुञ्जे भूयोऽपि भोजनम् ॥ ९३ ॥ जीवोऽपि चिन्तयत्येव, त-
 द्विदं तारवीक्षणम् । पापम्बरवशादुच्चैर्नष्टे विभवसम्भवे ॥ ९४ ॥ मृतेषु च फलत्रेषु, पुत्रेषु स्वर्जनेषु च । अन्येषु च विनष्टेषु, चित्ताय
 न्येषु मन्यते ॥ ९५ ॥ न मया वेष्टित नीत्या, न कृत धार पौरुषम् । नाभितो वा वरस्वामी, न कृता वा प्रतिक्रिया ॥ ९६ ॥ तेनेद
 मम सर्वस्वं, पत्नी वा चारुदर्शना । पुत्रा वा बान्धवा वापि, विनष्टा पश्यतोऽपि मे ॥ ९७ ॥ न चैषा विरहे नून, वर्तेऽऽ क्षणमप्यतः ।
 उपार्जयामि भूयोऽपि, तान्येवोत्साहयोगत ॥ ९८ ॥ उपार्जितानि समीत्या, रक्षिष्यामि प्रयत्नत । अजागलक्षनस्येव, जीवितव्यं धृया-
 दन्यया ॥ ९९ ॥ सर्वमस्य विजानीहि, तदिदं मुमु' भाषतः । जीवस्यास्य विपर्योसनामविष्टरचेष्टितम् ॥ १०० ॥ यथा च भोक्तुमा
 एव, स निर्लब्धतया पुन । पश्यत सर्वलोफस्य, वान्तिसमिन्नभोजनम् ॥ १०१ ॥ सत सपरिवारेण, तेन पूतकुर्वता भृशम् । वारित

॥ ६३ ॥ ततोऽपि कल्पेऽत्र, सुखनिर्भरमानसः । विद्यासल्लाससङ्गीतहास्यविष्योक्तत्परः ॥ ६४ ॥ युतो बुल्लेलितैर्नित्य, गूतमपरति-
 प्रियः । सन्मार्गनगराद् दूरे, याति दौःशील्यकानने ॥ ६५ ॥ एतन्महाविमर्सेन, पुरनिर्गमन मतम् । उद्यानप्रापण चेद, विद्धि नीला-
 न्नलोचने । ॥ ६६ ॥ स मिथ्याभिनयेष्वास्मे, स्थितो विस्तीर्णविष्टरे । कर्मास्यपरिवारेण, रचितानि ततोऽप्रत ॥ ६७ ॥ मनोहराणि
 चित्राणि, लभ्याल्लादो विष्टरेपतः । प्रमाददृन्दृभोव्यानि, सुन्दरत्वेन मन्यते ॥ ६८ ॥ युग्मम् ॥ प्रमत्ततामहादयाः, पुलिन पद्मलोचने ।
 तत्तद्विलसित विद्धि, दृष्टान्तत्वात् कारणम् ॥ ६९ ॥ ततो यथाऽम्रलेशेन, मक्षितेन तनुन्वरः । वायुस्पर्शविभिन्नोच्चैर्वर्धितस्तस्य दारुण
 ॥ ७० ॥ लसितम् सुवैपेन, वारितम् सुभोजनाम् । न चासौ बुध्यते किंचिज्जोखनाक्षितमानसः ॥ ७१ ॥ जीवस्यापि तया मत्रे, कर्मो-
 जीर्णोद्भवो न्वरः । प्रमादात्तेन वर्धेत, तथैवाज्ञानबाधुना ॥ ७२ ॥ लक्षयन्ति च त शृङ्ग, धर्मोच्चार्यो महाधिय । समयज्ञमहावैया, वा-
 रयन्ति च वेद्मिन् ॥ ७३ ॥ चतुर्भिः कलापक । कथम् !—अनाविमवकान्तारै, भ्रान्त्वा भद्राविमुन्दरम् । अवाप्य मानुष जन्म, महारा-
 ज्यमिवातुलम् ॥ ७४ ॥ कर्मजीर्णम्बरकान्त, प्रमादमधुनाऽपि योः । मा सेवस्व महाभोहसन्निपातस्य कारणम् ॥ ७५ ॥ कुरुष्व ज्ञानचारित्र-
 सम्यग्दर्शनलक्षणात् । चित्तम्बरविधावाय, जैनी मत्र । प्रतिश्रियाम् ॥ ७६ ॥ स तु प्रमादभोग्येषु, क्षिप्तचित्तो न बुध्यते । तत्तादृश गुरोर्वाक्य,
 पापो जीवः प्रपञ्चितम् ॥ ७७ ॥ ततश्च—उन्मत्त इव मय इव, प्रादुप्रस्त इवातुरः । गाढमुत्त इवोन्मत्तो, विपरीत विचेष्टते ॥ ७८ ॥
 स एव मत्रे ! सर्वोऽपि, चित्तविशेषमण्डपः । महानवीकृत्सस्यो, जीवस्यास्य विजृम्भते ॥ ७९ ॥ यथा च राजपुत्रेण, भोजनं चारुलोचने ।
 भगच्छदपि कण्ठेन, गमितं लौक्यवोपतः ॥ ८० ॥ तदनन्तरमेवोच्चैर्बान्त तत्रैव भोजने । जीवस्यापि विजानीहि, समानमिदमश्नता
 ॥ ८१ ॥ तथाहि—कर्मजीर्णम्बरप्रसङ्गः, सदा विह्वलमानसः । जराजीर्णतनुश्चाभो, योगार्थितशरीरकः ॥ ८२ ॥ सर्वेषामक्षमो भोगे,

पाणिडत्यगर्विता । ये नूनमीदृशा लोके, भोगभोजनवर्षिताः ॥ १२१ ॥ ते मोहेन स्वयं नष्टा, परानपि छतोद्यमाः । नाशयन्ति हि
 तं वेष्टो, धर्जनीया विज्ञानवा ॥ १२२ ॥ तथाहि—यो भोगरहितो मोक्षो, वञ्चनं तदुदाहृतम् । तदर्थं कस्यजेष्टमिव भोगसुखानुसृतम् ?
 ॥ १२३ ॥ एवविधविकृत्यैश्च, गुरुवाक्यपराशुख । अभूतगुणसङ्गात, तेषु भोगेषु मन्यते ॥ १२४ ॥ कथम् ?—स्थिरा ममैते शुद्धाश्च,
 सुखरूपाश्च तत्त्वतः । एतदात्मक एवाहमलुमन्येन केनचित् ॥ १२५ ॥ आस्त्रामेष गृहीतेन, मोक्षेण प्रशमेन वा । अहं तु नेष्टशैर्वाक्यै
 रत्मानं वञ्चयामि मोः । ॥ १२६ ॥ ततश्च—सद्धमविवदन्व्याजाब्राह्मणं पूज्यतेऽतोऽप्रतः । गुरोरपि प्रवर्तेत, प्रमादशुचिकर्तुमे ॥ १२७ ॥
 सा सर्वेयमविद्याख्या, जीवस्यास्य वरानने । महामोहेनरेन्द्रस्य, गात्रयष्टिर्विजृम्भते ॥ १२८ ॥ यथा स मोजन भूयो, मक्षयित्वा पुन-
 र्धनम् । सजातसन्निपातत्वात्पतितस्तत्र भूतले ॥ १२९ ॥ छुठभितस्ततो गाढ, मुष्मन्नाक्रन्दमैरवान् । अनाख्येयामचिन्त्या च, प्राप्तोऽवस्थां
 मुदाकुरणाम् ॥ १३० ॥ न ज्ञात केनचिद्भोके, तद्वत्स्यः स्मित परम् । तथायमपि विज्ञेयो, जीव सर्वान्मुन्दरि' ॥ १३१ ॥ तथाहि
 —यदा प्रमत्ततायुक्ताद्विलासपरायण । विक्षिप्तचित्तस्तृष्णावो, विपर्यासवश गतः ॥ १३२ ॥ अविद्याऽन्वीकृतो जीवः, सक्तः सत्सार
 कर्तुमे । आरोपितगुणप्राप्तस्तत्रैव विपर्यासिके ॥ १३३ ॥ सर्वज्ञ धर्मसूरि च, वारयन्त मुदुयुद्ध । सुवैद्यसन्निभ जीवो, विमूढमिति मन्यते
 ॥ १३४ ॥ त्रिभिर्विधोपक्रम । ततश्च—पापोऽजीर्णस्वरक्रान्तः, स जीवो बान्धिसन्निभे । व रतन्तमनालोच्यतास्तत्प्रमादे प्रवर्तते ॥ १३५ ॥
 तथा निःशेषवैपौचभरपूरितमनसे । सन्निपातसमो घोरो, महामोहोऽस्य जृम्भते ॥ १३६ ॥ युग्मम् । ततश्च तद्वशेनायं, जीवः सुन्दरलो
 चने । पश्यतामेव निम्नेष्टो, मन्त्रेण विवेकिनाम् ॥ १३७ ॥ मूत्राश्चाशुचिजाम्बालवसारुधिरपूरिते । निर्बोले निपतयेव, नरके बान्ति-
 पिच्छले ॥ १३८ ॥ छुठतीतस्तत्सत्र, मुष्मन्नाक्रन्दमैरवान् । सद्यते तीव्रदुःखौघ, यद्वाचां गोचरातिगम् ॥ १३९ ॥ तथा विचेष्टमान

समयतेन, तदोपाय निवेदिताः ॥ १०२ ॥ स तु तत्र गुणारोपाभोजने बद्धमानसः । स रतन्तमनालोच्य, मक्षण कृतवानिति ॥ १०३ ॥
 तथाऽयमपि चार्वेक्षि' जीवः फर्मसलीमसः । मुष्कोत्सद्येयु भोगेयु, निर्लेख सप्रवर्तते ॥ १०४ ॥ परमाणुमया भवे, भोगा शब्दादयो
 मताः । सर्वे वैकल्यजीवेन गृहीताः परमाणवः ॥ १०५ ॥ गृहीत्वा मुष्कपूर्वाभ्र, बहुशो भवकोटियु । मुष्कवान्तास्वत सत्यमेते श्रुत्याद-
 योऽनये' ॥ १०६ ॥ यथास्य किञ्चिद्विद्वेदश्च, विप्तावचविधायकम् । जीवस्य वस्तु समेते', तत्सर्वं पुत्रलात्मकम् ॥ १०७ ॥ तथापि
 भद्रे' पापात्मा, परपतां विमलात्मनाम् । आपद्वाचिपस्यैव, जन्माले संप्रवर्तते ॥ १०८ ॥ कृपापरीवचिप्ताभ्र, भोगकर्ममलम्पटम् । त
 जीवं चारयन्त्येते, धर्माचार्याः प्रयत्नव ॥ १०९ ॥ कश्चम्—अतन्वानन्वसद्गीर्यज्ञानवर्धनरूपकः । देवस्त्व भद्र' नो युष्मदतो भोगेयु
 यतनम् ॥ ११० ॥ अन्यस्वामी विवर्तन्ते, सर्वे भोगा क्षणे क्षणे । अपरापरस्स्येण, तुच्छभास्यानिबन्धनम् ॥ १११ ॥ बान्ताशुचिसमा-
 भेते, वर्णितास्त्वदर्क्षिभिः । मद्रः परमदेवोऽपि, नासोऽमृत मोक्षमर्हति ॥ ११२ ॥ दुःखोपबौकितास्वामी, दुःखरूपाश्च तत्त्वत ।
 दुःखस्य कारण तेन, वर्जनीया मनीषिणा ॥ ११३ ॥ ये च बाह्याणुनिष्यन्नास्तुच्छा गाढमनात्मका । तेषु कः पण्डितो रागा, कुर्वीदा-
 त्मस्वरूपवित् ॥ ११४ ॥ अतो ममोपरोधेन, भद्र' भोगेयु कुत्रचित् । मन्येयु च प्रसादेयु, मा प्रवर्तिष्ट सान्प्रतम् ॥ ११५ ॥ तदेव
 पद्यपयाक्षि!, निवारयति सद्गुरौ । प्रमादभोजने सक्त, स जीवो द्विवि मन्यते ॥ ११६ ॥ अहो विमूढ स्वल्पेय, वस्तुतत्त्व न बुध्यते ।
 भाषारजनफानेय, यो भोगानपि भिन्वति ॥ ११७ ॥ तथाहि—यथं वरक्षियो मांस, गान्धर्वं भूटभोजनम् । मास्यताम्युलनेपच्यवि
 साटाः सुषमासनम् ॥ ११८ ॥ अलङ्कार सुधाशुभा, कीर्तिर्भुवनगामिनी । सद्रमनिचयाः धूरं, चतुर्जं महाबलम् ॥ ११९ ॥ राज्यं
 प्रणवतामन्वं, ययेष्टाः सर्वसम्पदः । ययेतदुःखहेतुस्ते, किमन्यस्तुखकारणम् ॥ १२० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । विप्रलब्ध्याः कुसिद्धान्तैः, शुष्क-

ससारिजीव एव तवः परम् ॥ १५८ ॥ न ॥ ५८

तव संसारिजीवेन, प्रोक्त विमललोचने । निवेद्याम्यह तत्ते, विमर्शेन यद्वारितम् ॥ १६० ॥ तव ॥ १६०

महानद्यादिभाषार्थस्ततोऽन्यत्किं निवेद्यताम् ? ॥ १६१ ॥ प्रकर्ष्य प्राह मे माम् !, नामतो गुणतोऽधुना । महामोहनरेन्द्रस्य, परिवारं निवेद्य ॥ १६२ ॥ या चेय दृश्यते स्थूला, राजविष्टरसस्थिता । एषा किंतामिका ज्ञेया ? किं गुणा वा वराङ्गना ? ॥ १६३ ॥ विमर्शं प्राह नन्वेषा, प्रसिद्धा गुणगङ्गा । मो ! महामूढता नाम, भायाऽस्य पृथिवीपते ॥ १६४ ॥ चन्द्रिकेव निशानाये, स्वप्नमेव विवाक्रे । एषा देवी तरेन्द्रेऽस्मिन्, देहामेदेन वर्तते ॥ १६५ ॥ अत एव गुणा येऽस्य, वर्णिता भद्र ! भूपतेः । ज्ञेयास्त एव निःशेषास्त्वयाऽमुष्या विशेषतः ॥ १६६ ॥ प्रकर्ष्यः प्राह यथेव, ततोऽतिनिष्ठे स्थित । महाराजाधिराजस्य, कृष्णवर्णः सुभीपण ॥ १६७ ॥ निरीक्षमाणो निःशेष, राजक वक्रचक्षुषा । य एष दृश्यते सोऽय, कतमो माम् ! भूपति ? ॥ १६८ ॥ विमर्शं प्राह विख्यातो, राज्यसर्वस्वनायक । मिथ्यादर्शननामाय, महामोहमहत्तम ॥ १६९ ॥ अनेन तन्निव राज्य, बह्व्यस्य महीपते । बलसम्पादकोऽयमर्थममीपामेव भू-मुञ्चाम् ॥ १७० ॥ अत्रैव सस्थितो भद्र !, निजवीर्येण देहिनाम् । यदेष वहिरङ्गानां, कुरुते तन्निबोध मे ॥ १७१ ॥ —“अथेवे देवसङ्क-“स्वमधर्मे धर्ममानिताम् । अतस्त्वे तत्त्वबुद्धिं च, विधत्ते सुपरिस्पृष्टम् ॥ १७२ ॥ अपान्ने पात्रवारोपमगुणेषु गुणग्रहम् । ससारक्षेतौ निर्वा-“णहेतुभाव करोत्ययम् ॥ १७३ ॥ युग्मम् ॥ तथाहि—हसितोद्गीतविष्योक्तनाट्यादौपपण्या । हता कटाक्षविभ्रैर्यैर्नारीदेहाधर्धारिण-“॥ १७४ ॥ कामान्धा परदारेषु, सक्तचित्ता क्षतत्रणा । सक्त्रोधा सायुषा घोरा, वैरिमाणतत्परा ॥ १७५ ॥ द्वापप्रसादयोगेन, लस-“विषमलाविलाः । ईदृशा मो ! महादेवा, लोकेऽनेन प्रतिष्ठिताः ॥ १७६ ॥ त्रिभिर्विधोपकम् । ये धीतरागा सर्वज्ञा, ये ग्राभ्यवसुखेश्वरा ।

प, परगात्रि ! तपोयनाः । दानालोकेन पश्यन्ति, त जीवं शुद्धदृष्टयः ॥ १४० ॥ केवल सन्निपातेन, ममाक्रान्त भिषगव । अचि-
 द्भित्त्वमिमं ज्ञात्वा, धर्मेयन्ति महाधिपः ॥ १४१ ॥ ततश्च तपस्वस्य, तस्य तारविलोचने ! । कोऽयं स्यान्नायको जन्तोर्मरि दु खौप-
 नागे ॥ १४२ ॥ अन्वह तपस्वस्योऽपि, जीवोऽयं वस्तुमायिणि ! । प्रमादभोजनास्यावलाम्ब्य नैव मुञ्चति ॥ १४३ ॥ दोषा प्रचलता
 यान्तन्मतो मुञ्चन्ति चेतनाम् । कल्पार्थं च महाभोहसन्निपातो विवर्धते ॥ १४४ ॥ एष च स्थिते—ससारचक्रफालेऽत्र, रोगमृत्युजरा-
 पुटे । अनन्तकालमासीतस्यैकः सर्वेषां कार्यभूतश्च तत्त्वतः । महाभोहनरेन्द्रोऽयं, तथावीनां सुलोचने ! ॥ १४७ ॥ तदेव रा-
 विचेष्टते ॥ १४६ ॥ किं च—प्रवर्तकश्च सर्वेषां, कार्यभूतश्च तत्त्वतः । महाभोहनरेन्द्रोऽयं, तथावीनां सुलोचने ! ॥ १४७ ॥ तदेव रा-
 जपुत्रीयो, दृष्टान्वोऽनेन मुन्दरि ! । महानद्याविबस्तूनां, दक्षिणो मेघसिद्धये ॥ १४८ ॥ अयाथापि न ते जाता, प्रतीति सुपरिस्तुता ।
 मूयोऽपीदं समासेन, प्रसृष्ट कथयामि ते ॥ १४९ ॥—विययोन्मुलता याऽस्य, सा विज्ञेया प्रमत्ता । तत्तद्विलसित विद्धि, यद्भोगेषु
 प्रबन्धम् ॥ १५० ॥ प्रपृच्छौ कौस्तुभयोगेण, शून्यत्वं यत्तु चेत्तस्य । ज्ञेयः स चित्तविशेषो, जीवस्यास्य मृगक्षणे ! ॥ १५१ ॥ हस्तेरभावो
 भोगेषु, मुञ्चेतुं सुपटुष्वपि । उचरोत्तरवाक्या च, कृष्णा गीता मनीषिभिः ॥ १५२ ॥ पापाम्भोगेषु जातेषु, जावनष्टेषु वा पुन । याह्यो
 पायेषु यो यत्नो, विपर्यासः स उच्यते ॥ १५३ ॥ अनित्याद्युचिदुःखेषु, गाढ मित्रेषु जीवतः । विपरीता मतिस्तेषु, या साऽविद्या
 प्रदीर्विता ॥ १५४ ॥ एतेषामेव बन्धूनां, सर्वेषां यः प्रवर्तकः । एतरेष च यो जन्यो, महाभोहः स गीयते ॥ १५५ ॥ तदेव
 भिन्नरूपाणि, तानि सर्वानि मुन्दरि ! । महानद्याविबस्तूनि, चिन्तनीयानि यत्नतः ॥ १५६ ॥ प्राहाण्डीयसङ्केता, चार चात निवे-
 दितम् । सत्य प्रमादिवाक्याऽस्ति, नास्ति मे सशयोऽनुना ॥ १५७ ॥ तपिष्ठ त्वं विमालाशि !, साम्नाय विगतभ्रमः । निवेदयतु

“सत्य प्रतीतिवः सिद्धं, प्रमाणेन प्रतिष्ठितम् । तथापि निवृत्ते भद्र !, तदेव अनवारणः ॥ १९६ ॥ युग्मम् ॥ तथा—गृहिणो ललनाऽवाच्यम-
 “वृंका भूतपाशिन । असत्यस चा पापिष्ठाः, सद्बोधोपग्रे रता ॥ १९७ ॥ तथाऽन्ये पचने नित्यमासप्ताः पाचनेऽपि च । मयेपा पर
 “द्वाराविसेविनो मार्गेदूपकाः ॥ १९८ ॥ तप्तायोगोलकाकारस्तथापि यस्तिरूपिण । ये तेषु कुर्वते भद्र !, पात्रदुद्धिमय जने ॥ १९९ ॥
 “त्रिभिर्विशेषकम् । सञ्ज्ञानध्यानचारित्र्यतपोवीर्यपरायणाः । गुणरत्नघना धीरा, जङ्गमाः कल्पपावपाः ॥ २०० ॥ ससारसागरोच्चारकारिणो
 “दानदायिनाम् । अचिन्त्यवस्तुयोजित्यतुल्या ये पारगामिनः ॥ २०१ ॥ तेषु निर्मलचिरेषु, पुरुषेषु जगत्सनाम् । एषोऽपात्रधियं घटै,
 “महामोहमहत्तम ॥ २०२ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । तथा—कौतुक कुदक सञ्ज्ञानजाल रसक्रियाम् । निर्विपीकरण सञ्ज्ञमन्वर्धान सविस्म-
 “यम् ॥ २०३ ॥ औत्पातमान्तरिक्षं च, दिव्यमाङ्गं स्वरं तथा । लक्षण व्यञ्जन मौम, निमित्त च क्षुमाशुभम् ॥ २०४ ॥ उष्णान सवि-
 “द्वेषमायुर्वेद सजातकम् । अ्योतिष गणित पूर्ण, योगलेपास्तथाविधाः ॥ २०५ ॥ ये चान्ये विस्मयकरा, विशेषा पापसाक्षजाः । अन्ये
 “भूतोपमर्दस्य, हेतवः शाठ्यकेतवः ॥ २०६ ॥ तानेव ये विजानन्ति, निःशङ्काश्च प्रयुज्यते । न धर्मबाधा मन्यन्ते, शठा पापपरायणा
 “॥ २०७ ॥ त एव गुणिनो धीरास्ते पूज्यास्ते मनस्विनः । त एव वीरास्ते लाभमाजिनस्ते मुनीश्वराः ॥ २०८ ॥ इत्येव निजवीर्येण,
 “घटिच्छज्जनेऽमुना । सिध्यादर्शनसञ्ज्ञेन, भद्र ! पापाः प्रकाशिताः ॥ २०९ ॥ सप्तभिः कुलम् । ये पुनर्मन्त्रव्यादिवेविनोऽव्यतिनि-
 “सृष्टाः । निपुता लोकयात्राया, धर्मातिक्रममीरवः ॥ २१० ॥ मूकान्धाः परदृष्टान्ते, स्वगुणान्धासने रताः । असप्ता निजदेहेऽपि, किं
 “पुनर्निविणादिके ? ॥ २११ ॥ कोपाहङ्कारलोभाचैर्वृतः परिवर्जिता । सिष्ठन्ति शान्तव्यापारा, निरेक्षास्तपोधना ॥ २१२ ॥ न वि-
 “भ्यादिकमाख्यान्ति, कुदकादि न कुर्वते । मन्त्रादीभानुसिष्ठन्ति, निमित्तं न प्रयुज्यते ॥ २१३ ॥ लोकोपचारं नि शेष, परित्यज्यं यथा-

“निष्टुष्टमंकडातीता, निष्कलाभ महाधियः ॥ १७७ ॥ शान्तन्त्रोधा गवाटोपा, हास्यस्त्रीधैतिवर्जिताः । आकाशनिर्मला धीरा, भगवन्तः
 “सदाशिवाः ॥ १७८ ॥ श्वापप्रसावनिर्मुक्तास्त्रयापि सिवदेवतः । त्रिकोटिशुद्धशास्त्रार्थशेखरा परमेश्वराः ॥ १७९ ॥ ये पूज्या सर्वदेवाना,
 “ये ध्येयाः सर्वयोगिनाम् । ये चास्त्राकारणाराध्या, निर्द्वन्द्वच्छब्दायिनः ॥ १८० ॥ ते मिथ्यावर्षनाशयेन, लोकेऽनेन स्ववीर्यतः । देवा
 “प्रच्छादिता भद्र !, न ज्ञायन्ते विक्षेपतः ॥ १८१ ॥ पञ्चभिः कुलकम् । तथा—हिरण्यवान गोवान, घरावान मुहुर्मुहु । ज्ञान पान च
 “धूमस्य, पञ्चाश्रितपन तथा ॥ १८२ ॥ तर्पण चण्डिकादीनां, तीर्थोन्वरनिपातनम् । यतरेकगृहे पिण्डो, गीतवागे महावट् ॥ १८३ ॥
 “यापीपूततडागविकारण च विक्षेपतः । यागे मन्त्रप्रयोगेण, मारुप पशुसहतेः ॥ १८४ ॥ कियन्तो वा मणिष्यन्ते ? मूतमर्दनदेवत ।
 “रक्षिताः शुद्धमावेत, ये घर्माः केचिदीदृशाः ॥ १८५ ॥ सर्वेऽपि बलिनाऽनेन, मुग्धलोके प्रपञ्चतः । ते मिथ्यावर्षनाशनेन, भद्र ! ज्ञेया
 “प्रपर्विता ॥ १८६ ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ शान्तिमार्गवसन्तोषशौचाजैवविमुक्त्यः । तप संयमसत्यानि, ब्रह्मचर्य क्षमो वम ॥ १८७ ॥ ज-
 “हिसास्तेयसद्भानवैराग्यगुहमक्त्यः । अप्रमादसर्वैकाग्र्यनैर्ग्रन्थ्यपरसाधयः ॥ १८८ ॥ ये चान्ये चित्तनैर्मल्यकारिणोऽमृतसभिमाः । सद्धर्मा
 “जगदानन्ददेवो भवसेतव ॥ १८९ ॥ तेषामेव प्रकृत्यैव, महामोहमहत्तमः । भवेत्प्रच्छावनो लोके, मिथ्यावर्षाननामकः ॥ १९० ॥
 “पशुर्भिः कलापकम् ॥ तथा—इयामाकवण्डुलाकारस्त्रया पञ्चघनु क्षतः । एको नित्यस्त्रया व्यापी, सर्वस्य जगतो विमु ॥ १९१ ॥ क्षणस
 “न्वानरूपो वा, लसाटस्यो इति स्थित । आत्मेति ज्ञानमात्र वा, शून्य वा सचराचरम् ॥ १९२ ॥ पञ्चमृतविवर्णो वा, ब्रह्मोत्तमिति वाऽ-
 “रित्यम् । वेद्योत्तमिति वा ज्ञेयं, भवेत्परविनिर्मितम् ॥ १९३ ॥ प्रमाणवाधित तस्थ, यदेवविषमज्जसा । सद्वुद्धिं कुरुते तत्र, महामोहम-
 “हत्तमः ॥ १९४ ॥ शतुर्भिः कलापकम् ॥ जीवाजीवौ तथा पुण्यपापसवरनिर्जराः । आस्रवो वन्धमोक्षौ च, तत्स्वमेतन्नवालकम् ॥ १९५ ॥

परित्यज्य धर्मं मेहं, वधुवर्गं च दुःखितः । अट्टायते विवेकोपु, तीर्थयात्राभिलाषुकः ॥ २३३ ॥ विपुतर्यणकर्मण, ५५५
 मेपापयसि मृताणि, निषसे च घनव्ययम् ॥ २३४ ॥ अस्मिन्मौर्धनैः स्वार्यैर्मित्तिनिर्मरमानसः । तन्नागोभोलफानर्त, ततत्तापयते जनम
 २३५ ॥ दास्यं विवेकिलोकस्य, धर्ममुत्था विनाशितः । इत्येवमाविकं धर्म, करोत्येव प्रयगुजो ॥ २३६ ॥ न लभ्यति ब्रह्मात्मना,
 तमर्षं सुवाचणम् । नात्मनो दुःखसङ्गतं, दास्यं नापि घनव्ययम् ॥ २३७ ॥ रागद्वेषाविजासला, भगवान् विमुच्यते । एतं न ज्ञाते
 कृत्वास्वमार्गद्विष्टुतः ॥ २३८ ॥ धर्मोपायमजानान्, कुर्वते जीवमर्धनम् । प्रामोति कर्ममेव, रागाद तन्नागस्य ॥ २३९ ॥
 न भस्मीकृता यक्षी, धर्मं वेयं वपेत्यदो । घनमुदाहितं भूर्धर्जनस्तु इति भाषितः ॥ २४० ॥ न न मन्त्रादीनां कार, नन्वेतेषां भगो-
 । लोकेनापि गण्यते, भोज्यन्ते च विगूढकाः ॥ २४१ ॥ तद्विदे मद्र ! निःक्षेपं, सिष्यावर्षाभक्षिता । नान्ना र्धकामात्मन, ५५५
 भिमत ॥ २४२ ॥ गत्युदरिगताजोऽति, लोकोऽपि गुणति । मद्र ! कामार्थलक्षणम्, भाषकति । विवन्तैः ॥ २४३ ॥ भगवत् ॥
 त्सरोऽर्धं करोत्येव, तपीकुण्डमनेशान् । गत्युः सङ्गमार्गं न, यत्पलात्मागतिना ॥ २४४ ॥ स्वार्थे नृनि स्तुतिः, ५५५
 । अतिक्षोपाणि पागात्र, कुर्वतेऽग्नय ताप्याम् ॥ २४५ ॥ नातं पयसि न्यासात्ते, भूयोदेवनामान् न । नानाभिः क्षिप्रामोभ, ५
 रोत्सृज्याम् ॥ २४६ ॥ गतिभिराकुर्वते कर्म, तस्मिन्नेव नृगितम् । अर्धनामानं मेऽन, पदनीके र्धकामात्मन ॥ २४७ ॥ भगवत्
 स्सेन, सिन्धुस्यारारुता । गुप्तास्तमेव वृष्णाग्ना, मेरिना मद्र ! नारण्या ॥ २४८ ॥ नन्वेतेषां विवन्तैः ५५५
 । सिन्धुगुप्ताचारूर्ण, सिन्धरीता मलागते ॥ २४९ ॥ कामाग्नि-नेन निगर्धते भूवा, मन्ते मन्ते मन्ते ॥ २५० ॥ भगवत् ॥
 सिन्धुस्यारुताम् ॥ २५१ ॥ पार्थ न दूयमनेव, जस्रोत्सिमादिगतामत्र । भगवापयति मेमे, भाष मन्ते मन्ते ॥ २५२ ॥ ५५५

पुण्यम् । स्वाध्यायध्यानयोगेषु, सङ्गचित्ता सदाऽऽसते ॥२१४॥ ते निर्गुणा अलोकज्ञा, विमूढा भोगवञ्चिता । अपमानहता दीना, शा-
 नदीनाम कुण्डलाः ॥ २१५ ॥ इत्येव निजवीर्येण, बहिरङ्गजनेऽयुना । ते मिथ्यादर्शनाद्वेन, स्थापिता मद्र' साधव ॥२१६॥ सप्तमि
 युलक्षम् । तथा—उद्वाहन च कन्यानां, जनन पुत्रसहतेः । निपातन च शत्रूणां, कुटुम्बपरिपालनम् ॥ २१७ ॥ यदेवमारिक फलं,
 पोरससारकारणम् । तदमे इति सस्याप्य, वसिष्ठ भवतारणम् ॥ २१८ ॥ युग्मम् । यः पुनर्ज्ञानचारित्र्यदर्शनाद्वयो विमुच्ये । मार्ग
 'सर्वोऽपि सोऽजेन, लोपितो लोकवैरिणा ॥ २१९ ॥' ततश्च मद्र' यष्टुष्य, समासेन मयोवितम् । वीर्य महत्तमस्यास्य, ह्रुवाणेन पुण
 यया ॥ २२० ॥—मदेवे देवसङ्कल्पमवर्मे धर्ममानिताम् । अतस्त्वे तत्त्वबुद्धिं च, करोत्येव जहात्मनाम् ॥ २२१ ॥ अपात्रे पात्रतारो-
 मगुणेषु गुणप्रहम् । संसारदेवौ निर्वाणेहेतुमाव करोत्ययम् ॥ २२२ ॥ तद्विष लेखत सर्वं, प्रविषेद्य निवेदितम् । विस्तरेण पुनर्वीर्यं,
 कोऽस्य वर्णयितुं क्षमः ? ॥ २२३ ॥ अन्यथाय निजे चित्ते, मन्यते मद्र' सर्वथा । मयोद्यत प्रकृत्यैव, महामोहमहत्तम ॥ २२४ ॥
 निशिप्रभर एवायं, रम्यसर्वस्वनायक । महामोहनरेन्द्रेण, कृतः सर्वत्र वस्तुनि ॥ २२५ ॥ पृथ च स्थिते—विभ्रन्मार्पितविचाय, मया-
 ऽस्मै द्रितमुबधैः । अन्यभ्यापाशून्येन, कर्तव्य नतु सर्वथा ॥ २२६ ॥ ततश्च—मण्डपं विष्टविशेष, पृथ्यानाम्नी च वेष्टिकाम् । गाढ
 समारयत्येष, विपर्यासं च विष्टरम् ॥ २२७ ॥ समारितानि चानेन, यदेतानि बहिर्जने । कुर्वन्ति तथहं वक्षि, समाकर्णय साग्रवम्
 ॥ २२८ ॥—“यदुन्मत्तप्रहससमिमो मद्र' सर्वथा । जनो दोलायतेऽल्पार्थं, धर्मदुष्का वराकफः ॥ २२९ ॥ कथम् ?—करोति भैरवे
 “पातं, याति मूढो महापथम् । शीतेन प्रियते माधे, कुवाणो जङ्माहनम् ॥ २३० ॥ पञ्चाप्रितपने रज्जो, यद्यते तीव्रबहिना । गवाश-
 “स्याविवन्दारुरास्फोटयति मस्तकम् ॥२३१॥ कुमारीप्राङ्गणापीनामप्रतियानेन निर्धनः । सहते दुःखसङ्कात, मादः पूतमलः क्लिष्ट ॥२३२॥

“॥ २७० ॥ ततस्तेषामपारेऽत्र, पतिताना भवोषधौ । निर्नेष्टशिष्टेष्वेष्टानां, पुनरुत्तरण कुत ? ॥ २७१ ॥ तदनेनापि रूपेण, मिथ्यादर्श-
 “नसंस्तुतम् । इदं विजृम्भते भद्र !, विपर्यासाख्यमासनम् ॥ २७२ ॥ अन्यथ—प्रशमानन्यरूपेषु, सारेषु नियमावितु । वर्शेनास्य भवेन्मृद्र !,
 “दुःखदुर्दिर्जातमनाम् ॥ २७३ ॥ गत्वरेषु सुतुच्छेषु, दुःखरूपेषु वेदिनाम् । भोगेषु सुखबुद्धिः स्यादासनस्यास्य तेजसा ॥ २७४ ॥
 “तथैव मुवनख्यातः, प्रधानोऽत्र महाबल । वहिरङ्गजनस्योर्ध्वैः, सर्वानर्थोविषायकः ॥ २७५ ॥” मया भद्र ! समासेन, ‘मिथ्यादर्शनेना-
 मकः । महामोहनेन्द्रस्य, कथितस्ते महत्तमः ॥ २७६ ॥ ततः प्रकपोऽदुष्टात्मा, शुत्वा मातुलमापितम् । वत्सिष्य वक्षिण पाणि, त
 प्रतीदममापत ॥ २७७ ॥—चारु चारु कृत माम !, येष कथितस्त्वया । या त्वेपाऽर्धासनेऽस्यैव, सा किनाम्री वपङ्गना ? ॥ २७८ ॥
 विमर्शोऽववेषेपाऽपि, समानबलसाहसा । अस्यैव मार्यो विभेया, कुट्टिर्नाम विभुता ॥ २७९ ॥ ये हृदयन्ते विमार्गस्था, वहिरङ्गजने
 सदा । भद्र ! पापण्डिन केचित्तेषामेवैव कारणम् ॥ २८० ॥ ते चामी नामभिर्मद्र !, वर्ण्यमाना मया स्फुटम् । श्रेया देवाविभेदेन,
 विभिन्नाश्च परस्परम् ॥ २८१ ॥ तथया—“क्षाक्यालैवण्डिकाः शैवा, गौतमाश्चरकास्तथा । सामानिकाः सामपरा, वेदधर्माश्च धार्मिका
 “॥ २८२ ॥ आजीविकास्तथा शुद्धा, विपुलान्ताश्च मुष्णुणाः । माहेन्द्राश्चारिका धूमा, बसवेपाश्च सुस्तुकाः ॥ २८३ ॥ उत्काः पाशुपताः
 “कौलाः, फाणाश्चर्मस्वण्डिकाः । सयोगिनस्तथोद्धका, गोवेहा यज्ञतापसाः ॥ २८४ ॥ धोपपाशुपताश्चान्ये, कन्दच्छेदा विगन्धरा ।
 “कामर्दकाः कालमुक्ताः, पाणिलेहास्त्रिराशिकाः ॥ २८५ ॥ कापालिका क्रियावादा गोत्रवा मृगचारिण । लोकायताः शङ्खधमाः, सिद्ध-
 “वादाः कुलतपाः ॥ २८६ ॥ तापसा गिरिरोहाश्च, शुषयो राजपिण्डकाः । ससारसोचकाश्चान्ये, सर्वोवस्यास्तथा परे ॥ २८७ ॥ अस्त्रा-
 “नवाविनो श्रेयास्तथा पाण्डुरभिस्त्रयः । कुमारप्रविकाश्चान्ये, क्षरीररिपवस्तथा ॥ २८८ ॥ उत्कन्वाश्चक्रवालाश्च, त्रपवो हस्तितापसा ।

विदितस्य मोहेनापद्रुतेऽलीकपण्डितः । सस्यापयसि शून्यं वा, पञ्चभूतात्मकादि वा ॥ २५२ ॥ ज्ञानाविनिर्मल पात्रं, निन्दत्येव जहा-
 त्माहः । सर्वारम्भप्रवृत्तेभ्यो, दानमुचैः प्रयच्छति ॥ २५३ ॥ तपः क्षमा निरीहत्वममून् वोपाश्रय मन्यते । शाठ्यमुक्तौ (युक्त) पिशाचत्व, स्नि-
 ग्धत्वं मनुते गुणान् ॥ २५४ ॥ शुभ्र ज्ञानाधिक मार्गं, मन्यते घृतेकल्पितम् । कौलमागौधिक मूढो, मनुते शिवकारणम् ॥ २५५ ॥
 'कण्डयत्युलघर्म्म, विक्षेपेण गुहाग्रसम् । नि शेषद्वन्द्वविच्छेदो, गर्हते यतिरूपताम् ॥ २५६ ॥ तदनेनात्र रूपेण, मिथ्यादर्शनसंस्कृतम् ।
 'होके मी ! विरुसत्वेवद्विपर्ययास्त्यविद्वत् ॥ २५७ ॥ अन्यथास्तेव सामर्थ्यालोका ध्वान्तकण्ठागता । यदन्यदपि कुर्वन्ति, मद्र ! तत्ते
 'नियेषये ॥ २५८ ॥ अरजीर्णकपोला ये, हास्यप्रायाश्च योपिताम् । बलीपलितस्त्रालित्यपिपुज्यङ्गाविदूषिताः ॥ २५९ ॥ तेऽपि प्रपन्ते
 "अरसा, विफाररसनिर्भराः । कथयन्त्यात्मनो जन्म, गाढमित्तरकालिकम् ॥ २६० ॥ अनेकद्रव्ययोगैश्च, कार्ण्यसम्पद्ये किञ्च । तमसेव
 "सहादेन, रक्षयन्ति क्षिपेरुशम् ॥ २६१ ॥ जनयन्ति मृगां वेहे, नानाकेशैर्मुमुक्षुः । तथा कपोलैर्यित्य, पद्मवदङ्गादयन्ति ते ॥ २६२ ॥
 "घ्नमन्ति विफट मूढास्वरुणा इव लीछया । बभःसम्भमिमिचं च, मक्षयन्ति रसायनम् ॥ २६३ ॥ स्वच्छाया वर्णणे विम्बं, निरीक्षन्ते
 "जलेषु च । छिदयन्ते राढया निल, वेहमण्डनतत्पराः ॥ २६४ ॥ आहूषास्त्राव चातेति, छलनाभिस्तथापि हे । पितामहसमाः सन्त,
 "कामयन्ते विमूढकाः ॥ २६५ ॥ सर्वस्य प्रेरणाकाराः, सन्तोऽपि निवारं पुनः । कुर्वन्तो हास्यविब्योकार, गाढ गच्छन्ति हास्यताम्
 " ॥ २६६ ॥ अरजीर्णसरीराणां, येपामेपा विदम्बना । ते मद्र ! सति तारुण्ये, कीदृशाः सन्तु जन्मवः ? ॥ २६७ ॥ श्लेष्माश्लेष्मज्जा-
 "म्यालपूरिते ते क्लेश्वरे । आसक्तविषाः क्षिपन्ते, यावज्जीवं वराककाः ॥ २६८ ॥ अनन्तमवकोटीभिर्लेन्य मातुष्यक भयम् । दृष्ट्या
 "कुर्वन्ति निर्दोषा, धर्मेसाधनवर्जिताः ॥ २६९ ॥ आयति न निरीक्षन्ते, वेदतत्त्वं न जानते । आहारनिद्राकामाधौक्षिपन्ति पशुसन्निभा

तापुनो परस्परम् । एतावेव यदीकृतं, क्षमौ भद्र ! जगन्नाम् ॥ ३०८ ॥ यावद्विप्रसपत्येप, नरेन्द्रो रागकेसरी । बहिरङ्गजने तावत्कौ-
तल्यः सुखसङ्गमः ? ॥ ३०९ ॥ यतोऽय भद्र ! ससारसागरोदरवर्तिषु । बहिरङ्गके पदार्थेषु, ग्रीष्मिमुत्पावयत्यलम् ॥ ३१० ॥ सच्छिष्टपु-
व्यजन्त्येषु, सच्छिष्टेषु स्वरूपतः । सच्छिष्टजनेकेष्वेव, सद्यन्नासि पृथग्ननम् ॥ ३११ ॥ अन्यथ भद्र ! पार्थस्य, यदस्स पुरुषत्रयम् । रज्ज्व-
व्यजन्त्येषु, सच्छिष्टेषु स्वरूपतः । सच्छिष्टजनेकेष्वेव, सद्यन्नासि पृथग्ननम् । अनेन विहिता भद्र !, त्रयोऽप्यात्मवयस्यका
जमतिस्त्रिगुणेषु च प्रविभाव्यते ॥ ३१२ ॥ एते हि निजवीर्येण, क्षरीरावधिभेदिन । अनेन विहिता भद्र !, त्रयोऽप्यात्मवयस्यका
॥ ३१३ ॥ अतस्त्वामिनिवेशाख्यः, प्रथमोऽय नरोत्तमः । दृष्टिराग इति प्रोक्तः, स एवापरस्परिभिः ॥ ३१४ ॥ अय हि भद्र ! तीर्थ्या-
नामात्मीयात्मीयदर्शने । करोति चेतसोऽन्यन्तमाय पमनिवर्तकम् ॥ ३१५ ॥ त्रितीयो मयपाताख्यः, पुरुषो भद्र ! गीयते । अयमेवापरैः
प्राज्ञैः, श्रेष्ठराग इतीरित ॥ ३१६ ॥ अय तु कुरुते द्रव्यपुत्रसज्जनसन्ततौ । मूर्च्छातिरिक्तो भद्र !, चेतसो गाढबन्धनम् ॥ ३१७ ॥
मभिष्वङ्गाभिधानोऽय, द्वतीयः पुरुषः किल । गीतो विषयरागाख्य, स एव मुनिपुङ्गवैः ॥ ३१८ ॥ अय तु भद्र ! लोकेऽय, भ्रमभुदा-
मलीलया । शब्दाविषयप्राप्ते, लौत्यमुत्पावयत्यलम् ॥ ३१९ ॥ नरत्रयस्य सामर्थ्यावस्य भद्र ! जगन्नाम् । आक्रान्तमेव मन्येऽय, राग
केसरिणा पुनः ॥ ३२० ॥ सन्मार्गमत्तमावहकुन्मन्निर्मेदनसमः । स्ववीर्योक्रान्तमुवनः, सत्योऽय रागकेसरी ॥ ३२१ ॥ या त्वेपा इदयते ।
भद्र !, निविष्टाऽस्मैव विष्टे । अस्मैव भाषो सा श्रेया, मूढता लोकविश्रुता ॥ ३२२ ॥ ये केचित्स्य विषन्ते, गुणा भद्र ! महीपते ।
तेऽस्यां सर्वे सुमार्ग्याणां, विज्ञेयाः सुप्रसिद्धिता ॥ ३२३ ॥ यत शरीरनिक्षिप्ता, पार्वत्तीमिव सङ्करः । पनमेप सदा राज्ञा, धारयत्येव
मूढताम् ॥ ३२४ ॥ ततश्च—अन्योऽन्यानुगतो निर्लज्ज, यथा देहस्ययाऽनयो । अविमच्छा विवर्तन्ते, गुणा अपि परस्परम् ॥ ३२५ ॥
यस्त्वेव वामके पार्थ, निविष्टोऽस्मैव भूपतेः । भद्र ! श्रेयगजेन्द्रोऽसौ, प्रतीतः प्रायशस्तव ॥ ३२६ ॥ अत्रापि च महासोहनेनैन्द्रस्य सुतो-

“चित्तदेवा पितामासास्तथा मैयुनचारिणः ॥ २८९ ॥ अम्बर आसिचारात्, तथा माठरपुत्रका । चन्द्रोद्गमिका(ज्या)आन्ये, तथैवोद्गमृत्तिका
 “॥ २९० ॥ एकैकस्यालिका मङ्गाः, पक्षापक्षा गजध्वजाः । छलकपक्षा मात्राक्षिमक्षा कण्टकमर्दका ॥ २९१ ॥” कियन्तो वाऽय ग
 प्यन्ते ? नानाभिप्रायसंस्थिताः । पापणिङ्गो भवन्त्येते, भो ! नानाविधनामकाः ॥ २९२ ॥ वैधैर्धैस्त्रया धैः, फलैर्मोक्षविशुद्धिभिः ।
 वृत्तिभिश्च भवन्त्येते, भिन्नरूपाः परस्परम् ॥ २९३ ॥ तथाहि—रुद्रेन्द्रचन्द्रनागेन्द्रबुद्धोपेन्द्रविनायका । निजाकृतवशादेवैरिष्टा देवा
 पूयन् वृषक् ॥ २९४ ॥ ईश्वरो नियतिः कर्म, स्वभावः काल एव वा । जगत्कर्तेति चारोऽय, सर्वेषा भिन्नरूपक ॥ २९५ ॥ त्रिदण्ड-
 दुग्धिकागुण्डवल्कवीवरमेदत । वेयः परस्परं भिन्नः, स्फुट एवोपलभ्यते ॥ २९६ ॥ फल्पोऽपि मत्स्यामत्याविलक्षण स्वधिया किल ।
 मन्योऽय भिन्न एवैयां, तीर्थिनां भद्रं वर्तते ॥ २९७ ॥ विष्यातवीपरूपाम, सुखदुःखविवर्जिताः । एषा पापण्डिनां भद्रं, मोक्षो
 भिन्न परस्परम् ॥ २९८ ॥ निजाकृतवशेनैव, विशुद्धिरपि तीर्थिकैः । अमीभिर्मद्रं सत्त्वाना, भिन्नरूपा निवेदिता ॥ २९९ ॥ कन्दमू-
 लकलाहाराः, केषिद्वान्याशिनोऽपरे । वृत्तितोऽपि विभिद्यन्ते, वतस्ते भद्रं तीर्थिकाः ॥ ३०० ॥ एव च स्यिते—अमी वराकाः सर्वे-
 ऽपि, वीर्यायन्ते भवोद्भवौ । अस्या कुट्टेर्वीर्येण, शुद्धधर्मवद्विष्णुता ॥ ३०१ ॥ तत्त्वमार्गमजानन्तो, विवदन्ते परस्परम् । स्वाग्रहं नैव
 मुशन्ति, रुष्यन्ति हितमापिणे ॥ ३०२ ॥ तेषा मुषनख्याता, मिथ्यावर्णनवत्सला । कुट्टिर्विलसत्येव, वदित्वाजनाहिता ॥ ३०३ ॥
 यत्स्येव विष्टरे तुम्हे, निविष्टः प्रविलोक्यते । प्रसिद्ध एव मद्रस्य, स नून रागकेसरी ॥ ३०४ ॥ एन राग्ये निघायोर्बैर्महाभोहनराधिप ।
 गतपिन्वामतो नून, कृतार्थो वर्ततेऽधुना ॥ ३०५ ॥ केवल वत्सराग्येऽपि, महामोहनरेन्द्रे । सविशेष करोत्येव, विनय नयपण्डितः
 ॥ ३०६ ॥ महामोहनरेन्द्रोऽपि, सर्वेषामप्रवः स्फुटम् । असौव भोः सुपुत्रस्य, प्रमुत्सं ख्यापयत्यलम् ॥ ३०७ ॥ तदेवं ब्रह्मसब्रह्म, पि-

उक्तासितपृष्ठशक्तिः, स एव सुरकानने । तन्मार्गयोर्मणे रक्तत्वाग्नेन विनाटिष्ठः ॥ ३४६ ॥ उत्पाद्य सुरते रुष्णां, स एवनेन धारित ।
 शिव्य वर्षसहस्र मो, रत्नस्य इति गीयते ॥ ३४७ ॥ अन्येऽपि बहवो लोके, मुनयो देवदानवाः । वशीकृत्य कृत्वा सर्वे, भद्रानेनात्मकि-
 ण्द्रा ॥ ३४८ ॥ कोऽस्य लङ्घयितु शक्नो, नूनमाकां जगन्त्रये ? । आत्मभूत महावीर्य, यस्यैव पुरुषत्रयम् ॥ ३४९ ॥ अय हि प्रथमो
 भद्र !, पुरुषोऽनघपौरुषः । नाम्ना विज्ञातवर्णीयः, पुनरेव इति गीयते ॥ ३५० ॥ अमुष्य तात ! वीर्येण, धरिश्वा मनुष्यकाः । पारदार्ये
 प्रवर्तन्ते, जायन्ते कुलवृण्णाः ॥ ३५१ ॥ द्वितीय पुरुषो ह्येव, स्त्रीवेद इति सूरिभिः । व्यावर्णितो महातेजा, व्यालुप्तमुवनोदरः ॥ ३५२ ॥
 अस्य धाम्ना तु नस्नात !, योपितो विगतत्रयाः । विलङ्घ्य कुलमर्यादां, रक्ष्यन्ते परपूरुषे ॥ ३५३ ॥ तृतीयः पुरुषो भद्र !, पण्डवेद इति
 स्मृतः । येन इन्द्रहते लोको, धरिश्वाः स्वतेजसा ॥ ३५४ ॥ आलप्यालमिष तावदस्य वीर्यविचेष्टितम् । अनिवेद्य जने येन, विगुप्यन्ते
 नपुंसकाः ॥ ३५५ ॥ एतन्नरत्रय भद्र !, पुरस्कृत्य प्रवर्तते । अविज्ञातबलोज्ञेयां, नूनमेव जगन्त्रये ॥ ३५६ ॥ या त्वेषा पद्मपद्माक्षी,
 रूपसौन्दर्यमन्दिरम् । अस्यैव बहूना मार्या, रतिरेयाऽभिधीयते ॥ ३५७ ॥ येऽनेन निर्जिता लोका, नरवीर्यपुरःसरम् । तेषामेषा प्रकृ-
 तैव, सुखमुद्विधायायिका ॥ ३५८ ॥ तथाहि—अस्मा वीर्येण भो लोका, दुःखिताः परमार्यतः । तथापि तेऽत्रो मन्यन्ते, मकरध्वजनि-
 र्जिताः ॥ ३५९ ॥ यदुत—आज्ञावजनकोऽसम्भ्य, हितोऽय मकरध्वजः । प्रतिशृलाः पुनर्येऽस्य, कुवस्तेषा सुखोद्भवः ? ॥ ३६० ॥
 ततो रत्याऽनया भद्र !, ते वशीकृतमानसाः । जाता निर्भिन्त्यमार्धेन, मकरध्वजकिङ्कराः ॥ ३६१ ॥ तदादेशेन कुर्वन्ति, दासस्थानं विवे-
 किताम् । आत्मनः सतत मूढा, नानारूप विवम्बनम् ॥ ३६२ ॥ कथम् ?—रचयन्त्यात्मनो वेपं, योपितां चिचरन्तम् । आचरन्ति
 च मोहेन, देहे भूषणविभ्रमम् ॥ ३६३ ॥ तुष्यन्ति कामिनीलोललोचनार्धविलोकिताः । बहन्ति इवये प्रीतिं, तदालापैर्मनोरमै ॥ ३६४ ॥

समे । पितृं विभ्रान्तमेवोच्चैर्गुणाः कल्याणकारकाः ॥ ३२७ ॥ यतः—अन्मना छद्मुरप्येष, रागकेसरिणोऽधुना । धीर्येणाम्यधिको लोके,
 नरेन्द्रो भद्र ! वर्तते ॥ ३२८ ॥ तथाहि—न भयं यान्ति हृष्टेन, रागकेसरिणा जनाः । दृष्ट्वा द्वेपगजेन्द्र तु, जायन्ते भीत्यस्मिन्वा
 ॥ ३२९ ॥ यावदेव महाधीर्यम्विघाटव्यां विजृम्भते । पश्चिरज्जने तावत्कौतस्य प्रीतिसङ्गमः ? ॥ ३३० ॥ येऽत्यन्तसुहृदो लोका,
 श्रेष्ठनिर्भरमानसाः । तेषामेव प्रकृतैव, चित्तविक्षेपकारकः ॥ ३३१ ॥ चित्तवृत्तिमहाटव्यां, चल्लेप यदा यदा । तदा तदा भवन्त्येव,
 जनास्तेऽत्यन्तदुःखिताः ॥ ३३२ ॥ परलोके पुनर्यान्ति, नरके तीव्रवेदने । आवद्धमत्सरा वैर, प्रविधाय परस्परम् ॥ ३३३ ॥ भद्र !
 द्वेपगजेन्द्रोऽयं, पयार्यो नात्र सहायः । यस्य गन्धेन भग्यन्ते, विवेकाः कलमा इव ॥ ३३४ ॥ या त्वस्य मार्यो वद्वार्त्ता, शोकेनैव निवे-
 दिता । अत एव न पार्श्वस्था, दृश्यते साऽविवेकिता ॥ ३३५ ॥ प्रकर्षः प्राह यत्स्वेप, निविष्टस्तुङ्गविष्टरे । नरत्रयपरीवार, पृष्ठतोऽ-
 स्त्रेय मूपते ॥ ३३६ ॥ रण्वर्णोऽविलोकाग्रो, विलासोऽज्ञासत्परः । पृष्ठप्रीतिवतूरीरः, सचापः पञ्चबाणक ॥ ३३७ ॥ भ्रमद्भ्रमर-
 सङ्कारहारिगीतविनोदितः । विलसद्दीप्तिबाणव्यवर्णया धरयोपिता ॥ ३३८ ॥ अस्या एव तनुर्लेपवक्त्रपुम्बनलालस । कमनीयाकृतिः
 सोऽयं, क्वमो माम् ! मूपतिः ? ॥ ३३९ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । विमर्शः प्राह तन्वेप, महाद्वयविघायकः । उदामपौरुषोऽलोके,
 प्रसिद्धो मकरध्वजः ॥ ३४० ॥ यद्येपोऽनुतर्कतव्यो, भवता नावधारितः । न किञ्चिदपि विज्ञातं, मद्राद्यापि तवत्त्वया ॥ ३४१ ॥
 यो भद्र ! भूयते लोके, परमेष्ठी पितामहः । सोऽनेन कारितो गौरीविवाहे बालविप्लवम् ॥ ३४२ ॥ स एव चाप्सरोनृत्तरूपविश्रितमा-
 नसः । भर्तेनैव फलो भद्र ! पञ्चवक्त्रपरः किञ्च ॥ ३४३ ॥ यो लोके जगतो व्यापी, भूयते किल केशवः । अनेन कारितः 'सोऽपि,
 गोपीनां पावणन्दनम् ॥ ३४४ ॥ अन्यच्च भद्र ! सोऽनेन, सुप्रसिद्धो महेश्वरः । वृषितोऽर्धं शरीरस्य, गौर्यै विरहकातरः ॥ ३४५ ॥

प्रपठायन्ते, मीलयन्ति च लोचते ॥ ४२१ ॥ इह हुं हुमिति जल्पन्ति, वक्त्रं कुर्वन्ति कन्धराम् । विशन्ति शौचवादेन, सचेलाः शीघ्रले
 जले ॥ ४२२ ॥ नासिकां कुञ्चयन्त्युर्बैर्निष्ठीवन्ति शुभ्रशुभ्रः । आस्तेषु वल्ग्वेलावेषः, कुट्टाः स्नान्ति पुनः पुनः ॥ ४२३ ॥ छायासपि च
 नेच्छन्ति, परेया स्मृदुमात्मना । जायन्ते शौचवादेन, वेताला इव दुःखिताः ॥ ४२४ ॥ विषण्णकायशावेव, साक्षादुन्मत्तका अपि ।
 केचिक्कट्ट ! प्रजायन्ते, ये जुगुप्सावशं गताः ॥ ४२५ ॥ परलोके पुनर्यान्ति, तत्त्वदर्शनवर्जिता । समोऽभिगूहास्ते मूर्खा, घोरससार-
 चारके ॥ ४२६ ॥ तथैव वहिरङ्गानां, लोकानां बहुदुःखया । किञ्चित्ते वर्णिता मद्र !, जुगुप्साऽपि मयाऽधुना ॥ ४२७ ॥ प्रकर्षः प्राह
 —दृश्यन्ते, यान्येवानि पुटे मया । निविष्टानि नेत्राणामुत्सङ्गावपि लीलया ॥ ४२८ ॥ गढं दुर्दान्तचेष्टानि, षडुलानि विक्षेपतः ।
 आरक्कट्टावर्णानि, विम्भरूपाणि पोटस ॥ ४२९ ॥ अमूनि नामभिर्नाम !, गुणैश्च सुपरिस्फुटम् । अधुना वर्ण्यमानानि, भोतुमिच्छा
 म्यहं त्वया ॥ ४३० ॥ विमर्शं प्राह—सर्वेषामेतेषां सूरिभिः पुरा । सामान्यतः कृपायाख्या, मद्र ! लोके प्रकाशिता ॥ ४३१ ॥ विशेष-
 पतः पुनर्भद्र !, यान्येवानीह वीक्ष्यसे । महत्तमानि तुष्टानि, सर्वेषामप्रतप्तया ॥ ४३२ ॥ पत्वारि गर्भरूपाणि, रौद्राकाराणि भावतः ।
 तान्यनन्तानुवन्धीनि, गीतानि किञ्च सङ्गया ॥ ४३३ ॥ अमूनि च प्रकृत्यैव, सिध्यावर्धननामक । अयं महत्तमो मद्र !, स्वात्ममूतानि
 पश्यति ॥ ४३४ ॥ ततश्च बहिरङ्गानां, लोकानां निजधीर्यतः । एवान्यपि प्रकुर्वन्ति, सिध्यावर्धनमच्छाम् ॥ ४३५ ॥ यतः—यावदे-
 वानि जन्मन्ते, विम्भरूपाणि लीलया । विषष्टिमाहाटव्या, तावत्ते बाह्यमातुषाः ॥ ४३६ ॥ अनन्यविषया सततमेनमेव महत्तमम् ।
 लोफवाक्यनिराकाङ्क्षाः, सङ्गसया पर्युपासते ॥ ४३७ ॥ अथ एव च—विषष्टिमाहाटव्यामुत्सृज्यते ते जनाः । न सत्त्वमार्गं भावेन,
 प्रपद्यन्ते कदाचन ॥ ४३८ ॥ एव स्थिते—ये दोषा वर्णिताः पूर्वं, सिध्यावर्धनसंभ्रयाः । बहिर्जनानां सर्वेषां, तेषामेवानि कारणम् ॥ ४३९ ॥

मयोऽय रदितस्तथा ॥ ४०२ ॥ मद्र ! प्रत्यभिजानीषे, किमेन तु न साम्प्रतम् ? । स तत्र नगरे शोक, यममु द्रक्ष्यसि स्फुटम् ॥ ४०३ ॥
 अनेनैव तदा वार्ता, समस्ताऽपि निवेदिता । सोऽय समागतस्पूर्ण, शोको मद्र ! पुनर्वले ॥ ४०४ ॥ अपेक्ष्य कारण किञ्चिदय लोके
 पदिगते । आविर्भूतः फटोत्पेव, दैन्याक्रन्दनरोधनम् ॥ ४०५ ॥ इष्टैर्वियुक्ता ये लोका, निमग्नान् महापदि । अनिटैः सप्रयुक्ताश्च, तस्य
 स्युर्वाशवर्तिनः ॥ ४०६ ॥ न लभ्यन्ति ते मूढा, यथैव निपुरुषकैः । अस्यावेक्षेन मुञ्चन्ति, आरादीः केवल जडाः ॥ ४०७ ॥ एष
 शोकः क्लिप्तासाक, दुःस्वप्नाणं करिष्यति । अयं तु वर्षयत्पेव, तेषां दुःखं निपेवितः ॥ ४०८ ॥ न साधयन्ति ते स्वार्थं, घर्माद्भ्रश्यन्ति
 मानवाः । प्राणैरपि विद्युत्पन्ते, मूर्च्छांसमीलितेक्षणाः ॥ ४०९ ॥ तावन् शिरसोऽल्प्यं, छुञ्चन् कचसन्ततैः । कुट्टन वक्षसो मूढाः, लोठन
 गाढविडम्बम् ॥ ४१० ॥ तथाऽऽप्सोऽन्वयं रज्ज्वा, पतन् च जलाशये । वहन् बहिना क्षैलक्षितरादात्ममोचनम् ॥ ४११ ॥ भक्षुण कान-
 ल्यूटावैः, शस्त्रेणात्मनिपातनम् । प्रलापनमुन्मार्गं च, वैकुण्ठ्य दैन्यभाषणम् ॥ ४१२ ॥ अन्तस्त्राप महाघोरं, शब्दादिसुलवचनम् । ल-
 भन्ते पुरुषा मद्र ! ये शोकवसवर्तिनः ॥ ४१३ ॥ इत्य मूर्तिरं दु ख, प्राप्नुवन्तीह ते भवे । कर्मबन्ध विधायोर्ध्वान्यमुत्र च दुर्गता
 ॥ ४१४ ॥ तदैव बहिरङ्गानां, दु खवो मद्र ! वेदिनाम् । किञ्चिद्वेक्षेन शोकस्ते, वर्णितः पुरवो मया ॥ ४१५ ॥ अस्यापि च शरीरस्था,
 भवत्सा नाम शरणा । विद्यते पत्रिका वत्स ! शोकस्य गृहनायिका ॥ ४१६ ॥ साऽस्य सवर्धिका ज्ञेया, सा विना नैव जीवति । अत
 एव शरीरस्थां, धारयत्पेव सर्वदा ॥ ४१७ ॥ या त्वेया दृश्यते कृष्णा, भोः सकोपितनासिका । मारी सा सुरभिर्मद्र !, जुगुप्सा परि-
 कीर्तिता ॥ ४१८ ॥ इयं तु बहिरङ्गानां, लोकानां मनसोऽधिकम् । व्यलीकमावभाषये, तत्स्ववर्धनधर्षिनाम् ॥ ४१९ ॥ कृमिजालोत्पण
 देहं, पूयद्विभ्र मलाविलम् । वस्तु दुर्गन्धि वीमत्स, ते हि दृष्ट्वा कथयन् ॥ ४२० ॥ कुर्वन्ति शिरसः कम्प, नासिकापूनन जडा । 'दूरत

॥४५८॥ युगम् । यानि त्वेवानि चेष्टन्ते, क्रीडयाऽष्टौ मुहुर्मुहुः । पुरो द्वेपगजेन्द्रस्य, गर्भरूपाणि सुन्दर ! ॥४५९॥ अस्मादेव प्रसूतानि, त्रि-
 याणि द्वेपमूपतेः । माताऽविवेकिताऽमीषा, सर्वेषां भद्र ! गीयते ॥४६०॥ युगम् । एव च स्थिते—महामोहनेन्द्रस्य, यानि पौत्राणि सुन्दर ! ।
 तत्पुत्रयोरपत्यानि, ताव ! विख्यातवीर्ययोः ॥ ४६१ ॥ तेषाममीषां लोकेऽत्र, दौर्लालित्यविराजितम् । वीर्यं सहस्राजिहोऽपि, को निवेष्ट-
 यितु क्षम ? ॥ ४६२ ॥ युगम् । पश्य पश्यत एवैषामेतानि निजचेष्टितैः । क्षीरं सिद्धार्थकायन्ते, सर्वेषामेव मूमुजाम् ॥४६३॥ तद्विव ते
 समासेन, मया ताव ! निवेष्टितम् । महामोहनेन्द्रस्य, स्वाङ्गभूत कुटुम्बकम् ॥ ४६४ ॥ ये त्वमी वेदिकाऽभ्यर्णे, विवर्तन्ते महीमुजः ।
 ते महामोहजस्य, स्वाङ्गभूताः पदावयः ॥ ४६५ ॥ तत्र च—य एष दृश्यते भद्र !, रागकेसरिणोऽप्रतः । आस्त्रिललनो मृष्ट, ताम्बूल-
 स्वादयन्नलम् ॥ ४६६ ॥ रणहिरैरिच्छोल्लिखितोत्कटगन्धकम् । लीलाकमलमत्यर्थमाजिघ्रस्य मुहुर्मुहुः ॥ ४६७ ॥ स्वमार्योऽमलवक्त्राब्जे,
 कुत्राङ्गो दृष्टिविभ्रमम् । वल्लकीनूपुरपद्मकाङ्कलीगीतलम्पटः ॥ ४६८ ॥ यस्मैव विषयानेष, पञ्चापि किल लीलया । मुञ्चानो मन्यते सर्व-
 मात्मनो मुष्टिमच्यगम् ॥४६९॥ भद्र ! सोऽयमिहायाता, वय यस्य विदृक्षया । रागकेसरिणो मन्त्री, लोके विख्यातपौरुषः ॥४७०॥ पञ्चभिः
 कुलक । अस्यैव तानि वर्तन्ते, पुत्रमाण्डानि सुन्दर ! । यानि सिध्याभिमानेन, कथितानि पुराऽऽवयोः ॥ ४७१ ॥ तद्वशेन जगत्सर्वं, वशीकृत्य
 महापलः । भद्र ! नूनं करोत्येव, चेष्टया तुल्यमात्मनः ॥ ४७२ ॥ तथाहि—एतत्त्रयुक्तैर्ये दृष्टा, मानुषैर्मद्र ! देहिनः । ते स्पर्शरससद्ग-
 न्धरूपशब्दज्ञेषु छालसाः ॥ ४७३ ॥ कार्याकार्यं न पश्यन्ति, बुध्यन्ते नो हिताहितम् । भक्ष्यामक्ष्य न जानन्ति, धर्मोच्चारद्विष्टवा
 ॥ ४७४ ॥ तन्मात्रलब्धसौहार्दा, वर्तन्ते सार्वकालिकम् । नान्यत्किञ्चन वीक्षन्ते, यथाऽसौ वर्तते जट ॥ ४७५ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ।
 दर्शनादेव निर्णीतो, बुद्ध्या च परिनिश्चितः । रसनाजनको भद्र !, स एवाय न सशयः ॥ ४७६ ॥ रागकेसरिणो राग्यं, तन्मयमिच्छिल

ण्वेभ्यो लघुरूपानि, यानि चत्वारि सुन्दर ! । अप्रत्याख्याननामानि, यानि गीतानि पण्डितै ॥ ४४० ॥ एतानि निजवीर्येण, ग्रहिरद्रमनु-
 प्यकान् । प्रवतयन्ति पापेषु, धारयन्ति निवर्तनम् ॥ ४४१ ॥ किं बहुना ?—यावदेतानि गाहन्ते, चित्तश्रुतिमहादवीम् । तावद्भद्र ! नि-
 पतन्ते, न ते पापादणोरपि ॥ ४४२ ॥ सत्त्वमार्गं प्रपणेरभेतेषु विलसत्स्वपि । लभन्ते तद्गलात्सौख्यं, विरतिं तु न कुर्वते ॥ ४४३ ॥
 तवस्तेऽमुत्र सतप्ता, निपतन्ति परत्र च । विधाय पापसंचात, ससारगहने जना ॥ ४४४ ॥ यान्येतानि पुनर्भद्र !, लभीयासि ततोऽपि
 च । प्रत्याख्यावारकाणीदृ, दुवास्त्रानि प्रवक्षते ॥ ४४५ ॥ जग्मूनि किल वत्सान्ते, यावद्वैव मण्डपे । ग्रहिरङ्गजना सर्वं, तावन्मुच्यन्त्यय
 न वै ॥ ४४६ ॥ किञ्चिन्मात्रं तु मुञ्चेयुः, पाप बाह्यजना किल । चित्तश्रुतिमहादव्यामेतेषु विलसत्सु भोः ॥ ४४७ ॥ एतान्यपि स्व
 हृत्पेय, तस्मात्सन्तापकारणम् । वह्निर्जनानां कृत्याजे, विरसिस्त्रात्र कारणम् ॥ ४४८ ॥ एतेभ्योऽपि लभीयांसि, यान्येतानीह सुन्दर ! ।
 यद्वन्ते गमरूपानि, चत्वारि तव गोचरे ॥ ४४९ ॥ तानि सञ्चलनाख्यानानि, गीतानि मुनिपुङ्गवै । लीलया चटुलानीत्यमुहसन्ति मुहु-
 र्मुहुः ॥ ४५० ॥ एतानि सर्वपापेभ्यो, विरतानामपि वेदिनाम् । शोभसन्ति कुर्वन्ति, बाह्यानां चित्तविक्षयम् ॥ ४५१ ॥ दूषयन्ति ततो
 मूयाः, सर्वपापनिर्बर्हणम् । ते सावित्राय जायन्ते, वीर्येणां वह्निर्जनाः ॥ ४५२ ॥ न सुन्दराणि सर्वेषां, तदेतान्यपि वेदिनाम् । लघुरू-
 पाणि दृश्यन्ते, ताव ! यद्यपि बन्धुभिः ॥ ४५३ ॥ बन्धुष्टयानि चत्वारि, तदेतानि विक्षेपतः । एतेषां नामभिर्भद्र !, गुणैश्च कथितानि ते
 ॥ ४५४ ॥ प्रत्येकं यानि नामानि, ये गुणाश्च विक्षेपतः । एतेषां तत्पुनर्भद्र !, को वा वर्णयितु क्षमः ? ॥ ४५५ ॥ तस्मात्ते कथयिष्यामि,
 विमर्यः कुत्रचित्पुनः । प्रस्तावागधमेवैव, वीर्येणां विक्षेपतः ॥ ४५६ ॥ अन्यच्च—एतेषां गर्भरूपाणां, मध्येऽष्टौ परया मुवा । यान्ये-
 तानि प्रनृत्यन्ति, रागकेसरिणोऽप्रतः ॥ ४५७ ॥ सान्यस्मादेव आतानि, रागकेसरिण किल । अत्यन्तवहसमान्यस्य, मूढवानन्वनानि च

महाभटा । महामोहनरेन्द्रस्य, स्वाङ्गभूताः पदावयः ॥ ४९४ ॥ शुग्मम् अन्यथा—महामोहनप्लेष्टा, रागकेसरिणो मत्वाः । सुत्या द्वेपगजेन्द्रस्य,
सर्वेऽप्येते महीमुजः ॥ ४९५ ॥ अनेन मन्त्रिणाऽऽदिष्टा, राग्यकार्येषु सर्वथा । एते मद्र ! प्रवर्तन्ते, निवर्तन्ते च नान्यथा ॥ ४९६ ॥
ये केचिद्वाहलोकानां, धुश्रोपप्रवकारिणः । अन्तरङ्गा महीपाळास्तेऽभीपां मध्यवर्तिनः ॥ ४९७ ॥ नार्यो हिन्मात्र ये केचिद्वन्द्येऽप्येवविधा
जने । अमीषा मध्यगाः सर्वे, द्रष्टव्यास्ते महीमुजाम् ॥ ४९८ ॥ त्वेते परिमातीता, निवेद्यन्तां कथं मया ? । संक्षेपतः समाख्याताः,
स्वाङ्गभूताः पदावयः ॥ ४९९ ॥ प्रकर्षः ग्राह—ये त्वेते, वेष्टिकाष्टारवर्तिनः । निविष्टा मूयुजः सप्त, माम् ! मुक्कलमण्डपे ॥ ५०० ॥
पुष्पाः सत्परिवारेण, नानारूपविराजिनः । एते किनामका ज्ञेयाः ? , किंयुगा वा महीमुजः ? ॥ ५०१ ॥ विमर्शः ग्राह—मर्द्वेते, सप्तपि
वरमूयुजः । महामोहनप्लेष्टैव, वहिर्मूताः पदावयः ॥ ५०२ ॥ तत्र च—य एष दृश्यते मद्र !, सयुक्त पञ्चभिर्नरैः । ज्ञानसंवरणो
नाम, प्रसिद्धः स महीपतिः ॥ ५०३ ॥ अत्रैव वर्तमानोऽयं, वहिःस्य सकल जनम् । करोत्यन्त्र स्ववीर्येण, ज्ञानोद्योतविवर्जितम् ॥ ५०४ ॥
किं च—सान्द्राक्षानाघकारेण, ततो मोहयते जनम् । ततोऽपि क्षिष्टलोकेन, मोह इत्यपि कीर्तितः ॥ ५०५ ॥ यस्त्वेव नवमिर्युक्तो,
मातृपैः प्रविभाव्यते । दर्शनावरणो नाम, विख्यातः स महीतले ॥ ५०६ ॥ दृश्यन्ते पञ्च वा नार्यक्षाः स्ववीर्येण मुन्दराः । करोत्येव
जगत्सर्वं, पूर्णमानगसिक्तियम् ॥ ५०७ ॥ ये त्वमी पुरुषा मद्र !, जत्वारोऽस्य पुर स्थिताः । एतत्सामर्थ्ययोगेन, जगदन्त्र करोत्ययम्
॥ ५०८ ॥ तद्वयसमायुक्तो, यः पुनर्मद्र ! दृश्यते । स एष वेदनीयास्त्यो, राजा विख्यातपौरुषः ॥ ५०९ ॥ सातनामा प्रसिद्धोऽस्य,
अगतिं प्रयमो नरः । करोत्याह्लादसन्धोहनन्दिनं सुवनप्रयम् ॥ ५१० ॥ द्वितीयः पुरुषो मद्र !, यस्त्वस्य प्रविलोक्ष्यते । असातनामकः
सोऽयं, जगत्सन्तापकारकः ॥ ५११ ॥ दीर्घदृष्टैः समायुक्तः तुर्भिर्हिन्मरूपकैः । विवर्तते महीपालो, यस्त्वेव तव गोचरे ॥ ५१२ ॥

द्रा । परबुद्धिप्रयोगेण, नैवैष प्रतिहन्यते ॥ ४७७ ॥ पुरुषाः पण्डितास्तावद्विद्वद्वा दृढव्रता । यावदेव स्ववीर्येण, ताम्नो क्षिपति कुत्रचित्
 । ४७८ ॥ यदा पुनर्महोप्राद्वस्तानेय सचिवः क्वचित् । आरमेव स्ववीर्येण, वदिरज्जमनुष्यकान् ॥ ४७९ ॥ तदा ते निवृत्तप्राया, बालिद्या
 एष छिद्रुगः । व्रतामह विमुच्यत्स्य, जायन्ते विगतव्रताः ॥ ४८० ॥ युग्मम् । वर्षयत्येव साम्राज्यमेतेषामेव मृजुजाम् । वदिरज्जजनस्यायममात्यो
 दुःखवः सदा ॥ ४८१ ॥ यतः—अस्मादेष्टेन कुर्वन्ति, पाप ते बाह्यमानुषाः । तत्र पाप कृत तेषामिहामुत्र च दुःखदम् ॥ ४८२ ॥
 निपुणो नीतिमार्गेण, गढ निर्व्याजपौरुष । मेवक परश्चित्तानमुपायकरणे यदुः ॥ ४८३ ॥ विश्विवाद्येपदृचान्तः, सन्धिविग्रहकारकः ।
 पिक्तपद्मदुलो लोकं, सचिवो नास्त्यमूढसः ॥ ४८४ ॥ युग्मम् । किं चात्र बहुनोक्तेन ? तावदेते नरेष्टराः । यावदेव महामन्त्री, तत्रको
 राग्यसंहतेः ॥ ४८५ ॥—यतः सहर्षः प्रकरोऽजवीत्—साधु माम् । साधु सुन्दरं निर्णीतं मामेन, न तिलतुपत्रिमागमात्रयाऽपि षट्-
 षीदं, पक्षविष्य एवायं विषयामिच्छायो महामन्त्री, नास्त्यत्र सन्देहः, तथाहि—आकारदर्शनादेव, ते गुणा मम मानसे । आदावेव समा-
 कृता, येऽस्य सर्वविधास्तत्त्वा ॥ ४८६ ॥ विमर्शः ग्राह—नाम्रयं, लक्षयन्ति मवाहृताः । नरणा दृष्टमात्राणां, यदुणागुणरूपताम् ॥ ४८७ ॥
 तथाहि—ज्ञायते रूपतो जातिर्जातेः शीलं शुभाशुभम् । शीलादुणाः प्रकाशन्ते, गुणैः सत्त्वं महाविद्याम् ॥ ४८८ ॥ न केवलं त्वया
 ऽस्यैव, वदानादेव लक्षिण । गुणाः किं वरि ? सर्वेषां, नूनमेषां महीमुजाम् ॥ ४८९ ॥ शुखेर्जोत्सव ते मद्र', किं वा स्वाद्विमिश्रितम् ? ।
 यत्तु मां प्रमयस्येव, वाव' सा तेऽभिजातता ॥ ४९० ॥ प्रकर्षः ग्राह—यथेव, ततो माम्' निवेद्यताम् । किं नामिकेय भार्योऽस्य ? , म-
 क्षिणो मुग्धलोचना ॥ ४९१ ॥ विमर्शः ग्राह—मत्रेय, मोगदृष्ट्याऽभिधीयते । गुणैस्तु ह्यस्या विज्ञेया, सर्वेषांऽस्यैव मक्षिण ॥ ४९२ ॥
 ये स्वेते पुरतः केषित्पार्श्वे दृष्टनोऽपरे । दृश्यन्ते मृजुजो मद्र', मक्षिणोऽस्य नताननाः ॥ ४९३ ॥ शुष्टामिसन्धिप्रमुखास्ते विज्ञेया

मातुलजसितम् । प्रकर्षो हृष्टचित्तत्वामिष कपनममयीम् ॥ ५३२ ॥ चारु माम् ' कृषं चारु, मोषितो मोषपचरात् । एतेषां वर्णनं राक्षा,
 कुर्वतेवमहं त्वया ॥ ५३३ ॥ केवलं कश्चिदपि, माम् पृच्छामि संशयम् । तमाकर्ण्य पुनर्मोमो, ममभाष्यातुमर्हसि ॥ ५३४ ॥ ततो
 विमर्शस्तुष्टात्सा, त प्रतीक्षमापत् । पृच्छ यत्रोचते शुभ्य, मद्र ' विमन्धयेवसा ॥ ५३५ ॥ प्रकर्षं प्राह—मामाय, विसयो मम मा-
 नसे । एषु सकीर्त्यमानेषु, राजसु प्रसिमासते ॥ ५३६ ॥ यदाऽमृन्मण्डपान्त स्थाग्रीषे नायकानहम् । परिवारं न पश्यामि, तदाऽमीपां
 निज निजम् ॥ ५३७ ॥ यदा विलोकयाम्युभैः, परिवारं विशेषतः । तदा विस्मरितवाञ्छोऽपि, नैवेक्षे नायकानहम् ॥ ५३८ ॥ भवता तु
 परीवारो, नायकाश्च पृषक् पृषक् । नामतो गुणतमैव, कीर्तिता वत तत्कथम् ? ॥ ५३९ ॥ विमर्शेनोषित—वत्स !, न विधेयोऽत्र वि-
 मर्शः । नैकदोभयवेत्ताऽत्र, कश्चिदन्योऽपि विद्यते ॥ ५४० ॥ यतः—ये निरावरणज्ञानाः, केवलालोकास्कराः । प्रसु परिकर चैषां,
 नैकदा वेऽपि जानते ॥ ५४१ ॥ यतः—सामान्यरूपा राजानः, सर्वेऽमी परिकीर्तिताः । विशेषरूपा विज्ञेया, सर्वे चामी परिच्छदाः
 ॥ ५४२ ॥ तथाहि—“अवयव्यत्र सामान्य, विशेषोऽवयवाः स्मृताः । राजानामाशितो ज्ञेयाश्चवशास्तु पदावयः ॥ ५४३ ॥ इह च—ना-
 “यात कस्यचित्साक्षादेकदा ज्ञानगोचरम् । यथैतौ प्रकृतिस्मात्, सा सामान्यविशेषयोः ॥ ५४४ ॥ देशकालसमावेष्टा, भेदोऽपि च न
 “विद्यते । तादात्म्यादेतयोस्मात्, तेनैकः प्रतिमासि ते ॥ ५४५ ॥ तथाहि—के तरोर्मिनः सन्तु, घवाभ्रस्थधिरादयः । घवाभ्रादिविना-
 “भूतः, कस्तरुर्वा ? प्रकाशयाम् ॥ ५४६ ॥ भुतस्कन्धातिरेकेण, नास्त्यभ्ययनसम्भवः । न बाध्ययननिर्मुक्तः, भुतस्कन्धोऽस्ति कश्चन ॥ ५४७ ॥
 “केवल योगपथेन, न दृष्टौ तावितीयता । नादृष्टावेव तौ वत्स !, कालभेदेन दर्शनात् ॥ ५४८ ॥ तथाहि—दृश्यते हि तरुर्दूरग्न लक्ष्यन्ते
 “घवादयः । अम्यर्णे वेऽपि दृश्यन्ते, लक्ष्यन्ते न तत्र पृथक् ॥ ५४९ ॥ तथापि तद्वय दृष्ट, कालभेदेऽपि कीर्यते । यथाक्रमेण दृष्टत्वाभ्रपा-

आयुनामा प्रसिद्धोऽयं, सर्वेषां भद्रं! वेदिनाम्। निजे भवे क्लिष्टावस्था, कुरुते विग्भतेनमा ॥ ५१३ ॥ युग्मम्। विष्णु-विष्णु-विष्णु, महापल । यत्त्वेप दृश्यते भद्रं! नामनामा महीपतिः ॥ ५१४ ॥ निजमानुपवीर्येण, जगदेव पराजयम्। विष्णु-विष्णु-विष्णु, कृत्यातु न पार्यते ॥ ५१५ ॥ युग्मम्। तदाहि—चतुर्गैरिकससारे, नरनारकरूपताम्। ये कृपाना विगर्भन्ते, वन्दुदेवाया दद ॥ ५१६ ॥ दृष्टेन्द्रियादिभेदेन, नानावेदविवर्तिन । नानाङ्गोपाङ्गसवद्याः, सचातकणोद्यताः ॥ ५१७ ॥ भिन्नमादना मत्त नागभानवर्दिन । वणगघरसस्यर्भेदेन विविधास्तया ॥ ५१८ ॥ गौरेवतद्दीनाम्, लोपयातपरा केरिदिष्टामातुर्दिन ॥ ५१९ ॥ मदुच्छ्वासातपोपोवविहायोगसिगमिन । त्रसस्यावरभेद्याम्, सूक्ष्मवावररूपिण ॥ ५२० ॥ पर्याप्तकैतव केचित्पुन्ये द्रव्यैकपादित । साधारणाः स्त्रिय केचित्पुन्ये स्त्रिरूपिणः ॥ ५२१ ॥ तुभास्तुमत्व विघ्राणाः, सुभगा तुर्भगामया । सुभगा तु मत्त मोहे, ये चोदया मनोहराः ॥ ५२२ ॥ भनादेयाः स्वर्गोऽग्नि, यक्षःकीर्तिसमन्विता । अयशःकीर्तियुक्ताम्, निर्मिताऽऽत्मसरीरका ॥ ५२३ ॥ द्रव्यतोरणी-वाग्ममौलिमालार्पितक्रमाः । ये च तीर्थकरा लोकै, भवन्ति भवेभेदिनः ॥ ५२४ ॥ निजमानुपवीर्येण, संयमेप नराधिप । तदिदं नृभूते पुरुषद्वयम् ॥ ५२५ ॥ वक्षामिः कुलक । यः पुनर्मन्त्रं! मूपोऽयं, वीक्षते पुरुष स्थितम् । आत्मभूत महावीर्यं, नीयोब सेभ्योऽयं, यः पुनः प्रविभाष्यते । अन्तराय इति स्यात्तः, स तावत्! वरगुपतिः ॥ ५२६ ॥ अयं तु नरधीर्येण, कुरुते पादवेदिताम् । दानभोगोपभोगात्प्रीत्यर्थं नराधिपः ॥ ५२७ ॥ यदेते कथितास्तावत्! नामभिर्गुणलेशतः । सप्ताभि भूजस्तुभ्यं, समासेन मयाऽयुना ॥ ५२८ ॥ धीर्यवच्छब्दयतामेपां, विस्वरेण पुनर्यदि । धर्मेयामि ततोऽप्येति, तत्रैव मम जीवितम् ॥ ५२९ ॥ तत्रैवमस्तिगम्भीरे, भुत्वा

मातुलजन्तितम् । प्रकर्षो दृष्टचित्तत्वादिव वचनमग्रवीत् ॥ ५३२ ॥ चारु माम' कृत चारु, मोचितो मोहपञ्चरात् । पतेयां वर्णन राज्ञा,
 कुर्वतैवमहं त्वया ॥ ५३३ ॥ केवलं कश्चिदद्यापि, माम पृच्छामि सशयम् । तमाकर्ण्य पुनर्मामो, मममाख्यातुमर्हति ॥ ५३४ ॥ ततो
 विमर्शस्तुष्टात्मा, स प्रतीदमभापत । पृच्छ यत्रोचते तुभ्य, मत्र' विशन्वचेतसा ॥ ५३५ ॥ प्रकर्षः ग्राह—मामाय, विस्मयो मम मा-
 नसे । एषु सफीर्त्यमानेषु, राजसु प्रतिमासते ॥ ५३६ ॥ यदाऽमून्मण्डपान्तःस्थाभिरीक्षे नायकानहम् । परिवारं न पश्यामि, तदाऽमीपां
 निज निजम् ॥ ५३७ ॥ यदा विलोकयान्युच्चै, परिवारं विक्षेपतः । तदा विस्फुरित्वाक्षोऽपि, नैवेक्षे नायकानहम् ॥ ५३८ ॥ भवता तु
 परिवारो, नायकाश्च पृथक् पृथक् । नामतो गुणतश्चैव, कीर्तिता वत तत्कथम् ? ॥ ५३९ ॥ विमर्शेनोदित—वत्स', न विधेयोऽत्र वि-
 स्मयः । नैकदोमयवेष्टाऽत्र, कश्चिदन्योऽपि विद्यते ॥ ५४० ॥ यतः—ये निरावरणज्ञाना, केवलालोकमास्कराः । प्रभु परिकरं चैषा,
 नैकदा देऽपि जानते ॥ ५४१ ॥ यतः—सामान्यरूपा राजान, सर्वेऽमी परिकीर्तिता । विशेषरूपा विज्ञेया, सर्वे चामी परिच्छदाः
 ॥ ५४२ ॥ तथाहि—“अवयव्यत्र सामान्य, विशेषोऽवयवा स्मृता । राजानम्राशिनी ज्ञेयास्तदस्मात्सु पदातय ॥ ५४३ ॥ इह च—ना-
 “यातः कस्यचित्साक्षादेकदा ज्ञानगोचरम् । यद्येतौ प्रकृतिस्त्वाव', सा सामान्यविशेषयो ॥ ५४४ ॥ देशकालस्वभावैश्च, भेदोऽपि च न
 “विद्यते । तादात्म्यादेवतयोस्ताव', तेनैकः प्रतिमाति ते ॥ ५४५ ॥ तथाहि—के तरोर्भेदिनः सन्तु, घषात्रस्त्रदिरावयः । घषाम्नादिविना
 “मृतः, कस्तुर्वी ? प्रकाश्यताम् ॥ ५४६ ॥ भुतस्कन्धानिर्मुक्तः, भुतस्कन्धोऽस्ति कश्चन ॥ ५४७ ॥
 “केवल योगपरोन, न दृष्टौ सावितीयता । नादृष्टावेव तौ वत्स', कालभेदेन दर्शनात् ॥ ५४८ ॥ तथाहि—दृश्यते हि तरुर्दूरान्न लक्ष्यन्ते
 “घषावयः । अभ्यर्णे तेऽपि दृश्यन्ते, लक्ष्यते न तरु पृथक् ॥ ५४९ ॥ तथापि तद्वय दृष्ट, कालभेदेऽपि कीर्त्यते । यथाक्रमेण दृष्टत्वाभूपा-

“(यथा)याम्यमुपविभिः ॥५५०॥ अतो मेवेन दृष्टत्वाग्निममेवमिव्यताम् । अमित्रस्य हि नो मित्र, कालमेवेऽपि दर्शनम् ॥५५१॥ तथाहि
 “—अमेवेऽपि स्यमावायैर्यत्सामान्यविशेषयोः । संख्यासङ्काङ्कार्येभ्यो, मेवोऽप्यस्ति परिस्पृष्ट ॥ ५५२ ॥ तेन तद्वारजः सर्वो, व्यव-
 “हृतो न दुष्यति । मेवामेवात्मके तत्त्वे, मेवस्येव निवर्त्तनात् ॥ ५५३ ॥ तथाहि—संख्या तद्वारित्येको, मूयासः स्वधिरावय । सङ्का-
 “ऽपि तद्वारित्येपां, प्रवाम्नाकार्कमिमेदिनाम् ॥ ५५४ ॥ अनुष्टुप्तिस्तरोस्तेषु, लक्षणं प्रवगीकृत्यते । प्रवाम्नाविमेवानां, व्यावृत्तिश्च परस्परम्
 “॥ ५५५ ॥ कार्यं तु तद्वामात्रेण, साध्यं छायाविक प्रयक् । विशिष्टफलपुण्याद्यमन्यदेवाप्तकादिभिः ॥ ५५६ ॥ व्यवहारोऽपि सामान्ये,
 “मृत्तत्सन्धेऽन्य एव हि । अन्य एवास्य मेवेषु, यदुदेष्टाविल्लक्षणः ॥ ५५७ ॥” तस्मात्त मेवमाभित्य, संख्यासङ्काविगोचरम् । अमेव च
 “विशेषाय, देसकालस्समावजम् ॥ ५५८ ॥ राजानः परिवाग्राह्य, मया वत्स । प्रयक् प्रयक् । नामघो गुणसख्याभ्या, तवाम्रे परिकी-
 “र्तिताः ॥ ५५९ ॥ युग्मम् । एवं च मेदिनोऽप्येते, न परस्परमेदिनः । योगपद्येन भासन्ते, भद्र । तन्मुच्य सप्तयम् ॥५६०॥ न चान्यत्रापि
 “कर्तव्यो, विस्मयो लक्षणादिभि । कथ्यमाने मया मेदे, भो सामान्यविशेषयोः ॥ ५६१ ॥ प्रकर्षेणोदित माम् ! नष्टोऽप्य सशयोऽधुना ।
 “ममैव माम् ! सन्वेहः, परिस्फुरति मानसे ॥ ५६२ ॥ यदुच्य—य एते सप्त राजान, एतेषां मध्यवर्तिन । तृतीयश्च चतुर्थश्च, पञ्चम
 “पष्ठ एव च ॥ ५६३ ॥ एते महीपाश्वत्यारो, यथा व्यावर्णितास्त्वया । तथा जनस्य लभ्यन्ते, सुन्दरेतरकारिणः ॥ ५६४ ॥ नैकान्तेनैक
 “सर्वेषामपकारपरपण्याः । एते हि वाहलोकानां, केषाञ्चित्सुखसेवकः ॥५६५॥ त्रिमिविशिष्यकम् । आचो राजा द्वितीयश्च, यद्य पर्यन्तमूपतिः ।
 “तु-द्रदा एव सर्वेषां, त्रयोऽप्येते तु देदिनाम् ॥५६६॥ ततः सपरिवारेण, मद्यामोदमहीमुखा । एतैश्च हृतसागणां, तेषां किं नाम जीवितम् ?
 “॥ ५६७ ॥ एवं च स्मिरे—किं विषयन्ते जनाः केष्विद्वद्विषयेषु देदिषु ? । अमीभिर्न कथ्यन्ते, ये चतुर्भिस्त्रयसिभिः ॥ ५६८ ॥ किं

वा न समवन्त्येव, तादृशा माम् ! देखिनः । येऽग्नीयां निजवीर्येण, प्रतापश्रुतिहारिणः ॥ ५६९ ॥ वक्नुस्ता भागिनेयोक्त, वचनं विहित-
दः । अवावीदीदृश वाक्यं, विमर्शो मधुराखरैः ॥ ५७० ॥—विषन्ते बहिराग्नेयुः, वत्स ! लोकेषु तादृशाः । एतेषां धीर्यनिर्णोधाः, के-
वलं विरला जनाः ॥ ५७१ ॥ स्यादि—समूतभावनामश्रुतश्लाक्षा महाधियः । कृतात्मकवचा नित्य, ये सिष्टन्ति महिर्जना ॥ ५७२ ॥
अप्रमादपरस्तेषामेते सर्वेऽपि मूनुष्यः । महामोहादयो वत्स !, नोपतापस्व कारका ॥ ५७३ ॥ युग्मम् । यवः—सतत भावयन्त्येव, निर्मलीमस-
मानसाः । सगत्स्वरूप ये घीराः, भद्रासह्यदुःखयः ॥ ५७४ ॥ क्वम् ?—“अनाविनिघनो घोरो, दुस्सरोऽय भवोदधिः । राधावेधोपमा
“लोके, दुर्बला च मनुष्यता ॥ ५७५ ॥ मूल हि सर्वकार्योणामाशापाक्षनिबन्धनम् । जलधुदुवसकाश, दृष्टनष्ट च जीवितम् ॥ ५७६ ॥
“धीमत्समशुचेः पूर्ण, कर्मजं मित्रमात्मन । गम्य रोगपिशाचानां, क्षरीरं क्षणभङ्गुरम् ॥ ५७७ ॥ यौवन च मनुष्याणां, सन्ध्यारकाश्च
“विभ्रमम् । क्षण्णवातेरितान्मोदमालारूपाश्च सम्पदः ॥ ५७८ ॥ आदौ सपादिताहावाः, पर्यन्तेऽत्यन्तदारुणाः । एते शब्दाविसम्भोगाः
“क्षिप्पाकलसन्निभाः ॥ ५७९ ॥ माता भ्राता पिता भार्या, पुत्रो जावेसि जन्तवः । ज्ञाता सर्वेऽपि सर्वेषामनादिमवधक्कके ॥ ५८० ॥
“वृषित्वैकवतै रात्रौ, यया प्रातर्विदह्नमाः । यथायय ब्रजन्त्येव, कुटुम्बे विभवान्धवाः ॥ ५८१ ॥ इष्टे समागमा सर्वे, स्वप्नाप्तनिधिरूप-
“ताम् । नून समाचरन्त्येव, वियोगानलतापिनः ॥ ५८२ ॥ जरा जर्जरत्येव, देहं सर्वक्षरीरिणाम् । दलयत्येव मृतानि, भीमो मृत्युम-
“हीघरः ॥ ५८३ ॥” सतम्—तेषामेवविधानेकभावनाभ्यासलासिनाम् । निर्धूतवमसां पुसां, निर्मलीभूतपेवसाम् ॥ ५८४ ॥ भद्र ! नैप
महीपालो, महामोहः समार्यकः । जायते वाचको नापि, सवधूकविमौ सुतौ ॥ ५८५ ॥ युग्मम् । अन्यच्च—न श्लोको नारसिस्तेषां, न
भयो नापि क्षेपकाः । दुष्टाभिसन्धिप्रमुखा, नून वाधाविधायकाः ॥ ५८६ ॥ नागूनि हिम्भरुपाणि, न चान्ये भद्र ! तादृशाः । यैरेव

“(दृष्ट्वा)द्याम्भुपविभिः ॥५५०॥ अतो मेवेन दृष्ट्वाग्निभमेवमिष्यताम् । अभिज्ञस्तद्वि नो भिन्न, कालभेदेऽपि वृक्षनम् ॥५५१॥ तयावि
 “—अभेदेऽपि स्वभावाचैर्यत्सामान्यविशेषयोः । संख्यासंज्ञाऽङ्ककार्येभ्यो, भेदोऽप्यस्ति परिस्पृष्ट ॥ ५५२ ॥ तेन तद्वारज सर्वो, न्यव-
 “हृष्टो न द्रुप्यति । भेदाभेदात्मके तत्त्वे, भेदस्येत्वं निवर्धयताम् ॥ ५५३ ॥ तथाहि—सख्यया तद्वारित्येको, भूयासः स्वविरादय । सङ्गा-
 “ऽपि तद्वारित्येयां, घवाघ्राकांक्षिभेदिनाम् ॥ ५५४ ॥ अनुश्रुतिस्वरित्वेपु, लक्षण प्रवर्गीक्यते । घवाघ्रत्यादिभेदानां, व्याघ्रसिद्ध परस्परम्
 “॥ ५५५ ॥ कार्यं तु तद्वत्तात्रेण, साध्यं छायाविक प्रवृक् । विशिष्टलक्षणपुण्याधमन्यवेवात्मकाविभिः ॥ ५५६ ॥ व्यवहारोऽपि सामान्ये,
 “मुत्तत्कन्देऽप्य एव हि । अन्य एवात्स भेदेपु, यदुदेकाविलक्षणः ॥ ५५७ ॥” तस्मात्त भेदमाश्रित्य, संख्यासङ्गाविगोचरम् । अमेद च
 “तिरोपाय, देशकालस्वभावकम् ॥ ५५८ ॥ राजानः परिवाद्यम्, मया वत्स ! प्रयक् प्रयक् । नामतो गुणसख्याभ्यां, तवाग्ने परिकी-
 “र्तिताः ॥ ५५९ ॥ युष्मम् । एव च भेदिनोऽप्येते, न परस्परभेदिनः । यौगपदेन मासन्ते, भद्र ! तन्मुच्य सन्नयम् ॥ ५६० ॥ न चान्यत्रापि
 “कृतंभ्यो, विस्मयो लक्षणविभिः । कथ्यमाने मया भेदे, मोः सामान्यविशेषयोः ॥ ५६१ ॥ प्रकर्षेणोविव माम् ! नष्टोऽय सशयोऽपुना ।
 “ममैव माम् ! सन्नेहः, परिस्फुरति मानसे ॥ ५६२ ॥ यदुत—य एते सप्त राजान, एतेषां मध्यवर्तिनः । तृतीयम् चतुर्थम्, पञ्चमः
 “पष्ठ एव च ॥ ५६३ ॥ एते महीपात्रत्वारो, यथा व्यावर्णितास्तथा । तथा जनस्य लभ्यन्ते, सुन्दरेतरकारिणः ॥ ५६४ ॥ नैकान्तेनैव
 “सर्वेषामपक्रपरपण्याः । एते हि वाष्पलोकानां, केपाञ्चित्सुखदेतवः ॥ ५६५ ॥ त्रिमिषिविक्रम् । आद्यो राजा द्वितीयम्, यत्र पर्यन्तमूपतिः ।
 “दुःखदा एव सर्वेषां, त्रयोऽप्येते तु वेदिनाम् ॥ ५६६ ॥ तवः सपरिवारेण, महामोहमहीमुजा । एतेष्व हवसाराणां, तेषां हि नाम जीवितम् ?
 “॥ ५६७ ॥ एवं च स्थिते—किं विषयन्ते जनाः केचिद्विद्विजेषु वेदिषु ? । अमीभिरने कथ्यन्ते, ये चतुर्भिस्तद्विभिः ॥ ५६८ ॥ किं

शोभ्यस्तेषां ? निर्द्वन्द्वा सुखपद्वतिः ॥६४३॥ केवल वारणास्यात् 'बहिरङ्गेषु देहिषु । अत्यन्तविरला लोकास्तेनेव गीयते जनैः ॥६४४॥
 शैले शैले न माणिक्व, मौक्तिक न गजे गजे । साधवो न हि सर्वत्र, चन्दनं न वने वने ॥ ६४५ ॥ तदेव फयित सुम्य, सन्ति ते
 बाह्यदेहिनः । केवल विरला रक्षां, येऽभीया दर्पनाक्षिन ॥ ६४६ ॥ प्रकर्षे प्राह—'से माम', कुत्र सिष्ठन्ति देहिनः । येरीदृशोऽपि
 विक्षिप्त', झटुवर्गो महात्मभि ? ॥६४७॥ विमर्शेनाभिहित—'यत्स' ! समाकर्णय साम्प्रत श्रुत मयाऽऽज्जनसकाशात्पूर्वं यदुत—'अस्ति
 समस्तपुणान्तसन्तानाधारविस्मारमनादिनिवर्तन मूरिप्रकारानुवृत्तभूमितल भवचक्र नाम नगरं, अतिविस्तीर्णतया च तस्य नगरस्य विद्यन्ते
 तत्र यद्वन्यवान्तरपुराणि, सन्ति बहुतराः पाटकाः, समवन्ति बहुतरा भवनपङ्क्तयः, समान्यन्ते भूयांसि देवकुलानि, सङ्गतीताम्ब नाना-
 जातयस्त्र लोका प्रतिवसन्ति, ततोऽत्रमेव वितर्कयामि यदुत—विद्यन्ते तत्र भवचक्रनगरे बहिरङ्गलोका येरेप महामोहनरेन्द्रप्रमुखः
 झटुवर्गः स्ववीर्येण विक्षिप्त इति ॥ प्रकर्षे प्राह—'माम' ! तत् किमन्तरङ्ग तन्नगरं ? किं वा बहिरङ्गमिति ? विमर्शेनोक्त—'वाव' ! न शक्यते
 तदेकपक्षनिक्षेपेनावधारयितुं यथाऽन्तरङ्ग यद्विवा बहिरङ्गमिति, यस्मात्तत्र यथा बहिरङ्गजनास्तथैतेऽपि सर्वेऽन्तरङ्गलोका विद्यन्ते,
 यतोऽभीपां प्रतिपक्षभूतोऽसौ सन्तोपस्त्रैव नगरे भूयते, ततोऽभीमिदुविद्य समस्त नगरं, प्रकर्षेणोक्त—'नन्वमी अत्र वर्तमानाः कथं
 तत्र विचेरन् ? विमर्शेनोक्त—'वाव' ! योगिनः स्वत्येते महामोहनराजादय सर्वेऽप्यन्तरङ्गलोकाः तस्मादत्रापि दृश्यन्ते तत्रापि वर्तन्ते, न
 कश्चिद्विरोध, यतो जानन्ति यथेष्टवद्विधिरूपकरण कुर्वन्ति परपुरप्रवेश समाचरन्ति धान्यार्धेन पुनः प्रकटीभवन्ति यथेष्टस्यानेषु,
 ततोऽचिन्त्यमाहात्म्यातिशयाः स्वत्येते राजानः, ते यथाकामधारितया कुत्र न विचेरन् ? तस्मादुभयलोकाधारतयोभयरूपमेवैतद्भद्र ।
 भवचक्र नगरं ॥ प्रकर्षेणोक्त—'तर्हि यश्चि तत्र सन्तोपो वर्तते ते धामीपां भूभुजा यर्पोहलनकारिणो महारमानो लोका विद्यन्ते ततो

सर्वमूतदया दौष, जलशौचः ॥ ६२५ ॥ एव च स्थिते—कार्यं, जलैर्न नोऽकार्यं, किं तु तत्कार्यमीदृशम् । विधीयमान
यद्यौषं, मूतानां नोपघातकम् ॥ ६२६ ॥ सप्त संजायते नून, वह्निर्मेघविशुद्धये । नान्तराज्यमलक्षालि, यत् एक मनीषिभिः ॥ ६२७ ॥
चित्तमन्तर्गत बुद्धे, न ज्ञानाद्यैर्विशुध्यति । अतश्चोऽपि हि तद्यौतं, सुराभाण्डमिवाशुचिः ॥ ६२८ ॥ किञ्च—सर्पिरमलमप्येवज्जलशौच
कृत जनैः । तेषां विशेषपत्येक, क्षणमात्र न सर्वदा ॥ ६२९ ॥ यतः—रोमकूपविभिर्जन्तोः, सर्पिरं शतजर्जरम् । यौतं घौष स्रवत्येव,
नैतच्छुषि क्वापन ॥ ६३० ॥ तथाहि—कषिद्यवर्षमानानां, देवताऽविधिपूजने । केषाञ्चित्कारण, मर्केर्जलशौचमनिन्वितम् ॥ ६३१ ॥
केवलं नामद् कार्यों, विदुषा वस्त्ववेदिना । तत्रैव जलजे कौबे, स हि मूर्खत्वकारणम् ॥ ६३२ ॥ ततश्च—एव, विशुद्धयुक्तीनां, जल-
दौषादि कुर्वताम् । संज्ञानपरिपूतानां, तेषां सात ! महात्मनाम् ॥ ६३३ ॥ याज्येयाः कविषा पूर्वमिहासुत्र च, दु सदा । जुगुप्सा साऽपि
नष्टत्यामैव वापविधायिका ॥ ६३४ ॥ युग्मम् । याज्येयौ अगच्छन्, पूर्व व्यावर्षिणौ मया । ज्ञानसवरणो राजा, वर्धनावरणस्वया ॥ ६३५ ॥
तौ सर्वज्ञागमाभ्यासवासनावासितात्मनाम् । भ्रममावपराणां च, नैव तेषां कर्त्येकौ ॥ ६३६ ॥ युग्मम् । योऽप्यन्तरयनामायं, राजा
पयन्तसस्मिन् । शान्तिविग्रहेदुत्तरे, मया पूर्वं निवेदितः ॥ ६३७ ॥ निराज्ञानां निराज्ञानां, दायिनां धीर्यसालिनाम् । तेषां मद्र ! मनु-
प्याणां, सोऽपि किं किं करिष्यति ? ॥ ६३८ ॥ युग्मम् । अन्येऽपि ये मद्य दुष्टा, या नार्यो ये च हिम्मकाः । केचिक्वत्र बले वेऽपि, न वेया
मद्र ! बापकाः ॥ ६३९ ॥ एते तु मूपाश्चत्वारः, सप्तानां मध्यवर्तिनः । तेषां भोः सुन्दरप्येव, सर्वकार्याणि कुर्वते ॥ ६४० ॥ ततश्च
—इदं निर्जित वीर्येण, तेऽन्तराज्यल जनाः । सिद्धान्ति सवतानन्या, निर्वाधाः ज्ञानवेषवसाः ॥ ६४१ ॥ स्वसाधनयुतो यस्मान्माश्रयो-
इत्यपिपः । अयमेव वहिर्लोक, परत्रेह च दुःखदः ॥ ६४२ ॥ एवं च स्थिते—सद्भावभावनाखेण, यैः स एव वक्षीकृतः । कुतो दुः-

सोऽद्रवस्तेषां ? निर्द्वं द्या सुस्पपद्मसिः ॥ ६४३ ॥ केवल तादृशास्वात् ! बहिर्यज्ञेषु वेदिषु । अत्यन्तविरला लोकास्तेनेद गीयते जनैः ॥ ६४४ ॥
 दीले शैले न माणिष्य, मौक्तिक न गजे गजे । साधवो न हि सर्वत्र, धन्य न वने वने ॥ ६४५ ॥ तवैव कथित तुभ्य, सन्ति ते
 यादवेदिनः । केवल विरला राक्षां, येऽग्नीषां दर्पनाशिन ॥ ६४६ ॥ प्रकर्षः प्राह—ते माम् ! कुत्र सिष्ठन्ति वेदिनः । यैरीदृशोऽपि
 विक्षिप्तः, स्रुवर्गो महात्मसिः ? ॥ ६४७ ॥ विमर्शेनामिहित—वत्स ! समाकर्ष्य यत्तु मयाऽऽज्जनसकाशात्पूर्वं यदुत—अस्ति
 समस्तपृष्ठान्तसन्तानाधारविस्मारमनास्तिनिघन मूरिप्रकाशकुतुम्बमिदं भवचक्र नाम नगरं, अतिविस्तीर्णतया च तस्म नगरस्य विद्यन्ते
 तत्र यद्वन्यान्तरपुत्राणि, सन्ति बहुतराः पाटका, समवन्ति बहुतमा भवनपङ्क्तयः, समाव्यन्ते भूयासि देवकुलाणि, सङ्ग्राहीवाह्य नाना-
 जावयस्त्र लोकाः प्रतिवसन्ति, ततोऽग्नेमेव वितर्कयामि यदुत—विद्यन्ते तत्र भवचक्रेनगरे बहिरङ्गलोकाः यैरेप महामोहनरेन्त्रप्रमुखः
 स्रुवर्गः स्ववीर्येण विक्षिप्त इति ॥ प्रकर्षः प्राह—माम् ! तत् किमन्तरङ्ग तन्नगरं ? किं वा बहिरङ्गमिति ? विमर्शेनोक्त—वात् ! न शक्यते
 त्वेकपक्षनिक्षेपेणावधारयितुं मयाऽन्तरङ्गं यद्विवा बहिरङ्गमिति, यस्मात्तत्र यथा बहिरङ्गजनास्तथैतेऽपि सर्वेऽन्तरङ्गलोका विद्यन्ते,
 यतोऽग्नीषां प्रतिपक्षभूतोऽसौ सन्तोपस्तत्रैव नगरे भूयते, ततोऽग्नीभिरनुविद्ध समस्त नगरं, प्रकर्षेणोक्त—नन्वमी अत्र वर्तमानाः कथं
 तत्र विद्येरन् ? विमर्शेनोक्त—वात् ! योगिनः स्वत्येते महामोहराजादय सर्वेऽप्यन्तरङ्गलोकाः तस्मादत्रापि दृश्यन्ते तत्रापि वर्तन्ते, न
 कश्चिद्विरोधः, यतो जानन्ति यथेष्टगृहविधिरूपकरण कुर्वन्ति परपुरप्रवेश समाचरन्ति चान्तर्धानं पुनः प्रकृटीभवन्ति यथेष्टस्थानेषु,
 ततोऽधिन्त्यमाहात्म्याविशयाः स्वत्येते राजानः, ते यथाकामचारितया कुत्र न विद्येरन् ? तस्मादुभयलोकाधारतयोभयरूपमेवैतद्भूद्र !
 भवचक्र नगरं ॥ प्रकर्षेणोक्त—तर्हि यन्नि तत्र सन्तोयो वर्तते ते चामीषां भूभुजा वृषोऽहन्नकारिणो महात्मानो लोका विद्यन्ते ततो

श्रद्धय तमगरं, महन्मे कुतूहल अनुमदेण दर्शयतु माम् ! गच्छावस्त्रावत्तत्रैव नगरे, विमर्शेनोक्त—ननु सिद्धमिवानीमावयो समीहित,
 दृष्टो विपयाभिलाषो मभी, निश्चितमस्य रसनाजनफस्व, अतोऽपगता तस्य सम्यन्धिनी मूलशुद्धि, सपादित राजशासन, अत किमपु
 नाऽन्यत्र गतेन ? , स्वस्थानमेवावयोर्येगन्तु युक्त, प्रकर्षेणोक्त—माम् ! मैव वोच, यसो वर्धितं भवचक्रव्यतिफर वर्णयता भवता मम तद-
 र्धनफौतुकं, तसो नादर्शितेन तेन गन्तुमर्हति मामः, वृत्तमावयो कालतः संवत्सरमात्रमवधिस्त्रातेन, निर्गतयोश्चाद्यापि शरद्वेगमन्त्वलक्षण
 मृदुद्वयमात्रमविकान्त, यतोऽधुना शिशिरो वर्तते, तथाहि—पश्यतु मामो मच्छरीरबन्धुरा वर्तन्ते साम्प्रत प्रियङ्गुलता, विकासहासनिर्भरा
 विपयन्तेऽधुना रोप्रवहर्न, विदलितमुकुलमच्छरीकमिवानी विमति तिलकवन, अपि च—शिशिरतुपारकणकनिर्दग्धमशेषसरोजमण्डल,
 सह दिततयवितासमुमगेन महावदकानेन मोः ! । पविक्कण च शीतवातेन विकम्पितगात्रयष्टिक, ननु खलसदृश एव वोपादिव
 इतति कुन्दपादपः ॥ १ ॥ नूनमत्र शिशिरे विदेक्षगाः, सुन्दरीविख्यवेदनातुराः । शीतवातविहता क्षणे क्षणे, जीवितानि रक्षयन्ति मू-
 रकाः ॥ २ ॥ पश्य माम् ! कृत्तमुत्तरायण, भास्करेण परिवर्धितं दिनम् । झर्वरी च गमितेपवृत्तां, पूर्वरात्रिपरिमाणोऽधुना ॥ ३ ॥
 महलागरूपवरेऽपि गृहे, वरदृक्कन्वल्लियुते । बहुमोहनृणां शिशिरेऽत्र सुल, न हि पीनवपुर्लेलनाविरहे ॥ ४ ॥ अयापि वर्धित
 सेजो, महत्त्व च विवाकरे । अयवा—विमुक्तदक्षिणाशे किं, म्लानिलाघधकारणं ! ॥ ५ ॥ कार्यमारं महान्त निजस्वामिनो, यान्त्यनिष्प-
 ममेते विमुच्याधुना । पश्य माम् ! स्वदेसेषु दुःसेवकाः, शीतमीता स्वमार्याकुषोष्माशया ॥ ६ ॥ ये दरिद्रा जगज्जीर्णदेहाश्च ये, वातला
 ये प पान्या विना कन्यया । मोः कया शीतकालोऽपगच्छेदयं, माम् ! जल्पन्ति ते शीतनिर्वेदिता ॥ ७ ॥ यावमश्वादिमहत्याय लोब्ध-
 पदे, मूर्खलोक्त दुपारं तु बोद्धयते । दुर्गवापलवृत्तं तु रोक्षयते, जन्मुक्तः केवल माम् ! कोद्वयते ॥ ८ ॥ वहन्ति यन्त्राणि मधेक्षुपीडने,

हिमेन शीघ्रा च तडागपद्विधिः । जनो महामोहमहत्तमाह्वया, तथापि सां धर्मधियाऽवगाहते ॥ ९ ॥ अन्यथ—अयं हि लङ्घितप्रायो,
 वर्तते शिष्टिरोऽधुना । तव पप्मासमात्रेऽपि, किमु प्रत्यति मामकः ? ॥ १० ॥ गम्यता भवचक्रेऽतो, समानुमहकान्यया । मामेन परतो
 यत्ने, रोचते वत्करिष्यते ॥ ११ ॥ अनियतं कनिर्वन्धमेवं शिक्षाय भावतः । तत्सखदुनरोधेन, विमर्शो गन्तुमुद्यतः ॥ १२ ॥ अयं मिथ्या-
 निवेद्यादिसन्धनप्रातमुन्दरम् । ममत्वादियजस्तोमगलमार्जितवन्धुरम् ॥ १३ ॥ अज्ञानादिमहावीर्यहेपारवमनोहरम् । दैन्यचापल-
 लौल्यादिपादावपरिपूरितम् ॥ १४ ॥ महामोहनरेन्द्रस्य, चतुर्जं महाबलम् । अपस्तृत्य ततः स्थानाचाभ्यां सर्वं विलोकितम् ॥ १५ ॥
 ततो निर्णीतमार्गेण, हृष्टौ स्वस्त्रीयमातुलौ । गच्छतस्त्युरं तूर्णमविच्छिन्नप्रयाणकैः ॥ १६ ॥ मार्गोत्सारणकामेन, मातुलं प्रसि मापितम् ।
 ततः प्रकर्षसङ्गेन, वदेव पयि गच्छता ॥ १७ ॥—माम् ! यः भ्रूयते लोके, सार्वभौमो महीपतिः । स कर्मपरिणामाख्यः, प्रवापाक्रा-
 न्तरजकः ॥ १८ ॥ तस्य सन्धन्विनीमाङ्गां, महामोहनराधिपः । किमेव कुरुते ! किं वा, नेति मे सशयोऽधुना ॥ १९ ॥ विमर्शः
 प्राह—नैवास्ति, मद्र ! मेवः परस्परम् । अनेन परमार्थेन, स हि ज्येष्ठः सहोदर ॥ २० ॥ अयं पुनः कनिष्ठोऽस्या, महादव्या व्यव-
 स्थितः । यतोऽयं षट्प्रायो, महामोहनराधिपः ॥ २१ ॥ ये ह्यष्टा केचिदस्यामे, भवताऽत्र महीभुजः । समस्ता अपि विज्ञेयास्ते तस्यापि
 पदावयः ॥ २२ ॥ केवल—स कर्मपरिणामाख्य, सुन्दराणीशराणि च । कार्योणि कुरुते लोके, प्रकृत्या सर्वदेहिनाम् ॥ २३ ॥ अयं तु
 सर्वलोकानां, महामोहनरेषरः । करोत्यसुन्दराण्येव, कार्योणि ननु सर्वदा ॥ २४ ॥ अन्यथ—अयं जिगीर्षुर्पूपाळः, स राजा नाटक-
 प्रियः । एते भूपा निषेवन्ते, महामोहमयः सदा ॥ २५ ॥ किं तु लोके महाराजो, यतोऽस्यापि महत्तमः । स कर्मपरिणामाख्यो, आ-
 नेति परिष्कीर्तितः ॥ २६ ॥ तस्मादेते महीपालास्तस्यापि पुरतः सदा । गत्वा गत्वा प्रकुर्यन्ति, नाटक हर्षयद्भवे ॥ २७ ॥ भवन्ति गा-

यनाः केचित्केचिदातोषवाक्काः । वाधिप्ररूपतामेव, भजन्ते भक्तिोऽपरे ॥ २८ ॥ किं बहुना ?—महामोहनरेन्द्राया, सर्वेऽस्मी सात' म्रमुजः । सर्वेया हेतुतां यान्ति, सत्र ससारनाटके ॥ २९ ॥ स सावन्मात्रसंतुष्टः, सपत्नीको नराधिप । तदेव नाटक पश्यभित्तमास्ते निराकुल ॥ ३० ॥ अन्यत्—एतेषां सावदस्त्येव, सर्वेषां स प्रसुर्नृपः । अन्येषामपि स स्वामी, प्रायेणान्तरम्रमुजाम् ॥ ३१ ॥ किं बहुना ?—स सर्वसमुदायात्मा, सुन्दरेतरनायकः । अयं तदेकदेशात्मा, तदादेशविभायकः ॥ ३२ ॥ यथाहि—येऽन्तरङ्गजना केचिद्विप्यन्ते सुन्दरेतराः । स कर्मपरिणामाख्यस्तेषां प्रायः प्रवर्तकः ॥ ३३ ॥ यावन्ति चान्तरङ्गाणि, निर्द्वैतं नगरीं विना । पुराणि तेषु स स्वामी, बहिरङ्गेषु भावतः ॥ ३४ ॥ अयं पुनर्महामोहो, यावन्तोऽत्र विछोकिताः । भवता म्रमुजः स्वामी, तदादेशेन तावताम् ॥ ३५ ॥ यदेव निजवीर्येण, किञ्चिदजयते घनम् । समर्पयति तत्तस्य, निःशेषं नतमस्तकः ॥ ३६ ॥ अनेनोपार्जितस्योर्बेनस्य विनियोजनम् । स राजा कुर्वते नित्यं, सुन्दरेतरवस्तुषु ॥ ३७ ॥ अयं हि विप्रहाराब्धः, सद्योऽस्त्ये विजिगीषया । स तु भोगपरो राजा, न जानात्येव विप्रहम् ॥ ३८ ॥ एव च स्थिते—एष वत्स' करोत्याङ्गां, भक्तिनिर्भरमानसः । तस्य किं तु ततो भिन्न, नात्मानं मन्यते नृपः ॥ ३९ ॥ अन्यत्—यदुष्टं भवता पूर्वं, महामोहपुण्ड्रयम् । तत्कर्मपरिणामेन, भटमुत्थाऽस्म्य योजितम् ॥ ४० ॥ अतः पुरद्वये तत्र, सैन्यमस्य सुभक्तिम् । तथाऽऽत्मां च विःशेषमास्ते विप्रहृतत्परम् ॥ ४१ ॥ प्रकर्षः प्राह मामेवमनयो किं क्रमागतम् । रान्य ? किंवाऽन्यस्तम्बपि, गृहीत बलवत्तया ॥ ४२ ॥ विमर्शेनोचितं वत्स' । नानयोः क्रमपूर्वकम् । परसत्कमिव राग्य, हठादाभ्या विनिर्जितम् ॥ ४३ ॥ यतः—जीवः सकर्मको यस्ते, बहिरङ्गजनसाथा । ससारिजीव इत्येव, मया पूर्वं निवेदितः ॥ ४४ ॥ तस्यैषा मुच्यते सर्वो, विषष्टिर्महादवी । वीर्येण तं बहिष्कृत्य, स्वीकृताऽऽभ्यां न सशयः ॥ ४५ ॥ प्रकर्षेणोक्तम्—कियान् कालो गृहीताया, वर्तते माम' मे वव ।

विमशः ग्राह—नैवादि, जानेऽहमपि तत्त्वतः ॥ ४६ ॥ तपेय परमार्यस्ते, कथ्यते वत्स ! साम्प्रथम् । निःशेष प्रलय यासि, येन ताव
कसशयः ॥ ४७ ॥ स कर्मपरिणामाख्यो, दानोदालनतत्परः । प्रणवाशेषसामन्तकिरीटच्छुरिताधरः ॥ ४८ ॥ प्रभावमात्रसंसिद्धकार्यविस्ता
रसुसिक्तः । राजाधिपज सर्वत्र, निविष्टो विष्टराधिपः ॥ ४९ ॥ युग्मम् ॥ अय पुनर्महामोहस्तत्सैन्यपरिपालकः । तद्वचमश्रुसैन्यम्,
वत्कोशपरिवर्धकः ॥ ५० ॥ तदावेक्षकरो नित्य, तथापि गुरुपौरुष । नून त्वालयलोप, राजकार्ये यथेच्छया ॥ ५१ ॥ तेनैव लौकिको
वाचोयुक्तिमाभित्य पण्डितैः । महासननिविष्टोऽपि, ऊर्ध्वो राज्ञा निगणते ॥ ५२ ॥ नानानयोभिषिक्ते ताव !, तस्मान्मेवः परस्परम् । यस्मा
देकमिव राज्यमेवसुभ्य निवेक्षितम् ॥ ५३ ॥ प्रकर्षः ग्राह मे माम् !, विनष्टः सस्योऽधुना । अथवा त्वयि पार्श्वस्ये, कुत सन्वेहस
म्भवः ? ॥ ५४ ॥ तदेवविषसज्जल्पकल्पनाऽपगतश्रमौ । तौ विलस्य विनैर्मार्ग, भवषके परगतौ ॥ ५५ ॥ इवम् परिपाटयैव, शि-
थिरो जङ्घितस्त्रया । सप्राप्तम् जनोन्मादी, वसन्यो मन्मथप्रिय ॥ ५६ ॥ स ताभ्यां नगरासभे, भ्रमभ्रुदानलीलया । वसन्तकान्तने-
पूवैः, कीदृश प्रविलोकिताः ? ॥ ५७ ॥ यदुत—नृत्यमिव वक्षिणपवनवशोद्वेक्षमानकोमललताबाहुवण्डेर्गायमिव मनोह्रविहङ्गकलकल-
विरवैर्महापजाधिपजप्रियवयस्यकमकरकेतनस्य राग्याभिमयेके अजयशब्दमिव कुर्वाणो मत्तकलकोकिलाकुलकोलाहलकण्ठकूजितैस्सर्जय-
मिव विलसमानवरचूतैकललिकातर्जनीमिषाकारयमिव रक्षाशोकसलयदल्ललिततरलकरविलसितैः प्रणममिव मलयमारुतान्वोलितनम-
न्विद्यस्तरमहावररुत्तमाम्भैर्दृशमिव नवविकसितकुसुमनिकराट्टशसै रुक्मिव श्रुतिसमृन्तबन्धननिपवमानसिन्दुवारसुमनोनयनसलिलैः पठमिव
शुकसारिकाशुद्राक्षरोक्षपञ्जलिपतेन सोत्कण्ठक इव माधवीमकरन्दविन्दुसन्वयोदास्त्रावन्मुवितमपचमधुकरकुलक्षणगणायितनिर्मरतया । अपि
च—इति नर्वनरोदनगानपट, पवनेरितपुष्पजघूलिधरः । स वसन्तऋतुर्गर्भरूपकरः, कलियो नगरोपवनान्वचरः ॥ १ ॥ ततो विमर्श-

नामिदितः प्रकर्षः यथा—वत्स ! काले तव भवभक्तनगरदर्शनकुसूल सपन्न, यतोऽत्रैव वसन्ते प्रायेणस्य गगत्स्य भौरपंमादुरा-
भ्यते, तथाहि—पश्यामीपां काननामोगविलोकनकौतुकेन निर्गतानां नागरिकलोकाणां याऽयस्या पतंते—गगानङ्गरेषु पदीदुष्टी पश्यी
पकुलदृष्टके, विलसितमाधवीपु वृत्तिमेति विलुभ्यसि सिन्दुवारके । पाटलपट्टयेषु न च दृष्यति नूनमनोकपारपे, पूलरनेषु यादृि च दन-
तरुगहनमवाधगाहते ॥ १ ॥ इति मधुमासविकासिते रमणीयतरे द्विरेफमालिकेव । एतेषां ननु दृष्टिश्च चिन्तमति मुषिरं वरे तत्प्रदाने
॥ २ ॥ बहुविधमन्त्रबकेल्लिरसा दोकारमणसहेन । एते सुरतपराश्र गुरुतरमधुपानमयेन ॥ ३ ॥ अन्यथ—विकसिते सद्धारवने रत्न,
कुरुपक्षबकेषु च लम्पटः । मलयमारुतलोक्तया वने, सततमेति न याति गृहे जनः ॥ ४ ॥ इदमहो पुरलोकावाकुल, प्रदरपूतया
वसिमन्यगम् । विच्छसतीह सुपसवपायिनां, ननु विलोक्य भद्र ! कदम्बकम् ॥ ५ ॥ मणिविनिर्मितभाजनसस्यैवेरतिविनीतजनप्रविजो-
कितैः । प्रियतमावरसृष्टिविदंसनैश्चक्रपरमयूखविपञ्चितैः ॥ ६ ॥ सुरभिनीरजगन्धसुवासितैः, सुवनिवायदनान्म्युरुक्षपितै । विविधमप-
रसैर्मुलपेक्षलैः, कुवमिद तवहो मदनिर्मरम् ॥ ७ ॥ तथाहि—पश्य वत्स ! यद्व्यापानकेष्वधुना वतंते—एवन्ति पादेषु पठन्ति माविद्या,
पिबन्ति मयानि रजन्ति गायनाः । रसन्ति वक्त्रान्म्युरुक्षणि योषितामनेकषादृति च कुर्वते जना ॥ ८ ॥ वदन्ति गुणानि सशब्दवालक,
मदेन नृत्यन्ति सुवन्ति चापरे । विपूर्णमानैर्नयनैश्चापरे, सुवक्त्रवक्षन्निता विभुर्वते ॥ ९ ॥ स्वपूर्वजोष्ठासनगर्भनिर्मरा, घनानि यच्छ-
न्ति जनाय चापरे । घ्नन्ति चान्ये विवतैः पवकमैरितस्ततो यान्ति बिना प्रयोजनम् ॥ १० ॥ एवं च यावदशंस्यति प्रकर्षस्य विमर्श-
सदापानकं तावमिपठिता माधवीकृतावितानमण्डये कुवलयवृलविलासकासिनी प्रकर्षस्य दृष्टिः, अभिहितमनेन—माभेदमपरमापानक-
मेतस्मात्सविद्येवतरे विजृम्भते, विमर्शेनाभिहितं—ननु सुलभाऽत्र भवभक्तनगरे वसन्तसमयागममोक्षितानां नागरिकलोकाणामापानप-

रम्पट, तथाहि—यद्यप्यकधीयिकां निरुपय युद्धीकामण्डपान् विलोक्य कुञ्जकवनगहनानि निरीक्ष्यस्व कुन्दपावपसन्दोह निमालय
 रक्षास्रोतवहस्रोम साक्षात्कुरु वफुलविटपिगहनानि, यद्येतेषामेकमपि विलसदुदामफामिनीयुन्वपरिकरितमहेष्टरनागरकलोकविरचितापा
 नकविरहितमुपलभ्येत भवता ततो मामकीनवचनेऽन्यत्रापि न सम्प्रत्ययो विधेयः प्रचारकत्वाद्भूरेति, प्रकर्षेणोक्त—ननु कोऽत्र सन्वेष्टः?,
 इत्यन्ते प्रायेणैवात्र प्रवेशे स्थितैर्य एते मामेनोदूषादिता वनविभागा इति, किंच—न केवलमेते काननामोगाः सर्वेऽपि विविधमधुपानम-
 चोपातफलतल्लितवर्षलोकासमिलितवहललोककलकलाकुलाः, किं तर्हि?,—कचिद्रसन्नपुनरमेखलागुणैर्नितम्बयिन्वातुलमारमन्वरैः ॥ तत्र
 प्रसूनोषयवाञ्छयाऽऽर्जते, समवृक्षैर्मोन्ति विलासिनीजनैः ॥ १ ॥ कचिद्यु तैरेव विघट्टिताः स्वनैर्मेघमुकुम्भस्यलविभ्रमैरिमे । विमान्वि
 द्भोजपरिवर्तिभिः फुवाः, सकामकम्पा इव माम' श्लाघिनः ॥ २ ॥ कचिल्लसत्रासनिषद्धकौतुकाः, कचिद्रहःस्थाननिबद्धमैथुनाः । इमे
 कचिमुग्धविलासिनीमुखैर्न पद्मपण्डादधिक्ता न क्षोभया ॥ ३ ॥ विमर्शेनाभिहित—साधु मद्र! साधु सुन्दरं विलोकितं भवता, नून-
 मेवविधा एव सर्वेऽपीमे काननामोगाः, अत एव मयाऽभिहितं—ययाऽवसरे भवतो भवचक्रनगरवर्धनकुतूहल सपन्न, यतोऽस्मिन्नेव वस-
 न्तकाले नगरस्यास्व सौन्दर्यसारमुपलभ्यते, तदेते विलोकिता मद्र! भवता तावद्बहिर्वनामोगाः साम्प्रत प्रविशन्तो नगरं विलोकयाव-
 स्सदीयभिर्य येन तव कौतुकमनोरथाः परिपूर्णो भवति, प्रकर्षेणोक्त—अतिदर्शनीयमिदं बहिर्लोकविलसितं रमणीयतरोऽयं प्रदेशः पयि
 भ्रान्तश्चाहं अतः प्रसाद करोतु मे मामः विष्टतु तावदत्रैव क्षणमेकं स्वीकरोलया नगरे प्रवेश्याव इति, विमर्शेनाभिहित—एव भ-
 वतु ॥ ततो पाववेप स्वल्पस्वयोः सपश्यते तावत् किं सवृत्तम्?,—रथपणपणरावगर्जितः, करिसङ्घातमहाभ्रविभ्रमः । निश्चिन्तास्ववित्तानवैथु-
 तस्त्रलमुखावमहावलाहकः ॥ १ ॥ निपतन्मदवारिसुन्दर, प्रमदमरोक्षुरलोकसेवितः । जनितास्त्रिलसुन्दरीमनोबृहदुन्मायकरूपधारकः

॥ २ ॥ मधुमासदिदक्षया पुण्ड्रय धरपञ्चकपौरवेष्टितः । नृपसिर्निर्गतात्सम बलैर्भ्रसुरिव बन्धुधिया घनागम ॥ ३ ॥ स च वादितमर्दे-
लैर्लसद्भरकसालकवेणुपजितैः । ह्रस्वनृचखिलासचारुभिर्न न भावि स्म सुचबरीश्वरैः ॥ ४ ॥ ततो दृष्टस्याभ्या विमर्शप्रकरणेभ्यां नगरा-
भिर्गते महासामन्तपुन्द्रपरिकरितो धरवारजस्कन्धारुणो विफसितोदण्डपुण्डरीकपरिमण्डलपाण्डुरेण महता छत्रेण वारितातपो मधवानि-
बाधिष्ठितैरावतो विबुधसमूहमप्यगतश्च स नरेन्द्र, खिलोकिताश्च तस्य पुरतो दृष्टः कलकलायमानो भूरिसितातपत्रफेनपिण्ड क्षुभित इव
महासागरज्जलकल्पासाहस्रकैः स्पर्द्धया त्रिभुवनमिवाविधिपद्मतिभूरितयाऽसौ जनसमुदायः, प्राप्तबोधानपरिसरे राजा । अत्रान्तरे
विश्लेषतः समुल्लसिताम्बरैः प्रहता सुवह्ना भाविता वेणवः समुल्लासितानि कसालकानि रणरणायितानि मञ्जीरकाणि प्रवर्धितस्त्रालारवो
विजृम्भितः सिङ्गकोलाहलः प्रधृप्तो जयजयवः समर्गङ्गीमूतो बन्धिवृन्दशब्दः प्रधृप्ता गणिकागणाः क्षुभित प्रेक्षकजनः सजाता के-
लयः, ततस्ते लोकाः केचिन्मृद्वान्ति केचिद्बलान्ति केचिद्वायान्ति केचित्कलकलायन्ते केचित्कटाक्षयन्ति केचिदुठन्ति केचिदुपहसन्ति के-
चिद्वायन्ति केचिद्वायन्ति केचिदुल्लसन्ते केचिदुत्कटिशब्दान् मुञ्चन्ति केचिद्वाहुमूलमास्फोटयन्ति केचित्परस्परं मलयजकदम्बीरजस्रोव-
रसेन कनकचक्रैः सिञ्चन्ति, ततश्चैव सति—उत्सदुन्दुभूरिविलासकरे, मयनानलधीपितसर्वजने । अथ तादृशलोचनगोचरतां, किम-
चिन्ति गते तु महामतिना ? ॥ १ ॥ इदं हि तदा मधुमासरसवधमपजनजमिवं तथादृश गुन्दलमवलोक्य विमर्शेन चिन्तित यदुत—
“महो महामोहसामर्थ्यं महो रागकेसरिविलसिष्ठं महो विषयाभिलाषप्रसापः महो मकरध्वजमाहात्म्यं महो रत्नविजृम्भितं महो हासम-
“हृमदोद्भासः महो अमीपां लोकानामकार्यकरणधीरता महो प्रमत्तता महो लोभोगामिता महो अवीर्षवर्षिता महो विक्षिप्तचित्ता महो
“मनालोचकत्वं महो विपर्ययातिरिक्तः महो अश्रुमभावनापरता महो मोगतृष्णादौर्लभ्यं महो अविद्यापङ्कतचित्तचेति” ॥ ततः प्रकर्षो

विस्फारिताक्षो निरीक्षमाणस्तोकाविलसितमभिहितो विमर्शेन—भद्र ! एते बहिरङ्गजना यष्टिपयो मया वर्धितस्तेषां महामोहादिमहीभुजां
 प्रतापः, मर्कयः प्राद—मास ! केन पुनर्नृपान्तेन ऋतमस्य वा भूभुजः प्रसापेन स्वस्वेते लोका एव चेष्टन्ते ? , विमर्शेनोक्तं—निरूप्य
 कथयामि, एत प्रविश्य ध्यान निमित्त्य परमार्थमभिहितमनेन—भद्र ! समाकर्ण्य, असौ चित्तवृत्तिमहाटव्यां प्रमत्तवानवीपुलिनवर्तिनि
 चित्तविक्षेपमहामण्डपे महामोहरजसम्यन्धिन्या तृष्णावेदिकायां महाविष्टरे निविष्टो दृष्टस्त्वया मकरध्वजः, तस्याय वसन्तः त्रियवय
 स्यको भवति, एतो छद्मिप्रप्राये शिशिरे गतोऽयमासीत् तन्मूले, स्थितस्तेन सह सुखासिकया, अयं च वसन्तः कर्मपरिणाममहादेव्या
 कालपरिणतेन्दुपर, तत्तस्मै मकरध्वजाय प्रियमुद्भवे निवेदितमनेन वसन्तेनात्मगुण यदुत—स्वामिनीनिर्देशेन गन्तव्यमधुना मया
 भवपङ्कनगरमध्यवर्तिनि मानवावासाभिधानेऽवान्वरपुरे तेनाह चिरविरहकातरतया भवतो दर्शनार्थमिहागत इति, ततः सहर्षेण मकर
 ध्वजेनोक्त—सत्से ! वसन्त किं विस्तृत भवतोऽतीतसंवत्सरे यन्मया भवता च तत्र पुरे विवसित येनैव भाविविरहवेदनाविधुरचित्ततया
 स्त्रियसे, तथाहि—यदा यदा भवतस्तत्र पुरे गमनाय स्वामिनीनिर्देशोऽभवत् तदा तदा मङ्गमर्थेय महामोहनरेन्द्रस्तत्रैव पुरे राग्य वि-
 तरति स्म, तत्किमितीयमकारणे भवतो मया सह वियोगाशङ्का ? , वसन्तेनोक्त—यस्य ! प्रत्युच्चीवितोऽधुमधुनाऽनेन कमनीयवचनेन,
 इतरथा विस्तृत एवासीन्नून ममैव व्यतिकर, तथाहि—यत्तच्चिन्तानांप्रफार्योणां, सुहृद्विरहचिन्तया । विस्मरत्येव हस्तेऽपि गृहीत
 निखिलं नृणाम् ॥१॥ तत्सुन्दरमेवैव गच्छाम्यहमधुना भवन्निस्तूर्णमागन्तव्य, मकरध्वजेनोक्त—विजयस्ते, एतः समागतोऽत्र पुरे वसन्तः,
 दर्शित काननादिषु निखिलसित, मकरध्वजेनापि विज्ञापितो विषयाभिलाषः यथा—पाल्यतां ममानुग्रहेण सा धिरन्वनी सम्भावना,
 चित्तस्य एव भवतामेव वसन्तदृत्तान्त, एतो निवेदित विषयाभिलाषेण रागकेसरिणे तववस्यमेव तन्मकरध्वजवचन, तेनापि कथितं

॥ २ ॥ मधुमासविद्वद्यया पुराणय वरपञ्चकपौरवेष्टिः । नृपतिर्निरगात्सम बलैर्ऋतुरिव बन्धुधिया पनागम ॥ ३ ॥ स च वारितमर्द-
छेत्तसद्वरकंसालकधेणुपञ्चितैः । हृतनृणविठासचारुमिर्न न भाति स्म सुषबरीक्षतै ॥ ४ ॥ ततो दृष्टत्वाभ्या विमर्शोप्रकर्षाभ्या नगरा-
न्निगतो महासामन्तदृन्वपरिकरितो वरवारणस्कन्धारूढो विकसितोदण्डपुण्डरीकपरिमण्डलपाण्डुरेण महता छत्रेण वारितावपो मयवानि-
वापिद्वैतवतो विदुषसमूहमभ्यगतश्च स नरेन्द्रः, विजोक्तिश्च तस्य पुरतो दृष्टः कलकलायमानो मूरिसितावपत्रफेनपिण्डः क्षुम्बित इव
महासागरज्यक्षत्कदलिकासद्वक्त्रकैः स्पन्दया त्रिमुवनमिवाधिसिपन्नतिमूरितयाज्यौ जनसमुदायः, प्राप्तश्चोद्यानपरिसरे राजा । अत्रान्तरे
पिधेयवः समुद्रसिताम्रवर्णः प्रहता बृद्धा वारिता वेणवः समुद्रासिणानि कसालकानि रणरणायितानि मञ्जीरकाणि प्रवर्धितच्छालारवो
विजृम्भितः स्निग्धकोलाहलः प्रवृत्तो जयजयवः समर्गलीभूतो बन्धिवृन्वशब्दः प्रवृत्ता गणिकागणा क्षुम्बितः प्रेक्षकजनः सजाताः के-
स्यः, ततस्ते लोकाः केचिन्नृत्यन्ति केचिन्नृत्यन्ति केचिन्नावन्ति केचित्कलायन्ति केचिद्गुठन्ति केचिद्गुपहसन्ति के-
चिद्वापन्ति केचिद्वापन्ति केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते केचिद्गुहसन्ते के-
रतेन कनकनृकैः सिञ्चन्ति, ततश्चैव सति-ससदुन्नटमूरिविलासकरे, महानालक्षीपितसर्वजने । अयं तादृशलोचनगोचरतां, किम-
चिन्ति गते तु महामतिना ? ॥ १ ॥ इदं हि तदा मधुमासरसवक्त्रमत्तजननित तदादृश गुन्वलमवलोक्य विमर्शेन चिन्तित यदुत—
“महो महामोहसामर्थ्यं महो रागकेसरिविलसिधं महो विषयाभिलाषप्रतापः महो मकरध्वजमादात्म्यं महो रसिविजृम्भित महो हासम-
“हाभटोदास महो अभीर्षा लोकानामकार्यकरणधीरता महो प्रमत्तता महो सोयोगमिता महो अवीर्घवर्षिता महो विधित्तपिपत्ता महो
“मनावोषकत्व महो विपर्ययातिरेक- महो अशुभभावनापरता महो भोगपृष्णादौर्ललित्य महो अवियापहृतचिन्तितेति” ॥ ततः प्रकर्षो

विस्फारिवाक्षो निरीक्षमाणश्चाद्वोक्त्विलसितमभिहितो विमर्शेन—भद्र ! एते बहिरङ्गजना यद्विषयो मया वर्णितस्तेषा महाभोहादिमहीमुजां
 प्रतापः, प्रकर्षः प्राह—मान ! केन पुनर्बुद्धान्तेन कवसस्य वा भूमुजः प्रतापेन खल्वेते लोका एव चेष्टन्ते ? विमर्शेनोक्त—निरुप्य
 कथयामि, तत प्रविश्य ध्यातं निश्चित्य परमार्थसंस्थितमनेन—भद्र ! समाकर्णय, असौ चित्तयुत्तिमहाटव्या प्रमत्तवानदीपुलिनवर्तिनि
 चित्तयिक्षेपमहामण्डपे महाभोहराजसम्बन्धिन्यां तृष्णावेदिकाया महाविष्टरे निविष्टो दृष्टस्त्वया मकरध्वजः, तस्याय वसन्त प्रियवय
 सको भवति, तवो लक्षितप्राये शिशिरे गतोऽयमासीत् तन्मूले, स्थितस्तेन सह सुखासिकया, अयं च वसन्तः कर्मपरिणाममहादेव्याः
 कालपरिणतेरनुपर, ततस्त्वस्यै मकरध्वजाय प्रियमुद्गरे निवेदितमनेन वसन्तेनात्मगुण यदुत—स्वामिनीनिर्देशेन गन्तव्यमधुना मया
 मवपक्कनगरमध्यवर्तिनि मानवावासाभिधानेऽजान्तरपुरे तेनाह चिरविरहकातरतया भवतो दर्शनार्थमिहागत इति, ततः सहर्षेण मकर
 ध्वजेनोक्त—सखे ! वसन्त किं विस्तृत भवतोऽप्रीतसवसरे यन्मया भवता च तत्र पुरे विलसित येनैव भाविविरहवेदनाविधुरचिचतया
 स्तिपत्से, तथाहि—यदा यदा भवतस्त्र पुरे गमनाय स्वामिनीनिर्देशोऽभवत् तदा तदा महामध्येप महाभोहनेन्द्रस्त्रैव पुरे राज्य वि-
 तरति स्म, तत्किमितीयमकारणे भवतो मया सह वियोगाश्रद्धा ? वसन्तेनोक्त—यस्य ! प्रत्युद्धीवितोऽहमधुनाऽनेन कम्पनीयवचनेन,
 इतरया विस्तृत एवासीन्नून ममैव व्यतिकरः, तथाहि—यच्च चिन्तानांपन्नकार्योणां, सुहृद्विरहचिन्तया । विस्मरत्येव हस्तेऽपि गृहीत
 निखिलं नृणाम् ॥१॥ तत्सुन्दरमेवेद गच्छाम्यहमधुना भवद्भिस्तूर्णभागन्तव्य, मकरध्वजेनोक्त—विजयस्ते, वतः समागतोऽत्र पुरे वसन्तः,
 दर्शित काननाविपु निजविलसित, मकरध्वजेनापि विस्त्रापितो विषयाभिलापः यथा—पाल्यता ममानुग्रहेण सा चिरन्वनी सम्भावना,
 चित्तस्य एव भवतामेव वसन्तदुधान्त, ततो निवेदित विषयाभिलापेण रागकेसरिणे तदवस्यमेव तन्मकरध्वजवचन, तेनापि कथित

॥ २ ॥ मधुमाससिद्धस्य पुण्यस्य धरपञ्चकपौरवेष्टिव । नृपतिर्निर्गतात्सम गलैर्भस्तरिव बन्धुधिया पनागम ॥ ३ ॥ स च वासितमर्द-
 र्हेलंसद्वरकसालकवेणुपजितैः । कृतवृत्तविलासचारभिर्न न भासि सा सुषबरीशतैः ॥ ४ ॥ ततो दृष्टस्त्राभ्या विमर्शप्रकर्षाभ्यां नगरा-
 भ्रिगंतो महासामन्तदृन्दपरिकरितो धरवारपस्कन्धारुढो विकसितोदण्डपुण्डरीकपरिमण्डलपाण्डुरेण महता छत्रेण चारितावपो मयवानि-
 वाधिध्रितैरावधो विदुषसमूहमप्यगतश्च स नरेन्द्रः, विजोकिवच्च तस्य पुरतो दृष्टः कलकलायमानो भूरिसितातपत्रफेनपिण्ड क्षुभित इव
 महासागरज्वलत्कवल्लिकासहस्रकरैः स्पर्द्धया त्रिसुवनसिवाधिधिपन्नतिभूरिधयाऽसौ जनसमुदायः, प्राप्तभोषानपरिसरे राजा । अत्रान्तरे
 विशेषतः समुद्रसिताम्बर्यं प्रहृष्टा सुदङ्गा वादित्वा वेणवः समुद्रासितानि कसालकानि रणरागितानि मञ्जीरकाणि प्रवर्धितस्त्रालारवो
 विजृम्भित सिङ्गकोलाहलः प्रवृत्तो जयजयरवः समर्गलीभूतो बन्धिवृन्दस्रग्ध्रं प्रवृत्ता गणिकागणाः क्षुभितः प्रेक्षकजनः सञ्जावाः के-
 लयः, ततस्ते लोकाः केचिन्मृत्नान्ति केचिद्भस्त्रान्ति केचिद्बावन्ति केचित्कलकलायन्ते केचित्कुठान्ति केचिदुपहसन्ति के-
 चिद्रायन्ति केचिद्वाद्यन्ति केचिदुल्लसन्ते केचिदुत्कटिष्ठिष्वान् मुञ्चन्ति केचिद्बाहुमूलमास्त्रोदयन्ति केचित्परस्परं मलयजकदनीरजक्षोद-
 रसेन कनकचूङ्गकैः सिञ्चन्ति, ततश्चैव सति—लसदुद्भटभूरिविलासकरे, महानलवरीपित्तसर्वजने । अथ तादृशभोषनगोचरतां, किम-
 चिन्ति गते तु महामतिना ? ॥ १ ॥ एवं हि तदा मधुमासरसवद्यमप्यजनजनिव तथादृश गुन्दलमवलोक्य विमर्शेन चिन्तित यदुत—
 “महो महामोहसामर्थ्यं महो रागेकसरिविलसितं महो विषयाभिलाषप्रवापः महो मकरज्वजमादात्स्य महो रतिविजृम्भित महो हासम-
 “हाभटोक्षासः महो मनीषां लोकानामकार्यकरणधीरता महो प्रमत्तता महो स्रोतोगामिता महो अवीर्यवर्षिता महो विक्षिप्तचित्ता महो
 “मनालोचकत्व महो विपर्ययोसाविरैकः महो अश्रुमभावनापरता महो भोगवृष्णादौर्लभ्य महो अधियापद्भवचित्ततेति” ॥ ततः प्रकर्षो

हास्यान, तत्र वतमाना एवामी नूतमग्र दृश्यन्ते, प्रकर्षेणोक्त—नाटो मे सक्षयोऽधुना । अत्रान्तरे करिवरावतीर्णं स लोलाक्षो राजा
 प्रविष्टश्चण्डिकायतने वर्षिता मयेन चण्डिका विहितपूजं समुपविष्टस्तस्या एव चण्डिकायाः पुरोवर्तिनि महति परिसरे मथपानार्थं, तत-
 सदैव तावता जनसमाजेन वदमापानक, प्रकटितानि नानारत्नविसर्गदिवानि विविधमथभाजनानि, समर्पिता समस्तजनानां कनकचपकः
 निकराः, प्रवर्तिता मधुघाराः, सर्वो विशेषतः पीयते प्रसन्ना गीयते द्विन्द्वोलक उपरि परिधीयते नवरत्नक दीयते वावनेभ्यः विधी
 यते नतन अभिनीयते करकिसलयेन विधीयते प्रियतमाघराविम्बचुम्बन अवधीयते रदनकोटिविलसितेन उपवीयते मदिरामदनिर्भरता
 प्रदीयते लज्जाशङ्कादिक निर्मायते वृषिताववनेषु दृष्टिः विलीयते गान्भीर्यं स्वीयते जनैर्बालविजृम्भितेन व्यवसीयते सर्वमकार्यमिति । इतश्च
 लोलाक्षद्वयः कनिष्ठो भ्राता रिपुकम्पनो नाम युवराजः, तेन मदपरवशसया कार्यकार्यमविचार्योभिहिता निजा महादेवी रतिललिता
 यदुत्—प्रियवने ! नृत्य नृत्येति, तव सा गुरुसमक्षमविलम्बाभरात्सापि व्येष्टवचन लङ्घयितुमशक्नुवती भर्तुरादेशेन नर्वितुं प्रयुक्ता, ता च
 नृत्यन्तीभवलोकयमानो मनोहरतया वल्गावण्यस्य विकारकारितया मधुमत्स्याधिप्रचिच्छादितोऽनवरतपातिना झरनिकरेण स लोलाक्षो
 नृपसिर्भकरज्वजेन ता प्रति गाढमध्युपपन्नश्चेतसा न च शक्नोत्यव्यवसातु स्थितः कियतीमपि वेलाय, इतश्च भूरिमथपानेन मदनिर्भर
 निम्बेष्टीभूवमापानकं प्रलुठिताः सर्वे लोका प्रवृत्ताः सर्वयः सजातमश्चुचिकर्धमपिच्छत निपतिता वायसाः समागता सारमेयाः अवली-
 वानि जनवदनानि प्रसुप्तो रिपुकम्पनः आगर्वि रतिललिता, अत्रान्तरे वशीकृतो महाभोगेन क्रोडीकृतो रागकेसरिणा प्रेरितो विषयाभि-
 लाषेण अभिमूतो रतिसामर्थ्येन निर्भिन्नो हृदयमर्मेणि झरनिकरप्रहारैर्मकरज्वजेन श्रियमाण इवात्मानमचेतयमानः प्रचलितो लोलाक्षो
 रतिललितामहणार्थं वेगेन प्राप्तस्तस्मिन् प्रसारितौ धातुदण्डौ, तवः किमेतदिति चिन्तितं रतिललितया, लक्षितं वदाकृतमनया समुत्पन्न

राग्ये यस्य यावाभियोगस्तेन साधनदुष्टेयः यस्य यावन्माहात्म्यं तेन तावदर्थस्यैव यस्य यावद्यथाभाव्यं तेन तावदर्थस्यैव प्राप्य नाधिकभूत
 वा, तथाहि—यद्यप्युक्तोक्तो रत्ना सहास्येपरजहन्तेन निखिललोकाग्र जिवा अत्यन्तेन मकरध्वजेन न जानन्ति, सपरिकरसेन वन्धुमूत
 मन्यन्ते, तत्रैव महाभोगेन विद्विषममेवास्य नियोगोऽप्येव माहात्म्यसिद्धमेवास्यमात्म्यमिति, यत्पुनरेते लोकाः प्रीतिसुखहन्तो वस्तान्ते
 कृतकत्वमात्मानमवगच्छन्ति तत्रैव रागकेसरिणा जनिता, अस्त्येव च निमोगमाहात्म्यामाध्यगोचरमूत, यत्पुनरेते सुभ्यन्ति हास्याविपु
 क्रुर्यन्ति विकाररक्षणानि तत्रैव विपयान्तिपापस्य विजृम्भित नियोगविक च, यत्पुनरदृष्टादृष्टासैर्हसन्ति यथैयन्ति विज्योक्तान् इव हास्यस्य
 विद्वसित, एव वृत्तनीनामपि यथाई श्लेषाणामपि मरपतीनां च हिन्मरूपाणा च नियोगमाहात्म्यामाध्यमहृषव्यापायाः प्रविनियता एव
 द्रष्टव्याः, यत्पुनरनी जनाः शब्दादिक भोगजातदुपगुणते सर्वमनुकूल्यमिष कठप्राणि पुम्बन्ति तेषा वक्त्राणि समानिष्पन्ति गात्राणि
 सेवन्ते मैयुनानि तत्रैवमादिके कर्मणि नैव मकरध्वजराजोऽन्यस्य नियोग वदति, किं वदि? रत्ना सह स्वयमेव कुरुते, यतोऽस्यैव तत्र
 कर्मणि सामर्थ्यं नान्यस्येति, तदेव वत्स! विद्यन्ते तत्र द्वेपगजेन्द्रसोकादयः, केवलं स्वकीय सियोगावसरं ग्रहीष्यन्ते, तेन नाविर्मवन्ति,
 प्रकर्षेणोक्त—यद्येव सतः किं शुन्धीमूतोऽनुना विषयव्यौ च महाभोगात्मानमण्डपः?, विमर्सेनोक्त—नैतदेवं, निवेदितमेव दुभ्य, काम-
 रूपिण रास्वमी अन्तरङ्गजनाः सतः समागता सर्वेऽप्यत्र मकरध्वजराज्ये यथापि वन्महाभोगास्यान तदवस्यमेवास्ते, इदं हि कसिचि
 दिनमापि मुहूर्तमुत्तरं मकरध्वजराज्यं, तद्यु महाभोगराज्यमाकाशप्रतिष्ठमनन्तकल्पविमर्षमुत्तरं भवः का यत्र विषयजनाशङ्का?, अन्यथा
 —सत्समस्तपुननभ्यापक महाभोगराज्यमिव पुनरत्रैव मानवाभासपुरे मकरध्वजराज्यं, केवलं चिरन्तनस्थितिपाठनव्यसनिचया निजपदा-
 धेयस्य स्वयमेव राग्येऽभिपिच्छस्य पुरतोऽस्य मकरध्वजस्य महाभोगेनरेन्द्रोऽयमेव भूजमावसाचरति, वस्त्रावविषयमेव मद्र! सन्महामो-

“म्रियवाचयान् जनयन्त्यफण्डविद्वरं समाचरन्ति समस्तपावकानि भवन्ति सर्वलग्नस्तन्नापकाः निपात्यन्ते निष्प्रयोजन मृत्वा च गच्छन्ति
 “दुर्गौ, किमत्राद्यमिति, किं च—मये च पारदार्ये च, ये रताः क्षुत्रजन्तवः । तेषामेवंविधानर्थान्, धत्स ! कः प्रष्टुमर्हति ? ॥ १ ॥
 “मयं हि निन्दितं सद्भिर्मेष कलहकारणम् । मयं सर्वापवां मूल, मय पापक्षताकुलम् ॥ २ ॥ न त्यजेभ्यसन मये, पारदार्ये च यो नरः ।
 “यथाऽय धत्स ! लोलाक्षस्तथाऽसौ लभते क्षयम् ॥ ३ ॥ मय च पारदार्यं च, यः पुमांस्ताव ! मुञ्चति । स पण्डितः स पुण्यात्मा, स
 “धन्यः स कृतायकः ॥ ४ ॥” प्रकर्षेणोक्त—एवमेतन्नास्त्यत्र सद्यः, एतस्सयोस्तत्र नगरे विचरतोगतानि कतिचिद्विनानि, अन्यथा मान-
 वावासपुरे राजकुलासन्ने दृष्टस्वाभ्यां पुरुषः, प्रकर्षेणोक्त—माम ! स एष सिध्याभिमानो दृश्यते, विमर्शेनोक्त—सत्य, स एवाय, प्रकर्षः
 प्राह—ननु राजसचिचनगरे किलाविचलोऽय, तत् कथमिहागतः ? , विमर्शेनोक्त—एव नाम मकरध्वजस्योपरि सप्तसावो महामोहराजो
 येनास्य राज्ये यद्वचल निजबलं सवालं तदप्यानीव, केवल कामरूपितयाऽय सिध्याभिमानो मस्मिन्हृदय यथपीहानीवौ दृश्येते तथापि
 तयोरेव राजसचिचतामसचिचपुरयोः परमार्थतस्तिष्ठन्तौ वेदितव्यौ, प्रकर्षेणोक्त—माम !, कुत्र पुनरेपोऽधुना गन्तु प्रवृत्तः ? , विमर्शेनोक्त
 —भद्राकर्षय, योऽसौ दृष्टस्त्वया रिपुकम्पनः स निहते लोलाक्षेऽधुना राज्येऽभिषिक्तः, तस्य वेद भवन, अतोऽय सिध्याभिमान
 केनचित् कारणेनेव राजसदन प्रवेष्टुकाम इव लभ्यते, प्रकर्षः प्राह—ममापीद नरपत्तिनिकेतन दर्शयतु मामः, विमर्शेनोक्त—एव क-
 रोमि, तवः प्रविष्टौ तौ तत्र नृपतिगोहे ॥ इतश्च तस्य रिपुकम्पनमूपतेरस्ति द्वितीया मतिकलिता नाम महादेवी, सा च तस्मिन्नेव समये
 दारकं प्रसूता, अथ तत्र जातमात्रे राजसूनौ भास्करोदये विकसितमिव तामरस व्यपगततिसिरनिकरमिव गगनतल विनिवृत्तमिव सुन्दर-
 जननयनयुगलं सुवचनमिव स्वधर्मकर्मव्यापारपरायण तन्नाजभवन राजितु प्रवृत्त, कथं ? , विरचिता भणिप्रदीपनिबद्धाः विस्तारिता मङ्गलद-

साध्यसं सजात मय विगलितो मधिरामवः पलायितु प्रयुषा गृहीता लोलाक्षेण विमोचितोऽनयाऽऽप्ता घावन्ती पुनर्गृहीता लोलाक्षेण
 सतः पुनर्यिमोच्यात्मानं प्रविष्टा तत्र चण्डिकाप्रसिमायाः पृष्ठतो भयेन कम्पमाना, अत्रान्तरे द्वेपगजेन्द्रस्य सपत्नी-
 राजादेशः, आविर्भूतोऽसौ, दृष्टः प्रकर्षेण, स ग्राह—माम् ! स एष द्वेपगजेन्द्रः संहितो निजहिम्नरूपे, विमर्शेनोक्त—यत्स ! सपत्नी-
 'इस्य नियोगावसथ, केवलमस्य विवसितमघुना विलोकयतु वत्सः, प्रकर्षेणोक्त—एव करोमि, ततः प्रतिपन्न द्वेपगजेन्द्रेण राजशासन,
 मचिष्टितो लोलाक्षः चिन्तितमनेन—मारयाम्येनो पापां रतिछलिता या मां विहायेत्यं नष्टेति, गृहीतोऽनेन सङ्गं प्रविष्टञ्चण्डिकायतने
 मधिरामदायतया वधयुक्ता विदारिताऽनेन चण्डिका, नष्टा रतिछलिता, बहिर्निर्मल्य धयाऽऽर्यपुत्रार्यपुत्र ! आयस्य प्रायस्वेति कृतो हाहा-
 रवः, विपुद्यो रिपुकम्पनः संहितो लोकेन, अभिहितमनेन—प्रियतमे ! कुतस्ते भय ?, कथितमनया लोलाक्षचेष्टितं, तवोऽचिष्टितः सोऽपि
 द्वेपगजेन्द्रेण, सत्सर्पं सस्तिरस्कारमाहूतोऽनेन रणाय लोलाक्षः, प्रक्षुभिताः सुमटाः क्षमुत्थितानि शेषवनपानकानि समुल्लसितः कलकल-
 मस्रदं चतुर्ध्वजं प्रादुर्भूतं गुन्धक, ततस्माविज्ञातव्यतिकरतया मधिरामपरवशतया च परस्परमेव कातरतयाः कातरनरैः खरैः खरा
 वेगसैर्वेगसपस्तुरगैस्तुरगा वरकरभैर्वरकरमा रथवरैः रथवराः कुम्भरैः कुम्भरास्तवपरैर्वकुम्भरैर्वकुम्भरा नरवत्प्रेरितैश्चूर्णयितुमारब्धाः,
 संजातमकाण्डे बहुजनमर्षेन, इतश्च तस्मा रिपुकम्पनेनाहूतो लोलाक्षश्चलितक्षत्रभिमुखं द्वेपगजेन्द्राधिष्ठित, मधिरामवान्वतया तप्तौ तौ
 परवातयुद्धेन, ततो गाढामर्षोभिपाशितो रिपुकम्पनेन लोलाक्षः संजातो महाविप्लवः, तमवलोक्य प्रविष्टो नगरे विमर्शप्रकर्षो स्थितौ निरा-
 पायस्याने, विमर्शेनोक्त—यत्स ! दृष्टं द्वेपगजेन्द्रमाहात्म्य, स ग्राह—सुष्टु दृष्टं माम् ! सावतो विलासानामीदृशं पर्यवसानं, विमर्शेनोक्त
 —अद्र ! मरुपायिनामेवविषमेव पर्यवसानं भवति, “मधिरामचा हि प्राणिनः कुर्वन्त्यगम्यगमनानि न लक्षयन्ति पुर स्थितं मारयन्ति

धनुनाटितकुञ्जकवामनकं, प्रविघूर्णितकभुकिहासनकम् ॥ ११ ॥ छससुसुटवे-
 पभटफुलक, ललनाजनलासविलसयुतम् । बरखायकपानकसुटजन, जनिव प्रभयादिति वर्धनकम् ॥ १२ ॥ अय तादृशि वर्धनके नि-
 शिले, प्रमदेन प्रवृत्तसि मृत्युगणे । अतिद्वर्षवसेन कुतोर्ध्वमुज, स्वयमेव नन्तर्व चिरं स नृपः ॥ १३ ॥ ततस्तत्तादृश दृष्ट्वा, महासम
 र्गगुन्दलम् । प्रकपः सस्रयापन्नः, प्रत्याह निजमातुलम्—॥ १३ ॥ निवेद्येव मे माम्, महदत्र कुतूहलम् । किमितीमे रटन्त्युर्ध्वैर्निर्वा
 रितमुया जना ? ॥ १४ ॥ अत्यर्थमुद्धलन्ते च, किमर्थमिति मोदितः ? किं चामी मृत्तिकाभार, निजान्नेषु बहन्ति ? मोः ! ॥ १५ ॥
 चर्ममनद्वकाष्ठानि, दृढमास्त्रोदयन्ति किम् ? । विघासमारयुज्जोत्स्यो, मन्द मन्द चलन्ति किम् ? ॥ १६ ॥ किंवेप सदनस्यास्य, नायकः
 नृयिधीपतिः । बालहास्यकरं मूढः, करोत्यात्मविबन्धनम् ? ॥ १७ ॥ तदत्र कारण माम् ! यावन्नो लक्षित मया । इव तावन्ममामाति,
 महाकौतुककारणम् ॥ १८ ॥ विमर्शं ग्राह ते वत्स, कथ्यतेऽत्र निबन्धनम् । यदस्य सकलस्यापि, धृष्टान्तस्य प्रवर्तकम् ॥ १९ ॥
 पश्यतस्ते प्रविष्टोऽत्र, य एष नृपमन्दिरे । मिथ्याभिमानस्तेनेव, तावत् सर्वं विवृम्भितम् ॥ २० ॥ अय हि राजा जातो मे, सुन्दरेव
 विचिन्तयन् । न माति देहे नो गेहे, न पुरे न जगद्वये ॥ २१ ॥ ततो मिथ्याभिमानेन, विह्वलीकृतचेतसा । आत्मा च सकलत्रैत्य,
 लोकोऽनेन विरुस्थितः ॥ २२ ॥ न चेव लक्षयत्येव, नूनमात्मविबन्धनम् । यतो मिथ्याभिमानेन, वराक मन्यते जगत् ॥ २३ ॥ प्रकर्षः
 ग्राह यगेव, ततोऽस्य परमो रिपुः । माम् ! मिथ्याभिमानोऽय, यः स्वत्वेव विबन्धकः ॥ २४ ॥ विमर्शः ग्राह को वाऽत्र ? स-
 शयो मद्र ! वस्तुनि । निश्चित रिपुरेवाय, वन्दुरस्य प्रमासते ॥ २५ ॥ प्रकर्षः ग्राह यगेव, ततो योऽस्य वरा गतः । स एष नृपतिर्मां, '
 कीदृशो रिपुकम्पनः ? ॥ २६ ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, न भावरिपुकम्पनः । किंतु—बहिर्वैरिषु शूरोऽय, तेनेत्यममिधीयते ॥ २७ ॥

पणमात्राः सपश्चितानि मूर्तिरक्षाविधानानि निर्वर्तिता गौरसिद्धार्थैर्नैन्वावर्तशतपत्रलेखाः निवेशिता सितचामरधारिण्यो विलासिन्य ,
 तव प्रचलिता वेगेनास्यानस्यायिनो भूपतेः सुतजन्ममहोत्सव निवेदयितु प्रियंवदिका, कथं?—रमसोदामविसृष्टलगमन, गमनस्थलितसु-
 नूपुरचरणम् । चरणजलचोचालितहृदय, हृदयविकम्पस्फुरितनितम्बम् ॥ १ ॥ स्फुरितनितम्बनिनादितरसन, रसनालभप्रयोधरसिचयम् ।
 सिचयनिपातितलञ्जितवदन, वदनशशाङ्कोद्योतितमुवनम् ॥ २ ॥ अपि च—नितम्बविम्बवक्षोजतुर्वारभरनिःसहा । तथापि रमसाद्वाला,
 वेगाद्यवति सा तदा ॥ ३ ॥ निवेदिते तया राजपुत्रजन्ममहोत्सवे । आनन्दपुलकोद्भेदनिर्भरः समपद्यत ॥ ४ ॥ अत्रान्तरे प्रविष्टो मि-
 ध्याभिमानः, ततोऽधिष्ठितमेन रिपुकम्पनक्षरीरं, ततश्च—वेनाबटव्यचिचोऽसौ, स्वानी रिपुकम्पनः । न मानसे न वा वेहे, नापि मासि
 जगन्मये ॥ १ ॥ चिन्तित च पुनस्तेन, विपर्यसितचेतसा । अहो कृणार्णे वरेंद्रमहो वक्षसमुन्नतिः ॥ २ ॥ अहो देवप्रसादो मे, अहो
 लक्ष्मणपुच्छा । अहो राम्यमहो स्वर्गः, सपन्न जन्मनः फलम् ॥ ३ ॥ अहो जगसि जावोऽहमहो कल्याणमालिका । अहो मे धन्यता
 सर्वमहो सिद्ध समीहितम् ॥ ४ ॥ अपुत्रेण मया योऽयमुपयाचितकोटिभिः । प्रार्थितः सोऽद्य सपन्नो, यस्य मे कुलनन्वन ॥ ५ ॥ ततः
 फटफेरयूरद्वारकुण्डलमौलय । निवेदिकायै लक्ष्मेण, वीनारार्णां सहार्पिताः ॥ ६ ॥ वल्लस्तत्सर्वगात्रेण, हर्षगद्गदमापिणा । प्रकृतीनां समा-
 दिष्टः, सुवज्जन्ममहोत्सवः ॥ ७ ॥ ततो नरपतेर्वाक्य, ह्रत्वा मन्त्रिमहत्तमै । क्षणेन सर्वे तत्र, वस किं किं विनिर्मितम् ॥ ८ ॥ पव-
 ननिहतनीरसहावमप्यसितानेकयावः समूहोऽर्थ्यपुच्छच्छटापातसपन्नकक्षोल्लमाकुले । यादृशः स्यान्निनादो मद्धानीरयौ तत्र गेहे समन्तावयो
 वाटससूर्यसहावपोप क्षणादुत्थितः ॥ ९ ॥ तथा—प्रवरमलयसम्भवक्षोदकक्षीरजातागुरुक्षोभकस्तूरिकापूरकूर्पूनीरप्रवाहोक्षसपन्नसत्कर्दमा-
 मोदसन्वोदनिष्यन्धविन्दुप्रपूरेण सपादितोपजन्नुग्रमोद तथा रत्नसङ्गतविविधोतनिर्नेष्टसूर्यप्रमाञ्जालसन्धारमालोक्यते तत्तदा मन्विरम् ॥ १० ॥

च गतः पञ्चत्वमसौ वारकः, अत्रान्तरे कामरूपितया शोकमतिमोहाभ्यां सपरिकरयोर्मसिफलितारिपुकम्पनयोः कृतः क्षीरानुप्रवेशः,
 ततश्च—हा हताऽस्मि निराशाऽस्मि, मुपिताऽस्मीति भाषिणी । प्रायस्व देव ! देवेति, वदन्ती नष्टचेतना ॥ १ ॥ क्षणाभिपतिता भूमौ,
 मृत वीक्ष्य कुमारकम् । सा वेली वज्रसहातवाधितेवासतिविह्वला ॥ २ ॥ हा पुत्र ! आत आतेति, दुषाणो मूर्च्छया यया । राजापि पतितो
 भूमौ, मुक्तः प्राणैस्त्वयैव सः ॥ ३ ॥ ततो हाशारवो घोरो, महाकन्धश्च भैरवः । अनोरखाश्चम्बुश्च, क्षणेन समजायत ॥ ४ ॥ अय
 मुक्तविलोकेक्षक, वलितविमूर्षणममशङ्ककम् । रिपुकम्पनयोपितां शतैर्दुर्दवाकन्वनक प्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ लालाविल्वक्फकोटरं, छुठित
 मूमिवले सुवीनकम् । तद्धातुविकेक्षपाशक, दृढपाण्डिविमोचतत्परम् ॥ ६ ॥ हाहा हाधेति सर्वतः, करुणध्यानपरायण जनम् । अय
 वीक्ष्य स विस्मितेक्षणो, पुढेः सानुरवाच मातुलम् ॥ ७ ॥ यदुह—किमेतैः क्षणमात्रेण, हित्वा तत्पूर्वनर्तनम् । प्रकारान्तरतो
 लोकैः, प्रारब्ध नर्तनान्तरम् ? ॥ ८ ॥ विमर्शेनोदितं वत्स ! यौ तौ दृष्टौ त्वया नरौ । ताभ्यां निजप्रभावेण, प्रविश्येद् प्रवर्तितम् ॥ ९ ॥
 निवेदितं मया तुभ्य, ययैते नैव मुक्तलाः । कुर्वन्त्यत्र पुरे लोकाः, स्वतः कर्म किञ्चन ॥ १० ॥ किं तर्हि ?—यथा यया स्ववीर्येण,
 कारयन्ति शुभेतरम् । मन्तरङ्गजनाः कर्म, कुर्वन्त्येते वया तथा ॥ ११ ॥ ततो मिथ्याभिमानेन, तादृक्षं नादिताः पुरा । एताभ्या पुनरीदृक्ष,
 किं कुर्वन्तु वराफकाः ? ॥ १२ ॥ सज्ज्ञानपरिपूतानां, मतिमोहो महात्मनाम् । बाधां न कुरुते ह्येष, केवल शुभचेतसाम् ॥ १३ ॥
 नापि शोको भवेत्तेषां, पाषको भद्र ! भावत । यैराधावेव निर्णीतं, समस्त क्षणमङ्गुलम् ॥ १४ ॥ अत्र पुनः—पुत्रक्षेधवक्षेनैव, मतिमोहान्मृत्वो
 नृपः । शोकस्तु कारयत्येव, प्रलाप करुण जनैः ॥ १५ ॥ प्रकर्षेणोदित माम् !, किमत्र नृपमन्दिरे । क्षणमात्रेण सजातमीदृश महवद्भुतम् ?
 ॥ १६ ॥ किं वाऽन्यत्रापि जायेत, विरुद्धमिष्टमीदृशम् ? । विमर्शेनोदितं नात्र, भवषकेऽतिदुर्लभम् ॥ १७ ॥ एतद्धि नगरं मद्र !, परस्परवि

१६ ५—यो घट्टिः कोटिकोटीनामरीणा जयनक्षमः । प्रभविष्णुर्विना ज्ञानं, सोऽपि नान्तरवैरिणाम् ॥ २८ ॥ तस्मात्स घत्स ।
 वेपोऽयं, नाव्येषां श्रेयदेहिनाम् । यतोऽत्र परमार्थेन, ज्ञानाभावोऽप्यव्यसि ॥ २९ ॥ यस्मादज्ञानकामान्धाः, किञ्चिदासाद्य कारणम् ।
 यान्ति मिथ्याभिमानस्य, ध्रुवमस्य वरुणं नराः ॥ ३० ॥ तेनाभिभूतचित्तास्ते, बाळा इव जने सह । विठन्वयन्ति चात्मान, यथैव रिपु-
 कम्पनः ॥ ३१ ॥ ज्ञानावशतधुदीनां, पुत्रे राज्ये घनेऽपि वा । लोकाश्चर्यकरे जाते, महत्यप्यस्य कारणे ॥ ३२ ॥ चित्ते न लभते दौकः,
 घन्यानामान्वरो रिपुः । घत्स ! मिथ्याभिमानोऽय, ते हि मय्यस्यबुद्धयः ॥ ३३ ॥ दुग्मम् ॥ यावत् कथयत्येवं, विमर्शस्तत्र कारणम् ।
 तावद्वाजकुलद्वारे, नरो ह्यै समुपागतौ ॥ ३४ ॥ प्रकर्षेणोक्षित माम् !, दृश्येते काश्चिन्मौ नरो । स ग्राह मसिमोहेन, युक्तः शोकोऽ-
 यमागतः ॥ ३५ ॥ अत्रान्तरे सूक्तिकागृहे समुल्लसित कठणाकोलाहलोन्मिषः पूत्कारयवः प्रधावन्ति स्म महाहाहास्व कुर्वाणा नरपतेर-
 भिसुप्त दासपेय्याः प्रशान्तवमानन्दगुन्दुल, क्षिमेववसि पुनः पुनः पृच्छन् कातरीमृतो राज्ञा, ताभिरभिमहित—त्रायस्व देव ! त्रायस्व,
 कुमारो ममलोपनो जातः कण्ठगतप्रानैक्षतो वावत् वावत्, ततो यज्ञाहव इव संजातो राज्ञा, तथापि सत्स्वमवलम्ब्य सपरिकरो गतः
 सूक्तिकागृहे दृष्टः स्वप्नमोक्षसितमर्बभिमितिभागः सपूर्णलक्षणघटः—किञ्चिच्छेयजीवितव्यो वारकः, समाहूतं वैद्यमण्डल, पृष्टो वैशाधि-
 पतिः—क्षिमेववसि, स ग्राह—देव ! समापतितोऽस्म कुमारस्य सद्योपाधी बलवानासङ्कः, स च प्रवण्डपवन इव प्रवीपमेनमुपसहरति (तुं)
 लभः पश्यतानेवास्माकं मन्दभाग्यानां, नृपतिराह—भो मो लोकाः शीघ्रमुपक्रमस्व यथाशक्या, कुमारं यो जीवयति तस्मै राज्यं प्रय-
 प्यामि, स्वयं च यदातिमर्ब प्रतिपद्येऽहं, तथाकर्ण्य सर्वाङ्गरेण लोकैः प्रयुक्तानि भेषजानि वाह्यता मन्त्राः निषद्धानि कण्डकानि लि-
 खितानि रथानि भूतिकर्मणि नियोजिता विद्या धर्तितानि मण्डलानि संस्तुता देवता, विन्यासितानि वस्त्राणि, तथा कुर्वतामपि

य गतः पञ्चत्वमसौ वारकः, अत्रान्तरे कामरूपितया शोकमतिमोहाभ्यां सपरिफरयोर्मसिकलितारिपुकम्पनयोः कृतः क्षरीरानुप्रवेशः,
 तत्र—हा हठाऽस्मि निराशाऽस्मि, मुपिशाऽस्मीति भाषिणी । प्रायस्य देव ! देवेसि, धवन्ती नष्टचेतना ॥ १ ॥ भ्रूणाभिपत्तिवा भूमौ,
 मृत वीर्यस्य कुमारकम् । सा देवी वज्रसङ्गावताडितेवासिविह्वला ॥ २ ॥ हा पुत्र ! आस जातेसि, द्रुवाणो मूर्च्छया यया । राजापि पतितो
 भूमौ, मुक्तः प्राणैस्त्वयैव सः ॥ ३ ॥ ततो हाहारतो घोरो, महाकन्दस्य भैरवः । जनोरस्माकसन्ध्यस्य, क्षणेन समजायत ॥ ४ ॥ अथ
 मुक्तविलोकेक्षक, वलितविमूर्णममसङ्गकम् । रिपुकम्पनयोपितां क्षतैर्बृहदाकम्बनक प्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ लालाविलवक्त्रकोटरं, छुटित
 भूसिखरे सुवीनकम् । दह्मिन्धितकेसपाशकं, बृहदारटिविमोषतत्परम् ॥ ६ ॥ हाहा हाहेसि सर्वतः, करुणध्यानपरायण जनम् । अथ
 वीर्य स विस्मितेक्ष्णो, बुद्धेः सानुरवाच मातुलम् ॥ ७ ॥ यदुह—किमेतैः क्षणमात्रेण, हित्वा सत्पूर्ववर्तनम् । प्रकारान्तरतो
 लोकैः, प्रारब्ध नर्तनान्तरम् ? ॥ ८ ॥ विमर्शेनोदितं वत्स ! यौ तौ दृष्टौ त्वया नरौ । ताभ्यां निजप्रभावेण, प्रविश्येव प्रवर्तितम् ॥ ९ ॥
 निवेदितं मया तुभ्य, ययैते नैव मुक्तलाः । कुर्वन्त्यत्र पुरे लोकां, स्वतन्त्राः कर्म किञ्चन ॥ १० ॥ किं तर्हि ?—यया यया स्ववीर्येण,
 कारयन्ति शुभेतरम् । अन्तरङ्गजनां कर्म, कुर्वन्त्येते तथा तथा ॥ ११ ॥ ततो निष्याभिमानेन, वाद्यं नादित्वाः पुरा । एताभ्यां पुनरीदृश,
 किं कुर्वन्तु वराककाः ? ॥ १२ ॥ सज्ज्ञानपरिपूतानां, मतिमोहो महारमनाम् । बाधां न कुरुते ह्येष, केवलं शुभचेतसाम् ॥ १३ ॥
 नापि शोको भवेत्तेषां, याचको मद्र ! मावतः । यैरावावेव निर्णीत, समस्त क्षणमङ्गुरम् ॥ १४ ॥ अत्र पुनः—पुत्रक्षेत्रवत्सेनैव, मतिमोहान्मृषो
 नृपः । शोकस्तु कारयत्येव, प्रलाप करुण जनैः ॥ १५ ॥ प्रकर्षेणोदित माम !, किमत्र नृपमन्त्रिरे । क्षणमात्रेण सजातमीदृश महद्दुःखम् ?
 ॥ १६ ॥ किं वाऽन्यत्रापि जायेत, विरुद्धमिवमीदृशम् ? । विमर्शेनोदित नात्र, भवचक्रेऽस्तिदुर्लभम् ॥ १७ ॥ एतद्धि नगरं मद्र !, परस्परवि

इह प—यो घृहिः कोटिकोटीनामरीणा जयनक्षम । प्रमविष्णुर्विना ज्ञानं, सोऽपि नान्तरवैरिणाम् ॥ २८ ॥ तन्नास्य धत्स ।
 दोषोऽयं, नाप्येषां दोषेदेहिनाम् । यतोऽत्र परमार्थेन, ज्ञानाभावोऽपराध्यति ॥ २९ ॥ यस्मादज्ञानकामान्धाः, किञ्चिदासाद्य कारणम् ।
 यान्ति सिध्याभिमानस्य, ध्रुवमस्य वशं नराः ॥ ३० ॥ तेनाभिग्रूतयिचास्ते, धाता इव जनैः सह । विहम्बयन्ति चात्मानं, यथैव रिपु-
 दम्पनः ॥ ३१ ॥ ज्ञानावदावबुद्धीनां, पुत्रे राग्ये घनेऽपि वा । लोकाश्चर्यकरे जाते, महत्यव्यस्य कारणे ॥ ३२ ॥ चित्ते न लभते दोषः,
 घन्यानामान्वरो रिपुः । वत्स ! सिध्याभिमानोऽयं, ते हि मध्यस्थबुद्धयः ॥ ३३ ॥ युग्मम् ॥ यावच्च कथयत्येवं, विमर्शस्तत्र कारणम् ।
 तावत्प्राजकुलद्वारे, नरौ ह्यै समुपगतौ ॥ ३४ ॥ प्रकर्षेणोर्विवं माम् !, दृश्येते काविमौ नरौ । स प्राह मत्तिमोहेन, युक्तः श्लोकोऽ-
 यमागतः ॥ ३५ ॥ अत्रान्तरे सूक्तिकाण्डे समुद्धसितः कठणाकोलाहलोन्मिन्न पूरकारपथः प्रधापन्ति स्म महादाधारव कुर्वाणा नरपतेर-
 मिमुस्य दासचेष्टयः प्रदान्वतमानन्दगुन्दल, किमेतदिति पुनः पुनः पृच्छन् कावरीमूवो राज्ञा, ताभिरभिहित—प्रायस्त देव ! प्रायस्त,
 कुम्भारो ममलोचनो जात कण्ठगतप्राणैस्त्वतो धावत चावत, तवो यज्जाह्व इव सजातो राज्ञा, यथापि सस्त्वमवलम्ब्य सपरिकरो गतः
 सूक्तिकाण्डे दृष्टः स्वप्रमोन्नासितवमनमिषिमागः सपूर्णलक्ष्मणघटः किञ्चिच्छेषजीवितव्यो दारकः, समाहूत वैद्यमण्डल, पृष्टो वैद्याधि-
 पति—किमेतदिति, स प्राह—देव ! समापसितोऽस्य कुम्भारस्य सगोषाती बलवानासङ्कः, स च प्रचण्डपवन इव प्रवीपमेतमुपसहरति (ध्रुं)
 लपः पश्यतामेवास्माकं मन्त्रभाग्यानां, नृपतिराह—ओ भो लोकाः क्षीप्रमुपक्रमष्वं यथाक्षय्या, कुम्भारं यो जीवयति तस्मै राज्यं प्रय-
 प्ठामि, स्वयं च पदादिभारं प्रसिपयेऽहं, त्वाकण्यं सर्वोत्तरेण लोकैः प्रयुक्तानि भेषजानि वाञ्छितानि निवृत्तानि कण्डकानि लि-
 खितानि रक्षाः कृतानि भूतिकर्मोणि नियोजिता विद्या धर्तितानि मण्डलानि संस्पृता वैवशा, विन्यासितानि तन्त्राणि, तथा कुर्वतामपि

“रत्नफनफाधिक धनम्, अहमस्म स्यामी, तत कृतकृत्योऽह, सपन्न जन्मनः फल, भक्तो वराक भुवन, ततश्चेत्य विकारबाहुलः परिस्रवते
 “न लक्षयति धनस्वरूप न चिन्तयति परिणाम नालोचयत्यायति न विचारयति वत्त न गणयति क्षणनश्वरतामिति ।” प्रकर्षं प्राह—माम ।
 योऽसौ रागकेसरिदिम्बररूपणो मध्ये दृष्टो मया पञ्चमो दिग्भ्य सोऽस्य निफटवर्ती दृश्यते, विमर्शेनोक्त—सत्यमेतत्स एवाय । अत्रा-
 न्तरे समायातः कश्चिदुजङ्गः सिविष्टो मधेश्वरसमीपे याचितोऽनेनोत्सारक मधेश्वरः, वसोऽनेन, ततो रक्षसि स्थितस्य प्रकाशितविक्ष्वक्कवाल
 यदुविधानर्पेयरत्नघटित दर्शित तेन मुजङ्गेन तस्य मधेश्वरवाणिज्यकस्य मुकुटः, प्रत्यभिज्ञावद्मानेन मुजङ्गः यथैप हेमपुराधिपतेर्विभीपण-
 नृपतेः पदास्त्रिदुष्टशीलश्च, ततो नूनं हस्तमनेनेद भविष्यति, अत्रान्तरे प्रविष्टोऽसौ रागकेसरितनयो वाणिजकसरीरे, ततस्त्वत्पवापाधि-
 न्दितमनेन—भवतु नाम हत, तथापि प्रहीतव्यमेवेद मया, तवोऽभिहिचोऽनेन मुजङ्गः—भद्र ! किं ते क्रियता ? मुजङ्गेनोक्त—अस्यो-
 चित मूल्य इत्वा गृह्णामिदु भवतेति, कुष्टो वाणिज्यकः, गोपितो मूल्येन मुजङ्गः, पलायितो वेगेन, गते च तस्मिन्स्वल्पदानुसारेण स-
 मागत विभीषणपराजबल, लब्ध्या कृतश्चिद्विचित्र्यवार्ता, प्राप्तः सलोणत्रो वाणिज्यकः, गृहीतः पुरत एव लोफस्य,—सतश्च क्षणमात्रेण, लुप्तास्ते
 रत्नराशयः । यस्मिन्सोऽसावारदशुबै, राजकेन मधेश्वरः ॥ १ ॥ इतस्ततो मयोऽस्मान्ता, वणिक्पुत्राः सकिङ्कराः । सर्वेऽपि बान्धवैः सार्धं,
 नष्टास्ते पार्श्ववर्तिनः ॥ २ ॥ तवो विष्टुप्रसवैलः, स्वजनैः परिवर्जितः । आबद्धो लोपकः कण्ठे, महाप्रासभरोपितः ॥ ३ ॥ मूल्या विलि-
 प्रसर्वात्रस्तस्कराकारधारकः । स राजापथ्यकारीति, निन्द्यमान पृथग्जनै ॥ ४ ॥ महाफलकलध्यानसंपूरितविरगन्तरे । नीयमानो नृपे-
 नोक्तैः, पुरुरैः कृतताडनैः ॥ ५ ॥ विद्राणयदनो दीन, सर्वोऽस्मानाशविह्वलः । तस्मिन्नेव क्षणे दृष्टः, स ताभ्यामिभ्यधागिज ॥ ६ ॥
 प्रकर्षणेनेषित माम !, किमिदं दृष्टमनुवृत्तम् ? । किमिन्द्रजालं किं स्वप्नः, किं वा मे मतिविघ्नम् ? ॥ ७ ॥ यदस्य क्षणमात्रेण, न सा लीला

रोचिभिः । अमुष्कमीदृशे प्रायो, विविधे सविधानकैः ॥ १८ ॥ यावच्च युक्तफूलकारं, वारुणाश्रुन्वभीषणम् । पताकाजालधीमत्स,
 विपमाहवविण्ममम् ॥ १९ ॥ तद्वेगहेतुस्ते मद्र, नितरा जनतापकम् । इव हि आपक रौद्र, न निर्गच्छति मन्दिरात् ॥ २० ॥ तावदन्यत्र
 गच्छावो, न युक्त द्रुमीदृशम् । परदुःख कृपावन्तः, सन्तो नोद्वीक्षितु क्षमाः ॥ २१ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । एव भवतु तेनोक्ते,
 निर्गती राजमन्दिरात् । समाप्तौ हृद्मार्गेण, तत्र स्वस्तीयमालुलो ॥ २२ ॥ अत्रान्तरे कृतवल्बानिर्विज्ञाय रिपुकम्पनम् । मृत समुद्रआनार्य,
 पश्चिमे याति मात्सरः ॥ २३ ॥ अयादित्ये सिरामूते, त्रिमिरेण मलीमसे । जगत्प्रशेषे सजाते, बोधिते वीषमण्डले ॥ २४ ॥ गोघनेषु
 निपृच्छेपु, विलीनेषु शकुन्तिषु । बेवालेषु कुरालेषु, कौक्षिकेषु विचारिषु ॥ २५ ॥ मूकीभूतेषु काकेषु, निद्रिते नलिनीवने । निजावश्य-
 फलमेषु, मुनिषु ब्रह्मचारिषु ॥ २६ ॥ रटत्सु बक्रवाकेषु, रक्षितेषु स्वकान्वया । चक्षुस्सु मुजङ्गेषु, सतोये कामिनीजने ॥ २७ ॥ इत्य
 प्रदोये सपत्ने, प्रहृष्टजनमानसे । कस्मिन्निजापजहारे, दृष्टस्वाम्यां महेश्वरः ॥ २८ ॥ वसुधैविष्टे रम्ये, निविष्टः किल लीलया । विनी-
 तैर्बहुभिर्वैश्वेणिकपुत्रैर्विविष्टितः ॥ २९ ॥ बभ्रुवन्नीलवैद्यैर्यथागविराशिभिः । पुरतः स्थापितैस्तुङ्गैर्नाशिवाशेषेयामस ॥ ३० ॥ विक-
 तैर्दाहकस्तोमै, राजतैश्च पुरास्थितै । वीनारयिमहाफूटैर्गर्वितोऽप्रे विवर्तिभिः ॥ ३१ ॥ प्रकर्षेणोदित माम', किमिलेष महेश्वर ।
 उमासितैकधूमन्, वीक्षते मन्यरेषुणः ? ॥ ३२ ॥ अर्चिता बध्न किं वा, सादरं बहुभाषितम् । एष बाधिर्येदीनोऽपि, नाकर्णयति ली-
 लया ॥ ३३ ॥ कृतप्राणलयो नम्रा, य एते चादुकारिणः । एतामो वीक्षते कस्मात्पुणतुल्याश्च मन्यते ? ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वा दृष्ट्वा स रत्नानि,
 किञ्चिदसात्वा मुहुर्मुहुः । स्वब्धश्चः सोरबवनः, किं भवत्येव वाणिजः ? ॥ ३५ ॥ विमर्शेनाभिहित—भद्राकर्णय, अस्ति तस्यैव मिथ्या-
 विमानस्य स्वाङ्गमूतो घनगर्वो नाम वयसाः, तेनाधिष्ठितानामीदृशमेव स्वरूप भवसि, अयं हि मन्यते—“भमेव

“वृत्तेव तादृशम् । कारणं विरलानां मोः, केवलं तेन मीलकः ॥८॥ करोति वर्धनस्यैर्वै, अजातं जनयेन्ननम् । अत्यन्तदुर्लभं भद्र !,
 “पुण्यं पुण्यानुबन्धि यत् ॥९॥ यत्—यथा भूतेषु वैराग्यं, विधिवद्गुरुपूजनम् । विशुद्धा शीलवृत्तिश्च पुण्य पुण्यानुबन्ध्यदः ॥१०॥
 “अथवा—परोपतापविरतिः, परानुग्रह एव च । स्वचित्तदर्शनं चैव, पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥११॥ एतच्चान्यमवे धन्यैर्यैरुपात्तमि-
 “ह्यपि वा । स्थिरमेव धनं तेषां, मुनेरोः शिखरं यथा ॥१२॥ अथैव ते महात्मानस्तुष्यपरिदौकितम् । माहं तुच्छ मलप्राय, विज्ञाय
 “क्षपणत्वरम् ॥ १३ ॥ योजयन्ति शुभे स्थाने, स्वयं च परिसुचते । न च तत्र धने मूर्च्छाभावरन्ति महाधियः ॥ १४ ॥ ततश्च तद्वन
 “तेषां, सत्पुण्यावाप्तजन्मनाम् । इत्थं विशुद्धबुद्धीनां, जायते शुभकारणम् ॥ १५ ॥ तिन्ये धात्रे महानर्यकारणे मूर्च्छिता धने । शून्यास्ते
 “दानमोगाभ्यां, ये पुनः क्षुद्रजन्धवः ॥ १६ ॥ इदं चित्तसन्नाप, धोरानर्यपरम्परां । यत्ते लभन्ते पापिष्ठास्तत्र किं भद्र ! कौतुकम् ?
 “॥१७॥ तदत्र परमार्थोऽयं, मूर्च्छागवौ धने सति । न कार्या दानभोगौ तु, कर्तव्यौ तत्त्ववेदिना ॥१८॥ यस्तु नैवं करोत्युभैः,
 “स वराको निरर्थकम् । अमूल्यकः कर्मकरः, केवलं परितान्यसि ॥१९॥ लेहदुर्नयगन्धोऽपि, वर्जनीयञ्च जानता । अन्यथा जायते कष्ट,
 “यथाऽस्स वणिजो महत् ॥ २० ॥” यावत्त फययत्तेष, बुद्धिसूनोः स्वमातुलं । अन्यस्त्वावत्समापन्नो, दृष्टान्तस्त निबोधत ॥ २१ ॥
 दृष्टस्त्वाभ्यां युवा कश्चिद्वत्तीर्णो वणिक्पथे । दुर्बलो मलिनः क्षामो, अरशीवरधारकः ॥ २२ ॥ आपणे प्रस्थिसुन्मोच्य, रूपकैस्तेन मो-
 दकाः । स्त्रजः पर्णानि गन्धाश्च, क्रीत वस्त्रयुगं तथा ॥ २३ ॥ गत्वा च निकटे वाप्यां, भक्षितं तेन भोजनम् । सन्मानित सताम्बूल,
 ज्ञातः संपूरीतदरः ॥ २४ ॥ बद्धस्त्रामौटकः पुण्यैः, सन्नैवैवासित वपुः । ततः परिहिते धस्ते, प्रस्थितो राजलीलया ॥ २५ ॥ निरी-
 क्षतेऽभिमानेन, निजवेष्ट पुंसः पुनः । समारयति धामोद, गन्धमाग्राय भोषते ॥ २६ ॥ प्रकर्षेणोदितं माम् !, क एष तरुणस्तथा ।

न तद्वन् । न ते लोका न तपेजो, न गर्वो न च पौरुषम् ॥ ८ ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, सत्यमेतन्न विघ्नम् । अत एव न कुर्वन्ति,
 धनगर्वं महाधिपः ॥ ९ ॥ “धन हि धर्मसत्तविहङ्गगलघञ्चलम् । प्रीप्सोष्माक्रान्तशार्दूलजिह्वातरलमीरितम् ॥ १० ॥ इन्द्रजालमिवाने-
 “कदर्शितामृतविभ्रमम् । क्षणदृष्टविनष्टं च, नीरधुदुवसप्रियम् ॥ ११ ॥ युगम् । अस्य वाणिजकस्येव, सात ! दुर्नयदोषत । नष्ट महा-
 “पदस्यान, जात च विविधं धनम् ॥ १२ ॥ इहान्येषां पुनर्मर्त्र !, दोषसंश्लेषवर्जिनाम् । अपि नश्येदिव रिक्त्य, भवेच्च भयकारणम् ॥ १३ ॥
 “तथाहि—येऽपि फूत्कृत्य, पाद शुचन्ति मूढे । तेषामपि क्षणार्धेन, नश्यतीष्ट न सशयः ॥ १४ ॥ प्राप्नुवन्ति च दुःखानि,
 “धनिनो घनदोषत । जलम्बलनलुण्ठकणजवायावत्तरैः ॥ १५ ॥ अन्येषेष्ट घनं वत्स !, मेघजालमिवातुलम् । इत प्रचण्डवर्तनेन,
 “यदा यासि कथञ्चन ॥ १६ ॥ तथा नालोकयति रूपं न विगणयति परिचयं न निरूपयति कुलीनतां नानुवर्षयति कुलक्रमं नाकलयति
 “शीलं नापेक्षते पाण्डित्यं नालोचयति सौन्दर्यं नावदृष्यते धर्मपरता नाद्रियते धानव्यसन्निता न विचारयति विशेषज्ञतां न लक्षयति सदा-
 “चारपरयणतां न परिपाठयति चिरस्नेहमात्रं नोरीकरोति सत्त्वसारतां न प्रमाणयति शरीरलक्षणम्, किं तर्हि ?—गन्धर्वनगराकारे,
 “पश्यतामेव वेदिनाम् । तद्वनं क्षणमात्रेण, कापि न ज्ञायते गतम् ॥ १ ॥ अर्जितं बहुभिः कुक्षैः, पालितं जीवितं यथा । नष्टं तु
 “यादृक् नृपसु, नटेऽप्येव सवीक्षितम् ॥ २ ॥ तथाप्यमी महाभोगनिहताः शुभ्रजन्तवः । ईदृशेऽपि घने भद्र !, चिन्ताबद्ध(न्य) वितन्वते ॥ ३ ॥
 “बलीकथनगर्वेण, विह्वलीभूतमानसाः । विचारकोटीः कुर्वन्ति, ययैवैष मोक्षतः ॥ ४ ॥ तवीदृशो घनस्येष्ट, पर्यन्तस्वात ! जन्मनि ।
 “परलोके पुनर्योरा, घनाहुःक्षपरम्पर ॥ ५ ॥ प्रकर्षेणोदित माम !, येन स्यान्निष्कलं धनम् । तथा शुद्धविपाकं च, स्यात् कल्याणनिबन्ध-
 “नम् ॥ ६ ॥ तत्तादृश जगत्त्रय, किमस्ति यत् कारणम् । किं वा न संभवत्येष, तद्विषं मे निषेधय ॥ ७ ॥ विमर्शेनोदित सात !, सम-

“यत्नेन सादृशम् । कारणं विरलानां योः, केवलं तेन मीलकः ॥८॥ करोति धर्धनस्यैर्ये, अज्ञात जनयेद्धनम् । अत्यन्तदुर्लभं भद्र !,
 “पुण्यं पुण्यानुबन्धि यत् ॥९॥ यत्—दया भूतेषु वैराग्यं, विधिवद्गुरुपूजनम् । विशुद्धा शीलवृत्तिश्च पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥१०॥
 “अथवा—परोपतापविरतिः, परानुग्रह एव धो स्वचित्तदमनं चैव, पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥११॥ एतथान्यमवे धन्यैर्यैरुपास्तमि-
 “ह्नामि वा । स्थिरमेव धनं तेषां, सुमेरोः शिखरं यथा ॥१२॥ अन्यथा ते महात्मानस्तु पुण्यपरिदौकितम् । बाह्यं तुच्छं मलप्रायं, विज्ञाय
 “क्षणगत्वरम् ॥ १३ ॥ योजयन्ति ह्युभे स्थाने, स्वयं च परिसुषते । न च तत्र धने मूर्च्छांमाचरन्ति महाविधयः ॥ १४ ॥ एतच्च तद्वन
 “तेषां, सत्पुण्यावाप्तजन्मनाम् । इत्थं विशुद्धबुद्धीनां, जायते शुभकारणम् ॥ १५ ॥ निन्द्ये धातो महातर्यकारणे मूर्च्छित्वा धने । शून्यास्ते
 “दानमोगाभ्यां, ये पुनः क्षुद्रजन्मवः ॥ १६ ॥ इदं विचिन्तन्नाप, घोरतरयैरस्पराम् । यत्ते लभन्ते पापिष्ठास्तत्र किं भद्र ! कौतुकम् ?
 “॥१७॥ तदत्र परमार्योऽयं, भूच्छर्गिणो धने सति । न कार्यो दानमोगौ तु, कर्तव्यौ तत्स्वधेदिना ॥१८॥ यस्तु नैव करोत्युभेः,
 “स धराको निरर्थकम् । अमूल्यकः कर्मकरः, केवलं परितान्यसि ॥१९॥ क्षेहदुर्गतगन्धोऽपि, वर्जनीयश्च जानता । अन्यथा जायते कष्ट,
 “यथाऽस्य वमिजो महत् ॥ २० ॥” यावत्स फलयत्नेन, बुद्धिसूनोः स्वमातुलः । अन्यस्तावत्समापन्नो, दृष्टान्वस्त निधोयत ॥ २१ ॥
 दृष्टाभ्यां युवा फलिववतीर्णो वणिक्पथे । दुर्बलो मलिनः क्षामो, जरणीवरधारकः ॥ २२ ॥ आपणे प्रन्यिमुन्मोच्य, रूपकैस्तेन मो-
 दकाः । खलः पर्णानि गन्यान्, क्रीतं धनयुगं तथा ॥ २३ ॥ गत्वा च निफटे वाप्यां, भक्षितं तेन मोक्षतम् । सन्मानितं सताम्बूल,
 द्मातः सपरिवोदरः ॥ २४ ॥ यद्वत्क्षामोदकः पुन्यैः, सत्तन्धैर्वासितं ययुः । एतः परिहिते धन्ये, प्रसिद्धो राजलीलया ॥ २५ ॥ निरी-
 क्षतेऽभिमानेन, निजधैर्हं पुनः पुनः । समारयति धामोदं, गन्धमाग्राय मोदते ॥ २६ ॥ प्रकर्षेणोवितं माम !, क एष तरुणस्तथा ।

फ प्रस्थितः किमर्थं वा, विकारैरिति मन्वते ? ॥ २७ ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, महातीय कयानिका । लेशोद्देशेन ते किञ्चित्, कथ्यते
 वस्त्रियोप मे ॥ २८ ॥ समुद्रदत्तस्य सुतो, वास्तव्योऽत्रैव पत्तने । अयं हि रमणो नाम, तरुणो मोगतत्पर ॥ २९ ॥ बालकालात्समा
 रभ्य, गणिकाव्यसने रतः । अयं च रमणो भद्र !, न वेद्यसि किञ्चन ॥ ३० ॥ गृह समुद्रवत्स्य, रत्नसम्भारपूरितम् । यदासीद्विभवैः
 पूर्णं, यिक्षिप्रघनवालयम् ॥ ३१ ॥ तदनेन विनैः स्त्रीर्भोगिकारतदुद्दिना । अनाशककुटेस्तुल्य, विहित पापकर्मणा ॥ ३२ ॥ अधुना
 निघनो दीनः, परकर्मफरो लघुः । जातोऽयमीदृश पापो, युस्त्वार्थो निजकर्मणा ॥ ३३ ॥ परकर्मकरत्वेन, कतिचिद्रूपकानयम् । अपा-
 नतः समासाय, हृष्टे व्यसननाटित ॥ ३४ ॥ ततः परं पुनर्वत्स !, यदनेन विवेष्टितम् । तदृष्टमेव नि शेष, त्वया किं तत्र कथ्यताम् ?
 ॥ ३५ ॥ अस्ति चात्र पुरे क्याता, गणिका मदनमञ्जरी । तस्याद्य कुन्दकलिका, दुर्हिता यौवनोद्भटा ॥ ३६ ॥ तस्यामासकचिचेन,
 नाशितो घनसम्भयः । अनेन घनहीनम्, गेहाभिःसारितस्तया ॥ ३७ ॥ ततोऽप्य रूपकानेय, कियतोऽप्यसिनिष्ठया । सम्राप्य प्रस्थित-
 स्तस्याः, सवने रत्नान्यया ॥ ३८ ॥ अत्रान्तरे सत्पूनीरमाकृष्टशरवारुणम् । नरं सानुषरं वीक्ष्य, प्रकर्षः प्राह मातुलम् ॥ ३९ ॥ हा
 माम माम ! पश्य त्व, शरेण रमण नरः । कश्चिदेव निहन्त्युबैस्त्वेन ननु वारय ॥ ४० ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, स एव मकरध्वजः ।
 चर्यया निर्गतो रात्रौ, मयेन सह लीलया ॥ ४१ ॥ वर्तते को ममाज्ञायां ? को वा नेत्यत्र पत्तने । परीक्षार्थं जनोद्धापवेपकतेव्यवेवसाम्
 ॥ ४२ ॥ युग्मम् । शरमाकृष्य वीर्येण, तवेप रमणो ननु । अनेनैव गृह तस्या, वराको वत्स ! नीयते ॥ ४३ ॥ तत्किं ते वारणेनास्य,
 यदनेन पुरस्कृतः । रमणोऽनुभवत्तेष, यस्मिन्मात्रेण कौतुकम् ॥ ४४ ॥ एवमवतु तेनोक्ते, यो गतौ गणिकागृहे । दृष्टा च कुन्दकलिका,
 गृहद्वारेऽसिचर्चिता ॥ ४५ ॥ तदभ्यर्णे विमर्शेन, कुञ्चिता निजनासिका । निष्ठयूष धूनीत शीर्य, वालिताऽन्यत्र कन्धरा ॥ ४६ ॥ ततो

दृष्टेति जलान्तमुद्दिष्टं व समातुलम् । प्रकर्षः प्राद ते माम् ! किं व्यलीकस्य कारणम् ? ॥ ४७ ॥ स प्राद वसनच्छात्रां, पुष्पाल
 द्वारमारिणाम् । किमेतां निष्ठे त्वं नो, वीक्षसेऽशुचिकोष्ठिकाम् ? ॥ ४८ ॥ तवस्या दूरतः सित्वा, वेशे गन्धविवर्जिते । वृष्टान्तो योऽत्र
 जायेत, पदयावत् निराकुलौ ॥ ४९ ॥ निश्छिद्रा च भवेत् काचियशुचेरपि कोष्ठिका । इयं तु नवभिर्द्वारैः, क्षरत्येषास्तिमुक्कळा ॥ ५० ॥
 तद्वद् क्षणमत्येक, तात्र भोः स्थातुमुत्सरे । तुभ्य क्षेपे क्षिरोऽनेन, गन्धेन मम दुष्यति ॥ ५१ ॥ प्रकर्षेणोक्षित माम् !, सत्यमेवम्
 सत्यः । ममपि नास्तिका ब्याप्ता, गन्धेनोत्पादितारतिः ॥ ५२ ॥ तत्पूर्वमपसरवः, ततोऽपस्तृतौ विमर्शप्रकर्षौ सितौ सविछोके दूर
 देशे, अत्रान्तरे सप्राप्तो रमणः, तदनु चाकृष्टबाणः समागत एव भयसहितो मकरध्वजः । दृष्टा रमणेन कुन्दकलिका, ततः प्रत्युज्जीवित
 इव मुधासेकसिक्क इव सप्राप्तरत्ननिधान इव महाराग्येऽभिपिक्त इव गतः परमहर्षं रमणः, अत्रान्तरे निर्गता निजगृहान्मदनमञ्जरी, दृष्ट
 स्वाऽस्तौ, लक्षिता च सकिञ्चनता, तव सङ्गिता कुन्दकलिका, निरीक्षितः कुन्दकलिकया रमणः, सजातः प्रहृष्टतः, अत्रान्तरे वि-
 द्यावसरमाकर्णान्तिमापूर्य विमुक्तो मकरध्वजेन क्षिलीमुखः, ताडितस्तेन रमणः, गृहीवाजेन कण्ठे कुन्दकलिका, प्रविष्टोऽभ्यन्तरे,
 निरुद्धीमूणा मदनमञ्जरी, समर्पित रूपकादि सर्वस्य, गृहीतमनया, कुतोऽसौ ययाजातः, ततोऽभिहित मदनमञ्जरी—वत्स ! सुन्दरमनु-
 स्थित भवता यद्विहागतोऽसि, समुत्सुका त्वयि वत्सा कुन्दकलिका, किंतु भीमचपतेः सुतमण्डो नाम राजपुत्रः साम्प्रतमिहाजिगमिषुर्वे-
 र्त्तते, तद्व्यावलीनो भवतु वत्सः, एतणाकर्णयतो रमणस्य कुतो भयेन शरीरेऽनुप्रवेशः, अत्रान्तरे समागतो द्वारि चण्डः, समुच्छसितो
 बहुलकलकलः, विजृम्भितो भयः, प्रकम्पितो रमणः, प्रविष्टमण्डः, दृष्टोऽनेन रमणः, गृहीतः क्रोधेन चण्डः, समाकृष्टाऽसिपुत्रिका,

क प्रसिद्ध किमर्थं वा, विष्कारैरिति मन्यते ? ॥ २७ ॥ विमर्शेनोदित वत्स ! लेखोद्देशेन ते किञ्चित्, कथ्यते
 सन्निबोध मे ॥ २८ ॥ समुद्रदत्तस्य सुतो, वास्तव्योऽत्रैव पत्तने । अयं हि रमणो नाम, तरुणो भोगतत्परः ॥ २९ ॥ बालकालात्समा-
 रम्य, गणिकाव्यसने रतः । अयं च रमणो भद्र !, न चेत्यति किञ्चन ॥ ३० ॥ गृह समुद्रवत्स, रत्नसम्भारपूरितम् । यदासीद्विमर्शे
 पूर्वं, विश्रम्यनराज्यम् ॥ ३१ ॥ तदनेन विनैः स्त्रीकैर्गणिकारतपुद्गिना । अनाशककुटेस्तुत्य, विहित पापकर्मणा ॥ ३२ ॥ अधुना
 निर्पन्नो वीनः, परकर्मकरो लघुः । ज्ञातोऽयमीदृशः पापो, युःस्त्रार्थो निजकर्मणा ॥ ३३ ॥ परकर्मकरत्वेन, कसिचित्रूपकानयम् । अथा-
 गतः समासाद्य, हृष्टे व्यसननाटितः ॥ ३४ ॥ ततः परं पुनर्वत्स !, यदनेन विवेष्टितम् । वष्टुमेव निःक्षेप, त्वया किं तत्र कथ्यताम् ?
 ॥ ३५ ॥ अस्ति चात्र पुरे स्थाता, गणिका भवनमञ्जरी । तस्याग्र कुन्दकलिका, दुक्षिता यौवनोद्भटा ॥ ३६ ॥ तस्यामासकचिन्तेन,
 नादितो घनसङ्घः । अनेन घनहीनश्च, गेहान्नि सारितकथा ॥ ३७ ॥ ततोऽद्य रूपकानेप, कियतोऽप्यस्तिनिष्ठया । सप्राप्य प्रसिप्त-
 स्तस्याः, सद्ये रत्नकान्पया ॥ ३८ ॥ अत्रान्तरे सत्प्रीरमाकृष्टशरवारुणम् । नरं सानुचरं वीक्ष्य, प्रकर्षः ग्राह मातुलम् ॥ ३९ ॥ हा
 माम माम ! पश्य त्व, क्षरेण रमण नरः । कश्चिदेष निहन्त्युच्चैस्त्वेन ननु वारय ॥ ४० ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, स एव मकरध्वजः ।
 पर्यया निर्गतो रात्रौ, मयेन सह कीलया ॥ ४१ ॥ वर्तते को ममाङ्गायां ?, को वा नेत्यत्र पत्तने । परीक्षार्थं जनोद्धापवेषकर्तव्यचेतसाम्
 ॥ ४२ ॥ युगम् । शरमाकृष्य वीर्येण, सर्वेण रमणो ननु । अनेनैव गृहं तस्या, वराको वत्स ! नीयते ॥ ४३ ॥ तत्किं ते वारणेनास्य,
 यदनेन पुरस्कृतः । रमणोऽनुभवलेप, तन्निमाळ्य कौतुकम् ॥ ४४ ॥ एव भवतु तेनोक्ते, तौ गतौ गणिकागृहे । दृष्टा च कुन्दकलिका,
 गृहद्वारेऽतिचर्चिता ॥ ४५ ॥ तदभ्यर्णे विमर्शेन, कुञ्चिता निजनासिका । निष्ठपुत्र धूर्निवं क्षीरं, वाञ्छिताऽन्यत्र कन्धरा ॥ ४६ ॥ ततो

“गृध्यन्ति, ते श्रान्तो न मनुष्यकाः ॥ ११ ॥” तस्मादेवविषं नूनमन्येषामपि वेदिनाम् । धरितं यैः कृत पापैर्गणिकाव्यसने मनः ॥ १२ ॥
 प्रकर्षेणोक्तं—सत्यमेतन्नास्त्यत्र सन्वेदः, ततोऽतिवादितस्ताभ्यां कश्चिदेवमन्त्रिरे रात्रिशेषः—अत्रान्तरे गलत्तारा, कथितश्चान्तकेशिका ।
 नमःश्रीः पाण्डुरा जाता, रोगाघ्रातेव बालिका ॥ १ ॥ आवदानः भ्रिय तस्या, निजवीर्येण भास्करः । कारुण्यादिव सजात, सप्रभावो
 भ्रियवरः ॥ २ ॥ ततोऽरुणप्रभाभिम्बे, पूर्वे गगनमण्डले । जाते रत्नेऽन्नसङ्गते, गलच्छाये निष्ठाकरे ॥ ३ ॥ तस्करेणु निकीनेषु, ल-
 पत्सु कृक्वाकृषु । कौक्षिकेषु च मूकेषु, कुरेरेषु विराविषु ॥ ४ ॥ स्वकर्मधर्मव्यापारच्छलेनेव कृतावरम् । सर्वं तदा जगज्जातमारोग्यार्यं
 नमःभ्रियः ॥ ५ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । अथोचिते सहस्रांशौ, प्रबुद्धे कमलाकरे । सङ्गमे चक्रवाकानां, जने वर्मपरायणे ॥ ६ ॥ विमर्शः
 प्राह ते वत्स ! महद्वन्न कुतूहलम् । भवचक्रं च विस्तीर्णं, नानावृत्तान्तसङ्कुलम् ॥ ७ ॥ स्त्रोककालवधिः क्षेपो, द्रष्टव्यं बहु सिद्धति ।
 न शक्यते तव कर्तुमेकैकस्यानवीक्षणम् ॥ ८ ॥ तद्विद वचनं ताव ! मामकीन समाचर । आकालहीनं ते येन, पूर्यते तच्छतहलम् ॥ ९ ॥
 य एष दृश्यते तुङ्गः, शुभ्रः स्फटिकनिर्मलः । महाप्रसादो विस्तीर्णो, विवेको नाम पर्वत ॥ १० ॥ आरुढैर्दृश्यते मद्र !, समस्तमिह
 पर्वते । इदं विचित्रवृत्तान्तं, भवचक्रं महापुरम् ॥ ११ ॥ तद्वन्नाकृतां ताव !, निपुणं च विलोक्यताम् । यत्र न जायते सन्त्यक्, पु-
 ष्ठपतामेष तल्लनः ॥ १२ ॥ यतोऽप्राक्षितपृत्तान्ते, विविते नगरे तव । पद्मादपि न जायेत, चित्तौत्सुक्यं कदाचन ॥ १३ ॥ एव
 मयतु तेनोक्ते, समारुढौ च पर्वते । अथ तत्र विवेकालये, युष्टौ स्वस्तीयमातुलौ ॥ १४ ॥ प्रकर्षं प्राह मामपेय, रमणीयो महागिरिः ।
 दृश्यते सर्वतः सर्वं, भवचक्रं मयाऽधुना ॥ १५ ॥ किं तु देवकुले माम !, नम्रो ध्यानपरायणः । वेष्टितः पुरुषैर्वीनः, क्षामो मुत्कलके
 शिकः ॥ १६ ॥ ननुक्षामो विगालोकी, सेटिकाशुभ्रहस्तक । दृश्यते पुरुषः कोऽयं, पिशाचाकारधारकः ? ॥ १७ ॥ विमर्शेनोदित

समाहूतो रणाय रमणः, सर्वो गतेन वैभवं प्राप्तेन नैर्लक्ष्य नीतेन स्त्रीषवा भयेनाभिभूतेन तेन रमणेनागत्य कृत षण्ढस्याकुलीगृहीतदन्ते-
नाष्टाङ्गपदपवन, आयस्य देव ! आयसेति मापितानि षण्ढवचनानि, संपन्ना षण्ढस्य वया, न मारितोऽसौ केवल रोयोत्कर्षेत् छिन्ने-
ऽनेन रमणस्यामोदकः मोदिता नासिक्ता विभ्रुसौ कर्णौ विवलिता वक्षनपङ्क्तिः कृपिवमपरोष्ठ विकसितौ कपोलौ उत्पातितमेक लोचन दत्तो
मुखे वामपाशपाणिप्रसारः निःसारितो भवनात्, इतितं सखखाल मधनमखरीकुन्दकलिकाम्बां, प्रत्याभितम्बण्डोऽपि पेशलवचनै कृतो
इतद्वय, रमयत्तु निर्गच्छन्निवृतं जर्जेरित प्रहारै राजलोकेन प्राप्तो नारकसुम दुःख विगुण प्राणैः कृच्छ्रेण ॥ ततः प्रकर्षेणोक्तः—
अहो मफरध्वजसामर्थ्यमहो भयविछसित अहो कुट्टनीप्रपञ्चातुर्य अहो सर्वया करुणास्यान सोपहासप्रेक्षकप्राय चेद् रमणवरितमिति ।
विमर्शेनोक्तं—वत्स '[ये] गणिकाव्यसने रक्षा, भवन्यन्येऽपि मानवाः । तेपासेवविधान्येव, वरितानि न सस्यः ॥ १ ॥ "वत्समूपण-
"वाम्यूलगाधमात्यविलेपनैः । इवाश्वासे न पश्यन्ति, सहजाशुचिरूपताम् ॥ २ ॥ सचरिण्युमहाविष्ठाकोष्ठिकाभिर्विभूढका । वाञ्छन्त-
"श्चाभिरण्येय, कुर्वन्त्येव धनक्षयम् ॥ ३ ॥ ततो निष्वापरप्राया, भवन्ति कुम्बूपणाः । न च मृदा विरम्यन्ते, तामवस्थां गता अपि
"॥ ४ ॥ वत्सै प्रामुवन्त्येव, वेदयाव्यभननाटिवाः । एवविमानि दुःखानि, वत्स ! किं चात्र कौतुकम् ? ॥ ५ ॥ चञ्चिचाः प्रकृत्यैव, कु-
"तजा अपि योषि । चतुर्भवेन वेदयानां, ताव ! का प्रमगोचरः ? ॥ ६ ॥ कुलीना अपि मो ! नार्यैः, सर्वमाथाकरिष्ठकाः । को मायां
"जीर्णवेदयानां, वत्स ! पूच्छेत्सकर्णकः ? ॥ ७ ॥ श्रेयामितरि तारीभिः, खेदे वृत्तो जलाजलिः । यस्यास्या गणिकाखोदो, स मूर्खपट-
"वचक ॥ ८ ॥ अन्यसौ वृत्तसंकेता, वीक्षतेऽन्य गृहे पर । अन्यस्मिन्ने परः पार्श्वे, गणिकानामहो नरः ॥ ९ ॥ कुर्वन्ति चाटुकर्मणि,
"यावत्स्वार्थं प्रपूयते । क्षुत्तसारं विमुच्यन्ति, निर्वाणालच्छक यथा ॥ १० ॥ धुत्पपषसप्राया, गणिकाः परिकीर्तिता । ये वास्तपि य

वधुपठय्यते ॥३७॥ त्रिमिविशिष्यम् । विमर्शोक्तम्—अत्रैव मानवावासे, विधत्तेऽवान्तरं पुरम् । ललित नाम वस्त्राय, राजा ललनना-
 मकः ॥ ३८ ॥ मृगयान्वयसने सक्तो, न लक्षयति किञ्चन । अयमत्र महारण्ये, विष्टलेव विवानिशम् ॥ ३९ ॥ सामन्तैः स्वजनैर्लोकै-
 स्वया मन्त्रिमहत्तमै । वार्यमाणोऽपि नैयास्ते, मांसखादन्तलाढसः ॥ ४० ॥ सीदन्ति राज्यकार्यणि, विरक्त राजमण्डलम् । ततस्त वा-
 दस्त वीक्ष्य, चिन्तित राग्यपिन्तकैः ॥ ४१ ॥ नोचिंतो राग्यपद्याया, ललनोऽय दुरात्मकः । ततः पुत्र व्यवस्थाप्य, राज्ये गेहाद्वष्टिष्ठतः
 ॥ ४२ ॥ वयाप्यासेटके रक्तो, मांसलोको नराधमः । पकाही दुःखितोऽरण्ये, नित्यमास्ते पिशाचवत् ॥ ४३ ॥ इह य वत्स !—“परमा-
 “रिज्जीवानां, पिष्टित योऽपि स्वादति । इहामुत्र च दुःखाना, पद्धते सोऽपि माजनम् ॥ ४४ ॥ यस्तु क्रूरो महापापः, स्वयमेव निष्ठ-
 “न्यति । स्फुरन्त जीवसङ्घात, तस्य मांस च स्वादति ॥ ४५ ॥ तस्येह यदि दुःखानि, मधन्त्येवविधानि मोः ! । परत्र नरके पातो,
 “वत्स ! किं तत्र कौतुकम् ? ॥ ४६ ॥ युग्मम् । वीमत्समद्भुचेः पिण्डो, निन्या रोगनिबन्धनम् । कृमिजालोत्पन्न मांस, भक्षयन्तीह राक्षसाः
 “ ॥ ४७ ॥ यैस्त्विह धर्मदुष्टैव, भक्ष्यते स्वर्गकाम्यया । कालकूटविप नूनमशुस्ते जीवितार्थिनः ॥ ४८ ॥ अहिंसा परमो धर्मः, स कुर्वो
 “मांसमक्षणे ? । अय हिंसा भवेद्धर्मः, स्वादभिर्हिमशीतलः ॥ ४९ ॥ किमत्र बहुता ?—धर्मार्थं रसगृह्या वा, मांसं स्वादन्ति ये नराः ।
 “निम्रन्ति प्राणिनो वा ते, पच्यन्ते नरकाग्निना ॥ ५० ॥ अन्यथ—यया गोमायुपाताय, ताम्यत्तेप निरर्थकम् । आसेटके रत्नात्मानस्त-
 पैथान्येऽपि जन्तवः ॥ ५१ ॥ यावच्च धर्णयलेव, विमर्शस्वस्य चेष्टितम् । तावच्छलनवृत्तान्तो, यो जातस्त निबोधत ॥ ५२ ॥ स जम्बु
 कविनाक्षार्थं, धावन्मुचैर्दुर्धरे । सतुरङ्गो महागर्वे, पतितोऽधोमुखस्तले ॥ ५३ ॥ ततः सचूर्णितान्नोऽसौ, क्षुद्यमानो ह्येन च । अत्राणो
 विरट्मुचैस्तत्रैव निधनं गतः ॥ ५४ ॥ ततः प्रकर्षेणाभिहितम्—अधुनैवासुना प्राप्त, मृगयाव्यसने फलम् । विमर्शः प्राद न फल,

वत्स !, विस्मयात्तुल्यसपदः । कुर्वेत्सार्यवाहस्य, सन्तरेष कपोतकः ॥ १८ ॥ घनेश्वर इति श्वातभभिधान प्रतिष्ठितम् । अस्य पूर्वगुणै
पञ्चापाहोऽय कपोतकः ॥ १९ ॥ बलज्वररज्जकोटीभिः, पूरित पापकर्मणा । अनेनापि पितुर्गोह, रमशानसदृश कृतम् ॥ २० ॥ धृतेषु
रतपिचोऽय, न चेतयसि किञ्चन । निर्धोषिते घने स्त्रीये, पूषार्य्य चौरिकापरः ॥ २१ ॥ बौर्य्य पुरेऽत्र कुर्वाणो, मूरिवाराः कवर्धितः ।
रासाऽसौ मान्युद्रत्वात्केवल न विनाशितः ॥ २२ ॥ अथ रात्रौ पुनः सर्व, हारित कर्पटाक्षिकम् । सतो ज्यसनतमेव, मस्सकेन कृत
पणः ॥ २३ ॥ एमिरेप महाधूर्त्तैर्वराकैः कितवैर्जितः । शिरोऽपि छत्तुमिच्छन्निखुनैव विनाशये ॥ २४ ॥ नंदुमेभ्यो न शक्नोति,
स्वपापमरपूरितः । सुद्रैर्वितर्कच्छोडैः, केवल परितप्यते ॥ २५ ॥ प्रकर्षः प्राह न ज्ञात, किमेनेन उपखिता । द्यूत हि देहिना लोके,
धर्यान्तर्यविधायकम् ? ॥ २६ ॥ धनक्षयकं निन्ध, कुलसीलविदूषणम् । प्रसूतिः सर्वपापानां, लोके लघवकारणम् ॥ २७ ॥ सच्छिट्टचे-
तसो मूलमविद्यासकटं परम् । पापैः प्रवर्तित धूर्त्त, किमेनेन न लक्षितम् ? ॥ २८ ॥ विसर्ज्येतोर्वित वत्स !, महाभोगमहीपतेः । द-
राकः किं कटोलेप, यो वस्त्रः सैन्यवर्तिनः ॥ २९ ॥ यतः—महासोदहता येऽत्र, विद्येयेण नराधमाः । धृते त एव वर्तन्ते, प्राप्नुवन्ति
य तत्फलम् ॥ ३० ॥ यावच्च कथयत्येवं, विमर्शं किञ्च वेदितम् । तावन्नोदितमेवोचैः, कितवैस्सस्य मस्सकम् ॥ ३१ ॥ प्रकर्षः प्राह
मानेव !, महानर्यविधायकम् । रमन्ते द्यूतमत्रैव, तेषामेवविधा गतिः ॥ ३२ ॥ तं मातुलोऽप्रवीन्द्र !, सम्यक् सञ्चित त्वया । न द्यूते
रक्तचित्तानां, सुखमत्र परत्र वा ॥ ३३ ॥ अत्रान्तरे महारण्ये, निपपात कथञ्चन । दृष्टिः प्रकर्षसदृश, नीलान्जदल्लतासिनी ॥ ३४ ॥
सतत हन्तुस्त इत्थ, कृष्णा स प्राह मातुलम् । क एव तुरगारुहः, प्रस्थिजः भ्रमपीडितः ॥ ३५ ॥ वद्रीणैरेतिः पापात्मा, जीवमारणव
त्परः । स्वयं दुःखपरीतोऽपि, दुःखदोऽरण्यदेहिनाम् ॥ ३६ ॥ मथ्याहेऽपि पिपासार्तो, पुषुषाधामकुक्षिकः । कुम्भुक पुरतः कृत्वा, प्रया-

नम् । उच्छृङ्खला पुनर्वत्स ! तमेया बन्धयत्यलम् ॥ ७ ॥ तवत्स विक्रयामूल, दुर्भाष्यव्यसने फलम् । इवमीदृशमापन्नं, परलोके च दु-
 र्गति ॥ ८ ॥ अत्रान्तरे प्रकर्षेण, राजमार्गे निपासिता । दृष्टिर्दृष्टम् तत्रैक, शुद्धवर्णोन्मते नरः ॥ ९ ॥ ततः पप्रच्छ स वीक्ष्य, क एष
 इति मातुलम् । तेनोक्त वत्स ! हर्षोऽय, रागकेसरिसैनिकः ॥ १० ॥ अस्त्यत्र मानवावासे, वासवो नाम वाणिज । इष च दृश्यते-
 ऽप्येनं, तस्म गेह महाधनम् ॥ ११ ॥ बालकाले विपुलम्, वयस्योऽव्यन्तबलम् । धनवत्तः समायातो, वासवानन्ददायकः ॥ १२ ॥
 इदं कारणमुद्दिश्य, भवनेऽत्र प्रवेक्ष्यति । अय हर्षं प्रविष्टम्, पश्य किं किं करिष्यति ? ॥ १३ ॥ सखो विस्फारिवाक्षोऽसौ, प्रकर्षस्व
 भिरीक्षते । इतश्च वासवस्तेन, धनवत्तेन मीलितः ॥ १४ ॥ ततः प्रविष्टस्तेरे, स हर्षं सङ्कुटुम्बके । सजात च वणिगेह, शुद्धवानन्द-
 सुन्दरम् ॥ १५ ॥ आहूता बाधबाः सर्वे, प्रवृत्तम् मद्योत्सवः । ततो गायन्ति नृत्यन्ति, बाधिवानन्दमर्षलाः ॥ १६ ॥ अपि च—
 वरभूषणमुज्ज्वलवेपथरं, प्रमदोत्तुरस्त्रावनपानपरम् । धनवत्तसमागमजातमुत्स, तदभूरय वासवगेहसुखम् ॥ १७ ॥ अय तादृशि विस्म-
 यसञ्जनके, क्षणमात्रधिवर्धितवर्धनके । निजमाममवोच वुद्धिसुत, प्रविलोकनकौतुकवोपयुत ॥ १८ ॥ यविद वेङ्कते माम् ! सर्वमर्ष-
 वितर्षकम् । वासवीयगृह वल्लि, तेन हर्षेण नाटितम् ? ॥ १९ ॥ विमर्शेनोषित—वत्स ! साधु साधु विनिश्चितम् । अकण्ठसदनक्षोभे,
 हर्षं एवात्र कारणम् ॥ २० ॥ अत्रान्तरेऽसिषीभत्सः, कृष्णवर्णधरो नरः । दृष्टो द्वारि प्रकर्षेण, तस्म वासवसन्धनः ॥ २१ ॥ ततस्तेनो-
 षित माम् ! क एष पुरुषाधमः ? । विमर्शेनोक्तम्—वत्स ! श्लोकव्यस्योऽय, विषावो नाम दारुण ॥ २२ ॥ यत्रैप पथिक कश्चि-
 त्ववेदुमिह बाञ्छति । प्रविष्टेऽत्र विषावोऽयं, भवनेऽत्र प्रवेक्ष्यते ॥ २३ ॥ ततः प्रविश्य पान्येन, तेन वासवसन्निधौ । एकान्ते वास
 वस्यैव, गुह्य किञ्चिन्निवेदितम् ॥ २४ ॥ अत्रान्तरे प्रविष्टोऽसौ, विषावस्तच्छरीरके । मूर्च्छया पतितव्यासौ, वासवो नष्टचेवन ॥ २५ ॥

पुष्पमेतद्विभाव्यताम् ॥ ५५ ॥ फलं तु नरके घोरे, स्यादेवविषकर्मणाम् । तयापि मृदाः स्यादन्ति, माम हिमन्ति देदिन ॥ ५६ ॥ इत्य-
 राजपुरुषैर्जिह्वाभ्युत्पाद्य दारुणैः । यत्तु साध नर कश्चित्पाप्यमानो निरीक्षित ॥ ५७ ॥ ततो दयापरीतात्मा, द्रष्टुं द्राष्टुं मातुञ्जम् ।
 हा हा किमेव पुरुषो, निर्धृणैर्माम् ! पीडयते ? ॥ ५८ ॥ विमर्शेनोक्त—अद्राकर्णय, अय पुरुषोऽत्रैव मानयावामान्तमूते चणकपुरे वा-
 स्त्वभ्यो महाधनः सुमुक्तो नाम सार्यबाह्, अय च कालकालादारभ्य बाहूपारुष्यव्यसनी, वतो ठोकैर्गुणनिष्पन्नमम् दुर्मुह इति नाम
 प्रसिद्धित, प्रहृष्टैव चास्य प्रतिभासते स्त्रीकया रोचते भक्तकथा मनोऽभीष्टा राजकया हृदयिता देशकया, सर्वया जन्मे मत्ति न कय-
 ष्विभिजतुण्ड धारयितु पारयति । इतश्च चणकपुराधिपतिरेव तीम्रो नाम राजा गतो रिपूणासुपरि विश्वेपेण लभमायोपन निता रि-
 पवः, इतश्च निर्गते वस्मिन्मात्मायिकायां प्रस्तुताऽनेन राजकया यदुक्त—प्रवलास्ते रिपवः, पराभविव्यन्ति राजान, आगमिव्यन्ति ते
 पुरलुण्ठनार्थं, वतो ययाक्षक्या पलायन्वं यूय, तदाकर्ण्यं नष्ट समस्त पुरं, समागतो राजा, दृष्ट वन्निरुद्धस चणकपुरं, किमेवमिति पृष्ट-
 मनेन, कथितः केनचिद्वसिकरः, कुपितो दुर्मुक्तस्मोपरि तीव्रनरेन्द्रः, तत पुनरावासिते पुरे प्रख्याप्य च दुर्वचनमापणलक्ष्मणमपराध
 पौराणमेवविद्योऽस्य इण्डो निर्वर्तितो राज्ञेति । प्रकर्षेणोवित माम् ! महाकष्टकमीदृशम् । यदुर्भाषणमात्रेण, सप्राप्तोऽय वराकफ ॥ १ ॥
 मातुलेनोवित वत्स !, विक्काऽऽसक्तचेतसाम् । अनियमिततुण्डानां, कियदेतदुत्पलनम् ? ॥ २ ॥ इयं हि कुरुते बैरं, देदिनो निर्नि-
 मितकम् । विघत्ते जनसन्ताप, मुक्तका मद्र ! भारती ॥ ३ ॥ ते धन्यास्ते महात्मानस्ते श्लाघ्यास्ते मनस्विनः । ते धन्यास्ते द्वास्तस्व्ये,
 ते जगत्समृद्धोपमाः ॥ ४ ॥ येषां मिताक्षरा सत्या, जगदाङ्गावकारिणी । काले सद्बुद्धिपूवा च, वर्तते मद्र ! भारती ॥ ५ ॥ युगम् ।
 ये तु मुक्तलवणीका, तदन्तेऽर्थविवर्दकम् । तैरत्रैव महानर्था, तेदृशा वत्स ! दुर्लभाः ॥ ६ ॥ सुस्फुटा मोचयत्येषा, भारती ताव ! देदि-

नीत्वा पष्ठि ततोऽनेक्यावनाश्रयपीडित । स चौरैर्विहितो वत्स !, वर्धनो घनवाब्जया ॥ ४५ ॥ अयं षष्ठः पुरुषस्तस्य, सर्वदा पावधा-
वकः । वत्स ! लम्बनको नाम, गृहजो दासदारकः ॥ ४६ ॥ ततस्तं तादृशं दृष्ट्वा, स्वामिनं चौरपीडितम् । नद्वा कथञ्चिदायातो, युष्ठा
न्तस्य निवेदकः ॥ ४७ ॥ निवेदिते च दृष्टान्ते, तथा दासववाणिजः । यदुकार्पित्वया तव, दृष्टमेव ततः परम् ॥ ४८ ॥ प्रकर्षेणोदित
नाम !, प्रलापाच्छन्दोदयैः । किममीभिः परित्राण, तस्य संजनितं कृतैः ? ॥ ४९ ॥ विमर्शेनोदितं वत्स !, नैतदेव तथापि च ।
एवमेते प्रकुर्वन्ति, विपादेन विनादिताः ॥ ५० ॥ घनदृष्टागमं प्राप्त्वा, ये हर्षवशवर्तिनः । वर्षनापवद्भासाद्य, विपादेन विनादिता
॥ ५१ ॥ तेषां हर्षविपादाभ्यामेतेषां पीडितात्मनाम् । कीदृशी वा भवेत्ताव !, पर्यालोचितकारिता ? ॥ ५२ ॥ ततश्च—अवीक्ष्य वस्तुन-
स्तस्वमनालोच्य हिताद्वितम् । एते विवस्वयन्त्येवमात्मानं तद्वशानुगाः ॥ ५३ ॥ किञ्च—नात्र केवलमीदृश, दासवीये गृहोदरे ।
आभ्यां हर्षविपादाभ्यां, प्रेक्षणं वत्स ! नाश्रये ॥ ५४ ॥ किं तर्हि ?—सर्वत्र भवषकेऽस्मिन्, कारणैरपरारैः । एतौ नर्वयतो नित्य,
जनमेतं गृहे गृहे ॥ ५५ ॥ यतः—पुत्रं राक्ष्य घतं मित्रमन्यद्वा सुखकारणम् । हर्षस्यास्य वक्ष्य यान्ति, प्राप्यास्मिन् मूढजन्यव ॥ ५६ ॥
ततस्ते तत्परायणाः, सद्बुद्धिविकला नराः । वत्स ! किं किं न कुर्वन्ति, दालस्यानं विवेकिनाम् ? ॥ ५७ ॥ न चिन्तयन्ति ते मूढा,
ययेदं पूर्वकर्मणा । पुत्रराग्यादिकं सर्वं, जन्तूनामुपपद्यते ॥ ५८ ॥ ततः कर्मपरायणे, तुच्छे बाह्येऽसित्वरे । कथञ्चित्तत्र सपक्षे, हर्षः
स्वात्केन हेतुना ? ॥ ५९ ॥ तथा—विपादेन च बाध्यन्ते, वियोगं प्राप्य वक्ष्यमैः । अनिष्टैः संप्रयोगं च, नानाध्याधिशतानि च ॥ ६० ॥
वापिस्ताम्रं विपादेन, सवाऽमी मूढवेदिनः । आकन्दनं मनस्ताप, दैन्यमेषं च कुर्वते ॥ ६१ ॥ न पुनर्मावयन्त्येव, ययेद् पूर्वसंचितैः ।
कर्मभिर्जनितां दुःखं, विपादावसरः कथम् ? ॥ ६२ ॥ अन्यथा—विपादो वर्धयत्येव, तदुःखं ताव ! वेद्विनाम् । न प्राणकारकस्याण,

हा हा किमेतदित्युचैर्विष्णुपत्रिस्त्रिषो जनाः । तठ समागतस्त्रयः, निष्ठे मयसिद्धतः ॥ २६ ॥ अयं बभूवप्रधानाद्यैः, पुनः सजातयेतन ।
 प्रतापं कर्तुमारब्धः, सविपादः स वासवः ॥ २७ ॥ कथम् ?—हा पुत्र ! ताव वत्सातिसुकुमारस्त्रीरक । ईदृशी तव सजाता, काऽ-
 वत्सा मम कर्मणा ? ॥ २८ ॥ निर्गतोऽसि ममापुण्यैर्वत्स ! वारयतो मम । दैवेन निर्धृजेनेष्ट, तव जात ! विनिर्मितम् ॥ २९ ॥ हा ह-
 खोऽस्मि निरक्षोऽस्मि, मुपितोऽस्मि विळक्ष्यः । एव व्यथयिते वत्स !, त्वयि किं मम जीयति ? ॥ ३० ॥ यावच्च प्रलपत्येव, स पुत्रलो-
 दकावत् । तावद्विपादा सर्वेषु, प्रविष्ट स्त्रजलेऽपि ॥ ३१ ॥ अयं ते तस्मात्साहाय्यत्सर्वे वासवयान्धवाः । दाहारवपरा गाढ, प्रलाप
 कर्तुमुद्यताः ॥ ३२ ॥ ततश्च—क्षणेन विगतानन्द, वीनविह्वलमानुषम् । रुदभारीजन भूढ, जाव वासवमन्दिरम् ॥ ३३ ॥ ततस्तत्ता-
 दृशं दृष्ट्वा, प्रकर्षः प्राह भल्लुठम् । किमिदं माम् ! सजात, एष्टे तु प्रेक्षणान्तरम् ? ॥ ३४ ॥ विमर्शः प्राह तदुभयमावाक्ये निवेदि-
 तम् । मया यथाऽन्तरायसा, वदिरज्जा इमे जनाः ॥ ३५ ॥ ततश्चैवं सया पूर्व, हर्षेण प्रविनाटितम् । अधुना नाटयत्येव, विपादोऽसौ
 वपकम् ॥ ३६ ॥ तदत्र सवने लोकाः, किं कुर्वन्तु तपस्विनः ? । ये हि हर्षविपादाभ्या, क्षणार्धेन विनाटिताः ॥ ३७ ॥ प्रकर्षः प्राह
 किं गुणं, कर्णाम्यर्पयिष्येति । अनेन वासवत्सल्य, पुरुषेण नियेदितम् ? ॥ ३८ ॥ विमर्शेनोदितं वत्स !, समाकर्ण्य साम्प्रतम् ।
 ॥ ४० ॥ अनेन वार्यमाणोऽपि, स घनार्जनकाम्यया । प्रविप्ताय महासार्य, गतो देशान्तरे पुरा ॥ ४१ ॥ स चोपान्यं घन भुरि, स्व-
 देशागमकायुक् । कादम्बर्या महादव्यां, गृहीतो वत्स ! तस्कैः ॥ ४२ ॥ विष्णुः घनसर्वस्व, इतः सार्यः सवान्धवः । वद्धा गृहीता
 बन्धय, तस्कैरर्थनकासिभिः ॥ ४३ ॥ तासां मध्ये गृहीतश्च, बर्धनः कूरकर्मभिः । स सार्येचाह इत्येववादिभिर्मन्त्रैः । तस्कैः ॥ ४४ ॥

यत्र त्वया । पुराणि विदित वत्स ! भवचक्रं तवोऽधुना ॥ ११९ ॥ अत्रान्तरे—आकर्ण्य भातुलीया ता, मारुतीं भगिनीमुतः । सदा दादरतो दृष्टिं, भवचक्रे समन्ततः ॥ १२० ॥ ततो निःशेषतो वीक्ष्य, चारविस्फारितेक्षण ॥ त्वरयोर्विम्रचेवस्को, निजगाद ससभ्रमः ॥ १२१ ॥ कथम् ?—हा हा माम् ! दृश्यन्ते, कष्टा सप्त महेलिकाः । असूर्यो नगरेऽमुष्मिन्, दारुणाकारधारिका ॥ १२२ ॥ आक्रान्ताशेषघामानः, कृष्णा बीमत्सदर्शनाः । वेतास्य इव नाम्नाऽपि, लोककम्पविधारिकाः ॥ १२३ ॥ एता का किंप्रयुक्ता वा, किं-वीर्याः किंपरिच्छदा । चेष्टन्ते कस्य बाधायै ? तथैवकुवनिम्नया ॥ १२४ ॥ इदं मे सर्वमाख्यात, यावदद्यापि नो त्वया । तावत्प्रतारण मन्त्रे, भवचक्रस्य वर्णनम् ॥ १२५ ॥ अतः समस्त मामोऽवो, मन्त्रमाख्यातुमर्हसि । विमर्शेनोदित—वत्स ! निबोध त्वं निवेद्यते ॥ १२६ ॥ जगत्तु रक्षा नृविश्वेति, सखता च कुरूपता । वरिद्धता तुर्मगता, नामतोऽमूः प्रकीर्तिताः ॥ १२७ ॥ तत्र—सा कालपरिणत्याख्या, मार्यो वा मूलभूपते । तया प्रयोजिता तावच्चरेय मुवनोर्वरे ॥ १२८ ॥ बाह्यान्पि निमित्तानि, वर्णयन्तीह केचन । अस्याः प्रयोजकानीति, लक्षणाद्यानि मानवा ॥ १२९ ॥ वीर्यं पुनरवोऽधुष्या, यवाम्लेपेण वेदिनाम् । इत्यशेषसद्गर्णलावण्यं बलशालिनाम् ॥ १३० ॥ गाढा-स्तेपात्पुनर्वत्स !, विपरीतमनस्कताम् । कुकृते शोच्यतां लोके, वेदिनां वीर्यशालिनाम् ॥ १३१ ॥ बलीपलितस्त्रालित्यपि हुव्यङ्गकुवर्णताः । कम्पकर्षक्षिकाशोकमोहसैयित्यवीनताः ॥ १३२ ॥ गतिमङ्गाध्यवाधिर्यवन्तवैकल्यरीणताः । जरापरिकट, प्रौढो, वामुरत्र बलाप्रणी ॥ १३३ ॥ अनेन परिवारेण, परिहारितविग्रहा । जरेयं विलसत्यत्र, मत्तावतृन्धद्वस्तिनी ॥ १३४ ॥ अधुना यस्य बाधायै, चेष्टते कृत-निम्नया । जरेयमेव त वत्स !, विपक्षं ते निवेदये ॥ १३५ ॥ तस्या एव महादेव्या, विषातेऽनुचरः परः । यौवनाद्वयो महावीर्यश्चन्द्रदुःशम-पौरुष ॥ १३६ ॥ स च योगी सदावेशात्प्रविच्यार्जेषु वेदिनाम् । त्वनोसि बलमौर्जित्य, वन्धुराकारधारितां ॥ १३७ ॥ किं च—विलासहा-

कथ्यमानं निषेध मे ॥ १०० ॥ “धुमुष्मारसिस्तपापिपासावेदनातुराः । दाहशोकमयोद्देगवन्धवाहनपीडिताः ॥ १०१ ॥ सततं तु खिता
 “लोका, धार्यन्तेऽत्र पुरेऽसिलाः । महामोहाविभिर्वत्स !, धीनाः क्षरणवर्जिताः ॥ १०२ ॥ धर्माधर्मविवेकेन, विकला कलुपात्मका ।
 “सिद्धन्त्यन्तजावीयाः, पुरेऽत्र पुरुषाः फिड ॥ १०३ ॥” तस्मिन् पशुसंस्थान, वर्णितं ते महापुरम् । इदानीं वर्ण्यते वत्स !, तस्मिन् पापि-
 पञ्चरम् ॥ १०४ ॥ येऽत्र लोका महापापप्राग्भारभरपूरिताः । वसन्ति तेषां दुःखस्य, नास्ति विच्छेदसम्भवः ॥ १०५ ॥ योऽसौ ते
 वेदनीयास्मत्पतेः पुरुषो मया । असातनायकः पूर्वं, वर्णितस्तत्र मण्डपे ॥ १०६ ॥ तस्मै भो ! महामोहराजेन निखिल पुरम् । क-
 विषोपितचिन्तेन, मदमुष्या समर्पितम् ॥ १०७ ॥ तवस्तेन पुरे सर्वे, परमाधार्मिनामकैः । अत्र लोकाः कद्वर्धन्ते, पुरुषैः स्वनिर्घो-
 रितैः ॥ १०८ ॥ कथम् ?—“वाप्यन्ते सप्तवाग्नाग्नि, नीयन्ते क्षतचूर्णताम् । स्थायन्ते निजमासानि, वृद्धन्ते तीव्रवह्निना ॥ १०९ ॥
 “शास्मलीरभिरोद्धन्ते, वज्रकण्टकसंकुलाः । तार्यन्ते ह्येषण्डुलं, वत्स ! वैतरणी नदीम् ॥ ११० ॥ छिद्यन्ते करुणाहीनैरसिपत्रवनेरितैः ।
 “कुन्तवोभरनापचकरास्त्रावाश्रितैः ॥ १११ ॥ पथ्यन्ते कुम्भपाकेन, पाठ्यन्ते ऋक्चाविभिः । कलम्बवालुकापृष्ठे, ब्रज्यन्ते वणका इव
 “॥ ११२ ॥ अन्यथ—पाटकाः सन्ति सप्तात्र, वज्राणे पाटकत्रये । परमाधार्मिकैरित्य, अन्यत्ते दुःक्षपञ्चसिः ॥ ११३ ॥ परस्परं च
 “कुर्वन्ति, दुःस्वमेते निरन्तरम् । पटसु पाटेषु भिद्यन्ते, सप्तमे वज्रकण्टकैः ॥ ११४ ॥ किं च—धुमुष्या कद्वर्धन्ते, प्रपीड्यन्ते पि-
 “पासया । काष्ठीमवन्ति क्षीतेन, वेदनाधेगविह्वलाः ॥ ११५ ॥ क्षणेन द्रवता यान्ति, क्षणेन स्थिररूपताम् । क्षणेन च विलीयन्ते, गृ-
 ह्णन्ति च क्षरीरकम् ॥ ११६ ॥” न शक्यः कोटिचिह्नोऽपि, दुःखं वर्णयितुं जनः । वसतामत्र लोकानां, यादृशं पापिपञ्चरे ॥ ११७ ॥
 एकान्तदुःखगमार्थं, तस्मिन् पापिपञ्चरम् । कथितं ते समासेन, पुरं वत्स ! मयाऽधुना ॥ ११८ ॥ तस्मादेतानि चत्वारि, विज्ञातानि

नीरोगा नाम, वेदनीयाख्यभूपतेः । पदातिनेह सातेन, प्रयुष्ठा भवचक्रके ॥ १५७ ॥ सा वर्णवलसौन्दर्यधीघृतिस्तृषिपाटवै- । परित्वा
 कुरुते लोफ, सुखसन्दर्भनिर्मरम् ॥ १५८ ॥ तां चैषा शरुणा हत्वा, क्षणाभीरोगतां रुजा । प्रवर्तयति लोकानां, तीव्रातिं तनुचिच्छयो
 ॥ १५९ ॥ तेनेयं तद्विघाताय, रुजेत्य वत्स ! वत्साते । एतवाभ्रान्तमूर्तीनां, चेष्टाऽऽस्यासु न पार्यते ॥ १६० ॥ तथाहि—कृञ्जन्ति
 करुणव्यानैः, कृञ्जन्ति विरुतस्वराः । रुवन्ति दीर्घपूत्कारैरारुन्ति सविह्वलाः ॥ १६१ ॥ गाढ रीनानि जल्पन्ति, रुष्टन्ति च सुदु-
 मुहुः । छुठन्तीतस्वतो मूढाक्षेतयन्ते न किञ्चन ॥ १६२ ॥ नित्यमार्ताः सर्वोद्विप्ता, विह्वलास्त्राणवर्जिता । मयोद्भ्रान्तधियो धीना, नर-
 केविव नारकाः ॥ १६३ ॥ भवन्ति भवचक्रेऽत्र, सत्त्वाः पापिष्ठयाऽनया । इत्वा नीरोगतां वत्स !, रुजया परिपीडिताः ॥ १६४ ॥
 तवेपा लेशतो वत्स !, रुजा ते गदिता मया । मृत्तिर्मर्वित्विच्छेय, साम्प्रत ते निवेद्यते ॥ १६५ ॥ योऽसौ ते दक्षितः पूर्वमायुर्नोमा
 महीपतिः । चतुर्नरपरीवारस्तत्त्वयोऽस्याः प्रयोजकः ॥ १६६ ॥ प्रयुज्यते विचित्रैश्च, वहिर्हस्तैरियम् । विपामिश्रस्त्रपानीयगिरिपातास्ति-
 साध्वसैः ॥ १६७ ॥ बुभुक्षाव्याधिदुर्व्यालपिपासोष्णहिमभ्रमै । वेदनाहारदुर्घ्यानपराधातारस्त्रिमैः ॥ १६८ ॥ प्राणापानोपरोधाद्यै,
 किं तु तैरप्युदीरिता । तमेवायु क्षय प्राप्य, मृतिरेषा विवल्ताते ॥ १६९ ॥ धीर्यं पुनरवोऽमुष्या, यदिया देहिनां क्षणात् । इत्सुच्छ्वासनि-
 श्वास, चेष्टा मार्पां सचेतनाम् ॥ १७० ॥ विषघ्ने रक्तनिर्नाश, वैकुल्यं काष्ठभूतताम् । दौर्गन्ध्यं च क्षणादूर्ध्वं, स्वपन वीर्यनिद्रया ॥ १७१ ॥
 परिवारस्तु नास्त्यस्या, न धेय तमपेक्षते । इयं हि तीव्रवीर्येण, सर्वैका किमनुष्यिका ॥ १७२ ॥ यतोऽस्या नाममात्रेण, मुचन सधरा-
 धरम् । सनरेन्द्र सदेवेन्द्रं, कम्पते ब्रह्ममानसम् ॥ १७३ ॥ सतीर्यवलमाजोऽपि, प्रभवोऽपि जगन्धरे । आसन्नमपि मत्वेनां, भवन्ति
 भयकातराः ॥ १७४ ॥ अतः परिच्छेदेनासाक्षात् ! किं वा प्रयोजनम् ? । एकिकापि करोत्येषा, दूरे यच्छृण्वतेऽद्भुतम् ॥ १७५ ॥ अतः

सविध्योऽपि पर्याप्तपराक्रमः । बलानोत्प्लवकनोऽसज्जसपावनसम्पदः ॥ १३८ ॥ गर्वशौण्डीर्यरितप्रवसाहमादिभिर्द्रो-
मिर्गोर्बिलाया स विजृम्भते ॥ १३९ ॥ वत्सम्बन्धावसी भोगसम्भोगमुखनिर्भरम् । आत्मान मन्यते लोका, भयपङ्क्तिनिगमिनः ॥ १४० ॥
वत्स निजवीर्येण, यौवनास्वमिय जग । युद्राति सपरीवारं, क्रुद्धा कृतेव साधकम् ॥ १४१ ॥ तवस्ते जरसा वत्स, जना मर्दितयो-
वनाः । पपीता दुःखकोटीमिलीयन्ते दीनविष्टाः ॥ १४२ ॥ स्वमार्ययाऽप्यवशात्ताः, परिवारावधीरिताः । उद्यास्यमाना द्वापयैश्चर-
णीभिस्त्रिरस्तुताः ॥ १४३ ॥ सारन्त पूर्वमुज्जति, कासमाना मुहुर्मुहुः । श्रेष्माणमुद्रित्वश्च, छुठन्तो जीर्णमश्वके ॥ १४४ ॥ पर-
त्तिपटः प्रायः, कुम्प्यन्तश्च पदे पदे । आक्रान्ता जरया वत्स, केवल शेरते जनाः ॥ १४५ ॥ युग्मम् । एषा जरा समासेन, लोकपीड-
नवत्परा । वर्णिता वेऽबुना वक्ष्ये, रुजा वैवस्वती मुजाम् ॥ १४६ ॥ यो वेदनीयनृपवरसातास्यो वयस्यक । वर्णितस्तप्रमुळेय, रुजा
तेन दुरात्मना ॥ १४७ ॥ वर्णयन्ति निमिषानि, बहिर्भूतानि सूरयः । अस्याः प्रयोजकान्युचैर्नानाकाराणि शासत ॥ १४८ ॥ घीयू-
तिसृष्टिविभ्रंशः, सम्प्राप्ति कालकर्मणाम् । असात्पर्यार्थगमश्चेति, रुसादेरुरय गण ॥ १४९ ॥ वासपिचकफानां च, यद्यत्सशोभकार-
णम् । रजस्वसत्करं चेति, तत्तदस्याः प्रयोजकम् ॥ १५० ॥ किं तु—वाद्यान्यपि निमिषानि, स एव परमार्यत । असातास्यः प्रमुळे-
ऽयः, स एव परकारणम् ॥ १५१ ॥ प्रविष्टेय क्षरीरेषु, योगित्वेन क्षरीरिणाम् । स्वास्थ्यं निश्चय कीर्त्येण, करोत्यातुरतां पराम् ॥ १५२ ॥
अपराधिसाकुप्यार्शः प्रमेहप्लीहघ्नकाः । अम्लकमण्डूणीशूलहृन्नाद्यासस्यभ्रमाः ॥ १५३ ॥ गुल्माद्भोगसमोदङ्गसासानाहकम्पकाः । कण्ठ-
दोष्टारुधीक्षोफमगन्धरगलामया ॥ १५४ ॥ पामाजकोदरोन्माषशोषबीसर्पछर्दयः । नेत्ररोगसिरोरोगविद्रधिप्रसुखा भटाः ॥ १५५ ॥
सर्वेऽप्यस्याः परीवारः, स्वात्मभूतो महाबलः । यत्प्रभाषादिच वत्स, रुजा जेतु न पार्यते ॥ १५६ ॥ बहुभिः ककापकम् । अस्ति

श्रया । ईर्ष्यादयश्च विशेषाः, स्वल्पापरिचारिका ॥ १९५ ॥ युग्मम् । अस्मि पुण्योक्तयो नाम, द्वितीयो मूलमूर्तः । सेनानीस्तत्रयु-
 कोऽस्ति, सौजन्याख्यो नरोत्तमः ॥ १९६ ॥ स वीर्यधैर्यगान्धीर्यप्रभयस्यैर्यपेशलैः । परोपकारवाक्षिण्यकृतत्वार्जवादिभिः ॥ १९७ ॥
 युत पदातिभिस्तावत्, जन घन्दुरमानसम् । कुर्वाणो निजवीर्येण, सत्सुधाधोदपेशलम् ॥ १९८ ॥ सद्धर्मलोकमर्यादा, सदाचारं सुमि-
 त्रताम् । घटयन्मातुलं लोके, सद्धिभग्मसुखासिकाम् ॥ १९९ ॥ जनयत्येव केपाब्जिन्मूचक्रेऽपि वेदिनाम् । निर्मिथ्य चारुताबुद्धिं, गाढ
 सौन्दर्ययोगतः ॥ २०० ॥ तस्येय स्वल्पा तावत्, निवर्तं परिपन्थिनी । यत् सोऽमृतमेपा यु, कालकूटविपाधिका ॥ २०१ ॥ अतो
 निहत्वा व वीर्यादिय पापिष्ठमानसा । एव विवर्तते वत्स !, पुरेऽत्र सपरिच्छदा ॥ २०२ ॥ एतया हृतसौजन्याश्चेष्टन्ते यादृश जना ।
 वदुत्प्याऽल तथापीपद्गणित्वा तव कथ्यते ॥ २०३ ॥ चर्वितानेकदुर्मायाः, परवञ्चनतत्पराः । निष्पिष्टा द्वेपयन्नेण, मुक्तक्षेदा स्वला
 सुता ॥ २०४ ॥ अगृह्यमाणाः सत्कलैर्भयन्त सस्तुतेष्वपि । स्वादन्तो निजवर्गाश्च, ते स्वला मण्डलाधिकाः ॥ २०५ ॥ उत्पादयन्त
 रिछद्राणि, पातयन्तः स्थिरमपि । कार्ये त्रिपिटिका कुयुरुद्वेग ते स्वलाः स्वच्छा ॥ २०६ ॥ चित्तेन चिन्तयन्त्यन्यदन्यज्जल्पन्ति भाषया ।
 क्रिययाऽन्यत्र वेष्टन्ते, ते स्वला स्वल्पाहृता ॥ २०७ ॥ कचिदुज्जाः कचिच्छीताः, कचिन्मध्यमता गताः । नैकरूपा भवन्त्येते, सास्त्रि-
 पाता इव स्वर ॥ २०८ ॥ किं च—स्वानुरोधतो वत्स !, कथाव्येपा मया कृता । स्वय त्वमीपां नामापि, नाहमाख्यातुमुत्सहे ॥ २०९ ॥
 वदेपा स्वल्पा तावत्, लेशवो गदिता मया । निबोध साम्प्रत वत्स !, वर्ण्यमानां कुरूपताम् ॥ २१० ॥ योऽसौ ते पूर्वमाख्यातो, नामनामा
 मधीपतिः । स दौष्टेन युनश्चयेना, भवचक्रे कुरूपताम् ॥ २११ ॥ बाहुविष्य वधत्युर्बैर्हिरण्मनि भाषत । तस्यैवादेशकारीणि, यान्यस्याः
 कारणानि भो ! ॥ २१२ ॥ तथाहि—दुष्टाहारविहारयैः, प्रकृष्यन्त कफादयः । भूयासो वेदिनां वेदे, जनयन्ति कुरूपताम् ॥ २१३ ॥

एव सर्वैश्वर्यादियमुदामचारिणी । किञ्चिन्नापेक्षते वत्स !, विधरन्ती यथेच्छया ॥ १७६ ॥ ईश्वरेषु हरिद्रेषु, पृष्ठेषु तरुणेषु च । दुर्वलेषु
पलिधेषु, घीरेषु फरलेषु च ॥ १७७ ॥ आपद्गतेषु हरेषु, वैरमाजिषु बन्धुषु । तापसेषु गृहस्थेषु, समेषु विपनेषु च ॥ १७८ ॥ किं
चात्र पटुनोक्तेन ?, सर्वविस्मागतेष्वियम् । प्रभवत्येव लोकेषु, भवचक्रनिवासिषु ॥ १७९ ॥ अत्यङ्गमूढा सद्गार्यो, जीविका नाम वि-
मुक्ता । तस्यायुर्नामनृपतेर्लोकाणावनवत्परा ॥ १८० ॥ धृष्टलाववसिष्ठन्ते, निजस्थानेष्वमी जना । अतो हितकरत्वेन, सा सर्वजनवृद्धमा
॥ १८१ ॥ अवस्थां जीविकां हत्वा, मृतिरेषा सुदारुणा । लोक स्वस्थानतोऽन्यत्र, प्रेययत्येव लीलया ॥ १८२ ॥ प्रद्विताश्च तथा यान्ति,
दृश्यन्ते न यथा पुनः । नीयन्ते च तथा केचिद्यथाऽसौ रिपुकम्पनः ॥ १८३ ॥ प्रजन्तश्च घन गोह, बन्धुवर्गं परिरुच्छदम् । सर्वं वि-
मुख्य गच्छन्ति, मृत्यावेद्येन ते जनाः ॥ १८४ ॥ एकाकिन कृतोयोगा, सुकृतेतरसम्बला । शीर्षं मार्गं प्रपद्यन्ते, सुखदुःखसमाकुलम्
॥ १८५ ॥ तमिजास्तु तथा कृत्वा, रोषनाक्रन्धगुन्दलम् । लगन्ति स्वीयकृत्येषु, स्नादन्ति च पिवन्ति च ॥ १८६ ॥ विमजन्ते घन
भोगैरुप्यन्ते च तदर्थिनः । सारमेया इवासाय, किञ्चिदामिपस्वण्डकम् ॥ १८७ ॥ तदर्थं तु कृताघौघात्ते जना दुःस्रकोटिभि । के-
वलाः परिपीड्यन्ते, मृत्वाविद्या बहिर्गताः ॥ १८८ ॥ एव च स्थिते—निवेदिता मृतिर्वत्स !, नानाकारेषु धामसु । सचार्थेते यथा लोको,
भवचक्रे मुहुर्मुहुः ॥ १८९ ॥ मधुना वर्ण्यमानेय, खलवाऽप्यवधार्यताम् । एतत्स्वरूपविज्ञाने, यद्यस्मि तव कौतुकम् ॥ १९० ॥ अस्मि
पापोदयो नाम, सेनानीर्भूलभूषणैः । प्रयुक्ता ताव ! तेनैषा, सखता भवचक्रे ॥ १९१ ॥ बहिर्निमिषमप्यस्याः, किञ्च दुर्जनसङ्गमः ।
केवलं तत्त्वतः सोऽपि, पापोदयमिति चकः ॥ १९२ ॥ वीर्यमस्या शरीरेषु, वर्तमानेयुषकैः । कुरुते वेदिनां दुष्ट, मनः पापपरायणम्
॥ १९३ ॥ शाठ्यपैरुन्यदौःश्रीत्यवैभाष्यगुरुविप्लवा । मित्रप्रोदकतत्रत्वनैर्लक्ष्यमपमत्सराः ॥ १९४ ॥ समोदधट्टनवैयाले, परपीडननि-

शक्यत एवावश्यभाविनीनामासा निराकरण कर्तुं, विमृश्यकारी च पुरुषः कथमशक्येऽर्थे प्रवर्तते? न हि कर्मपरिणामफलपरिणति-
 स्वभावलोकास्थितिभावितव्यतादिसपूर्णकारणसामग्रीबलप्रवर्तिवानामवश्यमाविर्भवन्तीनाममूपामन्येषा वा कार्यविशेषाणां निराकरणे यत्-
 मान पुरुषः प्रयासादृते कश्चिदर्थं पुष्पासि, प्रकर्षः प्राह—माम्! पूर्वं भवता प्रत्येकमासा जराजरादीनामपराण्येषान्तरङ्गधहिरङ्गाणि
 प्रवर्तकानि निर्विष्टानि तत्कथमिदानीं कर्मपरिणामादीनि प्रवर्तकत्वेनोच्यन्ते?, विमर्शेनोक्त—तानि विशेषकारणानीतिष्ठत्वा प्राधान्येनो
 क्तानि, परमार्थेवस्तु यथानिर्विष्टकर्मपरिणामाधिकारणकलापव्यापारमन्तरेण न नयननिमेषोन्मेषमात्रमपि कार्यजात किञ्चित्त्वगति जायते,
 प्रकर्षं प्राह—माम्! यद्येव ततः पुरुषेण किमात्मनो निजवर्गीणस्त्य वाऽमूरभ्यर्णवर्तिनीरापतन्तीरुपलक्ष्य न कर्तव्य एव कञ्चिदासां
 निवारणेोपायः? किं नान्वेषणीया एव वेद्यौपधमश्चरसायनचतुर्विधवृष्णनीत्यादयः समुपस्थितजराजरादृत्यादिनिर्घातनोपाया? किं
 सर्वथा पादप्रसारिकैवात्र भेयस्करी? किमकिञ्चित्कर एव पुरुषो हेयोपादेयहानोपादाने?, ननु प्रत्यक्षविरुद्धमिदं, यतः प्रवर्तन्त एव पुरुषा
 हिवाहितयोरवाप्तिनिराकरणकामतया, प्रवृत्ताश्चोपायेन प्राप्तुवन्ति हितमर्थं, निराकुर्वन्ति चोपस्थितमप्युपायत एवाहितमिति, विमर्शेनोक्त—
 वत्स! विमर्शो भव सोत्तालता यासीः परमृश वचनैदम्पर्यं, निश्चयतो हि मयोक्त यथा—मा प्रवर्तिष्ट पुरुषः, व्यवहारतस्तु तत्प्रवृत्तिं
 को वारयति?, पुरुषेण हि सर्वत्र पुरुषापराधमलः सदनुष्ठाननिर्मलजलेन क्षालनीयः, तदर्थं हि तत्प्रवृत्तिं, यतो नाकलयत्यसौ
 तदा भाविकार्यपरिणाम, तसो व्यवहारतः सर्वहेयोपादेयहानोपादानसाधन समाधरत्येव । किं च—चिन्तित चानेन—यदुवाह न प्रवर्ते
 तथाप्यसाधप्रवर्तमानो नासितु लभते, यतः कर्मपरिणामाधिकारणसामग्र्या वेवालाविष्ट इव हठात्प्रवर्तत एव, न चाकिञ्चित्कर पुरुषः,
 किं तर्हि?, स एव प्रधान, चतुपकरणत्वात्कर्मपरिणामादीनां, न च पादप्रसारिका भेयस्करी, व्यवहारतः पुरुषप्रवृत्तेर्हिवाहितनिर्वर्तनाप-

काऽनुत्ता । न्यूनता लघुता वेपथिविद्वानफळदीनता ॥ २५२ ॥ इत्याद्याः परिधारेऽस्या, भवन्ति धर्तवो जनाः । पुटेऽत्र यद्वलादेपा, धम्भ-
 मीति बलोदुरा ॥ २५३ ॥ अस्ति प्रयुक्ता तेनैव, सुप्रसभेन वेदिनाम् । नाम्ना सुसगता नाम्ना, प्रस्थाता जनमोदिनी ॥ २५४ ॥ सा
 सौष्ठवमनस्योपगर्वगौरवसम्भवेः । आयत्तपरिभूताथै, परिवारितविग्रहा ॥ २५५ ॥ प्रजन्ती भवचक्रेऽत्र, जनमानन्दमिर्भरम् । करोति
 सुखितं मान्य, निःशेषजनवह्नमम् ॥ २५६ ॥ सस्यास्य प्रसिपक्षत्वाविय दुर्भगताऽधमा । वन्यूलनकरी तात', करिणीष लतावते ॥ २५७ ॥
 अतः सोन्मूलिता येपामेनया द्वितकारिणी । ते प्रकृतैव जायन्ते, जनानां गाढमप्रिया ॥ २५८ ॥ स्वमर्त्रेऽपि न रोचन्ते, परेभ्यो नि-
 तयं पुनः । वन्धुभ्योऽपि न मासन्ते, जना दुर्भगताऽहवाः ॥ २५९ ॥ गम्यत्वाचे सपत्नानां, बह्वभानाभवह्नमाः । नयन्ति छेदत कान-
 लमात्मनिन्दापरायणाः ॥ २६० ॥ तदेपाऽपि समासेन, वत्स' दुर्भगता मया । तुभ्य निगदिता याऽसावुद्दिष्टा सप्तमी पुरा ॥ २६१ ॥
 एव च स्थिते—अत्र राजा मृष्टिश्चेति, खलवा च कुरूपता । दुरिद्रता दुर्भगता, दुरिष्टा क्रमशो यथा ॥ २६२ ॥ पत्ता या यत्प्रयुक्ता
 वा, यद्वीर्या यत्परिच्छिन्नाः । चेष्टन्ते यस्य वाधायै, निर्विष्टाः क्रमशस्तथा ॥ २६३ ॥ युग्मम् । पत्ताश्चैव विवल्गन्ते, विपक्षस्तयमुषकै । कुर्वाणा
 भवचक्रेऽत्र, लोकपीडनवत्तराः ॥ २६४ ॥ प्रकर्षेणोदित माम', किमासा विनिवारका । लोकपाला न विद्यन्ते, नगरेऽत्र नृपादय ?
 ॥ २६५ ॥ विमर्शेनोदित वत्स', नैवाः शक्या नृपादिभिः । निवारयितुमित्यत्र, कारण ते निवेदये ॥ २६६ ॥ ये केचिद्वीर्यमू-
 यिष्ठा, प्रभवो सुवनोदरे । सेष्यपि प्रभवन्त्येता, सर्वेषु प्रसभ सुधा ॥ २६७ ॥ सर्वत्र विषरन्तीनामासामुद्दामलीलया । गजानामिव
 मत्ताना, नास्ति महो जगन्त्रये ॥ २६७ ॥ स्वप्रयोजनवीर्येण, विलसन्तीतिरुक्ता । को नाम सुवने साक्षादेताः स्थलयितु क्षमः ? ॥ २६८ ॥
 प्रकर्षेणोक्त—माम' तत्किं पुरुषेण न यदितव्यमेवामूयां निराकरणे ? , विमर्शेनोक्त—वत्स' निम्नयतो निराकरणे न यदितव्यमेव, यतो न

शक्यत एवावश्यमाविनीतामासां निराकरणं कर्तुं, विमृश्यकारी च पुरुषः कथमसक्त्येऽर्थे प्रवर्तते?, न हि कर्मपरिणामकालपरिणति-
 स्वभावलोकस्थितिमविवृत्याविसपूर्णेकारणसामग्रीबलप्रवर्तितानामवश्यमाविर्भवन्तीनाममूपामन्येषां वा कार्यविशेषाणां निराकरणे यत्त-
 मान पुरुषः प्रयासादते कश्चिदर्थं पुष्पाति, प्रकर्षः प्राह—माम' पूर्वं भवता प्रत्येकमासा जराजरादीनामपराप्येधान्तरज्ज्वहिरज्जाणि
 प्रवर्तकानि निर्विष्टानि तत्कथमिदानीं कर्मपरिणामादीनि प्रवर्तकत्वेनोच्यन्ते?, विमर्शेनोक्त—तानि विशेषकारणानीति कृत्वा प्राधान्येनो-
 क्ताणि, परमार्थतस्तु यथानिर्दिष्टकर्मपरिणामाधिकारणकलापव्यापारमन्तरेण न नयननिमेषोन्मेषमात्रमपि कार्यजावं किञ्चिज्जागति जायते,
 प्रकर्षं प्राह—माम' यथेव ततः पुरुषेण किमात्मनो निजवर्गीणस्य बाऽमूर्ध्वर्णवर्तिनीरापतन्तीरुपलक्ष्य न कर्तव्य एव कञ्चिद्वासां
 निवारणोपाय ? किं नान्वेषणीया एव वेद्यौपधमश्चतस्रसायनचतुर्विधदण्डनीत्यादयः समुपस्थितजराजामृत्यादिनिर्घातनोपायाः ? किं
 सर्वया पादप्रसारिकैवात्र भयस्करी ? किमकिञ्चित्कर एव पुरुषो हेयोपादेयहानोपादाने ?, ननु प्रत्यक्षविरुद्धमिदं, यत् प्रवर्तन्त एव पुरुषा
 हिताहितयोरवाप्तिनिराकरणकामतया, प्रष्टुचात्रोपायेन प्राप्नुवन्ति हितमर्थं, निराकुर्वन्ति चोपस्थितमप्युपायत एवाहितमिति, विमर्शेनोक्तं—
 वत्स' विमर्श्यो भव मोक्षालसा यासीः परामृष्ट वचनैवमर्थं, निश्चयतो हि मयोक्त यथा—मा प्रवर्तिष्ट पुरुषः, व्यवहारतस्तु तत्प्रवृत्ति
 को वारयति ?, पुरुषेण हि सर्वत्र पुरुषापराधमलः सद्यनुष्ठाननिर्मलजलेन क्षालनीयः, तदर्थं हि तत्प्रवृत्तिः, यतो नाकलयत्यसौ
 तदा भाविकार्यपरिणाम, ततो व्यवहारत सर्वहेयोपादेयहानोपादानसाधन समाचरत्येव । किं च—चिन्तितं चातेन—यदुताह न प्रवर्ते
 तथाप्यसावप्रवर्तमानो नासितु लभते, यतः कर्मपरिणामाधिकारणसामग्र्या वेतालाविष्ट इव हृतात्मवर्तत एव, न चाकिञ्चित्करः पुरुषः,
 किं वरि ? स एव प्रधानः, तदुपकरणत्वात्कर्मपरिणामादीनां, न च पादप्रसारिका भयस्करी, व्यवहारतः पुरुषप्रष्टुत्सेहिताहितनिर्वर्तनाप-

तत्र सर्वत्र विद्यन्ते, लोकास्त्रद्वयवर्तिनः ॥ २८ ॥ तथापि ये विशेषेण, तस्यास्माकारिणो जनाः । तेषां स्थानानि ते मद्र ! दर्शयामि
 परिस्पृष्टम् ॥ २९ ॥ तत्तद्योर्ध्वं विशेषेण, कृत्वाऽसौ वृक्षिण करम् । तर्जन्या वृक्षयत्येष, सानि स्थानानि यन्नत ॥ ३० ॥ अमुनि मान-
 वायासे, दृश्यन्ते यानि सुन्दर ! । अर्ध्यन्तरपुराणीह, पृथ्वान्तरमण्डले ॥ ३१ ॥ एतानि वत्स ! लोकाणां, तेषां स्थानानि लक्ष्य । मिथ्या-
 वर्शनसक्षेप, ये वशीकृतचेतसः ॥ ३२ ॥ प्रकर्षेणोक्त—माम ! किन्नामकान्येतानि पुराणि ? किमभिधाना वैतेषु लोका प्रविवसन्ति ? ,
 विमर्शेनोक्त—वत्स ! समाकर्ण्य—एकमत्र पुरे तावत्सैयायिकमितीरितम् । नैयायिकाश्च गीयन्ते, ते जना येऽत्र सस्थिता ॥ ३३ ॥
 अन्यद्वैशेषिक नाम, पुरमत्राभिधीयते । वैशेषिकाश्च ते लोका, येऽस्य मध्ये व्यवस्थिताः ॥ ३४ ॥ तथाऽपरं जनै साख्य, पुरमत्र प्रका-
 शितम् । साख्याश्च ते विनिर्दिष्टा, लोका येऽत्र वसन्ति मोः ॥ ३५ ॥ इहापरं पुनर्बोद्ध, पुरमाख्यायते जनै । प्रसिद्धा बौद्धसम्माश्च, ते
 जना येऽस्य मध्यगाः ॥ ३६ ॥ भीमांसकपुर नाम, तथाऽन्यत्परिकीर्तितम् । भीमांसकाश्च गीयन्ते, ते लोका येऽत्र सस्थिता
 ॥ ३७ ॥ लोकायतमिति प्रोक्त, पुरमत्र तथाऽपरम् । बार्हस्पत्याश्च ते लोका, ये वासव्याः पुरेऽत्र मो ! ॥ ३८ ॥ त्वेतेषु पुरेष्वैर्येऽमी
 लोका प्रकीर्तिताः । ते विशेषेण कुर्वन्ति, मिथ्यावर्शनशासनम् ॥ ३९ ॥ यच्च प्रोक्त मया पूर्वं, समार्यस्य विजृम्भितम् । तस्य सर्वं तदे-
 तेषु, लोकेषु ननु दृश्यते ॥ ४० ॥ प्रकर्षेणोक्त—यच्च यानि भ्रूयन्ते, मण्डले लोकावर्तया । वर्शनानि किमेतानि, तान्याख्यातानि मे
 त्वया ? ॥ ४१ ॥ विमर्शेनोक्ति वत्स !, कथ्यते ते परिस्पृष्टम् । एतानि पञ्च तान्येव, भीमांसकपुरं विना ॥ ४२ ॥ अर्वाष्वालिक्मे-
 तद्धि, भीमांसकपुरं मतम् । तेन वर्शनसख्यायामेतद्वोक्तैर्न गण्यते ॥ ४३ ॥ तथाहि—जैमिनिर्वैदरक्षार्यं, वृणोद्धारणेच्छया । चकार
 क्लिप्त भीमांसा, दृष्ट्वा तीर्थिकविप्लवम् ॥ ४४ ॥ तस्मादेतानि पञ्चैव, भीमांसकपुरं विना । लोकैर्दर्शनसख्यायां, गण्यन्ते नात्र सशय

॥ ४५ ॥ प्रकपः प्राह यथेवं, ततो ब्रूहि क्व वर्तते । सत्पुरं माम् ! यद्येकैर्गायते पष्ठदर्शनम् ? ॥ ४६ ॥ विमर्शनाभिहितं—यदिव
 दृश्यतेऽत्रैव, विवेकवरपर्यते । निर्मल सिद्धारं तुङ्गमग्रमतत्स्यनामकम् ॥ ४७ ॥ विस्तीर्णमिषमत्यार्यमत्रैव च निवेशितम् । पुरं लोकोत्तरं
 वत्स !, तज्जनमभिधीयते ॥ ४८ ॥ तस्य ते कथयिष्यामि, ये गुणाः शेषजित्तरा । तथापि लोकस्वरूपैव, पष्ठ हि तदुवाहृतम् ॥ ४९ ॥
 अन्यत्र तत्र ये लोकास्तेषामेव महत्तमः । न बाधकः प्रकृत्यैव, सिध्यादर्शननामकः ॥ ५० ॥ प्रकर्षणोक्तं—अथ स्थितेषु बाध्यन्ते, पुरेषु
 यद्गमी जना । सिद्धारस्ये न बाध्यन्ते, माम् ! किं तत्र कारणम् ? ॥ ५१ ॥ विमर्शनोक्तं—अस्त्यत्र निर्धृतिर्लोकै, नगरी सुमनोहरा । सा च
 मुखेरतिक्रान्ता, महामोहादिभूमुजाम् ॥ ५२ ॥ निर्धुन्दानन्दसपूर्णा, सतत निरुपद्रवा । पश्चिमाकर्णिता सर्वैः, सा लोकै पुरवासिभिः
 ॥ ५३ ॥ ततो लोकायत सुक्त्वा, ये शेषपुरवासिनः । नगरी गन्तुमिच्छन्ति, वामेते वत्स ! निर्धृतिम् ॥ ५४ ॥ एते च सर्वे तां गन्तुम
 न्वरक्षैर्महापथैः । स्वकल्पितै प्रवाञ्छन्ति, परस्परविरोधिभिः ॥ ५५ ॥ तत्राह—अमीभिर्वत्स ! भूरिष्ठैर्ष्य मार्गाः परिकल्पिताः । निर्धृतेः
 प्रापकास्ते हि, न घटन्ते सुयुच्छिः ॥ ५६ ॥ विवेकपर्यवोत्तुङ्गसिद्धारस्थितसत्पुरे । वसन्धिर्यः पुनर्दृष्टः, सन्मार्गोऽतिमनोहरः ॥ ५७ ॥
 स निर्धृतिं नयत्येव, लोक नास्त्यत्र सशयः । पक्षपातविसुक्तेन, मया तेनेवमुच्यते ॥ ५८ ॥—यथाऽग्नी बाधिता लोका, येऽथ स्यपुरव
 र्तिनः । सिध्यादर्शनसमेन, न गिरिस्ये महापुरे ॥ ५९ ॥ यतः—तन्मिध्यादर्शनस्यैव, माहात्म्य स्फुटमुच्यते । यदेते न विजानन्ति,
 सन्मार्गं निर्धृतेर्जनाः ॥ ६० ॥ दिङ्मुखा इव मन्यन्ते, कुमार्गमपि वत्सतः । सन्मार्गं इति यथैते, तत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥ ६१ ॥ ये
 त्वेते सिद्धारे लोका, वर्तन्ते घत्स ! सत्पुरे । एषामेवद्व द्वय नास्ति, तेनेमे तस्य दूरगाः ॥ ६२ ॥ एतानि च पुराण्यत्र, प्रत्यासन्नानि तेन
 ते । वर्शितानि मया घत्स !, नेयसा परिकीर्तिता ॥ ६३ ॥ किं तर्हि ?—उपलक्षणमेतानि, विज्ञातव्यानि भावत । सिध्यादर्शनवश्याना-

तत्र सर्वत्र विद्यन्ते, लोकास्तद्वशावर्तिनः ॥ २८ ॥ तथापि ये विशेषेण, तस्यास्माकारिणो जना । तेषां स्थानानि ते मद्रः, दर्शयामि
 परिस्फुटम् ॥ २९ ॥ तत्रोच्चैर् विशेषेण, कृत्वाऽस्तौ दक्षिण करम् । तर्जन्या दर्शयत्येष, तानि स्थानानि यम्रतः ॥ ३० ॥ अमुनि मान-
 यावासे, दृश्यन्ते यानि सुन्दरः । अभ्यन्तरपुराणीह, पश्यन्तरमण्डले ॥ ३१ ॥ एतानि वत्सः लोकानां, तेषां स्थानानि लभ्यन्ते । मिथ्या-
 दर्शनसमीपे, ये दृष्टीकृतचेतसः ॥ ३२ ॥ प्रकर्षेणोक्त—ममः किमसकान्येतास्ति पुराणि ? किमभिधाना वैतेषु लोकाः प्रविशसन्ति ?
 विमर्शेनोक्त—वत्सः समाकर्णय—एकमत्र पुरे तावन्नैयायिकमितीरितम् । नैयायिकाश्च गीयन्ते, ते जना येऽत्र सस्थिता ॥ ३३ ॥
 मन्यर्द्धशेषिक नाम, पुरमत्रामिषीयते । वैश्वयिकाश्च ते लोका, येऽस्य मध्ये व्यवस्थिताः ॥ ३४ ॥ तथाऽपरं जनैः साख्य, पुरमत्र प्रका-
 शितम् । साख्याश्च ते विनिर्दिष्टा, लोका येऽत्र वसन्ति योः ॥ ३५ ॥ इहापरं पुनर्बौद्ध, पुरमाख्यायते जनैः । प्रसिद्धा बौद्धसम्प्रदाय, ते
 जना येऽस्य मध्यगाः ॥ ३६ ॥ मीमांसकपुर नाम, तथाऽन्यत्परिकीर्तितम् । मीमांसकाश्च गीयन्ते, ते लोका येऽत्र सस्थिताः
 ॥ ३७ ॥ लोकायतमिति प्रोक्त, पुरमत्र तथाऽपरम् । बार्हस्पत्याश्च ते लोका, ये वास्तव्या पुरेऽत्र योः ॥ ३८ ॥ तत्रेतेषु पुरेष्वेवैतन्मी-
 लोकाः प्रकीर्तिताः । ते विशेषेण कुर्वन्ति, मिथ्यादर्शनशासनम् ॥ ३९ ॥ यत्र प्रोक्त मया पूर्वं, समार्यस्य विवृण्मिमतम् । तस्य सर्वं तदे-
 तेषु, लोकेषु ननु दृश्यते ॥ ४० ॥ प्रकर्षेणोक्त—पञ्चत्र यानि श्रूयन्ते, मण्डले लोकावर्तया । दर्शनानि किमेतानि, वान्याख्यायानि मे
 त्वया ? ॥ ४१ ॥ विमर्शेनोदित वत्सः, कथ्यते ते परिस्फुटम् । एतानि पञ्च वान्येष, मीमांसकपुरं विना ॥ ४२ ॥ अर्वाञ्चाळिकमे-
 तद्भि, मीमांसकपुरं मतम् । तेन दर्शनसख्यायामेतद्वैकैर्न गण्यते ॥ ४३ ॥ तथाहि—जैमिनिर्वैदरक्षार्य, दूषणोद्धारणेच्छया । घकार
 क्ति मीमांसां, दृष्ट्वा तीर्थिकस्मिद्वयम् ॥ ४४ ॥ तस्मादेतानि पञ्चैव, मीमांसकपुरं विना । लोकैर्वर्शनसख्यायां, गण्यन्ते नात्र संशयः

॥ ४५ ॥ प्रकल्पः प्राह यथेव, ततो ब्रूहि क्व वर्तते । तत्पुरं माम् । यक्षोक्तैर्गयते पृष्ठदर्शनम् ॥ ४६ ॥ विमर्शनाभिहितं—यदिद
 दृश्यतेऽत्रैव, विवेकवरपर्वते । निर्मल शिखरं तुङ्गमग्रमत्तत्यनामकम् ॥ ४७ ॥ विस्तीर्णसिद्धमत्यर्यमग्रेष्व च निवेशितम् । पुरं लोकोत्तर
 वत्स !, तज्जैनमभिधीयते ॥ ४८ ॥ तस्य ते कथयिष्यामि, ये गुणाः शेषजित्वाः । तथापि लोकस्त्वयैव, पृष्ठ हि तदुदाहृतम् ॥ ४९ ॥
 अन्यथा तत्र ये लोकास्तेषामेव महत्तमः । न बाधकः प्रकृत्यैव, सिध्यादर्शननामक ॥ ५० ॥ प्रकर्षणोक्त—अधःस्थितेषु धाव्यन्ते, पुरेषु
 यद्गमी जनाः । शिखरस्थे न धाव्यन्ते, माम् । किं तत्र कारणम् ? ॥ ५१ ॥ विमर्शेनोक्त—अस्त्यत्र निर्घृतिलोके, नगरी सुमनोहरा । सा च
 मुक्तेरतिक्रान्ता, महामोहादिमुज्जाम् ॥ ५२ ॥ निर्हन्त्यानन्दसपूर्णा, सप्त निरुपद्रवा । एभिश्चाकर्णिता सर्वैः, सा लोकं पुरवासिभिः
 ॥ ५३ ॥ ततो लोकायत मुक्त्वा, ये शेषपुरवासिनः । नगरीं गन्तुमिच्छन्ति, तमेते वत्स ! निर्घृतिम् ॥ ५४ ॥ एते च सर्वे तां गन्तुम-
 न्तरङ्गैर्महापथैः । स्वकल्पितैः प्रवाञ्छन्ति, परस्परविरोधिभिः ॥ ५५ ॥ ततश्च—अमीभिर्वत्स ! भूरिष्ठैर्यं मार्गोः परिकल्पिताः । निर्घृतेः
 प्रापकास्ते हि, न घटन्ते सुयुच्छिः ॥ ५६ ॥ विवेकपर्वतोऽगुह्यशिरस्यित्तसत्पुरे । वसद्भिर्यः पुनर्दृष्टः, सन्मार्गोऽस्मिनोदरः ॥ ५७ ॥
 स निर्घृतिं नयत्येव, लोकं नास्त्यत्र सशयः । पक्षपातविमुक्तेन, मया तेनेवमुच्यते ॥ ५८ ॥—यथाऽमी बाधिता लोका, येऽद्य स्वपुरय
 र्जितः । सिध्यादर्शनसक्तेन, न गिरिस्थे महापुरे ॥ ५९ ॥ यतः—यन्मिथ्यावर्धनस्यैव, माहात्म्यं स्फुटमुच्यते । यदेते न विजानन्ति,
 सन्मार्गं निर्घृतेर्जना ॥ ६० ॥ दिक्षुढा इव मन्यन्ते, कुमार्गमपि तत्त्यतः । सन्मार्गं इति यथैते, वत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥ ६१ ॥ ये
 त्वेते शिखरे लोका, वर्तन्ते वत्स ! सत्पुरे । एषामेवद् द्वय नास्ति, तेनेमे तस्य दूरगाः ॥ ६२ ॥ एवानि च पुरण्यत्र, प्रत्यासन्नानि तेन
 ते । दर्शितानि मया वत्स !, नेपथा परिशीर्जिता ॥ ६३ ॥ किं यद्भि ?—उपलक्षणभेषानि, विज्ञातव्यानि भावतः । मिथ्यादर्शनवश्याना-

मन्त्रोपासपि सादृश्यात् ॥ ६४ ॥ यतः—यान्येवानि पुराण्यत्र, इत्यन्ये वत्स ! मूढे । नान्यत्र देशकालेषु, स्थानकालेषु वदन्ति च ॥ ६५ ॥ यद्यपि शिखरस्यायि, सत्युरं मद्र ! सर्वदा । अप्रभुत्वमनुत्पन्न, श्वाश्वत परमार्थतः ॥ ६६ ॥ प्रकृतेर्लोकेषु माम् ! येऽमीभिः परिकल्पिताः । स्वपुद्गा निर्वृतेर्मातां, लोकैः पुरमिवास्मिभिः ॥ ६७ ॥ तानह भोतुमिच्छामि, प्रत्येकं सङ्कुल ॥ तवो मेऽनुग्रहं कृत्वा, मयानमस्यानुमर्हसि ॥ ६८ ॥ विमर्शोः प्राह यद्येव, एव कृत्वा समर्थितम् । चेत्स्व वत्स ! मुख्यत्वं, मार्गोन्वह्ये परिसुदृष्टम् ॥ ६९ ॥—यत्र नैययिकैस्सावेव कस्यितो वत्स ! निर्वृतिर्यतोः, यदुत—प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयकाद-
जल्पविवरणद्वारेणाभासच्छब्दजातिनिग्रहस्थानानां सत्त्वपरिहानाभिः प्रपञ्चविगमः । तत्रार्थोपलम्भोऽस्तु प्रमाणं, तदुपा-
प्रसङ्गात्तुमानोपपत्तस्तत्त्वाः प्रमाणमिति । तत्र प्रत्यक्षम्—इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेशनमव्यभिचारि व्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं, तत्पूर्वकं त्रिविध्यदुर्भालं, तद्वशात्—पूर्ववच्छेषवत्प्रामाण्यतोऽदृष्टं च, तत्र पूर्ववत्कारणत्वात्कार्यानुमत्तं, यथा मेयोन्नतेर्भविष्यति दृष्टिरिति, शेषव-
त्कार्योत्कारणानुमानं, यथा विशिष्टाभरीपूरवर्त्तमानादुपरि दृष्टो देव इति, सामान्यतोऽदृष्टं नाम यथा वैवस्वतादौ गतिपूर्विकां देशान्तरमिति सुपक्षेण दिनकरेऽपि सा गतिपूर्विकैव समविगम्यते, प्रसिद्धसाधन्यात्साध्यसाधनसुपमानं, यथा गौक्षया गवय इति, आसोपदेशं शब्द-
भगत्तम इत्यर्थः । तदेवमिदं बहुविधं प्रमाणमभिहितं । तथाऽऽत्माक्षरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमत्तः प्रवृत्तिदोषमेत्यभाषकृद्बुद्ध्यापवर्गस्तु प्रमेयः । किं-
स्यान्वितनवधारणात्मकः प्रत्यक्षः संसयः, किमयं स्वाणुः स्वादुत पुरुष इति । येन प्रमुखाः प्रवर्त्तते तत्प्रयोजनं । अविप्रतिपत्तिविषयापञ्चो-
दृष्टान्तः । सिद्धान्तप्रवृत्तिर्वा, तद्वशात्—शब्दवत्त्वसिद्धान्तः अधिकरणसिद्धान्तः अभ्युपगमसिद्धान्तश्चेति । प्रसिद्धाहेतु-
सादृशोऽपनयनियमतान्यवयवा । सस्रगदूर्णं भवितव्यताप्रत्ययसार्कः, यथा भवितव्यमत्र स्वाणुना पुरुषेण वेति । सस्रवतर्कम्यामूर्ध्व

निश्चयतः प्रत्ययो निर्णयः, यथा पुरुष एवाय स्वाणुरेव वा । सिद्ध कथाः—वाङ्मन्यवितण्डा, तत्र शिष्याचार्ययोः पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेणा-
भ्यासस्यापनाय वाङ्मन्या, विजिगीषुणा सार्धं छलजातिनिग्रहस्थानसाधनोपात्मनो जल्प, स एव स्वपक्षप्रतिपक्षस्यापनाहीनो वितण्डा ।
अनैकान्तिकादयो हेत्वाभासा । नवकम्बलो देववत्त इत्यादि छल । दूषणामासास्तु जातयः । निग्रहस्थानानि पराजयवस्तूनि, तद्यथा-
प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञान्तरं प्रतिज्ञाविरोधः प्रतिज्ञासन्त्यसः हेतुन्तरं अर्थान्तरं निरर्थक अविज्ञातार्थमपौर्यक अप्राप्तकाल न्यूनमधिक पुन-
रुक्त अननुमीपण अप्रतिज्ञान अप्रसिद्धिर्मा कथाविशेषो मर्तानुज्ञा पर्यनुयोग्योपेक्षेण निरनुयोग्यानुयोग अपसिद्धान्तो हेत्वाभोसाश्चेति
निग्रहस्थानानि । तदेते प्रमाणावयवः पौष्टका पदार्था नैयायिकदर्शनसमासः ॥ वैशेषिके पुनरय वत्स ! परिकल्पितो निवृत्तिनगरीगमन-
मार्गः, यदुत—द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां यण्णा पदार्थानां तत्त्वपरिज्ञानाभि भेयसाधिगम । स हि निवृत्तिनिःश्रेयसरूपा ।
तत्र दृष्टिव्यापस्तेजो वायुराकाश कालो विगात्मा मनो इति नव द्रव्याणि । रूपरसगन्धस्पर्शसख्यापरिमाणपृथक्त्वसयोगविभागपरत्वापरत्वदु-
ष्टिसुखदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मसस्कारगुरुत्वद्रवत्वक्षोदहेगक्षब्धाः पञ्चविंशतिगुणाः । तत्त्वेषणमवक्षेपणमाकुञ्चन प्रसारण गमनमिति पञ्च
कर्माणि । सामान्य द्विविध—परमपरं च, तत्र परं सत्तालक्षण, अपरं द्रव्यत्वादीति । नित्यद्रव्यवृत्तयोऽन्या विज्ञेयाः । अयुतसिद्धा
नामाधारधेयभूतानां यः सम्बन्ध इहप्रत्ययहेतु स समवायः । लैङ्गिकप्रत्यक्षे द्वे एव प्रमाणे । इति वैशेषिकदर्शनसमासार्थः । सांख्येस्तु
वत्स ! निजबुद्ध्या परिकल्पितोऽय निवृत्तिनगर्यां पन्थाः, यदुत—पञ्चविंशतिवत्त्वपरिज्ञानाभिः भेयसाधिगम । तत्र त्रयो गुणाः—सत्त्व
रजस्तमस । तत्र प्रसादलाघवप्रणयानभिष्वङ्गाद्वेषप्रतीतय कार्य सत्त्वस्य, शोकत्वापभेदस्तम्भोद्देगापदेयाः कार्य रजस, मरणसादनवी
मत्सदैर्न्यगौरवाणि तमसः कार्य । ततः सत्त्वरजस्तमसा साम्यावस्था प्रकृतिः, सैव प्रधानमित्युच्यते । प्रकृतेऽथ महानाविर्भवति, बुद्धि-

रित्यर्थः । पुद्गेष्वाहङ्कारः । ततोऽहङ्कारोपेकावशेन्द्रियाणि, तद्यथा—पञ्च युद्धीन्द्रियाणि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षु मोत्ररूपाणि पञ्च कर्मेन्द्रियाणि वाक्पाणिपादपायूपस्यलक्षणाणि मनश्चाविर्भवति । तथा तत एवाहङ्कारात्तमोबहुलात्पञ्च तन्मात्राणि स्पर्शनरसरसगन्धशब्दलक्षणाभ्यापिर्भवन्ति । तेभ्यश्च द्रुयिव्याप्तीनि पञ्च महाभूतानि । यदेवा बहुविधसत्त्वस्वात्मिका प्रकृतिः । तथा पर पुरुषप्रज्ञैतन्यस्वरूप, स चानेको जन्ममरणकरणात्ता नियमदर्शनादभविषु प्रवृत्तिनानात्वात् । प्रकृतिपुरुषयोर्मोपमोर्गार्थं सयोगः पञ्चबन्धयोरिव, उपभोगश्च शब्दाद्युपलम्भो गुणपुरुषान्वरोपभोगश्च । प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानि । इति सांख्यदर्शनसंक्षेपार्थः ॥ बौद्धे पुनर्मद्र । परिकल्पितेय निर्दृष्टिगरीवर्तनी, यदुत—आवश्चायतनानि, तद्यथा—पञ्चेन्द्रियाणि पञ्च शब्दादयो मनो धर्मायतन च, धर्मास्तु सुखादयो विज्ञेयाः । प्रत्यक्षानुमाने द्वे एव प्रमाणे । इति बौद्धदर्शनसमासार्थः ॥ अथवा वैभाषिकसौत्रान्तिकयोगाचारमाध्यमिकमेवाबतुर्विधा बौद्धा भवन्ति, तत्र वैभाषिकमतमिदं, यदुत—क्षणिक वस्तु, तद्यथा—जासिर्जनयति स्थितिः स्थापयति अग अर्जयति विनाशो नाशयति । तथाऽऽत्माऽपि तथाविध एव पुद्गलमासावभिधीयते ॥ सौत्रान्तिकमतं पुनरिष—रूपवेदनाविज्ञानसंज्ञासंस्काराः सर्वस्परिणिष्णमेते पञ्च स्वरूपा विद्यन्ते, न पुनपत्त्या । न एव हि परलोकगामिनः । तथा क्षणिका सर्वे संस्काराः स्वलक्षण परमार्थवः । अन्यापोहः शब्दार्थः । सत्त्वानोच्छेदो मोक्ष इति ॥ योगाचारमतं त्विदं—विज्ञानमात्रमिदं सुवन, न विद्यते बाह्यार्थः । वासनापरिपाकवो नीलपीतादिप्रतिमासा । आलयविज्ञान सर्ववासनाधारमूढ । आलयविज्ञानविद्वुद्धिरेव चापवर्ग इति ॥ माध्यमिकदर्शने तु—सर्वशून्यमिदं, स्वप्नोपम प्रमाणभ्रमेयप्रविभागः । ‘मुक्तिस्तु शून्यकारट्टिस्त्वदर्शं शेषभावना’ इति बौद्धविशेषाणा मतसंक्षेपार्थः ॥ लोकायतैः पुनर्वत्स ! सा निर्दृष्टिगरी नास्तीति प्रस्थापित लोके, यतोऽग्नी द्रुवते—नास्ति निर्दृष्टिर्नास्ति जीवो नास्ति परलोको नास्ति पुण्य नास्ति पापमित्यादि ।

किं तर्हि ? पृथिव्यापस्तेजो वायुरिति चत्त्वानि, तत्समुदाये क्षीरेन्द्रियविषयसङ्गा । तेभ्यश्चैतन्यं मयाङ्गेभ्यो मदक्षफितम् । जलपुद्गु-
 वजीवाः । प्रवृत्तिनिवृत्तिसाध्या प्रीतिः पुरुषार्थः, स च काम एव, नान्यो मोक्षारिः । तस्मात्प्रान्यत्युपिभ्यस्तत्त्वमस्ति, दृष्टान्य
 दृष्टकल्पनासम्भवादिति । प्रत्यक्षमेव चैक प्रमाणमिति लोकायतमतसमासः ॥ मीमांसकानां पुनरेष मार्गः, यदुक्त—वेदपाठानन्तरं
 धर्मजिज्ञासा कर्तव्या । यतश्चैव तत्त्वस्य निमित्तपरीक्षा । निमित्तं च चोदना । यत उक्त—“चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः” । चोदना च क्रि-
 यायां प्रवर्तकं वचनमाहुर्नृणां—‘अग्निहोत्रं शुद्धयात्सर्गकामः’ इत्यादि । तेन धर्मो लक्ष्यते, नान्येन प्रमाणेन, प्रत्यक्षादीनां विद्यमानो
 पलम्बनत्वादिति । प्रत्यक्षानुमानश्चक्ष्योपमानार्थापत्त्यभावाः पट् प्रमाणानि । इति मीमांसकमतसमासः ॥ अमीभिः पुनर्वत्स ! विवे-
 कमहापर्ववारूढैरप्रमत्तत्वश्चिखरस्यैतैर्नैतानुरनिवासिमिर्जैनलोकेरय इष्टो निर्द्वितिनगरीगमनमार्गः, यदुक्त—जीवाजीवास्त्रवन्वचसवरनिर्ज-
 राभोक्षास्तत्त्व । यत्र सुखदुःखज्ञानादिपरिणामलक्षणो जीवः । तद्विपरीतस्त्वजीवः । मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकपाययोगा दन्वधैतवः
 स आत्मवः । आत्मवकार्यं दन्ध । आत्मवविपरीतः सवरः । सवरफलं निर्जरा । निर्जराफलं मोक्ष इत्येते सप्त पदार्थाः । तथा विधिप्र-
 स्तिषेधानुष्ठानपदार्थाविरोधश्च । अत्र जैनदर्शने स्वर्गकैवल्यार्थिना तपोध्यानादि कर्तव्यं ‘सर्वे जीवा न हन्तव्या’ इति वचनात् ‘सततस-
 निवृत्तिगुप्तिमुद्धा क्रिया असंपन्नो योग’ इति वचनात् । उत्पादविगमघ्नौढ्ययुक्तं सत् । एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमर्थं इति । प्रत्यक्षपरोक्षे द्वे एव
 प्रमाणे । इति जैनमतस्य दिग्दर्शनमात्रम् ॥ तत्रैते प्रथमास्तावत्तत्त्वो वत्स ! वाकिनः । नैयायिकादयो नैव, निर्द्वैतेर्मार्गेवेदका
 ॥ १ ॥ यतः—एकान्तनित्यमिच्छन्ति, पुरुषं यत्र गामुकम् । सर्वत्रगं च वाच्छन्ति, तथाऽन्ये क्षणनश्चरम् ॥ २ ॥ नित्यस्यासौ कथं
 गच्छेत्तस्यामविचलो यतः । सर्वत्रगश्च यो भद्र !, स क गच्छेत्कुतोऽपि वा ? ॥ ३ ॥ नश्चरोऽपि विनष्टत्वात् सस्या गन्तुमर्हति । तस्मा-

रित्यर्थः । धुदेष्वाहङ्कार । ततोऽहङ्कारोद्देशेन्द्रियाणि, तथा—पञ्च बुद्धीन्द्रियाणि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्ररूपाणि पञ्च कर्मेन्द्रियाणि वाक्पाणिपादपायूपत्यलक्षण्यानि मनश्चाविर्भवेति । तथा तत् एवाहङ्कारात्तमोबहुलात्पञ्च तन्मात्राणि स्पर्शरसरूपगन्धशब्दलक्षणाभ्यामिर्भवन्ति । तेभ्यश्च पृथिव्यादीनि पञ्च महाभूतानि । तत्रेषा चतुर्विंशतितत्त्वात्मिका प्रकृतिः । तथा परः पुरुषश्चैतन्यस्वरूपः, स चानेको जन्ममरणकरणाणां नियमवर्धनान्नादूर्मादिषु प्रवृत्तिनानात्वात् । प्रकृतिपुरुषयोर्मोपभोगार्थं सयोगः पञ्चबन्धयोरिव, उपभोगश्च शब्दाद्युपलब्धो गुणपुत्रपान्तरोपयोगश्च । प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानि । इति सांख्यदर्शनसंक्षेपार्थः ॥ बौद्धैः पुनर्भद्र ! परिकल्पितेयं निवृत्तिनगरीवर्तनी, यदुत—ज्ञादशायतनानि, तथा—पञ्चेन्द्रियाणि पञ्च शब्दादयो मनो धर्मायतनं च, धर्मास्तु सुखादयो विज्ञेयाः । प्रत्यक्षानुमाने हे एव प्रमाणे । इति बौद्धदर्शनसमासार्थः ॥ अथवा वैभाषिकसौत्रान्तिकयोगाचारमाध्यमिकमेवादष्टतुर्विधा बौद्धा भवन्ति, तत्र वैभाषिकमतमिदं, यदुत—अष्टाधिकवस्तु, तथा—आतिर्वर्जनयसि स्थितिः स्थापयति जरा जर्जरयति विनाशो नाशयति । तथाऽऽत्माऽपि तथाविच एव पुत्रलक्षासावभिधीयते ॥ सौत्रान्तिकमतं पुनरिदं—रूपवेदनाविज्ञानसङ्गासस्कारा सर्वशरीरिणामेते पञ्च स्फुट्या विद्यन्ते, न पुनरात्मा । त एव हि परलोकगामिनः । तथा क्षणिकाः सर्वे स्फुट्याः स्वलक्षण परमार्थतः । अन्यापोहः शब्दार्थः । सन्तानोच्छेदो मोक्ष इति ॥ योगाचारमतं त्विदं—विज्ञानमात्रमिदं भुवनं, न विद्यते चाक्षार्थः । वासनापरिपाकतो नीलपीतादिप्रतिभासाः । आलम्बयविज्ञान सर्ववासनाधारभूत । आलम्बयविज्ञानविशुद्धिरेव चापवर्ग इति ॥ मायमिच्छदर्शने तु—सर्वेशून्यमिदं, स्वप्नोपमप्रमाणप्रमेयप्रविभागः । 'मुक्तिस्तु शून्यतादृष्टिस्तदर्थं क्षेपभावना' इति 'बौद्धविशेषाणां मतसंक्षेपार्थः ॥ लोकायतैः पुनर्वत्स ! सा निर्धु-
 स्तिनगरी नास्तीति प्रख्यापितं लोके, यतोऽग्नी द्युवते—नास्ति निर्धुस्तिर्नास्ति जीवो नास्ति परलोको नास्ति पुण्य नास्ति पापमित्यादि ।

किं वरिं ? पृथिव्यापस्तेजो वायुरिति तत्त्वानि, तत्समुदाये क्षरीरेन्द्रियविषयसङ्गा । तेऽप्यत्रैतन्य मणान्नेभ्यो मदक्षफिषत् । जलमुदुव-
 पत्नीषाः । प्रवृत्तिनिवृत्तिताप्या प्रीतिः पुरुषार्थः, स च काम एव, नान्यो मोक्षाधिः । तस्मान्नान्यत्पृथिव्याधिभ्यस्तत्त्वमस्ति, दृष्टदृष्टान्य
 दृष्टकृत्सनासम्भवादिति । प्रत्यक्षमेव चैक प्रमाणमिति लोकायतमतसमासः ॥ मीमांसकानां पुनरेष मार्गः, यदुत—वेदपाठानन्तरं
 धर्मजिज्ञासा कर्तव्या । यतश्चैव तत्त्वस्य निमित्तपरीक्षा । निमित्तं च चोदना । यत उक्त—“चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः” । चोदना च क्रि-
 यायां प्रवर्तकं वचनमाहुर्नृणां—‘अग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकामः’ इत्यादि । तेन धर्मो लक्ष्यते, नान्येन प्रमाणेन, प्रत्यक्षादीनां विद्यमानो
 पलम्बनत्वादिति । प्रत्यक्षानुमानसर्वोपमानार्थोपस्थमावा पट् प्रमाणानि । इति मीमांसकमतसमासः ॥ अमीमि- पुनर्वत्स । विवे-
 कमहापर्वतारूढैरप्रमत्तत्वशिल्परस्थितैर्जनैरनुरनिवासिमिर्जनलोकैरय दृष्टो निर्धुसिनगरीगमनमार्गः, यदुत—जीवाजीवासवबन्धसवरनिर्ज-
 यमोक्षास्त्व । तत्र सुखदुःखज्ञानादिपरिणामलक्षणो, जीवः । तद्विपरीतस्त्वजीवः । मिथ्यावर्धनाविरतिप्रभाषफपायोगा बन्धहेतवः
 स आस्रवः । आस्रवकार्यं बन्धः । आस्रवविपरीतः सवरः । सवरफलं निर्जरा । निर्जराफलं मोक्ष इत्येते सप्त पदार्थाः । तथा विधिप्र-
 तिपेयानुष्ठानपदार्थाविरोधश्च । अत्र जैनदर्शने स्वर्गकेवलार्थिना तपोध्यानादि कर्तव्यं ‘सर्वे जीवा न हन्तव्या’ इति वचनात् ‘सततस
 मिसिगुप्तिशुद्धा क्रिया असपन्नो योग’ इति वचनात् । उत्पादविगमघ्नौन्ययुक्तं सत् । एक द्रव्यमनन्तपर्यायमर्थ इति । प्रत्यक्षपरोक्षे द्वे एव
 प्रमाणे । इति जैनमतस्य दिग्दर्शनमात्रम् ॥ यत्रैते प्रथमास्त्रावबत्वारो वत्स ! वाचिनः । नैयायिकादयो नैव, निर्युतेर्मार्गेणैवकाः
 ॥ १ ॥ यत—एकान्तनित्यमिच्छन्ति, पुरुष सत्र गामुक्तम् । सर्वत्रगं च वाञ्छन्ति, तथाऽन्ये क्षणनश्वरम् ॥ २ ॥ नित्यश्चासौ कथ
 गच्छेत्तस्यामविचलो यतः । सर्वत्रगश्च यो मत्त्र !, स क गच्छेत्कुतोऽपि वा ? ॥ ३ ॥ नश्वरोऽपि विनष्टत्वाच्च तस्यां गन्तुमर्हति । तस्मा-

देते न जानन्ति, मार्गं तस्मात्प्रपन्थिन ॥४॥ लोकायतास्तु दूरेण, वर्तन्ते वत्स ! निर्धृतेः । ये हि पापहृतात्मानो, निरकुर्वन्ति तामपि ॥५॥
 किं च—लोकायतमतं प्राप्तैर्ज्ञेयं पापौघकारणम् । निर्द्वन्द्वानन्दपूर्णया, निर्धृतेः प्रतियेधकम् ॥ ६ ॥ तस्मादुष्टाशयकरं, छिष्टम-
 स्वविचिन्तितम् । पापघ्नस्य सदा क्षीरैर्बन्धुनास्त्रिदशदर्शनम् ॥ ७ ॥ परमार्थेन सा वत्स !, नेष्टा मीमांसकैरपि । ये सर्वज्ञ निरुक्त्य,
 वेदशामाष्यमीरितम् ॥ ८ ॥ तदेवमेते सर्वेऽपि, भूमिष्ठपुरवांसिनः । अनेन कारणेनोक्ता, मिथ्यावर्शनमोहिता ॥ ९ ॥ एते तु शिष्यरा-
 त्त्वाः, पुरे वास्तव्यका जनाः । य वदन्ति स निर्मिष्यो, निर्धृतेः प्रगुणः पथः ॥ १० ॥ ततश्च—यथावस्थितसन्मार्गवेदिना वीर्यशा-
 त्तिनाम् । महत्तमो न बाधायै, मिथ्यादर्शननामकः ॥ ११ ॥ ज्ञानमद्वयानपृतास्ते, निःस्पृहा भवचारके । चारित्रयानमावह्य, निर्धृतिं
 यान्ति मानवाः ॥ १२ ॥ यथा च सन्मा(त्यो मा)र्गोऽयं, यथा चान्ये न तद्विधाः । इदं च पुरतो वत्स !, यद्यहं ते विचारये ॥१३॥ ततो
 जन्म ममात्येति, न विचारस्य निश्चिन्तिः । तेनेष ते समासेन, प्रथिमस्य निवेद्यते ॥ १४ ॥ युग्मम् । ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणो ज्ञान्तरो
 मतः । विद्वद्भिर्निर्धृतेर्मार्गः, प्रगुणः सुपरिस्फुटः ॥ १५ ॥ स दृष्टः पर्वतास्त्वेन दृष्टो भूमिवासिभिः । तेनेते द्वयं गन्तारो, न गन्तारो
 मुचि स्थिता ॥ १६ ॥ तदेते कपिवास्तुभ्यं, भवचक्रे मया जनाः । ये मिथ्यादर्शनाक्येन, तेन भद्र ! विवस्विताः ॥ १७ ॥ प्रकर्षं
 प्राह मामेदं, भवचक्रं मया पुरम् । सर्वं विभोक्त्वि दृष्टं, वीर्यमान्तरमुज्जाम् ॥ १८ ॥ केवलं तद्विदं जातं, महाहास्यकरं परम् ।
 आभाषकं जगत्पत्रं, यद्वाङ्मयं गीयते ॥ १९ ॥ गम्भीरमनुष्यसामग्र्या, यो वधूमाहरिष्यति । तस्यैव विस्मृता हन्त, सा वधूरिति
 कौतुकम् ॥ २० ॥ तथाहि—महामोहादिजेशारो, महात्मानो नरोद्यमाः । द्रष्टव्या भवचक्रेऽत्र, सन्तोषसहिताः किल ॥ २१ ॥ एतद्वर्य-
 निशयावौ, सामावामत्र पठन्ते । न दृष्टास्ते महात्मानो, न च सन्तोषभूपतिः ॥ २२ ॥ अतोऽधुनापि तान्मामो, मदनुग्रहकाम्यया ।

गत्वा ते यत्र वर्तन्ते, तत्स्थान दूर्ध्वयत्नम् ॥ २३ ॥ विमर्शेनोदित वत्स ! यद्विदुः शिखरे स्थितम् । जैन पुरं भवन्त्येव, नूनमत्र
 तथाविधा ॥ २४ ॥ वसावद्वैव गच्छावो, येनेवं ते कुतूहलम् । साध्यादर्शनतो वत्स !, नि क्षेप परिपूर्यते ॥ २५ ॥ एव भवतु तेनोक्ते,
 सौ गतौ सत्र सत्पुरे । दृष्टाञ्च साधवस्तत्र, निर्मलीमसमानसाः ॥ २६ ॥ विमर्शः प्राह मरैते, ते लोका यैर्महात्मभि । निक्षिप्ता
 निजवीर्येण, महामोहादिमुमुञ्चः ॥ २७ ॥ “सर्वे भगवतामेयां, बान्धवा वत्स ! जन्वन् । एते त्रसेतराणां च, बान्धवाः सर्वदेहिनाम्
 “॥ २८ ॥ समस्ता मावरोऽमीयां, नरामरपछुक्षियः । एतेऽपि सुवत्सासां, भगवन्तो नरोत्तमाः ॥ २९ ॥ बाह्ये परिग्रहे वत्स !, निजेऽपि
 “च क्षीरके । चित्त न लभमेतेषां, पद्मवज्जलपङ्क्तयोः ॥ ३० ॥ सत्य मूढहित वाक्यममृतवर्णोपमम् । एते परीक्ष्य मापन्ते, कार्ये सति
 “निवाक्षरम् ॥ ३१ ॥ अस्तङ्गयोगसिद्धयै, सर्वदोषविवर्जितम् । आहारमेते गृह्णन्ति, लैल्यनिर्मुक्तचेतसः ॥ ३२ ॥ किं चेह बहुनोक्तेन ?,
 “वेष्टा या या महात्मनाम् । सा सा भगवतामेया, महामोहादिसूदनी ॥ ३३ ॥ तेन वत्स ! भगवतामेतेषां सम्बन्धिन्याऽपेक्षया तस्यां
 “विचयुषिमहादव्यामेव जानीहि यदुत—अत्यन्तशुष्का सा प्रमत्ता नदी, विरलीभूत वह्निलसितपुलिन, परिममञ्चित्तविक्षेपमण्डप,
 “निरस्ता वृष्णावेविका, विघटित विपर्यासविष्टरं, सचूर्णिता चाविद्यागात्रयष्टि, प्रलीनो महामोहराजः, वषाटितो महाभिध्यादर्शनपि-
 “शाचः, निर्नष्टो रगाकेशरी, निर्भिन्नो द्वेपगजेन्द्रः, विघटितो मकरष्वजः, विघटितो विषयाभिलाषः, निर्वासिता महामूढतावयस्तद्भार्याः,
 “विर्धिसितो हासमट’, विघटिते जुगुप्सारती, निपूषितौ भयक्षोकौ, विवलिता दुष्टाभिसन्धिप्रमृशयअरटाः, पलायितानि छिम्भररूपाणि,
 “वित्राधिता ज्ञानसवरणावयस्ते त्रयो दुष्टनरपत्नयः, अनुकुलीभूतास्ते चत्वार सप्ताना मध्यवर्तिनो वेदनीयाद्याः, व्यपगत चतुरङ्गमपि
 “वत्सकल दलं, प्रशान्ता विन्ध्योकाः, विगलिता विलासा, विरोमुताः समस्तविकाराः । किं बहुना ? सर्वथा—यदृष्टं भवता तस्यां, व-

“निर्णितं च मया पुरा । वस्तु किञ्चित्समस्तानां, दुःखद बाह्यदेहिनाम् ॥ १ ॥ चित्तवृत्तिमहाटब्ध्या, तत्सर्वमिदं सस्थिता । प्रलीन वत्स !
 “पश्यन्ति, नूनमेते महाधिपः ॥ २ ॥ युगम् सा सर्वोपद्रवैर्मुक्ता, श्रेया रत्नौघपूरिता । एतेषा ध्यानयोगेन, चित्तधृतिः प्रमासते ॥ ३ ॥ सदेते
 “ते महत्मानो, ये मया वत्स ! वर्णिताः । पूर्वं तपोधनाः सम्यक्, पश्य विस्फारितेक्षण ॥ ४ ॥ प्रकर्षेणोक्त—श्चारु चारु कृत माम् !,
 विदितो मदनुग्रह । जनितः दूतपापोऽस्मेतेषा वर्षनात्स्वया ॥ ५ ॥ कृत मानसनिर्वाण, विदितः पटुलोचनः । आनन्दामृतसेकेन, गात्र
 निर्वापितं मे ॥ ६ ॥ केवल दर्शनीयोऽसौ, ममाद्यापि तनु त्वया । यो वर्णितो महावीर्यो, माम् ! सन्तोषमूपतिः ॥ ७ ॥ विमर्शो-
 नोक्त—य एष दृश्यते वत्स !, सद्दृष्टेः सुखदायकः । शुभ्रचित्तसमाधानो, नाम विस्तीर्णमण्डपः ॥ ८ ॥ सर्वेषां बह्मोऽमीयां, जनानां
 पुरवासिनाम् । स सन्तोषमहामूपो, नूनमत्र मविष्यति ॥ ९ ॥ प्रकर्षः प्राह यथेवं, ततोऽत्रैव प्रविश्यताम् । एव भवतु वत्सेति,
 वभाये तस्य मातुलः ॥ १० ॥ प्रविश्य चोचिते वेषे, ताभ्या दृष्टः स मण्डप । निजप्रभावविशिष्टजनसन्तापसुन्दरः ॥ ११ ॥ तत्र
 प—एजमण्डलमप्यस्य, दीप्तिनिर्धूतवामसम् । वेष्टित भूरिलोकेन, सविद्यानन्ददायकम् ॥ १२ ॥ विशालवेदिकास्त्वमुपविष्ट वरुसने ।
 दद्यात्मान नेत्रत्र तौ, पश्यतः स चतुर्मुखम् ॥ १३ ॥ ततः प्रकर्षस्त वीक्ष्य, मनसा हर्षनिर्मरः । मनाक् सजातसन्देशो, मातुलं प्रत्य-
 भापत ॥ १४ ॥ अहो रम्यमिदं जैन, पुरं यत्रेदृशः प्रभुः । ईदृशो मण्डपो लोका, वास्तव्या यत्र चेदृशाः ॥ १५ ॥ एव च सिते—
 यत्रेदृशं पुरं माम् !, विवेकवरपर्यते । किं सोऽयं भवचक्रेऽत्र, वर्तते वीर्यपूरिते ॥ १६ ॥ विमर्शेनोदित वत्स !, यस्मिन्नेव महागिरिः ।
 वर्तते तद्वद वन्द्ये, स्थानमस्य निशामय ॥ १७ ॥ चित्तवृत्तिमहाटब्ध्यां, वर्तते परमार्थतः । भवचक्रे तु विद्वद्भिरुपचारेण कथ्यते ॥ १८ ॥
 यत्रोऽत्र विद्यते वत्स !, सद्योऽकपरिपूरितम् । अन्तराङ्गं सुविस्तीर्णं, पुरं सात्त्विकमानसम् ॥ १९ ॥ तत्राय सस्थितो वत्स !, विवेकवरप-

वर्ततः । आधाराधेयसम्बन्धस्तेनैव परिकीर्तितः ॥ २० ॥ प्रकर्षेणोदित—माम् ! यथेव ततो यद्विषयस्य पर्वतस्थाधारभूत सात्त्विकमानस
 पुरं मे च तत्सेविनो बहिरङ्गलोकाः यस्माय विवेकमहागिरिः यथेवमप्रमत्तशिखरं यथावो जैन पुर ये चाग्र स्थिता बहिरङ्ग-
 जनाः यस्माय चित्तसमाधानमहाभण्डपो या चेय वेदिका यथेद सिंहासन यस्माय नरेन्द्रो यस्मायमस्य परिवार तद्विदः सर्व मम
 जन्मापूर्वं ततो ममानुग्रहधिया प्रत्येक विशेषवस्त्रहर्षयितुमर्हसि माम्, विमर्शेनोक्त—वत्स ! यथेव तत समाकर्णय—यद्विद पर्वता-
 धारं, पुरं सात्त्विकमानसम् । तदन्तरङ्गरत्नानां, सर्वेपासाकरो मतम् ॥ २१ ॥ अनेकवोपपूर्णेऽपि, भवचक्रे व्यवस्थितम् । नेद स्वरूपतो
 वत्स !, दोषसंश्लेषमाजनम् ॥ २२ ॥ अद्यन्ता भवचक्रेऽत्र, वर्तमाना मनुष्यका । इद स्वरूपतो वत्स !, न पश्यन्ति कदाचन ॥ २३ ॥
 यानि निर्मलचिदादिपुण्यन्तरमूमिषु । अत्रैव प्रतिवद्वानि, तानि जानीहि मावत ॥ २४ ॥ स कर्मपरिणामाख्यो, राजा नेद महा-
 पुरम् । समुच्छिक्त द्वालेक, महामोहाविमूनुजाम् ॥ २५ ॥ किं तर्हि ? स्वयमेव मुनकीव, तथाऽन्यैर्वरमूमिषैः । शुभाशयाविभिर्बत्स !,
 भोजयेच्च समुच्छिक्तम् ॥ २६ ॥ इद हि अगतः सारमिषं च निरुपद्रवम् । इवमेव कृताङ्गाद, बहिर्जनमनोहरम् ॥ २७ ॥ तद्विद ते
 समासेन, पुरं सात्त्विकमानसम् । निवेदित मया वत्स !, शृणु चात्राधुना जनम् ॥ २८ ॥ ये लोका निवसन्त्यत्र, पुरे सात्त्विकमानसे ।
 बहिरङ्गा भवन्त्येषां, शौर्यवीर्यादयो गुणा ॥ २९ ॥ बहिरङ्गा अनास्ते हि, निवसन्त्यत्र सत्पुरे । पुरमाहात्म्यमात्रेण, गच्छन्ति विदु-
 घाढये ॥ ३० ॥ अन्यच्च वसतामत्र, पुरे सात्त्विकमानसे । प्रत्यासन्नयया याति, विवेको दृष्टिगोचरे ॥ ३१ ॥ तत्रा—यथा रोहन्त्यमु
 लोका, विवेकवरपर्वतम् । ततो जैन समासाध, पुरं यान्ति सुखास्पदम् ॥ ३२ ॥ एव च स्थिते—पुरप्रभावमात्रेण, सर्वेते सुन्दरा
 जनाः । विवेकशिशुरारूढाः, पुनः स्युरतिसुन्दराः ॥ ३३ ॥ किं च—अन्येषां पापिनां वत्स !, भवचक्रनिवासिनाम् । सदा न प्रति

“बाँधेणेषु अवष्टभन्ति परीपहेषु स्मरन्ते विख्याद्युपसर्गेषु गृह्यति प्रवचनमालिन्त्य वक्ष्यन्तीन्द्रियधूतंगण लुप्यन्ति तपश्चरणेषु गृप्यन्ति
 “वैयाद्याचारणेषु अम्युपपद्यन्ते सद्भानयोगेषु घृप्यन्ति परोपकारणेषु निव्रन्ति प्रमादचौरण्ड विभ्यति भवषफभ्रमणात् जुगुप्सन्ते
 “विमार्गेषारिषां रमन्ते निर्दृष्टिनगरीगमनमार्गे उपहसन्ति विषयसुखशीलता उद्विजन्ते दैधित्याचरणान् शोचन्ति पिरन्वनदुश्चरितानि
 “गर्हन्ते निजक्षीकस्सलितानि निवृन्त्यि भवषफनिवास आराधयन्ति जिनास्त्रायुवर्षि प्रतिसेवन्ते द्विविधशिक्षाललना ॥” तदेव सर्वभार्यणि,
 महाभोगादिभूषणाम् । एतेषु माम् ! दृश्यन्ते, जैनेषु सुपरिस्फुटम् ॥ ६९ ॥ तत्कथं भवता प्रोक्तमेव सति ममाप्रत । यथैते दूरतस्त्वका,
 महाभोगादिषुधुमि ॥ ७० ॥ विमर्शेनोचित वत्स !, य एते भवतोविताः । महाभोगादयस्तेऽन्ये, वत्सला जैनवान्यवा ॥ ७१ ॥
 एते हि द्विविधा वत्स !, महाभोगादयो मताः । एकैऽरयोऽत्र जन्तूनामपरेऽलुलयान्धवाः ॥ ७२ ॥ यत —प्रथमा भवचक्रेऽत्र, पात-
 यन्ति सदा जन्तम् । अग्रशस्त्रतया तेषां, प्रकृति खलु तादृशी ॥ ७३ ॥ इतरे निर्युतिं लोफ, नयन्ति निफटे स्थिता । प्रशस्वास्ते यत्-
 स्तेषां, प्रकृति साऽपि तादृशी ॥ ७४ ॥ तदेते शत्रुभित्स्वका, वन्धुभिः परिवेष्टिताः । महाभोगादिभिर्वत्स !, मोदन्ते जैनसज्जना-
 ॥ ७५ ॥ एव च —अमी सकलकल्याणमाशिनो जैनसज्जनाः । निवेदिता मया तुभ्यमधुना शृणु मण्डपम् ॥ ७६ ॥ अयं चित्तसमाधानो,
 मण्डपः सर्ववेदिनाम् । संप्राप्तः कुरुते सौख्यमनुभुज निजकीर्यतः ॥ ७७ ॥ अस्यैव भूपतेर्नृमास्थानार्थं विनिर्मितः । वेधसा त्रिजगद्गन्धो-
 यदरादेव मण्डपः ॥ ७८ ॥ नास्त्येव भवचक्रेऽत्र, सुखगन्धोऽपि सुन्दर ! । यावच्चित्तसमाधानो, नैव समाप्यते जनैः ॥ ७९ ॥
 तदेव लेखतो वत्स !, वर्षितो वरमण्डपः । एषा निःस्पृहता नाम, वेदिषा से निवेद्यते ॥ ८० ॥ ये लोका वेदिकां वत्स !, स्मरन्त्येनां
 पुनः पुन । तेषां शत्र्यादयो भोगाः, प्रतिमान्ति विषोपमाः ॥ ८१ ॥ न तेषु वर्तते चित्त, क्षीणते कर्मसम्बन्धः । जायन्ते निर्मलत्वेन,

भवचक्रपरामुखाः ॥ ८२ ॥ येषामेपा स्थिता चित्ते, धन्यानां वत्स ! वेदिका । नेत्रैर्न देवेर्नो मूर्धैर्नान्यैस्तेषां प्रयोजनम् ॥ ८३ ॥ ए
 पाऽपि नूतमस्यैव, निविष्टा धरमूपतेः । आस्थानार्थं विधात्रेति, वत्स ! सुन्दरवेदिका ॥ ८४ ॥ इय निःस्पृहता ताव !, वर्णिता ते सुवे-
 दिका । जीववीर्यमिदं नाम, साम्प्रथ शृणु विष्टम् ॥ ८५ ॥ जीववीर्यमिदं येषां, परिस्फुरति मानसे । सुखमेव परं तेषां, दुःस्थानामु-
 द्भवः कुतः ? ॥ ८६ ॥ अयं हि राजा वीरगो, दृश्यते यस्मत्पुंसः । निविष्टोऽत्र जगद्धन्दुर्दत्तास्थानो मनोरम ॥ ८७ ॥ य शुभ्रः
 परिवारोऽस्य, यद्वाग्य या विमूचय । यथातुल महसेजो, विष्टं तत्र कारणम् ॥ ८८ ॥ किं वात्र यदुनोक्तं ? , पुनं लोका मद्यागिरि ।
 शिखरं सत्पुनं लोका, मण्डपो वरवेदिका ॥ ८९ ॥ राजाऽयं सह सैन्यो, राज्यं भुवनसुन्दरम् । जगच्छिष्टमिदं सर्वं, माहात्म्येनास्य न-
 त्वसि ॥ ९० ॥ तथाहि—यद्येतन्न भवत्यत्र, जीववीर्यं वरासनम् । महामोहादिभिः सर्वं, तद्विदं परिमूयते ॥ ९१ ॥ विद्यमाने पुन
 र्वत्स !, जीववीर्यवरसने । महामोहादवयो नैव, प्रविशन्त्यत्र मण्डपे ॥ ९२ ॥ अन्यच्च—कचित्तिरिक्तं ताव !, महामोहादिभिर्धुलम् ।
 इदमाविर्भवत्येव, जीववीर्यप्रभावतः ॥ ९३ ॥ इदं सिंहासनं वत्स !, यावन्न प्रकासते । तावद्धि सर्ववोमद्रं, राजा सैन्यं गिरिः पुरम्
 ॥ ९४ ॥ तद्विदं वर्णितं वत्स !, जीववीर्यवरसनम् । परिवारयुतो राजा, साम्प्रथ ते निवेद्यते ॥ ९५ ॥ प्रकर्षेण चिन्तित—अये !
 यान्येतां प्रतिपादितान्यनेन मे वत्सुनि तेषामेव भावार्थो मम स्फुरति हृदये यदुक्तं—अकामनिर्जरापेक्ष, जन्तुवीर्यं यदुल्लङ्घनम् ।
 सिध्यादपेक्षितं ज्ञानं, तद्धि सात्त्विकमानसम् ॥ ९६ ॥ ये तेन संयुता लोका, वास्तव्यास्ते प्रकीर्तिताः । त एव सत्यमावेण, प्रयान्ति
 विदुषाभये ॥ ९७ ॥ धनपुत्रकलत्रादेः, शरीरात्कर्मणस्तथा । अन्योऽहं भवतो दुष्टा, महामोहादिशत्रवः ॥ ९८ ॥ अद्यावजैनसिद्धान्ते,
 कर्मनिर्जराब्जने । या स्वादेवविधा दुर्द्धिः, स विवेक इदेष्यते ॥ ९९ ॥ युग्मम् । विवेकावप्रसत्तत्वं, कपायादिनिवर्तने । यद्भवेत्पुत्रोपाणा,

“यांहेषु अवष्टभन्ति परीपहेषु स्मयन्ते दिव्याणुपसर्गेषु गृह्यति प्रवचनमालिन्य वचन्यन्तीन्द्रियधूसर्गण लुभ्यन्ति तपश्चरणेषु गृभ्यन्ति
 “वैयापट्यापरणेषु अभ्युपपद्यन्ते सद्भ्यानयोगेषु दृष्यन्ति परोपकारकरणेषु निम्नन्ति प्रमादचौरघृन्त विभ्यति भवचक्रममणात् जुगुप्सन्ते
 “विमार्गचारिता रमन्ते निर्युतिनगरीगमनमार्गे उपवसन्ति विषयसुखशीलतां उद्विजन्ते शैथिल्याचरणात् शोचन्ति चिरन्तनदुश्चरितानि
 “गहन्ते निजद्रीढस्त्वलितानि निन्दन्ति भवचक्रनिवास आरावयन्ति जिनाश्चायुवर्तिं प्रतिसेवन्ते द्विविधशिक्षालङ्घनां ॥” तदेव सर्वकार्योणि,
 महामोहाविभ्रमुज्जाम् । एतेषु माम् । दृश्यन्ते, जैनेषु सुपरिस्फुटम् ॥ ६९ ॥ सत्कथ्य भवता प्रोक्तमेव ससि ममाग्रत । यथैते दूरतस्त्वष्टा,
 मदामोहाविद्यभुभिः ॥ ७० ॥ विमर्शेनोभित वत्स !, य एते भवतोविद्याः । महामोहावयस्तेऽन्ये, वत्सला जैनवान्यवा ॥ ७१ ॥
 एते हि द्विविधा वत्स !, महामोहावयो मताः । एकेऽरयोऽत्र जन्तूनामपरेऽसुखवान्यवाः ॥ ७२ ॥ यथाः—अयमा, भवचक्रेऽत्र, पात-
 यन्ति सदा जनम् । अग्रशस्त्रवया तेषां, प्रकृति खलु तादृशी ॥ ७३ ॥ इतरे निर्गुणिं लोकं, नयन्ति निकटे स्थिताः । प्रसस्त्रास्ते यत्-
 स्तेषां, प्रकृतिः साऽपि तादृशी ॥ ७४ ॥ तदेते खलुभिल्ल्यष्टा, बन्धुभिः परिवेष्टिताः । महामोहाविभिर्वत्स !, मोदन्ते जैनसज्जना-
 ॥ ७५ ॥ एव य—अमी सकलकल्याणभाषिनो जैनसज्जनाः । निवेदिता मया तुभ्यमधुना शृणु मण्डपम् ॥ ७६ ॥ अयं चित्तसमाधानो,
 मण्डपः सर्ववेदिनाम् । सप्राप्तः कुरुते सौख्यमनुल निजवीर्यतः ॥ ७७ ॥ अस्मैव भूपतेर्नृत्तमास्थानार्थं विनिर्मितः । वेद्यसा त्रिजगद्गन्धो
 यदरादेव मण्डपः ॥ ७८ ॥ नास्त्येव भवचक्रेऽत्र, सुखगन्धोऽपि सुन्दर ! । यावद्विषसमाधानो, नैष संप्राप्यते जनैः ॥ ७९ ॥
 तदेव त्वेससो वत्स !, वर्जितो वरमण्डपः । एषा निःस्पृहता नाम, वेदिका ते निवेद्यते ॥ ८० ॥ ये लोका वेदिको वत्स !, स्मरन्त्येतां
 पुनः पुन । तेषां शब्दावयो भोगा, प्रतिमानि विषोपमा ॥ ८१ ॥ न तेषु, वर्तते चित्तं, क्षीयते कर्मसम्बन्धः । जायन्ते निर्मलत्वेन,

वत्स !, साधूनां शीलमुत्तमम् ॥ ११९ ॥ तेभ्यः सपूर्णमादेश, सुखमेतत्प्रयच्छति । 'किञ्चिन्मात्रं प्रकुर्वन्ति, वचोऽस्य' मुनिशेषकाः ॥ १२० ॥ शीलास्य वदन् वत्स !, सधिद वर्णित मया । दृतीय तु तपोनाम, वदन वप्रिवोध मे ॥ १२१ ॥ चारित्रधर्मराजस्य, व
 क्षमेत मनोहरम् । आकाङ्क्षार्थिविनाशेन, जनेऽत्र कुर्वते सुखम् ॥ १२२ ॥ विशिष्टमानसवेगशमसावकरं परम् । तप सखसिद वर्णम
 व्यापायमुत्साधयम् ॥ १२३ ॥ इदमस्य नरेन्द्रस्य, वदन वीक्ष्य सज्जनाः । आराध्य च महासत्त्वा, निर्युतिं यान्ति लीलया ॥ १२४ ॥
 वदिद ते तपोनाम, मूपतेर्वदनं मया । कथित साम्प्रत वक्ष्ये, चतुर्थं शुद्धभावनाम् ॥ १२५ ॥ स्यूत निरीक्षित मत्स्या, सत्त्वनैरिवम-
 ज्ञसा । निःशेषपापसङ्घातदहनं कुर्वते सुखम् ॥ १२६ ॥ अस्यावेशादिमे जैना, मावयन्तीह सज्जना ।—“समस्तवस्तुविस्वारमतिपुच्छ
 “मिन्तव्यम् ॥ १२७ ॥ नास्तीह शरणं लोके, दुःखपीडितवेदिनाम् । एकत्र जायते जन्तुम्रियते च भवोदयो ॥ १२८ ॥ यदिद वेदिनां
 “किञ्चिच्चावन्यविधायकम् । शरीरं घनमन्यद्वा, सर्वं वद्विजमात्मनः ॥ १२९ ॥ मूत्राब्जदज्म्यालूपरितं च कलेवरम् । तदग्रात्यन्त-
 “वीमत्से, शुचिगन्धो न विद्यते ॥ १३० ॥ माता भूत्वा पुनर्मर्त्या, भवत्यत्र भवोदयो । कर्मास्रिवो भवत्येव, पापानुष्ठानकारिणाम्
 “॥ १३१ ॥ निपृक्तानां सदाचारात्जायते वरसवरः । तपसा तु भवत्येव, सतत कर्मनिर्जरा ॥ १३२ ॥ मृता जाताश्च सर्वेषु, लोको
 “देशेषु जन्तव । मध्मिवाति च सर्वेषु, रूपिद्रव्याणि जन्तुना ॥ १३३ ॥ ससारसागरोच्चारकारुष्यं जिनोद्धितः । धर्मः सुदुर्लभा चात्र,
 “योधिः सर्वस्वदर्शने ॥ १३४ ॥ अष्टभिः कुलकम् ।” ये चैव मावयन्त्यत्र, भद्रासमुद्युदयः । आदेशं वदनस्यास्य, ते घन्यास्ते मन-
 स्विनः ॥ १३५ ॥ चारित्रधर्मराजस्य, वदनं चारुदर्शनम् । इदं वत्स ! प्रकृत्येव, सर्वसौख्यकरं परम् ॥ १३६ ॥ तदेव वदनैर्वत्स !,
 चतुर्भिः पुरवासिनाम् । एषां निःशेषसौख्यानि, करोत्येव महानृपः ॥ १३७ ॥ किं च—सर्वेषामेव सुखयो, सुवनोदरचारिणाम् । वत्स !

शिवरे तदुदाहरम् ॥ १०० ॥ चतुर्वर्णमहासङ्गप्रभोवपरकारणम् । द्वावशास्त्र पुनर्जन, वचन पुरंसुच्यते ॥ १०१ ॥ वास्तव्यका जनास्तत्र,
 ये तदोदशकारिणः । त एव च चतुर्वर्णा, यवोष्णुणभूयणाः ॥ १०२ ॥ एष एव च सारोऽत्र, यथार्थो वरमेण्डवः । यतः—विना
 पिचसमापान, पुरमेतन्न क्षोभते ॥ १०३ ॥ वेदिका चासन चैव, कथित प्रकटाक्षरैः । यथार्थमेव विज्ञेयमिव द्वितयमखसा ॥ १०४ ॥
 प्राह निजमातुलम् । मास' वर्षेव राजान, येनाहमवधारये ॥ १०५ ॥ तवस्त्र—योषावष्टम्भतुष्टात्मा, स
 मोऽय, प्रसिद्धोऽप्यन्तसुन्दरः ॥ १०७ ॥ अनन्तवीर्यो विख्यातः, प्रगुणो अगते स्थित । समृद्धः कोशदण्डाभ्यां, ज्ञेय' सर्वगुणाकरः
 ॥ १०८ ॥ दान्यस्त वत्स' ददयन्ते, वत्सार्थं वदन्ति भोः । तेषां नामानि ते वक्ष्ये, वीर्याणि च निबोध मे ॥ १०९ ॥—यान
 शीघ्रं वपस्वात', घतुर्यं दृढमावनम् । एतानि ननु वक्ताज्ञां, नामान्येषां यथाक्रमम् ॥ ११० ॥ तत्राण क्षापयत्यत्र, पात्रेभ्यो जैनस-
 तुरे । सख्यान मोहनाक्षार्यमयं जगतः प्रियम् ॥ १११ ॥ तथा—सर्वभाषारेवेहानां, बहुपमहकारणम् । आहारवत्सपात्रादि, वीर्या-
 मिति भाषते ॥ ११२ ॥ वीनान्वकृपणेभ्यश्च, वीर्यमानं कृपापदैः । आहारार्थिकमेतद्वै ! 'वदन न निषेधति ॥ ११३ ॥ गर्वाश्चमूभिहे-
 मनि, यवान्यदपि सादृशम् । तन्नेच्छति गुणमावादीयमानमिदं मुलम् ॥ ११४ ॥ अन्यच्च—सवाश्रयकरं वर्तमानहृच्छेदकारकम् ।
 इदं जगति लोकानामनुकम्पाप्रवर्तकम् ॥ ११५ ॥ दानास्त्य तद्विदं मंत्र', वणितं प्रथमं मुसम् । भूपतेरस्य श्रीढास्त्रं, द्वितीयमधुना
 शृणु ॥ ११६ ॥—य एते साधवो वत्स !, वदन्ते जैनसंसुरे । यद्विदं भाषते वक्त्र, तेषां सर्वं प्रकुर्वते ॥ ११७ ॥ अष्टावक्ष्य सहस्राणि,
 नियमानां नरोत्तमाः । अस्मादेशेन कुर्वन्ति, सदैवे वत्स ! साधवः ॥ ११८ ॥ इवमेव हि सर्वस्वमिदमेव विमूषणम् । इवमाळम्बन

उता सदा । नि सङ्ग पश्चिन्तय, युनीना कुरुते मनः ॥ १५७ ॥ तयोयोग इति ख्यात, सद्युक्तः पञ्चमो नरः । युक्तो द्वावशभिर्वत्स',
 स्वात्रिर्द्वैतमायुः ॥ १५८ ॥ एतेषा च प्रभावेण, मानुषाणा नरोत्तम । येष कुरुते जैने, पुरे तत्ते निवेष्टये ॥ ११९ ॥ सर्वाहारप
 रित्वागामि स्पृह कुरुते जनम् । वीर्यं च वर्धयत्येव, कारयन्मनोजनम् ॥ १६० ॥ अस्यादेशेन कुर्वन्ति, तानाऽभिग्रहसुन्दरम् । मुनयो
 वृत्तिसङ्केप, क्षमसातविवर्धनम् ॥ १६१ ॥ तथा—रत्नमोग न कुर्वन्ति, मोक्षोत्रेकाधिकारणम् । अस्यादेशाभिप्रेवन्ते, कायकेश सुखावहम्
 ॥ १६२ ॥ कपायेन्द्रिययोगैश्च, सलीनास्ताव । साधवः । विविच्छर्चयया नित्यमासते तेन चोविवाः ॥ १६३ ॥ प्रायश्चित्त च वृषाचा,
 विनय च चतुर्धाम् । वैयाश्रय च कुर्वन्ति, वृषाचैवात्म्य वीर्यम् ॥ १६४ ॥ पञ्चप्रकारं स्थाप्याय, हेष्वा ध्यान च सप्तमम् । सतत
 कारयत्येव, मुनिलोक नरोत्तम ॥ १६५ ॥ गणोपधिस्त्रीराजाभाहारस्य च निःस्पृहाः । प्राप्ते काले प्रकुर्वन्ति, त्यागमेतेन चोविवा
 ॥ १६६ ॥ लेशोद्देशादिव वत्स', तयोयोगविचेष्टितम् । वर्णित विस्मरेणास्य, वर्णने नास्ति निष्ठितिः ॥ १६७ ॥ यत्स्वय दृश्यते वत्स',
 पट्टोद्गीया मनोरस । वल्लभो मुनिलोकस्य, सयमाख्यो नरोत्तम ॥ १६८ ॥ स सप्तवशभिर्युक्तो, मानुषैर्जनसत्पुरे । यथा विजृम्भते
 वात', तत्ते सर्वं निवेष्टये ॥ १६९ ॥ पापास्त्रवपिघातेन, शान्तबोधनिराकुलम् । पञ्चेन्द्रियविरोधेन, सतुष्ट धारयत्येव, मुनिलोक नरोत्तमः ।
 कपायथापप्रशमासिचनिर्वोणधन्युरम् । मनोवाक्काययोगाना, नियमेन मनोहरम् ॥ १७१ ॥ सतत धारयत्येव, मुनिलोक नरोत्तमः ।
 सयमाह स्ववीर्येण, निमग्न धृतिसागरे ॥ १७२ ॥ अथवा—इवाजलानलगतमनितासिखिअस्मिनाम् । हिंसां द्विभित्तुष्य च द्विपीकाणां
 निपेयति ॥ १७३ ॥ अचिन्तमपि यद्वस्तु, हिंसाकरममुन्वयम् । प्रहृण तस्य यत्नेन, धारयत्येव सयम् ॥ १७४ ॥ प्रेक्षण स्पष्टिला

पारित्र्यमोऽयमसृव कस्य दुःखम् ? ॥ १३८ ॥ तथापि पापिन सख्या, मधुचक्रनिवासिन । एके नैन विजानन्ति, निन्दन्त्यन्ये विपु-
 व्यकाः ॥ १३९ ॥ तत्रेय ते महाराजमृत्युर्वर्षनमुन्दर । वर्णित साम्प्रत वक्ष्ये, परिवारमथाधुना ॥ १४० ॥ यैषा विलोक्ष्यते वत्स !,
 गुदरुफटिनिर्मला । अघासने निविष्टाऽस्य, नारी सर्वाङ्गमुन्वरा ॥ १४१ ॥ इय हि विरतिर्नाम, भार्योऽस्य वरभूपतेः । समानगुण-
 वीर्यो य, भूमुज्जालेन वर्तते ॥ १४२ ॥ तथाहि—आहावृजनी लोके, निर्धुतेर्मागदेशिका । गता सायात्म्यमेतेन, न भिमेय प्रतीयते
 ॥ १४३ ॥ य एते पञ्च दृश्यन्ते, राजानोऽभ्यर्णवर्तिनः । एतस्मैव नरेन्द्रस्य, स्वाङ्गभूता वयसका ॥ १४४ ॥ तत्र च—आद्य सा
 नायिकास्योऽय, भूपतिर्जनससुरे । नि क्षेपपापविरति, वत्स ! कारयते सदा ॥ १४५ ॥ छेवोपस्थापनी नाम, द्वितीयो वत्स ! भूपतिः ।
 पापानुष्ठानसङ्गत, विदोषेण निषेधति ॥ १४६ ॥ परिहारविद्युद्दीयस्तृतीयस्तु नरेश्वरः । साधूनां वक्ष्यत्युग्र, तपोऽष्टावक्षसासिकम्
 ॥ १४७ ॥ यत्स्वेप दृश्यते वत्स !, चतुर्थो वरभूपति । स सूक्ष्मसपरायास्यः, सूक्ष्मपापाणुनाशकः ॥ १४८ ॥ अत्यन्तनिर्मलो वत्स !,
 निर्धूतादोषकस्य । एष सारो ययाख्यातः, पञ्चमो वरभूपति ॥ १४९ ॥ क्षरीरे जीवित प्राणा, सर्वस्य तत्त्वमुत्तमम् । चारित्र्यधर्म-
 राजस्य, पञ्चाप्येते वयसकाः ॥ १५० ॥ यत्स्वेप निकटे वत्स !, दृश्यते मूलभूपतेः । सोऽस्मैव यतिधर्मोऽस्य, सुतो राग्यधरः परः
 ॥ १५१ ॥ वद्विर्विलोकिता मद्र !, ये त्वया मुनिपुङ्गवाः । अत्यन्तवत्सलस्तेषामेव राजमुतः सदा ॥ १५२ ॥ शैरेष वृशभिर्वत्स !, परि-
 चारिणविमह । मानुषाणि प्रकुर्वन्ति, तानि यत्तन्निबोध मे ॥ १५३ ॥ योयिवाद्या क्षमा नाम, मुनीनामपि वड्ढमा । तेषामुपदिशत्येषा,
 सदा रोपनियारणम् ॥ १५४ ॥ विम्भरूपमिदं तात !, द्वितीयमिदं भार्यवम् । करोति निजवीर्येण, साधूनामसिनम्रताम् ॥ १५५ ॥
 तृतीयमार्जव नाम, विम्भरूपमिदं सदा । सर्वत्र सरल भाव, विषत्ते वत्स ! सन्नियाम् ॥ १५६ ॥ एषा तु मुक्ता वात !, चतुर्थी ल-

अत्यन्तस्थूलार्हिसायाः कृषिद्विरसिसुन्दरम् । स्थूलालीकनिष्ठ च, करोत्येव पुरे जनम् ॥ १९३ ॥ स्थूलस्तेयनिष्ठ च, परदारपरश्रुत्सम् ।
 कथित्सक्षिप्रमान च, सकलेऽपि परिग्रे ॥ १९४ ॥ परित्यक्तनिशामक, कृतमान च सवरे । युक्तोपभोगसम्भोग, कर्मानुष्ठानकारकम्
 ॥ १९५ ॥ अनर्थदण्डविरत, सामायिकरत सवा । वेशावकाशिके सक्त, पौषधे कृतनिश्चयम् ॥ १९६ ॥ अतिथेः सविभोगेन, परिपू-
 तमनोमलम् । करोत्येव जन वत्स !, गृष्टिधर्मोऽत्र सत्पुरे ॥ १९७ ॥ किं च—यो यावन्त करोत्यत्र, निर्देश शक्तिवो जनैः । तस्य
 तावत्करोत्येव, फल नास्त्यत्र सस्य ॥ १९८ ॥ या त्वेषा बालिका वत्स !, विस्फारितवरेक्षणा । दृश्यतेऽस्यैव मार्येय, नाम्ना सद्गुणर-
 क्ता ॥ १९९ ॥ वत्सला मुनिलोकस्य, गुरुणा विनयोचता । भर्तुरि सोहवदेय, वत्स ! सद्गुणरक्ता ॥ २०० ॥ तदेवौ जैनलोकाना,
 राजपुत्री सभार्यकौ । विस्मृतव्यौ प्रकृत्यैव, सतवानन्वकारकौ ॥ २०१ ॥ अनयोश्च सदा यित्रा, विहित परिपालक । अय महत्तमो
 वत्स !, सम्यग्दर्शननामकः ॥ २०२ ॥ अनेन रहितावेवौ, दृश्येते न कदाचन । एवौ हि बर्धयत्येव, निकटस्योऽसितत्सलः ॥ २०३ ॥
 अन्यच्च—यानि ते कथितान्यत्र, सप्त तत्त्वानि सत्पुरे । दृढनिश्चयमेतेषु, भवचक्रपरश्रुत्सम् ॥ २०४ ॥ क्षमसवेगनिर्वैकृपाऽऽस्त्रिक्यवि-
 राजितम् । मैत्रीप्रमोदकावप्यमाध्यमैर्मवितात्मकम् ॥ २०५ ॥ सदा प्रयाणकारुढ, निर्धृतौ गमनेच्छया । करोत्येव जन वत्स !, स-
 म्यग्दर्शननामक ॥ २०६ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । या त्वेषा दृश्यते वत्स !, क्षमवर्णा मनोहरा । इयमस्यैव सद्भार्या, सुदृष्टिर्नाम विभ्रता
 ॥ २०७ ॥ इय हि जैनलोकाना, सन्मार्गे वीर्यशालिनी । चित्तस्वैर्यकरी श्रेया, विधिना पर्युपासिता ॥ २०८ ॥ एव च स्थिते—यो
 ऽसौ निवेदितस्तुभ्य, कुदृष्टिसहित पुर । विचित्रपरिखत्वात !, महामोदमहत्तम ॥ २०९ ॥ तवाचारविरुद्ध हि, सर्वमस्य विचेष्टि
 तम् । विधेय जगदानन्द, सुविचारितसुन्दरम् ॥ २१० ॥ स सन्नयति यत्नेन, महामोदधल सदा । चारित्र्यधर्मराजस्य, बलमेव महत्तमः

दीनां, गृहस्थानामुपेक्षणम् । स्थानाधिकरणे सम्यक्, तन्मूलीना प्रमार्जनम् ॥ १७५ ॥ आहारोपचिद्यनानामनुस्वाधिकभावः । परिष्ठा-
 पनमन्त्रम्, मनोवाङ्माययक्षणम् ॥ १७६ ॥ विमुक्तमवकर्तव्यै, सतत सुसमाहितै । मुनिभिः कारयत्येव, सर्वमेतन्नरोत्तम ॥ १७७ ॥
 तद्विद लेखनो वत्स !, चरित् परिकीर्तितम् । नरस्य सयमाकृत्य, शेषाणां शृणु साम्प्रतम् ॥ १७८ ॥ य एष सप्तमो वत्स !, दृश्यते
 पुरुषोत्तमः । यत्प्रियमपीवारो, सत्यनामाविमुन्दरः ॥ १७९ ॥ द्वितं मिताक्षरं काले, जगदाकाङ्कारणम् । अस्यादेशेन मापन्ते, वचन
 मुनिपुङ्गवाः ॥ १८० ॥ शौचाभिधानो यो वत्स !, वर्तते चाष्टमो नर । द्रव्यभावात्मिकां शुद्धिमस्यादेशेन कुर्वते ॥ १८१ ॥ यद्विद
 नयम ताव !, विष्मरूप मनोहरम् । आकिञ्चन्यमिव नाम, मुनीनामसिद्धमम् ॥ १८२ ॥ अवाप्तसौष्ठवं वत्स !, वाङ्मान्तरपरिग्रहम् ।
 मुनिमिर्मोचयेत्तच्छुद्धस्तुष्टिफलिर्मलम् ॥ १८३ ॥ इदं तु वल्लभ ताव !, गर्भे(विष्म)रूप मनोहरम् । ब्रह्मचर्यमिति ख्यात, मुनीना इवयप्रियम्
 ॥ १८४ ॥ विव्यौदारिकसन्धय, मनोवाङ्माययोगतः । अन्नञ्च कारयत्येतत्कृतकारणमोदने ॥ १८५ ॥ तदेव वदमिर्वत्स !, मानुषे
 परिवारितः । पुरेऽयं विद्वत्सत्वेन, यत्प्रियं स्खलीक्या ॥ १८६ ॥ एषाऽत्र विद्वत्सर्पिर्निर्वाल्किः प्रलोकना । सन्नावसारता नाम,
 भार्याऽस्य मुनिवत्समा ॥ १८७ ॥ अस्यां जीवति जीवन्त्यां, मरणेऽस्या न जीवति । अत्यर्थं रत्नचित्तोऽस्यां, राजसुन्दरय सदा ॥ १८८ ॥
 किं चेह यदुनोक्तेन ?, वाम्पत्यमिदमीदृशम् । निर्मिथ्यकोहगर्भोर्यं, न दृष्ट कुत्रचिन्मया ॥ १८९ ॥ 'यः पुनर्दृश्यते ताव !, द्वितीयोऽय
 कुमारकः । गृहस्थमभिधानोऽसौ, कनिष्ठोऽस्य सहोदरः ॥ १९० ॥ यदेव कुर्वते वत्स !, युक्तो द्वादशमानुषे । जैनेन्द्रसंस्युरे स्थितं,
 लसन्मुरामलीलया ॥ १९१ ॥ तदह वर्णयिष्यामि, पुरस्तस्ते वरेक्षण ! । येतः समाहित कृत्वा, तव वत्सावधारय ॥ १९२ ॥ (युग्मम्)

जनेन हेतुना ॥ २३० ॥ तृतीयोऽवधिनामाय, सद्गोष्ठस्य वयस्यकः । अनेकरूपविस्तरकारकोऽयमुदाहृतः ॥ २३१ ॥ कचिदीर्यं कचि-
 द्रस्य, कचिद् स्त्रोकं कचिद्वृद्ध । वस्तुजात जगत्पत्र, विलोकयति लीलया ॥ २३२ ॥ चक्षुर्यं पुरुषो वत्स', मनःपर्यायनामक । सा-
 क्षात्करोति वीर्येण, परेपा यन्मनोगतम् ॥ २३३ ॥ मनुष्यलोके नास्त्यत्र, पित्त तप्तात' किञ्चन । अनेन यत्र दृश्येत, धीमता भाववे-
 दिना ॥ २३४ ॥ पञ्चम पुरुषो वत्स', केवलो नास विभुतः । नि क्षेपक्षेयविस्तरमेव पश्यति सर्वदा ॥ २३५ ॥ निर्यति नगरीं
 यान्ति, ये जना जैतस्यसुरात् । तेयामेव प्रकृत्यैव, नायकः पुरुषोत्तमः ॥ २३६ ॥ तद्वेप पञ्चभिर्वत्स', वयस्यैः परिवारितः । सद्गोष्-
 सचिवो लोके, साक्षादिव दिवाकट । ॥ २३७ ॥ प्रकर्षेणोदित माम', स सन्तोषमहीपति । न वृश्चितस्त्वयाऽप्यापि, यत्र मेऽत्यन्त-
 फौतुकम् ॥ २३८ ॥ ततस्त्वन्मातुलेनोक्त, वत्स' योऽय पुरः स्थितः । समयस्य स विज्ञेयः, सन्तोषो नात्र सशय ॥ २३९ ॥ प्रकर्षे-
 णोक्तम्—यस्योपरि समायाता, महामोहाविभूमुजः । विक्षेपेण स सन्तोषो, नैव किं मूलनायकः ? ॥ २४० ॥ विमर्शेनोदित वत्स',
 नैवाय मूलनायक । चारित्र्यधर्मराजस्य, पदातिरिति गृह्यताम् ॥ २४१ ॥ शूरो नीतिपरो दक्ष, सन्धिबिम्बद्वेदक । तेनैव तद्वपालत्वे,
 नियुक्तो मूलभूमुजा ॥ २४२ ॥ सपूर्णवल्गुसामग्र्या, भ्रमवोदामलीलया । अनेन स्पर्शनादीनि, तानि दृष्टानि कुत्रचित् ॥ २४३ ॥ ततो-
 ऽभिभूय वान्येप, स्वमाहात्म्येन निर्धूतौ । नयति सा अन कञ्चिद्दूलेनैयां महीमुजाम् ॥ २४४ ॥ ततो विज्ञाय दृष्टान्तमेव ते जनवा-
 र्थया । महामोहादिमूपाळाबलिता रणकान्यया ॥ २४५ ॥ ततस्तैः स्वधिया वत्स', कल्पितो मूलनायकः । पदातिरपि सन्तोषसन्नेव
 इन्व कारणम् ॥ २४६ ॥ तावन्मात्र जनो वेत्ति, यावन्मात्रं किलेक्षते । यतः सितोबुरोऽपीह, कृष्णः सर्पोऽभिधीयते ॥ २४७ ॥
 अनेन स्पर्शनादीनि, निहवानीति धार्तया । अस्योपरि यथा रोपस्तेषां शेषेषु नो वया ॥ २४८ ॥ सन्तोषपुरीकृत्य, ततो विमर्शवाञ्छया ।

॥ २११ ॥ सम्यग्दर्शनसङ्गस्य, तस्मादत्र व्यवस्थितः । स एव क्षत्रुः परसो, सिध्यादर्शनामकः ॥ २१२ ॥ एव च स्थिते—त्रिरूपश्च
 भवत्येव, किञ्चिदासाद्य कारणम् । क्षयेण प्रतिपक्षस्य, प्रशमेनोभयेन वा ॥ २१३ ॥ तच्च रूपत्रय वत्स', जायेतास्य स्वभावतः । यद्वा
 सपादयत्येव, मधी सद्बोधनामकः ॥ २१४ ॥ अथ हि सत्त्विवो वत्स', सद्बोधो मुबनोदरे । तन्नास्ति यन्न जानीते, पुरुषार्थप्रसाधकम्
 ॥ २१५ ॥ भवद्भूतमविव्यस्तु, भावेण भवभाविषु । विज्ञातु प्रभवत्येव, सूक्ष्मव्यवहितेषु च ॥ २१६ ॥ किं चात्र बहुनोक्तेन?, जगदेव
 चराचरम् । अनन्तद्रव्यपर्याय, वीक्ष्यते विमलेक्षणः ॥ २१७ ॥ निषुणो नीसिमागोपु, वत्सलश्च महीपतेः । चिन्तको राख्यकार्याणां, बले
 च विहितोदर ॥ २१८ ॥ प्रियो महत्तमस्योबैस्तस्य च स्थिरसाकरः । सकलेऽपि जगत्त्र, सत्त्विवो नास्त्यमूढस्य ॥ २१९ ॥ किं च
 —ज्ञानसवरूपस्याय, प्रतिपक्षतया स्थितः । क्षयोपक्षमतस्तस्य, क्षयाच्च द्विविवो मतः ॥ २२० ॥ इयं तु निकटे वत्स', निर्मलाङ्गी
 सुलोपना । मक्षिणोऽधगतितर्नाम, भार्योऽस्यैव वदानता ॥ २२१ ॥ स्वरूप जीवित प्राणा, सर्वस्य वर्ततेऽनघा । इयमस्य सदा पत्नी,
 क्षीरव्यतिरेकिणी ॥ २२२ ॥ तथा—य एते पञ्च दृश्यन्ते, त इमे पुरुषोत्तमा । अस्यैव तु सद्बोधस्य, स्वाङ्गीभूता वयस्यका ॥ २२३ ॥
 आद्योऽध्यामिनियोद्योऽय, वयस्यः पुरवासिनाम् । इन्द्रियानिन्द्रियज्ञान, जनानां जनयत्यलम् ॥ २२४ ॥ द्वितीय पुरुषो मद्र', प्रसिद्धो-
 ऽय सदागमः । यस्यावेक्षे स्थित सर्वं, पुरमेतन्न सक्षय ॥ २२५ ॥ कार्योणि मन्त्रयत्येव, निश्चिन्नान्यपि भूमुजाम् । वचःपादवयुकोऽय,
 मूढाः शेषा मनुष्यकाः ॥ २२६ ॥ यतः सदागमस्यास्य, दृष्ट्वा वचनकौशलम् । सद्बोधोऽनेन भूयेन, मन्त्रित्वे स्थापितः पुरा ॥ २२७ ॥
 मय सदागमोऽमीयां, सर्वेषां वत्स ! भूमुजाम् । वक्षिष्य जैनलोकानां, ज्ञेयः परमकारणम् ॥ २२८ ॥ अनेन रहितं वत्स', न क्वाचि-
 दिद बलम् । पुरं चेद जगत्त्र, स्वरूपेण प्रकाशते ॥ २२९ ॥ सर्वेय सर्वकार्याणामुपवेष्टा सदागमः । द्वितीयः पुरुषो वत्स', प्रधानो-

जनेन हेतुना ॥ २३० ॥ दृतीयोऽवधिनामाय, सद्बोधस्य वयस्यकः । अनेकरूपविस्तरकारकोऽयमुवाहृतः ॥ २३१ ॥ कश्चिदीर्यं कचि-
 ब्रस्य, कचित् स्त्रोकं कचिद्बहु । वस्तुजात जगत्त्रय, विलोकयति लीलया ॥ २३२ ॥ चतुर्यः पुरुषो वत्स !, मनःपर्यायनामकः । सा-
 म्नात्करोमि वीर्येण, परेणा यन्मनोगतम् ॥ २३३ ॥ मनुष्यलोके नास्त्यत्र, चित्तं सत्तात् । किञ्चन । अनेन यत्र दृश्येत, धीमता भाववे-
 दिना ॥ २३४ ॥ पञ्चम पुरुषो वत्स !, केवलो नाम विभुतः । नि शेषेऽप्येयविस्तरमेव पश्यसि सर्वदा ॥ २३५ ॥ निर्धृतिं नगरीं
 यान्ति, ये जना जैनसत्पुरुषा । तेषामेव प्रकृतैव, नायकः पुरुषोत्तमः ॥ २३६ ॥ तवैव पञ्चभिर्वत्स !, वयस्यै परिवारित । सद्बोध-
 सधिवो लोके, साक्षादिव दिवाकरः ॥ २३७ ॥ प्रकर्षेणोदित माम !, स सन्तोषमहीपतिः । न दर्शितस्त्वयाऽद्यापि, यत्र मेऽत्यन्त-
 कौतुकम् ॥ २३८ ॥ तवस्त्वन्मातुलेनोक्तं, वत्स ! योऽयं पुरः स्थितः । समयस्य स विज्ञेयः, सन्तोषो नात्र सस्य ॥ २३९ ॥ प्रकर्षे-
 णोक्तम्—यस्योपरि समायाता, महामोहादिभूमुजः । विज्ञेयेण स सन्तोषो, नैव किं मूलनायकः ? ॥ २४० ॥ विमर्शेनोदित वत्स !,
 नैवाय मूलनायक । चारित्र्यधर्मरजस्य, पदातिरिति गृह्यताम् ॥ २४१ ॥ दूरो नीसिपरो वृक्षः, सन्निविप्रहवेदक । तेनैव तत्रपालत्वे,
 नियुक्तो मूलभूमुजा ॥ २४२ ॥ सपूर्णवलसामग्र्या, भ्रमतोऽहमलीलया । अनेन स्पर्शनादीनि, सानि दृष्टानि कुत्रचित् ॥ २४३ ॥ ततो-
 ऽभिमूय तान्येव, स्वमाहात्म्येन निर्धृतौ । नयति स्म जन कश्चिद्बुलेनैवा महीमुजाम् ॥ २४४ ॥ तवो विज्ञाय दृष्टान्तमेन ते जनवा-
 र्त्तया । महामोहादिभूपालाञ्छलिता रणकाम्यया ॥ २४५ ॥ ततस्तैः स्वाधिया वत्स !, कस्मिन्तो मूलनायकः । पदातिरपि सन्तोषस्तत्रैव
 इन्द्र कारणम् ॥ २४६ ॥ तावन्मात्रं जनो वेत्ति, यावन्मात्रं किलेक्षते । यतः सितोऽरोऽपीह, कृष्णः सर्पोऽभिधीयते ॥ २४७ ॥
 अनेन स्पर्शनादीनि, निहतानीति वार्त्तया । अस्मोपरि यथा रोपस्तेषां शेषेषु नो तथा ॥ २४८ ॥ सन्तोषमुररीकृत्य, तवो विप्रहृष्टाञ्छया ।

॥ २११ ॥ सम्पदार्थेनसप्तस्य, तस्मादत्र व्यवस्थितः । स एव शत्रुः परमो, मिथ्यादर्शनामक ॥ २१२ ॥ एव च स्थिते—त्रिरूपम्
 भवत्येव, चिन्मिदासाय कारणम् । क्षयेण प्रक्षिपक्ष्म, प्रशमेनोभयेन वा ॥ २१३ ॥ तच्च रूपत्रय वत्स', जायेतास्य स्वभावतः । यद्वा
 सपादयत्येव, मन्त्री सद्बोधनामक ॥ २१४ ॥ अथ हि सचिवो वत्स', सद्बोधो भुवनोधरे । तस्मास्त्रि यम् जानीते, पुरुषार्थप्रसाधकम्
 ॥ २१५ ॥ मयभूतमविप्यस्तु, भावेपु भवभाविपु । विज्ञातु प्रभवत्येव, सूक्ष्मव्यवहितेषु च ॥ २१६ ॥ किं चात्र बहुनोक्तेन? अगदेप
 पदापरम् । अनन्तद्रव्यपयायं, वीक्षते विमलेक्षण ॥ २१७ ॥ निपुणो नीतिमार्गोपु, वत्सलम् महीपते । चिन्तको राग्यकार्योणां, बले
 च विहितवाहर ॥ २१८ ॥ प्रियो महत्तमस्योक्तस्य च स्थिरताकरः । सकलेऽपि जगत्त्र, सचिवो नास्त्यमूढशः ॥ २१९ ॥ किं च
 —ज्ञानसंवरणस्याय, प्रक्षिपक्ष्वतया स्थितः । क्षयोपक्षमवत्तस्म, क्षयाच्च द्विविधो मतः ॥ २२० ॥ इयं तु निष्कटे वत्स', निर्मलान्नी
 सुलोचना । मक्षिणोऽवगतिर्नाम, मार्गोऽस्यैव वरानना ॥ २२१ ॥ स्वरूप जीवित प्राणाः, सर्वस्व वर्ततेऽनघा । इयमस्य सदा पत्नी,
 क्षरीरव्यतिरेकिणी ॥ २२२ ॥ तथा—य एते पञ्च दृश्यन्ते, त इमे पुरुषोत्तमा । अस्मैव तु सद्बोधस्य, स्वाङ्गीभूता वयस्यकाः ॥ २२३ ॥
 आधोऽत्राभिमनियोऽय, वयस्यः पुरस्तासिनाम् । इन्द्रियातिन्द्रियज्ञात, जनानां जनयल्लम् ॥ २२४ ॥ द्वितीयः पुरुषो भद्र', प्रसिद्धो
 ऽय सदागमः । यस्यावेक्षे स्थित सर्व, पुरमेतन्न सशयः ॥ २२५ ॥ कार्योणि मन्त्रयत्येव, निश्चिन्तान्यपि भूमुजाम् । वचःपटव्युक्तोऽय,
 मूढाः रोषा मनुष्यका ॥ २२६ ॥ यतः सवागमस्यास्य, दृष्ट्वा यच्चनकौशलम् । सद्बोधोऽनेन भूयेन, मन्त्रित्वे स्थापित पुर ॥ २२७ ॥
 मय सवागमोऽनीर्षा, सर्वेषां वत्स' भूमुजाम् । वहिष्म जैनलोकानां, श्रेयः परमकारणम् ॥ २२८ ॥ अनेन रहित वत्स', न कदाचि-
 त्पिद यलम् । पुनं वेद जगत्त्र, स्वरूपेण प्रकाशते ॥ २२९ ॥ तदेव सर्वकार्योणामुपयेष्टा सवागमः । द्वितीयः पुरुषो वत्स', प्रधानो-

ॐ श्रीपा महीभुजाम् ॥ २६७ ॥ ततश्च—असख्यातजनं वत्स !, पूरित भूरिभूमिपैः । निःशेषमिवमास्थान, को हि वर्णयितु क्षमः ?
 ॥ २६८ ॥ ततो मयेदं ते वत्स !, समासेन निवेदितम् । गच्छावः साम्प्रत द्वारे, यदि पूर्णं कुतूहलम् ॥ २६९ ॥ एव भवतु तेनोक्ते,
 विनिर्गत्य विलोकितम् । चतुरङ्ग बल वाग्या, तदीय तब कीदृशम् ॥ २७० ॥—गाम्भीर्योद्धार्यशौर्योधिनामभिः सन्वन्तैः सदा । प्रेङ्खय-
 णधारावपूरिताशेषदिङ्मयम् ॥ २७१ ॥ यशःसौम्यसौजन्यप्रभयादिमहागजैः । विलसत्कण्ठनिर्घोषसरुद्धमुवनोदरम् ॥ २७२ ॥
 बुद्धिपातववाग्निमत्वनैपुण्यादितुरङ्गमैः । महादेवारवापूर्णसत्त्वजाकर्णकोटरम् ॥ २७३ ॥ अचापलमनस्वित्त्वदाक्षिण्यादिपदातिभिः । अ-
 तश्चगधविस्त्रीर्णस्त्रिमितोदधिविभ्रमम् ॥ २७४ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । ततश्चैवविष्य वीक्ष्य, चतुरङ्ग महाबलम् । प्रकर्षश्चेतसा तुष्टः,
 प्रोवाच निजमातुलम् ॥ २७५ ॥ यथेष्टमधुना माम् !, पूरित मे कुतूहलम् । यदत्र किञ्चिद्द्रष्टव्यं, तत्सर्वं दर्शित त्वया ॥ २७६ ॥ तथाहि
 —दर्शितं भवचक्रं मे, नानावृत्तान्तसङ्कुलम् । महामौहाविर्वीर्यं च, कारणैरपरपरैः ॥ २७७ ॥ विवेकपर्वतश्चाय, दर्शितो मे मनोहरः ।
 निवेदितं च सङ्कोकैः, पूर्णं सात्त्विकमानसम् ॥ २७८ ॥ शिखरं चाग्रमत्तत्वं, जैन चेद महापुरम् । युक्त महात्मभिलोकैर्दर्शितं मम
 सुन्दरम् ॥ २७९ ॥ तथा चित्तसमाधानो, मण्डपो वेदिका च मे । त्वया निःस्पृहताऽऽख्याता, जीववीर्यं च विष्टरम् ॥ २८० ॥
 वर्णितश्च महाराजः, साक्षात्करणपूर्वकम् । प्रत्येकं वर्णिताः सर्वे, भूपालास्तस्य सेवकाः ॥ २८१ ॥ इदं च दर्शितं रम्यं, चतुरङ्ग महा-
 बलम् । एव च कुर्वता माम् !, नास्ति तथश्च मे कृतम् ॥ २८२ ॥ जनितः पूतपापोऽहं, कृतो धृष्टदनुमहं । कृपापरीतचित्तेन, पूरिता
 ने मनोरथा ॥ २८३ ॥ तथापि रमणीयेऽत्र, वस्तुमिच्छामि साम्प्रतम् । विनानि कतिचिन्माम् !, लीलया जैनसत्पुरे ॥ २८४ ॥ किं
 च—स्थितो मासद्वयं यावत्, सद्भिचारपरयणः । पुरे तथा तथा प्राप्नो, जायेऽहं त्वत्प्रसादतः ॥ २८५ ॥ अहं च परमा काष्ठा, नेयो

महामोहादयो वत्स !, स्वपुरेभ्यो विनिर्गता ॥ २४९ ॥ चित्तवृत्तिमहादव्यां, रणभेषामनेकत्र । मता न न मताः, मताः न न मताः ॥ २५० ॥ यत् — कचिच्छयति सन्तोषस्तथापालोऽरिसद्वतिम् । प्रभवन्ति फणितेऽपि, महामोहादिभूता ॥ २५१ ॥ यत् च स्थिते—सदा सैन्यद्वयस्यास्य, रूपाऽन्योऽन्य जिगीपतः । कालो गच्छति पद्माक्ष !, न जाने किं भविष्यति ? ॥ २५२ ॥ न एत रत्नित-
स्तुभ्य, मया सन्तोषतश्चप । आख्यातश्चास्य वृत्तान्तो, यत्र तेऽस्तन्वकौतुकम् ॥ २५३ ॥ या त्वस्य पार्श्वे पद्माक्षी, दृश्यते रत्नम् ! क-
लिका । सा निष्पिपासिता नाम, मार्याऽस्यैव वरुणना ॥ २५४ ॥ सत्त्वरूपसत्सर्गधेयु मुषिया मा । निरुणक्त कृत्येनेना, ताम-
द्वेषविवर्जितम् ॥ २५५ ॥ कामाक्षामे सुखे दुःखे, सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च । तयाऽऽश्वापविके जाते, सन्तुष्टिं जायन्त्यम् ॥ २५६ ॥
वदेवं वत्स ! बुध्यस्व, निर्धक्त्वेन वेतसा । चारित्रधर्मराजोऽत्र, नायक परमार्यवः ॥ २५७ ॥ अस्य च—यत्किंचनं मुतो ज्ञायमान्,
गृध्रिधर्मः कनिष्ठकः । मन्त्री सद्बोधनामाय, निविष्टो राज्यविन्तकः ॥ २५८ ॥ महत्तमस्तु विज्ञेयः, सम्यग्दर्शननामक । सन्तोषस्त-
पालोऽयमेवं वत्सावधारय ॥ २५९ ॥ महामोहादय सर्वे, यथा सुवनवापकाः । तथैते वत्स ! विज्ञेया, मुयनाद्वादकारिण ॥ २६० ॥
एते हि जगदात्मना, एते हितविधायका । एते समस्तजन्तूनां पारमार्थिकयान्यवाः ॥ २६१ ॥ एते निरन्तससारसागरोच्चारकाका ।
मनन्तास्त्रादसन्तोहादयका जगतो मताः ॥ २६२ ॥ चारित्रधर्मराजायाः, सर्वेऽप्येते नरेन्दराः । सुखदेवत एवात्र, सर्वेषामपि देहिनाम्
॥ २६३ ॥ वदेते स्वाङ्गिकास्ताव ! तावयित्य मयाऽश्लिषाः । चारित्रधर्मराजस्य, बान्धवास्ते निवेदिताः ॥ २६४ ॥ ये त्वमी देहिका
ऽभ्यर्णे, वर्तन्ते मण्डपस्थिताः । शुभाशयादयस्काव !, तेऽप्यस्यैव पञ्चातयः ॥ २६५ ॥ आस्त्रावेष्टेन कुर्वन्ति, सुन्दराणि सदा जने । एते
प्रार्थ्याणि मृपाका, निर्भिष्यममृतोपमाः ॥ २६६ ॥ किं च—यजुष्या योपितो बिम्बा, ये लोकाः सुखदेवतः । विवर्तन्ते समस्तास्ते, मन्थ्ये

ज्वलन्निधुदलद्वराणा । कृतसन्ततगर्वितधीरवा, दृढगोपितमास्करजारता ॥ २९९ ॥ रटदुन्दुदधर्तुरस्थिन्नरा, चलशुभ्रबलाहकहासपरा ।
 निरिफोटरनृत्तस्त्रिस्त्रिद्वार, बहुलोकमनोहररूपधरा ॥ ३०० ॥ सुसुगन्धिफवस्यपरगवहा, विटकोटिविवारणभोषसहा । इति रूपविला-
 सलसत्कपटा, भुवनेऽत्र रराञ्च यथा कुलटा ॥ ३०१ ॥ अथ तां चाटशीं वीक्ष्य, प्राष्टय दृष्टमानसः । प्रकर्षो गमनोऽशुक्लः, प्रोवाच
 निजमातुल्यम् ॥ ३०२ ॥—गन्धतामधुना माम्, त्वरित तावत्सन्निधौ । यतोऽस्मी क्षीतलीभूता, वर्तन्ते सुगमाः पथाः ॥ ३०३ ॥
 विमर्शेनोदित वत्स !, मैव बोचः कदाचन । यतोऽधुना व्यवच्छिन्नौ, विशेषेण गमागमौ ॥ ३०४ ॥ तथाहि—सुच्छमगृहमध्यस्था,
 स्वाधीनदयिवाननाः । वर्षासु धन्या गण्यन्ते, जनैर्ये न प्रवासिनः ॥ ३०५ ॥ तथाहि—पश्यतु वत्स !—जलपूरितमार्गेषु, पङ्क्तिभ्रेषु
 गच्छत । त्सलित्वा पस्तिवानेते, इसन्ति कुटजोत्कराः ॥ ३०६ ॥ निपवद्वारिधारोपहवा ये यान्ति पापिनः । वेशान्तरेषु धान्मेघो,
 मारयामीति गर्जसि ॥ ३०७ ॥ एव व्यवसिते ताव !, सुच्यतां गमनादर । ययेयन्त स्थितः काल, सिष्टात्रैव तयाऽधुना ॥ ३०८ ॥
 किं च—गच्छमत्र बहुः कालो, न दोषाय गुणावहः । यतः सोऽनुक्षण वत्स !, जायते तव दृढये ॥ ३०९ ॥ एव भवतु तेनोक्ते,
 पुनर्मोसयतुष्टयम् । स्थित्वा समागतौ गेहे, द्वौ स्वस्नीयमातुलौ ॥ ३१० ॥ अथ प्रविष्टौ तौ गेहे, वत्सास्थाने शुभोदये । भार्ययुक्ते च
 तत्सैव, निकटस्थे विपश्यने ॥ ३११ ॥ ततो विधाय समस्तया, प्रणाम विहिताञ्जली । तेषां पुरो निविष्टौ तौ, विनयाच्छुद्धमूलं
 ॥ ३१२ ॥ बलादुत्थाप्य युष्माऽस्तौ, विमर्शः स्निग्धचेतसा । आलिङ्गितः प्रयत्नेन, तन्मूर्धो च पुन पुन ॥ ३१३ ॥ प्रकर्षोऽपि समा-
 लिङ्ग्य, स्नेहनिर्मरमानसैः । निजाङ्गे स्थापित सर्वे, परिपाट्याऽतिवल्गुमः ॥ ३१४ ॥ आघातो मूर्धयेक्षे च, कुशल च मुमुग्धु । आ-
 नन्योदकपूर्णैश्चिः, पृष्टः सर्वैः समातुलः ॥ ३१५ ॥ सर्वो यथा विनिर्गत्य, गेहाद्वासेषु हिण्मिषौ । ततोऽन्तरङ्गवेशेषु, यथा पर्यटितौ पुनः

मागेन सर्वपा । अतो जैनपुरे ताषवद्य त्व वस्तुमर्हसि ॥ २८६ ॥ तवस्तन्मातुलेनोक्त, या तवेच्छा प्रवर्तते । तमेव त्वत्सुखाकाङ्क्षी, किं
 मनश्चि बशो जनः ? ॥ २८७ ॥ महाप्रसाद इत्युक्त्वा, तवस्तत्रैव सत्पुरे । स्थितो मासद्वय यावत्स प्रकर्ष्य समातुल ॥ २८८ ॥ इतश्च
 मानवावासे, वसन्तो लङ्घितस्तदा । आदेशेन महावेद्याः, प्राप्तो प्रीक्ष्य सुवारुणः ॥ २८९ ॥ यत्र प्रीक्ष्ये—जगत्कोष्ठकमव्यस्यो, लोह-
 गोष्ठकसन्निभः । प्मायते चण्डवर्तेन, जगद्धारक्यो रवि ॥ २९० ॥ जायते पत्रझाटस्तल्लणामलं हीयते वेदिना यत्र वेदे बल, पीयते
 प्राणिभिर्मूरियापबलं द्रुष्यते चात्ममेपां वृषाऽप्यर्गोल्म । वदते तीव्रत्वायेन सर्वो जनः स्त्रियते स्वेवनिर्वेदित तन्मनो, वान्ति वाता स-
 त्ता जगत्पापिनः शुष्कपद्मावलीमर्मरराविणः ॥ २९१ ॥ अयि च—भानोसिब प्रतापेन, सत्पुष्ट वर्धित दिनम् । स्वामिनोऽभ्युदये सर्व-
 सन्तोपादभिवर्धते ॥ २९२ ॥ यत्र च विवर्दिता मञ्जिकाः विकसिता जालपतकाः श्यामल्लित कुसुममेरेण शिरीषवन सुमगीमूलाश्चन्द्र-
 क्रिरणाः इदयदयिता जलाशया मनोऽभिरुचिता मौक्तिकहारयष्टयः अश्विबद्धमालि विमल्लभ्यवतानि प्रियतमानि चन्दनविलेपनानि
 भद्रुवायन्ते तालदृन्तव्यजनकानि सुस्नायन्ते सिम्भिरकिंसलयकुसुममक्षरा कगन्ति बद्धिःशरीरनिद्रिता अपि जनानामन्तर्मानसे चन्दन-
 जलाश्रो इति । तवभैषविविधे फाले, मागिनेयमभापत । गच्छावः साम्प्रत वत्स ! स्वस्थानमिति मातुलः ॥ २९३ ॥ प्रकर्ष्य प्राह ग-
 मने, दारुणोऽवसरोऽधुना । तस्माद् माम् ! शक्नोसि, गन्तुमेवविधेऽप्यनि ॥ २९४ ॥ ततो मासद्वय तिष्ठ, माम् ! सन्त्वापदारुणम् । ये-
 नाद् दीप्तलीमूते, विक्षुचके यामि सत्वरम् ॥ २९५ ॥ किं च—विचारपरयोः स्थानभावयोगुणकारणम् । अत्र जैनपुरे माम् ! मा
 मस्या निष्ययोजनम् ॥ २९६ ॥ यतः—मम स्वैर्य मवेवेव, पुरस्यास्य गुणोत्करे । ततस्वातोऽपि जायेत, सद्गुणाद्य बद्धधीः ॥ २९७ ॥
 एव मवतु तेनोक्ते, तवस्तत्रैव सत्पुरे । सिष्टतोः प्राष्टव्याता, तयोः सा इन्त कीदृशी ॥ २९८ ॥—चनतुङ्गपयोधरभारधरा, लसदु-

ज्वलविद्युदङ्कुरणा । कृतसन्तवर्गजितधीररथा, दृढगोपितभास्करजाररथा ॥ ३९९ ॥ रटबुद्धवर्षुरसिद्धनरा, चलशुभ्रयलाहकदासपरा ।
 गिरिकोटरनृचशिखण्डिवप, बहुलोकमनोहररूपधरा ॥ ३०० ॥ सुसुगन्धिकवम्बपरगवहा, धिटकोटिविदारणमोवसहा । इति रूपविला-
 ससत्कपटा, सुवनेऽत्र रराज यथा कुलटा ॥ ३०१ ॥ अथ ता तादृशी वीक्ष्य, प्राष्टप दृष्टमानसः । प्रकर्षो गमनोद्युक्तः, प्रोवाच
 निजमातुलम् ॥ ३०२ ॥—गम्यतामधुना माम्, त्वरित सावसन्निवौ । यतोऽमी शीतलीभूता, वर्तन्ते सुगमाः पथाः ॥ ३०३ ॥
 विमर्शोनोदितं वत्स !, मैव वोचः कदाचन । यतोऽधुना व्यवच्छिन्नौ, विशेषेण गमागमौ ॥ ३०४ ॥ सयाहि—सुच्छन्नगृहमध्यस्थाः,
 स्वाधीनव्यवधानना । वर्षोऽसु धन्या गण्यन्ते, जनैर्ये न प्रयासिन ॥ ३०५ ॥ तयाहि—पश्यतु वत्स !—जलपूरितमार्गेषु, पङ्क्तिभेषु
 गच्छत । स्खलित्वा पतितानेते, हसन्ति कुटजोत्कराः ॥ ३०६ ॥ निपवह्यारिचरौघहृता ये यान्ति पापिनः । वेशान्वरेषु वान्मेघो,
 भारयामीसि गर्जति ॥ ३०७ ॥ एव व्यवस्थिते तात !, मुख्यतां गमनादरः । ययेयन्त स्थित काल, सिष्टात्रैव तथाऽधुना ॥ ३०८ ॥
 किं च—गच्छन्नत्र बहूः कालो, न वोपाय गुणावहः । यतः सोऽनुक्षण वत्स !, जायते तव दृष्टये ॥ ३०९ ॥ एव भवतु तेनोक्ते,
 पुनर्मांसचतुष्टयम् । स्थित्वा समागतौ गेहे, द्वौ स्वस्नीयमातुलौ ॥ ३१० ॥ अथ प्रविष्टौ सौ गेहे, वृत्तास्थाने शुभोवये । भार्यायुक्ते च
 तस्मैव, निकटस्थे विपक्षणे ॥ ३११ ॥ ततो विधाय सङ्गण्या, प्रणाम विहिताचली । तेषां पुरो निविष्टौ तौ, विनयाच्छुद्धमूलले
 ॥ ३१२ ॥ बलादुत्थाप्य पुद्बलाऽसौ, विमर्शः अग्न्यचेतसा । आलङ्घितः प्रयत्नेन, वङ्गत्रां च पुनः पुनः ॥ ३१३ ॥ प्रकर्षोऽपि समा-
 लिप्त, ओहनिर्मरमानसैः । निजाङ्गे स्थापित सर्वैः, परिपाट्याऽसिवङ्गमः ॥ ३१४ ॥ आघ्रातो मूर्धवेक्षे च, कुशल च मुहुर्मुहुः । आ-
 नन्दोदकपूर्णैर्धैः, दृष्टः सर्वैः समातुलः ॥ ३१५ ॥ ततो यथा विनिर्गत्य, गेहाद्रासेषु हिण्मिन्तौ । ततोऽन्तरङ्गवेशेषु, यथा पर्यटितौ पुनः

॥ ३१६ ॥ यथा पुराणं दृष्ट, यथा दृष्टा महादधी । धिलोकिष्ठ यथा स्थान, महामोहादिभूयुजाम् ॥ ३१७ ॥ रसनाभूलशुद्धिश्च, यथा
 सम्यगियनिष्ठिता । यथेय वर्तते पुत्री, रागकेसरिमन्त्रिणः ॥ ३१८ ॥ कुतूहलवशेनैव, भवचक्रं यथा गतौ । निरीक्षितं च तत्पत्रं, नाना-
 पृष्ठान्तसङ्कुलम् ॥ ३१९ ॥ यथा दृष्टा महात्मानो, विवेकनरपर्वते । चरित्रधर्मराजस्य, यथा स्थानं धिलोकिष्ठम् ॥ ३२० ॥ यथा दृष्ट
 स सन्तोषो, यत्र तेन विवेष्टितम् । यत्र कारणशुद्धिरय, गुरिकाणोऽस्तिवाहित ॥ ३२१ ॥ तस्मिन् तेन निक्षेप, विमर्शेन परिस्पृष्टम् ।
 पुरो विषयपादीनां, विस्तरेण निवेष्टितम् ॥ ३२२ ॥ सप्तमिः कुलकम् । इत्थं मासमयाद्यैर्लोच्यस्वामसौ जड । रसना लोलवावाक्यैर्न
 वेतयति किञ्चन ॥ ३२३ ॥ स तस्या लालने सक, कुर्वाणः कर्म गर्हितम् । न पश्यसि महापाप, न लज्जा न कुलकम् ॥ ३२४ ॥
 अन्यथा लोलवावाक्यैर्मथविह्वलचेतसा । महाज मारयामीति, मारितः पशुपाळक ॥ ३२५ ॥ ततश्च तमजारक्ष, पशुघ्नान्या निपातितम् ।
 निरीक्ष्य लोलवागुःस्त्वब्रवेनेदं विचिन्तितम् ॥ ३२६ ॥ छालिषा रसना नूत, मांसेर्नानाविधैर्मया । इदं तु मानुष मांस, नैव वृत्तं कदाचन
 ॥ ३२७ ॥ तवोऽपुना ददामीदमस्मै पश्यामि यादृशः । जनेन जायते तोषो, रसनाया सुखावहः ॥ ३२८ ॥ तव सत्कुल्य तदस्य,
 तेन जाता प्रमोदिता । रसना लोलवा तुष्टा, सोऽपि हर्षयुगाव ॥ ३२९ ॥ भूयश्च लोलवावाक्यैरपरापरमानुषान् । निहत्य भार्यया
 सार्यं, पादन् जातं स राक्षसः ॥ ३३० ॥ तवो बालजनेनापि, निन्दितो बन्धुवर्जितः । लोकेन परिमूढश्च, स जात पापकर्मणा
 ॥ ३३१ ॥ अन्यथा लोलवापुण्ड्रो, मनुष्याणां जिघांसया । प्रविष्टञ्चौरवद्रात्रौ, गृहे धूरकुटुम्बिनः ॥ ३३२ ॥ तवः प्रसुप्तं वत्सूनु, गृ-
 णित्वा नि सरन् बहिः । स दृष्टेन घरेण, जडः क्रोधान्धचेतसा ॥ ३३३ ॥ तवः कलकलाराव, कुर्वता सह दान्धवै । तेनास्फोट्य
 नियतोऽसौ, मारितो यातनाशयैः ॥ ३३४ ॥ प्रमते च स धृष्टान्तः, सजातः प्रकटो जने । तथापि किञ्चिच्छूरस्य, न ह्यत्र जडव-

पुमिः ॥ ३३५ ॥ किं सदिं ? प्रत्युक्त वैश्विन्वितं, यदुक्त—शूरेण विश्रित चारु, यदसौ कुलवृषणः । अस्माकं लाघवोत्पादी, जहः पापो
 निपातित ॥ ३३६ ॥ ममु च जहदृष्टान्त, गिरीक्ष्य स विषक्षण । ततश्च चिन्तयत्येष, निर्मलीमसमानसः ॥ ३३७ ॥ अये !—
 इह लोके जहस्येद्, रसनालालने फलम् । सजात परलोके तु, दुर्गतिः सजनिष्यति ॥ ३३८ ॥ ततोऽप्यर्थं विरक्तोऽसौ, रसनालालन
 प्रति । स्थितो विचक्षणस्त्वावत्, यावच्चौ समुपागतौ ॥ ३३९ ॥ ततश्च—कथिताया विमर्शेन, मूलशुद्धौ सविस्तरम् । रसना त्यक्तकामो-
 ऽसौ, पितरं प्रत्यभापय ॥ ३४० ॥ सात' दृष्टविपाकेय, रसना साम्प्रत जहे । दुहिता दोषपुञ्जस्य, रागकेसरिमञ्चिण ॥ ३४१ ॥
 तदेनामधुना दुष्टां, भार्या दुष्टकुलोद्भवाम् । सर्वथा त्यक्तमिच्छामि, वासाह त्वदनुस्रया ॥ ३४२ ॥ ततः शुभोदयेनोक्त, भार्येति प्र-
 थिता जने । तवेय रसना तस्मात्प्राकाण्डे त्यागमर्हति ॥ ३४३ ॥ अतः क्रमेण मोक्तव्या, त्वयेय वत्स' सर्वथा । तदत्र प्राप्तकाल ते,
 वदाकर्णय साम्प्रतम् ॥ ३४४ ॥ ये ते हुभ्य महात्मानो, विमर्शेन निवेदिताः । विवेकपर्वतारूढा, महामोहाविसूदनाः ॥ ३४५ ॥ तेषां
 मध्ये स्थितस्येय, तदाचारेण सिद्धतः । दुष्टापि रसना वत्स', न ते किञ्चित्करिष्यति ॥ ३४६ ॥ तस्मादारुह्य यत्नेन, तं विवेकमहागि-
 रिम् । रसनादोपनिमुक्तस्मिन्न त्व सकुटुम्बक ॥ ३४७ ॥ ततो विचक्षणेनोक्त, ताव' दूरे स पर्वत । कथं कुटुम्बसहितस्तत्राह गन्तुमु-
 त्सादे ? ॥ ३४८ ॥ शुभोदयोऽप्रवीक्ष्यत्स', न कार्यं भवता भयम् । विमर्शो यस्य ते बन्धुभिन्तामणिरिवातुल ॥ ३४९ ॥ यतोऽस्य
 विद्यते वत्स', विमर्शस्य वराञ्जनम् । पट्टलादसंयत्येष, वमिहेव महागिरिम् ॥ ३५० ॥ प्रकर्षेणोदित ताव', सत्यमेतन्न सक्षयः ।
 अनुभूत मयाऽप्यस्य, योगाञ्जनविजृम्भितम् ॥ ३५१ ॥ किं धदुना ?—यावदेव महावीर्यं, न प्रयुक्ते वराञ्जनम् । तावदेव न दृश्यन्ते,
 ते पर्वतपुरावयः ॥ ३५२ ॥ यदा तु विमलालोकमयं युक्ते वराञ्जनम् । तदा सर्वत्र भासन्ते, ते पर्वतपुरावयः ॥ ३५३ ॥ ततो विचक्ष-

॥ ३१६ ॥ यथा पुरुर्यं दृष्ट, यथा दृष्टा महाद्वी । विलोकित यथा स्थान, महामोहादिभूमुजाम् ॥ ३१७ ॥ रसनामूलमुद्रिम्ब, यथा
 सम्यग्यिनिमिषा । यथेय वर्तते पुत्री, रागकेसरिमणि ॥ ३१८ ॥ कुतूहलवशेनैव, भवचक्र यथा गतौ । निरीक्षित च तत्सर्वं, नाना-
 पृथान्तसङ्कुलम् ॥ ३१९ ॥ यथा दृष्टा महात्मानो, विवेकवरपर्वते । चारित्रधर्मराजस्य, यथा स्थान विलोकितम् ॥ ३२० ॥ यथा दृष्ट
 स सन्तोषो, यद्य वेन विवेष्टितम् । यच्च कारणमुद्रिश्य, मूरिकालोऽसिधाहितः ॥ ३२१ ॥ सविद तेन नि शेष, विमर्शेन परिस्फुटम् ।
 पुरो विचक्षणदीनां, विस्तरेण निवेष्टितम् ॥ ३२२ ॥ सप्तमिः कुलकम् । इतश्च मांसमघायैर्लोलयस्त्राप्तौ जह । रसना लोलतावाक्यैर्न
 पेतयति किञ्चन ॥ ३२३ ॥ स तस्या लब्धे सकृः, कुर्मोणः कर्म गर्हितम् । न पश्यति महापाप, न लज्जा न कुलकमम् ॥ ३२४ ॥
 अन्यथा लोलतावाक्यैर्मयविह्वलचेतसा । महाज मारयासीति, मारितः पशुपाळक ॥ ३२५ ॥ वतश्च वमजारश्च, पशुभ्रान्त्या निपातितम् ।
 निरीक्ष्य लोलवातुःलाब्धेनेव विचिन्तितम् ॥ ३२६ ॥ छालिषा रसना नून, मासैर्नोत्ताखिवैर्मया । इदं तु मानुष मांस, नैव वत्त कदाचन
 ॥ ३२७ ॥ ततोऽप्युना ददामीदमस्यै पश्यामि यादृशः । अनेन जायते तोषो, रसनाया मुखावहः ॥ ३२८ ॥ ततः सस्कृत्य वदत्त,
 तेन जाता प्रमोदिता । रसना लोलता गुहा, सोऽपि हर्षमुपागत ॥ ३२९ ॥ भूयश्च लोलतावाक्यैरपरापरमानुषान् । निहत्य भार्यया
 सार्धं, तादृन् जतः स राक्षसः ॥ ३३० ॥ ततो बाळजनेनापि, निम्बिषो बन्धुवर्जितः । लोकेन परिभूतश्च, स जात पापकर्मणा
 ॥ ३३१ ॥ अन्यथा लोलवायुक्तो, मनुष्याणां जिघासया । प्रविष्टश्चौरवद्रात्रौ, गृहे शूङ्गदुम्बिनः ॥ ३३२ ॥ ततः प्रसुप्त घत्सूनु, गृ-
 हीत्वा निःसरन् बधिः । स दृष्टेन श्रेण, जह क्रोधान्चचेतसा ॥ ३३३ ॥ ततः कलकलागर्वं, कुर्वता सह वान्धवै । तेनास्फोट्य
 निपद्योऽप्यौ, मारितो यातनाक्षरैः ॥ ३३४ ॥ प्रयाते च स पृथान्तः, सजात प्रकटो जने । तथापि किञ्चिच्छूरस्य, न कुत जडय-

दृशी मयीया प्रब्रज्येति । एवं च व्यवस्थिते—भार्योदोयेण यो नाम, प्रब्रज्यां समुपागतः । न च साऽपि परित्यक्ता, सर्वथा येन पापिनी ॥ ३६३ ॥ यत्र पालयतेऽद्यापि, कुटुम्ब तदवस्थितम् । तस्य मे कीदृशी नाम, प्रब्रज्या मूष ! कथ्यताम् ? ॥ ३६४ ॥ तथापि ते महा-
 राज !, धन्यमोपरि गौरवम् । तर्कयन्नपि तत्राह, न जाने यत् कारणम् ॥ ३६५ ॥ यतः—सदोषेऽपि गुणारोपी, जगदाह्लादकारक ।
 किमेपोऽचिन्त्यसौन्दर्यः, सज्जनप्रकृतेर्गुणः ॥ ३६६ ॥ तथाहि—नूनमेया सतां दृष्टिमापयष्टिरपूर्विका । अकारणेऽपि या नित्य, गुणा-
 रोपपरायणा ॥ ३६७ ॥ किंवा सुवनवन्यस्य, गुणोऽयं दृढविद्विषः । अस्मैव जैनलिङ्गस्य, यत्रैते सस्यिता वयम् ॥ ३६८ ॥ तथाहि—
 सुलेन्द्रा अपि वन्दन्ते, तं भक्तिमरपूरिताः । कर्त्तव्यं यस्य पश्यन्ति, जैनेन्द्र लिङ्गमञ्जसा ॥ ३६९ ॥ किं बान्यत्कारण किञ्चिद्गृहस्थाचा
 रधारक । येनेदृशोऽपि ते राजमह दुष्करकारक ॥ ३७० ॥ एव च ववति भगवति विगलितमध्वचेवसि विचक्षणसूरो नरवाहनराजेन
 चिन्तित—अहो निजपरितकथनेन भगवता जमितो मे मोहविलयः अहो भगवता वचनविन्यासः अहो विवेकित्व अहो मय्यनुग्रह-
 परता अहो दृष्टपरमार्थवेत्ति, विज्ञातव्यं मया सर्वस्यास्य भगवद्भाषितस्य गर्भार्थः, ततोऽभिहितमनेन—भवन्त ! यादृक् लोके, सपन्न
 ते कुटुम्बकम् । अद्यन्यास्मादस्य नून, प्राप्नुवन्ति न मादृशाः ॥ ३७१ ॥ इव च पोषयन्नत्र, जैनलिङ्गे च सस्यितः । भवन्त ! भगवान-
 नेव, गृहस्यो भवतीदृशः ॥ ३७२ ॥ अन्यथ—कृताऽकिञ्चित्करी येन, रसनाऽपि महात्मना । अत्यन्तदुर्जया लोके, लोख्या च निरा-
 कृता ॥ ३७३ ॥ महामोहादिवर्णं च, जित्वा यो जैनसत्पुरे । स्थितोऽसि साधुमध्यस्थाः, कुटुम्बसहितो मुने ! ॥ ३७४ ॥ स येत्स्य न
 भवत्स्य, इन्त दुष्करकारक । कीदृशास्ते भवन्त्यन्ये, ब्रूहि दुष्करकारका ? ॥ ३७५ ॥ यस्माय तव सपन्नो, वृत्तान्तो जगद्विभुतः । एत-
 द्बृत्तान्तयुक्ता ये, ते वन्त्याः प्रतिमान्ति मे ॥ ३७६ ॥ वन्द्यन्त ! किमेतेषां, साधूनामयमीदृशः । सपन्न एव वृत्तान्तः, किंवा नेति

वेनोच्छे, विमर्शो मत्र ! दीयताम् । महा तदचन तूर्ण, यद्यस्ति तव सादृश्यम् ॥ ३५४ ॥ सतोऽनुग्रहबुद्ध्यैव, सावरं प्रतिपादितम् । वि-
 पक्षपाय निःश्रेय, विमर्शेन तदचनम् ॥ ३५५ ॥ तवस्तदुपयोगेन, क्षणावेष पुरःस्थितम् । विचक्षणैः यदुष्ट, तद्विदानीं निबोधत
 ॥ ३५६ ॥ यत्तद्वैकल्यादीर्णं, पुरं सास्मिन्मानसम् । यन्मासौ विमलस्तुक्ते, विवेको नाम पर्यतः ॥ ३५७ ॥ यत्तद्वैकल्यादीं रम्य-
 मप्रमत्तलनामकम् । यद्योपदिष्टात्तस्यैव, निविष्ट जैनस्युरम् ॥ ३५८ ॥ ये च लोका महात्मानः, साधवस्तन्निवासिनः । यत्र चित्तस
 मायानो, मन्मथस्तत्र मण्डपः ॥ ३५९ ॥ या च निःस्पृहा नाम, वेदिका तत्र सस्थिता । तस्माच्चोपरि यन्बाह, जीववीर्यं महासनम्
 ॥ ३६० ॥ पारित्तर्मराजम्, परिवारविवेष्टितः । ये च तस्य गुणाः दृष्ट्वा, ये च तेषां महीमुजाम् ॥ ३६१ ॥ तद्विद मो महाराज ! तदानीं
 नरयाहन ! । विचक्षणेन निःश्रेय, साधवैकल्यादीकृतम् ॥ ३६२ ॥ पद्भिः कुलम् । ततश्च मो मो महानरेन्द्र नरवाहन ! स विचक्षण सदैव
 तेन शुभोदयेन पित्रा युक्त एव तथा निजचारुतया मात्रा आलिङ्गित एव तथा प्रियमार्यया बुद्ध्या सहित एव तेन शत्रुर्येण विमर्शेन
 अन्वित एव वक्षःसलशायिना तेन प्रकर्षेण प्रियतमवनेन समुपेत एव वदनकोटरवने वर्तमानया रसनाभार्यया सर्वया सकुटुम्बक एव
 केयडे वामेकां छोटतां दासचेटी परित्यज्य निराकृत्य च परुपक्रियया सप्राप्य गुणधरनामानमाचार्यं प्रव्रजितः, तेन स्थितस्तेषां जैनपु-
 रनिवासिना भगवतां साधूनां मध्ये किलाह प्रव्रजित इति मन्यमानः, तव शिषितः समस्तोऽपि तेन तेषामाचार्ये नियेयित्वा परममक्षया
 विलज्जिता सा रसना सर्वथा विहिताऽप्यर्थमकिञ्चित्करी, ततः स्थापितस्तेन गुरुणा निजपथे स विचक्षणः, स चान्यत्रापि दृश्यमान
 परमार्पवस्त्यैव विवेकिनिरिक्षितवासिनि जैनपुरे द्रष्टव्य । यतो मो महाराज नरवाहन ! स विचक्षणोऽहमेव विद्वेद्यः, एते च ते म-
 हात्मानः साधवो मन्तव्याः, ततो महाराज ! यन्मन्त्रिरभ्यधाति बहुत—किं ते वैराग्यकारणमिति तद्विद मम वैराग्यकारण, इय चे-

पूर्वजैः । विशेषतो गृहायातः, साम्प्रथ मानमर्हति ॥ ४३३ ॥ अह तु शैलराजेन, विधुरीकृतचेतन । आभ्यातस्तम्बसर्वोन्नतानामाये
 तवेदक्षम् ॥ ४३४ ॥ यदुत—अरे विमूढा ! को नाम, तपनोऽय ममाग्रतः ? । येनास्य पूजन कुर्यामह न पुनरेप मे ॥ ४३५ ॥ तदा
 कर्ण्य मस्मिन्महत्तमैरुक्त—देव ! मा मैव वयसु देवः, अस्य हि पूजनमकुर्वता देवेन लक्षितः पूर्वपुरुषक्रमः परित्यक्ता राजनीतिः प्रलय
 नीताः प्रकृतयः तमुन्मिषत रास्यसुख परिहापितो विनय अपकर्णितमसाद्यचन भवति, तस्मैव वदितुमर्हति देवः, क्रियतामस्माकमनुरोधेन
 तपनराजस्याभ्युद्गमन देवेनेति वदन्तः पतिताः सर्वेऽपि मम चरणयोः, ततो सुदूभूतो मनाह् मे शैलराजीयद्वयावलेपनावष्टम्भः, केवल
 संक्षितोऽह मृपावादेन, ततो मयाऽभिहित—न ममात्र क्षणे चित्तोत्साहः सद्रच्छत यूय कुर्वत ययोचित अह तु पश्चादागमिव्यामि,
 वृत्तास्थाने राजनि प्रवेक्ष्यामीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति वदन्तो निर्गतास्तपनाभिमुख मस्मिन्महत्तमा राजलोकश्च, सन्ति च तस्य तप-
 नतृपतेर्विशिष्येक्षभापावेपवर्णस्वरभेदविज्ञानान्वर्धानविज्ञावारो बहवश्चरविशेषाः, ततः केनचिच्छरेण विधितोऽयं धृत्तान्तो निवेदितस्तप-
 नाय । इतश्च मस्मिन्महत्तमैर्विहित्वा तपनराजस्य प्रसिध्दिरुपस्थापितानि महार्हप्राप्तृवानि समावर्जित इव्य वृत्त चास्थान तपननरेन्द्रेण,
 प्रुष्टा रिपुधारणवार्ता, मस्मिन्महत्तमैरुक्त—देव ! देवपावप्रसादेन कुसली रिपुधारणः, समागच्छति चैप देवपावमूलमिति । ततो वृत्ता म
 माहायकाः, विजृम्भितौ शैलराजमुपावाधौ, ततस्ते मयाऽभिहिताः यदुत—अरे वदत तान् गत्वा, सर्वोन्मभिर्महत्तमान् । यथा—
 केनात्र प्रहिता यूय, दुरात्मानो नराधमा ॥ ४३६ ॥ ततो मया नागन्तव्यमेध, तूर्णमागच्छत यूय, इतरथा नास्ति भवता जीवि-
 तमिति । तदाकर्ण्य गतास्तत्समीपमाहायकाः, निवेदित मस्मिन्महत्तमानां मवीयवचन, ततस्ते तत्रास्थाने सर्वे लोकाः सत्रासाः सोद्वेगा
 नष्टजीविवाशाः परस्परामिमुखसमीक्षमाणा अहो रिपुधारणस्य मर्योवेति चिन्तयन्तः किमधुना कर्तव्यमिति विमूढाः सर्वेऽपि मवीयम

द्वे भार्ये, वरतावर्यते किञ्च ॥ ४१४ ॥ मृदुतासत्यते नाम, तस्य द्वे कन्यके शुभे । वियोते मुचनानन्वकारिके चारुदर्शने ॥ ४१५ ॥
 साम्नादभूतरूपे दे, दे सर्वमुल्लदायिके । अत्यन्तदुलभे भूप !, मृदुतासत्यते जनैः ॥ ४१६ ॥ एष च सिते—कदाचिवेष ते कन्ये, ल-
 साम्नादभूतरूपे दे, दे सर्वमुल्लदायिके । अत्यन्तदुलभे भूप !, मृदुतासत्यते जनैः ॥ ४१७ ॥ यतः—गुणसन्धोद्भूते ते, तयेमौ दोषपुष्पको । तस्मा-
 व्यते रिपुदारणः । तद्वामे च वयस्याभ्यामाभ्यामेव वियोदयते ॥ ४१८ ॥ ततः प्रयोजनस्यास्य, कश्चिन्न्यो विचिन्तकः । यस्तु सेऽमिमत् भूप !, तदेवाचर
 ताभ्यां सहावत्सा, नानयोर्मूप ! पापयोः ॥ ४१९ ॥ ततः नरबाहनः । अहो कष्टमहो कष्ट, सुनोर्मम तपस्विनः ॥ ४२० ॥ यत्सेदृशौ रिपू-
 साग्रतम् ॥ ४२१ ॥ वच्छ्रुत्वाचिन्तयद्वाजा, स तदा नरबाहनः । अहो कष्टमहो कष्ट, सुनोर्मम तपस्विनः ॥ ४२२ ॥ यत्सेदृशौ रिपू-
 निता, पावस्यौ दुःखवायिनौ । अहो वराको नैवासौ, यवार्यो रिपुदारणः ॥ ४२३ ॥ ततः किं क्रियतामत्र ? नैवास्त्रस्य प्रतिक्रिया ।
 त्यक्तस्त्रोऽपुनाऽर्द्धं तत्करोमि हितमात्मने ॥ ४२४ ॥ ततोऽमिषिष्य मां रभ्ये, कृत्वा सर्वं ययोषितम् । विचक्षणगुरो पार्थे, निष्कान्तो
 नरयाहनः ॥ ४२५ ॥ तवम्—विवेकशिलरस्योऽग्नि, स विचक्षणसुरिणा । सार्वं बाह्येषु वेषेषु, विजहार महामति ॥ ४२६ ॥ ममापि
 राग्ये सपत्ने, लम्बावसरसौष्ठवौ । शैलपुल्लग्नपावावौ, नितराममिषार्धितौ ॥ ४२७ ॥ वृणुतुल्य जगत्सर्वं, पश्यामि सुततं ततः । जलग-
 ष्णूपसकाशमनृतं प्रतिभाति मे ॥ ४२८ ॥ एष च—क्षिप्रैरुत्थासमानस्य, निन्दमानस्य पण्डितैः । वृष्टस्य घूर्णवचनैरलीकैश्चादुर्कर्मभिः
 ॥ ४२९ ॥ पुण्योदयस्य माहात्म्याश्रम्य पाळयतो मम । गतानि कसिचिद्भूते !, वर्षाणि किञ्च लीलया ॥ ४३० ॥ इतश्चोप्रवापाह ,
 सावभौमो द्विपतपः । चक्रवर्ती तथा लोके, तपनो नाम भूपतिः ॥ ४३१ ॥ स सर्वबलसामर्थ्या, महीवर्धनलीलया । अमस्त्र समा-
 यात , पुरे सिद्धार्थनामके ॥ ४३२ ॥ ततो विधितवद्गार्व्यं मन्त्रिमहत्तमैः । हितकारितया प्रोक्तो, विज्ञातवृत्तपतीतिभिः ॥ ४३३ ॥ य-
 द्दुत—चक्रवर्ती जगज्ज्येष्ठस्वपनोऽय महीपतिः । तदस्य क्रियतां वेष !, गत्वा सन्मानपूजनम् ॥ ४३४ ॥ पूज्योऽय सर्वभूपानामधिपस्वव

पूर्वजैः । विशेषतो गृहायावः, सान्द्रत मानमर्हति ॥ ४३३ ॥ अहं तु शैलपुत्रेण, विधुरीकृतचेतनः । आप्तावस्तव्यसर्वोङ्गस्थानाभापे
 सवेदस्मृ ॥ ४३४ ॥ यदुत—अरे विमूढाः ! को नाम, तपनोऽयं समाग्रतः ? । येनास्य पूजनं कुर्यामहं न पुनरेष मे ॥ ४३५ ॥ तदा-
 कर्ण्यं मन्त्रिमहत्समैरुक्त—देव ! मा मयैव ब्रवतु देवः, अस्मि हि पूजनमकुर्वता देवेन लक्षितं पूर्वपुरुषक्रमं परित्यक्त्वा राजनीतिं प्रत्य-
 नीताः प्रकृतयः समुच्छिन्नं राश्यसुखं परिहापितो विनयः अपकर्णितमस्माद्वचनं भवसि, तस्मैव वधितुमर्हसि देवः, क्रियतामस्माकमनुरोधेन
 तपनराजस्याभ्युद्गमनं देवेनेति ब्रुवन्तं पतिताः सर्वेऽपि मम चरणयो, ततो सुदूभूतो मनाहं मे शैलपुत्रीयद्वयावलेपनावष्टम्भः, केवलं
 सक्रितोऽहं सूपावादेन, ततो मयाऽभिहितं—न ममात्र क्षणे चित्तोत्साहः तद्रच्छतं यूयं कुरुत यथोचितं अहं तु पद्मावागमिष्यामि,
 दत्तास्थाने राज्ञि प्रवेक्ष्यामीति । ततो यथाज्ञापयसि देव इति ब्रुवन्तो निर्गतास्तपनाभिमुखं मन्त्रिमहत्तमा राजलोकम्, सन्ति च तस्य तप-
 ननृपतेर्विविधदेशमापायेष्वर्णस्वरभेदविज्ञानान्तर्धानविज्ञातारो बह्वक्षरविशेषाः, ततः केनचिद्वरेण विधितोऽयं वृत्तान्तो निवेदितस्तप-
 नाय । इतश्च मन्त्रिमहत्समैर्विधिता तपनराजस्य प्रतिपत्तिरुपस्थापितानि महार्हप्राप्तुवानि समावर्जितं हृदयं वृत्तं चास्थानं तपननरेन्द्रेण,
 वृष्ट्या रिपुदारणवार्ता, मन्त्रिमहत्समैरुक्त—देव ! देवपावप्रसादेन कुशली रिपुदारणः, समागच्छति चैष देवपावमूलमिति । ततो वृत्ता म-
 माह्वायकाः, विजृम्भितौ शैलराजसूपावावौ, तवस्ते मयाऽभिहिता यदुत—अरे ब्रह्मन् गत्वा, सर्वान्मन्त्रिमहत्तमान् । यथा—
 केनात्र प्रहिता यूयं, दुरात्मानो नराधमा ॥ ४३६ ॥ ततो मया नागन्तव्यमेव, तूर्णमागच्छत यूयं, इतरथा नास्ति भवतां जीवि-
 तमिति । तदाकर्ण्यं गतास्तत्समीपमाह्वायकाः, निवेदितं मन्त्रिमहत्तमानां भवीयवचनं, तवस्ते तत्रास्थाने सर्वे लोकाः सत्रासा सोद्वेगा
 नष्टजीविताश्चः परस्परमभिमुखसीक्षमाणा अहो रिपुदारणस्य मर्यादेति चिन्तयन्तः किमधुना कर्तव्यमिति विमूढाः सर्वेऽपि मदीयम-

ने भार्ये, वरतावर्यतिष्ठि ॥ ४१४ ॥ मृदुतासत्यते नाम, तस्य द्वे कन्यके छुमे । विद्येते मुवनानन्वकारिके चारुदर्शने ॥ ४१५ ॥
 साक्षाद्मृदुरूपे द्वे, ते सर्वसुखवापिके । अत्यन्तदुर्लभे भूप', मृदुवासत्यते जनैः ॥ ४१६ ॥ एष च स्थिते—कवाथिवेष ते कन्ये, ल-
 व्यते रिपुवारणः । तद्वामे च वयस्याभ्यामाभ्यामेव विद्योभ्यते ॥ ४१७ ॥ यदा—गुणसन्वोद्भूते ते, त्वेभौ दोषपुच्छकौ । तस्मा-
 द्वाभ्यां सहस्रबन्धा, नानयोर्भूप' पापयोः ॥ ४१८ ॥ तदा प्रयोजनत्वात्, कश्चिद्वन्यो विविन्वकः । यद्गु तेऽभिमत भूप', त्वेवाचर
 साम्प्रतम् ॥ ४१९ ॥ वच्छ्रुत्वापिन्तयद्राजा, स तदा नरबाहनः । अहो कष्टमहो कष्ट, सुनोर्मम तपस्विनः ॥ ४२० ॥ यत्सेदृशौ रिपू-
 नित्य, पार्श्वसौ दुःखवायिनौ । अहो वयको नैवासौ, यथार्थो रिपुवारणः ॥ ४२१ ॥ ततः किं क्रियतामत्र ? नैवास्यत्यस्य प्रतिक्रिया ।
 त्यज्यस्त्रोऽपुनाष्ट वत्कठेनि हितमात्मने ॥ ४२२ ॥ ततोऽभिपिच्य मां राव्ये, कृत्वा सर्व यथोचितम् । विचक्षणगुरोः पार्श्वे, निष्कान्तो
 नरयाहनः ॥ ४२३ ॥ ततश्च—विवेकानिस्तरस्योऽपि, स विचक्षणस्तरिया । सार्व बाह्येषु वेधेषु, विजहार महामतिः ॥ ४२४ ॥ समापि
 यज्ये सपत्ने, तन्वावसरसौष्ट्वौ । दौर्जगजभूषादौ, नित्यमभिवर्धितौ ॥ ४२५ ॥ वृष्यस्य जगत्सर्वं, पश्यामि सुतरां तव । जलमा
 ण्डपसकाशमनूत प्रतिभाति मे ॥ ४२६ ॥ एष च—सिद्धौ कथास्यमानस्य, निन्यमानस्य पण्डितैः । सुष्टस्य दूर्ध्ववचनैरलीकैश्चादुर्कर्मभिः
 ॥ ४२७ ॥ पुण्योदयस्य माहात्म्याद्रात्म्यं पाठयतो मम । गतानि कसिचिद्भूते, वर्याणि किंठ लीक्या ॥ ४२८ ॥ इतश्चोपप्रवापाह,
 सार्वभौमो द्विपत्य । चक्रवर्ती तथा लोके, तपनो नाम भूपतिः ॥ ४२९ ॥ स सर्वबलसाम्राट्, महीदर्शनलीक्या । अमस्तत्र समा-
 यावः, पुरे सिद्धार्यनामके ॥ ४३० ॥ ततो विहितवद्वाचैश्च अभिमहत्तमैः । हितकारितया प्रोक्तो, विज्ञातनुपनीसिद्धि ॥ ४३१ ॥ य
 दुत—पञ्चवर्ती जगज्येष्ठतपनोऽय महीपतिः । तवस्य कियतां देव', गत्वा सम्मानपूजनम् ॥ ४३२ ॥ पुन्योऽय सर्वभूषणामर्षितस्त्व

पूर्वजैः । विज्ञेयतो गृहायातः, साम्राट् मानमर्हसि ॥ ४३३ ॥ अहं तु क्षीरप्राजेन, विधुरीकृतचेतनः । आत्मातस्तद्व्यस्यसर्वोऽज्ञस्तानामापे
 तपेदस्यम् ॥ ४३४ ॥ यदुत—अरे विमूढाः ! को नाम, तपनोऽयं समाग्रतः ? । येनास्य पूजनं कुर्यामहं न पुनरेष मे ॥ ४३५ ॥ तदा-
 कर्ण्यं मन्त्रिमहत्तमैरुह—देव ! मा मैव वपतु देवः, अस्य हि पूजनमकुर्वता देवेन लङ्घितः पूर्वपुरुषक्रमं परित्यक्ता राजनीतिः प्रलय
 नीता प्रकृतयः सन्तुलित एवमुल्ल परिहापितो विनयं अपकर्णितमसाद्यन्त मभवति, तस्मैव ब्रविमुर्हति देव, क्रियतामस्माकमनुरोधेन
 तपनराजस्यामुद्रमनं देवेनेति वषन्तं पसिता सर्वेऽपि मम वरणयोः, ततो सुदूभूतो मनाहं मे क्षीरराजीयहृदयावलेपनावष्टम्भः, केवल
 सन्निवोऽहं मृषावादेन, ततो मयाऽमिहित—न ममात्र क्षणे विचोत्साहः तद्वच्छत मूयं कुरुत यथोचितं अहं तु पद्मादागमिष्यामि,
 दृष्टास्थाने राज्ञि प्रवेक्ष्यामीति । ततो यथास्थापयति देव इति वदन्त्यो निर्गतास्तपतामिमुलं मन्त्रिमहत्तमा राजलोफब्ध, सन्ति यं तस्य तप-
 नतृपतेर्विचित्रदेशमाधावेपवर्णस्वरमेव विज्ञानान्तराधार्निविष्टाचारो बहुबन्धरविशेषा, तत केनचिद्वरेण विदितोऽयं दृष्टान्तो निवेदितस्तप-
 नात् । इत्यथ मन्त्रिमहत्तमैर्विदिता तपनराजस्य प्रतिपत्तिरपस्यापितानि नदार्हप्राभृतानि समावर्जितं हृदयं दृष्टं चास्थानं तपननरेन्द्रेण,
 एतां रिपुहातव्यार्तां, मन्त्रिमहत्तमैरुह—देव ! देवपादप्रस्तादेन कुशली रिपुहारणं, समागच्छति वैष देवपादमूर्धमिति । ततो दृष्टा म-
 नस्यपङ्कजं विदुर्मन्त्रौ क्षीरप्राजस्यरत्नौ तदस्ते मयाऽभिदितां तदुत—अरे वदत तान् तत्त्वां, सर्वोन्मन्त्रिमहत्तमान् । यथा—
 केवलं एहिणं दुराजं जतावन्तः ॥ ४३६ ॥ एते नना नास्तत्त्वमेव, दूर्वमागच्छत पूर्यं, इतरथा नास्ति भवता जीवि-
 तमेति । अतस्ते एतस्मात्सर्वेऽप्यत्राकरकः शिरेरेवं न केनैव एवमेव नरोन्मन्त्रमेव, तदस्ते तत्रास्थाने सर्वे लोकाः समासा सोद्वेगा
 वपन्ति । अतस्ते एतस्मात्सर्वेऽप्यत्राकरकः शिरेरेवं न केनैव एवमेव नरोन्मन्त्रमेव, तदस्ते तत्रास्थाने सर्वे लोकाः समासा सर्वेऽपि मदीयम-

हे भार्ये, वरतावर्यते किल ॥ ४१४ ॥ मृदुतासत्यते नाम, तस्य द्वे कन्यके क्षुभे । विधेते सुवनानन्दकारिके चारुदर्शने ॥ ४१५ ॥
 साक्षात्पुत्ररूपे ते, ते सर्वसुखदायिके । अत्यन्तदुर्लभे मूप !, मृदुतासत्यते जनै ॥ ४१६ ॥ एष च स्थिते—कदाचिदेष ते कन्ये, छ-
 प्सते रिपुदारणः । तस्मात्ते च वयस्याभ्यामाभ्यामेप विबोध्यते ॥ ४१७ ॥ पयः—गुणसन्धोहभूते ते, तथेनौ दोषपुष्पकौ । तस्मा-
 चाभ्या सहवत्स्या, नानयोर्भूप ! पापयोः ॥ ४१८ ॥ ततः प्रयोजनत्वात्, कश्चिदन्यो विचिन्तकः । यत्तु तेऽस्मिन्मव मूप !, तवेवापर
 साम्प्रतम् ॥ ४१९ ॥ तच्छ्रुत्वाचिन्तयद्राजा, स तदा नरवाहनः । अहो कष्टमहो कष्ट, सुनोर्मम तपस्विनः ॥ ४२० ॥ यत्सेदृशौ रिपू
 नित्य, पार्श्वसौ दुःखदायिनौ । अहो वराको नैवासौ, ययायौ रिपुदारणः ॥ ४२१ ॥ ततः किं कियतामत्र ?, नैवास्त्यस्य प्रतिक्रिया ।
 त्यक्तसम्प्लोऽधुनाऽहं वत्करोमि हितमात्मने ॥ ४२२ ॥ ततोऽन्मिषिष्य मां राज्ये, कृत्वा सर्वं यवोपितम् । विचक्षणगुरोः पार्श्वे, निष्कान्तो
 नरयाहनः ॥ ४२३ ॥ ततश्च—विवेकक्षिस्तरस्योऽपि, स विचक्षणसूरिणा । सार्धं बाणेषु वेष्टेयु, विजहार महामतिः ॥ ४२४ ॥ मनापि
 राज्ये सपत्ने, लब्ध्यावसरसौष्ठवौ । श्लैघराजमृणवावौ, निवरागमिबर्धितौ ॥ ४२५ ॥ दृणतुल्य जगत्सर्वं, पश्यामि सुतपं तवः । जला-
 ण्डूपसकासमनृत प्रतिभाति मे ॥ ४२६ ॥ एष च—खिन्नैरुत्थासमानस्य, निन्यामानस्य पण्डितैः । तुष्टस्य धूर्तवचनैरलीकैश्चादुर्कर्मभिः
 ॥ ४२७ ॥ पुण्योदयस्य माहात्म्याद्रान्नं पाठयतो मम । गतानि कसिपिच्छुरे !, दधोपि किल कीलया ॥ ४२८ ॥ इतश्चोत्प्रेषापाद्भः,
 सार्वभौमो ह्यिपतपः । पञ्चवर्ती तदा लोके, तपनो नाम मूपतिः ॥ ४२९ ॥ स सर्वबलसामर्थ्या, मदीवर्धनकीलया । भ्रमस्तत्र समा-
 यातः, पुरे सिद्धार्थनामके ॥ ४३० ॥ ततो विदितवद्धार्येण मभिमहत्तमैः । हितकारितया प्रोक्ष्ये, विद्यावचनपनीविभिः ॥ ४३१ ॥ य
 दुत—पञ्चवर्ती जगज्येष्ठस्तपनोऽयं मदीपति । तदस्य क्रियता देव !, गत्वा सन्मानपूजनम् ॥ ४३२ ॥ पूज्योऽय सर्वमूपानामर्वितस्तव

पूर्वजैः । विक्षेपतो गृहायातः, साम्प्रत मानमर्हसि ॥ ४३३ ॥ अहं तु शैलराजेन, विधुरीकृतचेतनः । आष्मातस्तग्धसर्वोऽस्मानामप्ये
 त्वेदंशम् ॥ ४३४ ॥ यदुत—अरे विमूढाः ! को नाम, तपनोऽयं समाग्रतः ? । येनास्य पूजनं कुर्यामहं न पुनरेष मे ॥ ४३५ ॥ तदा-
 कर्णं मन्त्रिमहत्तमैरुक्त—देव ! मा मैव वदतु देवः, अस्य हि पूजनमकुर्वता देवेन लक्षितः पूर्वपुरुषक्रमः परित्यक्ता राजनीति प्रलय
 नीताः प्रकृतयः समुच्चिता राज्यसुख परिहापितो विनयः अपकर्णितमसद्वचनं भवति, तन्नैव वदितुमर्हति देव, क्रियतामस्माकमनुरोधेन
 तपनराजत्वाभ्युद्गमनं देवेनेति वदन्तः पतिताः सर्वेऽपि मम चरणयोः, ततो मृदूमुखो मनाहं मे शैलराजीयहृदयावलेपनावष्टम्भः, केवल
 सन्निवोऽत्र मृपावादेन, ततो मयाऽभिहित—न मयात्र क्षणे विचोत्साहः सद्गच्छतं यूपं कुरुत यथोचितं अहं तु पश्चादागमिष्यामि,
 इत्तास्याने राज्ञे प्रवेक्ष्यामीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति वदन्तो निर्गतास्तपनाभिमुखं मन्त्रिमहत्तमा राजलोकम्, सन्ति च तस्य तप-
 नतृपतेर्विविधेष्वेकभाषावेषवर्णस्वरभेदविज्ञानान्तर्धानविज्ञातारो बह्वक्षरविशेषा, ततः केनचिद्वारेण विविचोऽयं दृष्टान्तो निवेदितस्तप-
 नाय । इतश्च मन्त्रिमहत्तमैर्विविधा तपनराजस्य प्रसिधितिरुपस्थापितानि महार्हप्राप्तृत्वानि समावर्जितं हृदयं दत्तं चास्यानं तपननरेन्द्रेण,
 दृष्टा रिपुदारण्यवाची, मन्त्रिमहत्तमैरुक्त—देव ! देवपादप्रसादेन कुशली रिपुवारणः, समागच्छसि वैप देवपादमूलमिति । ततो दत्ता म-
 माहायकाः, विजृम्भितौ शैलराजमृपावावौ, ततस्ते मयाऽभिहिताः यदुत—अरे वदत तान् गत्वा, सर्वोन्मन्त्रिमहत्तमान् । यथा—
 केनात्र प्रहिता यूय, दुरात्मानो नराधमा ॥ ४३६ ॥ ततो मया नागन्तव्यमेव, तूर्णमागच्छतं यूय, इतरथा नास्ति भवतां जीवि-
 तमिति । तदाकर्ण्यं गतास्तत्समीपमाहायकाः, निवेदितं मन्त्रिमहत्तमाना मदीयवचनं, ततस्ते तन्नास्याने सर्वे लोकाः सन्नासा सोदेगा
 नटजीविताः परस्परमभिमुखमीक्षमाणा अहो रिपुदारणस्य मर्यादेति चिन्तयन्तः किमप्युना कर्तव्यमिति विमूढाः सर्वेऽपि मदीयम-

दे माये, यरताघर्यते किञ्च ॥ ४१४ ॥ मृदुतासत्यते नाम, तस्य ते कन्यके शुभे । विद्यते सुवनानन्दकारिके चारुवर्धने ॥ ४१५ ॥
 साक्षादमृतत्वे दे, ते सवसुखदायिके । अत्यन्तदुर्लभे मूप', मृदुतासत्यते जनैः ॥ ४१६ ॥ एव च स्थिते—कदाचिदेव ते कन्ये, ल-
 व्यते रिपुदारणः । तद्वामे च वयस्याभ्यामाभ्यामेव धियोद्व्यते ॥ ४१७ ॥ यतः—गुणसन्धोदभूते ते, तथेमां सोपपुञ्जकौ । तस्मा-
 चाभ्यां सहावसा, नानयोर्मूप' पापयोः ॥ ४१८ ॥ ततः प्रयोजनस्मात्, कश्चिदन्यो विपिन्तकः । यत्तु तेऽभिमत मूप', तथेवाचर
 साम्प्रतम् ॥ ४१९ ॥ तच्छ्रुत्वापिन्त्यद्राजा, स तदा नरबाहनः । अहो कष्टमहो कष्ट, सूनीर्मम उपस्थितः ॥ ४२० ॥ यत्सेहसौ रिपू
 नित, पार्श्वसौ दुःखदायिनौ । अहो वरको नैवासौ, ययार्थो रिपुदारणः ॥ ४२१ ॥ ततः किं क्रियतामत्र?, नैवास्त्यस्य प्रतिक्रिया ।
 लक्ष्मसहोऽपुनाऽहं तत्करोमि हितमालने ॥ ४२२ ॥ ततोऽभिपिच्य मां राज्ये, कृत्वा सर्व यथोचितम् । विचक्षणगुरोः पार्श्वे, निष्क्रान्तो
 नरयाहनः ॥ ४२३ ॥ ततश्च—विवेकशिक्षरत्नोऽपि, स विचक्षणस्त्रिणा । सार्धं बाधेपु देसेपु, विजहार महामति ॥ ४२४ ॥ ममामि
 राज्ये सपत्ने, लब्धावसरसौष्ठवौ । श्लेखरजसूपावापौ, नितरामभिवर्धितौ ॥ ४२५ ॥ गुणतुल्य जगत्सर्व, पश्यामि सुतरां तत । जलम-
 ण्डपसम्पदमनृत प्रविभाति मे ॥ ४२६ ॥ एव च—स्त्रिहैरुत्पात्समानस्य, नित्यमानस्य पण्डितैः । तुष्टस्य धूर्तवचनैरुकीकैश्चादुर्कर्मभि
 ॥ ४२७ ॥ पुण्योदयस्य माहात्म्याश्राव्य पाठ्यतो मम । गतानि कतिचिद्भूते!, वर्षाणि किञ्च लीलया ॥ ४२८ ॥ इतश्चोपप्रतापाह्व,
 सार्वभौमो द्विपतप- । पञ्चवर्षी तथा लोके, तपनो नाम मूपतिः ॥ ४२९ ॥ स सर्वबलसामग्रा, महीवर्धनलीलया । अमस्तत्र समा
 यातः, पुरे सिद्धार्थनामके ॥ ४३० ॥ ततो विभितवत्पार्श्वं मन्त्रिमहत्तमैः । द्विपकारितया प्रोक्तो, विज्ञातचतुर्पत्नीतिभिः ॥ ४३१ ॥ य-
 दुर—पञ्चवर्षी जगज्येष्ठस्वपनोऽय महीपतिः । तदस्मा क्रियतां देव', गत्वा सन्मानपूजनम् ॥ ४३२ ॥ पूज्योऽय सर्वभूपातामर्षितस्वव

पथपणदाणीं विष्परिणामो तद्वेष य द्रुगुष्ठा । लोहयववणा कुलेषु गह्वरे आहारमार्दणमिति ॥ २ ॥” ततो विवेकिभि
सूत्रोक्ते युक्तियुक्ते गीतार्थप्रवर्तित एव च मार्गे प्रवर्तितव्य, नाधुनिकनिर्विक्रियवर्तितमार्गानुसारिभि कदाचिदपि
भविष्यदप्यमिति गायार्थः ॥ ३२ ॥

सप्तत्येवदुपदेष्टव्यवणस्योपकारमाह—

गणिजिणवच्छदवयण पडण सडण व जे सुणंति इम । मग्गाणुसारिणो लहु सुहेण ते सिवपुरमुवेति ॥३३॥

व्याख्या—‘गणिजिनवच्छमस्य’ पूर्वोदितशब्दार्थस्य पचनमुपदेशस्वरूपमिदं, कीदृशः ? प्रगुण समस्तधर्मविविधविधापनसज्ज,
ये केचित् लघुकर्मणो मार्गानुसारिणः तीर्थकुटुम्बपरिदृष्टशब्दधर्मप्रवृत्तिमात्र, ‘शृण्वन्ति’ सहुरुमुखा—दाकर्णयन्ति, ते किमि-
त्याह—‘लघु’ दीप्तं सुखेनेति दुःखद्वारवृत्तिगमननिषेधेन सुमानुषत्वमुद्देशादिलाभप्रमोदेन अवान्तरमाधेन क्रमेण ‘शिवपुर’
मोक्षनगरम् ‘वपयान्ति’ गच्छन्ति, एतद्व्यवणस्य तदर्थानुष्ठानान्तरव्यापारस्याधेयेण मोक्षसाधकत्वादिति भावः, इह च मार्गा-
नुसारिण इति पदमनुसरणेन व्यापारेण पथिकान् लक्षयति, ततश्च यथा पथिकाः शकुन्निव इत्युपमानं शृमाशुमार्थलाभसू-
चक कौशिकतिचिरिस्वरादिशब्द शकुन्तः तद्वद् ये केचित् पुण्यभावा प्रगुणमर्थलाभादिकार्यदक्षं शकुन्त इत्यशृण्वन्ति, ते
लघु सुखेन च मार्गे भयाभावबलच्छायाविप्राप्त्यानन्देन पुर प्राप्नुवन्ति, तथा एतदाकर्णका धर्पीति भाव इति गायार्थः ॥३३॥
इति धीयुगप्रयणमश्रीमज्जिनपतिस्वरिषिष्यलेखाविरचिताया ब्रह्मशकुलकवृत्तौ अष्टमकुलकविवरणं समाप्तम् ॥

अथ नवम कुलकम् ।

अष्टमे कुलके विषयतृष्णाकषायादीनां स्वरूप फलं चोपदर्श्य तत्परित्यागेनाप्रमादविधिरुक्तो, नवमे तु मनुष्यत्वाधिरुर्ध्वं भूतपूर्वकं सत्त्वर्गबुद्धे-रनेकापायाकुलत्वमुपदर्श्य सर्वथा प्रमादाभावेन सूत्रोक्तप्रवृत्तिरभिधीयत इति प्रथमं तावत् मनुष्य-
त्वप्राप्ते-दुर्हिमत्वं धृत्वाचयेणाह—

इह कुणयमुयगे जन्ममच्चूतरगे बृहजलपटहस्ये नोकसाड(क)रुमच्छे ।
परिमिरकसाडगाढगाहे अगाहे सहइ भवसमुद्रे मोहआवच्छेद्वे ॥ १ ॥
चिरचियनियकन्मुद्रामस्तज्जोविवागुब्जभट्फुडरयवेलामज्जिरम(म्)ज्जिराण ।
पुढविजलसमीरगीसु लोप् असखे तरसु पुणरणते णतसो संठियाण ॥ २ ॥
चउगइकुलकोडीजोणिलक्खेसु मूयो भमिय गुणियकन्मीभूयदुक्खविवियाण ।
अहइ गहिरपारावारविविक्खवमुत्तारयणमिव जियाण दुक्खइ माणुसत्त ॥ ३ ॥

व्याख्या—इह भवसमुद्रे दुर्धर्मे मानुषत्वमिति सम्बन्धः, 'इहेति' प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणस्यावरजगमादिभावरूपे, 'भवसमुद्रे'

पयपणहाणी विष्परिणामो तद्वेध य इमुष्ठा । लोक्ष्यतवणा कुलेसु गहणे आहारमार्हणमिति ॥ २ ॥” ततो विवेकिभिः
सूत्रोक्ते युक्तियुक्ते गीतार्थप्रवर्तित एष च मार्गो प्रवर्तितव्य, नाधुनिकनिर्विक्रमवर्धितमार्गानुसारिभिः कदाचिदपि
भवितव्यमिति गार्थार्थः ॥ ३२ ॥

सप्रत्येतकुपदेष्टाश्ववणस्योपकारमाह—

गणिजिणवच्छवयण पडण सडण व जे सुणति इम । मन्गाणुसारिणो लहु सुहेण ते सिवपुरमुर्वेति ॥ ३३ ॥

व्याख्या—‘गणिजिनवच्छभस्य’ पूर्वोदितशब्दार्थस्य वचनमुपदेशस्वरूपमिदं, कीदृशः ? प्रगुण समस्तधर्मविधिविधापनसज्ज,
ये केचिद् लघुकर्माणो मार्गानुसारिणः तीर्थं कुरुष्वपदिष्टशुद्धधर्ममवबुधिमिमांसः, ‘शृण्वन्ति’ सह्यरमुन्वा—दाकर्णयन्ति, ते किमि-
त्याह—‘लघु’ शीघ्र सुखेनेति दुःखद्वारदुर्गतिगमननिषेधेन सुमानुषत्वसुदेवादिजामभमोदेन अचान्तरमाप्तेन क्रमेण ‘शिष्यपुर’
मोक्षनगरम् ‘वपयान्ति’ गच्छन्ति, एतद्भ्रमणस्य तदर्थानुष्ठानाचान्तरव्यापारस्याक्षेपेण मोक्षसाधकत्वादिति भावः, इह च मार्गा-
नुसारिण इति पदमनुसरणेन व्यापारेण पथिकान् लक्षयति, ततश्च यथा पथिकाः शकुन्तमिव इत्युपमानं शुभाशुभार्थलाभसू-
चकः कौशिकतिथिरितरादिशब्दः शकुन्तं तद्वद् ये केचिद् गुण्यमाजः प्रगुणमर्पलाभादिकार्यदर्थं शकुन्तं शुभं शृण्वन्ति, ते
लघु सुखेन च मार्गो भयाभावश्चलच्छायादिमाप्त्यानन्देन पुर प्राप्नुवन्ति, तथा एतदाकर्णका अपीति भाव इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥
इति श्रीयुगप्रयागमन्त्रीमन्त्रिणपतिवृत्तिरिषिचिन्ताधिरचित्ताया द्वादशकुलकवृत्तौ अष्टमकुलकविवरणं समाप्तम् ॥

अथ नवम कुलकम् ।

अष्टमे कुलके विषयतृष्णाकपायादीनां स्वरूप फल चोपदर्श्य तत्परित्यागेनाप्रमादविधिरुक्तो, नवमे तु मनुष्यत्वादिवृद्धि-
मत्त्वपूर्वक सद्गर्भवृद्धे-रनेकापायाकुलत्वमुपदर्श्य सर्वथा प्रमादाभावेन सूत्रोक्तप्रवृत्तिरभिधीयत इति प्रथमं तावत् मनुष्य-
यप्राप्ते-दुर्लभत्वं वृत्तत्रयेणाह—

इह कुणयमुच्यते जन्ममच्चूतरगे दुहजलपटहृत्ये नोकसाड(ऊ)रुमच्छे ।
परिमिरकसाडग्गाढगाहे अगाहे सहइ भवसमुद्रे मोहआवचकहे ॥ १ ॥
चिरचियनियकस्मुदासस्त्वोविवाशुभमदफुडरयवेलाभज्जिरुम(म्म)ज्जिराण ।
पुढविजलसमीरणीसु लोप अस्सखे तरुसु पुणरणते णत्तसो सठियाणं ॥ २ ॥
वडगइकुलकोडीजोणिलक्खेसु मृयो भमिप्य शुणियकम्मीभूयदुक्खद्वियाण ।
अहह गहिरपारावारविक्षिप्तमुत्तारयणमिव जियाण दुक्खह माणुत्तत्त ॥ ३ ॥

व्याख्या-इह भवसमुद्रे दुर्लभं भानुपत्वमिति सम्बन्धः, 'इहेति' प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणस्यावरजगमादिभावकपे, 'भवसमुद्रे'

पयपणहाणीं विष्परिणामो सहेव य द्रुगुछा । लोश्यठवणा कुलेसु गहणे आहारमार्हणमिति ॥ २ ॥” ततो विवेकिभिः
सूत्रोक्तं युक्तियुक्ते गीतार्थप्रवर्तित एव च मार्गे प्रवर्तितव्यं, नाधुनिकनिर्विषेक्षिप्रवर्तितमार्गानुसारिभिः कदाचिदपि
भवितव्यमिति गार्थार्थः ॥ ३२ ॥

समस्त्येतदुपदेशश्चवणस्योपकारमाह—

गणिजिणवह्ववयण पउण सउण च जे सुणंति इम । मग्गणुसारिणो लहु सुहेण ते सिवपुरमुर्वेति ॥ ३३ ॥

व्याख्या—‘गणिजिनवह्वमस्य’ पूर्वोदितशब्दार्थस्य वचनमुपदेशस्वरूपमिव, कीदृशः ? प्रणुणं समस्तधर्मविधिविधापनसज्ज,
ये केचित् लघुकर्माणो मार्गानुसारिणः तीर्थङ्गद्वयपदिष्टशुद्धधर्मप्रवृत्तिभाजः, ‘शुण्वन्ति’ सद्गुरुस्त्वा—दाकर्णयन्ति, ते किमि-
त्याह—‘लघु’ शीघ्रं सुखेनेति वृत्तद्वारवृत्तिगमननिषेधेन सुमानुषस्त्वसुदेवादित्वाभ्यप्रमोदेन अद्यान्तरमासेन क्रमेण ‘शिवपुर’
मोक्षनगरम् ‘वपयान्ति’ गच्छन्ति, एतद्वचणस्य तदर्थानुष्ठानवान्तरव्यापारस्याख्येपेण मोक्षसाधकत्वादिति भावः, इह च मार्गा-
नुसारिण इति पदमनुसरणेन व्यापारेण पथिकान् लक्षयति, तत्रैव यथा पथिकाः शकुन्तमिव इत्युपमानं शुभाशुभार्थलामसू-
चकः कौशिकतित्तिरित्तरादिशब्दः शकुन्तः तद्वद् ये केचित् पुण्यभाजः प्रणुणमर्थलाभादिकार्यदक्ष शकुन्तं शुभं शृण्वन्ति, ते
लघु सुखेन च मार्गे भयाभावबलबल्लयादिप्राप्त्यानन्देन पुरं प्राप्नुवन्ति, तथा एतदाकर्णका अपीति भाव इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥
इति श्रीयुगप्रवरगमधीमज्जिनपतिसूरिशिष्यकेशधिरचिताया द्वादशकुलकवृत्तौ अष्टमकुलकविवरण समाप्तम् ॥

अथ नवम कुलकम् ।

अष्टमे कुलके विषयतुल्याकायादीनां स्वल्प फल चोपदर्श्य तत्परित्यागेनाप्रमादविधिरुक्तो, नवमे तु मनुष्यत्वादिदुर्लभत्वपूर्वक सत्त्वमनुदे-रनेकापायाकुलस्वमुपदर्श्य सर्वथा प्रमादभावेन सूत्रोक्तप्रवृत्तिरभिधीयत इति प्रथमं तावत् मनुष्य-
लपाते-दुर्लभत्वं धृत्तत्रयेणाह—

इह कुणयमुयगे जन्ममञ्चूतरगे दुहजलपडहस्ये नोकस्ताउ(ऊ)रुमच्छे ।
परिमिरकसाउगाढगाहे अगाहे महद भवसमुद्धे मोहआवचरहे ॥ १ ॥

चिरचिचिनियकस्मुद्धामसज्जोविवागुन्मडकुडरयवेलामज्जिरुम(म्म)ज्जिराण ।
पुढविजलसमीरगीसु लोए असखे तरसु पुणरणते णत्तसो संठियाण ॥ २ ॥

चउगाइकुलकोडीजोणिलक्खेसु भूयो भमिय शणियकन्मीभूयदुक्खदियाण ।
वहह गहिरपारावारविविक्खवमुच्चारयणमिव जियाण दुल्लह माणुसत्त ॥ ३ ॥

व्याख्या-इह भवसमुद्धे दुर्लभं मानुषत्वमिति सम्यग्धः, 'इहेति' प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणस्यावरज्जगमाविभावकपे, 'भवसमुद्धे'

पथपाहाणी विपरिणामो तद्वेद्य य तुगुष्ठा । लोभयत्तवणा कुलेसु गह्वरे आहारमार्दणमिति ॥ २ ॥” ततो विवेकिभिः
सूत्रोक्ते शुचिदुक्ते गीतार्थप्रवर्तित एव च मार्गे प्रवर्तितव्यं, नाधुनिकनिर्विकल्पप्रवर्तितमार्गानुसारिभिः कदाचिदपि
भयितव्यमिति गायार्थः ॥ ३२ ॥

सप्रत्येतदुपदेशव्यवणस्योपकारमाह—

गणिजिणवच्छवयण पडण सडण व जे सुणंति इम । मगाणुसारिणो लहु सुहेण ते सिवपुरमुर्वेति ॥ ३३ ॥

व्याख्या—‘गणिजिनयल्लभस्य’ पूर्वोदितवाक्यार्थस्य वचनमुपदेशस्वरूपमसिद्धं, कीदृशं ? प्रगुणं समस्तधर्मविविधविधायनसम्पन्नं,
ये केचिद् लघुकर्माणो मार्गानुसारिणः तीर्थं कुरुपदिष्टशुद्धधर्मप्रवृत्तिमात्रं, ‘शुण्वन्ति’ सहुरुमुत्वा—दाकर्णयन्ति, ते किमि-
त्याह—‘उषु’ शीघ्रं सुखेनेति दुःखद्वारदुर्गतिगमननिषेधेन सुमानुषत्वसुखेवादिलाभप्रमोदेन अत्रान्तरप्राप्तेन क्रमेण ‘शिवपुर’
मोक्षनगरम् ‘वपयान्ति’ गच्छन्ति, एतद्व्यवणस्य तदर्थानुष्ठानवान्तरव्यापारस्याक्षेपेण मोक्षसाधकत्वायिति भावः, इह च मार्गा-
नुसारिण इति पदमनुसरणेन व्यापारेण पथिकान् लक्षयति, ततश्च यथा पथिकाः शकुन्तमिव इत्युपमानं शुभाशुभार्थलाभसू-
चकं कदाचित्तिचिरस्तरादिशब्दं शकुन्तः तद्वद् ये केचिद् पुण्यमात्रं प्रगुणमर्थलाभादिकार्यदक्षं शकुन्तं शुभं शृण्वन्ति, ते
तदु सुखेन च मार्गे भयाभावजलच्छायादिप्राप्त्यानन्देन पुरं प्राप्नुवन्ति, तथा एतदाकर्णका अपीति भाव इति गायार्थः ॥ ३३ ॥
इति श्रीयुगप्रवरगमधामीमज्जिनपतिसूरिशिष्यलेखाधिरचित्ताया द्वादशशुद्धकवृत्तौ अष्टमकुलकविवरण समाप्तम् ॥

अथ नवम कुलकम् ।

षष्ठमे कुलके विषयवृत्त्याकषयादीनां स्वरूप फलं बोधदर्थं तत्परित्यागेनाप्रमादविधिरुक्तो, नवमे तु मनुष्यत्वादिदुर्लभत्वपूर्वक सद्धर्मबुद्धे—रनेकापायाकुलस्त्वमुपदर्श्य सर्वथा प्रमादाभावेन सूत्रोक्तप्रवृत्तिरभिधीयत इति प्रथमं तावत् मनुष्य-
प्रमाद—दुर्लभत्वं वृत्तत्रयेणाह—

इह कुणयमुयगे जन्ममञ्चूतरगे दुहजल्पद्वहये नोकसाड(ऊ)रुमच्छे ।
परिमिरकसाडगगाढगाहे अगाहे सहइ भवसमुद्गे मोहआवच्छर्धे ॥ १ ॥
चिरचियनियकस्मुद्वाससज्जोविवागुल्मदङ्कुडरयवेलामज्जिरुम(म्म)ज्जिराण ।
पुढविजलसमीरगीसु लोए असखे तरुसु पुणरणते णतसो संठियाण ॥ २ ॥
चउगइकुलकोहीजोणिलक्खेसु मूयो भमिय गुणियकन्मीभूयदुक्खवियाणा ।
अहह गहिरपारावारविविस्सिचमुच्चारयणमिव जियाणा दुल्लह माणुसत्त ॥ ३ ॥

व्याख्या—इह भवसमुद्रे दुर्लभं मानुषत्वमिति सम्बन्धः, 'इहेति' प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणस्यावरजगमाविभावकत्वे, 'भवसमुद्रे'

सदा तन्नोपपद्यते । क्रियाभेदेन भिन्नत्वादेवंभूतोऽभिमन्यते ॥ ९ ॥ द्वावप्यस्तु ऋजुसुखस्यैव शुद्धशुद्धतरमेदा इति ।
 तथा 'जन्ममृत्यु' एव ब्रह्मः पुनः पुनरप्यव्ययमानत्वाद् 'तरङ्गाः' कक्षोला यत्र, तथा 'दुःखानि' नानाविधधारीरमानसवा-
 धास्त्वानि एवातिप्रचुरत्वाद् 'जलं' तोयं तेन 'पृष्ठदत्ते' परिपूर्णं, नोकपायाः कपायसहचारिणो ह्यासरत्यरतिभयादयः त एव
 दद्यासागरोपमकोटीकोट्याहुत्कष्टमहास्थितित्वेन महामाणत्वादुरवो महान्तो योजनशतादिप्रमाणा मत्स्या मीना यत्र,
 तथा परिचम्बमाणा इतस्ततः सर्वत्र सचरन्तः कपायाः क्रोधादयः त एवोद्गाढा हस्त्यादीनां महतामपि च्चन्धनसमर्थत्वाद्
 प्रपलवला प्राहाः (ज) तन्तुरुपा जलचरविशेषा यत्र, तथाऽगाधेऽत्यन्तनिम्ने दुःप्रापायोभागतुल्यपर्यन्ते इत्यर्थः । तथा 'महति'
 श्वनन्तकालावस्थायित्वेन अतिबृहति, पुनः कीदृशे ? मोहमयं कर्म स एव पुनः पुनर्जन्तूनां परिचमणहेतुत्वादावर्चो जलप-
 रिचमस्तेन रात्रेऽत्यन्तमयोत्पादके ॥ १॥ तत्र कीदृशानां मनुजस्य दुःप्रापमित्याह—'चिरं बहुकालं चित सच्चितमुपार्जितमिति
 यापद्, निज-मात्मीय कर्म ज्ञानावरणादिक-मष्टमकार, तस्य ददाम-स्त्रीश्रः सद्योविपाक-स्वात्मालिकः कलानुसवः स
 एवोद्भटस्तुटरयाऽस्तुत्कटव्यकवेगप्रधाना वेला जलवृद्धिस्तथा 'मज्जिमम(म्)जिराणमिति' मक्कशुन्मक्कया 'शीलाप्रयत्त्वेर'
 इति प्राकवलक्षणेन शीलार्पस्य दृग्मल्यस्य स्थाने हारादेशस्तत्र मज्जनोत्सज्जनशीलानां चित्तोपार्जितकर्मोदयवशमाप्नमाणा-
 द्युभाशुभगतीनामिति भावः । तथा 'पृथिवीजलसमीराभिः' प्रसिद्धेभ्य अस्मभ्योयान् सख्यातिक्लान्तान् लोकानागमप्रसिद्धान्,
 सस्त्वाना कृतावस्थानानामिति योगः, 'तच्छु' घनस्थितिकायिकेभ्य पुनरनन्तान् लोकानेव, तत् किमेकवारमेव ? नेत्याह—अन-
 न्तदोऽनन्तवाराः मानुषस्य दुःप्रापमिति योगः, लोकस्य कप मेव मोहमय-अस्मभ्योसच्चिणिषत्पिणी च पुनरिदियापा उ च्च

७६ । ता श्वेय ऊ शृणता वणसईए उ घोषथा ॥ १ ॥ एतच्च कायस्थितिमान कालवः, क्षेत्रतश्चासख्येया लोकाः, इदमुक्त भव-
 ति—असख्येयेषु लोकाकाशेषु प्रतिमयमेकैकप्रवेष्टापद्वारेण सर्वप्रवेष्टापद्वारे यावत्योऽसख्येया वत्सर्धिष्यवसर्धिष्यो भवन्ति
 तावत्य एव पृथिव्यादिषु चतुर्वर्षि ता एव चोत्सर्धिष्यवसर्धिष्योऽनन्ता धनस्यतिकापिकस्योत्कृष्टा कायस्थितिः, इयमपि
 कालवः, क्षेत्रतस्तु पूर्वोक्तप्रकारेणानन्ता लोका असख्येयाः पुद्गलपरावर्त्तास्ते चावलिकाया असख्येयतमे भागे याधन्तः सम-
 याः तत्तुल्याः, इय च कायस्थितिः सांव्यवहारिकानाश्रित्य द्रष्टव्या, असाध्यवहारिकजीवाना त्वनादिरवसेया, ततो न
 मरुदेव्यादिभिर्व्यभिचारः, तथा च क्षमाश्रमणः—“तह कायदुर्ह कालादयो विससे पडुच्च किर जीवे । नाणाइवणस्सइणो
 जेसिं ववहारवाहिरया ॥ १ ॥” इति, ॥ २ ॥ पुन कीदृशाना दुर्लभमित्याह—“वतसु” चतुःसख्यासु ‘गतिषु’ नरकादिरूपासु कुल-
 कोट्यध्व योनयश्च तासा लक्षाः शतसहस्राणि तेषु, तत्र योनिलक्षाः प्रागेवाष्टमकुलकविवरणे उक्ताः, ‘कुलानि’ चैकत्रापि
 योनिविशेषे भिन्नभिन्नजातिविशेषोपलक्षितभावोत्पत्तिकृपाणि, यथा कश्चिदेकत्रापि गोमयादौ कुम्भिकीटकवृश्चिकादिभावाना-
 मिति, तेषा च कुलाना कोटिलक्षाः समस्तसासारिकप्रमाणिताः ते चैव—“धारस सच्च य तिसि य सच्च य कुलकोटिसयसह-
 स्साइ । नेया पुढविदग्गगणिवाक्कण श्वेव परिसखा ॥ १ ॥ कुलकोटिसयसहस्सा सच्च इ य नव य अठवीस च । वेइदिय
 तेइदिय चचरिदिय हरियकायाणं ॥ २ ॥ अञ्जतेरस धारस दस दस नव श्वेव सयसहस्साइ । जलयर पक्सि चवप्पय चरमुय
 सप्पाण कुलसखा ॥ ३ ॥ छवीसा पुण वीसा सुरनेरइयाण सयसहस्साइ । धारस य सयसहस्सा कुलकोटीण मणुत्साण
 ॥ ४ ॥ एगा कोटकोटी सचाणवर्ह भवे सयसहस्साइ । पक्षास य सहस्सा कुलकोटीणं सुणेयवा ॥ ५ ॥ एषु कुलको-

सदा तक्षोपपद्यते । क्रियाभेदेन भिन्नत्वादेवंभूतोऽभिमन्यते ॥ ९ ॥ द्वाव्यादयस्तु श्वशुरसूत्रस्यैव शुद्धशुद्धतरमेव । इति ।
 तथा 'जन्ममृत्यु' एव ध्वय' पुन पुनरुपवायमानत्वात् 'तरङ्गाः' कल्लोला यत्र, तथा 'तु स्थानि' नानाविधशारीरमातसधा-
 पास्तानि एयातिपञ्चुरत्वात् 'जल' तोय तेन 'पटहत्ये' परिपूर्णं, नोकपाथाः कपायसहचारिणो हासरत्यरतिमयादयः त एव
 दद्यासागरोपमकोटीकोट्याद्युत्कटमहास्थितित्वेन महाप्रमाणत्वाद्गुरवो महान्तो योजनशताविप्रमाणा मत्स्या मीना यत्र,
 तथा परिचम्यमाणा इतस्तत्र सर्वत्र सचरन्त कपायाः क्रोधादयः त एवोद्गाहा इत्यादीना महतामपि बन्धनसमर्थत्वात्
 प्रयत्नयत्ना प्राहाः (ज) तन्तुकपा जलचरविशेषा यत्र, तथाङ्गायेऽत्यन्तनिम्ने तुःप्रापाघोभागतुल्यपर्यन्ते इत्यर्थः । तथा 'महाति'
 भनन्तकालावस्थायित्वेन अतिबृहति, पुनः कीदृशो ? मोहबभूव कर्म स एव पुनः पुनर्जन्तूना परिचमणहेतुत्वादावर्चो जलप-
 रिचमस्तेन रात्रेऽत्यन्तमयोत्पादके ॥ १॥ तत्र कीदृशाना मनुजत्व दुष्प्रापमित्याह—'चिरं' बहुकालं चित सचित्तमुपार्जितमिति
 यावत्, निज-मात्मीय कर्म ज्ञानावरणादिक-मष्टप्रकार, तस्य सद्गम-स्त्रीषः सद्योविपाक-ज्ञातकालिकः फलानुभवः स
 एवोद्भटस्फुटरयाऽत्युत्कटव्यकवेगप्रधाना वेला जलधुद्विस्तया 'मज्जिकम(म्म)जिराणमिति' मक्कुन्मक्कुणा 'शीलाद्यर्थस्यै'
 इति प्राकृतलक्षणेन शीलार्थस्य दुष्प्रत्ययस्य स्थाने इरादेशकतया मज्जनोन्मज्जनशीलाना चिरोपार्जितकर्मोदयवयाप्याप्यमाण-
 शुभाशुभगतीनामिति भावः । तथा 'पृथिवीजलसमीराभिषु' प्रसिद्धेषु असह्येयान् सख्यातिक्रान्तान् लोकानागमप्रसिद्धान्,
 सस्तिवान् कृषावस्थानानामिति योगः, 'तरु' वनस्थतिकाधिकेषु पुनरनन्तान् लोकानेव, तत् किमेकवारमेव ? नेत्याह—अन-
 न्तशोऽनन्तवारः मनुष्यत्वं दुष्प्रापमिति योगः, लोकस्वरूपं यैव बोद्धव्यम-असंख्योसंख्यिणिसंख्यिणी च परिदिवापा स च त

पृष्ठ । ता चैव क अणता वणस्सईए च बोधवां ॥ १ ॥ एतच्च कायस्थितिमान कालतः, क्षेत्रतथासंख्येया लोकाः, इदमुक्तं भव-
 ति-असंख्येयेषु लोकाकाशेषु प्रतिसमयमेकैकप्रदेशापहारे सर्वप्रदेशापहारे यावत्तोऽसंख्येया वत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो भवन्ति
 तावत्त एव दृष्टिव्याप्तिर्य चतुर्व्यपि ता एव चोत्सर्पिण्यवसर्पिण्योऽनन्ता धनस्यतिकायिकस्योत्कृष्टा कायस्थितिः, इयमपि
 कालतः, क्षेत्रतस्तु पूर्वोक्तप्रकारेणानन्ता लोका असंख्येया पुद्गलपरावर्त्तस्ते चावलिकाया असंख्येयतमे भागे यावन्तः सम-
 याः तदुत्थ्याः, इय च कायस्थिति सांख्यवहारिकानाश्रित्य द्रष्टव्या, असाध्यवहारिकजीवाना त्वनादिरवसेया, ततो न
 मरुदेव्यादिभिर्व्यभिचारः, तथा च क्षमाक्षमणः-“तह कायहिई कालावजो विसेसे पडुच्च किर जीवे । नाणाइवणस्सइणो
 चसिं ववहारवाहिरया ॥ १ ॥” इति, ॥ २ ॥ पुनः कीदृशाना दुर्लभमित्याह-“चतसु” चतुःसंख्यासु ‘गतिषु’ नरकादिकपासु कुल-
 कोव्यक्ष योनयश्च तासां लक्षाः शतसहस्राणि तेषु, तत्र योनिलक्षा प्रागेवाहमकुलकविवरणे चकाः, ‘कुलानि’ चैकत्रापि
 योनिविशेषे भिन्नभिन्नजातिविशेषोपलक्षितभावोत्पत्तिकृपाणि, यथा कश्चिदेकत्रापि गोमयादौ कृत्तिसीटकहृच्चिकादिभावाना-
 मिति, तेषा च कुलाना कोटिलक्षाः समस्तसासारिकमाणिगताः ते चैव-“वारस सत्त य तिसि य सत्त य कुलकोटिसयसह-
 स्साह । नेया पुढविदग्गागणिवाकण चैव परिससा ॥ १ ॥ कुलकोटिसयसहस्सा सत्त इ य नव य अठवीस च । वेइदिय
 तेइदिय चवटिदिय हरियकायाण ॥ २ ॥ अद्धचेरस वारस दस दस नव चैव सयसहस्साह । जलयर पक्खि चटप्पय सरमुय
 सप्पाण कुलससा ॥ ३ ॥ छवीसा पुण वीसा सुरनेरइयाण सयसहस्साह । वारस य सयसहस्सा कुलकोटीण मणुस्साण
 ॥ ४ ॥ एगा कोहाकोटी सत्ताणत्तर्ह भवे सयसहस्साह । पक्खास च सइस्सा कुलकोटीणं सुणोयवा ॥ ५ ॥ एषु कुलको-

मालिकाधेधोदाहरणेन, यथासौ दुःप्रापकथा सुक्षेमाधिकमपि, यथा च राधाधेध कथमपि सपद्यते, तथा सुक्षेमाधिलाभोऽपि, तदाह—‘छन्द’ प्राप्त यदि कथंश्चित्तिदुर्धर्ममपि तथापि पृथमपि सति ‘हुः पूरणे, बुद्धिर्विधानमति-तुर्लभा, ‘सुद्धधर्म’ प्रति-क्षेतोरुपविधिधर्मविषये, सुक्षेमाधिलाभोऽपि प्रायो भोगयाब्धेव जीवानां न धर्मबुद्धिरिति भाव इति गार्थः ॥ ४ ॥

सत्त्वामपि सुद्धधर्मबुद्धौ तच्छब्दणे प्रभूतान्तरायसद्वभाषमाह—

अह कहमवि जाया काकतालीयनाया जिणमयसुहबुद्धी तो वि से पञ्चवाया ।

भयकुमयकसायालस्त्व(वि)क्त्वेववहारमणकिवणयाहीस्निगमोहप्यमाया ॥ ५ ॥

व्याख्या—‘अय’ इति आनन्तर्ये सुक्षेमाधिलाभानन्तर, ‘कथमपि’ कृच्छ्रेण पुण्योदयध्यात् ‘जाता’ सपञ्चा, कासाधित्याह—‘स्निगमत्त्व’ अर्हत्सवचनस्य सिद्धान्तरूपस्य ‘श्रुति’ श्रवणतत्र बुद्धिर्यदि तीर्थकृदुपदिष्टो धर्मः श्रूयते इत्येवरूपा मतिः, कस्मादसौ जाता? इत्यत आह—काकतालीयज्ञात्वात् पूर्वोक्तात्, यथा काकस्य ताडनेन योग कादाचित्को महाकृच्छ्रभावी, तथा स्निगमत्वश्रुतिबुद्धिरपि इत्यर्थ, यथाप्येव महाकृच्छ्रेण श्रवणबुद्धिर्जाता ‘तो वि ति’ ततोऽपि ‘से’ तस्याः श्रवणबुद्धेः ‘प्रत्य-क्षिनमत्वश्रुतिबुद्धिरपि इत्यर्थ, यथोवाह—भय च कुमत् च कयायाश्च आलस्य च विक्षेपाश्चावज्ञा च रमण च कृपणता चाध-पाया’ विधा भवन्ति अनेके, सानेवाह—भय च कुमत् च कयायाश्च आलस्य च विक्षेपाश्चावज्ञा च रमण च कृपणता चाध-यश्च शोकश्च मोहश्च प्रमादश्चेति द्वन्द्वः समास, तत्र भय तावदेते साधव पापकारिणा नारकादिदुःसमादर्शयिष्यन्तीति ज्ञासात् न शृणोति, एव कुमत्वात् कुत्सीर्थिकदर्शनप्रहात्, कुमतेर्वा कुत्सितभोगाद्यतिशयितबुद्धे या, कयायाद् या साधुद-

टिलक्षेष्टु योनिलक्षेष्टु च 'भूयः' पुनः पुनः, 'भविष्य सि' भूत्वा, 'भमिष्य सि' पाठान्तरे तु भ्रान्तत्वा पर्याय्य, सामान्येन सर्व-
जीवानाश्रित्य एवमभिधानं, तत्रापि ये विशेषतस्तीर्थकारवृत्तुत्वाद्याशातनापरायणाः ते गुणितकर्मोभूयेति, गुणितकर्मस्व-
रूपं च पञ्चमकुलकदिवरणेऽभिहितं, ततश्चागुणितकर्मणा गुणितकर्मणा भवन् पूर्व गुणितकर्मोभूय ततो भूयोऽपि 'तु सा-
दिताना' भयकोटिलक्षेष्टु नानाधारीरमानसव्याप्यधीताना सतां प्राणिनाम्, 'अद्वहेति' क्षेत्रे, नमीरोऽतिनिम्न स चासी
पारावारक्ष समुद्रश्च, तत्र विक्षिप्तं यन्मुकारं मुकाफलमणिः तद्वदित्युपमानं, नमीरसागरे हि पतितः पापाणस्त्रयोऽपि
शुःप्रापो भवति, किं पुनरतिदूक्षम् मुकारक, तद्वत्यन्तवृत्त्यमेवेति मनुजमववृत्त्यमस्त्वे व्यमानत्वेनोपात्त, केपा तथा ? तत्राह-
जीवाना-मकुलसुकुलमाणिनां वृर्द्धं मनुष्यत्वमिति प्रसिद्धमेवेति वृत्तत्रयार्थः ॥ ३ ॥

कथयिष्व लब्ध्वेऽपि मनुजत्वे शुद्धधर्मबुद्धिर्बुद्धिमा इत्याह—

कहवि तुदिवसेण त पि लद्धु सुखितुत्तमकुलसुहजार्हकवमावगमाउ ।

असुलभमसवि राहावेहणापूण लद्ध जइ तह वि तु तुक्की दुल्लहा सुद्धधम्मो(स्से) ॥ ४ ॥

व्याख्या—'कथमपि' कथंकेण 'तुदिवसेण सि' दैववधात् तदपि सुवृर्द्धं मनुष्यत्वमपि, 'लब्ध्वा' प्राप्य, सुवृत्त्रादिकमपि बुद्धि-
भमिति दोष, तदाह—सुक्षेत्रं च (तत्रमकुल च) शुभज्जातिश्च रूप्येति समाहारकन्धः, सुक्षेत्रादयश्च प्रसिद्धा एव, तथा आरो-
प्या(रयमा)युक्तेत्यपि प्रसिद्धमेव, एतदपि सर्वमसुलभमपि वृर्द्धंमपि पुण्योत्कर्षवधात् 'राधावेवधातेन' अन्नादकोपरिस्थितपा-

व्याख्या—अथ कथमपि क्लेशादिति सुगमम्, अपूर्वपुण्योदयेण श्रुत्वा ज्वनवरोक्त-मिति योजनीय, कथमित्याह—तस्या-
 रसनः स्वभावो भव्यतलक्षणः तत्स्वभावः तस्य भावः परिणामविशेष तत्स्वभावत्व, तथा 'कालस्य' समयविशेषस्य 'परिणतिः'
 परिणामविशेषः तथाविधबुद्धिप्राप्त्यनुकूलत्वलक्षणः, ततश्च तत्स्वभावत्व च कालपरिणतिश्च तत्स्वभावत्वकालपरिणती-
 तयोर्वश आयत्तता, ततः 'प्राप्त' लब्धम् अपूर्व कदाचित्पि पूर्वं न प्राप्त 'यत्पुण्य' सुकृत तस्योदयेना—विर्भावेन, अयमभि-
 प्राय—तत्स्वभावत्वकालपरिणत्यपूर्वपुण्योदयकृपात् कारणत्रितयाद् युगसमिलामवेष्टाज्ञात् पूर्वोक्ताद् कादाचित्कभावकृपात्
 'मोक्षमूल' निर्वाणप्राप्त्यादिकारण, 'श्रुत्वा' समाकर्ष्य, 'जिनवरोक्त' तीर्थङ्गपदिष्ट देवगुरुत्वकृपप्रतिषेद्ध वचनं, न केवल-
 श्रुत्वा 'माविकृण वेति', परिभाष्य च यथावस्थितत्वेन विचार्य च, 'चित्ते' मनसि स्वकीये, यदुत ईदृशमस्य वचनस्य तत्त्व-
 मिति ॥ ६ ॥ यद्यप्येव परिभावित तथापि एवमपि न शब्दवतीति योगः, कुत इत्यत आह—'बहुलतया' प्राचुर्येण 'बुद्ध्याः'
 स्वधाख्यानसारिसक्रोधवचनेन निखिंशक्रियया च रौद्रास्त्रे च ते पापण्डितश्च शाक्यमौतादयोऽन्यदर्शनिनः तेषामित्येक-
 कारण, तथा 'जिनः' तीर्थंकरः श्रीमन्महावीरलक्षणस्तस्य 'समयः' सिद्धान्त समाचारो वा तदमेदोपचारात् तदाधारः स-
 षोडपि समय, तेन सह विरोधात् परमार्थतो वैरात् पीडाकारित्वेन, कस्येत्याह—भस्मराशो—भस्मकनाशो 'ग्रहस्य' अष्टाशीतिप्र-
 हेयु त्रिंशस्य, अयमभिप्रायो—भगवन्मोक्षसमये ह्यसौ भगवज्जन्मराशो सक्रान्तः, ततश्च तत्सपपीडाद्वारेण तत्पीडाकारी सवृत्त
 इति, यो हि यत्र समयो स्वान्यायो पीडा कर्तुं न शक्नोति, स तत्सम्बन्धिपीडयापि त पीडयतीति, उक्त च—'यस्य किञ्चिदपक-
 र्त्तुमक्षमः कायनिग्रहगृहीतविग्रहः। कान्तवक्रसदृशाकृतिं कृत्वा राशुरिन्दुमधुनापि बाधते ॥१॥' इति, एष च सति यं कश्चिद-

र्शनमानेणापि क्रोधोत्पादात्, आलस्याद् वा शृङ्गारादिभिर्मनसः क्रियाविशेष आलस्यमिति वचनादन्यक्रियाद्वेषवच्छ्रवणकिं-
 याया अपि अकरणमिति भावः, विशेषोऽन्यान्यसासारिककार्यव्यासश्च तस्मात् वा श्रवणाभावः, अवज्ञाया वा क्रिमेते
 ज्ञानन्तीति तेष्वनादरात्, रमणाद् वा निरन्तरकुशुटपारापतादिभीषासकिलक्षणात्, पाशकपट्टिकावेधादिस्नेहनकपा-
 द्या, कृपणताया वा, एते हि दानधर्ममुपदेशयन्ति द्रव्यव्ययमन्तरेण च न दानधर्मो द्रव्यं च बाष्पाः प्राणा, प्राणिनामिति,
 कर्तव्यभावाद् वा, तथाऽऽद्यो मानस्यः पीडास्ततोऽपि निरन्तरमनेकदुष्खिन्तापरायणत्वाद् वेति, प्रोकाद्वा प्रायः सा(स)स्मारे
 दृष्टविशेषादिजनिवदुःखविशेषस्य सुलभत्वेन तदाकान्तत्वाद् वा, मोहाद्वा अज्ञानात् पुनःकलत्रादि विषयत्वेद्विशेषप्र-
 तिपन्नाद्या, प्रमादाद् वा निद्रानिर्भरत्वगीतनृत्यादिदर्शनकौतुकाद्वैर्वा, एवमनेकप्रत्ययायमात्रे कथं स्यात् श्रवणबुद्धिरिति
 पृचार्यः ॥ ५ ॥

कथञ्चित् श्रवणसमवे सन्त्यहं तदवगमे च तच्छ्रुत्वा न दुर्लभमिति वृत्तद्वयेनाह—

अहं कथञ्चि किलेसा तस्सभावत्तकालपरिणद्वसपत्तापुषपुण्णोदणं ।

शुगसमिलपवसत्तायओ मुक्खमूलं सुणिय जिणवरत्त भाविज्जण च चित्ते ॥ ६ ॥

तह वि हु वहुलाए चट्थासड्डियाण जिणसमयविरोहा भासरास्सिगहस्स ।

वहुकुपहपरुढा तुच्छमिच्छत्तपित्तज्जरविदुरियवोहा हा न त सद्दति ॥ ७ ॥

पावगतिरूपाद् हेतुत्रयात् 'सूत्रोक्त' श्रुतोपदिष्ट धर्मकृत्यमिति गम्यते, 'कुरुत' विधत्ते भो आत्मा ! इति धृत्तार्थः ॥ ८ ॥

तत्रापि प्रथमं तावत् समस्तकृत्यनिदानत्वात् साधुसेवायाः तानेवाह—

पटिहणियकसाप् सिद्धिचङ्गाणुराप विहिअहिगयसुत्ते तस्स आणाइ जुत्ते ।

फुडपयदियतत्ते साहुणो निम्ममत्ते सुहगुरपरत्तंते पज्जुवासेह दत्ते ॥ ९ ॥

व्याख्या—साधून् पर्युपासतेति योगः, कीदृशानित्याह—'प्रतिहतकथायान्' निरुद्धक्रोधादिप्रसरान्, अनेन च क्षान्त्या-
दिगुणचतुष्टय साक्षादुक्तं, शेषं गुणपदकं तूपलक्षणत्वेन बोद्धव्यमिति दद्याद्विषयासाधुधर्मयुक्तत्वमुक्तं तावत् तेषां ज्ञेयं,
तथा 'सिद्धिचङ्गानुरागात्' मुक्तिविषयगाढप्रतिबन्धात्, अनेन सविमलत्वमुक्तं, तथा 'विचिना' बन्दनकदानादिसङ्कुरुमतिप-
त्याऽधिगतसूत्रानधीतश्रुतविशेषान्, अनेन सर्वत्र तेषां विधिपरता सूच्यते, तथा तस्य श्रुतस्याज्ञा सदुपदेशस्तथा 'शुक्कान्'
समन्वितान्, अनेन गीतार्थत्वमुक्तं, तथा 'स्पुट्ठमकटिततत्त्वान्' व्यक्तप्रकाशितजीवादिपदार्थान्, अनेन परोपकारत्वमु-
पदर्शितं, कानेधविधानित्याह—'साधून्' सुविहितवृत्तिन इति विशेष्यपदं, तथा 'निर्ममत्त्वान्' शरीरोपध्यादावपि प्रतिबन्ध-
रहितान्, तथा 'शुभगुरपरतत्त्वान्' अनन्यसाधारणज्ञानादित्रयपवित्रप्रफुल्लजातिकुलादिषट्त्रिंशद्गुणोपेत आचार्यः शुभ-
गुरुः, तत्परतत्त्वान् तदाज्ञावर्तिनः, परेन गुरुकुलधासित्वमेव व्यञ्जितं, तेन च सर्वथा स्वातन्त्र्यनिषेधः, ततश्च शेषपि-
ण्ठविशुद्ध्यादिगुणयुक्तानामपि गुरुरपरतन्त्र्यधिकलानां परमार्थतोऽप्यतित्वात् पर्युपासनयोऽन्यतावैकल्यमापादितं, तान् 'पर्यु-

न्योऽपि सम्यक्त्वज्ञानादिप्रवृत्तिं करोति, स भगवदनुकूलवृत्तित्वात् भगवत्प्रप्राप्ती तेन तस्य धिरोप एवेति द्विर्विषय फारण, ततश्चैतद्वृद्धयमाहात्म्यात् 'वद्वच' प्रभृता ये कृपया' कुतिसतमार्गा समुत्कटरागद्वेषदेयगुरुसमाश्रयणयागादिधिषानपमं प्रद-
पणादिकृपा' तेभ्यः 'प्रकृतं' प्रकर्षेण वृद्धिगत यदनुच्छ-भतिषद्गुल 'मिथ्यात्वं' विषय्यस्वार्थोपरूप तदेव मदासत्तापहेतुत्वात्
'चित्तवरो' धातुविशेषश्चोभापादिवरोगविशेष तेन धिधुरितो वैधुर्यमपकृतं नीतो योप सम्यग्यस्तुपरिच्छेदो येषां प्राणिना
ते तथा, 'हेति' क्षेत्रे, 'न' नैव तच्छ्रुतमवधारितं च अदधति एवमेवेतदिति प्रतीतियिपयता न नयन्ति, तदेव अज्ञानस्य
पुष्टमवोका, तवच्च ज्ञाने सत्यपि वैधुर्यादिदभाषविषय अज्ञानं न कुर्वन्ति, तदा तदफलमेवेति वृत्तद्वयार्थ ॥ ७ ॥

अथ अज्ञानादिभावे धर्मकृत्य सूत्रोक्त कर्तव्यामित्युपदिष्टाशाह—

इह बहुसुहृलभ पाविउ धम्मसद्ध, उवलहिय हुलभ धम्मसामगिय च ।
स्वरपवणपणुल्लत्तलत्तुल व लोल, मुणिय भवसकव सुचचुच करेह ॥ ८ ॥

व्याख्या—इत्युक्तमकारेण 'बहुशुभलभ्या' प्रभृतोत्कटपुष्पपात्रा प्राप्य लब्ध्या अद्या तथेति कृपा, न हि स्त्रोकमुकृतै
पूर्वोक्तमत्पपायापाकरणमिति बहुपुण्यलभ्यत्वमुक्तं, तथोपलभ्य प्रतीत्य दुर्लभा धर्मसामग्री चेति सुगमं, तथा 'मुणियेति'

ज्ञात्वा भवसकृतं सासारिकधनकीयितादिलक्षण, 'लोल' अपल किमिषेत्याह—स्वरपवनमेरित्वाति अपलत्तुलमिषेत्युपमान, यथा
उर्कादिकृतं पवनोद्भूत अपल भवति, तथा सासारिक धनादिक्रमपि, एतस्माच्च तत्त्वार्थअज्ञानं(न)सामग्रीप्राप्तिभवरूपक-

पावणतिरूपाद् हेतुत्रयाद् 'सूत्रोक्त' श्रुतोपरिदृष्ट धर्मकृत्यमिति गम्यते, 'कुरुत' विधत्तं भोः आज्ञाः ! इति धृत्तार्थः ॥ ८ ॥

तत्रापि प्रथमं तावत् समस्तकृत्यनिदानत्वाद् साधुसेवायाः तामेवाह—

पट्टिहणियकसाप् सिद्धिबद्धाणुराप विहिअहिगयसुत्ते तस्स आणाइ जुत्ते ।

फुहपयडियतत्ते साहुणो निम्ममत्ते सुहगुरुपरतत्ते पज्जवासेह दत्ते ॥ ९ ॥

व्याख्या—साधून् पर्युपासतेति योगः, कीदृशानित्याह—'प्रतिहतकथायान्' निरुद्धक्रोधादिप्रसरान्, अनेन च क्षान्त्या-
दिगुणचतुष्टयं साक्षात्तुक्, शेषं गुणपदकं तूपलक्षणत्वेन बोद्धव्यमिति दद्याधिवसाधुधर्मयुक्तत्वमुक्तं तावत् तेषां श्रेयः,
तथा 'सिद्धिबद्धानुरागात्' मुक्तिविषयगाढप्रतिबन्धात्, अनेन सविमलत्वमुक्तं, तथा 'विधिना' बन्दनकदानादिसद्गुरुप्रतिप-
त्याऽधिगतसूत्रानधीतश्रुतविशेषान्, अनेन सर्वत्र तेषां विधिपरता सूच्यते, तथा तस्य श्रुतस्याज्ञा सदुपदेशस्त्वया 'युक्तान्'
समान्वितान्, अनेन गीतार्थत्वमुक्तं, तथा 'स्फुटप्रकटितवत्त्वान्' व्यक्तप्रकाशितभीमादिपदार्थान्, अनेन परोपकारत्वमु-
पदर्शितं, कानेवविधानित्याह—'साधून्' सुविहितवृत्तिन इति विशेष्यपदं, तथा 'निर्ममत्वान्' शरीरोपध्यादावपि प्रतिबन्ध-
रहितान्, तथा 'शुभगुरुपरतज्जान्' अनन्यसाधारणज्ञानादित्रयपवित्रप्रकटजातिकुलादिपदत्रिंशद्गुणोपेतं आचार्यः शुभ-
गुरुः, तत्परतज्जान् तदाज्ञावर्तिनः, एतेन गुरुकुलवासित्वमेवाव्यजितं, तेन च सर्वथा स्वातन्त्र्यनिषेधः, ततश्च शेषपि-
ण्डविशुद्ध्यादिगुणयुक्तानामपि गुरुपारतन्त्र्यविकलानां परमार्थतोऽयतित्वात् पर्युपासनयोग्यतावैकल्यभापादितं, तान् 'पर्यु-

सन्तत्तामिति विमर्शं, सदा सर्वदा सस्यापयत व्यावस्थापयत, भो क्षात्राः ? केत्याह—‘निजः’ स्वकीयो यो विषयश्चैतल्यवन्दना-
 विरुपः तस्य ‘विभागो’ विशेषेण तत्र, अयमभिप्रायः—“तर्धोलपार्णभोर्यर्णपार्णहृत्पीभोगसुर्धणनिर्हुवणे । मुत्तुच्चारं जंय वज्जइ
 क्षिणमदिरस्सतो ॥ १ ॥” इत्यादिकं श्रुतं विधिवैत्यादिविषयमपि आजीवकादिभयात् केचिदन्यथा व्याप्यते, अन्ये तु
 पाण्डित्यमदात् अपरे तु मायया चेतस्यन्यथा परिणामेऽपि विधिपरायणश्चाद्धरञ्जनार्थमिति, केचित्तु कस्यचिद् विधिप्ररूपकस्य
 मत्सरेणान्यथा प्रदर्शयन्ति, ततश्च भवद्भिरेतच्चतुष्टयपरिहारेण मव्यस्यभावेनैव विचार्य व्यवस्थापनीय । तथाहि—“अद्धमी
 चवइसीसु सवे वि चेइयाइ वदेयवाइ । सवे य सुसाहुणो सि ॥ १ ॥” एतच्छ्रवणाददृमीचतुर्दश्योरेव साधूना चैत्ये चैत्य
 वन्दनं युक्तमित्याहुः, तच्चायुक्तं, यतः—“पण्डिकमणे चेइहरे भोर्यणसमयम्मि तव य सवरणे । पण्डिकमण सुयणपण्डिचोइ-
 कालिय सत्तहा अइणो ॥ १ ॥” इति वचनात् साधो प्रतिदिनमेव चैत्ये चैत्यवन्दनविधानमभिहितमिति, यच्च चतुर्दश्य-
 दृम्योद्ध्यैत्यवन्दनमन्यथायि, तत्सर्वचैत्यसर्वसाधूना वन्दनमिति विशेषे व्यवस्थापनीयम् । एव—“ध्रुव लोचयज्जिणाण
 येराण चावन्मासिओ सि” अत्रापि चातुर्मासिकपर्वसु त्रिषु शिरसि लोचव्यवस्थापनं तदपि असमीचीनं, यत् पर्युपणा-
 पर्वाणि अवश्यं गोलोममात्रस्यापि केशस्यापसारणमन्यथायि, ततश्च तदन्तरं पौषे चतुर्भिर्मासैः, ततोऽपि वैशाखे च-
 शुभिं ततोऽपि भाद्रपदे चतुर्भिर्मासैरेव चातुर्मासिको लोचो, न तु चातुर्मासिकपर्वस्थितिः, अत्रापि किं नियामकमिति
 चेत् ? ननु सार्वत्रिकी गीतार्थप्रवृत्तिरेवात्र प्रमाणम्, एतस्याश्च प्रामाण्यं पूर्वतरपदश्रुतगीतार्थचरितत्वेन, तथा चोच्यते,
 —“जे जत्थ जया जइया वहुत्सुया चरणकरणमुकुत्ता । ज ते समाचरती आलवणतिवसज्जाणमिति ॥ १ ॥” श्रेयायास्तु

पासत्' सततसमासदायस्थानादिविनयविधानेन समाराधयत्, तदाराधनस्यैव सकलविशुद्धक्रियासपत्तिमूलनिमित्तत्वात्, तथा 'दान्तान्' जितेन्द्रियनोश्चन्द्रियचटुलजुरङ्गान्, अनेन विनयस्यापि मूलकारणमुक्तं तेषां, तथा च पठ्यते—“जितेन्द्रियस्य विनयस्य कारणं, गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते” इति । न चात्र समासपुनरास्तत्त्वक्षणः काव्यदोष इव भावनीयः तस्य केवलकाव्यविषयत्वात्, इह तूपदेशदान एव तात्पर्यादिति वृत्तार्थः ॥ ९ ॥

अथ साधुपुण्यपासनानन्तरकृत्यमाह—

विणयनयपहाणा वरशुचीमसमेसिं पयपुडमसमीचे स्वकाल करेह ।

गयभयमयमायामच्छरा तत्तकस्त्री नियवित्तयविभागो त सया सठवेह ॥ १० ॥

व्याख्या—‘विनय’ आसनदानान्मुत्थानादिरूपः, ‘नयः’ शिष्टाचारपरिपालनरूपः, केचिद् गुरुषु विनीता अपि न न्याययन्तोऽन्ये तु न्याययन्तोऽपि न विनीता भवन्तीत्युभयग्रहणम्, ईदृशाः सन्तः तत्प्रधाना तदेकत्वाना येषां पर्युपासितत्वापूना ‘पदपद्मसमीपे’ तद्वरणकमलान्तिके सर्वकालं कुरुतेति प्रतीत, किमित्याह—‘वस्तूना’ जिनशासनप्रतीतपदार्थानां चैत्ययन्दनजिनकरूपस्यविरकल्यादिविषयाणां विमर्शनं विमर्शो विचारेण सम्यक्परिच्छेदः त, ततोऽपि कीदृशाः सन्तः किं कुरुत ? इत्याह—गतभयमदमायामसतराः सन्त इति प्रसिद्धमेव, पुनः कीदृशाः ? ‘तत्त्वकाधिण’ सिद्धान्तरहस्यस्युद्घातनः,

सन्तलमिति विमर्शः, सदा सर्वदा सस्यापयत व्यवस्थापयत, भो आत्माः ? केत्याह—‘निजः’ स्वकीयो यो विषयश्चैत्यवन्दना-
 दिरूप तस्य ‘विभागो’ विशेषः सन्न, अयमभिप्रायः—“तंबोलपार्णेभोयर्णपार्णहृत्पीभोगसुर्यपनिहुंघणे । र्मुचुब्बारं जूंय वज्रह
 जिणमदिदस्सतो ॥ १ ॥” इत्यादिकं श्रुत विधिवैत्यादिविषयमपि आत्मीयकादिभयात् केचिदन्यथा व्याचक्षते, अन्ये तु
 पाण्डित्यमदात् अपरे तु मायया चैतस्यन्यथा परिणामेऽपि विधिपरायणआत्मादरञ्जनार्थमिति, केचिन्तु कस्यचिद् विधिपल्लवकस्य
 मत्सरेणान्यथा प्रदर्शयन्ति, ततश्च भवद्भिरेतच्छतुष्टयपरिहारेण मध्यस्थभावेनैव विचार्य व्यवस्थापनीय । तथाहि—“अट्ठमी
 चतइसीसु सवे वि चेइयाइ वदेयथाइ । सवे य सुसाहुणो चि ॥ १ ॥” एतच्छ्रवणादट्ठमीचतुर्दशयोरेव साधूना चैत्ये चैत्य-
 वन्दन युक्तमित्याहुः, तस्माद्युक्त, यतः—“पट्टिकमणे चेइदरे भोयणसमयमि तह य सवरणे । पट्टिकमण सुयणपट्टिबोह
 कालिय सच्चहा जइया ॥ १ ॥” इति वचनात् साधो प्रतिदिनमेव चैत्ये चैत्यवन्दनविधानमसिहितमिति, यच्च चतुर्दश्य
 दृढ्योद्धृत्यवन्दनमभ्यधायि, तत्सर्वचैत्यसर्वसाधूना वन्दनमिति विशेषे उपस्थापनीयम् । एव—“धुव लोचयजिणाण
 धेराण चाडम्मासिचो चि” अत्रापि चातुर्मासिकपर्वसु त्रिषु शिरसि लोचव्यवस्थापन तदपि असमीचीन, यत पर्युपणा-
 पवर्णेण अवश्य गोलोममात्रस्यापि केषास्यापसारणमभ्यधायि, ततश्च तदनन्तर पीथे चातुर्भिर्मासैः ततोऽपि वैभारखे च-
 तुर्भिः ततोऽपि भाद्रपदे चातुर्भिर्मासैरेव चातुर्मासिको लोचो, न तु चातुर्मासिकपर्वस्त्विति, अत्रापि किं नियामकमिति
 चेत् ? ननु सार्वत्रिकी गीतार्थप्रवृत्तिरेवात्र प्रमाणम्, एतस्याश्च प्रामाण्य पूर्वतरवद्भुत्तगीतार्थाधारितत्वेन, तथा चोच्यते,
 —“जे जत्थ जया जइया वहुस्सुया परणकरणमुञ्जत्ता । ज ते समाचरती आलवणतिवसज्जाणमिति ॥ १ ॥” शेषायास्तु

पासत्' सवतसमासप्रायस्थानाविधिनयविधानेन समाराधयत, तदाराधनस्यैव सकलविशुद्धक्रियासपत्तिमूलनिमिषत्वात्, तथा 'दान्तान्' जितेन्द्रियनोन्द्रियबहुलतुरङ्गान्, अनेन धिनयस्यापि मूलकारणमुक्तं तेषां, तथा च पठ्यते—“जितेन्द्रियत्वं धिनयस्य कारणं, शुणप्रकर्षो धिनयाववाप्यते” इति । न चान्न समाप्तपुनरास्तत्त्वलक्षणः काव्यदोष इदमाधनीयः तस्य प्रेयलकाव्यविषयत्वात्, इह सूत्रदेशदान एव तात्पर्यादिति दृष्टार्य ॥ ९ ॥

अथ साधुपस्युपासनानन्तरकृत्यमाह—

विणयनयपहाणा वस्युवीमसमेसिं पयपउमसमीवे सवकाल करेह ।

गयभयमयमायामच्छरा तत्तकस्वी नियविसयविभागे त सया सठवेह ॥ १० ॥

व्याख्या—‘विनय’ आसनदानाभ्युत्थानादिरूपः, ‘नयः’ शिष्टाचारपरिपालनरूपः, केचिद् गुरुषु विनीता अपि न न्यायवन्तोऽपि तु न्यायवन्तोऽपि न विनीता भवन्तीत्युभयग्रहणम्, ईदृशाः सन्तः तत्प्रधानाः तदेकत्वानां येषां पर्युपासितत्वाद्भूना ‘पदपद्मसमीपे’ तच्चरणकमलान्तिके सर्वकालं कुरुतेति प्रतीतं, किमित्याह—‘वस्तूनां’ श्लिष्टासनप्रतीतपदार्थानां चैत्य-पन्दनजिनकल्पस्थधिरकस्यादिविषयाणां विमर्शानं विमर्शो विचारेण सम्यक्परिच्छेदः त, ततोऽपि कीदृशाः सन्तः किं कुरुत ? इत्याह—गतभयमदमायामत्सराः सन्त इति प्रसिद्धमेव, पुनः कीदृशाः ? ‘तत्त्वकांक्षिणः’ सिद्धान्तरहस्यस्पृहयालवः,

सन्तत्कामिति विमर्शः, सदा सर्वदा सस्यापयत व्यवस्थापयत, भो आत्माः ? केत्याह—‘निज’ स्वकीयो यो विषयश्चैत्यवन्दना-
 दिरूप तस्य ‘विभागो’ विशेष सन्न, अयमभिप्रायः—“तं शेषपाणभोयणपाणहस्थीभोगसुर्यणनिर्द्वेषो । र्मुचुश्चोरं जुंय वज्रह
 जिणमदिरस्सवो ॥ १ ॥” इत्यादिकं श्रुत विधिचैत्यादिविषयमपि आजीविकादिभयात् केचिदन्यथा व्याचक्षते, अन्ये तु
 पाण्डित्यमदात् अपरे तु मायया चैतस्यन्यथा परिणामेऽपि विधिरायणश्चाद्वरञ्जनार्थमिति, केचित्तु कस्याश्चिद् विधिप्ररूपकस्य
 मत्सरेणान्यथा प्रदर्शयन्ति, ततश्च भवद्भिरेतच्चतुष्टयपरिहारेण मध्यस्थभावेनैव विचार्य व्यवस्थापनीय । तथाहि—“अहमी
 चवहसीसु सवे वि चेइयाइ धवेयभाइ । सवे य सुसाहुणो सि ॥ १ ॥” एतच्छ्रवणादहमीचतुर्दश्योरेव साधूना चैत्ये चैत्य-
 वन्दनं युक्तमित्याहुः, तच्चायुक्तं, यतः—“पट्टिकमणे चेइहरे भोयणसमयमि तह य सवरणे । पट्टिकमण सुयणपट्टिकोह
 कालिय ससहा अइणो ॥ १ ॥” इति वचनात् साधोः प्रतिदिनमेव चैत्ये चैत्यवन्दनविधानममिहितमिति, यच्च चतुर्दश्य
 एभ्योऽर्थैत्यवन्दनमन्यथायि, तत्सर्वचैत्यसर्वसाधूना वन्दनमिति विशेषे ऽप्यवस्थापनीयम् । एव—“युव लोचयजिणाण
 येराण चावन्मासिओ सि” अत्रापि चातुर्मासिकपर्वसु त्रिषु शिरसि लोचव्यवस्थापनं तदपि असमीचीनं, यतः पर्युषणा-
 पर्वणि अवश्यं गोलोममात्रस्यापि केदास्यापसारणमन्यथायि, ततश्च तदनन्तरं पौषे चतुर्भिर्मासे, ततोऽपि वैशाखे च-
 शुभे ततोऽपि भाद्रपदे चतुर्भिर्मासेरेव चातुर्मासिको लोचो, न तु चातुर्मासिकपर्वस्त्विति, अत्रापि किं नियामकमिति
 चेत् ? ननु सार्वत्रिकी गीतार्थप्रवृत्तिरेवान् प्रमाणम्, एतस्याश्च प्रामाण्यं पूर्वतरवद्भुशुतगीतार्थाच्चरितत्वेन, तथा चोच्यते,
 —“जे जल्य जया अइया बहुस्सुया चरणकरणमुज्जुसा । ज ते समाचरती आलवणतिप्रसञ्जणमिति ॥ १ ॥” शेषायास्तु

पासव' सततसमासनायस्थानादिविनयविधानेन समाराधयत, तदाराधनस्यैव सकलविशुद्धक्रियासपचिमूलनिमिषत्वात्, तथा 'दान्तान्' जितेन्द्रियनोद्भिद्रयचटुलतुरङ्गान्, अनेन विनयस्यापि मूलकारणमुक्त वेया, तथा च पठ्यते—“जितेन्द्रियस्य विनयस्य कारण, गुणप्रकर्षो विनयादयाप्यते” इति । न चात्र समावर्तुनरासत्त्वलक्षणः काल्यदोष सद्भावनीय तस्य केवलकाल्यविषयत्वात्, इह तूपदेशदान एव तात्पर्यादिति वृत्त्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ साधुपर्युपासनानन्तरकृत्यमाह—

विणयनयपहाणा वर्युवीमसमेसि पयपउमसमीवे सवकाल करेह ।

नयनयमयमायामच्छरा तत्तकस्वी नियवित्तयविभागो त सया सठवेह ॥ १० ॥

व्याख्या—‘विनय’ आसनदानान्मुत्थानादिक्रय, ‘नय’ शिष्टाचारपरिपालनक्रयः, केचिद् गुरुषु विनीता अपि न न्याययन्तोऽन्ये तु न्याययन्तोऽपि न विनीता भवन्तीत्युभयग्रहणम्, ईदृशा सन्तः तत्प्रधानाः तदेकताना देया पर्युपासितत्वायुना ‘पदपद्मसमीपे’ तद्धरणकमलान्तिके सर्वकालं कुरुतेति प्रतीतं, किमित्याह—‘वस्तूनां’ जिनयासनप्रतीतपदार्थानां चैत्ययन्दनजिनकल्पस्यविरकल्यादिविषयाणां विमर्शनं विमर्शो विचारेण सम्यक्परिच्छेदं तं, ततोऽपि कीदृशा सन्तः किं कुरुत ? इत्याह—गतभयमदमायामत्सराः सन्त इति प्रसिद्धमेव, पुन कीदृशाः ? ‘तत्त्वकांक्षिणः’ सिद्धान्तरहस्यस्यहयालवः,

सन्तुष्टमिति विमर्शः, सदा सर्वदा सत्स्थापयत व्यवस्थापयत, भो क्षाब्दाः ? केत्याह—‘निज’ स्वकीयो यो विषयश्चैत्यवन्दना-
 दिक्रय तस्य ‘विभागो’ विशेष तत्र, अयमभिप्रायः—“तं बोल्यार्णभो यणार्णहृत्पीभोगसुर्यणनिर्द्वेषणे । मुञ्चुक्कांर जंय वज्राह
 जिणमदिरस्सतो ॥ १ ॥” इत्यादिक श्रुत विधिवैत्याधिविषयमपि आजीवकादिभयात् केचिदन्यथा व्याचक्षते, अन्ये तु
 पाण्डित्यमदात् अपरे तु मायया चेतस्यन्यथा परिणामेऽपि विधिरायणश्चाद्धरञ्जनार्थमिति, केचित्तु कस्यचिद् विधिप्रकपकस्य
 मत्सरेणान्यथा प्रदर्शयन्ति, ततश्च भवद्भिरेतच्छ्रुदयपरिहारेण मय्यस्यभावेनैव विचार्य व्यवस्थापनीय । तथाहि—“अहमी-
 चवदसीसु सवे वि चेइयाह वदेयवाह । सवे य सुसाहुणो चि ॥ १ ॥” एतच्छ्रवणादहमीचतुर्दरयोरेव साधूना चैत्ये चैत्य-
 धन्दन मुक्कमित्याहु, तच्चाहुक, यतः—“पडिकमणे चेइहरे भोयणसमयमि तह य सवरणे । पडिकमण सुयणपडिबोह
 कालिय सच्चहा जइणो ॥ १ ॥” इति वचनात् साधोः प्रतिविनमेव चैत्ये चैत्यवन्दनविधानमभिहितमिति, यच्च चतुर्दरय-
 दम्योऽह्यैत्यवन्दनमन्यथायि, तत्सर्वचैत्यसर्वसाधूना वन्दनमिति विशेषे ऽप्यवस्थापनीयम् । एव—“हुव लोचयजिणाण
 येराण चावम्मासिओ चि” अत्रापि चातुर्मासिकपर्वसु त्रिषु शिरसि लोचव्यवस्थापन तदपि असमीचीन, यत् पय्युपणा-
 पर्वणि अवश्य गोलोममात्रस्यापि केषास्यापसारणमन्यथायि, ततश्च तदनन्तर पीये चतुर्भिर्मासे ततोऽपि वैद्याखे च-
 सुभिः ततोऽपि भाद्रपदे चतुर्भिर्मासेरेव चातुर्मासिको लोचो, न तु चातुर्मासिकपर्वस्त्विति, अत्रापि किं नियामकमिति
 चेत् ? ननु सार्वत्रिकी गीतार्थप्रवृत्तिरेवात्र प्रमाणम्, एतस्याश्च प्रामाण्य पूर्वतरचट्टश्रुतगीतार्थाचरितत्वेन, तथा चोच्यते,
 —“जे जत्थ जया जइया बहुस्सुया वरणकरणमुज्जुत्ता । ज ते समाचरती आलवणतिवसज्जाणमिति ॥ १ ॥” श्रेयायास्तु

चातुर्मासिकपर्यलोचा दिप्रवृत्तेर्युक्तिर्वैकर्म्येन गीतार्थाच्चरितत्वासमयात्, एव—“तिष्ठि वा कहुई आष शुइओ चित्ति लोइया-
 ताथ तत्स्य धणुक्षात्तं करणेणं परेण वेति” कल्पवचनात् पञ्चषष्ठकवैत्यवन्दनापि आद्वस्योचितैव, न च धाव्य साध्या
 धयमेवेदं वचनं, षट्क्षैत्यवन्दनस्य सम्यक्त्वशुद्धिरेव प्रयोजन, तच्च आद्वस्यापि अधिशिष्टमेव, संपूर्णवैत्यवन्दननिषेध-
 यचनं च न किञ्चित् धूयते, षपदेवामालाया सु सिद्धान्तोद्धारकयायाम् “धदइ चभवो काल पि चेइयाइ यययुई परमो”,
 इति आद्वस्यापि संपूर्णवैत्यवन्दनभावणात्, तदेवं सर्वमपि सहस्रसुखादाकर्णितमपि विषये योजनीयमिति वृत्तार्थः ॥१०॥
 सामान्येनैव सूत्रोक्तं कुरुतेत्युक्तम् अथ तदेव दानादिरूपतया स्पष्टमाह—

अमयमिव मुणता ताण तुत्त कुणता, दलह सवहुमाण तेस्सिं भवीए दाण ।

धरह अकयहील सोचिय चारु सील, भयह तवविहाण भावण भावणाण ॥ ११ ॥

व्याख्या—परमानन्दहेतुत्वेनामृतमिव पीयूषमिवाह्लादक ‘जानानां’ मन्थमाना न सु दुष्टराज्जादेष्टवत् कटुक, तथा सुसाधूना
 सम्बन्धि यदुक्तं वचनं ‘तत्कुर्वाणां’ विषयानां सन्तो ‘दलयतं’ चितरत ‘सबहुमानं’ परमादेर्युगान्तरेण तेभ्यः सुसाधुभ्यो
 ‘भक्त्या’ बाह्यप्रतिपत्तिक्रियाऽपि ‘दानं’ भक्तपानवज्रादिवितरण, तथा ‘धारयतं’ स्वात्मनि व्यवस्थापयत ‘शीलं’ सदाचार,
 स्वोचितमात्मानुक्त्य सम्यक्त्वाणुप्रसादिकर्यं, ‘चारु’ मनोहरम् ब्रह्मलोकपरलोकयोः सर्वसम्पत्तिहेतुत्वात्, पुन कीदृशम्? ‘अक-
 टहीलम्’ अनपादिवाक्त्र, शीलवतो हि सर्वत्र माननीयत्वाविति भावः, तथा ‘भवत’ आश्रयत ‘तपोविधानम्’ अनशवाद्यनु-

घानं, तथा 'भावनं' परिभावनं मनस्यनुष्ठानमिति यावत्, भावनाना—मनस्यस्याधिष्ठादधानुपेक्षाणा, 'भजत' इत्यनेकार्थत्वाद्
धातूनां कुरुतेत्यर्थः, सर्वमनुष्ठानं युर्विदेशेन विधीयमानं सफलं भवतीति, अतस्समुक्तं कुर्वाणा इत्युक्तमिति पुरातार्यः ॥ ११ ॥

तथा—

गुणअगुणविद्वर्ति पावठाणे विरर्ति, सुयपठणपसर्ति साहुकज्जेसु तर्ति ।

पवयणं अणुरर्ति सासणत्थेसु सर्ति, जिणमुणिजणभर्ति धेह धम्ममाविवर्ति ॥ १२ ॥

व्याख्या—'गुणागुणयोः' सदाचारानाचारयोः साध्याधिगतयो—विभक्तिं विभागं विशेषमिति यावत्, धेह इति क्रियास-
न्वन्धः सर्वत्र "हुधाब् हुभुब्" धारणपोषणयोरिति धातुपाठात्, धारयत पोषयत वा कुरुतेति भावः, तामन्तरेण वैपमानभक्ते-
रत्वंतन्यापादकत्वात्, विरतिं प्राकृतत्वात्, तथा पापस्थानेभ्योऽष्टादशभ्योऽपि 'विरक्तिं' विरगभावः, पञ्चम्यर्थेऽत्र ससमी,
तथा 'श्रुतपठने' सिद्धान्ताध्ययने 'प्रसक्तिं' प्रकटव्यासङ्गः, तथा 'साधुकार्येषु' सुविहितजनप्रयोजनेषु सर्वदा विशेषतश्च ग्लाना-
पवस्थाया 'वसिमिति' भेषज्यादिविषया स्थित्वा, तथा 'प्रवचने' पारमेश्वरे सुसंवेदनुरक्तिमनुरागम् एवस्या एव सर्वगुण-
मूलत्वात्, तथा 'शासनापेषु' सिद्धान्तोक्तार्थेषु जीवाजीवादिषु 'सक्तिं' श्रवणानुचिन्तनादिगाढप्रतिबन्धः, तथा जिनश्च
मुनिजनश्च तयोर्भक्तिं पुण्यादिपूजा—भक्तादिदानप्रतिपत्तिम्, एवं च समस्तं कृत्यं कुर्वाणा 'धर्मस्य' सदनुष्ठानरूपस्याधिपत्तिं
सम्पादितं समृद्धिं विषयं इति धृतार्यः ॥ १२ ॥

अथाविवेकिजनप्रवृत्तिवैमुख्येन क्षिनोक्त एवानुष्ठाने यत्नोपदेशमाह—

फुटमिह भवकल्मे सवसन्तीह लोया, सययमहपसत्ता नो मणाग पि धम्मे ।

इय वहुजनसक्ष मुत्तु सवायरेण, जयह जिणवरत्ते चत्तमीसकलज्जा ॥ १३ ॥

व्याख्या—‘फुटं’ प्रकटमेव एतत् यदुत ‘इह’ जगति लोकाः प्रभूता अविवेकिजना , किमित्याह—‘भवकार्ये’ सत्तारनिमित्तं प्रयोजने कृपियाणिन्यराजसेवाविवाहादौ, ‘सर्वशक्त्या’ समस्तस्वकीयषष्ठुलनेन महदपि शरीरादिकष्टमङ्गीकृत्य, सतत सर्वदोषदेशनिरपेक्षमेयातिप्रसक्ताः अत्यन्तप्रवृत्तिभाजाः, ‘नो’ नैव गुरुपदेशेऽपि ‘मनागपि’ स्लोकमात्रमपि ‘धर्मे’ तीर्थकरोपदिष्टे सद्-पदानकपे, ‘इति’ एव सासारिककार्यप्रवृत्तिधर्माप्रवृत्तिकया ‘बहुजनसङ्घा’ प्रभूतमवाभिनिन्दलोकमनोवृत्तिं, ‘मुक्त्वा’ परित्यज्य, किमित्याह—‘सर्वदरेण’ समस्तप्रयत्नेन, ‘यतत’ तद्यच्छत, केत्याह—‘क्षिनवरोक्ते’ तीर्थकुरुपदिष्टे सद्धर्मकर्मणीति गम्यते, तस्य समस्तकल्याणहेतुत्वाद्, कीदृशाः सन्तः ? ‘त्यक्मीयाङ्गलज्जाः’ भीर्नयं शङ्का सदेहो लज्जा मीढा, सम्भवति हि सद्धर्मे प्रवर्तमानानां भिन्नधर्मपित्तमाप्राप्तिन्यो भयं, तथा किमेतत्कृत्य—मेवं क्रियमाणं शिवायाऽन्यथा वेति सदेहोऽपि, तथा सामायिकवन्दनकार्दो प्रावरणादित्यागे आन्नादिपर्वत्यागे वा पूर्वपरिचितवाक्पाणादिगुरुभ्यो लज्जाऽपि, तदेतत् सर्व भयादिक परित्यज्य धर्मोद्यमः कार्य इति वृत्तार्थः ॥ १३ ॥

खिनवरोकमेव लोकस्वभावकथमभावनेकदेशा जीवस्वरूपभावनमाह—

इह सुदुमनिगोया चेव अथावहारी, सुदुमियरइर्गिंदा वावहारी तसा य ।

सहजसपरिणामा भवभवा य कम्म—दुगनिगदनिवद्धा ज्ञायहिच्चाइ तच्च ॥ १४ ॥

व्याख्या—‘इह’ जगति द्विधा जीवाः सूक्ष्मवाटरभावेन, तत्रापि केचिदव्यवहारिणोऽपरे तु व्यवहारिणः, तत्राव्यवहारिणस्मावत् ये निगोदवनस्यतिजातिं विहायान्येन पृथिव्यादिजाल्यन्तरेण कदाचिन्न व्यवहरियन्ते तेऽव्यवहारिणः, के ते ? इत्याह—सूक्ष्मनिगोदा एव, अनन्ताना जीवाना साधारणमेक शरीर निगोदसञ्च, निगोदशरीरवन्तो जीवा अपि तदभेदोपचारात् निगोदाः तेऽपि केचिद् सूक्ष्मनामकर्मोदयवधात् सूक्ष्मा गोलकरूपा एव, अन्ये तु वादराः कन्दादिरूपाः, तत्र ये सूक्ष्मनिगोदास्ते एवाव्यवहारिणोऽनन्तमपि काल पुनः पुनः तेषु एवोत्पद्यन्ते, न कदाचित् पृथिव्यादिभाव असत्त्व वा भवन्ते, य एवमागमे श्रूयन्ते—“अस्थि अणता जीवा ज्ञेहि न पचो तसत्तपरिणामो । उप्पज्जाति चयति य पुणो वि तत्थेव तरथेव चि ॥ १ ॥” यथा निगोदाः सूक्ष्मा वादराश्च, तथा पृथिव्यादयश्चत्वारोऽपि, तत्र सूक्ष्मास्मावत् निगोदवत् सूक्ष्मनामकर्मोदयाद्, वादरास्तु वादरनामकर्मोदयात्, ते च द्विरूपा अपि व्यवहारिणः, तदुक्तम्—‘सुदुमियरइर्गिंदि’ चि सूक्ष्माश्चेतरे च प्रज्ञायादिह वादरा ये एकेन्द्रियाः स्पर्शनमात्रैकेन्द्रियभाज, तेऽव्यवहारिण, तथा व्रसाश्च व्रसननामकर्मोदयवन्तः ते च द्वीन्द्रियव्रीन्द्रियचक्षुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियाः, एते सर्वेऽपि व्यवहारिण, तथा सहजस्वपरिणामा भव्याभव्याश्चेति, सहज, रजामा

अथाधिवेक्किजनप्रवृत्तिवैमुख्येन खिनोक एवानुष्ठाने यक्षोपदेशमाह—

फुटमिह भवकब्जे सव्वसत्तीह लोया, सययमइपसत्ता नो मणाग पि धम्मे ।

इय वहुजनसक्ख मुत्तु सव्वायेरेण, जयह जिणवरत्ते चत्तमीसकलज्जा ॥ १३ ॥

व्याख्या—‘स्फुटं’ प्रकटमेव एतद् यदुत् ‘इह’ जगति लोका प्रभूता अधिवेक्किजना, किमित्याह—‘भवकार्यं’ सत्सारनिमित्तं प्रयोजने कृपिवाणिज्यराजसेवाविवाहादौ, ‘सर्वथात्त्या’ समस्तस्वकीयफलशुल्केन महदपि शरीरादिकष्टमङ्गीकृत्य, सतत सर्वदोषदशानिरपेक्षमेवातिप्रसक्ताः अत्यन्तप्रवृत्तिमाज्जः, ‘नो’ नैव शुरुपदेशेऽपि ‘मनागपि’ स्लोकमात्रमपि ‘धर्मे’ तीर्थकरोपदिष्टे सद्बुधानकर्षे, ‘इति’ एव सासारिककार्यप्रवृत्तिधर्मप्रवृत्तिकृपा ‘बहुजनसक्खा’ प्रभूतमवाभिनिन्दिलोकमनोवृत्तिं, ‘मुक्त्वा’ परित्यज्य, किमित्याह—‘सर्वदरेण’ समस्तप्रयत्नेन, ‘यतत’ तद्यच्छत, केल्याह—‘खिनवरोके’ तीर्थकुरुपदिष्टे सद्बुधर्मकर्मणीति गम्यते, तस्यैव समस्तकल्याणहेतुत्वाद्, कीदृशाः सन्तः ? ‘त्यक्मीयाङ्गलज्जाः’ मीर्मयं शङ्का सदेहो लज्जा शीङ्गा, समवति हि सद्बुधर्मे प्रवर्तमानानां भिक्षधर्मपितामात्रादिभ्यो भय, तथा किमेतत्कृत्य—मेवं क्रियमाणं शिवायाऽन्यथा वेति सदेहोऽपि, तथा सामाधिकवन्दनकार्दो प्राधरणादित्यागे आद्यादिपर्यत्यागे वा पूर्वपरिचितप्राधान्यादिशुरुभ्यो लज्जाऽपि, तदेतत् सर्वं भयादिक परित्यज्य धर्मोद्यमः कार्य इति वृत्तार्थः ॥ १३ ॥

जिनचरोकमेव लोकस्वभावरूपद्वयमभावनैकदेश जीवस्वरूपभावनमाह—

इह सुहुमनिगोया चैव अवावहारी, सुहुमियरइगिदा वावहारी तसा य ।

सहजस्परिणामा भवमवा य कन्म—हुगनिगडनिबद्धा उझायहिच्चाइ तक्व ॥ १४ ॥

व्याख्या—‘इह’ जगति द्विधा जीवाः सूक्ष्मादरभावेन, तथापि केचिदव्यवहारिणोऽपरे तु व्यवहारिणः, तत्राव्यवहारिणस्तावत् ये निगोदचनस्यतिजातिं विहायान्येन पृथिव्यादिज्ञात्यन्तरेण कदाचिन्न व्यवह्रियन्ते तेऽव्यवहारिण, के ते ? इत्याह—सूक्ष्मनिगोदा एव, अनन्तानां जीवानां साधारणमेक शरीर निगोदसम्बन्ध, निगोदशरीरवन्तो जीवा अपि तदभेदोपचारात् निगोदाः तेऽपि केचित् सूक्ष्मनामकर्मोदयवधात् सूक्ष्मा गोलकरूपा एव, अन्ये तु वादराः कन्दादिरूपाः, तत्र ये सूक्ष्मनिगोदास्ते एवाव्यवहारिणोऽनन्तमपि कालं पुनः पुनः तेऽप्युपवोत्पद्यन्ते, न कदाचित् पृथिव्यादिभावः तत्र ये भजन्ते, य एवमागमे श्रूयन्ते—“अथि अणता जीवा खेहि न पचो तसत्तपरिणामो । चप्पज्जति चयति य पुणो वि तत्थेव तत्थेव चि ॥ १ ॥” यथा निगोदा सूक्ष्मा वादराश्च, तथा पृथिव्यादयश्चत्वारोऽपि, तत्र सूक्ष्मास्तावत् निगोदवत् सूक्ष्मनामकर्मोदयाद्, वादरास्तु वादरनामकर्मोदयात्, ते च द्विरूपा अपि व्यवहारिणः, तदुक्तम्—‘सुहुमियरइगिदि’ चि सूक्ष्माश्चेतरे च प्रज्ञावादिह वादरा ये एकेन्द्रिया स्पर्शनमात्रैकेन्द्रियभाज, तेऽव्यवहारिणः, तथा त्रसाश्च त्रसनामकर्मोदयवन्त ते च द्वीन्द्रियजीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियाः, एते सर्वेऽपि व्यवहारिण, तथा सहजस्वपरिणामा भव्याभव्याश्चेति, सहज स्वाभा

विश्वे जीवानां स्वपरिणाम आत्मीयभावकः—ततश्च सहज स्वपरिणामो येषां ते तथा, क एव पिपा ? अत आह—अप्या-
 क्षमव्याह, अयमभिप्रायो—जीवाना एव भावाः स्वभावविशेषा भवन्ति, तथा चोच्यते—‘भाषा एषोऽयसमिपयत्तपयत्तभोऽयस
 मवदयपरिणामसि’, एव च पञ्चमो भावः परिणामिककः, स च जीवित्यभयभाभयत्तलक्षणं सवुक्तम्—‘पञ्चमगन्धिन्य भावे
 कीधः भवत्तभवयार्थिणि’ । औपधासिकादयो हि भावाः कर्मोपधमक्षयादिस्थाभ्या आद्याभ्या एव, अन्यस्याभयत्तभावाः तु
 जीवित्यवद् स्थाभाविकौ, न तु कर्मवयोपधमजन्यौ, तेनोक्तं ‘सहजस्वपरिणामा’ इति, सर्वे ध्वते सूक्ष्मनिगोदादयः कर्मा-
 दृक्मेव गाढवन्धनहेतुत्वाद् ‘निगदो’ कोहमयपादकटको घनयविशेषः तेन ‘निषद्धा’ निवरा नियन्त्रिता ससारकारापृष्टा—द्वि-
 र्गमनयोभ्यत्वाभावमापादिता वर्तन्ते इत्यादि ‘व्यापत्’ निरन्तर चिन्तयत, आदिशब्दात् तेषामेव शुभाशुभभायवदेनादिक-
 सपि, कीदृशं ‘तन्नामिति’ तस्य सत्यमित्यर्थः । एतद् भावनमपि वैराग्योपयोगीति एतदुपदेश इति वृत्तार्थः ॥ १४ ॥

अमणोपासका हि आद्या भवन्ति, कदाचित्स्वपूर्वं साधुवेवं दृष्ट्वा सैः किं कर्तव्यमिति अत्राह—

अमुणियगुणदोस पासिउ साहुवेस, पढममसतढभावा लेह सुस्सजय व ।

गुण बहुसकुसीलुसिद्धसुसुखभासिं, विसविसहरसंससिणि व उज्जेह झत्ति ॥ १५ ॥

व्याख्या—‘गुणा’ ज्ञानादयो ‘दोसाः’ क्रियाशेषित्यादयः, ततश्चाद्यातगुणदोषं ‘साधुवेवं’ दृष्ट्वाहरणादिसाधुनेपव्यपारिषं
 पुरुषं ‘दृष्ट्वा’ विक्षेप्य, प्रथमभाषो दर्शनानन्तरम्, ‘असहभावा’ अकपटमानसा, आसहारमित्यर्थः ॥ काव शुक्लेन पृथ्वीव,

'सुसंयतमिध' इत्युपमान, कदाचिदसंयतोऽप्यसौ स्यात्, तथापि सुविहितत्वेन कल्पयित्वाऽङ्गीकार्यः, उपासकस्य हि उपा-
 स्ये नापजा विधातुमुचितं इति भावः । अथोपास्यमानस्य तस्य क्रियादर्शनार्थं वचनश्रवणाच्च तत् स्वरुपावगतौ सम्यक्
 सजावाया किं कर्तव्यमित्याह-भुनर्भूयोऽपि अङ्गीकारानन्तरं 'बहुशकुशीलोत्तीर्ण' तीर्थप्रवर्त्तकसाधुविशेषेष्टाव्यटम्,
 ऋतुबद्धे तु पीठफलकासेधनप्रत्युपेक्षाप्रमार्जनंऽभावोभयकालावश्यकविधानस्वाध्यायाकरणविक्रमप्रवृत्तिमत्त्वात्, तथा
 'वत्सूत्रभाषिण' सूत्रोत्तीर्णार्पणार्पक्रमक । बहुधादिस्वरुप चैवभागमे भूयसे-“उवगरणदेहचुकसा इद्वीरसगारवा सिया निच ।
 बहुसयलच्छेयजुचा निर्गंथा वाचसा भणिया ॥१॥” तस्य उवगरणचुकसा-“जो उवगरणे वचसो सो भुवइ अपावसेवि वत्थाई ।
 इछइ य लन्हयाई किंचि विभूसाइ भुजइ य ॥ २ ॥ तह पत्तव्हयाई घह मइ सिणेह कयतेय । धारेइ विभूसाए घहु व पत्थेइ
 उवरणं ॥ ३ ॥” देहचुकसो पुण एव-“देहे वचसो अकजो करचरणनहाराय विभूसेइ । सुविहो वि इमो इहिं इच्छइ परिवा-
 रपनिर्हय ॥४॥” इत्यादि । कुशीलोऽपि द्विधा-आसेधनाकुशील कथायकुशीलश्च, तत्र आद्यः पञ्चप्रकारः ज्ञानदर्शनचा-
 रित्रतपोपयासूक्ष्ममेदात्, तत्स्वरुपं वेद-“इह नाणारकुसीलो उवजीयी होइ नाणपमीर्हए । अहसुहुमो पुण वत्सं एव तव
 स्सिचि ससाए ॥ १ ॥” कथायकुशीलोऽपि पूर्ववत् पञ्चप्रकारः, केवलं तपःकुशीलस्थाने लिङ्गकुशीलो बोद्धव्यः, तत्स्वरुप
 वेद-“नाणदंसणहिण जो जुजइ कोहमाणमार्हेहि । सो नाणारकुसीलो कसायओ होइ नायधो ॥ १ ॥ चारिचम्मि कुसीलो
 कसायओ जो पयत्प (च्छ) ईसाव । मणसा कोहार्हए निसेवय हो अहासुहुमो ॥१॥ इति सधेपो विसरेणीतरस्वरुपाधिना तु भगवती-
 सूत्रवृत्ती अवलोकनीये, इह हि प्रवचने पञ्च निर्धन्याः-पुलाक-बहुश-कुशील-निर्मन्य-स्मातकाः, परं “सधजिणाण जन्हा

व्याख्या-‘सर्वतं’ सर्वदा ‘इह’ अगति, शीवानां किमित्याह-‘शोकः’ पुत्रादिवियोगजनितो दुःखविशेषो, ‘दीर्गत्स्य’ दारिद्र्य
 ‘व्याधयो’ ज्वरादिरोगाः, ‘जरा’ धयोहानिः, दीर्घत्वह्रस्वत्वे प्राकृतत्वात्, ‘मरणं’ पञ्चत्वप्राप्ति, ‘भयम्’ अनेकविधत्वात्,
 आदिशब्दात् क्रोधादिप्रहः, एते किमित्याह-‘घोरिणो’ अन्तरङ्गसम्बन्धकत्वादिप्राणापहारित्वात् प्रौढशत्रवो, ‘दुर्निघाया’ इष्य
 क्रमशःतरपि निषेचुमशक्याः अवश्यमपययेतव इति भावः, तथा चैतरेष्वेतेषु सर्वजीवेषु यदि कयचित् ‘क्षयकर’ द्युस-
 विधानदह-मेयां शोकादीनामन्तरङ्गशत्रूणां कश्चिद् द्रव्यत्वपरिपाकवानपि अत्यन्तमेतद् भीरु-रन्तरङ्गसम्बन्धकत्वादिप्राणान्
 रिरक्षिषु, ‘काशेष्ट’ अभिलषेत् तथाविधमहावलिष्ठराजानमिव, ‘तत्त्व’ सद्गुणकपटि विविधर्ममार्गलक्षण रहस्यम् अवश्यमेत-
 स्मात् समान्तरङ्गप्राणरक्षा भविष्यतीति अभिप्रायवान्, ‘तथापि’ एवमपि कस्मिंश्चिद् भव्यविशेषे तत्त्याकाक्षिप्यपि किमित्याह
 -‘कुपयदधिनो’ दिवा रात्रौ वा शुचिभूतेनान्यथा वा देवत्वानपूजादिक विधेय, पात्रापात्राविभागेन शुद्धाशुद्धभैषाविशेषेण
 यतिभ्यो दान विधेय, सदाधारे इतरस्मिन् वा लिङ्गमात्रधारिणि वन्दनादिकं मोक्षशील, सुविहितान्तिके सम्यक्स्थाधारो-
 पण न कार्यं, गहिकाद्यासनेऽपि चैत्ये न दोष इत्यादिभुक्तिसवमार्गप्रकाशकाः तस्य सघटिताः, के इत्याह, ‘कुलिङ्गिनः’,
 सदाधारपिकलकुत्सितवलिङ्गमात्रधारिणः तैश्च एवविधो मार्गो दर्शितः, ततः कथं तस्यान्तरङ्गवैरिष्वयो भवतु इति । एव-
 मसमञ्जसदर्शने प्रकरणकार सखेदमाह-‘हीति’ खेदेऽव्यय, महदिदं खेदस्थानं यद् भव्यस्य कस्यापि अन्तरङ्गवैरिष्वयार्थि-
 नस्तत्पुटिभारमार्गदर्शने विषविकारनिष्ठत्परिर्जनः पीयूषधानमभिलषतः कालकूटधानमभिवेद-मिति वृत्तार्थ ॥ १९ ॥

एष तावत् शिथिलाचारचरित-मुत्कीर्त्तनम्, अथ सुविहितारम्भानिना मध्यस्थात्मज्ञानिनां च निश्चयनयेनासुविहिता-
नामाचरित दर्शयितुमाह—

नियगुरुकमरागेण झदक्खिस्सओ वा, समइअभिनिर्वेसेणधमधीइ केई ।

सुविहियवहुमाणी होउ मज्झत्यनाणी, इय कुसुयकुबुद्ध विंति आणाविरुद्ध ॥ २० ॥

व्याख्या—केचिद् मध्यस्थात्मज्ञानिनः सुविहितवहुमानिनश्चाशाविरुद्धं ब्रुवत इति योगः, कुत पुन-र्मध्यस्थात्मज्ञानिन इत्यत्र हेतुचतुष्टयमाह—‘निजगुरुकमरागेण’ स्वकीयपूर्वजसमाचारपक्षपातेन, ते हि मध्यस्थमानिन आसन्निति ॥ १॥ अन्येषा-
मपरेषाश्चाद्वादीना ‘दाक्खिण्यम्’ उपरोधः ततो वेति, बाधक्यो विकल्पार्थः, तेषा हि मध्यस्थभावं एव रोचते ॥ २ ॥ स्वमतेः
आत्मबुद्धेरभिनिवेश आग्रहो यदुत माध्यस्थ्यमेव श्रेय इति चेतोऽब्रष्टव्यः ॥ ३॥ ‘अन्धमधीइत्ति’ प्राकृतत्वाद् अन्धानधीन्यायो
प्राप्तो ययैकस्यान्धस्यापरोऽन्धो लभस्तस्यापि अन्य इत्येवमाद्यस्यैव सर्वथा मार्गादर्शित्वादन्वेषामपि मार्गास्पर्शित्वमेव, एव
माद्यस्यैव शुरोर्माध्यस्यावलम्बनस्यासमीचीनत्वाद् शेषाणामपि तत् तथैव, ॥ ४ ॥ एव हेतुचतुष्टयात् केचिन्मुग्धबुद्धयो
मध्यस्थज्ञानिनः सवृत्ताः, भवन्तु केचित् साधवः सदाचारा अपरे तु अतादृशास्तथापि अस्माकं सर्वेषु समताभावो माध्यस्थ्य,
तथा च मध्यस्थ मध्यस्थताविषयं ज्ञान विद्यते येषां ते मध्यस्थज्ञानिनः, आत्मान मध्यस्थ मन्यमाना इत्यर्थः । कीदृशाः सन्तः ?
इत्याह—‘सुविहित’ सुसंयतमात्मानं बहू मन्यन्त इति सुविहितवहुमानिनः, मध्यस्थज्ञानिनामयमभिप्रायो—यदुत गुणगुणवि-

व्याख्या-‘सर्वत’ सर्वदा ‘इह’ जगति, जीवानां किमित्याह-‘शोकः’ पुत्रादिवियोगजनितो दुःखविशेषो, ‘दौर्गत्य’ दारिद्र्य
 ‘व्याधयो’ ज्वरादिरोगाः, ‘अरा’ वयोवृद्धानि, दीर्घस्य ह्रस्वत्वे प्राकृतत्वात्, ‘मरण’ पञ्चत्वमाप्ति, ‘भयम्’ अनेकविधत्वास,
 आदिषाब्दात् कोषादिग्रहः, एते किमित्याह-‘वेरिणो’ अन्तरङ्गसम्यक्त्वादिप्राणापहारित्वात् प्रौढशत्रवो, ‘तुर्निवारा’ ह्यस-
 क्रमशतैरपि निपेक्षुमशक्याः अवश्यमप्राप्यहेतव इति भावः, तथा चैतैरपहतेषु सर्वजीवेषु यदि कथंचित् ‘क्षयकर’ ह्यस-
 विधानदक्ष-मेघां शोकादीनामन्तरङ्गशत्रूणां कश्चिद् द्रव्यत्वपरिपाकवानपि अत्यन्तमेतद् मीर-रन्तरङ्गसम्यक्त्वादिप्राणान्
 रिरक्षिषु, ‘काक्षेद्’ अभिउपेतं तथाविधमहावलिष्ठराजानमिव, ‘तत्सर्व’ सद्रूपदिष्ट विधिवर्गमार्गलक्षण रहस्यम् अवश्यमेत-
 स्माद् ममान्तरङ्गप्राणरक्षा भविष्यतीति अभिप्रायवान्, ‘तथापि’ एवमपि कस्मिंश्चिद् मन्व्यविशेषे तत्त्वाकाक्षिष्यपि किमित्याह
 -‘कुपपदर्थिनो’ दिवा रात्रौ वा शुचिभूतेनान्यथा वा देवत्वानपूजादिक विधेयं, पात्रापात्रादिभागो न शुद्धाशुद्धभेदाविशेषेण
 यतिभ्यो दानं विधेय, सदाचारे इतरस्मिन् वा लिङ्गमात्रधारिणि वन्दनादिक मोक्षबीज, सुविहितान्तिके सम्यक्त्वाधारो-
 पण न कार्यं, गद्विकायासनेऽपि चैत्ये न दोष इत्यादि कुत्सितमार्गप्रकाशकाः तस्य सघटिता, के इत्याह, ‘कुलिङ्गिन्ः’,
 सदाचारविकलकुत्सितवलिङ्गमात्रधारिण तैश्च एवविधो मार्गो दर्शितः, ततः कथं तस्यान्तरङ्गवैरिष्यो भवतु इति । एव
 मसमञ्जसदर्शने प्रकरणकारः सखेदमाह-‘हीति’ खेदेऽव्यय, महद्विष खेदस्थान यद् भव्यस्य कस्यापि अन्तरङ्गवैरिष्यार्थि-
 नस्तदुपदिष्टारमार्गदर्शन विषविकारनिवृत्त्यर्थिनः पीयूषपानमभिलषतं कालकूटपानमिवेद-मिति वृत्तार्थः ॥ १९ ॥

पुंयं तावत् शिषिष्ठाचारचरित-मुत्कीर्णतम्, अथ सुविहितारम्भानिना मध्यस्थात्मज्ञानिना च निष्पन्नयेनासुविहिता-
नामाचारित दर्शयितुमाह—

नियशुक्लमरागेण दृढस्त्रिभुजो वा, समइअभिनिवेशेणधमधीइ केई ।

सुविहितवहुमाणी होउ मज्झत्यनाणी, इय कुसुयकुबुद्ध विंति आणाविरुद्ध ॥ २० ॥

व्याख्या—केचिद् मध्यस्थात्मज्ञानिन सुविहितवहुमानिनष्ठाचारविरुद्धं ब्रुवत इति योगः, कुतः पुन-र्मध्यस्थात्मज्ञानिन
इत्यत्र हेतुचतुष्टयमाह—‘निजशुक्लमरागेण’ स्वकीयपूर्वजसमाचारपक्षपातेन, ते हि मध्यस्थमानिन आसन्निति ॥ १॥ अन्येण-
मपरेण श्लाघादीना ‘दाक्षिण्यम्’ चपरोधः ततो धेति, वाशब्दो विकल्पार्थः, तेण हि मध्यस्थभाव एव रोचते ॥ २॥ स्वमते
आत्मशुद्धेरभिनिवेश आग्रहो यदुत माध्यस्थ्यमेव श्रेय इति चेतोऽवष्टम्भः ॥ ३॥ ‘अन्धमधीइसि’ प्राकृतत्वाद् अन्धानधीन्यायो
प्राज्ञो धर्मकस्थान्यस्यापरोऽन्धो लक्ष्मस्त्यापि अन्य इत्येवमाद्यस्यैव सर्वथा मार्गदर्शित्वादन्वेषामपि मार्गस्पर्शित्वमेव, एव-
माद्यस्यैव शुरोर्माध्यस्यावलम्बनस्यासमीचीनत्वाद् शेषाणामपि तत् तर्पणं, ॥ ४ ॥ एवं हेतुचतुष्टयात् केचिन्मुगधुद्धयो
मध्यस्थज्ञानिनः सदृशाः, भवन्तु केचित् साधवः सदाचारा अपरे तु अतादृशास्त्रायापि अस्माक सर्वेण समताभावो माध्यस्थ्य,
तथा च मध्यस्थ मध्यस्थताविषयं ज्ञान विद्यते येण ते मध्यस्थज्ञानिनः, आत्मान मध्यस्थ मन्यमाना इत्यर्थः । कीदृशाः सन्तः ?
इत्याह—‘सुविहित’ सुसयतमात्मानं बहु मन्यन्त इति सुविहितबहुमानिनः, मध्यस्थज्ञानिनामयमभिप्रायो—यदुत गुणगुणवि-

व्याख्या-‘सततं’ सर्वदा ‘इह’ अगति, शीघानां किमित्याह-‘शोकः’ पुत्रादिवियोगजनितो दुःखविशेषो, ‘दौर्गत्य’ दारिद्र्य
 व्याघयो ज्वरादिरोगाः, ‘अरा’ वयोहानिः, दीर्घत्वह्रस्वत्वे प्राकृतत्वात्, ‘मरण’ पञ्चत्यमाप्तिः, ‘भयम्’ अनेकविधव्यासं,
 आदिशब्दात् क्रोधादिभ्रमः, एते किमित्याह-‘वेरिणो’ भन्तरङ्गसम्यक्त्वाधिप्राणापहारित्वात् प्रौढशत्रवो, ‘दुर्निवारा’ तप-
 क्रमशतैरपि निषेद्धमशक्या अवश्यमपायहेतव इति भाषः, तथा चैतरुपहतेषु सर्वजीवेषु यदि कथञ्चित् ‘क्षयकर’ व्यस-
 विधानदश-मेयां शोकादीनामन्तरङ्गशत्रूणां कश्चिद् द्रव्यत्वपरिपाकवानपि अत्यन्तमेतद् मीर-रन्तरङ्गसम्यक्त्वाधिप्राणान्
 रिरक्षिषु, ‘कांक्षेद्’ अभिलषेत् तथाविधमहावलिष्ठराजानमिव, ‘तत्त्वं’ सह्यरुपविष्टं विधिधर्ममार्गलक्षण रहस्यम् अवश्यमेत-
 स्मात् ममान्तरङ्गमापरक्षा भविष्यतीति अभिप्रायवान्, ‘तथापि’ एवमपि कस्मिंश्चिद् अव्यविशेषे तत्त्वाकाक्षिप्यपि किमित्याह
 -‘क्षुण्णदर्शिनो’ दिवा रात्रौ वा शुचिभूतेनान्यथा वा देवकानपूज्यादिक विधेय, पात्रापात्राविभागेन शुद्धाशुद्धभैषाविशेषेण
 यतिभ्यो दान विधेय, सदाचार इतरस्मिन् वा लिङ्गमात्रधारिणि वन्दनादिक मोक्षबीज, सुविहितान्तिके सम्यक्त्वाधारो-
 पण न कर्म, गदिकायासनेऽपि चैत्ये न दोष इत्यादिदुस्त्वित्तमार्गप्रकाशकाः तस्य सघटिताः, के इत्याह, ‘कुलिङ्गितः’
 सदाचारविकलकुत्सितलिङ्गमात्रधारिणः सैष एवविधो मार्गो दर्शितः, तव कथं तस्यान्तरङ्गवैरिष्यो भवतु इति । एव-
 मसमञ्जसदर्शने प्रकरणकारः सखेदमाह-‘हीति’ खेदेऽप्ययं, महदिदं खेदस्थानं यद् भव्यस्य कस्यापि अन्तरङ्गवैरिष्यार्थि-
 नस्तत्पुष्टिकारमार्गदर्शनं विपत्तिकारनिवृत्त्यर्थिनः पीयूषपानमभिष्वत्तं कालकूटपानमिवेद-मिति वृत्त्यर्थः ॥ १९ ॥

५५८ ॥ ५५ ॥, 'याद' इह ते विधितश्चतत्त्वा अभविष्यन्, तदा

५५१ ॥ १ ॥ वा तपामभविष्यत्, अत एव च 'साधुधर्मो' आगमाचरणाविशेषप्रतिष्ठितानुष्ठान-
 ५५२, एक तावद्विद्राविक्रयाकपायविपयासकत्वेन, अपरे तु मिथ्यामिनिवेशयथात् स्वकल्पितक्रियानुरागेण,

५५३ गुरुकुलं सहुरुजनाधिष्ठितसुसाधुसम्बृहत्सत्य 'कर्मो' दशविषयकबालसामाचारीप्रभृतिकः समाधारः तेन 'त्यक्ता' वर्जिता,
 ५५४ इत्येवमपि प्रसक्तलोके हेतुद्वयादेव, तथा 'सङ्करो' क्रूरतया वि(चि)तविषये 'प्रसक्ताः' अत्यन्तप्रतिबद्धाः, एके तावत् सुविहितवि-
 ५५५ द्वेषप्रक्रियापरिहारानुचिन्तनेन च, अपरे तु स्वकल्पितक्रियाभिनिवेशेनेति, 'अहर्हेति' स्वेदे, कथं केन प्रकारेण प्रचण्डदशमाश्च
 ५५६ र्यमाहात्म्यादिना, किमित्याह—पञ्चाणि सहृणमहामाणिक्यकरण्डकाः तद् विपरीतानि तु न पात्राणि अपात्राणि सर्वथा विशुद्ध-
 ५५७ सयमरक्षानाधारा एयासाधवाः, बुद्धिमाता प्राकृतत्वात्, 'च' समुच्चये, पूर्वोऽयधारणे, स च योजित एव, 'ही' इत्यपि स्वेद एव,
 ५५८ 'रूपाति' सुसाधुतया प्रसिद्धिः, 'प्राप्ता' लब्धवन्तः, अहर्हेति (अहर्दशीति) स्वेदवाचिपदद्वयोपादानमत्यन्तस्वेदप्रतिपादनार्थः,
 ५५९ महत्कष्टस्थानमेतद् यदेवविधास्तिरस्कारयोग्या अपि शुद्धसाधुमार्गप्रतिकूलधारित्वेन सुसाधुकीर्त्तिमाप्नुवन्तीति वृत्तार्थः ॥ २२ ॥

अथ पूर्वोक्तस्वक्ये कुगरावपि सुगुरुप्रतिपत्तिं कुर्वता भावकाणां स्वरूपमाह—

कुगुरुवयणदूढा ससयावचदृढा, अइवहुभवकृतातुच्छमिच्छतमूढा ।

भागे हि क्रियमाणे निर्गुणस्य परिहारे तस्य महान् सताप आपादितो भवति, स च संसारदुःखे, सर्वमकिविधाने तु गुणि-
 नामपि भेदविधानादयस्य ससारोच्छेद इति । अथ आशुक्तः तेषामभिप्रायो, यत् पूर्वार्थैः पार्श्वस्थादीना दर्शनस्यापि
 निरपेक्षतादायीकारणसहस्रधारिणामेव चन्दनादिप्रतिपत्तिरभ्यधापि, नाविशेषेण, एवविधमभ्यस्तताया तु उपहासत्वात्,
 तदुक्तम्—“धीमदूभिः प्रविधार्थकार्यमस्तिष्ठ वस्तुवैदिकानुष्मिकम्, ज्ञात्वा दोषगुणांश्च दोषविमुखैः कार्यो गुणोच्चादरः । एव
 द्वाष्टयतिर्भयत्यपरया समुच्छिन्नमायता, पीयूष च विप च तुल्यमदता का नाम मध्यस्थता ॥ १ ॥” तस्मादनादरणीया एव-
 यिपमभ्यस्तता, ते तु एव मध्यस्यज्ञानिनो भूत्वा सपद्य, अदुस्सारलोपः प्राकृतत्वात्, किं कुर्वन्तीत्याह, इति वक्तव्यमाणप्र-
 कारेण ‘आज्ञा’ आलोपदेशात्तया ‘विक्रम’ विरोधभाक्, ‘भुवते’ आपन्ते, अत एव तत् कुत्सितम् असम्यक्, सुतमाकर्णितं
 दुभुत, सुश्रुतमपि या कुत्सितमसम्यग्, बुद्धमवगतं कुतुह, तया च कुश्रुत च कुतुह चेति द्वन्द्वः, न हि सुश्रुतस्य
 यावाज्ञाविरुद्धत्वं कस्याचिदपीति भाव इति वक्तव्यम् ।

विहारोष्णोदकपानसार्धहस्तात्रितयमानकल्पधारणपटलधारणपात्रमात्रकातिरिक्तोपधिर्वर्जनादिलक्षणा, तस्याः 'चारित्र्यसंज्ञा'
 विशुद्धसयमनाम ये ते तथा, पुनः कीदृशा 'सूक्ष्मोत्पीर्णार्थोधाः' श्रुतोपवेद्यातिकान्तपदार्थज्ञाना, न हि सूत्रे कश्चिदपि स्वय
 प्रकल्पितसामाचार्याः चारित्र्यत्वमुक्तं, तथा 'मुपितज्जलजनीधाः' हृलयोरेकस्यमिति लक्षणात् जला जम्बा मूर्खा इत्यर्थ, ततश्च
 मुपित्वा वसन-पान-भोजनार्थादानेन तत्करैरिव क्षुण्डिता 'जह्वजनीधा' मूर्खलोकसमूहा यैस्ते तथा, ईदृशाश्च सन्त ते किं
 यदतीत्याह-'वयमिह चरणाढ्या' वयमित्यारम्भनिर्देशे तदपि सावधारण द्रष्टव्यं, यदाह-नान्य इति नापरेऽपि केचिद् इह
 प्रवचने चरणाढ्याः सशुद्धसयमसंयुक्ताः, 'हृते'ति विषये, एव च ह्रुवाणास्ते 'परेषां' शेषसाधूना 'परिभवं'तिरस्कारम्, आत्मनस्तु
 'तत्कर्ष' सर्वोत्कृष्टत्वमुल्लासयन्ति जने विस्फारयन्ति, इत्यभारमोत्कर्षेण परेषा लाघवमापादयन्ति, मासकल्यादिसामाचार्यस्तु
 साम्रत सत्सारकव्यत्ययादिनैव श्रुतधरैः समर्थनात्, तदुक्तम्-'कालाह दोसज्यो पुण न दवज्यो एस कीरई नियमा । भावेण च
 काययो सथारगवच्चयाईहिं ॥ १ ॥' द्रव्यतस्तु मासकल्पः पञ्चकल्पभाव्यादिभिः तदुचितवैजाद्यभाव वदद्भिर्निर्पिद्ध एव,
 तथा च तद्भाष्यम्-'ज देवलोपसरिस स्त्रिच निष्पञ्चयाइय जं च । एसो च स्त्रेसकप्यो देसा खलु अन्नछवीस ॥ १॥' तथा-
 "आसज्जसिसकाल धरुपातगा न सति सिताज्यो । निर्धं च विभत्ताण सच्छदाई चह्व दोसा ॥ २ ॥" इत्यादि तच्छूर्णिणस्तु-
 'सपय मासकप्यपातगाणि नस्थि सिं', चष्णोदकपान तु-'चसिणोदग तिक्कुक्कलिय'मितिवचनात् तादृशस्य तु प्राय साम्रत
 नित्यं तु प्रापत्वात् प्राप्तस्यापि च 'चसिणोदगतत्तमोदणो' इत्यादि सूत्रकृताङ्गद्वितीयाध्ययनद्वितीयोद्देशकनिर्युक्तिवचनस्य
 चष्णत्वाभिधानेऽपि यत् पुनस्तप्तमहण तत् तस्य तप्तस्यैव पानयोग्यत्वोपदर्शनमिति वृत्तौ व्याख्यानात् सर्वदोष्णजलपान-

भागो हि त्रित्यमाणे निर्गुणस्य परिहारे तस्य महान् सताप आपादितो भवति, स च ससारवृद्धये, सर्वभक्तिविधाने तु गुणि-
नामपि भक्तिविधानादवश्य संसारोच्छेद इति । अथ चायुक्तः तेषामभिप्रायो, यत पूर्वार्चार्थैः पार्श्वस्यादीना दर्शनस्यापि
निर्घेनाष्टादशशीलाङ्गसहस्रधारिणामेव वन्दनादिप्रतिपत्तिरभ्यधायि, नाविशेषेण, एवविधमभ्यस्यताया तु तपहास्यत्वात्,
तदुक्तम्—“श्रीमद्वमि प्रविचार्यकार्यमस्त्रिलं वस्तुवैदिकामुष्मिकम्, ज्ञात्वा दोषगुणांश्च दोषविमुखै कार्या गुणेष्वारः । एव
हीदयुतिर्भवत्यपरथा समूर्च्छिमप्रायता, पीयूष च विषं च तुल्यमदता का नाम मध्यस्थता ॥ १ ॥” तस्मादनादरणीया एव
विधमभ्यस्यता, ते तु एवं मध्यस्थज्ञानिनो भूत्वा सपद्य, अनुस्वारलोपः प्राकृतत्वात्, किं कुर्वन्तीत्याह, इति वक्ष्यमाणप्र-
कारेण ‘आज्ञा’ आद्योपदेशक्यया ‘विरुद्ध’ विरोधभाक्, ‘भुवते’ भाषन्ते, अत एव तत् कुत्सितम् असम्यक्, श्रुतमाकर्णितं
कुश्रुतं, सुश्रुतमपि वा कुत्सितमसम्यग् भुद्धमवगतं कुश्रुतं, तथा च कुश्रुतं च कुश्रुतं चेति द्वन्द्वः, न हि सुश्रुतस्य सुबुद्धस्य
प्राप्ताज्ञाविरुद्धत्वं कदाचिदपीति भाव इति वृत्तार्थः ॥ २० ॥

क्रीदशा सन्त किं च भाषन्त इत्याह—

नियमइकयसामायारिचारित्तसम्भा, मुसियजलजणोहा सुचउत्तिणवोहा ।

वयमिह चरणम्भा हत नञ्जिति विंता, परपरिभवमनुक्तासमुक्तासयति ॥ २१ ॥

व्याख्या—‘निजमत्या’ आत्मीयवृद्ध्या स्थविकल्पेन ‘हुता’ विहिता ‘सामाचारी’ साधुकल्पविशेषरूपा साप्रतमपि भासकल्प-

विहारोष्णोदकपानसार्धहस्ताव्रितयमानकल्पधारणपटलकधारणपाशमात्रकातिरिक्तोपचिबर्जनाविलक्षणा, तस्याः 'चारित्रसङ्गा'
 विशुद्धसयमनाम येः ते तथा, पुन कीदृशा 'सूत्रोच्चीर्णावोधाः' श्रुतोपदेशातिश्रान्तपदार्थज्ञाना, न हि सूत्रे कश्चिदपि स्वय
 प्रकल्पितसामाचार्याः चारित्रत्वमुक्त, तथा 'मुषितजलजनीधाः' हलयोरेकत्वमिति लक्षणात् जला जडा मूर्खा इत्यर्थः, ततश्च
 मुषिता वसन-यान-भोजनखाद्यादानेन तस्करैरिव लुण्ठिता 'जडजनीधा' मूर्खलोकसमूहा यैस्ते तथा, ईदृशाश्च सन्त ते किं
 पदतीत्याह-'वयमिह चरणाढ्या' वयमित्यात्मनिर्देशे तदपि सावधारण द्रष्टव्य, यदाह-नान्य इति नापरेऽपि केचिद् इह
 प्रवचने चरणाढ्याः सशुद्धसयमसमुक्ता, 'हते'ति विपादे, एवं च ह्रवाणाले 'परेया' शेषसाधूना 'परिभव'तिरस्कारम्, आत्मनस्तु
 'हत्कर्प' सर्वोत्कृष्टत्वमुज्जासयन्ति जने विस्फारयन्ति, इत्थमात्मोत्कर्षेण परेषां लाघवमापादयन्ति, मासकल्पाविसामाचार्यास्तु
 साम्रत सत्सारकव्यत्ययादिनैव श्रुतपरैः समर्थनात्, तदुक्तम्-'कालाह दोसथो पुण न दवथो एस कीरई नियमा । भावेण च
 कायथो सथारगवच्चयार्ईहि ॥ १ ॥" द्रव्यतस्तु मासकल्पः पञ्चकल्पभाष्यादिभिः तदुचितवैज्ञाद्यभाव वदवृभिर्निषिद्ध एव,
 तथा च तद्भाष्यम्-"ज देवलोयसरिस खिच निप्पच्चवाइय ज च । एसो न खेचकप्पो देसा खलु अच्चछवीस ॥१॥" तथा-
 "आसञ्जलितकाल वहुपाठग्गा न सति खिस्ताथो । निषं च विभत्ताण सच्छवार्ई वहु दोसा ॥ २ ॥" इत्यादि तच्चूर्णिणस्तु-
 'सपप मासकप्पपाठग्गाणि नसि चि', चण्णोदकपान तु-'वसिणोदग विदहुक्कलिय'मिति वचनात् तादृशस्य तु प्राय सांप्रत
 नित्य दुष्प्रापत्वात् प्राप्तस्यापि च 'वसिणोदगतचभोग्णो' इत्यादि सूत्रकृताभिवृत्तितीयाध्ययनद्वितीयोद्देशकनिर्युक्तिवचनस्य
 दृष्टान्ताभिधानेऽपि यद् पुनस्तस्य ग्रहणं तद् तस्य तदस्यैव पानयोग्यत्वोपदर्शनमिति वृत्तौ व्याख्यानात् सर्वदोष्णजलपान-

स्यापि असमवात्, कथाप्रव्याहृतस्य च अलस्य वक्तृदशावर्कैः आधिक्यमिष्व स्वकुटुम्बाद्यर्थमपि विधानादेपणीयस्य तस्य साधू-
नामुचितत्वेन गीतार्थैः समति अभ्यनुज्ञानात्, कदापि चतुर्यसिकतिलतन्तुलधावनादेरपि अनिपेधात्, तथा सार्द्धह्रस्वद-
तीयमानकस्य सार्द्धह्रस्वद्वितीयमानस्य पटलकस्यैकष मीळनात् पट्करप्रमाणकस्याभाषीर्णवन्तो गीतार्थाः, दौषकगीतार्था-
दीनां धृतिसहनान्यत्वेन प्रमादधादुन्याच्च, भिक्षाटनादौ पात्रमावरणाविपटलककार्यस्य तेनैव पट्करप्रमाणेन प्रसाधनात्,
पात्रमात्रकातिरिक्तोपकरणग्रहणमपि औपग्रहिकस्यातिरिक्तस्यापि ग्रहणात्, तथा च ज्ञपन्योक्तुष्टमव्यमौपग्रहिकानन्तरसुकम्-
-“अ वक्षमेवमार्हं तव सज्जनसाहग जडज्जणस्स । ओदादरेण गहिय ववगहिय त वियाणाहि ॥ १ ॥” इत्यादिवचनात्,
गीतार्थाक्षयणदर्शनाच्च न तद्वृत्तमिति, तथा च न निजमतिकल्पितसामाचार्यार्थाच्चारित्रत्वमिति न तदुपदर्शित-
मार्गेऽपि भवदभिरवधातव्यमिति वृत्तार्थः ॥ २१ ॥

एष साधव् क्रियाविकलानां लिङ्गिनां स्वप्नकल्पितक्रियाचारिणां भव्यस्यज्ञानिना च स्वकपमभिधाय अथ तादृशानेव ज्ञान-
पूजारथादीर्लोके वपलभ्य साविपादमाह—

कुशुलसु दढमत्ता तप्पहे चेव रत्ता, अमुणियमुयतत्ता साहुधम्म(म्मे)पमत्ता ।
शुलकुलकमचत्ता सकिलेसप्पसत्ता, अहह कहमपत्ता चेव ही स्वाइपत्ता ॥ २२ ॥

व्याख्या—अहह कथमपान्नकपा एष स्याति प्राप्ता इति सम्बन्धः, ‘कुशुलसु’ तात्त्विकज्ञानक्रियाविकलेषु आचार्यादिषु सुदृढ-

मतिशयेन भक्ता एते एव सम्भूय गुरव इति भावतो बाह्यभक्तिसाक्षः, तथा 'तत्पथे' कुशुक्पविष्टमार्गे एव पूर्वोक्ते रक्ताः अन्तरङ्गानुरागवन्त, तथोभयेऽपि 'अज्ञातश्रुतवत्त्वाः' अविविक्तसिद्धान्तपरमार्थाः, यद्यि हि ते विवितश्रुतवत्त्वा अभविष्यन्, तदान तथा क्रियावैकल्य स्वकल्पितक्रियावद्भुमानो वा तेषामभविष्यत्, अत एव च 'साधुधर्मो' आगमाचरणाविशेषप्रतिष्ठितानुष्ठानरूपे वनयेऽपि 'प्रमत्ताः', एके तावद्विद्वाविकथाकथायविपयासकत्वेन, अपरे तु भिद्यामिनिविषयवशात् स्वकल्पितक्रियानुरागेण, तथा 'गुरुकुल' सहुरुज्जनाविधितसुसाधुसम्पूहस्तस्य 'क्रमो' दशविधचक्रवालसामाचारीप्रभृतिकः समाचारः तेन 'त्यक्ता' धर्जिता, वनयेऽपि प्रमत्तत्वोक्तहेतुद्वयादेव, तथा 'संक्षेपो' कृततया वि(चि)तविप्लवे 'प्रसक्ताः' अत्यन्तप्रतिबद्धा, एके तावत् सुविहितविद्वेषेणक्रियापरिहारानुचिन्तनेन च, अपरे तु स्वकल्पितक्रियाभिनिवेशेनेति, 'अहहेति' खेदे, कथं केन प्रकारेण प्रचण्डदशमाक्षर्यमाहात्म्यादिना, किमित्याह—पान्नाणि सहृणमहामाणिक्यकरण्डकाः तद्विपरीतानि तु न पात्राणि अपात्राणि सर्वथा विशुद्धसवमरदानाधारा एवासाधव, 'तुर्जिगता प्राकृतत्वात्', 'च' समुच्चये, एवोऽवधारणे, स च योजित एव, 'ही' इत्यपि खेद एव, 'ख्याति' सुसाधुतया प्रसिद्धि, 'प्राप्ता' लब्धवन्त, अहहेति (अहहहीति) खेदवाचिपदद्वयोपादानमत्यन्तखेदप्रतिपादनार्थ, महत्कष्टस्यानमेतद् यदेवविधास्तिरस्कारयोग्या अपि शुद्धसाधुमार्गप्रतिष्कूलचारित्वेन सुसाधुकीर्तिमाप्नुवन्तीति धृत्तार्थः ॥ २२ ॥

अथ पूर्वोक्तस्वरूपे कुगुरावपि सुगुरूपतिपत्तिं कुर्वता श्रावकाणां स्वकथमाह—

कुगुरवयणदूढा ससयावत्तद्वृद्धा, अहवद्भुभवकटातुच्छमिच्छतमूढा ।

स्यापि असमधात्, कथाप्रख्यातस्य च अलस्य तत्कृष्टभाषकैः आविकामिभ्यः स्वकुटुम्भाध्ययमपि विधानादेपणीयस्य तस्य साधू-
नामुचितत्वेन गीतार्थे संप्रति अभ्यनुमानात्, कदाचित् षष्ठ्यर्थसिक्तलिङ्गानुलुभाधनादेरपि अनिषेधात्, तथा सार्धहस्तद्वि-
तीयमानकस्य सार्धहस्तद्वितीयमानस्य पदलक्ष्यैकत्र मीलनात् पद्वक्त्रप्रमाणकस्यमाधीर्ण्यन्तो गीतार्थो, शैक्षकागीतार्था-
दीना धृतिसद्वननात्यत्वेन प्रमादबाहुल्याच्च, भिषाटनाथो पात्रप्राधरणाधिपदलककार्यस्य तेनैव पद्वक्त्रप्रमाणेन प्रसाधनात्,
पात्रमात्रकातिरिक्तोपकरणप्रद्वणमपि औपग्रहिकस्यातिरिक्तस्यापि प्रद्वणात्, तथा च अथन्योत्कृष्टमध्यमौपग्रहिकानन्तरसुकम्-
—“अ चक्षमेवमार्धं सव सज्जमसाहग जहज्जणस्स । ओहाइरेग गहिय जवगहिय त वियाणाहि ॥ १ ॥” इत्यादिवचनात्,
गीतार्थाभ्यणदर्शनाच्च न तद्वर्जनमिति, तथा च न निजमतिकल्पितसामाचार्याभ्यारिजत्वमिति न तदुपदर्शित-
मार्गेऽपि भवद्वभिरवधातव्यमिति पृत्तार्थः ॥ २१ ॥

एष तावत् क्रियाधिकलानां लिङ्गिनां स्वप्रकल्पितक्रियाचारिणां मध्यस्थज्ञानिनां च स्वकपमभिधाय अथ तादृशानेव लाम-
पूजास्यादीर्घके वृण्वन्त्य सविपादमाह—

कुशुरुत्तु ददभत्ता तत्पहे चैव रत्ता, अमुणियसुयतत्ता साह्वधम्म(म्मे)पमत्ता ।

शुरुकुलकमचत्ता सकिलेसप्पसत्ता, अहह कहमपत्ता चैव ही स्वाइपत्ता ॥ २२ ॥

व्याख्या—अहह कथमपात्रकथा एव स्थापितं माया इति सम्बन्धः, ‘कुशुरुत्तु’ तात्त्विकज्ञानक्रियाविकल्पोप आचार्योऽपि मन्त-

अथ द्रष्टाप्रोत्तरदशमाध्यायविप्रभावादस्यन्वनिर्गुणसाधुबोधधारिकृतं गाढपरिभवं सद्गुणसाधुजनस्यावलोक्य तान्
वपालन्धुमाह—

अहं दुःसमदुरतच्छेरय ! ब्रमासरासी !, दुःसमसमय ! ह्रमो तुल्यमेसप्यभावो ।

जमिह कवट्कूडा साहुलिगी गुणहे, परिभविष्य पटुत्त जति नदन्ति दूर ॥ २४ ॥

व्याख्या—‘अहं’ इति कोमलानमकण्ठे दशस्वाध्वर्येषु दशम सुसाधूना तिरस्कारेण बहुः/स्वदायित्वेन दुरन्तमाध्वर्यं कादाचि-
त्कनावरूपं, तस्य सर्वोपनम् अयि दुःपमदुरन्ताध्वर्यं ! तथा भो अस्मराशो ! द्रष्टृत्रिष्टमहविशेष ! तथा ‘ह्रमो’ इति प्राकृ-
तसन्धोधन, तच्च दुःपमासमये तत्(त्य)स्यादौ योजनीयं, ततो भो ! दुःपमासमय ! अवसर्पिणीपञ्चमारक विशेषेऽपि त्रीनपि
दशमाध्वर्यादीन् प्रत्येकं सर्वोध्य वपालम्भमाह—‘युष्मार्कं’ भवतामेव वक्ष्यमाणः ‘प्रभावो’ माहात्म्य, यदित्यादिना वपालम्य
वस्तु भाह—यत् किलेह प्रवचने, साधूनां लिङ्ग रजोहरणादिक विद्यते येषां ते तथा, विशेष्यपदं चैतत्, किञ्चिदिष्टा-
सन्तः ! इत्याह—विश्वासनीयबोधोपदर्शनेन तदननुसारिवचनक्रियाविशेषाः कपटा धितथवादिनः कूटाः तवच्च कपटाच्च ते
कूटाच्च इत्यादिकर्मधारयः, ते च किं कृतवन्तः ! इत्याह—‘गुणाढ्यान्’ शानादिक्षान्त्यादिसमस्तयतिधर्मैश्वर्यवतः, ‘परिभूय’ क्षस-
द्गुणप्राप्तारोपणेन महाजनसमक्षं सिरस्कृत्य, ‘प्रभुत्वं’ समस्तजनपूज्यत्वेन स्वासित्व ‘यान्ति’ प्राप्नुवन्ति, न केवल प्रभुत्व यान्ति,
‘नन्दन्ति च’ परिवारपूजाख्यात्यादिभिर्बर्धन्ते च, न हि एवविधाल्यन्तनिर्गुणानां दुरन्तदशमाध्वर्यादिमहामात्यसाहाय्यमन्तरेण

अपरिणयसुखस्य जीवितासतस्य, सुहृदुत्तरमेव विंति मुच च देवं ॥ २३ ॥

व्याख्या-‘कुशुक्णां’ पूर्वोक्तस्वकपाणा वचन वयमिह चरणव्या इत्यादिक परकीयचेतो धम्मानचतुर, तेन ‘दूढा’ इति प्राक्-
तत्वाद् द्रोहिता द्रोह प्रापिताः, यथा केचिन्मरणभीरवः केनापि विधासवचनैर्दुष्टान्ते, एवमेते अपि कुशुकभिः, तया ‘सशाय’
सदुत्तरस्य सर्वेहः स एव ‘आवर्त्तो’ जलपरिक्लमः तत्र स्थिताः प्रापिता, पूर्व हि तैरन्यथा सदुत्तरस्वरूपमवधारित, समति तु
अन्यथा श्रवणे दर्शने च सर्वेहः संपन्न इति, ‘तथातिबहुभिः’ अत्यन्तप्रभूतै-भवेज्जन्मभी ‘रुढ’ सज्जातम् ‘अतुच्छ’ प्रचुर प्रवल
यद् ‘मिथ्यास्वं’ विपर्ययज्ञानलक्षणं तेन ‘मूढा’ विचित्रता प्रापिता, न हि अविपर्ययज्ञानिता देवबुद्ध्या कुशुकदर्शन भव-
तीति भाषा, तथाविधाः सन्तः किं कुर्वन्तीत्याह-परिणतयेतसि अङ्गाङ्गिमावेन व्यवस्थितः शुचार्थं सिद्धान्तानभिधेयो
यस्य स तयोक्तो, न तथेति अपरिणतशुचार्थः तं, तथा ‘जीविका’ मोक्षनादिजीवनोपायलाभं तस्या ‘आशसा’ प्रार्थना
तया ‘प्रको’ व्यासस्तम्, एवमगुणमपि गुरु ‘शुभगुत्तर्य’ सकलकल्याणकरि ज्ञानादिप्राप्त शुभप्रधानमित्येव ह्युच्यते, लोकानां
गुरवोऽपि प्रतिपादयन्ति, मूर्खमिवेसुप्रमान, साधारूप ‘देवं’ वीतरागमुमिति, यथा वीतरागः सर्वथा पर्युपास्य एवमयम-
पीति, तथा ‘वोच्यते’-‘मिथ्याहयामुचमदेवकपको न कौतुक यद्यतिभालसद्वृत्तः । पिशाचवाक्षा श्रयसोऽपि गोलक सौवर्ण-
मेवाकलयन्त्यनाकुलाः ॥ ३ ॥’ एवविषयापि कुशुरोरेवं शुभपर्युपासनामालोक्यपि न तत्रास्या विषेया इति भाष
इति वृत्तार्थ ॥ २३ ॥

अथ दुष्टाप्रैस्तरक्षमाध्वर्याधिप्रभावादत्यन्तनिर्गुणसाधुवेषधारिभूतं गाढपरिमर्षं सद्गुणसाधुजनसावलोक्य तान्

वपालभुमाह—

अहं दुस्समदुरतच्छेस्य ! बन्धासरासी !, दुस्समसमय ! हम्भो तुल्लभमेसप्यभावो ।

जमिह कवडकूडा साहुलिगी गुणहे, परिभविष्य पटुच जाति नदन्ति दूर ॥ २४ ॥

व्याख्या—‘अहं’ इति कोमलामन्त्रणे यथासाध्वर्येण दक्षम सुसाधूना तिरस्कारेण तदुःखदावित्तेन दुरन्तमाध्वर्यं कायाचि-
त्कभावरूप, तस्य स्वबोधनम् अयि दुःपमदुरन्ताध्वर्ये ! तथा भो भस्मराशे ! दुष्टत्रिंशद्बह्विशेष ! तथा ‘हम्भो’ इति प्राकृ-
तसन्धोधन, तच्च दुःपमासमये त(त्)स्यादौ योजनीयं, ततो भो ! दुःपमासमय ! अवसर्पिणीपञ्चमारक विशेषेऽपि त्रीनपि
दशमाध्वर्यादीन् प्रत्येकं स्वबोध्य वपालन्ममाह—‘युष्माकं’ भवतमेव वक्ष्यमाणं ‘प्रभावो’ माहात्म्य, यदित्यादिना वपालभ्य
वस्तु आह—यत् किलेह प्रवचने, साधूना लिङ्गं रजोहरणादिक विद्यते येषां ते तथा, विशेष्यपदं चैतत्, किञ्चिद्विशिष्टा
सन्तः ! इत्याह—विश्वासनीयवेषोपदर्शनेन तद्वन्तुसारिवचनक्रियाविशेषाः कपटा चित्तपचादिनाः कूटाः ततश्च कपटाश्च ते
कूटाश्च इत्यादिकर्मधारय, ते च किं कृतवन्तः ! इत्याह—‘गुणाढ्यान्’ ज्ञानादिक्षान्त्यादिसमकालविधर्मैर्भ्यर्च्यवतः, ‘परिमृद्य’ अस-
हृणशतारोपणेन महाजनसमर्षं तिरस्कृत्य, ‘प्रभुत्व’ समकालनपूज्यत्वेन स्वामित्वं ‘यान्ति’ प्राप्नुवन्ति, न केवलं प्रभुत्व यान्ति,
‘नन्दन्ति च’ परिवारपूजाख्यात्यादिभिर्वर्धन्ते च, न हि एवविधालयन्वनिर्गुणानां दुरन्तदशमाध्वर्यादिमहामात्मासाहाय्यमन्तरेण

एष प्रभुत्वं वृद्धिर्येति, न सख्यं प्राथयेत्पञ्चलदोषातिमन्तरेण गोनसविषयपरविषयविकारवृद्धिः, पठ्यते च—“मेकेन कणता सरोय-
पठय पत्कृष्णसर्पानने, दातु कर्णार्थपेटमुद्धतविषया वृक्षाः समुद्रास्त्रितः । यन्मावोमुखमीक्षणो विदधता तेनापि तन्मर्षितं,
सन्मन्ये विषमन्त्रिणो बलवतः कस्यापि लीलायितम् ॥ १ ॥” इति । तदेव यदि ईदृशानामपि एव प्रभुत्वं वृद्धिश्च तद्धून
युष्मत्प्रभायविलसितमिति त्रपालम्भं इति वृत्तार्थः ॥ २४ ॥

तदेव केषाञ्चित् तावद् गुरुणामपि क्रियाद्यैधिन्येऽपरेषां च स्वप्रकस्त्रितसामाचार्यपरत्वे, केषाञ्चित् मन्त्रस्थमावावलम्ब-
नेन गुरुणा प्राजुर्ये, श्राद्धजनस्यापि प्रभूतस्य तद्गमकत्वे शुद्धधर्मश्राद्धानां, केषाञ्चित् श्राद्धानां यत् सम्प्रति सपन्नं तदाह—

किं बहुपहुपासे धम्मसुस्सुसणाए, कुमयविउदणेणासकिया इति भावा ।

नवसुविहियसेवासत्त तत्तत्थियाण, कहमिव विवरीय जायमवो इयाणि ॥ २५ ॥

व्याख्या—‘किलेति’ आसवादे ‘बहवः’ प्रभूताश्च ते प्रभव आचार्याश्च, तेषां ‘पाथे’ समीपे ‘धम्मसुस्सुसणाए’ इति प्राकृत
स्यात् धर्मशुश्रूषया इत्यर्थः । ततश्च धर्मस्य सुसाधुसुभायकसमाचारलक्षणस्य शुश्रूषा—अवणवान्छा तथा अवणमुपलक्ष्यते,
ततः किल बहुभिः भोतव्यं बहुभ्यः भोतव्यमिति सिद्धान्तप्रसिद्धे बहुभ्यः अवणो ‘कुमतविकुट्टनेन’ शक्यमौतादिदर्शनस्य
सर्वथा निषेधनेन ‘आशकित्वा’ निस्सदेहा ‘भवन्ति’ सपद्यन्ते ‘मावा’ देवगुरुधर्मरूपाः पदार्थाः, एकस्माद् द्वि धर्मस्वरूपमात्रं
ज्ञातमन्यस्माच्च तदेव विविदिष्टमपरस्माद् विविदिष्टतरमित्येवं सर्वथा पदार्थेषु संदेहो निवर्त्यत इति स्थितिः, एतच्च इदानीञ्च

विपरीतमस्माकं सदृशमित्याह—‘नवा’ अपूर्वा अपूर्वा ये ‘सुविहिताः’ सुविहितमन्या न पुनः परमार्थतः सुविहिता एव, तेषां ‘सेवा’ समासभावस्या विनयादिकपर्युपासना, तस्याम् ‘आसक्ता’ अत्यन्तमादरयन्त’ तेषाम्, अत्र पृथीषुष्वचनलोपो द्रष्टव्यः, तथा ‘तत्त्वार्थिना’ सद्वृत्तसम्पन्नानामिलाशुकाणां, कथं केन प्रकारेण द्रष्टुर्कर्मादयस्त्वेन इति तत्त्वप्राप्तिप्रकारेण, कचिद् कथं मिषेति पाठः, स च सुगम एव, विपरीत संशयोच्छेदाय प्रवृत्तानां—मधिकतरसंशयहेतुत्वेन विपर्ययस्त ‘जात’ सम्पन्न, ‘अर्वा’ इति प्राकृते अर्हो इत्यर्थे सम्बोधन, ततश्चात्यन्तविषयिणा इव तत्त्वार्थिनाश्चिन्तयन्ति कथयन्ति च—अर्हो लोकाः ! परम्यत असदीया कर्मपरिणतिं येनेदं—मित्यं सम्पन्नम् ‘इदानीं’ साप्रतम्, अयमभिप्रायः—नवनवममुपर्युपासने हि तेषु कश्चित् प्रतिमायाः पुष्पपूजनैवेद्यदुग्धदधिघृतैश्चुरसादिस्नान आहृत्य विधेयमाह, अपरस्तु तस्य सर्वथा निषेधं, कश्चिच्च प्रतिमादेराचार्येण प्रतिष्ठाम्—अपरस्तु आर्चनेन, कश्चित् शक्रस्तवादिदण्डकपञ्चकेन स्तुतिस्तोत्रैश्चैत्यवन्दनम्, अन्यस्तु शक्रस्तवमात्रेण, द्वादशार्चवन्दनकमपि आहृत्य कश्चिन्मुखवस्त्रिकया, कोऽपि चेलच्छलेन, आह्वारेणमयकाल—मावश्यकविधानम् इतरश्च तक्षिपेयमित्यादेः प्रभूताचार्यमतस्य श्रुतौ न कृत्यस्याभिगमः सम्यग्भूतः, प्रस्तुत किमिदं कृत्यमुत्तान्यत्, किं वा ततोऽप्यन्यदिति सदेहशताकुलत्वमेवावापत्, तेनोक्तं विपरीत जातमिति प्रुत्तार्थः ॥ २५ ॥

तदेव प्रभूतमार्गमासानुपदर्य सप्रति सप्तसहरन् सन्मार्गनिष्ठत्वभवनोपदेशमाह—

इयंकुपहपयार सुद्धधम्मंधयारं, परिलसिरमसारं छद्दिउ निविचार ।

सइ अणभिनिविट्ठा सुत्तजुचीविसिट्ठा, गयमयमयतिट्ठा होह सम्मग्गनिट्ठा ॥ २६ ॥

एष प्रभुत्व दृढिर्वेति, न सद्यः प्रादुर्पण्यजलदोषातिमन्तरेण गोनसविषधरविषविकारदृढिः, पठ्यते च—“मेकेन कणता सरोप-
पदस्य यत्कुप्यासर्पानने, दातुं कर्णार्चपेटमुद्धतविद्या हस्ता” समुष्ठासितः । यच्चाधोमुखमीक्षणो विदधता तेनापि तन्मर्षितं,
तन्मन्ये विषमन्त्रिणो बलधतः कस्यापि लीलाधितम् ॥ १ ॥” इति । तदेव यदि ईदृशानामपि एव प्रभुत्व दृढिश्च तद्धन
शुष्मप्रभावायिलसितमिति वपाळन्म इति दृचार्यः ॥ २४ ॥

तदेवं केषांचिद् तावद् शुक्लानामपि क्रियाद्यैषित्वेऽपरेषां च स्वप्रकस्मितसामाचार्यीपरत्वे, केषांचिच्च मध्यस्थभावावलम्ब-
नेन शुक्ला प्राचुर्ये, शार्ङ्गजनस्यापि प्रभूतस्य तद्भक्तत्वे शुद्धधर्मशार्ङ्गानां, केषांचिद् शार्ङ्गानां यत् सप्रति सपक्ष तदाह—

किं बहुपहुपासे धम्मसुत्सुसणाए, कुमयविउढणेणासंक्रिया इति भावा ।

नवसुविद्वियसेवास्तत् तत्तरिषयाण, कहमिव विवरीय जायमवो इयाणि ॥ २५ ॥

व्याख्या—‘क्षित्वेति’ आसवादे ‘बहवः’ प्रभूताश्च ते प्रभव आचार्याश्च, तेषां ‘पार्श्वे’ समीपे ‘धम्मसुत्सुसणाए’ इति प्राकृत
त्यात् धर्मशुश्रूषया इत्यर्थः । ततश्च धर्मस्य सुसाधुसुभाषकसमाचारलक्षणस्य शुश्रूषा—अवणवाञ्छा तया अवणमुपलक्ष्यते,
ततः किल बहुभिः भोतव्य बहुभ्याः भोतव्यमिति सिद्धान्तप्रसिद्धेः बहुभ्याः अवणो ‘कुमयविकुट्टनेन’ शाक्यमीतादिदर्शनस्य
सर्वथा निषेधनेन ‘आधार्कित’ निस्सर्वेहा ‘भवन्ति’ सपथन्ते ‘भावा’ देवगुरुधर्मरूपाः पदार्थाः, एकस्माद् हि धर्मस्वरूपमात्र
ज्ञातमन्यस्माच्च तदेव विधिदृष्टमपरस्माद् विधिदृष्टतरमित्येवं सर्वथा पदार्थेषु सर्वेहो निवर्तत इति स्थितिः, एतच्च इदानीञ्च

अथ दशम कुलकम् ।

नवमे हि कुलके स्वदर्शनं एवाभिनिवेशादिवशा-दुपजातावान्तरमतान्तरनिवृत्त्या भावरूपं सन्मार्गनिष्ठत्वमुपदिष्टं,
 यद्यमे तु कामादिमाधनिषेवेन धर्ममार्गनिष्ठत्वोपदिश्यत, इत्येवसम्बद्धस्यास्य नरभवाद्यमुलभलाभे स्वहितधर्मकर्मो-
 पदेशं वृत्तत्रयेणाह—

इत्युन्मकुलगहकुसासणाभिच्छभीमे, चिंताविसुक्कुकसायमहासुयगे ।

अद्वाणदारुणदवे नवनोकसाय—लल्लकसाधयगणे भवसंकडिछे ॥ १ ॥

जीवा चउन्मइगया कुलकोडिजोणी—लक्खवेसु दुक्खताविया बहुसो भसति ।

दीहद्धमेव भवकायठिईहिं धम्म—कम्मक्खम नरभवाइ न पाउयाति ॥ २ ॥

गभीरनीरनिहिनट्टमणिं व धम्म—सामगिगमित्थ समिलजुगजोगजुछ ।

एमेव पाविय हिं पि कहिं चि काग—तालीयनायवसओ सहिय करेह ॥ ३ ॥

व्याख्या—अत्र स्थावरजङ्गमादिपदार्थोपलभ्यभरूपतया प्रत्यक्षे भवसंकडिच्ये संसारगहने जीवा बहु भ्रमन्तीति सवन्धः, की-

व्याख्या-इति कुपयप्रचार त्यक्त्वा यूय सन्मार्गनिष्ठा भवतेति योगः, 'इति' पृवाक्प्रकारा ये 'कुपया' सूत्रोर्त्तिर्णत्येन
 शुभागां लिङ्गिकरितस्य कल्पितसामाचारीचारित्रादिलक्षणा, तेषु 'प्रचारः' प्रवृत्तन 'छद्मि' इति 'त्यक्त्वा', एतत् त्यागे हि सन्मार्ग-
 सन्मार्गनिष्ठत्वमिति भावः, किंविशिष्टं? 'शुद्धधर्मस्य' आगमगीतायां चरणरूपस्य विधिविधीयमानानुष्ठानस्य अन्यकारनिधान-
 कार तदाभ्यादकत्वात्, कुलिङ्गिप्रभृतिप्रवर्तितमार्गे हि प्रसरति सति क शुद्धधर्मप्रचार ? इति भाव, पुन कीदृश ? 'परिलसि-
 रम्' अत्यन्तोत्थनशील, केनापि अस्सलितत्वात्, तथा 'निर्विचारम्' आगमानुसारविचारविकलम्, अत एवासारतुच्छम्,
 अप्रधान वा, कुपयप्रचार त्यक्त्वा कीदृशाः किं कुरुतेत्याह-भवत सपद्यध्व, कीदृशाः ? सन्मार्गनिष्ठा सन्मार्गे प्रतिधोतोरु-
 पविशुद्धाविधिपथे निष्ठा निश्चलमनस्कतयाऽवस्थान येषां ते तथा, कीदृशाः सन्त ? इत्याह-'सकृद्' सर्वदा 'अनभिनिविष्टा'
 आप्रहरहिताः तथा 'सूत्रश्रुत्या' श्रुतोपपत्त्या 'विशिष्टा' अनुरक्षिता सर्वमपि अनुष्ठान श्रुतोक्त्यनुसारि अभिनिवेद्यरहित
 च क्रियमाण सफल भवतीति व्रतयविशेषणविशिष्टत्वोपादान, तथा विद्याध्वदो देवीभायया कर्पण्ये, ततश्च 'गतभयमद्-
 कार्पण्यविशेषा' निवृत्ताहंकारआसकर्पण्यः, समवति हि विधिधर्ममार्गप्रवृत्तौ भिन्नधर्मजनकादिभय कदाचिद्विदरेभ्योऽह-
 मुच्छेद इति भयश्च, दानादिप्रवर्तने च कर्पण्यमिति, ते च विधिधर्ममार्गप्रवृत्तौ वर्धनीया एव, तद्वर्धनेन एव सम्यग्-
 निःशङ्कविधिधर्मनिर्वाहादिति भाव इति वृत्तार्थः ॥ २६ ॥ सर्वत्र चात्र कुलके मालिनीवृक्षमेवेति शुभम् ॥

इति श्रीशुगप्रवरागममीमञ्जिनपतिस्मरिषोऽप्यलेखाविरचितायां द्वापञ्चकुलकवृत्तौ नवमकुलकविररण समाप्तम् ॥

अथ दशम कुलकम् ।

नवमे हि कुलके स्ववर्त्तन एवाभित्येष्टादिषष्टा-दुपञ्जातावान्तरमत्तान्तरनिवृत्त्या भावकृपं सन्मार्गनिष्ठत्वमुपदिष्ट,
दशमे तु कामादिभावनिषेधेन धर्ममार्गनिष्ठत्वोपदिश्यत, इत्येवमभ्यस्तस्यास्य नरभवाद्यष्टकुलमलामे स्वहितधर्मकर्मो-
पदेशं दृत्तव्येणाह—

इत्युगगङ्गाहङ्कुसासणभिच्छभीमे, चिंताविमुक्ककसायमहाभुयगे ।
अङ्गाणटारुणदवे नवनोकसाय-लुक्कसावयगणे भवसंकडिक्के ॥ १ ॥

जीवा चउगगइगया कुलकोडिजोणी-लक्खेसु दुक्खतविया बहुसो भमसति ।
दीहद्धमेव भवकायठिईहिं धम्म-कम्मक्खम नरभवाइ न पाउणति ॥ २ ॥

गभीरनीरनिहिण्डुमणिं व धम्म-सामगिगमिदथ समिल्लजुगजोगजुक्ख ।
एमेव पाविय हिं पि कहिं चि काग-तालीयनायवसओ सहिय करेह ॥ ३ ॥

व्याख्या—अत्र स्याधरजभूमादिपदार्थोपलभ्यत्वाया प्रत्यक्षे भवसंकटित्ये ससारगहने जीवा बहु भ्रमन्तीति सधन्वः, की-

दृष्टे ? 'वस्रः' प्रचण्डः 'कुम्भः' कदभिनिर्वयो येषां ते तथा, शुक्तिवाचितत्वेन कुत्सितं शासनं शाखं येषां ते तथा, तत्त्वोपकु-
 प्रहाश्च ते कुम्भासनाद्येति कर्मधारयः, अपवा स्रमः कुम्भो यसमात् तयाविधं शासनं येषामिति, त एवातिशूरचिस्रतया द्रुष्टव-
 यनस्येन च 'भिष्ठाः' पर्वतवासिचौराः तैः 'मीमे' मीषणे, तथा 'चिन्ता' नानाविधानयानुष्ठानं सा एव महामोहहेतुत्वाद् 'विषं'
 गारुतं तेन 'वत्कटा' अतिप्रचला ये 'कथायाः' क्रोधादयस्ते एव मरणप्रबन्धनिदानत्वात् 'महाभुजङ्गा' गुरुसर्पा यत्र तच्चथा तत्र,
 तथा 'भञ्जान' मिय्याञ्जानं तदेव समस्तसम्यक्त्वादिगुणदातृदाहकत्वाद् 'द्व' आरण्यको ज्वलनो यत्र तच्चथा (तत्र), तथा 'नवेति'
 नयसस्या 'नोकथायाः' कथायसहचारिणो ह्यस्यादयः त एव सुमुनिजनमनःकुलङ्गनासोत्पादकत्वाद् 'ललङ्का' रौद्रा भ्वापदगणाः
 सिंहव्याघ्रतरङ्गादिपशुसमूहा यत्र तच्चथा तत्र, एवमपि भवगहने ॥१॥ 'जीवाः' प्राणिनः 'चतुर्गतिगता' नरकपदिगतिचतुष्टयाव-
 स्थिताः सन्तः, कुलकोटयश्च योनयश्च पूर्वव्याख्याताः तासां 'लम्बेष्टु' क्षातसहकरूपेष्टु 'अमन्ति' पर्यादन्ति, कीदृशाः सन्तो ?
 'हु' लवसाः शारीरमानसव्यव्याव्यधिताः, बहुशोऽनेकवारः, क्रियन्तः कालमित्याह—'दीर्घो' महानुत्सर्पिण्यादिकर्पोऽद्वा काल-
 सन्, एवकारोऽवधारणे, तत्रश्च महामिथ्यादृष्टा दीर्घकालमेवेति, शेषाणां तु अनियमाः, केन केनेत्याह, भयकायस्थितिभ्या-
 दपिभ्यादिष्ट चतुर्दं पुनः पुनः तत्रैवोत्पद्ये—रसक्यालोत्सर्पिण्यवसर्पिणीनामवस्थानकया वनस्पतिश्च च ता एवानन्ता अवस्था-
 नमिति कायस्थितिः । भवस्थितिस्तु एकदा पृथिव्याधिपूतपथौ द्वाविंशतिवर्षसहस्राद्यवस्थानं, भवस्थितिक्षावत् पञ्चमकुलकाया-
 शुका—'पार्थीसह' सहस्रा सस्येवसहस्रस्य लिङ्गिहोरथा । षाण् लिङ्गि सहस्रा दसवाससहस्रस्यया रूपस्या ॥ १ ॥ एव कालं पर्य-
 द्यापि किमित्याह—'नरमवो' मनुष्यजनस्य तद्वादिक्त्वं, आदिशब्दाद् प्रधानशेषादिप्रष्टुः, 'न प्राप्तुवन्ति' नैव लभन्ते, कीदृशा

धर्मकर्माणि देवपूजाप्रभृत्यादिसदनुष्ठानानि तेषु क्षम समर्थं, न हि नरभयमन्तरेण प्रयत्न्या कापि प्राप्यते ॥२॥ सद्व्यता नरभ-
यादेर्दुर्लभस्य दुर्लभस्यापि यद्वयम् यथा च प्राप्तिं तदुपदर्शनपूर्वकं स्वहितकरणोपदेशमाह—गन्मीरेत्यादिना, ‘गन्मी-
र’ अत्यन्तनिकः स धर्मा नीरनिधिश्च समुद्रः तत्र ‘नट’ कथञ्चिद् अष्ट मणिमिव रत्नामिवेत्युपमानं, धर्मसामग्रीं मुकुतसाधनस-
मप्रता नरत्यादिकाम्, इत्यस्मिन् अत्र भवारण्ये, कीदृशी? समिलाया युगेन योगं पूर्वोदितस्वरूपः तजुल्या तत्समा, यथा
समिलाया युगेन योगो दुर्घटः तद्वत् नरत्वसुक्षेत्रादियोग एकत्र मीलकोऽपीति भावः, ईदृशी च इमाम्, एवमेवेति षकार-
लोपादेयमेवेति पाठे जन्मान्तरीयमुकुतोष्ठासादित्यर्थः, ‘प्राप्य’ लब्ध्वा, कथञ्चिदिति दैववशात्, तथा कचिदपि देशविशेषे
काकवालीयज्ञातं पूर्वोक्तं, तस्य ‘वशं’ आयाचता ततः, पूर्वं हि नरत्वादेरेव युगसमिलाज्ञातेन दुर्घटत्वमुक्तम् इह तु काकवा-
लीयज्ञातेन तज्ज्ञातस्येति न पीनरक्त्यम्, एव चाल्पचतुर्प्रापं(पा) धर्मसामग्रीं प्राप्य स्वहितमात्मानुकूलं धर्मकृत्यं वक्ष्यमा-
णरूपं कुरुत विषयेति वृत्तत्रयार्थं ॥ ३ ॥

अथ धर्मकृत्यं प्रथिकटयिषु पीठभारचयसाह—

जतू य दुःस्वविमुहासद् सुक्लवकली, सुक्लवं च अक्लवयमभिवस्वणमाहु मुक्लवे ।

सम्पत्तनाणचरणणि य तस्सुवाओ तस्साहणाय पुण रे ? इय निच्चकिच्चं ॥ ४ ॥

व्याख्या—‘जन्तवश्च’ प्राणिन पुन ‘च’ पुनरर्थे, ‘वु’ स्वविमुखा ’ स्वशरीराधिनाधापराशुखा , तथाऽ‘सकृत्’ सर्वदा ‘सुस्व-

एते ? 'चम' प्रचण्डः 'कुप्रहः' कदमिनिवेद्यो वेण तं सथा, शुकिबाधितत्वेन कुत्सितं धासनं धात्वा येषां ते तथा, ततश्चोपकु-
 प्रदाथ ते पुष्पाटनामेति कर्मधारय, अथवा चमः कुप्रहो यस्मात् सथाविषं धासनं येषामिति, त एवातिशूरचिचतया बुद्धव-
 चनत्वेन च 'भिष्ठाः' पर्वतवासिचोराः तैः 'भीमे' मीपणे, तथा 'चिन्ता' नानाविधानार्थानुष्ठानं सा एव महामोहहेतुत्वाद् 'विष'
 गतत्वेन 'चत्कट्य' अतिप्रबला ये 'कपाया' 'क्रोधादयस्ते एव मरणप्रबन्धनिदानत्वात् 'महाभुजङ्गा' गुरुसर्पा यत्र तस्यथा तत्र,
 तथा 'अज्ञानं' सिध्याज्ञानं तदेव समस्तसन्धकत्वादिगुणदातृदाहकत्वाद् 'द्व' आरण्यको ज्वलनो यत्र तस्यथा (तत्र), तथा 'नवेति'
 नवसस्या 'नोकपायः' कपायसहचारिणो हास्यादयः त एव सुमुनिजनमनःकुरङ्गासोत्पादकत्वाद् 'लछका' दौद्राः श्वापदगणा-
 सिहव्याघ्रतरसादिपशुसमूहा यत्र तस्यथा तत्र, एवमिव भवगहने ॥१॥ 'भीमाः' प्राणिनः 'चतुर्गतिगता' नरकादिगतिष्वनुदयाव-
 स्थिताः सन्तः, कुलकोटयश्च योनयश्च पूर्वव्याख्याताः तासां 'लक्षेणु' शतसहस्रकपेणु 'जमन्ति' पर्यटन्ति, कीदृशा सन्त्यो ?
 'बु' खतसाः' शारीरमानसव्ययान्वयिताः, बहुशो ज्ञेयकार, कियन्तं कालमित्याह—'दीर्घो' महानुत्सर्पिण्यादिरूपोऽस्मा काल-
 क्षम, एवकारोऽन्धधारणे, ततश्च महामिथ्यादृशा दीर्घकालमेवेति, शेषाणां तु अनियमः, केन केनेत्याह, भवकायस्थितिभ्या-
 मधिध्यादिषु चतुर्षु पुनः पुनः सर्वैवोत्पत्ते—रसस्यातोत्सर्पिण्यायसर्पिणीनामवस्थानरूपा वनस्पतिषु च ता एवानन्ता अवस्था-
 नमिति कायस्थिति । भवस्थितिस्तु एकया मधिध्यादिवृत्त्यौ द्वाविधातिवर्षसहस्राधयस्थानं, भवस्थितिस्त्वावत् पञ्चमकुलकदा-
 शुका—'वार्वासर्प' सहस्रा सत्तेवसहस्रं तिभिर्होरणा । वाप तिभिः सहस्रा दसवाचसहस्रस्यया रुक्मसा ॥ १ ॥ एव कालं पर्य-
 द्यापि किमित्याह—'नरमवो' मनुष्यजन्म तद्वधिकम्, आदिध्याव्यात् प्रधानवैजादिभ्यः, 'न मासुवन्ति' नैव लभन्ते, कीदृशा

धर्मकर्माणि देवपूजाप्रभृत्यादिष्वदनुष्ठानानि तेषु क्षम समर्थ, न हि तत्प्रभवमन्तरेण प्रवृत्त्या कापि प्राप्यते ॥२॥ तद्विद्यता नरभ-
यादेर्दुर्लभत्वं प्रकाश्य दुर्लभस्यापि यद्भवद् यथा च प्राप्तिः तदुपदर्शनपूर्वकं स्वहितकरणोपदेशमाह—गन्मरीरेत्यादिना, 'गन्मी-
रः' अत्यन्तनिम्नः स चासौ नीरनिधिश्च समुद्रः तत्र 'नष्ट' कथञ्चिद् अष्टं मणिमिव रत्नाभिवेल्युपमान, धर्मसामग्रीं सुकृतसाधनस-
मप्राप्ता नरत्वादिकाम्, इत्यमिति अत्र भवारण्ये, कीदृशी ? समिलाया युगेन योगः पूर्वोदितस्वल्पं तत्समा, यथा
समिलाया युगेन योगो दुर्घटः तद्वत् नरत्वसुक्षेत्रादियोग एकत्र मीलकोऽपीति भावः, ईदृशी च इमाम्, एवमेवेति वकार-
लोपादेयमेवेति पाठे जन्मान्तरीयसुकृतोक्षासादित्यर्थः, 'प्राप्य' लब्ध्वा, कथञ्चिदिति देववशाद्, तथा कचिदपि देशविशेषे
क्षमतालीयज्ञात पूर्वोक्तं, तस्य 'वशा' आयातता ततः, पूर्व हि नरत्वादेरेव युगसमिलाज्ञातेन दुर्घटत्वमुक्तम् इह तु काकता
लीयज्ञातेन तद्व्याप्तस्येति न पीनरुक्त्यम्, एव चालन्तदुःप्राप(पा) धर्मसामग्रीं प्राप्य स्वहितभारमावृण्वत् धर्मकृत्यं वक्ष्यमा-
णस्य कुरुत विधत्तेति धृत्तप्रयार्थः ॥ ३ ॥

अथ धर्मकृत्यं प्रचिकटयिषु पीठमारचयन्माह—

जतू य दुक्स्वविमुहासइ सुक्स्वकली, सुक्स्व च अक्स्वयमभिक्स्वणमाहु सुक्स्वे ।

सम्मतनाणचरणणि य तस्सुवाओ तस्साहणाय पुण रे ? इय निच्चकिच्च ॥ ४ ॥

व्याख्या—'जन्तवश्च' प्राणिन पुन 'चः' पुनरर्थे, 'तुःस्वविमुहा' स्वशरीरादिबाधापराशुखाः, तथाऽ'सकृद्' सर्वदा 'सुख-

काक्षिणः' स्वात्मनि आनन्दसर्वदानामिमुखा', 'सौख्यं' चाक्षय-मनश्चर-ममीक्ष्य-निरन्तरानुभव चाहु हुयते तीर्षकरादय', कालाह- 'मोक्षे' कुरुत्वकर्मव्यलक्षणं, स्वर्गादौ हि तत् भववपि नाविनश्चर नापि निरन्तरमिति, तथाविधसुखलाभोऽपि कथं मिल्याह-सम्यक्संज्ञानचारित्र्याय प्रसिद्धानि, चोऽवधारणे, 'तस्य' मोक्षसुखस्य 'उपायो' निदान, तथा च किमित्याह- 'तेषां' सम्यक्संज्ञानचारित्र्याणा 'साधनाय' निष्पादनाय पुनः, 'हे' ? इत्यधर्मान्मन्त्रणवत् अतिलघुसम्बोधनेऽपि वर्तते, इति साध्वपे क्षया लघुतराद्वासवोयनेऽत्र द्रष्टव्य, ततो रे ? इति भोः आश्चर्य ! इत्येतद्वक्ष्यमाण 'नित्यकृत्य' प्रतिदिनविधेयमनुष्ठान वर्तते इति, तत्कुरुधमिति, अथवा नित्य सर्वदा कृत्य कार्य, भववृत्तिरिति गम्यते, अनुस्वारलोप 'प्राकृतत्वादिति, क्वापि चेद्-यति पाठ एव, वैखाना जिनप्रतिमानां नित्यकृत्य वैख्यवन्दनपूजनादिक सार्वदिक विधेयं, तत् कुरुतेति शेष, तस्यापि सम्यक्संज्ञाविशिष्टहेतुत्वादिति भाव, इति वृत्तार्थः ॥ ४ ॥

तदेव प्रतिपादयिषुः प्रथम तावत् तदुपदेशकगुरुसेवामाह—

संविन्यासगुरुकम्भागयजुचजुषी-वीसतस्तुतपरमत्यविऊ जयत ।

सेवेह धम्मगुरुणो बहुमाणमत्ति-रागेण ताण वयण च मणे धरेह ॥ ५ ॥

व्याख्या- 'सविप्रा' मोक्षाभिलाषुकाः ते च ते सहुरवक्ष्य चतुर्दशपूर्वपरमभूतय तेषा 'क्रमः' परिपाटिः संप्रदायः तेनानावं शिष्यप्रतिष्ठाप्यन्यायेनापीव, तथा 'युक्ता' 'सूगताः प्रमाणावाधिता 'युक्तय' वपयवयः तासु 'विमान्य' व्यपदिश्यते, ततश्च सह-

रुक्ममागत च तद् युक्तयुक्किविश्रान्त च, तच्च तत् धूत्र च श्रुत च, तस्य परमार्थं तत्स्य तद् विदन्ति जानन्ति ये ते तद्विदः।
 विमचिलोपः प्राकृतत्वात्, तथा 'जयंत' इति प्राकृतत्वाद् यतमानान्, साधुक्रियास्थिति गम्यते, 'धर्मगुरुन्' सन्मार्गोपदेश
 काधार्यन्, 'सेयत' विनयादिविधानेन पर्युपासत । अयमभिप्रायः—'अवलविकृण कञ्ज किं ची आयरति गीयत्या । योवाव
 राहवद्गुण सर्वसिं त पमाण ति ॥१॥' इत्यादि श्रुत ताघत् सदुरुक्ममागत, तत्र च पाश्चात्यश्रुतधर्दैर्द्व्यतो मासकल्पप्रायोग्य-
 क्षेत्राद्यभावादयुक्तयुक्किविश्रान्तो मासकल्पविहारवद् इत्यस्य प्रमाणोपपन्नतया दृष्टान्तीकृतत्वे परमार्थ कः सपक्षो द्रव्य
 तो मासकल्पनियेषः तदेव गीतार्थाचरितमपि द्रव्यतो मासकल्पाविहारभवमत्य ये द्रव्यतो मासकल्पविहार व्यवस्थापयन्ति ते
 परमार्थतः श्रुतापलापफारिणो धोद्धव्या, तदुक्तम्—'यत्प्रायोग्यवरक्षेत्राद्यभावेऽपि वदन्ति ये । मासकल्पमिदानीमप्यावेय
 द्रव्यतोऽपि च ॥ १ ॥ तैऽनुकुर्वन्ति विच्छिन्नश्रितकल्पप्रभावुकान् । श्रुतसहननोद्रेकाभिः स्वाक्षून् दिगम्बरान् ॥ २ ॥
 तदेवम् 'अवलं विकृण कज्जमित्येवद्' दृष्टान्तत्वमात्रेणोक्तम् एव अन्यस्यापि श्रुतधरस्य युक्तयुक्किविश्रान्तत्वं ये विदन्ति ते
 सुसाधव सेव्या इति भावः, न केवल सेयत, किन्तु 'बहुमान' अन्तरङ्गप्रीतिः तद्विशिष्टो 'मकिरगो' बाह्यप्रतिपत्तिकपोऽनु
 राग, तेन, तेषा सेवनीयसद्वृत्त्या 'वचन' धर्मोपदेशप्रतिबद्ध वाक्य च, 'मनसि' चित्तेऽवधारयत अवस्थापयत, सद्वृ-
 त्तवचसो स्थापने हि तद्भक्तिक व्यज्यते, सत्त्वर्मानुष्ठानप्रवृत्तिश्च सम्यग् भवतीति भाव इति वृत्तार्थः ॥ ५ ॥

अथ इन्द्रियवशीकारादि—उपदेशमाह—

वेरनाभावणकसासुगुरुनपस—रज्जुहि इदियतुरंगगणं दमेह ।

काशिणः' स्वामिनि आगन्तुसंवेदनामिसुखा', 'सौख्यं चाक्षय-मनश्चर-समीक्ष्य-निरन्तरानुभयं चाहं भुजते तीर्थकरादयः',
 कृत्याह-‘मोक्षे’ कृत्यकर्मस्यलक्षणे, स्वर्गादौ हि तद् भवद्यपि नाधिनश्चर नापि निरन्तरमिति, तथाविधसुखलाभोऽपि कय-
 मित्याह-सम्यक्त्यज्ञानधारिभाष्येय प्रसिद्धानि, चोऽयधारणे, ‘तस्य’ मोक्षसुखस्य ‘उपायो’ निदान, तथा च किमित्याह-‘तेषां’
 सम्यक्त्यज्ञानधारिभाषा ‘साधनाय’ निष्पादनाय पुनः, ‘हे’? इत्यधर्माभ्यन्तरेण तद् अतिलघुसम्बोधनेऽपि वर्तते, इति साधने
 क्षया लघुतराश्चाद्वसवोधनेऽत्र द्रष्टव्यं, ततो रे? इति मोक्षार्थाः! इत्येतद्वक्ष्यमाणं ‘नित्यकृत्यं’ प्रतिदिनविधेयमनुष्ठानं वर्तते
 इति, तदुक्तमिति, अथवा नित्यं सर्वदा कृत्यं कार्यं, भवद्युभिरिति गम्यते, अनुस्वारलोपः ‘प्राकृतत्वादिति, क्वापि चेद्-
 येति पाठाः तत्र, कैल्याणां चिन्तनप्रतिमानां नित्यकृत्यं कैल्यवन्दनपूजनादिकं सार्वधिकं विधेयं, तद् कुरुतेति शेषः, तस्यापि
 सम्यक्त्यवशिष्टाद्विहेतुत्वादिति भावः, इति धृष्टार्थः ॥ ४ ॥

तदेव प्रतिपादयिषुः प्रथमं तावत् तदुपदेशकगुरुसेवामाह—

संविगतासंगुरुकमागत्यजुजुवी-वीसतसुत्तपरमत्यविजु जयत ।

सेवेह धम्मगुरुणो बहुभाणभक्ति-रानेण ताण वयण च मणे धरेह ॥ ५ ॥

व्याख्या-‘संविघ्ना’ मोक्षान्निकाशका ते च ते सगुरुवत् बहुवर्षपूर्वधरप्रभृतयः तेषां ‘धम्मः’ परिपाटीः संप्रदायः तेनागतं
 शिष्यप्रतिषिध्यन्मायेनापीत, तथा ‘युका’ सुगता प्रभाणाधारिता ‘युक्त्य’ धृपपत्यः तासु ‘विज्ञानतं’ व्यक्त्यस्ति तं, ततश्च सगु-

नट्टा य ते सयमसगकृहेउजुत्ती, अश्वेसि नासणकप् बंहुहा वयति ।

पाय जणा सयमईइ अभाविमवा, त चेव तचमिव लिति चइति मग्गं ॥ ८ ॥

व्याख्या—‘जनानां’ लोकाः तावत् सामान्येन ‘बहुसंख्येभ्यः’ प्रभूतचित्तविप्लवा वर्तन्ते, कुत इत्याह—‘कालादिदोषवशातो’ दुःप्रमादुरन्तदशमाश्रयादीनां दोषोऽशुभभाववर्धनादित्यणोऽपराधसत्तात्, तथा ‘धनानि’ निविद्वन्धनहेतु (बद्ध)त्वेन चिकणानि यानि ‘कर्माणि’ ज्ञानावरणादीनि तै ‘क्लिष्टा’ स्वपरयोर्बाधाहेतुः ‘वेष्टा’ प्राणातिपातादिरूपा क्रिया येषां ते तथा तेषां भावः तस्य तेन, ‘च’ समुच्चये, ‘तो’ इति ततो हेतुद्वयाद् लोकस्य बहुसंख्येभ्यस्तै सति किमित्याह—‘लिङ्गिनः’ क्रियादिविकला साधवो ‘गृहिणश्च’ श्रावकाः, ‘दृढम्’ अत्यर्थं ‘विमूढा’ अत्यन्तमोहभाजाः, यथावदौ द्वयोरपि तुल्ययोगक्षेमताप्रतिपादनाय, एवविधाश्च सन्त ! ‘किं किम्’ इत्यनिर्दिष्टविशेषम्, ‘अनुचित’ लोकलोकोत्तरविरुद्ध देवद्वयोपयोगप्रवचनात्यन्तलाघवकारि परस्परफलहादिक च धर्मपरायणजनायोग्य तद् यत् ‘न आचरन्ति’ न कुर्वन्ति ? अपि तु सर्वमपि समाचरन्ति, नकारो भिन्नक्रमे योजनीयः, ‘चिरं’ बहुकाल निरन्तरमित्यर्थ ॥७॥ ते चानुषिताश्चरणशीला साध्यादयः, ‘स्वयम्’ आत्मना तावत् ‘नट्टाः’ कुम्भाद्विकल्पैः सर्वथा सदाचाराद् अट्टा तादृशाश्च सन्तोऽन्येषां सुगंधशुद्धीनां ‘नाशानकृते’ नाशनाय सदाचारस्वशानार्थं, किमित्याह—‘असङ्गकृहेतुयुक्तीर्वदन्ति’, तत्र सङ्ग स्वसाध्येन सम्बन्धो, न विद्यते सङ्गो येषां हेतूनां चाक्षुषत्वादीनामिव शब्दानित्यत्वे साध्ये तेऽसङ्गाः, कृहेतवोऽसिद्धत्वादिदोषदुष्टानि साधनानि, कुशब्दस्य युक्तिभिरपि सम्बन्धात् कुयुक्तयः, स्वसा-

नाणकुसेण गुणपायवलगमुदा-मुदामकामकरिण सवस विहेह ॥ ६ ॥

व्याख्या-‘वैराग्यभावना’ स्व्यादिविषयाणाम् अशुभसङ्गामावन सा एवेन्द्रियतुरङ्गमनपटीयस्त्वात् ‘कथा’ धर्मयष्टिः, तथा ‘सुगुरुषां’ शुद्धचारित्रिणाम् ‘वपदेधाः’ कामकटुविषाकत्वोपदेधाकवाक्यानि, ते एव ‘रज्यघो’ नियम्नणवरत्रा’ ततश्च वैराग्यभा-यनकथा च सुगुरूपदेधारज्यवक्षति द्वन्द्वः ताभिः, ‘इन्द्रियाणि’ स्पर्शनादीनि तान्येव वक्ष्यलत्वात् ‘तुरङ्गा’ अभ्याः तेषा ‘गणा’ समूहस्य, ‘दमपत’ नियम्नपत, तथा ज्ञान योपिदादिघरीरयथावस्थितस्वरूपावबोधः तदेव कामकरिवशीकारहेतुत्वात् ‘अकु-शा’ मृणिः तेन, किं कुरुत? इत्याह-‘गुणा’ ज्ञानचारित्र्यादयस्ते एवावान्तरमेदधास्वादिमत्त्वात् ‘पादपा’ तरव’ तेन ‘लभ’ भञ्जनाय सन्वद्ध, तथा वद्वत दाम वन्दन शृङ्खलादिक यस्मादसौ वदामा, स चासौ वदामकामश्च अत्युद्धटमदनश्च स एव मद्रामदोत्पत्तिमिचित्वात् ‘करी’ हस्ती व, ‘स्ववधाम्’ आत्मायच ‘विषय’ कुरुतेति वृत्तार्थः ॥ ६ ॥

अथ लिङ्गिना कुवीरिक्कना च चेष्टितमुत्कीर्त्य शुद्धजिनधर्ममार्गे लगेति वक्ष्यति, तत्र पूर्व ज्ञावत् लिङ्गिना कुवेष्टित वृत्तद्वयेनाह—

कालाहदोसवसओ वणकम्मकिट्ट-चिट्टत्तणेण य जणा धट्टुसक्किलेसा ।

तो लिङ्गिणो य गिङ्गिणो य दत्त विपट्ठा किं किं न ज ज्ञानान्तिग जिग्गज्जन्ति ॥ १० ॥

नट्टा य ते सयमसगकुहेउजुत्ती, अस्सेसि नासणकए बहुहा वयति ।

पाय जणा सयमईइ अभगविमहा, त वेव तत्तमिव लिति चइति मग्ग ॥ ८ ॥

व्याख्या-‘अना’ लोकाः तावत् सामान्येन ‘बहुसंख्याः’ प्रभृतचिचविभ्रवा वर्तन्ते, कुत इत्याह-‘कालादिदोषवयातो’ दुःप-
मादुरन्तदशमाश्रयादीना यो दोषोऽशुभभाववर्धनादिलक्षणोऽपराधसत्तात्, तथा ‘वनानि’ निविद्वन्वनहेतुः (षट्)त्वेन चिक्क-
णानि यानि ‘कर्माणि’ ज्ञानावरणादीनि सै ‘क्लिष्टा’ स्वपरयोर्धायाहेतुः ‘चेष्टा’ प्राणातिपातादिरूपा क्रिया येषां ते तथा तेषां भावः
तत्त्व तेन, ‘च’ समुच्चये, ‘तो’ इति ततो हेतुद्वयाद् लोपस्य बहुसंख्येयात्वे सति किमित्याह-‘लिङ्गिनः’ क्रियाविकल्पाः साधवो
‘गृहिणश्च’ आवकाः, ‘दृढम्’ अत्यर्थं ‘विमूढा’ अत्यन्तमोहभाजः, चषावदौ द्वयोरपि तुल्ययोगक्षेमताप्रतिपादनार्थं, एवविधाश्च
सन्तः ? ‘किं किम्’ इत्यनिर्दिष्टविशेषम्, ‘अनुचित’ लोकलोकोत्तरधिरुद्ध द्वेषद्रव्योपयोगप्रवचनात्यन्तलाघवकारि परस्परक-
लहादिक च धर्मपरायणजनाद्योन्यं तद्वत् यद् ‘न आचरन्ति’ न कुर्वन्ति ? अपि तु सर्वमपि समाचरन्ति, नकारो भिन्नक्रमे योज-
नीय, ‘चिर’ बहुकाल निरन्तरमित्यर्थः ॥७॥ ते चानुचिताचरणशीला साध्यादय, ‘स्वयम्’ आत्मना तावत् ‘नष्टाः’ कुम्भा-
हकुधिकल्पैः सर्वथा सदाचाराद् स्वष्टाः तादृशाश्च सन्तोऽन्येषां मुग्धबुद्धीना ‘नाशानकृते’ नाशनाय सदाचारस्वशनार्थं,
किमित्याह-‘असङ्गकुहेतुदुष्कीर्दन्ति’, तत्र सङ्ग स्वसाधेन सम्बन्धो, न विद्यते सङ्गो येषां हेतूना चाष्टुपत्त्यादीनामिव द्वाब्दा-
नित्यत्वे साध्ये तेऽसङ्गा, कुहेतवोऽसिद्धत्वाविशेषदुष्टानि साधनानि, कुशब्दस्य युक्तिभिरपि सम्बन्धात् कुशुक्यः, स्वसा-

१।यासाधिकाः कृत्स्नतोपपत्तयः ता 'बहुधा' बहुभिः प्रकारै 'वदन्ति' ब्रुवते, तथाहि-जिनशासने साधूना पार्श्वस्थार्दीनामपि
 कचिद् धन्दनमभ्यधापि, आधाकर्मादेरपि कचिद् ग्रहण-मभ्यनुज्ञातम्, एकाकिनोऽपि साधो कचिद् विद्वार उच-
 स्ससाव्-"न वि किञ्चि अणुभाय पदिसिद्धं वा वि जिण्यदिदेहि । मुत्त(त्तु) मेहुणभाव न त विणा रागदोसेहि ॥ १ ॥"
 इत्यादिशुके सर्वथाऽपि अयुक्तप्रतिषेधेन युक्त एव प्रवर्तितव्यम् इत्येवरूपो विधिधर्ममार्गः क्वावकाश लभता, तथा च
 साम्प्रत न सन्त्येव सुसाधुसुक्षावका तदुचितानुष्ठानस्य अनिवार्याद्, इत्यादिवचनै अन्यानपि नाशयन्ति, तच्चायुक्त, यत
 तत्सर्गाप्रयाद्याभ्या जिनमतं सर्वमनुष्ठान स्थित, तस्य यदि अपवादेन कदाचित् पार्श्वस्थादिवन्दनकाऽऽधाकर्मादिकमु-
 क्तम्, एतावता किमायात 'न वि किञ्चि अणुभायमित्यादि' अवयवस्याया ! इति कुशुकिरेषा, तथाऽयुक्तप्रतिषेध-यु-
 क्तप्रवृत्तिक्रपो विधिधर्ममार्गोऽपि लोको लोकाः कचिद्वचनमभ्यनुपेतव्योऽन्यथा तु प्रसमान्तचरणोक्तैः मिथ्यात्वप्रसङ्गात्,
 तथा च न सन्त्येव समति सुसाधव इत्याद्यनुमानं "आक्षेपेन सुरा पेया द्रवद्रव्यत्वात् क्षीरवत्", इत्यनुमानवदागमवाचि-
 तमिदमनुमानम्, एव च कुहेतुता, तथा तदुचितानुष्ठानस्यानिवार्यादिति, स्वसाध्यासम्बन्धो हेतुः असङ्ग, यतोऽत्र
 सुसाधवभाव साध्यः तत्र च न वर्तते हेतु, अनुष्ठानानिवार्यो हानुष्ठाने वर्तते, न तु साधुश्च इति, ततश्च यवत् प्रासादः
 काकस्य काष्ण्यादिवद् व्यधिकरणो हेतुरयमसङ्गः, अयमपि असिद्धहेत्याभासमेव एव, पक्षेऽसंबन्धत्वात्, एवं चासङ्गकु-
 हेतुशुकीर्वदतीति सिद्धम्, एतदेव नष्टकुलिङ्गिभाषितमेव सत्यमिव यथावस्थितवस्तुस्वकपमिव नूतनेतद् किञ्चिदर्थितम्,
 अनुना साध्याद्यभाषम् इत्यमेव 'जान्ति' एवञ्चि प्रतियन्ति, न केवल एवञ्चिमेव अपि तु 'स्वजन्ति' परिहरन्ति, तदुक्त्या

अमिताः सन्तो 'मार्ग' शुद्धविधिधर्मपर्यामते, अथवा मार्गम् अनेकान्तवादलक्षण तस्यैव प्रामाणिकत्वात्, तद्विपरीतैका-
न्तवादसाधने हि ये हेतवः ते सर्वेऽपि असिद्धत्वादिदोषदृष्टा एव, तथा 'बोध्यते'—'असिद्ध सिद्धसेनस्य विरुद्धो महत्वा-
धिनः । इमय समन्वयभद्रस्य हेतुरेकान्तसाधने ॥ १ ॥' इति, त मार्ग तात्त्विकमोक्षपथ त्यजन्तीति, के इत्याह—'जना' मुग्ध-
लोका 'स्वमत्या' आत्मीयबुद्धेय, कीदृशा सन्त इत्याह—'माघे भविष्यत् सपत्न्यमान भद्र सुगतिलाभादिलक्षण कल्याण
येषां ते तथा, न सादृशा अपि तु अमाविभद्राः', तत् किं सर्वेऽप्येव ? नेत्याह—'प्रायो' बाहुल्येन, मुग्धा हि निर्विचारका
केचिद्, अन्ये तु प्रगल्भबुद्धयो विनमतवत्त्वामिमा न गृह्यन्तेवेति वृत्तार्थ ॥ ८ ॥

तक लिङ्गिचेष्टितम् अथ कुरीरिक्चेष्टितमाह—

मिच्छन्लक्षपडिकपियजुत्तिहीण—नाणाकुस्रथमयमूढकृतिरिययाणं । १ ॥

द्वारासणाविनडिया पडिया वसे ही, जीवा कयाह न भवति भवतगामी ॥ १ ॥

व्याख्या—कुरीरिक्काना वशे पतिता जीवा भवान्तगामिनो न भवन्तीति योगः, कीदृशानामित्याह—'मिच्छात्त्वच्छानि'
विपर्ययज्ञानान्तरितानि तद्वर्णणीति यावत्, 'छसेति' पाठपक्षे तु मिच्छात्वमेव सज्ज्ञानालोकाच्छादकत्वात् छन्नमातपत्र
येषु, तथा 'प्रतिकल्पितानि' प्रमाणमन्वरेण स्वयमुत्प्रेक्षितानि, तदर्थानामुत्प्रेक्षितत्वादिति भावः, तथा 'युकिहीनानि' चेति
पक्षविकल्पानि, अत्रापि तदर्थानां तथात्वादिति भावः, ततो मिच्छात्त्वच्छानि च तानि प्रतिकल्पितानि युकिहीनानि चेति

'यासाधिक्यः कृत्स्नोपपत्तयः ता 'बहुधा' बहुभिः प्रकारैः 'वदन्ति' हुवते, तथाहि-जिनशासने साधुना पार्थस्यादीनामपि
 कचिद् धन्दनमभ्यधापि, आधाकर्मधेरपि कचिद् ग्रहण-मभ्यनुज्ञातम्, एकाकिनोऽपि साधो कचिद् विहार उक्त-
 स्मात्-“न वि किञ्चि अणुभाष पद्विसिद्ध वा वि लिणचरिदेहि । मुच(जु) मेहुणभाव न त विणा रागदोषेहि ॥ १ ॥”
 इत्यादिशुके सर्वथाऽपि अमुकमतिपेधेन युक्त एव प्रवर्तितव्यम् इत्येव रूपो विधिधर्ममार्गः कावकाश उभवा, तथा च
 चान्प्रव न सन्त्येव सुसाधुसुश्रावका बहुधितानुष्ठानस्य अनिर्वाहाद्, इत्यादिवचनैः, अन्यानपि नाशयन्ति, तच्चायुक्त, यत्
 तत्साध्यादाभ्यां स्निनमते सर्वमनुष्ठान स्थित, ततश्च यदि अपवादेन कदाचित् पार्थस्यादिवन्दनकाऽऽधाकर्मदिकमु-
 क्तम्, एवाववा किमायात 'न वि किञ्चि अणुभाषमित्यादि' अव्यवस्थाया ? इति कुयुक्तिरेषा, तथाऽयुक्तमतिपेध-मु-
 क्तमयुक्तिरूपो विधिधर्ममार्गोऽपि स्लोकः स्लोकः कचिद्वक्ष्यमभ्युपेतव्योऽन्यथा दुःप्रसभान्तचरणोक्तैः निव्यात्प्रसङ्गात्,
 तथा च न सन्त्येव सप्रति सुसाधव इत्याद्यनुमानं “ब्राक्षणेन सुरा पेया द्रवद्रवत्वात् क्षीरत्वत्”, इत्यनुमानवद्गमनबाधि-
 तनिदमनुमानम्, एव च कुहेतुता, तथा बहुधितानुष्ठानस्यानिर्वाहादिति, स्वसाध्यासम्बद्धो हेतुः असङ्गः, यतोऽत्र
 सुसाध्यभावः साध्यः तत्र च न वर्तते हेतुः, अनुष्ठानानिर्वाहो अनुष्ठाने वर्तते, न तु साधु इति, तत्र च भवत् प्रासादः
 काकस्य काव्यार्थादिवद् व्यधिकरणो हेतुरप्यसङ्गः, अयमपि असिद्धहेत्याभासमेव एव, पक्षेऽर्तव्यत्वात्, एवं चासङ्ग-
 इत्युक्तीर्षदीति सिद्धम्, एतदेव नष्टकुलिङ्गिभाषितमेव तस्यमिव पयावस्थितवस्तुस्वरूपमिव नूनमेतद् छिन्नित्विर्वचम्,
 अनुना साध्यापभावम् इत्यमेव 'लानि' गृह्यन्ति प्रतीयन्ति, न केवलं गृह्यन्त्येव अपि तु 'त्यजन्ति' परिहरन्ति, तदुक्त्या

तदेवम् उभयेपामपि लिङ्गिनां कुत्तीर्थकानां च वर्जनेन धर्मप्रवृत्त्युपदेशमाह—
 तदेवम् उभयेपामपि लिङ्गिनां कुत्तीर्थकानां च वर्जनेन धर्मप्रवृत्त्युपदेशमाह—

ता मूर्तिकुगाह-कृतिस्थि-कुदेसणाड, सुच्चा वि निचमचला जिणधम्ममन्तो ।

भो ? लग्गाहुत्तिस्सयकुधीमयसकलज्जा, एव च होहिह सुधम्महिगारिणु ति ॥ १० ॥

व्याख्या—यतो लिङ्गिनः कुत्तीर्थिकाश्च सर्वोणापि महानर्थकारिण, 'तां' इति तत्तत्समाह 'भूयः' प्रभूताः 'कुम्भहा' अभि-
 निवेद्या येना ते भूरिकुम्भहा लिङ्गिप्रभृतयः, तथा 'कुत्तीर्थिका' बौद्धाश्च ततो भूरिकुम्भहाश्च कुत्तीर्थिकाश्चेति द्वन्द्वः, तत-
 स्तेषाम् उभयेपामपि, अथवा भूरिकुम्भहाश्च ते कुत्तीर्थिनश्चेति तेषां 'कुदेशना' असत्यवृत्तिहेतवः सप्रति सर्वथा विधिधर्माभा-
 वश्चाद्धादिविधानप्रभृतय उपदेशाः, ताः 'स्तुत्यापि' आकर्ण्यापि, अपिषाब्दसङ्ख्येतरसत्यवृत्तिसामर्थ्यामुपदर्शयति, एव-
 मपि भोः श्लाघा ! दूय 'लगत्त' सादरमनुषका भवत, केत्याह—'जिनधर्ममार्गः' तीर्थकल्पणीतसु श्रावकसमाचारस्तत्र, कीदृशा
 लगत्त ? इत्याह—निश्चला (अचला) धर्माप्रतिपातिमानसा न तु कुलिङ्गिकुत्तीर्थिकाश्च दुर्देशनास्तिसन्दिग्धचिन्ता, 'नित्य' सर्वथा
 पुनः कीदृशा ? 'चलिस्सतकुधीमयथाङ्गलज्जाः' तत्र कुधीर्लेङ्गिप्रभृतियुर्देशनाज्जनिता कुत्तिसिद्धिः, भयशंकालज्जास्तु पूर्वव्या-
 ल्याता तत चञ्चिताः त्यक्ताः कुधीमयथाकालज्जा यैस्ते तथा, ह्रस्वत्वं प्राकृतत्वात् । 'एवमिति' एवमेवेत्यर्थः, 'भविष्यथ
 सपत्स्यध्वे दूर्य, कचिदेव 'हीति' पाठस्तत्र हिशब्दोऽधधारणे द्रष्टव्यः, कीदृशा ? 'सुधर्माधिकारिण', सप्रति तावत्
 शोभनदादशप्रतादिकेषु श्रावकधर्मयोग्याः क्रमेण च सुसयतधर्मयोग्या अपि, इतिषाब्दः परिसमाप्तौ, तदेव कुदेशानय
 तेषां मनो न वास्तव त एव सुश्रावका इति । दशस्यपि एषु दृतेषु वसन्ततिलका च्छन्द इति वृत्तार्थः ॥ १० ॥

पमधारयः, तानि च तानि 'नानाकृषास्त्राणि' चानेकसिद्धान्ताः तैः मर्योऽर्हकारः तेन 'मूढा' विधिस्तता प्रापिताः, अथवा
 तादृशानि द्वास्त्राणि येषां तानि मत्तानि सर्वानानि तैर्भूदा इति पूर्ववत्, ते च ते 'कुवीर्थिकाश्च' शाक्य-साख्य-नैयायिक-
 यैरेतदिक-मीमांसकादयोऽन्यदर्शनिनः तेषां । किमित्याह-'वुर्वासनाधिनटिता' निरन्तर तच्छास्त्रश्रवणानुचिन्तनकुसस्कारेण
 पिगोपिताः, तथाहि-शाक्या तावत् सर्वं क्षणिकमेवाहुः, सास्यास्तु गुणत्रयारमकप्रकृतिविकारभूत परस्परैणानिभ्र
 सर्वमुदासीनपुरुषकस्त्वित च जगदिति, नैयायिकवैशेषिकौ तु गुणगुणिनोः अत्यन्तमेदमेव, मीमांसकास्तु तयोर्भेदामेद सर्व-
 ज्ञाभाय चेति, सर्वत्र ज्ञात्र मिथ्यात्वगर्मत्वमेकान्तवादिस्वेनेव, क्षणिकत्वस्य प्रकृत्यादीनां च स्वोत्प्रेक्षितत्वमेव, सर्वथा तत्र
 प्रमाणाभावाद्, यथा चैतदेव तथा समत्यादे प्रत्याह बोद्धव्यं, गुणगुणिनोः अत्यन्तमेदस्तु प्रत्यक्षविरोधाद् निरसनीयः,
 किं च अत्यन्तमेदं नैयायिकाद्यभिमतं सांख्याभिमतंऽत्यन्तमेदं चानुमानाङ्गव्याप्तेरेवाप्रहः, तथा चोक्तम् अनेकान्तव्ययप
 ताकाशम्-"नान्योऽन्यव्याप्तेरेकान्तमेदंऽमेदं च युज्यते । अतिप्रसङ्गाच्चैक्याश्च शुब्दार्थानुपपत्तितः ॥१॥ अन्योऽन्यमिति
 यद्वर्मेद व्याप्तिश्चाह विपर्ययम् । मेदामेदं द्वयोस्तस्मादन्योन्यव्याप्तिरसमः ॥ २ ॥" इति, सर्वज्ञाभावे तु शिवस्वर्गमार्गादौ
 सर्वज्ञानप्रत्यभापयेत्, तस्मादेव स्वोत्प्रेक्षितत्व युक्तिहीनत्व च तच्छास्त्रार्थानामित्येवविषेषु अपि तेषु जीवानां वुर्वासना निर-
 हुता कर्मवद्वागाः सपद्यन्ते, तेन तद्व्यासनाधिनटिता इत्युक्तं, न केवलं विनटिता 'पतिता' भवस्थिताश्च, केत्याह-'वर्षे'
 आपस्तताया, सामर्थ्यादेव तेषां कुवीर्थिकानामेव, 'क्षीति' क्षेदे, 'क्षीयाः' प्राणिनः, कदाचित् क्वापि काले, 'न भवन्ति' न
 सपद्यन्ते, कीदृशा ? 'भयान्तगामिनि' ज्ञंसारपर्यन्तप्रापका इति वृत्तार्थः ॥ ९ ॥

तदेवम् उभयेषामपि लिङ्गिना कुत्तीर्थिकानां च वर्जनेन धर्मप्रवृत्त्युपदेशमाह—

ता भूरिकुम्हाह—कृतिस्थि—कुदेसणाड, सुस्मा वि निचमचला जिणधम्ममग्गे ।

भो ? लगगहुज्झियकुधीभयसकलज्जा, एव च होहिह सुधम्महिगारिणु ति ॥ १० ॥

व्याख्या—यतो लिङ्गिनः कुत्तीर्थिकाश्च ससर्गेणापि महानर्थकारिणः, 'तां' इति ततस्तस्माद् 'भूरयः' प्रभूताः 'कुम्हा' अभिनिवेशा येषां ते भूरिकुम्हाह लिङ्गिप्रभृतयः, तथा 'कुत्तीर्थिका' बौद्धादयः ततो भूरिकुम्हाश्च कुत्तीर्थिकाश्चेति द्वन्द्वः, ततस्तेषाम् उभयेषामपि, अथवा भूरिकुम्हाश्च ते कुत्तीर्थिनश्चेति तेषां 'कुदेशना' असत्यवृत्तिहेतवः संप्रति सर्वथा विधिधर्माभावश्चाद्वादिविधानप्रभृतय उपदेशाः, ताः 'श्रुत्यापि' आकर्ण्यपि, अपिषाब्दसच्छ्रुतेरसत्यवृत्तिसामर्थ्यमुपदर्शयति, एवमपि भो श्लाघा ! यूय 'लगत' सादरमनुषका भवत, केत्याह—'स्विनधर्ममार्गः' तीर्थकृत्प्रणीतसुश्चावकसमाचारस्तत्र, कीदृशा लगत ? इत्याह—निखला (अचला) धर्माप्रतिपातिमानसाननु कुलिङ्गिकुत्तीर्थिकादि बुद्देशनाश्रुतिसन्दिग्धचिन्ताः, 'नित्य' सर्वदा, पुनः कीदृशा ? 'उज्झितकुधीभयशङ्कालज्जाः' तत्र कुधीर्लिङ्गिप्रभृतिवुद्देशनाश्रानिता कृत्स्नतबुद्धिः, भयशङ्कालज्जास्तु पूर्वव्याख्याता तत उज्झिता त्यक्ताः कुधीभयशङ्कालज्जा येस्ते तथा, ह्रस्वत्वमाकृतत्वात् । 'एवमिति' एवमेवेत्यर्थः, 'अधिष्यथ' सपत्स्यध्वे यूय, कचिदेव 'शीति' पाठस्तत्र हिशन्दोऽवधारणे द्रष्टव्यः, कीदृशा ? 'सुधर्माधिकारिणः', संप्रति तावत्प्रोभनद्वादशमतादिरूपसुश्चापकधर्मयोग्या क्रमेण च सुसयतधर्मयोग्या अपि, इतिषाब्दः परिसमाप्तौ, तदेव कुद्देशनया येषा मनो न वास्यते त एव सुश्चावका इति । दशस्त्वपि पशु वृत्तेषु वसन्त्वतिलका च्छन्द इति वृत्तार्थ ॥ १० ॥

सदेवमनेकधा सुदुष्येयदानेऽपि ग्रन्थकारः स्वमनोऽभिरुचिवर्तीत्या श्रावकाणा प्रवृत्तिमनुपलभ्यमानोऽप्रस्तुतप्रशंसा-
लकारेण सविधादम् आत्मचरितानुवादेन श्रावकान् सम्बोधयन्नाह—

भूयोभिः सुकृतैः कथंचन जनैः कल्पहुरासायते,

सप्राप्तोऽभिमत प्रयच्छति सकः सकल्पमानादपि ।

सोऽप्यस्माभिरलान्यभाजि च चिर दध्ये विधायाञ्जलिं,

दोरे द्यकमनुकमित्यपि दृष्ट्याऽमृदित्यचिन्त्यो विधि ॥ ११ ॥

व्याख्या—‘भूयोभिः’ प्रभूतैः ‘सुकृतैः’ पुण्यैः ‘कथंचन’ महाकुर्येण, ‘जनैः’ लोकैः ‘कल्पहुः’ कल्पितार्थप्रदः तरुविशेषः ‘आ-
सायते’ प्राप्यते, ततः किमित्याह—‘संप्राप्तो’ लब्धः सन् ‘अभिमतम्’ अनीष्ट मनोवाछिष्ट वस्तु ‘प्रयच्छति’ ददाति, अर्थात् तेन्य
एव अनेन्य, यं प्राप्तं कल्पहुः स एव ‘सकः’ स्वार्थिककल्पयान्तः, कस्मादित्याह—‘सकल्पमानादपि’, संकल्पन सकल्पः
चेतसा अभिसन्धानं स एव संकल्पमात्रं तस्मात्, अत्यमर्थं—न तद्वत्प्रवृत्त्याय प्रभुरत्याधिकं करोति, केवलं संकल्पयत्येव, य एवं-
विधो महामभावः कल्पतरुः, सोऽपि आकाश इतिदर इत्यपेक्षार्थः, अस्माभिः अत्यपुण्यैः इत्यात्मनिर्देशो, ‘अजाभिः’ कल्पः, पुण्यो-
दयात्, न केवलं लब्धोऽभाजि च, भवद्विषय-सेवायामिति पाठात् सेवितव्यं, सततसमासज्जातस्याननुपपन्नसिद्धूपप्रदानादिना

समाराधितश्च, न केवलमभाषि दध्ये च, 'स्मृधौ चिन्तायामिति' वचनात्, 'व्यातश्च, परमात्मनि एव सम्प्रगाराधनाय निर-
न्तरमनुचिन्तितः, किं कृत्वा? विषाय विरम्य 'अञ्जलि' करकुञ्जालयोजनरूपम्, एषोऽप्याराधनप्रकारविशेष एव, तत् कुञ्ज
किं सधृत्तमित्याह--'घोरे' अत्यन्तरीदे अर्थात् ससारे, इत्यपि एवमप्याराधन 'दृष्टा' निरर्थकमभूत् सम्प्रक्षम्, एतच्च व्यक्त
स्पष्टम् 'अयुक्तम्' असागतमेव, न हि कल्पितार्थप्रद एवं समाराधितश्च कदाचित् कल्पितार्थदानवरिद्र संभाव्यते, ननु कथं तर्हि
एतदेव सम्प्रक्षमित्याह--इत्युक्तेन न्यायेन 'अचिन्त्योऽचिन्तनीयप्रवृत्तिप्रकारोऽयं विधिः दैव पुराकृतकर्मलक्षणासिद्धि विधा-
दवचन प्रत्यकर्तुः, अप्रस्तुतप्रज्ञासा चैव कल्पतरुचकव्यताकृपा, तेनायमर्थः--अस्माभिस्तावद् जन्मान्तरीयात्युत्कटसुकृतप-
दलवशासादितसकलगुणसहस्रपर्यर्कादिना प्राप्त प्रभूतमव्यसमाव्यमानानुग्रहदक्ष सद्गवचनपादवकल्पवृक्षः, स चानुध्यातो
निरन्तर भव्यजनप्रतिषोषकान्धया सेवितश्च अनेकधा सदुपदेशान्यापारणेन अञ्जलिविधानस्थानीय चैह कोमलमञ्ज-
णादिक द्रष्टव्यम्, एवमतिप्रयत्नेन सेवितोऽपि स्ववचनपादवकल्पवृक्षः आह्वानानुष्ठरोत्तरगुणप्रकर्षेण सर्वविरतिप्रतिपत्तिं
यावद् यदा न फलितः तदा नूनम् अस्माकमेवाय विधिः प्रतिकूल इति, पर शुष्माभिर्विशेषतो धर्मकर्मसु समुद्यमो विधेय
एव, यतो विधेरचिन्तनीयत्वेनेद सूच्यते--यथा कचिद् तस्य प्रतिकूलप्रवृत्तिः तथा कचिदनुकूलत्वेनापि, इत्युपदेश इति
शार्दूलविक्रीडितवृत्तार्थः ॥ ११ ॥

इति श्रीयुगप्रधरागमश्रीमज्जिनपतिसूरिशिष्यलेखाविरचिताया द्वादशकुलकधृत्तौ दशमकुलकविवरणं समाप्तमिति ॥ १० ॥

सदेवमनेकधा सद्रूपदेशदानेऽपि ग्रन्थकारः स्वमनोऽभिरुचिवनीत्या श्रावकाणां प्रवृत्तिमनुपलभ्यमानोऽप्रस्तुतप्रज्ञा-
लकारेण सधिपादम् आत्मचरितानुवादेन श्रावकान् सम्बोधयन्नाह—

भूयोमि सुकृतैः कथचन जनैः कल्पहुरासायते,

सप्तासोऽभिमत प्रयच्छति सकः सकल्पमात्रादपि ।

सोऽप्यस्माभिरलान्यभाजि च चिर दध्ये विधायाञ्जलिं,

योरे व्यक्तमनुकमिल्यपि दृष्ट्याऽमृदित्यचिन्त्यो विधि ॥ ११ ॥

व्याख्या—‘भूयोमिः’ प्रभूतैः ‘सुकृतैः’ पुण्यैः ‘कथंचन’ महाकुर्येण, ‘जनैः’ लोकैः ‘कल्पद्रुः’ कल्पितार्थप्रदं तद्विधेयं ‘आ-
सायते’ प्राप्यते, ततः किमित्याह—‘सप्तासो’ लब्धः सन् ‘अभिमतम्’ अभीष्ट मनोवाञ्छित वस्तु ‘प्रयच्छति’ ददाति, अर्थात् तेभ्य
एव जनैभ्यः, यः प्राप्तं कल्पद्रुं स एव ‘सकः’ स्वार्थिककमल्ययान्तः, कस्मादित्याह—‘सकल्पमात्रादपि’, संकल्पन सकल्पः
केवला अभिसन्धानं स एव संकल्पमात्रं तस्मात्, अयमर्थ—न तद्ग्रहणाय प्रभुरप्यादिकं करोति, केवलं संकल्पमप्येव, य एवं-
विधो महाप्रभावः कल्पतरुः, सोऽपि आत्मा तद्विदर इत्यपेक्षार्थः, अस्माभिः अल्पपुण्यै इत्यात्मनिर्देष्टे, ‘अस्माभिः’ लब्धः, पुण्यो-
दयात्, न केवलं लब्धोऽभाजि च, भवद्विषयसेवायामिति पाठात् सेवितश्च, सततसमासआनुरूपबलिपूजप्रदानादिना

कक्षीवावस्थानप्रस्तावप्रतिपादितस्वरूप, ततः किमित्याह—‘कथं कथमपि’ महाकृच्छ्रेण ‘असत्त्वं’ द्वीन्द्रियादित्वं प्राप्नुवन्तीति योगः। अनुस्वारलोप प्राकृतत्वाद्, तत्रापि व्रतत्वेऽपि पञ्चेन्द्रियरूपेऽपि ‘मानुषत्वं’ मनुजजन्म, ‘बहुसुकृतवशेन’ प्रभू-तपुष्योदयेन, ‘प्राणिनः’ सत्त्वा ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते ॥ १ ॥ ‘तदपि’ मानुषत्व भाविभद्राणां भविष्यत्कल्याणानामेव ‘अन्ते’ पूर्वोक्तत्रसादिलाभपर्यन्ते ‘भवति’ सपद्यते, कीदृशमित्याह—सुकुलज्जाती च रूपं च भावप्रधानत्वाद् निर्देशस्य नीरोगता-व दीर्घायुश्च मतिश्च सद्भर्मविधानबुद्धिश्च, ता एव गुणा असाधारणधर्मरूपाः ते विद्यन्ते यत्र तत्, पुनः कीदृशः ? ‘सर्वथा’ सर्वैः प्रकारैरप्राप्तपूर्वं न कदाचिदेवविधगुणधनमनुजत्व पूर्वमलाभि, अयमभिप्रायो—मनुजत्वमेव तावच्चोष्ठकादिदृष्टा-न्तैः—दुराप, सुकुलादिसहितं तु न कदाचिदपि इत्यतः सर्वथाऽप्राप्तपूर्वमित्युक्तं, यद्यवम् इदानीं कुतः प्राप्तमित्याह—‘चि-रसुचरितभाषाद्’ बहुकालाचीर्णसदनुष्ठानसम्भावाद्, नहि स्तोकसुचरितादेवविधसामग्रीलामो, यत एतदेवं तत् तस्मात्-इह जगति ‘लब्धे’ प्राप्ते, मनुजत्वे सुकुलादियुक्ते अत्यन्तबुधप्रापे सर्वथा सर्वे प्रकारैः, पाठान्तरे तु सर्वदा वा सुपात्रदानत-पोभावनादिभि—रुद्यच्छत धर्मे सोद्यमा भवत भो श्राद्धाः ? न हि एतदुद्यममन्तरेण अपर एतस्याः सामर्थ्या फलविशेष इति वृत्तद्वयार्थः ॥ २ ॥

धर्मोद्यमश्च परिहरणीयपरिहारेण विधिष्टो भवतीति परिहरणीयविशेषप्रमादादिपरिहारमेवाह—

परिहरह पमाय दिन्नदीहावसाय, मुयह कुगहमूल धम्मसदेहजालं ।

अथ एकादश कुलकम् ।

दशमे हि आन्तरवैरिकामादिदमनोपदेशोऽभिहित इहापि एकादशे प्राय कोषाद्यन्तरद्वैरपरिहार एवोपदिश्यते, इत्येव सन्वदस्य अस्यादौ प्रसादिलाभक्रमेण मनुजत्वादिसामग्रीलाभे सति धर्मोपदेश दृष्टव्येनाह—

इह हि खलु दुरते चाडरंते भवन्मिम, परिभमणमणताणतकाल करिचा ।

कह कहवि तसत्त तत्थवी माणुसत्तं, वहुसुकयवत्सेण पाणिणो पाडणति ॥ १ ॥

तमवि सुकुलजार्हकपनीरोयदीहा—उयमइगुणवत्त सबहा पत्तपुव ।

चिरसुचारियमावा माविमहाणमते, इवइ तादिह लक्खे सबहा उज्जमेह ॥ २ ॥

व्याख्या—‘इह’ हि अस्मिन्नेवोपलभ्यमानस्य कपे भवे संसारे, कीदृशो ? ‘दुरन्ते’ निरन्तरमननवदुःखव्याप्तत्वाद् दुष्टावसाने, पुनः कीदृशो ? ‘पत्तपुव’ चतुःसख्या ‘अन्ताः’ पर्यन्ता नरकादिभवलक्षणः परिश्रमणेन व्याप्या यत्र स ‘चतुरन्त’, अपवाद्यतुर्भिर्दानशीलतपोभावनार्कपैः प्रक्षरैः अन्तो विनाशो यस्य स ‘चतुरन्तः’, ‘चतुरन्त एव चतुरन्तो’, दीर्घस्य प्राकृतत्वात्, ‘चतु’सिद्धयेन ‘परिश्रमण’ पर्यटनं कृत्वा, विधाय, क्रियन्त कालमित्याह—‘अन्तवानन्तकाल’ पूर्वोपदिशितासांश्वपवहारि-

कवीवाचस्थानप्रस्तावप्रतिपादितस्वरूपं, ततः किमित्याह—‘कथं कथमपि’ महाकृच्छ्रेण ‘वसत्वं’ द्वीन्द्रियादित्वं प्राप्नुवन्तीति
योगः । शत्रुस्वारक्षेपं प्राकृतत्वात्, तथापि वसत्वेऽपि पञ्चेन्द्रियरूपेऽपि ‘मानुषत्वं’ मनुजजन्म, ‘बहुसुकृतवशेन’ प्रभू-
तपुण्योदयेन, ‘प्राणिनः’ सत्त्वाः ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते ॥ १ ॥ ‘तदपि’ मानुषत्वं भाविमद्राणां भविष्यत्कल्याणानामेव ‘अन्ते’
पूर्वोक्तत्रसादिलाभपर्यन्ते ‘भवति’ सपद्यते, कीदृशमित्याह—सुकुलज्जाती च रूपं च भावप्रधानत्वाद् निर्देशस्य नीरोगता-
च्च दीर्घायुश्च मतिश्च सद्धर्मविधानबुद्धिश्च, ता एव गुणा असाधारणधर्मरूपाः ते विद्यन्ते यत्र तद्, पुनः कीदृशः ? ‘सर्वथा’
सर्वे प्रकारैरभासपूर्वं न कदाचिदेवविषयगुणवन्मनुजत्वं पूर्वमलामि, अयमभिप्रायो—मनुजत्वमेव तावद्योहकादिदृष्टा-
न्ते—दुराप, सुकुलादिसहितं तु न कदाचिदपि इत्यतः सर्वथाऽप्राप्तपूर्वमित्युक्तं, यद्यप्यम् इदानीं कृतः प्राप्तमित्याह—‘चि-
रसुचरितभावाद्’ बहुकालाधीर्णसदनुष्ठानसम्भावात्, नहि स्लोकसुचरितवादेवविषयसामग्रीलाभो, यत एतदेव तद् तस्मात्
इह जगति ‘लब्धे’ प्राप्ते, मनुजत्वे सुकुलादियुक्ते अत्यन्तपुःप्रापे सर्वथा सर्वे प्रकारैः, पाठान्तरे तु ‘सर्वदा’ वा सुपात्रदानत-
पोभावनादिमि—रुद्यच्छत धर्मे सोऽयमा भवत भो क्षात्राः !, न हि एतदुद्यममन्तरेण अपर एतस्याः सामर्थ्याः फलविशेषो
इति वृत्तद्वयार्थः ॥ २ ॥

धर्मोद्यमश्च परिहरणीयपरिहारेण विधिष्टो भवतीति परिहरणीयविशेषप्रमादादिपरिहारमेवाह—

परिहरह पमाय दिन्नदीहावसाय, मुयह कुगहमूल धम्मसदेहजाल ।

अथ एकादश कुलकम् ।

दशमे हि आन्तर्यैरिकासादिदमनोपवेधोऽभिहित इह्यापि एकादशे माय' कोषाद्यन्तर्यैरिपरिहार एवोपादिश्यते, इत्येव सन्मद्रस्य अस्यादौ व्रसादितामक्रमेण मनुञ्जत्वादिसामग्रीतामे सति धर्मोपदेश दृष्टव्येनाह—

इह हि स्रष्टु दुरते चाउरते भवन्मि, परिममणमणताणतकाल करिन्ता ।

कह क्कहवि तसत्त तत्थवी माणुसत्त, वहुसुकयवत्सेण पाणिणो पाउणति ॥ १ ॥

तमवि सुक्कलजाईरुपनीरोयदीहा—उयमइणुणवत्त सबहा पत्तपुव ।

चिरसुचारियभावा भाविमहाणमते, हवइ तदिह लद्धे सबहा उज्जमेह ॥ २ ॥

प्याख्या—‘इह’ हि असिधेवोपलभ्यमानस्वकमे भवे ससारे, कीदृशे ? ‘दुरन्ते’ निरन्तरमनन्तदुःखव्याप्तत्वाद् दृष्टावसाने, पुन कीदृशे ? ‘पराधारः’ घटुःसस्या ‘अन्ताः’ पर्यन्ता नरकादिभवलक्षणा परिश्रमणेन व्याप्या यत्र स घटुरन्त, अथवा घटुर्भेदानशीलतपोभावनारूपः प्रकारः अन्तो विनाशो यस्य स घटुरन्तः, घटुरन्त एव घटुरन्तो, दीर्घत्व प्राकृतत्वात्, ‘स्रष्टु’ निश्चयेन ‘परिश्रमण’ पर्यटन कृत्वा, विधाय, क्रियन्त कालमित्याह—‘अन्ततानन्तकाल’ पूर्वोपदर्शितासान्धवहारि-

कभीवायस्यानमस्तायप्रतिपादितस्वरूप, ततः किमित्याह—‘कथं कथमपि’ महत्कृच्छ्रेण ‘वसत्वं’ द्वीन्द्रियादित्वं प्राप्नुवन्तीति
 योगः । अनुस्वारलोपं प्राकृतत्वाद्, तथापि वसत्वेऽपि पञ्चेन्द्रियरूपेऽपि ‘मानुषत्वं’ मनुजजन्म, ‘बहुसुकृतवशेन’ प्रभू-
 तगुणयोदयेन, ‘प्राणिनः’ सत्त्वा ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते ॥ १ ॥ ‘तदपि’ मानुषत्वं आधिभद्राणां भविष्यत्कल्याणानामेव ‘अन्ते’
 पूर्वोक्तत्रसादिलाभपर्यन्ते ‘भवति’ सपद्यते, कीदृशमित्याह—सुकुलज्जाती च रूपं च भावप्रधानत्वाद् निर्दोषास्य नीरोगता-
 च दीर्घायुश्च मतिश्च सद्भूमिध्यानबुद्धिश्च, ता एव गुणा असाधारणधर्मरूपाः ते सिद्ध्यन्ते यत्र तद्, पुनः कीदृशः ? ‘सर्वथा’
 सर्वैः प्रकारैरप्राप्तपूर्वं न कदाचिदेवविधगुणवन्मनुजत्वं पूर्वमलामि, अयमभिप्रायो—मनुजत्वमेव तावद्योऽलकादिदृष्टा-
 न्तैः—दुराप, सुकुलादिसहितं तु न कदाचिदपि इत्यतः सर्वथाऽप्राप्तपूर्वमित्युक्तं, यद्येवम् इदानीं कुतः प्राप्तमित्याह—‘चि-
 रसुचरितभावाद्’ बहुकालाधीर्णसदनुष्ठानसद्भावात्, नहि लोके सुचरितत्वादेवविधसामग्रीलामो, यत्र एतदेव तद् तस्मात्
 इह जगति ‘लब्धे’ प्राप्ते, मनुजत्वे सुकुलादियुक्ते अत्यन्तबुध्भावे सर्वथा सर्वे प्रकारैः, पातान्तरे तु सर्वदा वा सुपात्रदानत-
 पोभावनादिभि—रुच्यञ्छत धर्मे सोद्यमा भवत भोः श्लाघाः ? न हि एतदुद्यममन्तरेण अपर एतस्याः सामग्र्याः फलविशेष-
 इति दृष्टव्यार्थः ॥ २ ॥

धर्मोद्यमश्च परिहरणीयपरिहारेण विधिष्टो भवतीति परिहरणीयविशेषप्रभादादिपरिहारमेवाह—

परिहरह पमाय दिव्यदीहावसाय, मुयह कुण्डमूल धम्मसदेहजाल ।

अथ एकादश कुलकम् ।

दद्यामे हि आन्तर्यैरिकामादिदमनोपदेशोऽभिहित इहापि एकादशे प्रायः क्रोधाद्यन्तरङ्गवैरिपरिहार एवोपदिश्यते, इत्येव सन्वदस्य अस्यार्धा व्रसादिजन्मकमेण मनुजस्वादिसाममीलामे सति धर्मोपदेशं पृच्छयेन्नाह—

इह हि खलु दुरते चाडरते भवन्मि, परिममणमणताणतकाल करिन्ता ।

कह कहवि तसत्त तत्थवी माणुसत्त, वहुसुकयवसेण पाणिणो पाडणति ॥ १ ॥

तमवि सुकुलजाईरूपनोरोयदीहा—उयमइशुणवत्त सवहा पत्तपुव ।

चिरसुचरियभावा भाविमहाणमते, हवइ तदिह लक्के सवहा उज्जमेह ॥ २ ॥

व्याख्या—‘इह’ हि अस्मिन्नेवोपलब्धमानस्यकमे भवे सत्तारे, कीदृशे ! ‘दुरन्ते’ निरन्तरमनन्तवुःखव्यासत्वाद् दुष्टावसाने, पुन कीदृशे ! ‘वत्थारः’ चतुःसख्या ‘अन्ताः’ पर्यन्ता नरकादिभवलक्षणः परिश्रमणेन व्याप्या यत्र स ‘वगुरन्त’, अथवा चतुर्भिर्दानशीलवर्गोभावनारूपैः प्रकारैः अन्तो विनाशो यस्य स ‘वगुरन्तः’, ‘वगुरन्त एव वगुरन्तो’, कीर्त्तित्वात्, ‘खलु’ निश्चयेन ‘परिश्रमण’ पर्यटन कृत्वा, विधाय, क्रियन्त कालमित्याह—‘अन्तवगुरन्तकाल’ पूर्वोपदिष्टासाध्यवहारि-

कजीवावस्थानप्रस्तावप्रतिपादितस्वरूप, ततः किमित्याह—‘कथं कथमाप’ महाकुर्येण ‘असत्त्वं’ द्वीन्द्रियादित्त्वं प्राप्नुवन्तीति
योग । अनुस्वारलोपं प्राकृतत्वात्, तत्रापि असत्त्वेऽपि पञ्चेन्द्रियरूपेऽपि ‘मानुषत्वं’ मनुजजन्म, ‘बहुसुकृतवशेन’ प्रभू-
तपुण्योदयेन, ‘प्राणिनः’ सत्त्वाः ‘प्राप्नुवन्ति’ लभन्ते ॥ १ ॥ ‘तदपि’ मानुषत्वं भाविभद्राणां भविष्यत्कल्याणानामेव ‘अन्ते’
पूर्वोक्तत्रसादिलाभपर्यन्ते ‘भवति’ सपथते, कीदृशमित्याह—सुकुलज्जाती च रूपं च भावप्रधानत्वाद् निर्देष्टास्य नीरेणता-
य दीर्घायुश्च मतिश्च सद्गर्भविधानबुद्धिश्च, ता एव गुणा असाधारणधर्मरूपाः ते विद्यन्ते यत्र तत्, पुनः कीदृशः ? ‘सर्वथा’
सर्वैः प्रकारैरप्राप्तपूर्वं न कदाचिदेवविधगुणवन्मनुजत्व पूर्वमलामि, अयमभिप्रायो—मनुजत्वमेव तावद्योहकादिदृष्टा-
न्ती—दुराणं, सुकुलादिसहितं तु न कदाचिदपि इत्यतः सर्वथाऽप्राप्तपूर्वमित्युक्तं, यथैवम् इदानीं कुतः प्राप्तमित्याह—‘चि-
रधुचरितभावाद् बहुकालाधीर्णसदनृष्टानसद्भावात्, नहि लोकसुचरितार्थाविषयसामग्रीलामो, यत एतदेव तत् तस्मात्
इह जन्मनि ‘हृदये’ प्राप्ते, मनुजत्वे सुकुलादिगुणैः अत्यन्तदुःप्रापे सर्वथा सर्वैः प्रकारैः, पाठान्तरे तु ‘सर्वदा’ वा सुपात्रदानव-
शेनाहं नास्ति—अप्यत्र भवे सोऽपि भाव भवत मोः साक्षाः ?, नहि एतदुद्यममन्तरेण अपर एतस्याः सामग्र्याः फलविशेष
इत्यत्र ॥ २ ॥

अथोक्तं ५.१६.२१ परितोऽपि विहितो भवतीति परिहरणीयविशेषप्रमादादिपरिहारमेवाह—

१.१६.२१ परितोऽपि विहितो भवतीति परिहरणीयविशेषप्रमादादिपरिहारमेवाह—

चपह कुशुरसंभ सवकक्षाणभग, सुणह जिणवरुत्तं सुद्धसिद्धतत्तं ॥ ३ ॥

प्यास्या-‘परिहरत’ परित्यजत, ‘प्रभावं’ विषयकपायाद्यासाकिकप, कीदृश ? ‘दत्तदीर्घावसायम्’, अतिकटुकविपाकतया जन्मान्तरे पितीर्ण्यप्रभृत्यतिविकचिससतापं, तथा ‘मुञ्चत’ परिहरत, किमित्याह-‘धर्मे’ सुकृतार्जनानुष्ठाने ‘संवेदा’ किमप-
मद्वद्भाषादिकपो धर्मं वत यागादिविधानसाध्य इत्यादयः संशयाः, तथा ‘जालं’ वृन्दं, कीदृश ? ‘कुगतयो’ नरकति-
पद्मभुम्भुष्यादय तासां मूलमाविकारण, संवेदेभ्यो मित्यात्वं ततः कुगतय इति भावः, तथा ‘त्यजत’ परिहरत ‘कुशुर-
सन्तं’ प्रियाज्ञानविकलकुत्सितवाधभयार्थित्यर्थं, कीदृश ? ‘सर्वकस्याणानां’ समसैहिकमुष्मिकलक्ष्मीपुत्रादिस्वर्गादिमङ्गलानां
‘भङ्गं’ ध्वंसं, निरपहवभङ्गहेतुत्वात्, हेयमभिधाय उपदेयमाह-‘शुणुत्’ आकर्णयत ‘स्त्रिनवरोक्तं’ तीर्थं कुरुपादिष्ट, ‘सुद्ध-
सिद्धान्तवत्त्वं’ त्रिकोटीदीपधार्जितागमरहस्य, तदाकर्णनस्यैव उपरोचरयुष्मन्निबन्धनत्वादिति वृत्तार्थः ॥ ३ ॥

अथ कपायचमुपयपरिहारविक्रमाह—

मुपह निहयसोह सवहा कोहलोह, निहणह मयमाय दिक्षसंसारपाय ।

सरह सरहस भो ! सवसत्तेसु भित्तिं, कुणह जिणशुरुण पायपूयापस्तर्हि ॥ ४ ॥

व्यास्या-‘मुञ्चत’ त्यजत ‘सर्वधा’ करणकारणादिभिः सर्वैः प्रकारैः, कोषमद्य कोमयेति समाहारद्वन्द्वत्वात्, कीदृश ?
‘निहवद्योम’ विषयसाक्षिष्टताच्छाया, तथा ‘निहत’ निष्कण्ठ ‘मदमाचम्’ अहंकारपरव्यञ्जने, कीदृश ? ‘दत्तसंसारपातं’ चिती-

ॐ भयार्णवमञ्जन । हेयमभिधाय उपदेयमाह—‘सरत’ अनुगच्छत भो आद्याः ? ‘सुमसं’ सोत्कण्ठ, हभो इति तु पाठे,
 सरत सरतेति द्विरच्चारणमत्यादरव्यापनार्थं, हभो । इति तु सर्वोघने, किमित्याह—‘सर्वसत्त्वेषु’ समस्तमाणिषु ‘मैत्री’ सौहार्द,
 न कापि वैरानुबन्धमित्यर्थं, तथा ‘कुरुत’ विधत्त किमित्याह—‘पादपूजाप्रसक्तिं’ चरणाराधनानुबन्धं, केपामित्याह ‘जिनगु
 क्त्वा’ तीर्थं कृत्वा चायाणां, तत्पूजाया एव सकलकल्याणनिबन्धनत्वादिति दृष्टार्थः ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यमिषाद्य शुणवत्प्रमोदकरणी प्राह—

पयस्व वहुदुस्वत्वेसु सत्वेसु दूर, परमकरुणभाव द्वाओ भावओ य ।

भयद् गुणिसु राग स्वधकक्ष्णवक्षी—पसरसरसनीरासारमञ्चितसार ॥ ५ ॥

व्याख्या—‘प्रकटयत’ विधानेन प्रकाशयत ‘बहुवुःसार्त्तु’ प्रभूतवाधापीडितेषु प्राणिष्विति गम्यते, ‘दूरम्’ अतिशयेन, किमित्याह—‘परमकरणभाव’ प्रकटयत्तासद्भाव, कथमित्याह—‘द्रव्यतो’ बाधवृत्त्या, यथा क्वचित् प्राणिनि प्राणधनाद्यापहारे विधीयमाने सर्वथा तद्भयनिवारण, ‘भावतश्च’ अन्तर्दृष्ट्या, यथा कथमेते प्राणिनः सर्वथा बुःस्वाद् मया मोघनीया इत्यध्यवसायः तथा चोच्यते,—‘सम्माहिही जीवो अणुकंपरो सया वि जीवाण । भाविषुहविष्यजोर्न ताण गणितो विचिंतेइत्ति’ ॥ १ ॥ तदेवमुभयथाऽपि करुणा कुरुतेति, तथा ‘भजत’ आश्रयत किमित्याह—‘गुणितु’ ज्ञानादिमत्सु आचार्यादिषु ‘राग’

१ मूलागाथायां 'सपेसु-सापेसु इति सप्तपि "गामिष्विति दाम्यते" इति दीक्षापाठमिश्रः ।

चपह कुशुत्संग सवकछाणभग, सुणह जिणवरत्त सुद्धसिद्धतत्त ॥ ३ ॥

व्याख्या-‘परिहरत्’ परित्यजत्, ‘प्रमात्’ विषयकषयायासात्तिकप, कीदृश ? ‘दत्तदीर्घावसायम्’, अतिकटुकविपाकतया अन्मान्तरे वितीर्ण्यप्रभृतस्थितिकचिसंतपं, तथा ‘मुञ्चत्’ परिहरत्, किमित्याह-‘धर्मे’ सुकृताञ्जनानुष्ठाने ‘सदेहाः’ किमय-मकटङ्गादिसादिकयो धर्मं सत् यागादिविधानसाध्य इत्यादयः सधयाः, तेषां ‘जालं’ दृन्दं, कीदृश ? ‘कुगतयो’ नरकति-पद्भुजमनुष्यत्वाद्य’ तासां मूलमादिकारण, संदेहेभ्यो मिथ्यात्वं ततः कुगतय इति भावः, तथा ‘त्यजत्’ परिहरत् ‘कुशुत्संगं’ त्रियाज्ञानविकलकुत्सिताचार्याविसर्पकं, कीदृश ? ‘सर्वकस्याणानां’ समस्तैहिकामुष्मिकलक्ष्मीपुत्रादिस्वर्गादिमङ्गलानां ‘भद्रं’ धर्मं, निरुपहतभद्रहेतुत्वात्, हेयमभिधाय वपादेयमाह-‘शृणुत्’ आकर्णयत् ‘जिनवरोक्तं’ तीर्थकृतुपदिष्ट, ‘शुद्ध-सिद्धान्तवत्त्वं’ त्रिकोटीदोषवर्जितगमरहस्य, तदाकर्णनस्यैव सत्तरोचरशुभनिबन्धनत्वादिति वृत्तार्थः ॥ ३ ॥

अथ कषायचतुष्टयपरिहाराविक्रमाह—

मुयह निहयसोह सवहा कोहलोह, निहणह मयमाय दिङ्गसंसारपाय ।

सरह सरहस भो ! सवसत्तेसु भित्तिं, कुणह जिणगुरुण पायपूयापसत्तिं ॥ ४ ॥

व्याख्या-‘मुञ्चत्’ त्यजत् ‘सर्वथा’ करणकारणादिभिः सर्वैः प्रकारैः, कोषश्च कोमलोति समाहारद्वन्द्वसत्, कीदृशं ? ‘निहवसोभं’ विष्वक्साशिष्टताञ्जलय, तथा ‘निहतं’ निष्कषत् ‘मदमायम्’ अहंकारपरवच्चने, कीदृश ? ‘दत्तससारपातं’ विती-

तान्येव सवतारममहाराजाश्रितत्वाद् ‘जना’ लोकाः तेषा ‘धारी’ सवार तत्र, दुष्टसमन्त्येकवचनं चेद पद द्रष्टव्य, यथा राजपथे सर्वेऽपि जनाः सचरन्ति, तथाजनार्थसार्थे सर्वाणि अशुभानि अमुखानि च सचरन्तीत्यर्थः । किं केवलमेधानर्थसार्थं ? नेत्याह—साद्धं समं कैः ‘पापमित्रैः’ पापपदेशकदुराचारैः, तानपि गर्हतेत्यर्थः, अयमभिप्रायो—नानर्थोपदेशकानामगर्हणीयत्वेऽनर्थसाधस्य गर्हणीयतेति भाव । पापमित्राणां गर्हणीयत्वापदर्शनोपेक्षा पापकारिष्विति समर्थित भवति, तदेतदनर्थगर्हणादिक कुरुत, यदि किमित्याह—यदि चेद् भोः आत्मा ! महताऽऽकाश्वत्, “प्राकृते हि काश्वतेर्महादेयाः”, कीदृशी ? ‘महर्षी’ बृहत्तरा ‘सर्वसपत्नीनां’ समस्तैहिकामुष्मिकसन्तुद्धीना ‘सिद्धिं’ निष्पत्तिं यस्मिं बाधत तदाऽनर्थसाधार्थिगर्हणां कुरुतेति वृत्तार्थः ॥ ६ ॥

अथ सश्लिष्य कर्तव्यसर्वस्य वृत्तद्वयेनोपदिशन्नाह—

किमिह सुबहुवायाविरथरेण भवाद, जइ कहमवि चिच तुम्ह दूरे विरत्तं ।

जइ य कुमुयकर्ति विरथरत्तिं च किर्तिं, अभिलसह बुहाणचछेरय सजणित्तिं ॥ ७ ॥

ता दूरं मुक्तसका विरइकयमणा चत्तमित्थत्तदोसा,

साहुण पायसेवा जिणमयस्सवणत्तिं तणत्ति (विस्व) चत्तिचा ।

गुणप्रतिपन्नम्, अनुमोदनमित्यर्थः, कीदृशः ? सर्वकल्याणान्येष वर्द्धनसाधन्याम् वक्षी तस्याः समसंक्षिकाविशेषोक्तवायाः
'प्रसरः' प्रवर्धनं तत्र 'सरस्नीरासारम्' अत्यन्तमधुरञ्जलवैगवध्वर्षं, पुनः कीदृशम् ? 'अत्यन्तम्' क्षतिघातेन शेषगुणापेक्षया
'सारं' प्रधानं, नहि यथा एकगुणवद्वुरागेणापि समस्तगुणवद्भवगुणानुरागः कृत्वो भवति, तथान्येन केनापि विनयादिना
इत्येवमत्यन्तसारस्यमस्येति दृष्टार्थः ॥ ५ ॥

अथ निर्गुणजनोपेक्षामभिविष्टुः तत्संसर्गजन्यानर्थसार्थस्य गर्हणीयतामाह—

गरिहह कयणेगाणत्पसत्प समरथा—सुहसयज्जणचारी रायमनं व दुग्ग ।

जणिपविसयगिद्धिं पावमेत्तेहि सद्धिं, जइ महह महंतिं सवसंपच्चिसिद्धिं ॥ ६ ॥

व्याख्या—भोः भ्रात्राः ! 'गर्हतं' गुरुसमक्षमालोषनाधानादिना निन्दत, कस्मिन्साह—'अनेके' प्रभूता 'जनर्थाः' धौर्ध्वपारदारिक-
त्वद्रोहप्रवादयोऽसदाचाराः, ततः कृताञ्च तेऽनर्थाञ्च (तेऽनेकानर्थाञ्च) तेषां 'सार्थः' समूहस्त, कीदृशः ? दुःखेन गम्यते शिष्टैरिति
दुर्गां, पुनः कीदृशः ? 'विषया' इन्द्रियार्था यत्नरमणीप्रभृतयस्तेषु 'गुद्धिः'—गान्धर्वं लाभ्यद्वयं, ततो अनित्योत्पादिता विषयगुद्धिर्येन
स सथा तम्, एतैर्हि प्रायो विषयास्तिक-र्थन्वते एव, अत्रोपमानमाह—'राजमार्गमिव' नगरान्तर्वर्तिमहापथमिव, क विषय
इत्याह—'समक्षानि' सपूर्णानि यानि 'अयुधानि' अकल्याणानि, अमुखानि वा अस्त्रातानि तेषां 'घातानि' प्रभूतानि [जानीत्यर्थः]

तान्येव सततारममहाराजाश्रितत्वाद् ‘अना’ लोकाः तेषां ‘चारी’ सचारः तत्र, हुंससमन्त्येकमवचन चेद पद प्रष्टव्य, यथा राज्ञपथे सर्वेऽपि अनाः सचरन्ति, तथावानर्थसार्थे सर्वाणि अशुभानि अमुस्त्वानि च संचरन्तीत्यर्थः । किं केवलमेवानर्थसार्थ ? नेत्याह—साद्धं समं कैः ‘पापमित्रैः’ पापपदशकदुराचारैः, तानपि गर्हतेत्यर्थः, अयमभिप्रायो—नानर्थोपदेशकानामगर्हणीयत्वेऽन्यथाप्यस्य गर्हणीयतेति भावः । पापमित्राणां गर्हणीयत्वापदर्शनोपेक्षा पापकारिष्विति समर्थित भवति, तदेतदनर्थगर्हणादिकं कुरुत, यदि किमित्याह—यदि चेद् भोः श्लाघा ! महताऽऽकाशत, “प्राकते हि काशतेर्महादेशः”, कीदृशी ? ‘महती’ बृहत्तरा ‘सर्वसपत्नीनां’ समस्तैहिकामुष्मिकसमृद्धीनां ‘सिद्धिं’ निष्पत्तिं यदि वाञ्छत तदाऽनर्थसार्थादिगर्हणां कुरुतेति वृत्तार्थः ॥ ६ ॥

अथ सखिष्य कर्तव्यसर्वस्व वृत्तद्वयेनोपदिष्टासाह—

किमिह सुबहुवायावित्थरेण भवाद, जइ कहमवि चित्त तुम्ह दूरे विरत्तं ।

जइ य कुमुयकर्ति वित्थरत्तिं च किर्त्ति, अमिलसह बुहाणव्छेरय संजणित्तिं ॥ ७ ॥

ता दूर मुक्तसका विरहकथमणा चचमित्थत्तदोसा,

साहुण पायसेवा जिणमयसवणञ्चित्तणवि(क्खि)त्तचित्ता ।

काल दोलेह निच पुणरवि दुलहा धम्मसामग्गि एसा,

भुज्जो पाविज्ज जीवा कहमवि न इम नज्जप् जेण सम्म ॥ ८ ॥

प्यास्या-‘इदं चपदेष्टप्रस्तावे सुष्ठु अतिशयेन ‘बहुः’ प्रभूतो ‘वाग्विस्तारो’ वचनादभ्यरः तेन कृतेन किं प्रयोजनः ? न किञ्चिदित्यर्थः । केवलं ‘भवात्’ संसारात् यदि चेत् ‘कथमपि’ कृच्छ्रेण कर्मलाघववशात्, ‘चित्सं’ मनो ‘युष्माकं’ भवता, ‘दूरम्’ अति-
शयनं तत्त्वतो ‘विरक्तं’ विगनन्तुः स्वनिधान-मेव संसारं, कथमेतद्विच्छेदो भविष्यतीति तत्परित्यागानिमित्तं सप्रवृत्तित्येक-
कारणं वक्ष्यमाणधर्मानुष्ठानपरायणकालव्यतिक्रमणे । तथा ‘यदि च’ इति चकार कारणान्तरसमुच्चयार्थं, कीर्तिमभिलषतेति
सम्बन्धः, कीदृशी ? ‘कुमुदकान्तिम्’ अतिनिर्मलत्वेन कैरवच्छाया ‘विस्तरन्ती’ जगति प्रथमाना वाऽअभिलषत वाञ्छत यद्यपि
धार्मिकाणां धर्मे प्रवृत्तमानानां कीर्त्यभिलाषो नास्ति, तथापि तेषां तस्या अवश्यभाषित्वा-दभिलषापोपचारः, पुनः कीदृशी
‘युधानां’ विषयज्ञानानाम् ‘आश्चर्यं’ वचनकार जनयतीमुत्पादयन्ती, भवति हि अथवातकर्मणः सकाशाद्बहुता ख्यातिरिति,
यदेतद् द्वितीयमभिलषत, ॥७॥ ‘तां’ इति तदा एवं कालं व्यतिक्रमयतेति योगः, कीदृशाः सन्तो ? ‘दूरम्’ अतिशयेनोन्मुक्ता प्रा-
पत्येन तस्य ‘शकां’ शशयो भिक्षधर्मजनकादिभ्यः वा ये ते तथा, नहि सर्वाः क्रियमाणमनुष्ठान विषयित्वकलत्राणि भवति, तथा
‘विरतां’ स्वसाधययोगनिवृत्तौ ‘कृतं’ न्यस्तं मनश्चिष्ये ये ते तथा, एवमपि प्राप्य सुआवका भवन्ति, तथा बोध्यते-“कइया होही
सो वासरो चि नीयत्थगुरुसमीवन्मि । सबविरह पणज्जिय विहरिस्सामी अइं जन्मि ॥ १॥” तथा ‘स्वकां’ करणकारणानुमतिभिः

परिवृतो 'सिध्वात्वदोषो' विपर्यय तद्वदोष (विपर्ययस्तदोष) कृतश्चाह्वयि क्रियाविधानलक्षण दूषण यत् तथैव, गौड-
लेखेनापि स्पष्टमनुष्ठान सफल भवतीति विशेषणत्रयोपादानम्, एवमिवाह सन्त एव काल व्यतिक्रमयतीति सम्बन्धः, कीदृशाश्च
सन्तः? इत्याह—'साधूनां सुविहितानां पादसेवा' निरन्तर तत्त्वरणपर्युपासनम्, एतस्या एव समस्तोत्तरक्रियाकलापनिबन्धनत्वा
द्, पदान्तरापेक्षत्वेऽपि कचिद् समास, इति साधूनामिति भिन्नपदत्वेऽपि न दोषः, तथा 'जिनमतस्य' तीर्थकरागमस्य 'श्रवणम्'
आकर्णनं, 'चिन्तनं' श्रुतस्य सर्वोऽधिगतौ पुन पुनरनुपेक्षण, पादसेवा च जिनमतश्रवणानुचिन्तन चेति समासः, चकारद्वि-
र्भावः प्राकृतत्वाद्, तेषु 'आश्विनम्' आसक्त चिच येषां ते तथा, कचिद् श्रवणे चिन्तने चेति व्यस्तपद एव पाठः, अत्र पादसेवेति
पदं ह्रस्वसप्तम्येकवचन द्रष्टव्यम्, इह च जिनमतश्रवणानुचिन्तनाभ्यां तरपूर्विका सम्यक्क्रियापि सफलक(क्ष्य)ते, ततः सादर
सपूर्णासुश्रावकानुष्ठानानुष्ठातार सन्तः, स्वकीय 'काल' जीवनसमयमेव व्यतिक्रमयत अतिवाहयत, 'नित्यं' सर्वदा ननु कदाचि-
देव, एव हि भवता सामग्रीलाभसाकस्य स्यादिति भावः, किमित्येवमादरनैरन्तर्याम्यामनुष्ठाने प्रवर्त्यत इत्याह—'पुनरपि' एतज्ज-
न्मानन्तर भूयोऽपि 'बुलभा' दुःप्रापा 'धर्मसामग्री' विशुद्धपरिपूर्णसदनुष्ठानकारणसामग्र्यभाव, एवेति, मानुष्यादिधर्मश्रवणश्र-
द्धानपर्यन्ता, अयमभिप्रायो—यदि हि सप्रति एषा लब्धा सदनुष्ठानेन सफलीक्रियते, तदा न भूयोऽपि श्रया लाभः समाप्यते,
तथा चोक्तमुपदेशमालायाम्—'लक्ष्मिस्तु च वोहि अकरेतो अणाय च पर्येतो। आर्षिदाहं वोहि लक्ष्मिस्तु कयरेण मुह्येण ॥१॥'
अन्यत्रापि सक्तम्—'धर्मसाधनविधे समप्रता हारिता क नु पुनर्मिलिष्यति। किं मिलन्ति पुरुषप्रयत्नतः सूक्ष्मरेणुकणिका रयो-
द्धताः ॥२॥' इति ननु यथा एकदा प्राप्ता तथा काकतालीयन्यायेनापि कदाचित् प्राप्यत इत्याह—'भूयः' पुनरपि अश्वनान

काल बोलेह निष पुणरवि तुलहा धम्मसामग्नि एसा,

भुज्जो पाविज्ज जीवा कहमवि न हम्म नज्जप् जेण सम्म ॥ ८ ॥

व्याख्या—‘इह’ उपदेशप्रस्तावे सुष्ठु अतिशयेन ‘षट्ठु’ प्रभूतो ‘धागधितारो’ वचनाहम्भरः तेन कुतेन किं प्रयोजन ? न किञ्चिदित्यर्थः । केवलं ‘भयात्’ ससारात् यदि चेत् ‘कथमपि’ कृच्छ्रेण कर्मलाघववशात्, ‘चित्तं’ मनो ‘शुष्माकं’ भवता, ‘दूरम्’ अतिशयेन तत्त्वतो ‘विरक्तं’ विगनन्तुः स्वनिधान—मेत ससार, कथमेतद्विच्छेदो भविष्यतीति तत्परित्यागामिमुख सपक्षमित्येक कारण यस्यमाणधर्मानुष्ठानपरायणकालव्यतिक्रमणे । तथा ‘यदि च’ इति चकारः कारणान्तरसमुच्चयार्थः, कीर्तिमभिलषतेति सम्प्रय, कीदृशी ? ‘कुमुदकानितम्’ अतिनिर्मलत्वेन कैरवच्छाया ‘विस्ररन्ती’ जगति प्रथमाना धाडअभिलषत वाञ्छत यद्यपि धार्मिकाणा धर्मे प्रवर्तमानानां कीर्त्यभिलाषो नास्ति, तथापि तेषां तस्या अवश्यंभावित्वा—दमिलाषोपचार, पुनः कीदृशी ‘शुधानां’ विषक्षणानाम् ‘आश्चर्यं’ चमत्कार जनयतीमुत्पादयन्ती, भवति हि अथवातकर्मणः सकाशाद्बहुमुता ख्यातिरिति, यथेव द्वितीयमभिलषत, ॥७॥ ‘ता’ इति तदा एव काल व्यतिक्रमयतेति योग, कीदृशा सन्तो ? ‘दूरम्’ अतिशयेनोन्मुक्ता प्रापन्त्येत लका ‘शका’ सशयो भिक्षधर्मजनकादिभय वा यैः ते तथा, नहि सशक क्रियमाणमनुष्ठान विवक्षितफलदायि भवति, तथा ‘विरता’ सर्वसाधययोगनिवृत्तौ ‘कृतं’ न्यस्त मनश्चित्तये ते तथा, एवंविधा एव सुभावका भवन्ति, तथा चोच्यते—“कइया होही सो वासरो चि नीयत्थगुरुसमीधम्मि । सवधिरह पवज्जिय विहरिस्सामी अहं छम्मि ॥ १॥” तथा ‘त्यक्तः’ करणकारणानुमतिभिः

किर मुणियजिणमया वि हु अगीकयेसरिसधम्ममग्गा वि । पायमइसकिळेद्वा धम्मरथी वित्थ दीसंति २

व्याख्या-धर्माधिर्नोऽपि एव प्रायोऽत्र दृश्यन्ते इति सम्बन्धः, केन हेतुना ? इत्यत्र हेतुषु तृयमाह-‘कालस्य’ इः प्रमासमय-
लक्षणस्य ‘अतिक्लिष्टत्वेन’ अत्यन्तक्लेशोत्पत्तिनिमित्तत्वेन, अन्यथा हि कालस्याजीवत्वेन क्लेशस्य मानसिकदोषविशेषत्वेन तत्रा-
समयाद् क्लिष्टत्वात्पपत्वं, ततो ग्रीहीन् वर्धति पर्वन्त्य इतिषद् निमित्तत्वेन क्लिष्टत्वोपचारः, तथा च क्लिष्टकालसम्बन्धाद् सुग-
निषकुसुमसंपर्काद् तिलसौमन्यवद् धार्मिकजनानामपि क्लिष्टत्व, तथा ‘अतिशेषा’ अतिशया अवधिमनःपर्य्यायिकेवलज्ञान-
लक्षणाः सद्योगाद् पुरुषा अपि अतिशेषाः, ततश्चातिशेषाश्च ते पुरुषाश्चावधिमननिप्रभृतय तेषां विरहोऽभावः तेन, यदि हि
कापि अतिशयिनः स्युः तदा धार्मिकान् सर्वोष्य तेषां क्लिष्टत्वमपसारयेरन्नपि, तथाऽप्योग्यत्वाद् तथाविधसम्बन्धपरिपाका-
भावेन क्लिष्टसाध्यधर्मानुचितत्वा-ज्जीवानामिति सम्बन्धः, तद् किं सर्वेषामपि ? नेत्याह-‘प्रायो’ बाहुल्येन, यतः साप्रवमपि
केचिदक्लिष्टचित्ता दृश्यन्ते एव, तथा ‘गुरुणि’ बहुकालवेद्यस्थितिकानि ‘कर्माणि’ ज्ञानावरणादीनि येन ते तथा, तेषां भाव-
स्तत्त्वं तेन, चः समुच्चये, नहि लघुकर्माणामेवमत्यन्तक्लिष्टत्वसंभवः, जीवानां सामान्येन प्रायः समस्तप्राणिनामिति ॥ १ ॥
एवमाह हेतुचतुष्टयाद् कीदृशाः सन्तः ते क्लिष्टा भवन्ति ? इत्याह-किरेत्यादि, ‘किलेति’ अलीके ‘ज्ञातजिनमता’ अपि वि-
दिततीर्थकृच्छासना अपि, अपिर्विस्मये, नहि सम्यग्धित्तसिद्धान्ततत्त्वानां-मेव क्लेशसंभव इति, किलेति अलीक इत्युक्तं,
‘हुः’ पादपूरणे, तथा ‘अद्दीकृत’ ‘अन्युपगतोऽसदृशः शेषधाक्यादिमार्गेभ्योऽतिशुद्धतया विलक्षणो ‘धर्ममार्गः’ सुविहित-

स्तर 'प्राप्तुः'—उभेरन्, 'शीघ्राः' प्राणिनः 'कथमपि' केनापि प्रकारेण काकत्वात्कीयादिनापि, नेदं सामग्रीलामकर्म वस्तु लप्स्यत इत्यप्युच्यते, येन कारणेन सम्यग् यथावस्थितत्वेन, काकाक्षिगोलकन्यायेन कथमपीति पदमिहापि सचच्यते, कथमपि अतीन्द्रियद्रष्टृत्वाभावेन नेदं निधीयते, यद्युत अवश्य लप्स्यत एव, तस्माच्छब्दा सामग्री सफलतां प्रापणीयेत्युपदेशसर्वं स्वमिति, अत्र च कुलके सप्तसु वृत्तेषु मालिनीच्छन्दो अष्टमे च सप्तरेति वृत्तार्थः ॥ ८ ॥

इति श्रीयुगमयरागमभीमञ्जिनपतिसूरिशिष्यलेखाविरचितायां द्वादशकुलकधृष्टौ एकादशकुलकविवरणं समाप्तमिति ॥ ११ ॥

अथ द्वादश कुलकम् ।

एकादशे हि कुलके उपदेशसर्वस्व—मन्यभाषि, द्वादशा तु पर्यन्तोपदेशकुलकं, तत्र पर्यन्तोपदेश इति कः शाब्दार्थः ? उच्यते—सर्वथा लेखोपदेशानां पर्यन्ते धर्तमानत्वात् पर्यन्तोपदेशो नैवस्मादुपदेशा—दन्यो लेखोपदेशो दत्त इति, अथवा एकादशसु शुलकेषु गुरुशुभ्रावधूपञ्जाद्युपदेशा प्रतिपादिताः तेऽपि सांप्रतिकम्भूतसाध्याभासोपदेशप्रवृत्त्यादिवर्धनेन आद्यानां सम्यग् न निर्बहन्तीति सारस्वरूपपरिज्ञान तद्वर्जनं च सर्वत्र तात्पर्यमुपदेशानां पर्यन्तत्वोपा तेन निर्वाहादिति वा पर्यन्तोपदेशाः, तदप्रातिपादक कुलकमपि पर्यन्तोपदेशकुलकमिति, अत्रापि प्रथमं तावत्सामान्योक्त्या तेषामेव स्वरूपं गायाम्नेनाह—कालस्त अहिकिलठ्ठचणेण अइसेसयुरिसविरहेण । पायमजुगगत्तणेणं गुरुकम्मत्तेण य जीयाण ॥ १ ॥

किर मुणियजिणमया वि दु अगीकय^१सरिसधम्ममग्गा वि । पायमहसकिंलेट्ठा धम्मरथी वित्थ दीसंति २

व्याख्या-धर्माधिर्नोऽपि एव प्रायोऽथ दृश्यन्ते इति सम्बन्धः, केन हेतुना? इत्यत्र हेतुष्वनुष्टयमाह-‘कालस्य’ दुःपमासमय-
लक्षणस्य ‘अतिछिष्टत्वेन’ अत्यन्तक्षेत्रोत्पत्तिनिमित्तत्वेन, अन्यथा हि कालस्याजीवत्वेन क्षेत्रस्य भानसिकदोषविशेषत्वेन तत्रा-
सम्भवाद् छिष्टत्वानुपपत्तेः, ततो मीहीन् वर्धति पर्जन्य इतिषद् निमित्तत्वेन छिष्टत्वोपचारः, तथा च छिष्टकालसम्बन्धाद् सुग-
न्यकुसुमसंपर्काद् तिलसौगन्ध्यवद् धार्मिकजनानामपि छिष्टत्व, तथा ‘अतिशेषा’ अतिशया अवाधिमनःपथ्यायकेष्वलज्ञान-
संक्षणा तथोनाद् गुरुया अपि अतिशेषाः, तत्रमातिशेषाश्च ते गुरुयाश्चावधिसानिप्रभृतयः तेषा विरहोऽभावः तेन, यदि हि
कापि अतिशयिनः स्युः तदा धार्मिकान् सर्वोष्य तेषां छिष्टत्वमपसारयेरक्षपि, तथाऽद्योत्यत्वाद् तथाविधमव्यत्यपरिपाका-
भावेन छिष्टसाध्यधर्मानुचितत्वा-ज्जीवानामिति सम्बन्धः, तद् किं सर्वेषामपि? नेत्याह-‘प्रायो’ बाहुल्येन, यतः साम्रतमपि
केचिदछिष्टचित्ता दृश्यन्ते एव, तथा ‘गुरुणि’ बहुकालवेष्टास्थितिकानि ‘कर्माणि’ ज्ञानावरणादीनि येषां ते तथा, तेषां भाव-
स्तत्त्व तेन, चः समुच्चये, नहि लघुकर्माणामेवमत्यन्तछिष्टत्वसम्भवः, जीवानां सामान्येन प्रायः समस्तप्राणिनामिति ॥ १ ॥
एतस्माच्च हेतुष्वनुष्टयाद् कीदृशाः सन्तः ते छिष्टा भवन्ति? इत्याह-किरेत्यादि, ‘किंलेति’ अलीके ‘ज्ञातजिनमता’ अपि वि-
दितवीर्यकुञ्जसासना अपि, अपरिर्विस्मये, नहि सम्यग्प्रवितसिद्धान्ततत्त्वानां-भेव क्षेत्रसम्भव इति, किंलेति अलीक इत्युक्तं,
‘दुः’ पादपूरणे, तथा ‘अङ्गीकृतः’ धम्मपुनगतोऽसदृश दोषधाक्यादिमार्गोऽतिशुद्धतया विलक्षणो ‘धर्ममार्गः’ सुविहित-

द्विर्भावः प्राकृतत्वात्, अयमभिप्रायो—यथा 'केचिद्' भक्षितालक्ष्यविषा असंपञ्चतत्पतिकारहेत्वमृतास्मादनाः तद्विकारान्
मूर्च्छादीन् वहिरुपदर्शयन्ति, तथा एतेऽपीति गाथार्थः ॥ ३ ॥

कषायधनुष्टयस्यापि प्रत्येक विकारानुपदिदर्शयितुः प्रथम तावन्मानविकार गाथाद्वयेनाह—

केइ अपुट्टा पुट्टा पुरओ तविहज्जणस्स पयडति । अन्नपसंगेण चिय परपरिभवमत्तउकरिसं ॥ ४ ॥
शुकमवि गुणमगणता परस्स दोस लहु ति पयडता । अन्नोन्नममत्त(झे)ता जणयति वहुण मयि(इ)मोह ५

व्याख्या—'केचिद्' तावत् सङ्क्षिप्तचिन्ता परेण श्लाघादिना, 'पुट्टाः' 'कीदृशाः साधवो विक्षेपेणाराध्या भवन्तीति' प्रश्रिता
'अपुट्टा वा' एवमप्रश्रिताः, बाधवो विकल्पायोजनं ह्यसौ द्रष्टव्यः, परपरिभव—मारमोत्कर्षं च प्रकटयन्तीति योगः, क कस्य
व ! इत्याह—पुरतोऽप्रवत्साद्विधजनस्येति तस्येव भगवदर्शानमात्र प्रमाणमित्येवंरूपा सुगोचिता विधा प्रकारो यस्य स
तद्विधः, स चासौ जनश्च श्लाघाविलोकश्च तद्विधजनः तस्यामे, 'प्रकटयन्ति' प्रकाशयन्ति, किं किमित्याह—परेया सुवि-
हितसाधूना 'परिभव' तिरस्कार किमेभिरित्येवरूप लाघवमित्यर्थः । तथा 'आत्मनः' स्वस्योत्कर्षं वयमेवाराध्या इत्येवरूप
गौरवमित्यर्थः । अत्र विसन्धि प्राकृतत्वात्, किं सप्तादेव नेत्याह—अन्यस्य कस्यापि अपरस्य श्रावकादेः प्रसङ्गेनैव प्रस-
ङ्गागततद्वर्णनव्याजनेष, न तु साक्षात्, अयमभिप्रायः—कचिद् कचन श्रावक प्रशसश्रेयमाह—धन्योऽसौ देवद-
त्तश्रावको यस्मानवरत साधुप्रशसापरायणस्य विज्ञान्यतिक्रामन्ति, तथाहि—“ये साधवः प्रतिदिन प्रचरन्ति चारुचारिज-

यतिल्लक्षणे वेत्ते तथा, अपिरत्रापि विस्मये एव, नहि एवविधानामत्यन्तसंक्षेपं सभाव्यत इति, क एवंविधाः ? इत्याह—
 'पर्याधिर्नोऽपि' गृह्यासपरित्यागेन साधुधर्मानुपालनाकाङ्क्षिणोऽपि, आत्मा तदितरे, परमीदृशा अप्यतिशयेन वाढ 'संछिष्टा'
 परगुणव्यापताद्यनुधिन्वक्ता, अत्र जगति प्रवचने वा दृश्यन्तेऽवलोक्यन्ते, प्रायो बाहुल्येन न तु सर्वेऽपि, तथा सति तु प्र-
 सभान्तदपरणयन्नव्यापतापचे इति गायार्ह्यार्थः ॥ २ ॥

अथातिसंछिष्टानां चेद्विदमाह—

ते किंचि कर्हिंचि कसायविसलव धरिय नियमणे गूढ । दरिसति तवियारे अप्यरिणयसमयअमयरसा ३

व्याख्या—'ते' पूर्वोपदर्शिता अतिसंछिष्टचित्ताः साधवः, कसायविषलवधिकारान् (लवं) दर्शयन्तीति सम्बन्धः, किं कृत्वा ?
 पृथ्वाऽयस्याप्य, किमित्याह—'कथायाः' कोषादयः त एव भारणनिबन्धनत्वाद् 'विषं' गरल, तस्य 'लव' लेषा, केल्याह—'नि-
 ज्मनसि' आत्मीयचित्ते, कथं कृत्वा ? 'गूढं' मुग्धजनालक्ष्यत्वाद् गुप्तं, किंरूपं तदित्याह, 'किंचिदिति' नपुंसकत्वं प्राकृत-
 त्वाद्, तेन कमपि क्रोधादिव्यव्यतम, तथा कथमपि केनापि प्रकारेण, कश्चित् सुविहितानामपि पूजादर्शनस्थ्यातिशयवणा-
 दिनेत्यर्थः । चित्तपुतकपायविषाः किं कुर्वन्तीत्याह—'दर्शयन्ति' बहिरपि प्रकाशयन्ति, किमि (कानि) त्याह—(तस्य) कथायविष-
 त्वस्य 'विकारा' तदुरयगुह्यवचनपरिभवकलहादयः तान्, कीदृशाः सन्तः ? इत्याह—'समयः' कथायकटुविपाकदर्शकं सिञ्चा-
 न्तं, स पृथक्पराभरत्वहेतुत्वाद् अमृतरसं पीयूषनिर्वासकतोऽपरिणतोऽज्ञाजिभावेनगुपीर्ष्याः समवायमृतरसो वेदां ते तथा,

द्विर्भाय प्राकृतत्वात्, अयमभिप्रायो-यथा 'केचिद्' मञ्जितालक्ष्यविषा असपक्षतत्पतिकारहेत्स्मृतास्वायता तद्विधकारान् मूर्च्छादीन् बहिरुपवर्धयन्ति, तथा एतेऽपीति गायार्थः ॥ ६ ॥

कषायचतुष्टयस्यापि प्रत्येक विकारानुषदिवर्धयिषु प्रथमं तावन्मानविकार गाथाद्वयेनाह-

केइ अणुट्टा पुट्टा पुरओ तविहजणस्स पयडति । अन्नपसणेण चिय परपरिभवमत्तउकरिस्स ॥ ४ ॥
गुरुमवि गुणमगणता परस्स दोस्स लहु ति पयडता । अन्नोन्नममत्त(न्नं)ता जणयति वहुण मयि(इ)मोह ५

व्याख्या-‘केचिद्’ तावत् सङ्खिष्टचिन्ताः परेण आन्नादिना, ‘पुट्टाः’ ‘कीदृशाः साधवो विशेषेणाराध्या भवन्तीति’ प्रश्निता ‘अणुट्टा वा’ एवमप्रश्निताः, बाधार्थो विकल्पार्थोऽत्र ह्यसौ द्रष्टव्यः, परपरिभव-मात्मोत्कर्षं च प्रकटयन्तीति योगः, क्व कस्य च ? इत्याह-पुरवोऽप्रवत्सद्विधजनस्येति तस्येव भगवद्दर्शनमात्र प्रमाणमित्येवकषा मुग्धोचितं विधा प्रकारो यस्य स तद्विधः, स चासौ जनश्च आन्नादिलोकश्च तद्विधजनः तस्याग्रे, ‘प्रकटयन्ति’ प्रकाशयन्ति, किं किमित्याह-परेण सुविहितसाधूना ‘परिभव’ तिरस्कार किमेभिरित्येवकष लाघवमित्यर्थः । तथा ‘आत्मन’ स्वस्योत्कर्षं वयमेवाराध्या इत्येवकष गौरवमित्यर्थः । अत्र विसन्धिः प्राकृतत्वात्, किं सखादेव नेत्याह-अन्यस्य कस्यापि अपरस्य श्रावकादे’ प्रसङ्गेनैव प्रसङ्गागततद्वर्णनव्याजेनैव, न तु साक्षात्, अयमभिप्रायः-क्वचित् कश्चित् कचन श्रावक प्रशसधेवमाह-धन्योऽसौ देवदत्तश्रावको यस्यानवरत साधुप्रशसापरायणस्य विज्ञान्यतिक्रामन्ति, तथाहि-“ये साधवः प्रतिदिनं प्रचरन्ति चारुचारिभ्र-

केलिसदने स्थितिषा श्वोर्ध्वः । धन्या जयन्ति जगति प्रथितप्रभावा-स्ये दर्शनेन्युदितपापसमःप्रचाराः ॥ २ ॥ ये तु अतंसुकु-
 सन्दपयोदकाल वन्यन्त एव क्षिनमूरितराजुरागात् । कुर्वन्ति जैनसदनस्य समस्तधिनत्वा ये सर्वतोऽपि भुवि घन्यतमाः
 पवित्राः ॥ २ ॥ अत्र हि भावकप्रशंसाव्याखेनात्मनो गौरव सुविहिताना चार्थतो लाघव प्रकाशित कैश्चिच्चैत्यवासिभिरिति,
 ॥४॥ तथा जनयन्ति बहूनां मतिमोहमिति सम्बन्ध, 'शुकमपि' पञ्चविंशतिभावनोपेतविधुद्वास्त्रण्डधारिआनुपालनलक्षण महा-
 न्तमपि, 'परस्य' सुसाधुवर्गस्य सम्बन्धिनं (गुणं) धर्मविशेषमगणयन्तोऽस्मिन्नेवाननुमन्यमानाः, एतदपि परगुणाननुमननम-
 दधरविकारविशेष एव, न हि आत्मगुणबहुमान-मन्तरेण परगुणाधमननमिति भावः, तथा 'योर्व' दूषणं 'लघुम्' अल्पमपि
 यदाचिन्मुखवरणप्रक्षालनमप्राप्तपि प्रावृट्काले कदाचिद् वस्त्रधावनप्रभृतिकं 'प्रकटयन्तो' जने बृहच्छब्देन प्रकाशयन्तः,
 तथा 'अन्योन्यं' परस्परमनन्यमाना ये पूर्वोक्ता आत्मबहुमानिनो मध्यस्थारममानिनश्च ते क्षिप्रिलाचारान् न मन्यन्ते, क्षिप्रि-
 लाचाराः तु महामत्सरेण तान् न मन्यन्ते इत्येव परस्परमनननुमननेन 'बहूनां' अस्मादुभ्याम्भ्याम् प्रभूतानां 'जनयन्ति' इत्या-
 दयन्ति 'मतिमोहं' बुद्धिविपर्ययं, किमेते आराध्या अन्ये वा न वा केचन इत्येवं सुसाधुव्यनाम्नासमिति मानविका-
 रोपदर्शन-मिति भाषाद्वयार्थः ॥ ५ ॥

अथ भाषाविषयकविकारमाह—

अथैव निषदिषद्भाषा पचरिय वेसासिय स्वयं रुध । सुहृद्वक्त्र मुक्कजणवचणेण कप्पति निषविमि ॥ ६ ॥

व्याख्या—‘अपरे’ अन्ये केचित् साध्याभासाः, ‘निकृतिप्रधानाः’ परवञ्चनारूपमायापरायणाः स्व(निज)वृत्तिं कल्प(अप्य)-
 न्तीति योग, केन ? सुगधजनधधनेन मूर्त्युपायश्चन्द्रालोकप्रतारणेन, किं कृत्वा ? ‘प्रकटय्य’ बहिः प्रकाशय, किं ? कर्त्तुं स्वकप-
 नेपय्यलक्षण, कीदृश ? विश्वासः परविश्रम्भण स एव प्रयोजनमस्येति “क्रीतादित्वात्” इकणि वैश्वासिकमिति, “क्षणं” क्षणमात्र
 लोकभालमित्यर्थः । कीदृशः सन्तः ? ‘सुखलुब्धा’ इति ह्यसप्रयमावद्बुवचनमिदं पदं, स्वशरीरसौन्दर्यापादनमात्रलम्पटा, सर्व-
 थापि न धर्मस्पृहयालवः, किं कुर्वन्तीत्याह—‘निजवृत्तिं’ स्वकीयवर्त्तनं स्वजीवनोपाय ‘कल्पयन्ति’ विरचयन्ति कुर्वन्तीत्यर्थः ।
 अयमनिर्मायो—गृहस्थेयु पश्यत्सु मुखे मुखवक्रिकादानपूर्वक एवालाभो बहिर्मुख्यादिगमने पदं पदसीर्यपयधोवर्त्तनं परमाव-
 रेण, येन शब्दाख्या तेयु साधुत्वविश्वासः सपद्यते, ततस्तेभ्यो यथेष्टं वृत्तिलाभ इति मायारूपकपायविधिविकारोऽयं, यतो
 गृहस्थदिदवञ्चने पुनरुच्छृङ्खलतथैव प्रवृत्तिरिति गाथार्थः ॥ ६ ॥

अथ क्रोधाविधिविकारमाह—

अवगणियनिजकज्जा, लज्जामज्जायवज्जिया अत्रे । कलहिंति मिहो बहुविह—बाहिरवरधूण वि कषण ७

व्याख्या—अन्ये कलहायन्त इति योगः, कीदृशाः सन्तो ? ‘अवगणितम्’ अवधीरितं ‘निजम्’ आत्मीय ‘कार्यं’ क्षान्त्यादि-
 दशाविधधर्मप्रतिपालनरूप प्रयोजनं यैस्ते तथा, तथा ‘लज्जा’ कलहायमानानां लोकेभ्यश्चया, ‘मर्यादा’ आगमगुर्वाह्युपद-
 शितकार्यभ्यवस्था, ततो लज्जामर्यादाभ्यां ‘वर्जिताः’ परित्यक्ताः, निर्लेज्जा निर्मर्यादा इत्यर्थः, ‘अन्ये’ अपरे साध्याभासाः,

कश्चित्पदने विविधा इयोर्ध्वः । धन्या अयन्ति अगतिं प्रथितप्रभावा-स्यै दर्शनेननुवृत्तपापतमःप्रधारः ॥ २ ॥ ये तु प्रवृत्त-
 कृत्स्नपथोदकप्रलुठ तन्वन्त एव स्निग्धरितराजुरागात् । कुर्वन्ति जैनसदनस्य समस्तमिन्ता ते सर्वतोऽपि भुवि धन्यतमाः
 पवित्रा ॥ २ ॥ अथ हि आधकप्रशंसाव्याखेनात्मनो गौरव सुविहितानां चार्थतो लाघवं प्रकाशितं कैश्चिच्चैत्यवासिभिरिति,
 ॥४॥ तथा जनयन्ति बहूना मतिमोहमिति सम्बन्धः, 'गुरुमपि' पञ्चविंशतिभावनोपेतविशुद्धाखण्डधारिभानुपालनलक्षण महा-
 मन्मसि, 'परस्य' सुसाधुवर्णस्य सम्बन्धिनं (गुण) धर्मविशेषमगणयन्तोऽस्मिन्नेवाननुमन्यमानाः, एतदपि परगुणाननुमननम-
 हंकारविकारविशेष एव, न हि आत्मगुणबहुमान-मन्तरेण परगुणावमननमिति भावः, तथा 'दीर्घं' दूषणं 'लघुम्' अन्यमपि
 यथाविस्तुल्यकरणप्रक्षालनमप्राप्तेऽपि प्रावृत्काले कदाचिद् वक्ष्यथावनप्रभृतिर्कं 'प्रकटयन्तो' जने बृहच्छब्देन प्रकाशयन्तः,
 तथा 'अन्योन्यं' परस्परमन्यमाना ये पूर्वोक्ता आत्मबहुमानिनो मध्यस्थारममानिनश्च ते शिषिछाचारान् न मन्यन्ते, शिषि-
 छाचाराः तु महात्मसरेण ज्ञानं न मन्यन्ते इत्येवं परस्परमननुमननेन 'बहूनां' अज्ञाष्टमाज्ञाना प्रभूताना 'जनयन्ति' उत्पा-
 दयन्ति 'मतिमोहं' बुद्धिविपर्यास, किमेते आराध्या अन्ये वा न वा केवल इत्येवं सुसाधुष्वनामसाधमिति मानविका-
 रोपदर्शन-मिति गाथाद्वयार्थः ॥ ५ ॥

अथ मायासिक्कृतविकारमाह—

अथरे निषदिपहाणा पवदिय वेसासिय खणं रुद । सुहृद्वर सुहृजणवंचणेण कप्पति निवविस्सि ॥ ६ ॥

व्याख्या-‘अपरे’ अन्ये केचित् साध्याभासाः, ‘निष्कृतिप्रधाना’ परवृत्तानाकपमायापरायणा स्व(निज)वृत्तिं कल्प(ल्प्य)-
 न्तीति योगः, केन ? मुख्यजनवृत्तनेन मूर्खप्रायश्चाशुलोकप्रतारणेन, किं कृत्वा ? ‘प्रकटय’ वहि प्रकाश्य, किं ? कथं स्वरूप
 नेपथ्यलक्षणा, कीदृश ? विश्वासः परविश्रम्भणं स एव प्रयोजनमस्येति ‘क्रीतादित्वात्’ इकाणि वैश्वासिकमिति, ‘क्षणं’ क्षणमात्रं
 स्लोककालमित्यर्थः । कीदृशः सन्त ? ‘सुखलुब्धा’ इति शुभप्रथमाधुवचनमिदं पदं, स्वपरीरसौस्थ्यापादनमात्रलभ्यताः, सर्व-
 यापि न धर्मसुहृदालय, किं कुर्वन्तीत्याह-‘निजवृत्तिं’ स्वकीयवर्त्तनं स्वजीवनोपाय ‘कल्पयन्ति’ विरचयन्ति कुर्वन्तीत्यर्थः ।
 अयमभिप्रायो-गृहस्थेऽप्यप्यसु मुखे मुखवस्त्रिकादानपूर्वकं पृथालयो वहिर्भूम्यादिगमने पदं पदमीर्यापयथोषनं परमाव-
 रेण, येन श्रद्धावृत्ता तेऽपि साधुत्वविश्वासः संपद्यते, ततस्तेभ्यो यथेच्छं वृत्तिलाभ इति मायाकपकथायविधविकारोऽयं, यतो
 गृहस्थदृष्टिवचने पुनरुच्छंखलवयैव प्रवृत्तेरिति गाथार्थः ॥ ६ ॥

अथ क्रोधविषयविकारमाह—

अवगणियनिजकल्पा, लज्जामज्जायवज्जिया अन्ने । कलहिति मिहो बहुविह—बाहिरवरूपा वि कृष्ण ७
 व्याख्या-अन्ये कलहायन्त इति योगः, कीदृशाः सन्तो ? ‘अवगणितम्’ अवधीरितं ‘निजम्’ आत्मीय ‘कार्यं’ शान्त्यादि-
 दशाविधधर्मप्रतिपालनरूपं प्रयोजनं यैस्ते सथा, तथा ‘लज्जा’ कलहायमानानां लोकेभ्यश्चपा, ‘मर्यादा’ आगमगुर्ध्राद्युप-
 श्रितकार्यव्यवस्था, ततो लज्जामर्यादाभ्यां ‘वर्जिताः’ परित्यक्ताः, निर्लज्जा निर्मर्यादा इत्यर्थः, ‘अन्ये’ अपरे साध्याभासाः,

पि शुभ्रन्तीत्याह—‘कलहायन्ते’ निरन्तर लोकसमक्ष बाणयुद्धमारभन्ते, ‘मिथः’ परस्पर साध्वन्तरैरेव सहेत्यर्थः, विमर्षमित्याह—(पटुविधानां अनेकप्रकाराणां) बाणधस्तुतां पुस्तकमन्त्रावकादिपदार्थानामपि कृते निमिच्चमित्यर्थ, अपिर्त्येस्ये, किंहेतुद्वयं को विवेकी ज्ञातस्यार्थमित्यत्वस्वरूपः कलहायत इति भावः, अयमभिप्रायो—यदि हि तेषां कश्चित् क्षान्त्यादिषमां मनसि निविशेत् लज्जामर्थ्यादे स्मार्तां, तदा नैतत् कुर्युरिति गायार्थः ॥ ७ ॥

अथ लोभविषयविकार गायार्थेनाह—

अन्ने दधिक्षेपेण वि(व), सच्छदमईए अहव जदयाए । आजीवियामयेण वि, बहुजणायरणओवाविट
गारवतिगोवरुद्धा, छुद्धा मुद्धाण जुगपहाण चि । अप्पाण पयडित्ता विवरीय विंति समयस्य ॥ ९ ॥

प्यास्या—‘अपरे’ अन्ये विपरीत समयार्थं वदन्तीति योगः, किं कुर्याणाः ? इत्याह—आत्मानं ‘प्रकटयन्त’ प्रकाशयन्तः, कथमित्याह—‘युगं’ वर्धमानं कालः तत्र शेषार्थाद्यप्येवमप्युक्तं ‘प्रधानाः’ श्रेष्ठा युगप्रधानाः, वयं संप्रति युगप्रधाना इत्येव ‘युगप्रधानम्’ अविचारकश्चावकाणां पुरत इति शेषः, वस्तुवृत्त्या तु कीदृशाः ते इत्याह—‘गौरवाणि’ आत्मनो गुरुत्वाभिमानकारीणि श्रद्धिरसयातलक्षणाणि तेषां त्रिक त्रिसंख्यत्वं तेनोपकृष्टा व्याप्ता, तथा ‘शुद्धा’ वज्रपादाश्चपानादिषु सातिद्रावलोभवन्तो, न हि एवमिधाः कदाचिद् युगप्रधाना भवन्ति, तेषामितरासाधारणविशिष्टगुणयोगित्वेन तीर्थाङ्गत्वादस्येन सिद्धान्तेऽभिधानात्, तथा चोक्तं महात्मिनीये—“इत्थं चापरिघाणं पणपथं इति कोटिउज्ज्वाह । कोटि सहस्रे

कोटीसए य सह एत्तिए भवे ॥ १ ॥ एएसिं मज्झाओ एगे निविहर गुणगणाद्वेषे । सखुत्तमभंगेण तित्थयरस्साणुसरि-
 सणु ॥ २ ॥ दुप्पसहो जा साह होहिंति जुगप्पहाणआयरिया । अज्झसुहम्मप्पभिर्हि चवरहिंया शुद्धिं सहस्सा ॥ ३ ॥”
 एते तु आत्मनि निर्गुणेऽपि युगप्रधानत्वमारोप्य ‘विपरीत’ विपर्ययस्य अन्यथारूप-मुत्सृजमित्यर्थः, ‘हुवते’ व्याख्यानयन्ति,
 सूत्रा(समया)र्ध-मागमाभिधेय, कः किमस्मान् प्रति वक्ष्यतीत्यहकारोत्तरार्थः ॥ केन केन हेतुना विपरीत भाषन्त इत्याह-
 ‘दाक्षिण्येन’ शिथिलाचारसाधूनामक्षयानादिदातृश्राद्धादीनां वोपरोधेन, धाशब्दो वक्ष्यमाणहेत्यन्तरापेक्षया विकल्पार्थः,
 तथा ‘स्वच्छन्दमत्या वा’ अस्त्वद्व्याख्याते हि पदार्थे कः कथं वा विप्रतिपत्त्येतत्त्वेव स्वेच्छाचारबुद्ध्या वा, ‘अप्रसारि-
 तमुत्सवखिकया द्वादशावर्तवन्दनकथत्वं, धाशब्दोऽत्र लुप्तो द्रष्टव्यः, ‘अयवेति’ विकल्पार्थः, तेन ‘ज्वलतया वा’ मौर्ख्येण
 वा, अज्ञा हि विपर्ययस्त व्याचक्षत एव, यथा शौचादिक विनापि स्निग्धप्रतिमा पूजयन्ते एव, आजीविका जीवनोपायः ततो
 भयं तद्व्यवच्छेदजातः तेन वा यथा लिङ्गमात्रधारिणामपि सधान्तर्भावोऽन्यथा हि एतद्भक्तोपासका नास्मान् प्रति
 आगारिष्यन्तीति, ‘बहुजनाचरणतो वा’ प्रभृतपूर्वजलोकाधरितत्वेन वा, अन्यदर्शनिनामपि प्रणामवत्, तदेव दाक्षिण्या-
 दिहेतुपञ्चकेनापि ये सूत्रोच्चीर्णं भाषन्ते ते कथं युगप्रधानाः, तथा चोच्यते-“नाणदसणसजुओ खेसकालाणुसारओ ।
 चरिसे यट्ठमाणो जो सुद्धधम्मस्स देसओ ॥ १ ॥ पासत्थाईभं अस्स माणसे नत्थि सवहा । सवविज्जाण तत्तं सुस्समा-
 इणुणसजुओ ॥ २ ॥ पुरओ जस्स नअस्स जओ होज्जा वि वादणो । भवे जुगप्पहाणो सो सवसोक्खकरो गु ॥ ३ ॥”

किं कुर्यान्तीत्याह—‘कलहायन्ते’ निरन्तरं लोकासमर्थं वाण्युद्धमारभन्ते, ‘मिथ’ परस्परं साध्वन्तरैरेव सहेत्यर्थं, किमर्थमित्याह—(पशुविधानां अनेकप्रकाराणां) बाधायस्तूनां पुस्तकवत्साधवकादिपदार्थानामपि कृते निमित्तमित्यर्थं, अपिर्विषये, किञ्चित्पदं को विवेकी ज्ञातव्यार्थानित्यस्यस्वरूपः कलहायत इति भावः, अयमभिप्रायो—यदि हि तेषां कश्चित् क्षान्त्यादिधर्मो मनसि निविशेत छज्जामभ्यादे स्यातां, तथा नैतत् कुर्युरिति नायार्थः ॥ ७ ॥

अथ लोभविषयविकार नायादयेनाह—

अन्ने दक्षिणक्षेपेण वि(व), सच्छदमईए अहव जइयाए । आजीवियाभयेण वि, बहुजणायरणओवाविट
गारवतिगोवरुद्धा, छुद्धा मुद्धाण जुगपहाण चि । अप्पाण पयडिंता विवरीय विंति समयस्य ॥ ९ ॥

व्याख्या—‘अपरे’ अन्ये विपरीत समयार्थं वदन्तीति योगः, किं कुर्याणाः ? इत्याह—आरमान ‘प्रकटयन्तः’ प्रकाशयन्तः, कथमित्याह—‘युग’ वर्षमान कालः तत्र शेषाचार्यापेक्षया प्रभूतानामन्वेन ‘प्रधानाः’ ओष्ठा युगप्रधानाः, ययं सप्रति युगप्रधाना इत्येव ‘मुगधानाम्’ अविचारकश्रावकाणां पुरत इति शेषः, यस्तुष्टस्या तु कीदृशाः ते इत्याह—‘गौरवाणि’ आत्मनो गुरु-
त्वाभिमानकारीणि श्रद्धिरसथातलक्षणानि तेषां त्रिक त्रिसंख्यत्वं तेनोपकृष्टा व्यासाः, तथा ‘छुद्धा’ वज्रपात्राजपानादिदु-
सातिदायलोभवन्तो, न हि पर्वविधाः कदाचिद् युगप्रधाना भवन्ति, तेषां भित्तरासाधारणविशिष्टगुणयोगित्वेन तीर्षकृत्सा
इत्यनेन सिद्धान्तेऽभिधानात्, तथा चोक्तं महाविष्णुसंहिता—‘इत्थं व्यापारिणां पणपथं हुंति कोटिलक्षजात । कोटि सहस्रे

कोटीसए य तद्व एषिए वेव ॥ १ ॥ एएसिं मज्झाओ एगे निविहइ गुणगणाइअं । सव्वुत्तममंगेण तित्थयरस्साणुसरि
 सगुह ॥ २ ॥ दुप्पसदो जा साह होदिति जुगप्पहाणआयरिया । अज्झसुहम्मप्पमिई चररहिया बुध्धिद सहस्सा ॥ ३ ॥”
 एते तु आत्मनि निर्गुणेऽपि युगप्रधानत्वमारोप्य ‘विपरीत’ विपर्यस्तम् अन्यथाकल्प-मुत्सूत्रमित्यर्थः, ‘हुषते’ व्याख्यानयन्ति,
 सूत्रा(समयार्थ-मागमाभिधेय, कः किमस्मान् प्रति वक्ष्यतीत्यहंकारेणेत्यर्थ ॥ केन केन हेतुना विपरीत भावन्त इत्याह-
 ‘दाक्षिण्येन’ शिथिलाचारसाधूनामक्षयानादिदातृभाज्रादीना घोपरोधेन, वाशब्दो वक्ष्यमाणहेत्यन्तरापेक्षया विकल्पार्थः,
 तथा ‘स्वच्छन्दमत्या वा’ अस्मद्ब्याख्याते हि पदार्थे क कथं वा विप्रतिपत्स्येत्येव स्वेच्छाचारबुद्ध्या वा, ‘अप्रसारि-
 तमुखयस्त्रिकया द्वादशावर्तधन्दनकवत्, वाशब्दोऽत्र लुप्तो द्रष्टव्यः, ‘अथवेति’ विकल्पार्थः, तेन ‘जहत्तया वा’ मौल्येण
 वा, अज्ञा हि विपर्यस्त व्याचक्षत एव, यथा द्यौचादिकं विनापि जिन्मप्रतिमाः पूज्यन्ते एव, आभीविका जीवनोपायः ततो
 भयं तद्व्यवच्छेदजातः तेन वा यथा लिङ्गमात्रधारिणामपि सधान्तर्भावोऽप्यथा हि एतद्व्यवच्छेदोपासका नास्मान् प्रति
 जागारिष्यन्तीति, ‘धधुजनाधरणतो वा’ प्रभूतपूर्वजलोकाधरितत्वेन वा, अन्यदर्शनिनामपि प्रणामवत्, तदेव दाक्षिण्या-
 दिहेतुपद्यकेनापि ये सूत्रोत्तीर्णं भापन्ते ते कथं युगप्रधानाः, तथा चोच्यते-“नाणदसणसज्जुसो खेत्तकालाणुसारओ ।
 चरित्ते वट्टमाणो ज्जो सुद्धधम्मस्स देसओ ॥ १ ॥ पासत्थार्हभयं जस्स माणसे नत्थि सव्वहा । सव्वविजाण तत्तथू स्वमा-
 इगुणसज्जुओ ॥ २ ॥ पुरओ जस्स नत्तस्स जओ होज्जा थि वाइणो । भवे जुगप्पहाणो सो सव्वसोक्खकरो गुह ॥ ३ ॥”

एष स्वरूपस्य च युगप्रधानस्य कथमेवमात्मनि युगप्रधानारोपं सगच्छते, तदारोपेऽपि वा कथमेवं विपर्यस्तभाषणं पर सर्वं प्रख्यादिष्टाभलोभ एवापराध्यति, इति लोभविषयिकारदर्शनमेवमिति गाथाद्वयार्थः ॥ ८-९ ॥

तदेव लोभाभिभूतानां कुचेष्टितं कुचक्षुषं च पश्यन् प्रत्यक्षारः सविषादमाह—

न पर न कृणति सय, अवि य भयमपार्हि निति सुतत्प । जं समइपहेण तय, अहह महामोहमाहप्य १०
 व्याख्या—‘न पर’ न केवलं ‘न कुर्वन्ति’ न विवर्षति, ‘स्वयम्’ आत्मना ‘सुभार्यम्’ आगमोक्तमनुष्ठानं शुद्धचारिभ्रमतिपात-
 नरूपमपि च किन्तु ‘भयमदाभ्याम्’ आशीषिकाभययुगप्रधानत्वाद्यहकाराभ्यां, किमित्याह—यक्षयन्ति प्रापयन्ति व्याख्या-
 नयन्ति ‘सुभार्यम्’ आगमाभिषेयं कैलसाशुसमाचारीविषयविचित्रणं, ‘स्वमतिपथेन’ आगमगीतार्थाचरणान्तरेणाभिनि-
 यष्टस्य बुद्धिमार्गेण, तद्वत् तदित्यर्थः, ‘अहहति’ खेदे, ‘महामोहमाहप्य’ प्रबलतराज्ञानप्रभावोऽयम्, अयमभिप्रायो—
 यद् वाद्यदागमोक्तं स्वयं न क्रियते इत्येतदपि मोहविलसितं, यद् तत्सुलक्ष्मदपि अन्यथा व्याख्यायते शेषजनसंसारवाचकै-
 तन्मद्वराज्ञानविभ्रममिति गायार्थः ॥ १० ॥

एष साधू दुःपमाद्यनुभावमाधिप्रसन्नचित्तकुचेष्टितमभिधाय अथ गृहस्थानामपि तदाह—

एवविहाण वि दद, दत्तमच्छेरयमहापभावेण । सकाटं मुञ्चतुङ्गी, मचीप् कृणति पृथार्हं ॥ ११ ॥

व्याख्या—‘एवविधानामपि’ पूर्वोपदिष्टसूत्रोपीर्ण्यप्रवृत्तिमप्यथा सर्वथा भक्तिबुद्धानायोग्यानामपि, आत्मं तद्विचरेणं,

मुग्धबुद्धयः पूजायिकं कुर्वन्तीति योगः, 'दृढम्' अत्यर्थं, केनेत्याह—दशमाध्वर्यमहाप्रभावेणेति व्यक्तं, न हि असयतपूजा-
लक्षणाध्वर्यमाहात्म्यं विना एतत् समभवति, के कीदृशाः किं कुर्वन्ति ? इत्यत आह—'मुग्धा' सिद्धान्तविचाराच्चतुरा बुद्धिर्म-
तिर्येषां वे स्या, कीदृशा ? 'धृद्धालवो' भगवदर्थनिमात्रे सातिशयमीति भावः, समयत्रापि विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्,
'मत्स्या' बाह्यप्रतिपत्तिलक्षणया, 'कुर्वन्तीति' विदधति, 'पूजायिक' पूजा वज्राद्यादिदानलक्षणा, आदिशब्दाद् विनयवि-
धामणादिमहः, एव मुग्धकृतपूजादर्शनेऽपि नैतेषु आस्था विधेया इति गाथार्थः ॥ ११ ॥

तथा—

अन्ने उदग्गकुग्गह—यस्या दुरहिण्यसमयलेतेहि । नट्टेहि नासिया आसिया फुडं सुन्नयावायं ॥१२॥

व्याख्या—एके तावत् शिथिलाचारभक्तिमन्तः सवृत्ताः, 'अन्ने' अपरे पुनः केचिद् गृहस्थाः शून्यतावादादमाश्रिता इति
योगः, कीदृशाः सन्तः ? 'उदग्गकुग्गहमस्मा' चवृभटासदभिनिवेशामिभूताः, तथा दुरधिगतसमयलेयो—विपर्ययलक्षकपतया
दुष्टाधगतसिद्धान्तलवोः साध्वामासौः स्वयं नट्टदर्शनानास्थया सदाचारवद्वैः तैर्नाशिताः सांप्रतं ज्ञानदर्शनान्मया—मेव दीर्घं
वर्तते चारित्र्यं तु व्यवच्छिन्नमेव तदुपयोगिक्रियायाः सर्वथाऽभावादित्यादिवचनैः चारित्र्यिणः प्रति वैमुख्यमापादितः,
तवश्च ते शून्यतावाद् सर्वथा धर्मवैकन्यदर्शनमाश्रिता अभ्युपगतवन्तः, 'सुण्ट' व्यक्तं, तथाहि—चारित्र्यिणामभावे क
तदुपासकाः आह्वयः, तदभावे च वास्तवधर्मभावे एवेति शून्यतावादाश्रयण, यथा चैतदयुक्तं तथा यस्यास इति गाथार्थः १२

एष स्वल्पत्वे च युगप्रधानस्य कथमेवमात्मनि युगप्रधानारोपः सगच्छते, तदारोपेऽपि वा कथमेवं विपर्ययभाषणं पर सर्वत्र पद्यादिष्टामतोभ पद्यापराप्यति, इति लोभविषयविकारदर्शनमेतदिति गायान्नयार्थः ॥ ८-९ ॥

तदेव लोभाभिभूतानां कुचेष्टितं कुत्रचन च पश्यन् प्रत्यकारः सविषादमाह—

न पर न कुणाति सय, अवि य भयमयहिं निति सुतल्य । जं समइपहेण तय, अहह महामोहमाहप्यं १०
 व्याख्या—‘न परं न केवलं न कुर्वन्ति’ न विवचति, ‘स्वयम्’ आत्मना ‘सूत्रार्थम्’ आगमोक्तमनुष्ठान शुद्धचारित्र्यप्रतिपाल-
 नरूपमपि च किन्तु ‘भयमदान्म्याम्’ आशीर्विकामययुगप्रधानत्वाद्यहकाराभ्यां, किमित्याह—यद्यप्यन्ति प्रापयन्ति व्याख्या-
 नयन्ति ‘सूत्रार्थम्’ आगमाभिधेय नैतत्साधुसमाचारीविध्यविधिलक्षणं, ‘स्वमतिपथेन’ आगमगीतार्थभरणान्तेष्वस्मिन्नि-
 विष्टस्ववृत्तिमार्गेण, सकृद् तदित्यर्थः, ‘अहहेति’ स्तेदे, ‘महामोहमाहात्म्यं’ प्रबलतराज्ञानमभावोऽयम्, अयमस्मिन्मन्त्रे-
 यद् तावदागमोक्तं स्वयं न क्रियते इत्येतदपि मोहविलसितं, यद् तत्सुतल्यदपि अन्यथा व्याख्यायते शेषजनसम्पन्नतन्त्रै-
 रतन्त्रहृत्तराज्ञानविभूतिमिति गायार्थः ॥ १० ॥

एष तावद् ईशपमाद्यनुभावमाधिप्रब्रूयितकुचेष्टितमभिधाय अथ गृहस्थानामपि तदाह—

एवविहाण वि दूढ, दत्समच्छेरयमहापमावेण । सकालु मुक्कुव्ही, मचीप् कुणाति पूयार्ई ॥ ११ ॥

व्याख्या—‘एवविषाणामपि’ पूर्वोपदर्शितकुत्रोदीर्घाप्रब्रूयितमयथा सर्वथा अधिकबहुमानयोक्त्यानामपि, आत्मनं तद्विचरेण,

अस्थि च्चिद्य जा तित्थं, विरलतरा केइ मुनिपवरा ॥ १४ ॥

ते य धलकालदेसा-णुसारपालियविहारपरिहारा ।

ईसि सदोसचे वि हु, मचीवहुमाणमरिहति ॥ १५ ॥

व्याख्या-यतोऽतिस्त्रोक्चारित्रिजनदर्शना धीराणा प्रभूतासमजसदर्शनेऽपि मनो न चलति, 'तत्' तस्माद् इह अस्मि-
न्नेव जम्बूद्वीपवर्तिनि न तु धातकीक्षणद्वारिसर्गन्धिनि तस्याप्रस्तुतत्वात्, 'क्षेत्रे' धर्म, कीदृशे ? 'दक्षिणे' मेरोर्दक्षिणादिपर्व-
सिनि, 'विरलतरा' मुनिप्रवरा सन्तीति योगः, कीदृशे ? 'भस्मराशिग्रहेण विधुरिते' पीडिते, क्षेत्रस्यसुखपीडासद्भावे क्षेत्रे
पीडोपचारः, अपिर्विस्मये, पीडिते हि मुनिसद्भावो न सभाव्यत इति भाव । किमित्याह-यावद् यावन्त फाल दुःप्रसभान्तं
वीर्य भगवत्प्रवचनं प्रवर्तते, तावदिति शेषः, 'सन्त्येव' विद्यन्ते एव, मुनिप्रवरा' शुद्धचारित्रिणः तथा चोक्त व्यवहारभाष्ये
-"न विणा तित्थ नियतेहि नातित्था य नियठया । छकायसयमो जाव ताव अणुसज्जना दुण्हं ॥१॥" इयोरव्यवच्छेदो बहु-
शकुशीलयोः सामाधिकच्छेदोपस्थापनीययोर्वेति, कियन्त ? इत्याह-'केऽपि' केचित्, अत एवाह-विरलतरा अतिस्त्रोकाः,
ततो यदुक्त चारित्रं साप्रत नास्तीति तस्मिन्नुक्तमिति । किं च चारित्राभावधादिनः प्रति व्यवहारभाष्ये साक्षेप परिहार
प्रयमुक्तोऽस्ति "केसिंचि य आप्सो दंसणनाणेहि षट्ठए तित्थं । शुच्छिन्न च चारित्त धयमाणे भाविता चत्तरो ॥ १ ॥"
एवं वदति कचिद् साध्यादौ प्राप विदुश्चर्यं चतुर्गुल्फा, प्रापस्मिन्नधिदोषा इत्यर्थः । तथा-"जो भणइ नत्थि धम्मो न य

तदेव अष्टसमाचारसाधुभावकसहभावेऽपि धीराणा धर्मं निश्चलत्वमाह—

इयं बहुविह्वलसमजस—जणदसणसवणओ वि धीराण ।

मणय पि न चलइ मण, सस्म जिणमयविह(हि)झूण ॥ १३ ॥

व्याख्या—‘इति’ पूर्वोक्तप्रकारेण केवलशुक्लरूपतयाऽव्ययस्थिता प्रवृत्तिरसमजसा तद्योगाद् जना अपि असमजसा ; ततश्च बहुविधाः कोपलोभादिविषयविकारदर्शनमेवेनासयतपूजाविधानादिलक्षणैः चानेकप्रकारा ते च ते असमजसजनाश्च नाम साधुभावकलोकाः तेषा दर्शनं साधुपुलभम्, श्रवणमन्यतः समाकर्णनं, ततोऽपि, अपिर्विस्मये, एवंपिपाडसमजसदर्शनादिक हि प्रायो मा(म)नसो धर्मस्यैर्यधंसहेतु—भवति, पर ‘धीराणां’ सात्त्विकसत्त्वानामिति सामान्यवचनेन सुभाषकाणामपि समग्रं करोति, ततः किमित्याह—‘मनागपि’ अस्ममात्रमपि ‘न चलति’ नैवास्त्यैर्य भवति ‘मन’ चित्तं, यदुत सर्वेऽपि एवमसमजसकारिण इति, केषामित्याह—‘सम्यग्’ यथावस्थितत्वेन, क्षिप्तमवस्थितिज्ञानां ये हि जैनदर्शनप्रवृत्तिप्रकारं तत्त्वतो विदन्ति, ते दशभाष्यार्थविलसितामिदं—मित्यव्ययस्थान्ति स्तोकाश्च सुधर्मचारिणस्तत्रोच्यन्ते इति न तेषा मनसि कथंचिद् कदाचित् धर्माभावो निविद्यते, ततो शुष्माभिरपि धर्मं चित्तस्यैर्यमेव विवेकमिति उपदेष्टा इति गार्थाय ॥१३॥ अथ यत् प्राक् प्रतिपादितं सांप्रतं ज्ञानदर्शनाभ्यामेव तीर्थं प्रवर्त्यते चारित्र्यं तु अतिचारबाहुल्याद् व्यवच्छिन्नमिति, तद्विस्तारणाय गार्थाद्वयमाह—

ता मासरासिगहविहु—रिप वि तह दक्खिणो वि इहू स्थिते ।

अथि क्षिय जा तित्थं, विरलतरा केइ मुनिपवरा ॥ १४ ॥

ते य वलकालदेसा-णुसारपालियविहारपरिहारा ।

ईसि सदोसचे वि हु, भचीवहुमाणमरिहति ॥ १५ ॥

व्याख्या-यतोऽतिस्त्रोकोच्चारित्रिजनदर्शिनां धीराणा प्रभृतासमञ्जसदर्शनेऽपि मनो न चलति, 'तत्' तस्माद् इह अस्मि-
न्नेव जम्बूद्वीपवासिनि न तु धातकीसण्णादिसवन्निधनि तस्याप्रस्तुतत्वात्, 'क्षेत्रे' वर्षे, कीदृशे ? 'दक्षिणे' मेरोर्दक्षिणादिगव
त्तिनि, 'विरलतरा' मुनिप्रवराः सन्तीति योगः, कीदृशे ? 'भस्मराशिग्रहेण विधुरिते' पीडिते, क्षेत्रस्यसुसधपीडासद्भावे क्षेत्रे
पीडोपचारः, अपिर्विस्सये, पीडिते हि मुनिसद्भावो न सम्भाव्यत इति भावः । किमित्याह-यावद् यावन्त काल दुःप्रसमान्तं
तीर्थ भगवत्प्रवचन प्रवर्तते, तावदिति शेषः, 'सन्त्येव' विद्यन्ते एव, मुनिप्रवरा. शुद्धचारिणिणः तथा चोक्तं व्यवहारभाष्ये
-"न विणा तिरय नियठेहि नातित्था य नियठया । छक्कायसंयमो जाव ताव अणुसज्जना दुण्ह ॥१॥" द्वयोरव्यवच्छेदो वहु-
शकुशीलयोः सामायिकच्छेदोपस्थापनीययोर्वेति, किञ्चन्तः ? इत्याह-"केऽपि" केचित्, अत एवाह-विरलतरा अतिस्त्रोकाः,
ततो यदुक्त चारित्र साप्रत नास्तीति तन्निराकृतमिति । किं च चारित्राभाववाचिनं प्रति व्यवहारभाष्ये साक्षेप परिहार
एवमुक्तोऽसि "केसिंचि य आपसो दंसणनाणेहि वट्ठए तित्थं । बुच्छिञ्च च चारित्तं वयमाणो भाविथा चत्तरो ॥ १ ॥"
एव धवति कचिद् साध्यादी पापविशुद्ध्यर्थं चतुर्गुरुकाः प्रायश्चित्तविशेषा इत्यर्थः । तथा-"जो भणइ नत्थि धम्मो न य

तदेव श्वष्टसमाधारसाधुभावकसदृभावेऽपि धीराणां धर्मे निश्चलत्वमाह—

इयं धहुविहअसमजस—जणत्तसणसवणओ वि धीराण ।

मणय पि न चळइ मण, सम्म जिणमयविह(हि)झूण ॥ १३ ॥

व्याख्या—‘इति’ पूर्वोक्तप्रकारेण कैयलायुककथतयाऽप्यवस्थिता प्रवृत्तिरसमंजसा तद्योगाद् जना अपि असमजसा, तद्वत् धहुविधाः क्रोधलोभादिविविकारदर्शनमेवेनासंयतपूजाविधानादिलक्षणेन चानेकप्रकारा ते च ते असमज-सज्जनाश्च नाम साधुभावकलोका तेषां दर्शनं साक्षादुपलभ्यमानं, श्रवणमन्यतः समाकर्ण्यते, ततोऽपि, अपिर्विस्मये, एवमि-धाऽसमंजसदर्शनादिक हि प्रायो मा(म)नसो धर्मस्यैवध्वंसहेतु—भवति, परं ‘धीराणां’ सात्त्विकसत्त्वानामिति सामान्यवच-नेन सुभावकाणामपि समर्थं करोति, तत्र किमित्याह—‘मनागपि’ अल्पमात्रमपि ‘न चळति’ नैवास्त्वयं भवति ‘मनः’ चित्तं, यदुत सर्वेऽपि एवमसमजसकारिण इति, केनामित्याह—‘सम्यग्’ यथावस्थितत्वेन, जिनमवधिधिज्ञानां ये हि जैनदर्शनप्रवृ-त्तिप्रकारं तत्त्वतो विदन्ति, ते दशमाध्ययविलसितमिदं—मित्याध्ययस्यन्ति सोकाश्च सुधर्मचारिणस्सामोभ्यन्त इति न तेषां मनसि कथंश्चिद् कथाश्चिद् धर्माभावो निविद्यते, ततो युष्माभिरपि धर्मं चित्तस्थैर्यमेव विधेयमिति वयदेवा इति गाथार्थः ॥१२॥

अथ यत् प्राक् प्रतिपादितं सामंजस्यनवर्धनाभ्यामेव तीर्थं प्रवर्त्तते चारित्रं तु अतिचारबाहुल्याद् अत्यधिकमिति,

तन्निराकरणाय गाथाद्वयमाह—

तां भासरासिगाहविहु—रिप वि त्ताह दक्खिणो वि इह स्थिते ।

अस्थि क्षिय जा तैत्थं, विरलतरा केइ मुनिपवरा ॥ १४ ॥

ते य वलकालदेसा-णुसारणालियविहारपरिहारा ।

ईसि सदोसत्ते वि हु, भत्तीवहुमाणमरिहति ॥ १५ ॥

व्याख्या-यतोऽतिसोकचारित्रिजनदर्शना धीराणां प्रभूतात्मजसर्वार्थनेऽपि मनो न चलति, 'तद' तस्माद् इह अस्मि-
क्षेव जन्तूद्गीपवर्त्तिनि न तु धातकीरूपप्रादिसवन्निवनि तस्याप्रसुतत्वात्, 'क्षेवे' सर्वे, कीदृशे ? 'दक्षिणे' मेरोर्दक्षिणादिशब्-
त्तिनि, 'विरलतरा' मुनिप्रवराः सन्तीति योगः, कीदृशे ? 'भस्मराधिप्रहेण विधुरिते' पीडिते, क्षेत्रस्यसुसयपीडासद्भावे क्षेत्रे
पीडोपचारः, अपिर्विस्मये, पीडिते हि मुनिसद्भावो न संभाव्यत इति भावः । किमित्याह-यावद् यावन्त कालं दुःप्रसमानं
तीयं भगवत्प्रवचनं प्रवर्त्तते, वावदिति शेषः, 'सन्त्येव' विद्यन्ते एव, मुनिप्रवरा शुद्धचारित्रिणः तथा चोक्त व्यवहारमाभ्ये-
-“न विणा तिरय निवठेहि नातिरथा य नियठया । छक्कायसयमो जाव ताव अणुसज्जना सुण्हं ॥ १॥” इत्योरव्यवच्छेदो वक्तु-
शकुशील्यो सामाधिकच्छेदोपस्थापनीययोर्वेति, कियन्त ? इत्याह-‘केऽपि’ केचित्, अत एवाह-विरलतरा अतिसोकाः,
ततो यदुक्त चारित्रं साप्रत नास्तीति तन्निराकृतमिति । किं च चारित्राभावधादिनः प्रति व्यवहारमाभ्ये साक्षेयः परिहार
एवमुक्तोऽस्ति “केचित्तिचि य आपसो दसणनाणेहि वट्टए तिरथं । बुद्धिञ्च च चरित्तं वयमाणो भाविता चचरो ॥ १ ॥”
एवं वदति कचित् साध्यायी प्राप विशुद्ध्यर्थं चतुर्गुणकाः प्रायश्चित्तविशेषा इत्यर्थः । तथा-“जो भणइ नस्थि धम्मो न य

सामाद्य न वेव प यथाह । सो समणसवज्जो कायवो समणसवेण ॥ १ ॥" तथा पूर्वसाध्यपेक्षया दीनवरक्रियापरिणा-
 मत्वेऽपि शुभमामानता साधुत्वमेव, यथाह—“सत्यपरिष्ठा छकायअदिगमो पिह सत्तरज्झाप । दस्सेवसरो गाहं जोहं
 सोही प पुक्खारिणी ॥ १ ॥" वायमर्थ—पूर्व साध्यपरिष्ठाव्ययनमुत्थापनाहेतु—सासीह, अनुना पदकायाभिगमं पदूर्वाव-
 द्वायकालिकस्येति, पूर्व दृष्टाः कस्यदृष्टाः, अनुना तु सहस्रपादयोऽपि ते, षोडशिः पाणमासिकी प्राह, अनुना पञ्च-
 सयमोपागपन्तं साहस्रक्रियाधिकला अपि साधव एवेति, एवं पूर्व गौतमादयः साधवः, सांपत तु अष्टादशमासिक-
 ते च भक्त्यादिक—सहन्तीति योगः, ये पूर्वमुत्तिपरा अभिहिताः ते च ते पुनः क्षीरकाः सन्तः । ‘वर्ष’ कारीर-
 सान्त च सामर्थ्यं, ‘अलो’ दुःखमादिकसो मीप्साविकसो वा, वैश्वोऽन्यो मरवेक्षो वा, तयो कलं वेज्जादिहन्त-
 तथा—मनुसापोऽवाया, तेन पालितविहारपरिहाराः, तत्र विहारः वाचह सम्पद्वधमहापठिक्रियाफलं, परिहार इति
 सामर्थ्ये भावा, स च द्विविधाः, परिभोगभारणाकपज्या, तत्र चहृ वज्जाविकं मसुपेस्य तदेव परिसुज्यते एव परि-
 भोगपरिहारः यच्च मसुपेस्य शिष्यते कम्बकादिकं, न तु तदेवोपसुज्यते स चारणापरिहारः, ततः पालितो सम्पगावेतिती-
 विहारपरिहारी यः ते तथा, अनेन वज्जाभक्ति समस्तक्रियाफल—भोगासुखम्, एते वेवम् मनाह स्वोपस्येऽपि कदाचिद्
 सुखमवाप्तिमहाकमवर्जकममममन्त्रि वज्जाकायदसुपेस्यवरेऽपि, वाचा निर्दोषत्वे, भक्तिय चानुमानवेति समा-

हारद्वन्द्वः, तदर्थं नित्यं तद्वयोभ्यां भवन्ति, न तु पार्श्वस्थादिवत् सर्वथा तद्वयोभ्याः भ्रंसाद् भवद्भिरपि तादृशेभ्यः भक्ति-
 पटुमानो विधेयाविति भाव इति गार्गाद्वयार्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥

पुनरपि तादृशमेव विधेयतः पूज्यतोपदेशमाह—

ते य असद जयतां, सुबुद्धिर्भो मुणियसमयसत्त्वभावा । ईसि सकसायभावे, पि हुति पुज्जा ब्रह्मजगणा १६

व्याख्या—त एव मुनिप्रवरा पूज्या भवन्तीति सम्बन्धः, 'ते चेति' चोऽप्यधारणे तेन त एव सुसाधवः, कीदृशाः? यत-
 मानाः सम्यक् समस्तयति क्रियासु प्रवर्तमानाः, कथमित्याह—'अथाठमिति' भावप्रधानत्वाभिर्देशस्य न विद्यते शाठ्यं छद्म-
 यव तदथाठमिति क्रियाविशेषणम्, अनेन तेषां क्रियावत्त्वमुक्तं, तथा 'सुबुद्धितः' दोषनस्त्वमतिप्रकाशत्वाद् 'ज्ञातसमय-
 सत्त्वभावा' यदिदतसिद्धान्तपरमायार्थः, गुरुषु सम्यक् सिद्धान्तरहस्यमभिप्रेक्ष्य अपि न जहमतेः कथंचिद् सिद्धान्तार्थपरि-
 ज्ञानमिति सुबुद्धिप्रवृत्तिः, न तु स्वान्तर्मुखितत्वं सुबुद्धित्वं, तस्य सर्वथा सिद्धान्तार्थानवधारणेनानादेयत्वाद्, तथा चोच्यते
 —"न हि भवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानम् । प्रकटितपञ्चादृग्भागे परयत दृष्टं मयूरस्य ॥ १॥" इति, अनेन
 च ज्ञानवत्त्वम्, एवं च समस्तसाधुगुणसमेतत्वं-मुक्तं, ततश्च (ईषत् मनाक्) सकपायभावेऽपि सज्ज्वलनकोपादिमस्त्वेऽपि,
 आस्ता तदभाववत्त्वे इत्यपेक्षार्थः, अयमभिप्रायः—कदाचित् केनापि गुरुपरिभवे मनाक् क्रोधे परप्रतिवादिनि वा मार्गाधिकेप-
 कारिणि अहकारे, कश्चिद् सूपादौ सधप्रत्यनीकता भञ्जमाने भायाया, कश्चिद् पूर्वशास्त्रप्रवृत्तलोभे सति अपि न साधुत्वभ्रंशं

साक्षादप्य न चेव य प्रयाह । हो समणसप्रवर्जो कायवो समणसंवेण ॥ १ ॥” तथा पूर्वसाध्यवेक्षया दीनतरक्रियापरिणा-
 मत्वेऽपि शुभप्रसाधना साधुत्वमेव, यदाह—“सत्यपरिष्ठा छक्कायमहिगमो पिह उच्चरज्झाप । उक्खेवसरो गार्ह ज्जोहं
 सोही य पुक्खरिणी ॥ १ ॥” अयमर्थः—पूर्वं द्वाभ्यपरिष्ठाध्ययनमुत्थापनाहेतु—सासीव, अधुना पदकायाभिगमः पदार्त्वाव-
 निकायाध्ययनमित्यर्थः । एवं पिण्डग्रहणहेतु—राधारो दधार्थकालिक च, तथोचराध्ययनानि आचारस्योपरि, इदानीं तु
 दधार्थकालिकस्येति, पूर्वं दृष्ट्वाः कल्पदृष्ट्वाः, अधुना तु सहकारप्रयोऽपि ते, गोपिः पाणमासिकी प्रायः, अधुना पञ्च-
 कस्याणकदशकस्याणकादिरिति, न च सा न भवति, एवं पूर्वं गौतमाद्य. साधवाः, सांप्रत तु अष्टका यथाशक्ति
 सयमोपयोगयन्तः वाहकक्रियाविकल्पा अपि साधव एवेति, (१५) नन्वेते किञ्चित्क्रियाहीनस्ये भवत्यादिक नार्हन्तीत्याह—
 तं च भक्त्यादिक-मार्हन्तीति योगः, ये पूर्वमुत्तिप्रवरा अभिहितः ते च ते पुनः कीदृशाः सन्तः ? ‘वर्ध’ शरीर-
 मानव च सामर्थ्यं, ‘कालो’ शुक्लमादिकर्मो ग्रीष्मादिकर्मो वा, वैद्योऽनूपो मर्त्येवो वा, सतो कसं वेत्तादिरज्जः
 तेषा-भेदुसारोऽन्वाधा, तेन पालितविहारपरिहराः, एव विहारः तावद् सम्यक्समकयमिहिक्रियाकर्तव्यं, परिहार इति
 सामायेकी भाषा, स च द्विविधः, परिभोगधारणाकथयत्वा, एव च दृक्कादिकं प्रत्युपेक्ष्य यदेव परित्यज्यते एव परि-
 भोगपरिहारः यच्च प्रत्युपेक्ष्य निषेधे कर्मकादिकं, न तु तदेवोपमुज्यते स धारणापरिहारः, एतः पालिते सत्यनासेनिते
 विहारपरिहारो वेः ते एव, अनेन यथाशक्ति समकक्रियाकर्तव्य-भोगमुक्त्वम्, एते वेवद् मनाह सर्वोक्त्वेऽपि कदाचिद्
 भुज्यादिरिप्रवाकनवर्त्यकर्मप्रकारमपि दक्षुशास्त्राधारपुण्यत्वेऽपि, यावता निर्दोशत्वे, भक्तिय चानुमानयेति सत्ता

क्षारद्वन्द्वः, तद्वदन्ति तद्वयोग्या भवन्ति, भूतु पार्श्वस्थादिवत् सर्वथा तद्वयोग्याः नस्माद् भवद्भिरपि तादृशेभ्यः भक्ति-
युक्तमानौ विधेयाविति भाव इति नाप्याद्वयार्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥

पुनरपि सादृश्यामेव विशेषतः पूज्यतोपदेशमाह—

ते य असद जयता, सुबुद्धिओ मुणियसमयसत्त्वावा । ईसि त्कसायभावे, पि हुति पुज्जा बुहजणाण १६

व्याख्या—स एव मुनिप्रवराः पूज्या भवन्तीति सम्बन्धः, 'ते चेसि' चोऽवधारणे तेन त एव सुसाधवः, कीदृशाः? यत-
मानाः सम्यक् समस्तयतिक्रियासु प्रवर्तमानाः, कथमित्याह—'अथाठमिति' भावप्रधानत्वाभिर्देशस्य न विद्यते शाठ्यं छद्म-
यत्नं तद्वशादिति क्रियाविशेषणम्, अनेन तेषां क्रियावत्त्वमुक्तं, तथा 'सुबुद्धितः' शोभनस्वमतिप्रकाशात्वाद् 'ज्ञातसमय-
सद्भावानां' विदितसिद्धान्तपरमायाः, गुरुः सम्यक् सिद्धान्तरहस्यमभिप्रेक्ष्य अपि न अहमतेः कथञ्चित् सिद्धान्तार्थपरि-
ज्ञानमिति सुबुद्धिग्रहण, न तु स्वात्मप्रोक्षितत्वं सुबुद्धित्व, तस्य सर्वथा सिद्धान्तार्थानवबोधेनानादेपरवाद्, तथा 'चोच्यते'
—“न हि भवति निर्धिगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानम् । प्रकटितपञ्चाद्वभाग पश्यत नृप नयूरस्य ॥ १॥” इति, अनेन
च ज्ञानपत्त्वम्, एवं च समस्तसाधुगुणसमेतत्वं-मुक्तं, ततश्च (ईषत् मनाक्) सकपायभावेऽपि सज्जलनक्रोधादिभक्त्येऽपि,
आस्तां सद्भावपत्त्वे इत्यपेक्षार्थः, अथमभिप्रायः—कदाचित् केनापि गुरुरभिप्रेक्ष्य मनाक् क्रोधे परप्रतिवादिनि वा मार्गाधिकेप-
क्यारिणि अदकारे, कश्चिद् स्रपादौ संघप्रत्यनीकता भञ्जमाने भायायां, कश्चिदपूर्वप्राग्ग्रहणलोभे सति अपि न साधुत्वध्वंस

इति तत्त्वभावोऽपि भवन्ति सपद्यन्ते, 'पूज्याः' सर्वप्रकारेणाराध्या, 'बुधजनानां' सिद्धान्तरदस्यविचक्षणलोभना, तदः
यूयमपि सद्वृत्तपदश्रवणादिना हुधाः तादृशानां च सुमुनिषु पूजाविधान समीचीनमेवेति, एतदुक्तं भवति-समस्त
व्यापि कुलकेषु देवपूजादिकं द्वावकानुष्ठानं समस्तमपि अन्यथापि, तस्य चेद तात्पर्य-यदुत्तासमस्तसज्जनप्रवृत्तिदर्शनादिना
कदाचिन्मनसि नास्त्येयं विवेक, तद्विधाने हि सर्वमपार्थक स्याद् इत्येतत् पर्यन्तोपदेशकुलक-मिति गायार्थ ॥ १६ ॥

इति श्रीगणपतरागमश्रीमज्जिनपथिसूरिसिष्यकेषादिरविषायां द्वावसकुलकपुत्री द्वावकाकुलकविषयं समस्तम् ॥

समस्ता वेदे द्वावसकुलकपुत्रि, भगोऽसु सरस्वते, भगोऽसु श्रीमज्जिनपथिसूरिपादेभ्यः, शुभं भवतु ॥

प्रशस्ति ।

अयन्ति सन्देहलतासिधारा' श्रौत्रप्रमोदामृतधारिधाराः । सूरिर्गिरः श्रीजिनवक्त्रमस्य प्रदीपगुण्यप्राप्तिमुदुर्लभस्य ॥ १ ॥
भासन् नात्र मुनीश्वराः सुबहव-आरिषलक्ष्म्यास्तप, स्तोकाः श्रीजिनवक्त्रमेव सद्गया निर्भीकवागविकाराः ।
समाप्ते गहनेऽपि भूरिमुभटभेष्या वरे भारते, सुर्याः श्रीसिधवाजिना विजयिना भीराः क्रियन्तोऽभवन् ॥ २ ॥
जिनपथ इति श्रीमान्, सूरिकल्पपूजण । जज्ञे सज्जनमणिपयरोहणो विविधोपणः ॥ ३ ॥
सख्यं प्रातिममङ्गकमङ्गं चालोपय, आश्रयति-वेधोऽप्युदवहुक्तिरेवमपमङ्गं नृस्योऽन्तर्द्वेषे कञ्जया ॥

नृनं सारतरासुसचयचित्तत्तन्तादुमुतथीसनी, स श्रीमाखिनचन्द्रसूरिरभवाच्छ्लष्याप्रणीस्ततदे ॥ ४ ॥

नानासहायकेलीविदलितविलसन्मानशाल परेषा, रेखा यः प्राप विद्वत्स्वनितरसुलभा सर्वविद्याधतस ।

दृष्टान्तदुष्वारिनिव्यलभव कुमुदध्वान्तविध्वसहस, स श्रीमान् सूरिराजो जिनपतिरभवत् तत्पदालङ्कारिणु ॥ ५ ॥

वक्त्रे तच्छिष्यलेद्यौनिरुपमजिनपालामिपेकैः प्रसादादत्युप्रात् सद्वरुणा कुलकविधरण किंचिदेतत् सुबोधम् ।

तच्छोध्य सूरिवर्यमयि विहितकुरैः समवन्त्येव यस्माद्, दोषाश्छद्मस्यवाक्ये किमुत कुवचने माहृता मान्यभाजान् ॥ ६ ॥

श्रीमत्सूरिजिनेश्वरस्य सुमुनिप्रातप्रभोः साप्रव, शीघ्रं चारुमहाप्रबन्धकवितुर्वाक्यात् समारम्भि यत् ।

तस्मिन्मधुना ययौ गुणनवावित्य (१२९३) प्रमाणे धरे, वर्णे भाद्रपदे सितौ शुभतरे द्वादश्यह पावने ॥ ७ ॥

जन्मद्वीपे पुरेऽस्मिन् पवति हि जगती प्रोक्षताद्याललीला, यावद् यावच्च वारिस्त्रवाकितपरिखाविभ्रमं वारिराशिः ।

क्षान् शब्दाविशुद्धैः सुविहितयतिमिषादृतेर्दुर्द्धिमवूमि-र्नन्यासिर्विघ्नमेतद् विधरणममलं सन्तव पठ्यमानम् ॥ ८ ॥

अप्यस्त्रिंशच्छतान्येव त्रिपद्या सगतानि च । प्रत्यक्षर प्रमाण भोः श्लोकानामिह निश्चितम् ॥ ९ ॥

इति तत्सदभावोऽपि भवन्ति संपद्यन्ते, 'पूज्याः' सर्वप्रकारेणाराध्याः, 'शुभजनानां' सिद्धान्तरहस्यविचक्षणलोकानां, तदत्र
 पूयमपि सद्गुरुपदश्रवणादिना शुभाः साधनानां च सुमुनिषु पूजाधिधान समीचीनमेवेति, एतदुक्तं भवति—समस्तो-
 प्यपि कुलकेषु देवपूजादिकं श्रावकानुष्ठानं समस्तमपि अभ्यधापि, तस्य वेदं तात्पर्यं—यदुवाचसमजसजनप्रवृत्तिदर्शनादिना
 कदाचिन्मनसि नास्यैयं विषेय, तद्विधाने हि सर्वमपार्यकं स्याद् इत्येवम् पर्यन्तोपदेशकुलक—मिति गाथार्यं ॥ १६ ॥

इति श्रीगुणपदरागमश्रीमज्जिनपतिस्मृतिव्यवहारेणाराधनां द्वापद्यकुलकपूर्वी द्वापद्यकुलकविरचयं समाप्तम् ॥
 समाप्तं वेदं द्वापद्यकुलकविरचयं, नमोऽस्तु सत्त्वमे, नमोऽस्तु श्रीमज्जिनपतिस्मृतिपदमेवम्, शुभं भवतु ॥

प्रशस्ति ।

अप्यनित्यं सन्नेहलतासिधाराः श्रोत्रप्रमोदास्तुतवारिधाराः । सुरेगिरः श्रीजिनवधस्य प्रहीणपुण्याङ्गिसुवर्त्मस्य ॥ १ ॥
 भासन् नात्र शुनीभराः सुवहव—भारिषलम्प्यास्पृष्ट, कोक्ताः श्रीजिनवधमेव सद्यथा निर्भीक्यागविकाराः ।
 समामे गहनेऽपि भूरिसुभटभेष्या वरे भारते, गुत्थाः श्रीसितवाजिना विजयिना वीराः कियन्तोऽभवन् ॥ २ ॥
 विनदद्य इति श्रीमान्, सुरिस्तत्पदगुणः । अन्ते सम्मानमणिक्परोद्गणो विधियोगणः ॥ २ ॥
 यस्य प्रातिभमङ्गरूपकमर्छां चालोक्य रक्षावस्यति—देवोऽप्युज्ज्वलमुज्ज्वलमिव भवमदः भुञ्जोऽन्त्यर्धे कञ्जया ।

नूनं सारतराणुसंषयचिताऽत्यन्ताद्भुतधीस्तनौ, स श्रीमाध्विनचन्द्रसूरिरभवाच्छिष्याप्रणीतपदे ॥ ४ ॥
 नानासद्वादकेलीविदलितविलसन्मानशाल परेषां यः प्राप विद्वत्स्थानितरसुलभा सर्वाविद्यावतसः ।
 हृष्टान्तस्तु धरित्रिष्यलभत कुमुदभ्यान्तविष्वसहस्रं, स श्रीमान् सूरिराजो ज्ञिनपतिरभवत् तत्पदालङ्कारिणु ॥ ५ ॥
 चक्रे तच्छिष्यलेष्टैर्निरुपमाजिनपालाभिपेक्षैः प्रसादादत्युपात् सहस्रं कृत्वा कविधरण किञ्चिदेतत् सुबोधम् ।
 तच्छोष्य सूरिचर्यैर्मयि विहितकृपैः सम्भवन्त्येष यस्माद्, दोषाश्छिद्यस्थवाक्ये किमुत कुम्भचने मादृशा मान्द्यभाजाम् ॥ ६ ॥
 श्रीमत्सूरिजिनेश्वरस्य सुमुनिप्रातमभोः सांप्रत, शीघ्र चारुमहाप्रबन्धकवितुर्वाक्यात् समारम्भि यत् ।
 तन्निष्ठामधुना ययौ गुणनवाधित्य (१२९३) प्रमाणे वरे, वर्षे भाद्रपदे सितौ शुभतरे द्वादश्यहं पावने ॥ ७ ॥
 जम्बूद्वीपे पुरेऽस्मिन् बहति हि जगती प्रोक्षताद्याललीला, यावद् यावच्च धारिस्त्वकितपरित्याविज्जमं धारिराशिः ।
 क्षात्रैः क्षत्राधिपुद्गैः सुविहितयतिमिध्याहर्तुर्द्विमधूमि-र्नन्यान्निर्विघ्नमेतद् धिवरणममल सन्तत पठ्यमानम् ॥ ८ ॥
 त्रयस्त्रिंशच्छतान्येव त्रिषष्टा सगतानि च । प्रत्यक्षर प्रमाणं भो श्लोकातामिह निश्चितम् ॥ ९ ॥

शुभम् ।

॥ समासं द्वादशकुलकम् ॥

